

**T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**DOKTORA
TEZİ**

**KÂMRAN İNAN: HAYATI VE SİYASİ
KİŞİLİĞİ**

TEKİN ÖNAL

TARİH ANABİLİM DALI

EKİM 2014

KÂMRAN İNAN: HAYATI VE SİYASİ KİŞİLİĞİ

Tekin ÖNAL

**DOKTORA TEZİ
TARİH ANABİLİM DALI**

**GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

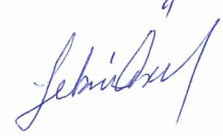
EKİM 2014

ETİK BEYAN

Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu,

bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak ve kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

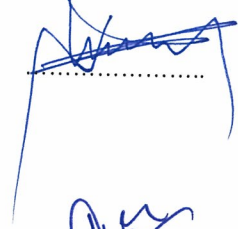
Tekin ÖNAL

Tekin ÖNAL tarafından hazırlanan “Kâmrân İnan: Hayatı ve Siyasi Kişiliği” adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından OY BİRLİĞİ ile Gazi Üniversitesi Tarih Anabilim Dalında DOKTORA TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Danışman: Prof. Dr. Mustafa TURAN

Tarih Anabilim Dalı, Gazi Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Doktora Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum

Başkan: Prof. Dr. Mehmet ŞAHİNGÖZ

Tarih Anabilim Dalı, Gazi Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Doktora Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum

Üye: Prof. Dr. Vahdet KELEŞYILMAZ

Tarih Anabilim Dalı, Gazi Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Doktora Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum

Üye: Prof. Dr. H. Mustafa ERAVCI

Tarih Anabilim Dalı, Yıldırım Beyazıt Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Doktora Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum

Üye: Prof. Dr. M. Derviş KILINÇKAYA

Tarih Anabilim Dalı, Hacettepe Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Doktora Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum

Tez Savunma Tarihi: 21/ 10 / 2014

Jüri tarafından kabul edilen bu tezin Doktora Tezi olması için gerekli şartları yerine getirdiğini onaylıyorum.

Prof. Dr. Hikmet KAVRUK

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

KÂMRAN İNAN: HAYATI VE SİYASİ KİŞİLİĞİ
(Doktora Tezi)

Tekin ÖNAL

GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Ekim 2014

ÖZET

Önemli devlet hizmetlerinde bulunmuş şahsiyetlerin sosyo-politik faaliyetlerinin incelenmesi ve bu incelemenin gelecek nesillere aktarılması Tarih bilimi açısından zaruridir. Bu bağlamda Türk siyasi hayatının önemli isimlerinden Kâmran İnan'ın hayatının ve siyasi faaliyetlerinin anlatıldığı bu çalışmayla, biyografik bilgilerle beraber, dönemin birçok siyasi olayına temas edilmiştir. Bir taraftan Kâmran İnan'ın yaşadığı tüm olumsuzluklara rağmen, hiçbir zaman devletine ve milletine arkasını dönmemesi üzerinde durulurken, diğer taraftan da bulunduğu her ortamda devletinin ve milletin menfaatlerini savunmuş, içeride ve dışarıda barıştan ve güçlü Türkiye'den yana olmuş bir devlet adamı olarak Türk siyasi hayatındaki yeri değerlendirilmiştir. Bu değerlendirme yapılırken tarihi olaylar titizlikle incelenmiş ve Kâmran İnan'ın şahsında bu olayların gerçek yeri tespit edilmeye çalışılmıştır. Çalışmada askeri darbelerden muhtıralara, toplumsal olaylardan siyasi çalkantılara, ekonomik sıkıntılardan global krizlere, seçim sistemleri ve seçimlerden iktidar kavgalarına kadar birçok konu üzerinde durulurken, iç ve dış politika uygulamaları derinlemesine irdelenmiştir. Öte yandan yazdıklarını en büyük mirası olarak kabul eden Kâmran İnan'ın eserleri ve fikri yapısı da çalışmamızdaki yerini almıştır.

Bilim Kodu : 1101.2.139

Anahtar Kelimeler : Kâmran İnan, Cumhuriyet Senatosu, Dış Politika,
Adalet Partisi, Anavatan Partisi

Sayfa Adedi : 393

Tez Danışmanı : Prof. Dr. Mustafa TURAN

KÂMRAN İNAN: HIS LIFE AND POLITICAL IDENTITIY
(Ph. D. Thesis)

Tekin ÖNAL

GAZİ UNIVERSITY
INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCES

October 2014

ABSTRACT

It is important to investigate the socio-political activities of the figures, served in important state positions, and transferring the findings of this investigation to future generations in terms of the History. In this context, in this study, the life and political activities of Kâmrân İnan, an important figure in Turkish political life, have been described along with biographical information and many political events of the period. In one sense, it has been analyzed that despite all the negativities he has experienced, Kâmrân İnan has never turned his back to his country and nation, on the other hand, his place in Turkish political life as an individual, who has always defended the state's interests, stood with peace and powerful Turkey both inside and outside, has been evaluated. While conducting this evaluation, the historical events have been studied thoroughly and the actual meanings and places of these historical events have been identified in the person of Kâmrân İnan. In the study, while many subjects were discussed such as the military coups, memorials, social events, political unrest, economic crises, global crises, electoral systems, elections and power struggles, domestic and foreign policy practices were also examined deeply. On the other hand, the works and ideal construct of Kâmrân İnan, considers these as his greatest legacy, have been included in our study.

Socience Code : 1101.2.139

Key Words : Kâmrân İnan, Republican Senate, Foreing Policy, Adalet Party,
Anavatan Party

Page Number : 393

Supervisor : Prof. Dr. Mustafa TURAN

TEŞEKKÜR

Yönetici elitler olarak tanımlanan devlet ve siyaset adamları, aldıkları kararlar ve faaliyetleri ile sadece bugünü değil, yarının düzenini de şekillendirirler. Bu itibarla Türkiye'nin bugünü ve yarını inşa eden ya da edecek olan insanların bilinmesi ve tanınması önem arz etmektedir. Bu çalışma, Türk diplomasi ve siyasi tarihinin önemli şahsiyetlerinden Kâmrân İnan'ın hayatı, kişiliği, diplomatik ve siyasi faaliyetlerini içermektedir. Aynı zamanda sadece Kâmrân İnan değil, Türk diplomasisinde ve siyasi hayatında önemli birçok mesele bu çalışmayla aydınlatılmaya çalışılmıştır. Cumhuriyet dönemi Türk siyasi tarihinin geniş bir bölümüne dair bilgiler tasnif ve tenkide tabi tutularak konunun sınırları ve kapsamı dışına çıkılmadan değerlendirmeler yapılmıştır. Böylece asıl konu ön planda tutulmuş ve olayların şekillenmesindeki arka plan daha sağlıklı ele alınabilmıştır.

Kâmrân İnan'ın devlet hizmetine başladığı 1955 yılından bugüne kadar mülakat, seminer, konferans, panel gibi etkinliklerle görüş, düşünce ve önerilerini kamuoyuyla paylaşmaya devam etmesinin çalışmamıza sağladığı katkı bakımından en önemli husus olduğunu belirtmemiz gerekmektedir. Öncelikle gerçekleştirdiğimiz mülakatlarda hatıralarını ve görüşlerini paylaşmaktan hiçbir zaman imtina etmeyen ve çeşitli konularda yol gösterici bilgiler veren Kâmrân İNAN'a sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Çalışmalarım sırasında katkı ve yönlendirmelerinden dolayı başta Danışman Hocam Prof. Dr. Mustafa TURAN olmak üzere, Tez izleme komitesinde yer alan hocalarım Prof. Dr. Azmi SÜSLÜ, Prof. Dr. Mehmet ŞAHİNGÖZ, Prof. Dr. M. Derviş KILINÇKAYA ve Prof. Dr. Mustafa EKİNCİKLİ'ye teşekkür ederim.

Doktora eğitimim süresince ekonomik manada önemli katkılarını gördüğüm TÜBİTAK Bilim İnsanı Destekleme Daire Başkanlığı (BİDEB)'na teşekkür ederim.

Tezimle ilgili olarak çalıştığım süreçte Arşiv ve Kütüphanelerde yardımcı olan çalışanlara teşekkür ederim. Ayrıca çalışmalarım sırasında hiçbir zaman desteğini esirgemeyen aileme de teşekkürü borç bilirim.

Tekin ÖNAL
Ankara, 2014

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET.....	iv
ABSTRACT.....	v
TEŞEKKÜR.....	vi
İÇİNDEKİLER.....	vii
SİMGELER VE KISATMALAR.....	xii
GİRİŞ.....	1

1. BÖLÜM

KÂMRAN İNAN'IN AİLESİ, EĞİTİMİ, ŞAHSİYETİ VE MESLEKİ FAALİYETLERİ

1.1. Ailesi.....	11
1.2. Eğitimi.....	23
1.2.1. İlk ve orta öğrenimi.....	23
1.2.2. Yüksek öğrenimi.....	25
1.3. Şahsiyeti.....	26
1.4. Meslekî Faaliyetleri.....	29
1.4.1. Dışişleri Bakanlığı meslek memurluğu.....	29
1.4.2. NATO daimi temsilciliği başkâtipliği.....	29
1.4.3. Konsolosluk ve iktisat dairesi başkâtipliği.....	31
1.4.4. NATO icra kitabeti başkâtipliği.....	32
1.4.5. BM Cenevre ofisi Türkiye daimi temsilciliği ve büyükelçiliği.....	37

2. BÖLÜM

TÜRK SİYASİ HAYATINDA KÂMRAN İNAN (1973-1979) (SENATÖRLÜK YILLARI)

2.1. Kâmrân İnan'ın Senatör Seçilmesi	47
2.2. 1973 Genel Seçimleri ve CHP-MSP Koalisyon Hükûmeti	48
2.3. Kıbrıs Krizi ve Barış Harekâtı	55
2.3.1. Amerikan ambargosu	66
2.3.2. Hükûmet krizi.....	69
2.4. Birinci Milliyetçi Cephe Hükûmeti	72
2.5. 1977 Genel Seçimleri ve İkinci Ecevit (Azınlık) Hükûmeti.....	81
2.6. İkinci Milliyetçi Cephe Hükûmeti ve Kâmrân İnan'ın Enerji Bakanlığı.....	84
2.7. 1977 Yerel Seçimleri ve Üçüncü Ecevit Hükûmeti.....	89
2.8. 1978 AP Kongresi ve Kâmrân İnan'ın Genel Başkan Adaylığı	97
2.9. Altıncı Demirel Hükûmeti	112
2.10. 12 Eylül 1980 Müdahalesi	117

3. BÖLÜM

TÜRK SİYASİ HAYATINDA KÂMRAN İNAN (1983-2002) (MİLLETVEKİLLİĞİ YILLARI)

3.1. Sivil İdareye Geçiş.....	125
3.1.1. Yeni partilerin kurulması ve seçim çalışmaları.....	131
3.1.2. 1983 seçimleri ve birinci Özal hükûmeti	133
3.2. Siyasi Yasakların Kaldırılması ve Seçimler	151
3.2.1. 1987 Erken genel seçimleri ve ikinci Özal hükûmeti	154
3.2.2. Olaylı ANAP kongresi ve Kâmrân İnan'ın devlet bakanlığı	157
3.2.3. 1989 yerel seçimleri ve güven sorunu.....	162
3.3. Turgut Özal'ın Cumhurbaşkanlığı Dönemi	167

3.3.1. Yıldırım Akbulut hükûmeti.....	169
3.3.2. Körfez krizi ve sonuçları.....	173
3.3.3. ANAP kongresi ve birinci Mesut Yılmaz hükûmeti.....	183
3.3.4. 1991 genel seçimleri ve DYP-SHP koalisyon hükûmeti.....	185
3.4. Cumhurbaşkanlığı Seçimi ve Kâmrân İnan'ın Adaylığı.....	196
3.5. DYP Genel Başkanlığı Seçimi ve Birinci Çiller Hükûmeti.....	202
3.5.1. 1994 ekonomik krizi ve yerel seçimler.....	205
3.5.2. Siyasi kriz ve koalisyonun sonu.....	213
3.6. 1995 Erken Genel Seçimleri ve Ana-Yol Hükûmeti.....	219
3.7. Refah-Yol Hükûmeti.....	224
3.7.1. Susurluk olayı.....	228
3.7.2. 28 Şubat kararları.....	230
3.8. Ana-Sol-D Hükûmeti.....	240
3.8.1. Kâmrân İnan'ın meclis başkanlığına adaylığı.....	243
3.8.2. Dışişleri komisyonu başkanlığı seçimi ve İnan krizi.....	245
3.8.3. RP'nin kapatılması ve Ana-Sol-D hükûmetinin sonu.....	250
3.9. Bülent Ecevit'in Azınlık Hükûmeti.....	252
3.10. 1999 Erken Genel Seçimleri ve Son Koalisyon Hükûmeti.....	256
3.10.1. 17 Ağustos 1999 depremi derinleşen ekonomik bunalım.....	261
3.10.2. Cumhurbaşkanlığı seçimi.....	266
3.10.3. Koalisyonun sonu.....	268
3.11. 3 Kasım 2002 Erken Genel Seçimleri ve Yeni Siyasi Tablo.....	276

4. BÖLÜM

KÂMRÂN İNAN'IN FİKRÎ YAPISI VE ESERLERİ

4.1. Fikrî Yapısı.....	281
------------------------	-----

4.1.1. Devlet ve devlet yönetimi	281
4.1.2. Dış politika	288
4.1.3. Türk-Yunan münasebetleri ve Kıbrıs	295
4.1.4. AET ve AB	303
4.1.5. Türk dünyası	309
4.1.6. Etnisite	311
4.1.7. Güncel konular	312
4.2. Eserleri	318
4.2.1. Dünden Düşünceler	319
4.2.2. Günün konuları	320
4.2.3. Devlet idaresi	320
4.2.4. Dış politika	322
4.2.5. Siyasetin içinden	324
4.2.6. Hayır diyebilen Türkiye	325
4.2.7. Olaylar ve düşünceler	326
4.2.8. Çarpık gidiş	327
4.2.9. Cenevre yılları	328
4.2.10. Siyaset yılları	328
4.2.11. Türkiye gerçeği	329
4.2.12. İnce-uzun yol	330
4.2.13. Senatör	331
4.2.14. Bir ömür	332
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME	333
KAYNAKLAR	337
EKLER	351
EK-1. 3 Kasım 1938 Tarihli, Selahattin İnan ve Ailesinin Bitlis'ten Bursa'ya Nakil Edildiklerine Dair Belge	352

EK-2. 14 Mayıs 1950 Seçimlerinde Selahattin İnan'ın Bitlis'ten Milletvekili Seçildiğine Dair, İl Seçim Kurulu'nun Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığı'na Gönderdiği Seçim Sonuçlarına İlişkin Belge.....	353
EK-3. İçişleri Bakanlığı'na Bağlı Emniyet Genel Müdürlüğü İkinci Daire Reisi Ali Çankaya ve Milli Eğitim Bakanlığı'na Bağlı Talim Terbiye Üyesi Tarık Asal İmzalı Ve 8.7.1960 Tarihli "27 Mayıs İnkılâp Hareketi Niçin Yapıldı?" Başlıklı Bildiri	357
EK-4. Selahattin İnan'ın Yassıda'da 5.8.1961 tarihli, Kendi El Yazısıyla Yaptığı Savunması	367
EK-5. Kâmrân İnan'ın Milletler Arası Atom Enerjisi Ajansı Governörler Meclisi'ne Yardımcı Governör Olarak Atandığına Dair 11.12.1957 Tarihli Bakanlar Kurulu Kararnamesi	374
EK-6. Milletler Arası Atom Enerjisi Ajansı Governörler Meclisi toplantılarına Kâmrân İnan'ın katılacağına dair 6.4.1959 tarihli Bakanlar Kurulu kararnamesi	375
EK-7. Kâmrân İnan'ın NATO İcra Kitabetine atandığına dair 9.5.1964 tarihli Bakanlar Kurulu kararnamesi.....	376
EK-8. Kâmrân İnan'ın Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı olarak Irak'a resmi ziyaretini gösteren 25.8.1977 tarihli Bakanlar Kurulu kararı.....	377
EK-9. Kâmrân İnan'ın enerji sorunlarını görüşmek üzere Federal Almanya, Belçika ve Lüksemburg'a gönderilmesine ilişkin 27.2.1978 tarihli Bakanlar Kurulu kararnamesi.	378
EK-10. Kâmrân İnan'ın 1. Derece Bakanlık Müşaviri Kadrosuna Atandığına Dair 5.6.1979 tarihli Bakanlar Kurulu kararnamesi.....	379
EK-11. Kâmrân İnan'ın Birleşmiş Milletler Cenevre Ofisi Nezdinde Türkiye Daimi Temsilciliğine Büyükelçi unvanıyla atandığına dair 5.6.1979 tarihli Bakanlar Kurulu kararı.....	385
EK-12. Kâmrân İnan'ın yeniden siyasete girmek için Cenevre'deki görevini bırakarak Merkeze nakledilmesi ve açık bulunan 1. Derece kadrolu ve +500 ek göstergeli Yüksek Müşavirliğe atandığına dair 22.7.1983 tarihli Kararname.....	386
EK-13 Kâmrân İnan Ve Eşi Yasemin İnan'ın 9. Ap Büyük Kongresi'nin Son Günü, 23 Ekim 1978 Tarihinde Kongre'nin Yapıldığı Salona Birlikte Geldiklerini Gösteren Bir Fotoğraf	391
EK-14. Kâmrân İnan'ın Ankara Çevre Sokak'taki Evinde Gerçekleştirdiğimiz 18 Haziran 2014 Tarihli Mülakatın Ardından Çekilmiş Bir Fotoğraf	392
ÖZGEÇMİŞ	393

SİMGELER VE KISATMALAR

Kısaltmalar	Açıklamalar
AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AET	: Avrupa Ekonomik Topluluğu
AKP	: Adalet ve Kalkınma Partisi
ANAP	: Anavatan Partisi
AP	: Adalet Partisi
AT	: Avrupa Topluluğu
BBP	: Büyük Birlik Partisi
BCA	: Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi
Bkz.	: Bakınız
BM	: Birleşmiş Milletler
CENTO	: Merkezi Anlaşma Teşkilatı (Central Treaty Organization)
CGP	: Cumhuriyetçi Güven Partisi
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
CKMP	: Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi
CS	: Cumhuriyet Senatosu
Çev.	: Çeviren
DEHAP	: Demokratik Halk Partisi
DEP	: Demokrasi Partisi
DİE	: Devlet İstatistik Enstitüsü
DP	: Demokrat Parti
DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı
DSP	: Demokratik Sol Parti
DTP	: Demokratik Türkiye Partisi
DYP	: Doğru Yol Partisi
FP	: Fazilet Partisi
GSYH	: Gayrı Safi Yurtiçi Hasıla
HADEP	: Halkın Demokrasi Partisi
HEP	: Halkın Emek Partisi

HP	: Halkçı Parti
KKTC	: Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti
MBK	: Milli Birlik Komitesi
MC	: Milliyetçi Cephe
MDP	: Milli Demokrasi Partisi
MGK	: Milli Güvenlik Konseyi
MHP	: Milliyetçi Hareket Partisi
MNP	: Milli Nizam Partisi
MP	: Millet Partisi
MSP	: Milli Selamet Partisi
MÜSİAD	: Müstakil (Müslüman) İşadamları Derneği
NATO	: Kuzey Atlantik İttifakı (North Atlantic Treaty Organization)
RP	: Refah Partisi
SHP	: Sosyal Demokrat Halkçı Parti
SODEP	: Sosyal Demokrasi Partisi
SP	: Saadet Partisi
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TİP	: Türkiye İşçi Partisi
TTK	: Türk Tarih Kurumu
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
TÜSİAD	: Türkiye Sanayiciler ve İşadamları Derneği
Vd.	: Ve Diğerleri

GİRİŞ

Cumhuriyetin ilanından itibaren Türk siyasi hayatında çalkantıların başladığı bir dönemde dünyaya gelen Kâmran İnan'ın ailesi, eğitimi, meslekî faaliyetleri ve yaşadığı sıkıntılar, O'nun ender bir siyaset ve devlet adamı olarak tebarüz etmesini sağlamıştır. Diğer taraftan 1923 yılında Cumhuriyet'in ilanı ile birlikte yeni bir rejime geçilmiş ve devlet yapısı yeni bir anlayış ile şekillendirilmeye çalışılmıştır. Bu bağlamda, savaştan henüz çıkmış olan Türkiye'de, devlet idaresinde yer alacak elit bir kadronun oluşturulması ve yetiştirilmesi en zor meselelerden birisi olarak görülmektedir. Buna göre devletin bekası konusunda milli hassasiyetleri taşıyan ve gerek aldıkları eğitim, gerekse bizzat yaşadıkları ile Türk siyasi hayatında aktif hizmetlerde bulunmuş olan devlet erkânından önemli şahsiyetleri görmek mümkündür.

Bu önemli şahsiyetlerden birisi olan Kâmran İnan'ın bir devlet adamı olarak Türk siyasi hayatındaki yerini ortaya koymak, bugün olduğu kadar gelecek nesiller için de önemli bir husustur. Çünkü tarihte devlet ve siyaset adamlarının yaptıkları olumlu-olumsuz bütün işlerin bilinmesinin, aynı zamanda bir devletin ve milletin geleceğinin inşası için gerekli olduğu muhakkaktır.

İstiklal Harbi gazisi bir babanın çocuğu olarak dünyaya gelen Kâmran İnan'ın doğumundan (1929) ilk memuriyetine (1955) kadar geçen sürede kendisiyle birlikte ailesi de siyasi hayatta yaşanan gelişmelerden doğrudan etkilenmiştir. Bunun için de İnan Türkiye'nin çeşitli yerlerinde eğitimini tamamlamaya çalışmıştır. Bu itibarla İnan'ın kişiliğini etkileyen faktörlerin çok çeşitli ve çok yönlü olması tabiidir. İnan için meşakkatli bir dönem olarak nitelenebilecek olan bu sürede yaşamış olduğu sıkıntılar, O'nun siyasi kişiliğinin yanı sıra ciddi ve hassas bir devlet adamı olarak hareket etmesinin temel saiki olmalıdır.

II. Dünya Savaşının cereyan ettiği yıllarda (1939-1945) savaşa girmese de Türkiye'nin karşılaştığı sıkıntıların toplumsal hayat üzerindeki etkileri kadar, siyasi hayat üzerinde de etkili olduğu anlaşılmaktadır. Uzun yıllarını savaşlarla geçiren bir milletin bu büyük savaşı kaldıramayacağı gerçeği bir yana, fakirleşen ülkede yaşam savaşı vermek sosyal hayatta temel mesele haline gelmiştir. Öte yandan yine uzun yıllarını tek parti

iktidarı ve kimilerine göre baskıcı bir yönetim anlayışıyla geçiren Türkiye’de Cumhuriyetin ana ilkelerinden olan demokrasinin daha işler hale getirilmesi kaçınılmaz olmuştur. Bu itibarla 1946 sonrasında Türkiye’de çok partili hayata geçiş süreci, kurulan muhalefet partileri ile daha sistematik bir hal almıştır. 1950 yılına gelindiğinde ise sistemli muhalefet 27 yıllık Cumhuriyet Halk Partisi iktidarını yerinden etmiş, böylece on yıl süreyle devam edecek olan Demokrat Parti iktidarı başlamıştır.

Kâmran İnan’ın babası Selahattin Bey’in 1950 seçimlerinde, önce CHP’den Bitlis milletvekili seçilmesi sonra da DP’ye geçmesi ile birlikte siyasete girmiş olan ailesi için bir anlamda sıkıntılı günler başlamıştır. Böyle bir dönemde Cenevre’de Siyasal Bilgiler okuyan ve Hukuk Doktorası yapan Kâmran İnan, Türkiye’ye döner dönmez Dışişleri Bakanlığı’nda memur olarak göreve başlamıştır. 1955’ten 1973’e kadar Paris, Roma ve Brüksel gibi merkezlerde NATO teşkilatında çeşitli görevlerde bulunan İnan, 14 Ekim 1973 seçimleriyle beraber siyasi hayata dâhil olmuştur.

Siyaseti yalnız insan hayatının değil, yapısının bir parçası olarak tanımlayan Kâmran İnan, insanın her davranışında bir parça siyasetin bulunduğunu ifade etmiştir. O’na göre, insan doğumundan itibaren bütün hayatı boyunca siyaset yapar ve istediğini elde etmek için yakınlarını ikna yolunda gösterdiği gayret ve davranışlar da siyasetin ta kendisidir; bu itibarla da siyasette samimiyet yoktur ve aramamak gerekir. Siyaseti, “*insanın kendisine, fertler ve çevresine, sonunda topluma karşı planladığı, yürüttüğü ve arkasına saklandığı ifade ve davranışların tümünü kapsar*” şeklinde değerlendiren İnan, siyasette iyi niyetin az, kötü niyetle yapılanın ise çoğunlukta olduğunu savunmuştur. Siyasette hareket noktasının menfaat ve ihtiras olduğunu, buna karşılık zamanla vasıtalarının değiştiğini belirten İnan, siyaseti sihirbaz şapkasına benzetererek, içine her şeyi koymanın ve içinden her şeyi çıkarmanın mümkün olduğunu ifade etmiştir.¹ İnan’ın bu ifadesi, siyasetin devlet ve millet için ne getireceğinin belli olmadığı ve menfaatlerin her şeyin üzerinde tutulabileceği ve bu doğruları kabul ederek, dile getirmekte sakınca görmeyen ender siyaset adamlarından birisi olduğu sonucuna varılabilir.

Dünyanın bütün mezarlıklarının çeşitli siyasi amaç ve uygulamaların kurbanlarıyla dolu olduğunu vurgulayan Kâmran İnan, siyasetin isabet ve geçerliliğinin başarı derecesi ile ölçüldüğünü, bunun için de netice başarılı ise takip edilen siyasetin de iyi not aldığının

---

¹ İnan, K. (1995). *Siyasetin İçinden*. İstanbul: Milliyet Yayınları, 9-10.

altını çizmiştir. İnan buradan hareketle, kuvvetli olanın çok defa kötü ve beceriksiz politika ile netice aldığını, böylece asıl siyasetin gücün maharetle kullanılması, güçsüzlüğün gösterilmemesi şeklinde algılandığını anlatmıştır. Tarih boyunca büyük güçlerin çok defa kötü politikaların kurbanı olduğunu ve siyasette hesabın doğru yapılması gerektiğini belirten İnan, pek çok siyaset ve devlet adamının, dolayısıyla Hükûmetlerin yanlış hesap ve politikanın kurbanı olduğunu ifade etmiştir. O'na göre Türkler, Almanlar ve Amerikalılar siyasette pek başarılı olarak tanınmazken, İngiliz, Rus ve Yunanlılar moral sınır tanımadıkları için, siyasi amaçlarına ulaşabilmek yolunda her vasıtayı mubah görmekte ve göstermiştir. Dünyada ne kadar insan, grup, toplum varsa o kadar değişik siyasetin var olduğunu savunan İnan, güdülen siyasette toplum menfaatlerinin ön plana alındığı ülkelerin az olduğunu vurgulamıştır. O, siyasetin kirli tarafına atıfta bulunarak, bu yüzden siyasetin sabundan pek hoşlanmadığını da ifade etmiştir.²

Kâmran İnan, tüm bu tanımlamaları yaparken ve çıkarımlarda bulunurken aldığı eğitimin ve devlet terbiyesinin şahsiyeti üzerindeki yansımaları görülebilmekte, her şeyden önce insanları iyi tanıdığı anlaşılabilir. O'nun altını çizdiği gibi gerçekten de siyaset, özellikle günümüzde, hemen herkes tarafından rahatlıkla yapılabilen bir uğraş olarak görülmektedir. Siyasette liyakatin arandığı örnekler yok denecek kadar azdır. Bu da siyaset müessesesinin belli dönemlerde toplum gözünde itibarsızlaşmasına neden olmuştur.

Siyaset adamlığı ile Devlet adamlığı arasında çizilmesi zor bir çizgi olduğunu belirten İnan, her Devlet adamının aynı zamanda Siyaset adamı olduğunu, ancak her Siyaset adamının Devlet adamı olamadığını vurgulamıştır. Önemli makamlarda bulunan herkesin Devlet adamı sayılmayacağını altını çizen İnan, Devlet adamının koltuktan bir şey almadığını, aksine koltuğu bir şeyler kattığını ifade etmiştir. İnan, öte yandan dünya tarihinin büyük devlet adamları bakımından pek fakir sayılmadığını, hatta Türk tarihinin de bu bakımdan zengin olduğunu dile getirmiştir.³

Bu bağlamda tüm milletlerin olduğu gibi, Türk milletinin tarihinde de önemli birçok devlet adamına rastlamak mümkündür. Göktürkler'de Bilge Kağan'ın başkomutanlığı ve

² İnan, *Siyasetin İçinden*, 10-11.

³ İnan, eskiden bu insanları yetiştiren ocakların, ehil olmayı tasfiye eden eleklerin olduğunu, ancak bugün bunların devlet organizasyonu içerisinde yer almadığını anlatmıştır. O, ayrıca Devlet adamının sandıktan çıkmayacağını, havaya mekanik olarak kalkan parmaklarla da belirlenmeyeceği ya da koltukla da verilmeyeceğini belirtmiştir. İnan, *Siyasetin İçinden*, 27-28.

vezirliğini yapmış olan Tonyukuk bunun en iyi bilinen örneklerindedir. Yine Büyük Selçuklu Devleti'nin kurucuları Tuğrul ve Çağrı Beylerin yanı sıra, Alparslan ve Melikşah'ın vezirliğini yapan ve ismi mülkün nizamı, devletin düzeni anlamlarına gelen Ebu Ali el-Hasan et-Tusi Nizamülmülk büyük devlet adamlarındandır. Osmanlı Devleti'nde görev yapmış Çandarlı Ailesinin önemli paşaları, Sokollu Mehmet Paşa, Köprülü Mehmet Paşa, Merzifonlu Kara Mustafa Paşa, Mahmud Şevket Paşa, Mustafa Reşit Paşa gibi isimler de önemli devlet adamlarından sayılırlar. Osmanlı Devleti'nin son döneminde yetişmiş Enver, Talat ve Cemal paşalar, birtakım çevreler tarafından eleştirilseler de, devlet tecrübesi olarak adı geçen isimlerden hiç de aşağı kalır değillerdir.

Türk milletinin yetiştirdiği en büyük devlet ve siyaset adamlarından birisi Mustafa Kemal Atatürk'tür. O, yıkılmış bir devletin harap olmuş memleketinde bir subayken, mensubu olduğu milletini arkasına alarak, Türk milletinin küllerinden doğmasına vesile olmuştur. Birinci Dünya Savaşı'nın mağlup devleti olan Osmanlı Devleti'nde, 1919 Mayıs'da Ulusal Kurtuluş Savaşı'nı başlatan Mustafa Kemal Atatürk, Sakarya Meydan Muharebesi'nde Türk Ordularının Başkomutanlığını yapmış ve 19 Eylül 1921 tarihinde "Gazi" unvanını almıştır. Daha sonra Mareşal unvanına layık görülen Atatürk, 1923'te kurduğu Cumhuriyet Halk Partisi'nin de ilk Genel Başkanlığı'nı yaparak, arka arkaya dört kez Cumhurbaşkanı seçilmiştir. Bu süre zarfında önemli birçok devrime imza atan Atatürk, siyasi, sosyal, ekonomik, eğitim, hukuk ve kültürel alanlarda köklü değişikliklere gidilmesini sağlamıştır. O'nun en büyük hedefi kuşkusuz "Muasır medeniyetler seviyesine çıkmak"tır. Görev süresi boyunca bu hedefi gerçekleştirmek için uğraşan Atatürk, kendisinden sonrakilere de bunu vasiyet etmiştir.

Atatürk'ün ölümüyle birlikte seçildiği Cumhurbaşkanlığı makamındaki uygulamalarıyla hatırlanan İsmet İnönü, Cihan Harbi'nden çıkalı daha 20 yıl bile olmamış bir devletin İkinci Cihan Harbi'ne girmesini engelleyerek büyük bir devlet adamı olduğunu göstermiştir. Çünkü Genç Türkiye Cumhuriyeti, ne yeni bir savaşı ne de bu savaşın getireceği ekonomik ağırlığı kaldıracak güçte değildir. İşte bu inançla İnönü, savaşın başından sonuna kadar hem Almanya, hem de Müttefik Devletleri oyalamasını bilmiş, memleketine tek bir düşman askerinin bile girmesine izin vermemiştir. İsmet İnönü'nün "Milli Şef" olarak anılması da kesinlikle tesadüf değildir. Çünkü İnönü, görev başında kaldığı uzun yıllar boyunca hep milletini düşünmüş, ileri görüşlülüğü ve cesareti sayesinde ülkesini büyük felaketlerden korumasını bilmiştir.

Cumhuriyetin yetiştirdiği önemli devlet adamlarından birisi de Kâmrân İnan'dır. İnan, bulunduğu ulusal ve uluslararası görevlerde her zaman devletin savunucusu olmuş ve başta ülkesinin saygınlığı olmak üzere, kendi saygınlığını da artırmayı bilmiştir. Gittiği her yerde ilk düşüncesi ülke menfaatleri olan İnan, buralardan ayrılırken de arkasında kendisi için gerçekten üzülen insanlar bırakmıştır.

Kâmrân İnan, siyasetin hemen tüm inceliklerine vakıf, devlet menfaatlerinden ödün vermeyen, diğer taraftan devletin birtakım çevrelerce zarara uğratılması ve uluslararası arenada gereğince temsil edilmemesi karşısında dik durmayı başarmış, yeri geldiğinde bunun mücadelesini vermiş bir diplomat ve devlet adamıdır. O, siyasetin bürokrasinin emrine girdiğini söylerken, asıl olması gerekenin devletin tüm birimleriyle milletine hizmet etmesi olduğunu savunmuştur. Devlet malının israfına da, kasadan çıkan gereksiz harcamalara da en fazla dikkat çeken ve bunun önlenmesi için mücadele edenlerden birisi Kâmrân İnan'dır. Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde karşılaştığımız bir görevlinin "*Kâmrân Bey iyi bir adamdır, ama onunla çalışmak çok zordur. Çünkü gereksiz olduğunu düşündüğü lambaların bile kapatılmadığını görünce çok sinirlenirdi*" ifadeleri de aslında anlatılmak istenenin özetler niteliktedir. Zira İnan, Meclis'te Araştırma Komisyonu kurdurarak ve başına da bizzat kendisi geçerek, devlet içindeki israfın azaltılması gerektiğini savunarak, diplomasiden siyasete geçerken, Adalet Partisi Genel Başkan adayı olduğunda, Meclis Başkanlığı ve Cumhurbaşkanlığı adaylıklarında ve Meclis Komisyonlarındaki faaliyetleriyle milletine olan borcunu ödemeyi amaçlamıştır. O, milletin içinde birçok hainin çıktığını, bu hainlerin Türkiye'yi dışarıya kötülemek gibi bir misyonları bulunduğunu ve bu misyonlarını bozmak için çok uğraştığını söylerken de milletine olan borcunu ödemeye çalışmıştır.

Kaynakların Analizi ve Yöntem

Tezin yazımında, arşiv belgeleri, resmî yayınlar, yerli ve yabancı gazeteler, telif ve tetkik eserlerin yanı sıra Kâmrân İnan'ın yazdığı kitap ve makaleleri, mülâkatları ve köşe yazıları ile pek çok hatıratı yer alan bilgilerin tasnif edilerek tahlile tabi tutulması yöntemi izlenmiştir. Ayrıca çalışmamızın konusu olan Kâmrân İnan hayatta olup kendisiyle görüşme imkânımız olmuştur. Bu itibarla Kâmrân İnan'la bizzat gerçekleştirdiğimiz mülâkatlarla konu zenginleştirilmiş ve gerçekçi bir zemine oturtulmaya çalışılmıştır.

Böylece elde ettiğimiz bilgiler tezimizde ele aldığımız konuların teyidi hususunda son derece önemli olmuştur.

Arşiv Belgeleri

Arşiv belgeleri, hemen tüm tarihi çalışmalarda olduğu gibi, bu çalışmanın da temel kaynakları arasında yer almıştır. Başbakanlık Kanunlar ve Kararlar Tetkik Dairesi Başkanlığı ve Başbakanlık Özlük ve Yazı İşleri Genel Müdürlüğü Kataloglarında yer alan belgeler ve Yassıada Tutanakları ile Kararları fevkalade önemlidir. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Cumhuriyet Arşivi Daire Başkanlığı ve Türkiye Büyük Millet Meclisi Arşivi'nde konuyla alakalı belgeler temin edilmiş, Dışişleri Bakanlığı Arşiv Merkezi'ne yapılan başvuruya maalesef olumlu bir cevap alınamamıştır. Bu sebeple konumuzla ilgili Dışişleri Bakanlığı Arşivi'ndeki belgelere ulaşmamız mümkün olamamıştır.

Resmî Yayınlar

Resmî Gazete: Türlü değişikliklerle günümüze kadar yayımlanan Resmî Gazete, Başbakanlık Neşriyat ve Müdevvenat Genel Müdürlüğü tarafından resmî tatil günleri dışında her gün yayımlanmaktadır. Önemli adli ve siyasi bilgilerin yer aldığı Gazete, çalışmamız açısından da kayda değer bilgiler içermektedir.

Ayın Tarihi: İlk sayısı Eylül 1923'te Zekeriya Sertel'in Matbuat Umum Müdürü olduğu dönemde yayınlanan Ayın Tarihi, çalışmada önemli bir başvuru kaynağı olmuştur. Eser, Cumhuriyet tarihi araştırmalarında değerli bir kaynak olarak kabul görmektedir.

Zabıt Cerideleri (Tutanak Dergileri): Çalışmamızın kapsamı dikkate alındığında, Cumhuriyet Senatosu ve Türkiye Büyük Millet Meclisi'ndeki konuşma ve değerlendirmelerin önemi anlaşılacaktır. Bu itibarla TBMM Zabıt Ceridesi, TBMM Tutanak Dergisi, Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, Danışma Meclisi Tutanak Dergisi, Kurucu Meclis Tutanak Dergisi, Millet Meclisi Tutanak Dergisi ve Milli Güvenlik Konseyi Tutanak Dergisi çalışmamızda sıkça faydalandığımız kaynaklardandır.

Sürelî Yayınlar:

Çalışmamızda yararlandığımız süreli yayınları yerli ve yabancı süreli yayınlar olarak ikiye ayırmak mümkündür. Yerli yayınlardan Cumhuriyet, Tercüman, Sabah, Hürriyet, Milliyet gibi gazeteler taranmış ve konumuzla ilgili haber ve bilgilerden yararlanılmıştır. Ayrıca New York Times, International Herald Tribune, The Guardian, Der Spiegel de yabancı dilde süreli yayınlardan birkaçıdır.

Hatıra ve Biyografiler:

Hatıralar, akademik çalışmalarda her ne kadar biyografiler kadar güvenilir olmasa da yine de Cumhuriyet tarihi araştırmaları için önemli kaynaklardır. Bu çalışmada da Kâmrân İnan'ın bir kısmı hatıra niteliğinde, bir kısmı ise ülke gündemi ve gerçeklerinin anlatıldığı eserlerinden faydalanılmış ve bilgilerin birçoğu teyit edilebilirlik bakımından sorun yaratmadığı için, Senatör, Cenevre Yılları, Siyaset Yılları, Bir Ömür gibi eserler çalışmanın temelinde yerini almıştır. Eserlerin farklı dönemleri anlatması ve birbirinin tekrarı niteliğinde olmaması ise çalışmayı kolaylaştıran etkenlerden olmuştur. Zira Senatör kitabı 1973-1979 yılları arasını anlatırken, Cenevre Yılları 1979-1983 arasını, Siyaset Yılları 1983-2002 arasını, Bir Ömür ise İnan'ın doğumundan siyaset sahnesinden çekildiği 2002 yılına kadarki olayları anlatmaktadır.

Ayrıca Şeref Bakşık'ın Cumhuriyet Halk Partisi'nde geçirdiği yılları anlattığı *CHP İle Bir Ömür*⁴ adlı eseri, Faik Ahmet Barutçu'nun *Siyasi Hatıralar*⁵ çalışması, Ali Fuat Başgil'in *27 Mayıs*⁶ müdahalesini anlatan eseri, Hikmet Bilâ'nın *CHP*⁷ adlı eseri, Mahmut Boğuşlu'nun 1960-1978 yılları arasındaki hatıraları⁸ çalışmamızda faydalandığımız önemli hatıratlardan olmuştur.

Hasan Cemal'in *Özal Hikâyesi*⁹, Emin Çölaşan'ın *24 Ocak*¹⁰ ekonomik kararları ve Turgut Özal dönemi ekonomi politikalarının *12 Eylül*¹¹ müdahalesine etkilerini anlattığı

⁴ Bakşık, Ş. (2009). *CHP İle Bir Ömür*. İstanbul: Yenigün Haber Ajansı Basın ve Yayıncılık.

⁵ Barutçu, F. A. (2001). *Siyasi Hatıralar, C. I*. Ankara: 21. Yüzyıl Yayınları. Eser iki cilt olarak yayınlanmıştır.

⁶ Başgil, A. F. (1966). *27 Mayıs İhtilali ve Sebepleri*. İstanbul: (y.y.).

⁷ Bilâ, H. (2008). *CHP (1919-2009)* (Dördüncü Baskı). İstanbul: Doğan Kitap.

⁸ Boğuşlu, M. (1995). *1960-1978 Olayları Anılar Yorumlar*. İstanbul: Kastaş Yayınları.

⁹ Cemal, H. (1989). *Özal Hikâyesi* (Beşinci Baskı). Ankara: Bilgi Yayınevi.

eserleri, Mahmut Dikerdem'in Dışişleri Bakanlığı'nda hizmet ettiği yılları anlattığı *Hariciye Çarkı*¹² çalışması, Feridun Cemal Erkin'in Dışişleri Bakanlığı'nda çalıştığı yılları anlattığı *Dışişleri'nde 34 Yıl*¹³ adlı eseri, Aydın Güven Gürkan'ın dönemin siyasi olaylarını anlattığı *Vicdan Kanaması*¹⁴ adlı çalışması, Kamuran Gürün'ün Dışişleri'nde geçirdiği yılları anlattığı *Dış İlişkiler ve Türk Politikası*¹⁵ eseri, Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun *Politika'da 45 Yıl*¹⁶ çalışması, Necip Fazıl Kısakürek'in Başbakan Adnan Menderes ve icraatlarını anlattığı *Benim Gözümde Menderes*¹⁷ adlı eseri, Henry Kissinger'in uluslararası politikalar ve olayları anlattığı *Diplomasi*¹⁸ adlı çalışması, Büyükelçilik yapan Ercüment Yavuzalp'in *Dış Politikada Oyunun Kuralları*¹⁹, *Kıbrıs Yangınında Büyükelçilik*²⁰ ve *Menderes'le Anılar*²¹ adlı çalışmaları da hatıra türünden önemli çalışmalardır.

Telif ve Tetkik Eserler:

Çalışmada istifade edilen önemli kaynaklar tahlile tabi tutulduğunda hiç kuşku yok ki, Kâmrân İnan'a ait eserler en ön sıralarda gelmektedir. Bu itibarla, İnan'ın, öncelikle devleti, onun idaresinin nasıl yapılması gerektiğini ve Türkiye'de bu işin nasıl yapıldığının anlatıldığı ve çalışmada birçok aşamada faydalanılan *Devlet İdaresi*²² adlı eseri son derece önemlidir. Yine dış politikanın ne demek olduğu ve nasıl tatbik edilmesi gerektiğinden hareketle, Türk dış Politikasının doğru ve yanlışlarının tespitine çalışılan *Dış Politika*²³ kitabı da bu ve bunun gibi çalışmalar için incelenmesi ve yararlanılması gerekli kaynaklardan birisidir.

¹⁰ Çölaşan, E. (1984). *24 Ocak: Bir Dönemin Perde Arkası* (Altıncı Baskı). İstanbul: Milliyet Yayınları.

¹¹ Çölaşan, E. (1984). *12 Eylül: Özal Ekonomisinin Perde Arkası* (On İkinci Baskı). İstanbul: Milliyet Yayınları.

¹² Dikerdem, M. (1989). *Hariciye Çarkı*. İstanbul: Cem Yayınevi.

¹³ Erkin, F. C. (1999). *Dışişlerinde 34 Yıl, C. II, 2. Kısım: Vaşington Büyükelçiliği* (İkinci Baskı). Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi. Eser 5 cilt olarak yayınlanmıştır.

¹⁴ Gürkan, A. G. (2007). *Vicdan Kanaması*. İstanbul: Kalkedon Yayınları.

¹⁵ Gürün, K. (1983). *Dış İlişkiler ve Türk Politikası (1939'dan günümüze kadar)*. Ankara: A. Ü. SBF. Ve Basın-Yayın Yüksek Okulu Basımevi.

¹⁶ Karaosmanoğlu, Y. K. (1999). *Politikada 45 Yıl*. İstanbul: İletişim Yayınları.

¹⁷ Kısakürek, N. F. (2002). *Benim Gözümde Menderes* (Beşinci Baskı). İstanbul: Büyük Doğu Yayınları.

¹⁸ Kissinger, H. (2010). *Diplomasi* (Dokuzuncu Baskı). (Çev. İbrahim H. Kurt). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

¹⁹ Yavuzalp, E. (1998). *Dış Politikada Oyunun Kuralları*. Ankara: Bilgi Yayınevi.

²⁰ Yavuzalp, E. (1993). *Kıbrıs Yangınında Büyükelçilik*. Ankara: Bilgi Yayınevi.

²¹ Yavuzalp, E. (1991). *Menderes'le Anılar*. Ankara: Bilgi Yayınevi.

²² İnan, K. (1993). *Devlet İdaresi* (Üçüncü Baskı). İstanbul: Ötüken Yayınları.

²³ İnan, K. (1994). *Dış Politika* (Üçüncü Baskı). İstanbul: Ötüken Yayınları.

Öte yandan, siyasetin tanımının yapılarak tecrübe ve birikimlere dayalı olarak siyasi haklar, siyaset ve devlet adamlığının ne ifade ettiğinin anlatıldığı ve çalışmamızda sıkça yararlandığımız *Siyasetin İçinden*²⁴ kitabı da hem dönemsel olarak hem de İnan'ın 1973-1979 yılları arasında Senatör olarak bulunduğu Cumhuriyet Senatosu'nda geçirdiği zamanlara da değinmesi önemlidir. Ayrıca Kâmran İnan'ın 1979 yılında Senatörlükten istifa ederek asıl mesleğine, yani diplomasiye geri döndüğü ve Birleşmiş Milletler Daimi Temsilcisi olarak Büyükelçi unvanıyla Cenevre'ye tayininden, 1983 yılında yoğun ısrarlara dayanamayarak ülkesine geri dönüşüne kadar geçen 4 yıllık süreci anlattığı ve hatıra niteliğindeki eseri *Cenevre Yılları*²⁵ da çalışmamızın bahsi geçen dönemlerini aydınlatması bakımından önemli bir ana kaynaktır.

Kâmran İnan'ın Cenevre'deki görevinden ayrılarak 6 Kasım 1983 seçimlerinde Milliyetçi Demokrasi Partisi'nden milletvekili seçildiği, ardından Anavatan Partisi'ne geçiş sürecini anlattığı ve 3 Kasım 2002 seçimlerine kadar geçen süreci derinlemesine incelediği ve okuyucuyla paylaştığı *Siyaset Yılları*²⁶ adlı eseri de yine çalışmanın birçok yerinde faydalanılan kaynaklardandır. İnan'ın siyaset sahnesine adım attığı 1973 seçimleriyle birlikte 6 yılını geçirdiği Cumhuriyet Senatosu'ndan ayrılışına kadar hemen tüm olayları detaylarıyla anlattığı *Senatör*²⁷ kitabı da çalışmada dönemsel olarak önemli bir yeri doldurmaktadır.

Bunun yanında, *Bir Ömür*,²⁸ *Dünden Düşünceler*,²⁹ *Günün Konuları*,³⁰ *Hayır Diyebilen Türkiye*,³¹ *Olaylar ve Düşünceler*,³² *Çarpık Gidiş*,³³ *Türkiye Gerçeği*³⁴ ve *İnce-Uzun Yol*³⁵ gibi eserleri de geniş manada yararlanılan eserlerdendir. Ayrıca İnan'ın siyaset, yönetim, dış politika, devlet idaresi gibi birçok konuda yazdığı birçok makalesi ve gazetelerde yayımlanan köşe yazıları da çalışmanın daha sağlıklı ve sağlam temellere oturtulması açısından titizlikle incelenmiştir.

²⁴ İnan, K. (1995). *Siyasetin İçinden*. İstanbul: Milliyet Yayınları.

²⁵ İnan, K. (2002). *Cenevre Yılları*. İstanbul: Timaş Yayınları.

²⁶ İnan, K. (2003). *Siyaset Yılları*. İstanbul: Timaş Yayınları.

²⁷ İnan, K. (2007). *Senatör*. İstanbul: Timaş Yayınları.

²⁸ İnan, K. (2010). *Bir Ömür*. Ankara: Berikan Yayınevi.

²⁹ İnan, K. (1981). *Dünden Düşünceler*. Ankara: Ajans-Türk Matbaacılık.

³⁰ İnan, K. (1987). *Günün Konuları*. Ankara: Anadolu Basın Birliği Genel Merkezi.

³¹ İnan, K. (1996). *Hayır Diyebilen Türkiye* (Üçüncü Baskı). İstanbul: Timaş Yayınları.

³² İnan, K. (1999). *Olaylar ve Düşünceler*. İstanbul: Timaş Yayınları.

³³ İnan, K. (2000?). *Çarpık Gidiş*. [y.y.], [y.y.].

³⁴ İnan, K. (2004). *Türkiye Gerçeği* (İkinci Baskı). İstanbul: Timaş Yayınları.

³⁵ İnan, K. (t.y.). *İnce-Uzun Yol*. Ankara: Başkent Üniversitesi Stratejik Araştırmalar Merkezi.

Öte yandan çalışmamıza genel anlamda ciddi katkıları olan ve daha geniş kapsamlı çalışmaların yanında, dönemsel olarak faydalandığımız birçok önemli çalışma da yer almaktadır. Buna göre, Feroz Ahmad'ın kaleme almış olduğu *Demokrasi Sürecinde Türkiye*³⁶ adlı eser, Tefik Çavdar'ın *Türkiye'nin Demokrasi Tarihi*³⁷ adlı eseri, Bernard Lewis'in *Modern Türkiye'nin Doğuşu*³⁸ çalışması da geniş kapsamlı çalışmalar grubuna dâhil edilebilir.

Ayrıca Süleyman Demirel'in kaleme aldığı *1979 Yılına Girerken*³⁹ ve *Ayıplı Hükûmet*⁴⁰ adlı çalışmaları ya da *Rauf Denktaş'ın Hatıraları*⁴¹ veya *Kıbrıs*⁴² adlı eserler, Nihat Erim'in *Günlükler*⁴³ ve İsmet İnönü'nün *Defterler*⁴⁴ adlı eserleri de daha dar kapsamlı ama faydalı eserlerden sayılabilir.

Sonuç olarak çalışma, başta arşiv belgeleri olmak üzere, Kâmran İnan'a ait kitap ve makaleler, daha çok resmî yayınlar ve dönemin siyasi gelişmelerinin tahlili için birtakım telif-tetkik eserler ele alınarak temellendirilmiştir. Şüphesiz çalışmanın siyasi boyutu Cumhuriyet tarihinin hemen 50 yılını kapsaması bakımından, birçok kaynağa da ulaşmak ve yararlanmak mümkündür. Ancak konu kapsamının dışına çıkmamak esasıyla, elde edilen kaynaklar ciddi bir tasnife tabi tutulmuştur. Bu bağlamda çalışma, salt biyografik olmaktan ziyade, dönemin siyasi gelişmeleri başta olmak üzere, birçok olayını da irdelemekte ve birtakım bilinmeyen gerçekleri de ortaya koymaktadır.

³⁶ Ahmad, F. (2007). *Demokrasi Sürecinde Türkiye (1945-1980)* (Üçüncü Baskı). İstanbul: Hil Yayın.

³⁷ Çavdar, T. (2008). *Türkiye'nin Demokrasi Tarihi: 1950'den Günümüze* (Dördüncü Baskı). Ankara: İmge Kitabevi.

³⁸ Lewis, B. (2008). *Modern Türkiye'nin Doğuşu* (Üçüncü Edisyon). (Çev. Boğaç Babür Turna), Ankara: Arkadaş Yayınevi.

³⁹ Demirel, S. (1979). *1979 Yılına Girerken*. Ankara: Doğu Matbaası.

⁴⁰ Demirel, S. (1978). *Ayıplı Hükûmet*. Ankara: Eser Matbaası.

⁴¹ Denktaş, R. (1999). *Rauf Denktaş'ın Hatıraları (1964-74), IX. Cilt (1973-1974)*. İstanbul: Boğaziçi Yayınları.

⁴² Denktaş, R. (2008). *Kıbrıs: Elli Yılın Hikâyesi* (Üçüncü Baskı). İstanbul: Akdeniz Haber Ajansı Yayınları.

⁴³ Erim, N. (2005). *Günlükler (1925-1979), C. I.* (Yay. Haz. Ahmet Demirel). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları. Eser iki ciltten oluşmaktadır ve ikinci cilt de aynı yıl, aynı yayınevinden çıkmıştır.

⁴⁴ İnönü, İ. (2008). *Defterler (1919-1973), C. I* (Üçüncü Baskı). (Yay. Haz. Ahmet Demirel), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları. Eser iki ciltten oluşmaktadır ve ikinci cilt de aynı yıl, aynı yayınevinden çıkmıştır.

1. BÖLÜM

KÂMRAN İNAN'IN AİLESİ, EĞİTİMİ, ŞAHSİYETİ VE MESLEKİ FAALİYETLERİ

1.1. Ailesi

Kâmran İnan, 1929 yılında Bitlis'in Hizan İlçesi'ne bağlı Gayda Köyü'nde dünyaya gelmiştir.⁴⁵ İnan, eskiden yetiştiği çevrede doğum tarihine pek önem verilmediğini, bu yüzden de doğum tarihini tam olarak bilmediğini ifade etmiştir.⁴⁶ Ancak yapılan araştırmalar sonucunda İnan'ın doğum tarihi 18 Şubat 1929 olarak belirlenmiştir.⁴⁷ Büyük dedesi, Nakşibendi tarikatının Halidî kolunun Doğu Anadolu Bölgesi'ndeki en büyük temsilcilerinden sayılan ve Gavs-i Hizanî namıyla tanınan, soyunun da Hz. Muhammed (SAV)'e dayandığı iddia edilen Sıbgatullah Arvası,⁴⁸ dedesi Bitlis'in önemli aşiret reislerinden Seyyid Ali Efendi⁴⁹ ve babası Selahattin Bey, annesi Mecbure Hanım'dır.⁵⁰

⁴⁵ İnan'ın TBMM'de bulunan tercümeihal dosyasında da doğum tarihi sadece 1929 olarak geçmektedir.

⁴⁶ Önal, T. (2013, 13 Mayıs). *Kâmran İnan ile söyleşi*. Kâmran İnan'ın evi, Ankara.

⁴⁷ Web: http://www.ahlatisder.com/forum/index.php?Id=29970&alt_id=47661 adresinden 8 Mayıs 2014'te alınmıştır.

⁴⁸ “*Sıbgatullah Arvası Van'ın Bahçesaray ilçesine bağlı, Arvas köyünde dünyaya gelmiş olup doğum tarihi bilinmemektedir. Bitlis'in Hizan ilçesinde yaşadığından dolayı “Gavs-ı Hizanî” lakabıyla anılan Sıbgatullah Arvası, seyyid olup soyu, Bağdat tarafından gelmiştir. Kendisi, nesebini şu şekilde sıralamıştır: “Kendi babam, Mevlâna Lütfullah, onun babası Mevlâna Abdurrahman Kutub, onun babası Mevlâna Abdullah Veli, onun babası Mevlâna Muhammed b. Muhammed, onun babası Şeyh İbrahim, onun babası Mevlâna Cemâluddin, onun babası Muhammedu'l-Kutub, onun babası Seyyid Kasım el-Bağdâdî el-Hüseynî'dir. Arvası'nın Mevlana Resul, Mevlana Abdulgani, Mevlana Cemaluddin, Mevlana Abdulmelik, Mevlana Abdulgaffar, Mevlana Muhammed, Mevlana Abid ve Mevlana Nurullah adında dokuz kardeşi de vardır. Arvası, mürşidinin emriyle Bitlis çevresinde irşâd görevini yürütmek için, Hizan'ın Gayda köyüne gidip yerleşmiştir. Buraya yerleştikten sonra Abdurrahman Tâği, kendi oğlu Seyyid Bahauddin, Şeyh Hâlid Şirvânî, Şeyh Abdurrahman Behtânî, Sofî Mustafa Kulatî ile Ali Can Kulpikî adında altı hâlife de yetiştirmiş olup 1287/1870 senesinde vefat etmiştir.”* Akot, B. (201). Seyyid Sıbgatullah Arvası (Ö. 1287/1870) ve Bazı Tasavvufî Kavramlara Yaklaşımı. *EKEV Akademi Dergisi*. (58), 253-254.

⁴⁹ Seyyid Ali Efendi, II. Meşrutiyet'in ilanının ardından Doğu Anadolu Bölgesi'nde baş gösteren birçok isyan sırasında Bitlis'in Hizan kazasında dini nüfuzu yüksek Molla (Şeyh) Selim ile birlikte Bitlis'te isyan hareketine girişmiştir. Bu isyan sırasında Kürt aşiretler ve Ermeni çetelerinin işbirliği yaptıklarını kabul eden Seyyid Ali'nin, bizzat Taşnaklarla görüşme talebinde bulunmuş olduğu ve Molla Selim'i Muş yakınlarındaki Surp Garabet Manastırı'na gönderdiği iddia edilmektedir. Ünal, F. (2006). II. Meşrutiyetin Doğu Anadolu'daki Yansımaları ve Ermeni-Kürt İlişkilerine Tesiri. *Ermeni Araştırmaları Üç Aylık Uluslararası İlişkiler ve Tarih Dergisi*. (20-21), 110-113. ; Ancak, bir başka makalede, isyanın elebaşları Molla Selim, Abdurrezzak Bedirhan, Simko, Şeyh Taha, Yusuf Kamil Bedirhan gibi isimlerin Rus yanlısı oldukları ve Osmanlı karşısında da Rus desteğine güvendikleri belirtilmekle birlikte, Seyyid Ali ismine rastlanmamaktadır. Gürboğa, N. (2011). Rus Arşiv Belgelerinde Bitlis İsyanı (1914). *Toplumsal Tarih*. 35 (208), 64-73.

⁵⁰ İnan, 1978 yılında Tercüman Gazetesi'nden Güneri Civaoglu'nun kendisiyle yaptığı mülakat sırasında sorulan, annenizin Müslümanlığa geçişi ne zaman ve nasıl olmuştur, sorusuna, ben onu hatırlamıyorum, ama

Annesinin Ermeni asıllı olduğuna dönük iddialara İnan, bu meselenin üzerine hiçbir zaman gitmediği, annesiyle de konuşmadığı, soy, nesep gibi işlerin Türkiye’de gereksiz yere çok büyütüldüğü cevabını vermiştir.⁵¹ Ermeni tehciri sırasında bölgede yaşayan birçok ailenin Ermeni kızlarını kendilerine gelin olarak aldıkları göz önünde bulundurulur ve bu durumun o zaman da bugün de normal karşılandığı dikkate alınır, iddiaların İnan’ın da belirttiği gibi, gereksiz yere tartışma konusu haline getirildiği sonucuna varılabilir.

İnan ailesi Bitlis’in en büyük Kürt aşiretlerinden birisi olup, büyük dedelerinin seyyid olarak kabul edilmesi, Kâmran İnan’ın dedesinin Seyyid Ali, babasının ise Şeyh Selahattin olarak anılmasına neden olmuştur. Ancak seyyid soyundan gelmeleri ve Anadolu’ya ilk gelenlerinin Bağdat’tan geldiklerinin bilinmesi, ailenin kökeninin Arap olduğu, fakat Anadolu’da Kürt kimliği kazandığı sonucuna işaret etmektedir. İnan, bu konu hakkında çok net bilgisinin olmamasının yanında, kendilerinin bir Kürt aşireti olduklarını ve bir röportajında atalarının 1292 yılında Bağdat’tan Van’ın Arvas Köyü’ne,⁵² kendi araştırmalarına göre de ailenin 145-150 yıl önce Bitlis’e geldiğini ifade etmiştir.⁵³ Buradan da anlaşılacağı üzere, aile Bağdat’tan gelmiş olsa bile uzun yüzyıllar Anadolu’nun Kürt aileleriyle iç içe yaşamış ve zamanla Kürt kimliği kazanmıştır.

İsmet İnönü’nün 1963’te Başbakanlık görevini yürütürken Paris’e yaptığı ziyaretle ilgili olarak, not defterine Kâmran İnan için, “Bitlisli Şeyh Selahattin’in oğlu” ifadesini kullanması da devletin en yüksek kademelerinde bile aileye dini bir nitelik yüklendiğini göstermesi bakımından dikkate şayandır.

Diğer taraftan “Çocukluğumu yaşayamadım, çalındı. Hayata erken atıldım, atılmak için itildim” diyen Kâmran İnan,⁵⁴ gençlik yıllarında da babasının siyasi hayatta çektiği sıkıntıları onunla birlikte yaşamış ve babasının gittiği yoldan gideceği daha o zamandan belli olmuştur. İnan, Bitlis’te oturdukları köyü, yüksek dağlarla çevrili, güzel bir ovanın ortasında keşfedilmemiş bir vaha olarak tanımlarken, bu dünyada gözlerini açtığını, fakat bu dünyada büyümediğini de ifade etmiştir. O, sosyal çevrenin dağlarını, hayvan ve

---

zannederim annem doğduğundan beri Müslümandı, cevabını vermiştir. Tercüman ve Milliyet Gazetelerinin Mülakatı. (t.y.). *Basında Kâmran İnan*. [y.y.], [y.], 19.

⁵¹ Önal, T. (2013, 13 Mayıs). *Kâmran İnan ile söyleşi*. Kâmran İnan’ın evi, Ankara.

⁵² *Vatan*, 15 Haziran 2010.

⁵³ Önal, T. (2014, 7 Mayıs). *Kâmran İnan ile söyleşi*. Kâmran İnan’ın evi, Ankara.

⁵⁴ İnan, çocukluğunda fırınların en kızgınından geçmiş olmaktan şikâyetçi olmadığını, bu sayede mücadele gücünün arttığını, hayattan korkmadığını, genç yaşında gerçekçi olmaya başladığını, insanları olduğu gibi kabul etmeye ve ideal varlık olmadıklarını görmeye başladığını belirtmiştir. İnan, *Bir Ömür*, 11.

kuşlarla dolu bir tabii parka benzetmiştir. O'na göre “Şark Siyaset Okulu'nun ilk hocası tilki, onun elinden seçmen gibi kaçan tavşanlar, idarecilerin elinden kurtulmuş ve bal arayan ayılar, bazı iki ayaklılara fark atan dört ayaklı domuzlarsa ormanın sakinleridir.”⁵⁵ İnan, bu betimlemeyi yaparak doğu toplumlarının siyaset anlayışı ve sıradan insanlara bakış açısını ortaya koymaya çalışmıştır.

Kâmrân İnan'ın babası Selahattin Bey, Birinci Dünya Savaşı'nda Van ve Bitlis'i işgal etmek amacıyla ilerlemelerine karşı, gönüllü milis birliği oluşturarak Ruslarla savaşa girmiş⁵⁶ ve burada sağ gözünü kaybetmiştir.⁵⁷ Dönemin Bitlis Vali Vekili Memduh Bey'in raporlarına göre, Kürt gönüllü birlik kumandanları arasında Kührevî Şeyhi Şeyh Abdülbaki, Norşinli Şeyh Ziyadeddin, Said-i Kürdi gibi isimlerle birlikte adı geçen Selahattin İnan,⁵⁸ Kurtuluş Savaşı sırasında da önemli faaliyetlerde bulunarak Mustafa Kemal Atatürk'ün dikkatini çekmiş ve Cumhuriyet'in ilk döneminde Hizan Kaymakamlığına atanmıştır.⁵⁹ Bu durum, İnan ailesi özelinde, vatanın düşman işgalinden kurtuluşu ve yeni Türk devletinin kuruluşu sırasında Kürt ailelerin katkısını ortaya koymaktadır. Selahattin İnan'ın Hizan Kaymakamı olarak atanması ise aileye yönetim kademesinde ciddi bir vasıf kazandırmış ve aile bireylerinin siyasi hayata intikal etmelerini kolaylaştırmıştır.

Bu itibarla, toplumsal muhalefetin patlamaya hazır olduğu 1950 yılına gelindiğinde, Türkiye yeni bir seçim dönemine girmiştir. Demokrasi ve demokrat kavramlarının halk tarafından özümselemeyerek “Demirkırat” tabirinin kullanılması ve “Yeter Söz

⁵⁵ İnan, *Bir Ömür*, 14-15.

⁵⁶ Selahattin İnan ile ilgili, 12/9/1964 tarihinde Adalet Bakanlığı tarafından Ceza İşleri Genel Müdürlüğü'ne gönderilen nüfus kağıdı örneğine göre; “baba adı Ali, ana adı Fatma, doğum yeri Gayda, dini İslam, mesleği Zurra (Çiftçi), medeni hali dört evli ve doğum tarihi aslı 1312 tas. 303” olarak verilmiştir. *BCA*, 030.11.1 307.32.19

⁵⁷ Öztürk, K. (1998). *Türk Parlamento Tarihi TBMM IX. Dönem 1950-1954, C. VII*. Ankara: TBMM Vakfı Yayınları, 167-168.

⁵⁸ Hakan, S. (2013). *Türkiye Kurulurken Kürtler (1916-1920)*. İstanbul: İletişim Yayınları, 20.

⁵⁹ IX. Dönem Hal Tercümesi'nde Selahattin İnan, el yazısıyla şunları yazmıştır: “Nahiye müdürlüğü, kaymakamlık, mutasarrıflık ve vali vekilliği gibi muhtelif idari kademelerde bulundum. Katıldığım Birinci Cihan Harbinde Şark Cephesinde sağ gözümü kaybettim. Müteakiben Kurtuluş Mücadelesinde fiilen vazife aldım. Cumhuriyetin kuruluşunda Atatürk tarafından Hizan Kaymakamlığına tayin edildim. Son zamanlarda Bursa Vilayet İaşe Şefliği ve Milli Korunma Kontrolörlüğü vazifelerinde bulundum. Seçimden evvel memleketimde çiftçilikle iştigal etmekteydim.” *T.B.M.M. Tercümeihal Varakası*, Devre: IX, Dosya No: 1594. ; Öte yandan Selahattin İnan'a ait, Türkiye Büyük Millet Meclisi'ndeki Tercüme-i Hal dosyasında, 1887 yılında doğduğu, Hizan Kaymakamlığı ve Bursa Vilayeti İaşe Şefliği görevlerinde bulunduğu, IX, X ve XI. Dönem Bitlis Milletvekili olduğu, evli ve 5 çocuk sahibi olduğunun yanında, ölüm tarihi de 11.10.1969 olarak kayıtlıdır. *T.B.M.M. Âzasına Mahsus Zat ve Sicil Dosyası*, Devre: IX, Defter No: 220, Sicil No: 1594. ; Selahattin İnan'ın Hizan Kaymakamlığı görevinden azlini emreden belgeler için Bkz. *BCA*, 030.10 64.430.8

Milletindir” afişleriyle halkın karşısına çıkan Demokrat Parti, seçimi kazanacağından emindir, ancak en az DP kadar CHP de seçimi kazanacağından emindir. Katılım oranının %89,3 olduğu 14 Mayıs 1950 Genel Seçimlerinde, Demokrat Parti %55,2’lik oy oranıyla 416, Cumhuriyet Halk Partisi %39,6’lık oy oranıyla 69, yeni kurulan Millet Partisi %4,6’lık oy oranıyla 1 ve Bağımsızlar da %0,6’lık oy oranıyla 1 milletvekili çıkarmayı başarmışlardır. Burada oy kullanan 7 953 085 kişiden 4 391 694’ü Demokrat Parti’ye, 3 148 626 kişi ise Cumhuriyet halk Partisi’ne oy vermişlerdir.⁶⁰ Buna göre Cumhuriyet tarihinde ilk kez gerçekleştirilen çok partili seçimlerde halk, iktidarı bir partiden başka bir partiye devrederek, yönetim anlamında önemli bir devrime imza atmıştır.

Kemalist dönem sonrasında Türkiye’deki en önemli demokratik gelişmenin 14 Mayıs 1950 seçimleri olduğunu vurgulayan Bernard Lewis, CHP’nin serbest ve barış içinde bir seçim süreci yürüterek, bir bakıma kendi yenilgisine sebep olduğunu anlatmıştır. Eşi benzeri görülmemiş olarak nitelendirdiği bu tarihi anı Lewis, rejimin yapıcılığına ve Türk halkının olgunlaşmasına bağlamıştır. CHP’nin seçim yenilgisini onun en büyük siyasi başarısı olarak değerlendiren Lewis, bu durumu, devrimi bütünleyen ve tamamlayan ikinci bir devrim olarak tanımlamıştır.⁶¹ Diğer taraftan 1950 seçimleri, Cumhuriyet tarihinde tamamlanan ilk serbest ve özgür seçim denemesi olması ve 1923’ten beri sürmekte olan CHP iktidarını sona erdirmesi açısından önemli bulunmuştur. Ayrıca bu seçimler hakça yapılmış olan ilk çok partili seçim olarak değerlendirilmiştir.⁶² Çünkü 1946’da yapılan seçimlerde açık oy, gizli tasnif usulünün tercih edilmesi ve CHP’nin devletin tüm imkânlarını kullanarak seçimi kendi lehine sonuçlandırdığı görüşü bu seçimlere gölge düşmesine sebep olmuştur.

Andrew Mango ise 1950 seçimlerini bir devrim değil, yalnızca bir rahatlama olarak yorumlamıştır. O, yorumunu Demokratlar döneminde Atatürk’ün reformlarına dokunulmazken, İnönü’nün demokrasi yolunda attığı birtakım adımları geri çevirdiği, özellikle ezanın Türkçe okunurken, yeniden Arapça okutulmaya başlandığı, Anayasa’nın arı Türkçe terminolojisinden eski Türkçe terminolojisine çevrildiği, Demokratların

⁶⁰ Türkiye İstatistik Enstitüsü. (2011.). *İstatistik Göstergeler 1923-2011*. Ankara: Türkiye İstatistik Kurumu Matbaası, 115-120.

⁶¹ Lewis, *Modern...*, 405-406.

⁶² Ersin Kalaycıoğlu da tıpkı Lewis gibi, seçimleri CHP’nin barışçıl olarak iktidarı DP’ye bırakmış olması açısından Türk demokrasisinin gelişimi için önemli bir adım olarak görmektedir. Kalaycıoğlu, E. (1998). 27 Mayıs 1960 İhtilaline Giden Yol: Nedenler ve Açıklamalar. Kili, S. (Ed.). *27 Mayıs 1960 Devrimi: Kurucu Meclis ve 1961 Anayasası*. İstanbul: Boyut Kitapları, 35.

ekonomik açıdan liberal, kültürel açıdan ise tutucu bir kimliğe sahip oldukları şeklinde devam ettirmiştir.⁶³ Aslında DP'nin burada yapmaya çalıştığı, seçmeni verdiği sözleri yerine getirmektir. Çünkü seçimlerden önce, özellikle ezanın Türkçe mi yoksa Arapça mı okunması gerektiği üzerinde yoğun tartışmalar yaşanmış ve DP, ezanın aslına geri çevrileceği mesajı vermiştir.

1950'de iktidarı devralan Demokrat Parti ve onun lideri Adnan Menderes, bu dönemde ne kadar mütevazı ve nazik ise ilerleyen zamanda birçok kimsenin itiraz edemeyeceği şekilde bir "ilahlaştırma" sürecine tabi tutulmuş ve ilk zamanki tavırlar yerini daha hırçın ve despotik tavırlara bırakmıştır. Çıktığı Anadolu gezilerinde "fatih", "büyük mimar" sıfatlarıyla karşılanan Menderes ve yanındakiler, gördükleri alaka karşısında önce bocalamışlar, sonra ise memnuniyet duymuşlardır.⁶⁴ Bu durum sadece DP lideri ya da yönetici kadrosu için değil, Türkiye'de bir şekilde iktidara gelmiş tüm siyasi parti lider ve yöneticileri için geçerli olmuştur. Bu da Türk halkının liderine verdiği değeri göstermesi bakımından önemlidir.

Çok partili siyasi hayatın bu ilk evresinde 14 Mayıs 1950'de⁶⁵ Cumhuriyet Halk Partisi'nden 9. Dönem Milletvekili seçilen Selahattin İnan, 21 Kasım 1951 tarihinde Selim Sevim ile birlikte partiden ayrılarak, Demokrat Parti'ye geçmiştir.⁶⁶ O, 1954⁶⁷ ve 1957⁶⁸ seçimlerinde de Demokrat Parti'den 10. ve 11. Dönem milletvekili seçilerek,⁶⁹ üç dönem milletvekilliği yapmıştır.

1957 seçimlerinde oyları ilk defa %50'nin altına düşen DP yöneticileri telaşlanmaya başlamış ve birtakım ciddi önlemler alma yoluna gitmişlerdir. Başbakan Adnan

⁶³ Mango, A. (2006). *Türkiye ve Türkler (1938'den Günümüze)* (Üçüncü Baskı). İstanbul: Remzi Kitabevi, 57.

⁶⁴ Yavuzalp, E. (1996). *Liderlerimiz ve Dış Politika*. Ankara: Bilgi Yayınevi, 30.

⁶⁵ Bitlis İl Seçim Kurulu'nun başbakanlığa gönderdiği 22.5.1950 tarihli yazısında "Milletvekilleri seçimi sonunda C.H.F. sinca aday gösterilen Muhtar Ertan ve Selahattin İnan'ın Milletvekili seçildiklerine dair ve kazandıkları oy miktarını gösteren ve kurulumuzca tanzim edilen aşağıda müfredatı yazılı sekiz adet tutanağın ilişik olarak yüksek katınıza sunulduğu arz olunur." İfadeleriyle birlikte, Muhtar Ertan'ın 15.173, Selahattin İnan'ın ise 16.878 oy alarak seçildikleri belirtilmektedir. *BCA*, 030.10 77.511.2

⁶⁶ *Cumhuriyet*, 22 Kasım 1951.

⁶⁷ Katılım oranının %88,6 olduğu 2 Mayıs 1954 tarihli seçimde ise Demokrat Parti %58,4 oy oranıyla 503, Cumhuriyet Halk Partisi %35,1 oy oranıyla 31, Cumhuriyetçi Millet Partisi 55,3 oy oranıyla 5 ve Bağımsızlar ise %0,6 oy oranıyla 1 milletvekilliği kazanmışlardır. TÜİK, *a.g.e.*, 115-120.

⁶⁸ 27 Ekim 1957 tarihinde yapılan seçimlerde katılım oranı %76,6'ya düşerken, Demokrat Parti %48,6 oy oranıyla 424, Cumhuriyet Halk Partisi %41,1 oy oranıyla 178, Cumhuriyetçi Millet Partisi %6,5 oy oranıyla 4 ve Hürriyet Partisi %3,5 oy oranıyla 4 milletvekilliği kazanmışlardır. TÜİK, *a.g.e.*, 115-120.

⁶⁹ TBMM Arşivi, *29 Ekim 1957 Tarihli Bitlis Vilayeti Seçim Tutanağı*, Dosya No: 1594, Belge No: 2.

Menderes'in, 12 Ekim 1958 günü Manisa'da yaptığı konuşma sırasında ilk defa "Vatan Cephesi"⁷⁰ ifadesini kullanması kutuplaşmayı hızlandırmış, CHP'nin kendilerine karşı bir kin cephesi oluşturduğunu öne sürerek, bu cepheye karşı vatandaşların ortak bir cephe kurmasını önermiştir. Böylece halk kamplara ayrılmış ve herkesin safını belli etmesi istenmiştir. Vatan Cephesi fikrinin ortaya atılmasından hemen sonra, "partiyle bağlantısı olsun ya da olmasın herkes, milli güvenliğimizi tehlikeye düşüren, hemşerileri kardeş kavgasına sürükleyen ve milletin iyiliği için gösterilen çabaları kötüleyen bozguncu ve yıkıcı politikaya karşı durmaya" teşvik edilirken, Vatan Cephesi'ni destekleyenlerin ödüllendirileceği, desteklemeyenlerin ise cezalandırılacağı duyurulmuştur.⁷¹ Öte yandan CHP'ye oy verdiği anlaşılan bir köyün de elektriği kesilerek, köy cezalandırılmıştır.⁷² Böylece 1950-1957 yılları arasındaki istikrarlı siyaset 1957'den itibaren yerini, siyasi kavgayla beraber, toplumsal krizlere bırakmıştır.

Öte yandan 18 Nisan 1960'ta iktidar partisi DP tarafından Meclis gündemine getirilen ve CHP'nin halkı silahlandırarak, iktidara karşı kışkırttığı, bunun için de Meclis'ten seçilecek bir Tahkikat Komisyonu'nun kurularak bu olayları araştırması gerektiğini savunan önerge, İsmet İnönü'nün tüm çabalarına karşın büyük çoğunlukla kabul edilmiştir. Önerge sadece siyasi partiler tarafından değil, başta öğrenciler olmak üzere, halkın büyük kesimi tarafından protesto edilmiştir. Üniversitelerde başlayan protestolar silahlı çatışmalara dönerken, olaylar güçlkle bastırılmış ve Ordu içerisinde 10 yıllık DP iktidarına karşı çıkmalar daha da belirgin hale gelmiştir. Orduyu, Demokrat Parti iktidarına darbe yapmaya sevk eden en önemli gelişmelerden birisi, şüphesiz Tahkikat Komisyonunun kuruluş ve faaliyetleri olmuştur. Komisyonun başkanlığına Ahmet Hamdi Sancar getirilirken, diğer üyeler ise şu isimlerden oluşmuştur: Ekrem Anıt, Vacit Asena, Turan Bahadır, Sait Bilgiç, Kemal Biberoglu, Selami Dinçer, Hilmi Dura, Bahadır Dülger, Osman Kavuncu, Nusret Kirişcioğlu, Himmet Ölçmen, Necmettin Önder, Kemal Özer ve Nüzhet Ulusoy.⁷³

⁷⁰ Türk Basını, 13 Ekim 1958. ; Vatan Cephesi ile ilgili ayrıntılı bilgi için Bkz. Tunçay, M. (Vd.). (2005). *Cumhuriyet Ansiklopedisi 1923-2000, Cilt 2/1941-1960* (Beşinci Baskı). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 334-335.

⁷¹ Ahmad, *Demokrasi...*, 92-93.

⁷² *Cumhuriyet*, 12 Şubat 1959.

⁷³ Komisyon ilk olarak partilerin kongre ve toplantı düzenlemelerini, siyasi faaliyetlerde bulunmaları ve yeni örgüt kurmalarını yasaklıyordu. Bunula birlikte, alınan bir başka kararla da komisyonun yetki, görev, karar ve çalışmaları hakkında yayın yapılması ve bu kararların TBMM'de görüşülmesi yasaklanıyordu. Komisyon çalışmalarının başlamasıyla birlikte geniş öğrenci hareketleri düzenlenmiş ve hareket ülke geneline

27 Nisan'da DP'li Sefer Eronat, Reşat Akşemseddinoğlu, Muzaffer Ünal ve Hüseyin Ortakçioğlu'nun Tahkikat Komisyonu'nun yetkilerinin daha da genişletilmesine yönelik verdikleri önerge, DP'li milletvekillerinin oylarıyla kabul edilirken, CHP Genel Başkanı İsmet İnönü, "... *Bu baskı rejimine, bu tedbirlere teşebbüs eden baskı takipçileri zannediyorlar ki Türk milleti Kore milleti kadar haysiyetli değildir... Artık sizi ben bile kurtaramam*" ifadelerini kullanmıştır. Daha sonrasında ise İsmet İnönü'nün on iki oturum Meclis'ten uzaklaştırılması için oylama yapılmış ve kabul edilmiştir.⁷⁴ Burada siyasi hırs ve hesapların parti yöneticilerini türlü hatalara sürükleyebileceği ve bu hataların çok pahalıya mal olabileceği yorumu yapılabilir. Çünkü siyasi hırs, yanında toplumsal baskıyı getirmekte, bu da yönetenler ile yönetilenler arasındaki uçurumun daha da derinleşmesine sebep vermektedir.

Yaşanan baskıya Silahlı Kuvvetler de sessiz kalmamış ve ülkenin çıkmaza girdiğini düşünerek, Cumhuriyet tarihinde daha önce benzeri olmayan bir uygulamaya imza atmıştır. Komutanlar Hükûmete bir mektup (muhtıra) yazmış ve bu mektup, bizzat yazan kişi, Alparslan Türkeş tarafından Milli Müdafaa Vekili Ethem Menderes'e ulaştırılmak üzere, Bakanlığa götürülmüştür. Orgeneral Cemal Gürsel tarafından iki nüsha olarak yazılması istenen mektup, Ethem Menderes'e bir türlü ulaştırılamamış ve Müsteşar Salih Coşkun'a iletilmiştir.⁷⁵ Bu da silahlı Kuvvetlerin Türk siyasi hayatına ilk müdahalesi olarak tarihe geçmiştir. Bu tarihten itibaren askeri kanat, ülkede gerçekleşmesini istediği reformları öncelikle türlü mektuplarla, eğer bu mümkün olmazsa bizzat silahla siyasi kanada iletme yoluna gitmiştir.

Halk baskılara tepkisini gösterirken, 21 Mayıs'ta Harp Okulu öğrencilerinin de protestolara katılmasıyla ok yaydan çıkmış ve olayın üzerinden bir hafta geçmeden 27 Mayıs günü, Türk Silahlı Kuvvetleri emir-komuta zinciri dışında 38 subay tarafından

---

yayılmıştır. Başbakan Menderes 25 Mayıs'ta Eskişehir'de Komisyonun çalışmalarını tamamladığını ve yakın bir zamanda TBMM'ye bu raporun sunulacağını belirttiyse de Ordunun yönetime el koymasına engel olamamıştır. İnönü, *Defterler...*, C. II, 782-784.

⁷⁴ *T.B.M.M. Zabıt Ceridesi*, Devre (Okunamadı), Cilt: 13, İçtima: 3, Tarih: 27.IV.1960, s. 301-302. ; Burada İnönü'nün "halkı isyana ve kanunlara karşı gelmeye teşvik eden sözler sarf ettiği ve Türk milletine, Orduya ve Büyük Millet Meclisi'nin birliğine açıkça saldırdığı" belirtilmiş ve 12 oturum cezaya mahkûm edilmişti. Ahmad, *Demokrasi...*, 98. ; Ayrıca Bkz. Akşin, S. (2008). Siyasal Tarih (1950-1960). *Türkiye Tarihi 4: Çağdaş Türkiye (1908-1980)* (Onuncu Baskı). (Yay. Yön. Sina Akşin). İstanbul: Cem Yayınevi, 222. ; Akşin, S. (2009). *Kısa Türkiye Tarihi* (Sekizinci Baskı). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 258.

⁷⁵ Mektubun tam metni için Bkz. Maraşlı, E. (2008). *Balans Ayarları: Cumhuriyet Döneminde Askeri Muhtıralar*. İstanbul: Metropol Yayınları, 148-153. ; Turgut, H. (1995). *Türkeş'in Anıları: Şahinlerin Dansı*. İstanbul: (y.y.), 105-107. ; *Zaman*, 9 Eylül 2006.

yayınlanan, “Bugün demokrasimizin içine düştüğü buhran ve son müessif hadiseler dolayısıyla ve kardeş kavgasına meydan vermemek maksadıyla Türk Silahlı Kuvvetleri memleketin idaresini eline almıştır”⁷⁶ şeklindeki bildiriyle yönetime el konulmuştur. Böylece Demokrat Parti iktidarına son verilirken, 27 Mayıs, Türk demokrasisi için tam bir kara gün olmuştur.

Müdahalenin ardından kurulan Milli Birlik Komitesi, öncelikle “ikinci bir tebliğ yapılıncaya kadar kordiplomatik dâhil bütün vatandaşların Milli Birlik Komitesinin koyduğu, sokağa çıkma yasağına harfiyen riayetleri rica olunur”, ardından “Memleketin selâmet ve asayişini temin bakımından ikinci bir tebliğe kadar her türlü siyasi parti neşriyat ve faaliyetleri, gösteri yürüyüşleri ve her türlü toplantılar men edilmiştir. Sayın vatandaşların hassasiyetle riayetleri rica olunur”⁷⁷ tebliğleri ile halkı askeri yönetime alıştırmaya çalışmıştır.⁷⁸

Bu kara güne, yani 27 Mayıs 1960’a nasıl gelindiği ve sonrasında yaşananlara cevap aranırken, suçu tamamen iktidarda ya da darbeyi gerçekleştirenlerde aramak son derece yanlış olur. Asıl sorun, tek partili rejimden, çok partili demokrasiye geçerken çekilen intibak sancılarınıdır. Darbeyi tek bir nedene bağlamak ve bu bağlamda olayın sorumlularını saptamak, olayın sağlıklı ve objektif olarak değerlendirilmesi sırasında bizi yanlış sonuçlara götürür. İktidarın olayları yumuşatmak için harekete geçmek şöyle dursun,

⁷⁶ “Diktatör Olmayacağım”, diyen Milli Birlik Komitesi Başkanı ve Türk Silahlı Kuvvetleri Başkumandanı Cemal Gürsel, konuşmasına şu şekilde devam etti:

“Büyük Türk Milleti,

Bir aydan beri memlekette cereyan eden ve milleti süratle korkunç buhranlara sürükleyen hadiseleri biliyorsunuz. Bu gidişin memleketi kanlı bir kardeş kavgasına da götürmekte olduğunu her akli başında vatandaşın takdir ettiğine kaniim.

Dünya ahvali her gün biraz daha kötüye doğru giderken, usulsüz politika yüzünden vatanımızın maddeten ve manen perişanlığa sürüklenmesi vicdan sahibi bütün vatandaşları dilhun etmektedir. Bu hal nereye kadar gidecek? Bu feci akıbeteye hissiz ve alakasız seyirci mi kalmak lazım?

... Kötü ruhlu olanlardan bile memleketin bu nazik anında alelusul vicdanlarını harekete getirerek çalışmalarımıza yardım etmeseler bile engel olmamalarını isteriz. Tekrar bana güvenmenizi ve İnanmanızı diliyor ve sizleri sonsuz muhabbet ve saygı ile selamlıyorum.” *Milliyet*, 28 Mayıs 1960.

⁷⁷ Milli Birlik Komitesi (1) ve (3) Numaralı Tebliğleri, *TC Resmî Gazete*, 30 Mayıs 1960, S. 10515.

⁷⁸ İçişleri Bakanlığı’na bağlı Emniyet Genel Müdürlüğü İkinci Daire Reisi Ali Çankaya ve Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Üyesi Tarık Asal imzalarıyla hazırlanan ve “27 Mayıs İnkılâp Hareketi Niçin Yapıldı?” başlığını taşıyan bildiriye İnkılâp idaresinin şunları amaçladığı açıklanmıştır:

- Memlekette demokrasiyi bütün müesseseleriyle yeniden kurmak.

-Keyfi ve partizan idarenin yerine kanunlar karşısında vatandaşa eşit muamele tatbik eden bir Hukuk Devleti nizamı tesis etmek.

-Suiistimalleri tamamen ortadan kaldırıp Milletin tek bir kuruşun bile müsaade ve müsamaha etmemek.

-Her vatandaşı, kabiliyeti ve sây-ü gayreti nispetinde para kazanarak refâha erişmeyi mümkün kılan bir çalışma ve kazanma serbestisine sahip kılmak.

-Türk parasının dâhilde ve hariçte kıymetini yükselterek vatandaşın satın alma gücünü artıran bir mali politikanın tedbirlerini bulmak. *BCA*, 030.01.1.10.2

olayların üzerine daha katı bir şekilde gittiği aşikârdır. 10 yıllık iktidarın getirdiği aşırı güven duygusu, eleştirilere tahammülsüzlük ve hoşgörüsüzlük, tabii en önemlisi de parti tabanı ile yönetici elitler arasındaki uçurum DP'yi hataya sürükleyen nedenlerdir. Ancak, İktidar bunu yaparken basın, üniversiteler, sendikalar, memurlar gibi birtakım muhalif gruplar da iktidarı kışkırtmış ve askeri siyasetin içine çekebilmek için ellerinden geleni yapmışlardır.

Öte yandan darbeyi gerçekleştirenler de gördüğü yoğun ilgi karşısında yanlış değerlendirmelerde bulunarak, açtığı kapıdan çıkıp gitmek yerine, ülke yönetimini eline almayı ve kapatılması zor yaralar açmayı uygun bulmuştur.⁷⁹ Böylece uzun yıllar boyu devam edecek olan “Askeri vesayet” döneminin kapıları aralanmış ve bundan sonra yapılacak müdahalelere hem siyasi, hem de hukuki zemin hazırlanmaya çalışılmıştır. Zira bu dönemde kanunları da Anayasayı da hazırlayacak olan kuvvet askeri yönetimdir.

27 Mayıs'ın sadece Demokrat Parti iktidarını devirmeye yönelik bir hareket olarak algılanması, CHP'yi Ordu ile el ele vermiş bir parti gibi göstermiş, bu durum Cumhuriyet Halk Partisi'ne olduğu kadar Orduya da zarar vermiştir. Elit tabakanın desteğine rağmen Cumhuriyet Halk Partisi, seçim şansını yitirmiş ve yıllarca sürecektir olan seçim mağlubiyetlerinin başlangıcı bu şekilde ortaya çıkmıştır. 27 Mayıs, Demokrat Parti için kısa, Cumhuriyet Halk Partisi için ise uzun süreli bir darbe olmuştur. Demokrat Parti, Adalet Partisi adı altında da olsa 1965 yılında yeniden iktidara gelirken, Cumhuriyet Halk Partisi çok uzun süre iktidardan uzak kalmıştır.⁸⁰ Aslında burada vurgulanan CHP'nin tek başına iktidara gelmesidir. Zira CHP, yani Genel Başkan İsmet İnönü 1961'de gerçekleştirilen seçimlerin ardından kurulan üç ayrı Koalisyon Hükûmetine, 1973-1980 arasında ise yeni Genel Başkan Bülent Ecevit iki ayrı Koalisyon Hükûmetine başkanlık etmişlerdir.

Türkiye'de Ordu'nun iktidarı ele almasını bazı uzmanlar, Ortadoğu ülkelerinin bir kısmında, uzun yıllar süren gerçek dışı demokrasi ve parlamentarizm uygulamalarından, geleneksel yönetim tarzına bir dönüş olarak nitelendirirken, bazıları ise Ortadoğu ülkelerinin yozlaşmış yönetimleriyle mücadele edebilecek ve toplumu yeniden hareketlendirerek, ülke kalkınmasını sağlayacak yegâne ve örgütlü gücün Ordu olduğunu

⁷⁹ Yavuzalp, E. (1991). *Menderes'le...*, 130-134.

⁸⁰ Boğuşlu, a.g.e., 16.

ve Ordu'nun yeni orta sınıf olduğunu iddia etmişlerdir. Kemal Karpat da Ordunun toplumsal ve siyasi yapıdaki konumunda meydana gelen herhangi bir değişimin, tüm toplumda yankılanmalara sebep olabileceğini vurgulamıştır. O'na göre, Türk subayının siyasi eylemlerin planlanmasında, halk tarafından kendisine yüklenen bir imajı vardır ve bu imaj, o subayın politik tavırlarını derinden etkilemiştir. Öte yandan Karpat, Türk siyasal seçkinlerinin doğuşu ve Ordu dâhil tüm kesimlerle kavga etmesini 1960 darbesini hızlandıran gelişmelerden saymakla birlikte, darbenin ardından kurulan Anayasal düzen ve parlamenter demokrasinin uzlaştırma aracı olarak kullanıldığını vurgulamıştır.⁸¹

Diğer taraftan darbeye ve darbeyi gerçekleştirenlerle ilgili tartışmalar sürerken, Yassıada'da özel olarak kurulan Yüksek Adalet Divanı, yargılamaların ardından 15 Eylül 1961 tarihinde kararını açıklamıştır. Sanıklardan birçoğunun idamla yargılandığı davada 15 kişiye idam cezası verilmiştir.

Fakat başında Fahri Özdilek'in bulunduğu dönemin Hükûmeti, 22 Ağustos 1961 tarihinde Milli Birlik Komitesi Başkanı Cemal Gürsel'e yazdığı ve muhtıra niteliği taşıyan mektupta, idam kararlarının memleketi sonu gelmeyecek bir kin fırtınası içine sürükleyebileceği ve bir oldubittiye mahal vermemek gerektiği vurgulanırken, MBK'nin konu hakkındaki düşüncelerinin önemsendiği ve kendilerine bu fikirlerin iletilmesini istemişlerdir.⁸²

⁸¹ Karpat, Ordunun Türkiye tarihinin en eski kurumu olduğunu belirtirken, Orduyu, Cumhuriyet'in Gelenekçi Osmanlı İmparatorluğu'ndan aldığı tek kurum olarak nitelendirmektedir. Ona göre Ordu, Orta Asya Türk mirası, İslam, Osmanlı İmparatorluğu ve Cumhuriyet deneyimlerinin ortak ürünüdür. Karpat, K. H. (2007). *Türkiye'deki Siyasal Sistemin Evrimi (1876-1980)*. (Çev. Esin Soğancılar). Ankara: İmge Kitabevi, 155-159.

⁸² Muhtıra niteliği taşıyan mektubun bir kısmı şu şekildedir:

"Pek Sayın Orgeneral,

Memleketimizin idaresini demokratik yollarla yapılacak seçimler neticesinde gelecek siyasi iktidara devretmek hususunda zatı devletlerinin ve Milli Birlik Komitesi'nin sarsılmaz azimleri, şu sıralarda nihai tahakkuk safhasına intikal etmek üzeredir.

...

Adaletin vereceği hükümler ne olursa olsun bizler bunlardan idam cezası şeklinde tecelli edeceklerin tasdikinde en az mahzurlu yolun ihtilali kansız bir şekilde başaran Ordumuzun bunun aynı şekilde tebdil edilmesinin milletçe ihtiyar olunacak en isabetli ve selamete hal tarzı olduğu kanaatine varmış bulunuyoruz. Bizleri bu kanaate ulaştıran sebepleri zat-ı devletlerine kısaca arz edelim:

1- İhtilalin ilk günlerinde ifade buyrulan açık gayesi memlekette bir kardeş kavgasına gidilebilecek bir durumun bertaraf edilmesi ve zatı devletlerinin komitedeki arkadaşlarımızın değişmez İnançları olduğunu bildiğimiz üzere memleketin şirazesinden çıkmış bir idareden kurtarılarak bir an evvel demokratik idareye kavuşturulmasıdır.

...

2- Mutlak olarak bilinen bir husus varsa demokratik rejimin teessüsü ve önümüzdeki birkaç yıl içinde tam manasıyla kök salabilmesi Milli Birlik Komitesi'nin siyasi partilerin dışında tarafsız bir hakem mevkiinde

15 Eylül 1961 tarihinde toplanan Milli Birlik Komitesi, Yüksek Adalet Divanı'na verilen ölüm cezalarını içeren dosyayı incelemiş ve şu karara varmıştır: “*Yüksek Adalet Divanı'nca ve ittifakla ölüm cezasına çarptırılan sâkit Reisicumhur Celal Bayar, sâkit Başbakan Adnan Menderes, sâkit Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu ve sâkit Maliye Bakanı Hasan Polatkan'ın ölüm cezalarını tasdik etmiş ve ancak bunlardan Celal Bayar'ın 65 yaşını bitirmiş olması dolayısıyla ölüm cezasını müebbet ağır hapse tahvil eylemiştir. Keza diğer ekseriyetle ölüm cezasına çarptırılan Refik Koraltan, Agâh Erozan, İbrahim Kirazoğlu, Ahmet Hamdi Sancar, Nusret Kirişçioglu, Bahadır Dülger, Emin Kalafat, Baha Akşit, Osman Kavrakoğlu, Zeki Erataman ve Rüştü Erdelhün'ün cezalarını da müebbet ağır hapse çevirmiştir.*”⁸³

Selahattin İnan da diğer DP'liler gibi Yassıada'da yargılanarak hakkında, “*Anayasayı ihlal suçundan 146/1 ve 59 uncu maddeler hükmünce ölüm cezası yerine müebbet ağır hapse konulmasına, 31 ve 33 üncü maddelerin uygulanmasına, 200 lira maktu harcın alınmasına oy birliği ile*”⁸⁴ kararı verilmiştir.

1959'da oğlu Kâmran'ın siyasi hayattan çekilmesini, bir felakete gittiklerini söylemesi üzerine, Selahattin İnan, bir felaket görece kadar ömrü kalmadığını söylemiş, bunun üzerine Kâmran İnan ise “hapishane köşelerinde çürüyecek kadar ömrünüz var” cevabını vermiştir. Maalesef oğlu Kâmran haklı çıkmış ve Selahattin İnan da diğer DP'liler gibi tutuklanarak cezaevine konulmuştur.⁸⁵ Öte yandan 2-4 Mayıs 1960 tarihleri arasında İstanbul'da yapılan NATO Bakanlar Konseyi toplantısında görevlendirilen Kâmran İnan,⁸⁶ İstanbul'dan Paris'e dönerken, Yüksel Menderes'in bulunduğu Cenevre'ye uğramış ve

---

kalarak memlekette son on yıl zarfında elem ve esefle müşahede olunan durumun yeniden ihyasına mani olabilecek bir vaziyette bulunması ile mümkün olabilecektir. Hâlbuki idam hükümlerinin infazı ile Milli Birlik Komitesi bu kuvvetli hakem vaziyetini kaybedecek ve ister istemez bugünkü idare tek bir siyasi cereyanın desteğini ve himayesini aramak zaruretini hissedebilecektir.

...

3- *Adalet Divanı'nda sadır olacak bir idam hükmünün Milli Birlik Komitesi'nce infazına karar verilmesinin beynelmül münasebetler bakımından da mütalâa edilmesi zarureti aşikârdır.*

...

Sayın Devlet Reisi,

Hükümet üyeleri olarak yukarıda maruz mülahazalarımız hakkında zat-ı devletleri ile Milli Birlik Komitesi'ndeki arkadaşlarımızın düşüncelerini öğrenmekten büyük bir inşirah ve haz duyacağımızı emirlerinize daima âmade olduğumuzu da teyiden arz ve bu vesile ile derin saygılarımızın kabulünü rica ederiz.” Baban, C. (2009). *Politika Galerisi: Bir Devrin Hükümranları*. İstanbul: Timaş Yayınları, 235-241.

⁸³ *Milli Birlik Komitesi Genel Kurul Toplantısı Tutanak Dergisi*, Cilt: 6, Tarih: 15.9.1961, s. 2-3.

⁸⁴ *BCA*, 010.09 93.288.3 ; Yassıada yargılamaları hakkında Bkz. Tunçay, M. (Vd.). (2005). *Cumhuriyet Ansiklopedisi 1923-2000*, Cilt 3/1961-1980. (Beşinci Baskı). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 15-17.

⁸⁵ İnan, *Siyasetin İçinden*, 75.

⁸⁶ *BCA*, 30.18.1.2 159.12.1.

Menderes'e memlekette gördüğü tablo karşısında dehşete düştüğünü, derhal bir tabanca alıp, babası Adnan Menderes'i istifaya zorlamasını, kabul etmediği takdirde ise başkalarının yapacağına, onu kendisinin vurmasını söylemiştir. Yüksel Menderes ise kendisine hak verdiğini beyan etmekle birlikte, elinden bir şey gelmediğini ifade etmiştir.⁸⁷

Yassıada'da kurulan Yüksek Adalet Divanı'nda ilginç iddia ve ithamlarıyla, günümüzde bile halen tartışılan ve özellikle idam cezaları konusunda, aldırıldığı kararlarla ülke insanının vicdanında derin izler bırakan Yassıada Başsavcısı Ömer Lütfü Egesel, Selahattin İnan hakkında hazırladığı iddianamede ağırlıklı olarak şu iddialarda bulunmuştur:

- “1. Selahattin İnan şeyhtir ve DP'nin şeyhlik politikasının neticesi olarak meclise girmiştir.
2. Selahattin İnan bir derebeyidir.
3. Selahattin İnan tahkikat komisyonunun⁸⁸ kuruluşunda, ona yetkiler tanıyan 7468 sayılı kanunun kabulünde lehte oy kullanmış, hatta 90'lar takririni imza etmişse de bir tesadüf eseridir”⁸⁹

Buna karşılık Selahattin İnan'ın avukatı Enis Tuna, şeyhlik iddiası ile ilgili olarak müvekkilini şu şekilde savunmuştur:

“Selahattin İnan şeyhliğin hiç olmazsa harici belirtileri sayılan dini ayinler yapmamış, 1957 meclisinde bile sakallı mebuslar mevcutken ömrü boyunca sakal bırakmamış ve hatta övünülecek bir huşu olmamakla beraber normal dini vecibelerini dahi yerine getirmemiştir. Ailesinde gerici diye adlandırılacak bir kimse bulunamaz. Çocuklarını günü icaplarına göre ve Cumhuriyet mekteplerinde okutmuş ve yabancı

⁸⁷ İnan, *Siyasetin İçinden*, 75.

⁸⁸ Tahkikat Komisyonu ile ilgili iddialara Demokrat Partililer hazırladıkları “Tahkikat Encümeninin Raporu” adlı dosya ile cevap vermeye çalışmışlar, ancak dosya mahkeme heyetine dikkate alınmamıştır. DP'lilere göre Tahkikat Komisyonu, yapılacak olan bir darbeyi önlemek amacıyla oluşturulmuştur. Bu amaçla hazırlanan raporun son kısmında, darbenin önlenmesi için; “Ankara ve İstanbul'daki olayların derhal durdurulması, askerlerin siyasetle ilişkisinin kesilmesi, Emniyet Teşkilatının güçlendirilerek, yalan haber yuvalarının bulunup bertaraf edilmesi, yıkıcı neşriyatı takip için bir hukuk heyetinin kurulması, basın yolu ile yalan haberlerin yayılmasının cezai müeyyide altına alınması ve cezaların arttırılması, TBMM dâhili nizamnamesinde değişiklik yapılarak gündem dışı söz talebinin sağlam esaslara bağlanması ve Ordunun siyasete alet edilmesine delalet edecek neşriyat ve teşebbüslerin sıkı müeyyide altına alınması gerekli görülmektedir. BCA, 010.09 4.11.2

⁸⁹ BCA, 010.09 38.115.2

memleketlerde ihtisaslarını yaptırmıştır. Öyle ki, ileri yaşına rağmen bizzat kendisi bile dini bir mektepte okumamıştır. Bugün sayısı yirmi beşi aşan torunlarının hepsi Cumhuriyet okullarının sıralarında inkılapçı bir terbiye görmektedirler.”⁹⁰

Selahattin İnan ise el yazısı ile kaleme aldığı savunmasında, şeyh olmadığını, kendisinin Atatürk'ün emir ve hizmetlerinde yetiştiğini, şeyhlerin kültürlü ve okumuş yazmış insanları dinsizlikle suçladığını, bir oğlunun ticaretten, bir diğer oğlunun ise hukuktan mezun olarak İsviçre'de hukuk doktorası yaptığını ve nihayet Başsavcının iddianameyi okurken takındığı tavra atfen, savcı beyefendi “şeyhliği bana, kerameti kendisine veriyor” ifadelerini kullanmıştır.⁹¹ Selahattin İnan her ne kadar şeyh olarak anılsa ve tanılsa da şeyhliğin uhrevi boyutunu kendisi için çıkar aracı olarak kullanmamıştır.

Selahattin İnan, 5 Ekim 1964 tarihinde Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel, Başbakan İsmet İnönü ve Adalet Bakanı Sedat Çumralı imzaları ve “*Yüksek Adalet Divanıncı 15/9/1961 tarihinde ittihaz olunan kesin kararlar; Anayasayı ihlal suçundan Türk Ceza Kanununun 146/1 ve 59. maddeleri uyarınca ölüm cezası yerine müebbet ağır hapse konulmasına ve hakkında aynı kanunun 31. ve 33. maddelerinin uygulanmasına karar verilen hükümlü Ali oğlu, Selahattin İnan'ın tıbben tespit olunan sürekli hastalık, sakatlık ve kocama hali sebebiyle; cezasının tamamen kaldırılması, Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın 97. maddesi 2. fıkrası hükmü gereğince uygun görülmüştür*”⁹² kararı ile yaklaşık 4 yıl tutuklu bulunduğu Kayseri Cezaevi'nden tahliye edilmiştir. Babasının 1961'de hapisaneyeye girerken 90 kilo olduğunu söyleyen Kâmran İnan, çıktığı zaman ise 45 kiloya kadar düştüğünü ifade etmiştir.⁹³

1.2. Eğitimi

1.2.1. İlk ve orta öğrenimi

Eğitim hayatına doğduğu şehirde, Bitlis'te başlayan Kâmran İnan, köyden okula gitmek için atla yapılan 7 saatlik yolun sonunda vardığı şehri görünce çok şaşırmıştır. Bu

⁹⁰ BCA, 010.09 38.115.2

⁹¹ Selahattin İnan'ın savunmasının tam metni için Bkz. BCA, 010.09 38.115.2

⁹² BCA, 030.11.1 307.32.19

⁹³ Önal, T. (2013, 13 Mayıs). *Kâmran İnan ile söyleşi*. Kâmran İnan'ın evi, Ankara.

şaşkınlığın sebebi ise pencerelerden sokaklara yansıyan ışıklardır. İnan, yıllar sonra görevli olarak gittiği New York'taki ışık denizini, okula başladığı bu ilk yıl gördüğü manzaraya benzetmiştir.⁹⁴

Kâmran İnan, ilkokul ikinci sınıftayken, 1938 yılı sonlarında ailesinin Bursa'ya sürgüne gönderilmesi üzerine,⁹⁵ ilk, orta ve lise eğitimini burada tamamlamıştır. Bursa'da geçen zamanı "9 yıllık çöl yolculuğu"⁹⁶ olarak tanımlayan İnan, liseyi Bursa Erkek Lisesi'nde okumuştur. İnan, Bursa sürgününün maddi anlamda kendileri için bir felaket, ancak eğitimi için büyük kazanç olduğunu vurgulamış ve Bitlis'te tüm malvarlıklarına el konulduğu halde, Bursa'da kendilerine hiçbir şey verilmediğinin altını çizmiştir. İnan, Bursa'ya sürgününün asıl sebebini ise devlet büyüklerinin bu şekilde münasip gördükleri, bunun kesinlikle bir asimilasyon politikası olmadığı, Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde hemen her aileye aynı muamelenin yapıldığı ve devletin bu ailelerin fazla saygı görmesinden çekindiğini belirtmiştir.⁹⁷

Yaşadıkları sürgünün her şeye rağmen kendilerine çok şey kattığını ifade eden İnan, Bursa ile ilgili: "*Bursa'da kulağımı telefona vermeyi öğrendim, çevrilen düğmeden ışık çıktığını gördüm, açılan musluktan su aktığına şahit oldum, radyo dinledim, gazete okudum, denizi ilk defa gördüm, vapura bindim. Çölde yürürken ufukta hürriyetlerin mahcup yıldızlar gibi, yavaş yavaş parladığını gördüm. Tek partili sert sistemin yumuşamaya başladığını, 'tenkit' kelimesinin lügate girdiğini, hep dinleyen toplumun, alçak sesle de olsa, konuşmaya başladığını, eğriye eğri denilebileceğini gördüm; çok partili hayatı, siyaseti tanıdım*" ifadelerini kullanmış, sürgünün hayatlarında ve hafızalarında derin izler bıraktığını dile getirmiştir. İnsanların gerçek yüzünü Bursa'da gördüğünü ifade eden İnan, buradaki insanların Bitlis'teki insanlardan daha iyi imtihan

⁹⁴ İnan, *Bir Ömür*, 15.

⁹⁵ İnan ailesi, 3.12.1938 tarihinde ve "*Bitlis'in Hizan Kazasına bağlı Gayda köyünden olup Abdurrahman Muhi ve Sofu Muhi çetelerile ilgili olmalarından ötürü nezaret altında bulundurulmuş ve Bitlis muhitinde kalmaları mahzurlu görüldüğünden*" gerekçesiyle, İcra Vekilleri Heyeti'nce Bursa'ya nakledilmiştir. BCA, 030.18.1.2.85.102.7 ; Kâmran İnan, ailesinin Bursa'ya sürgün edilmesi konusunda kesin bir şey bilmediğini, ancak bu dönemde devletin büyük aile/sülale/aşiretlerin güçlerini kırmak amacıyla gönderilmiş olabileceğini belirtmiştir. Önal, T. (2013, 13 Mayıs). *Kâmran İnan ile söyleşi*. Kâmran İnan'ın evi, Ankara.

⁹⁶ Bu dokuz yılda maddi sıkıntılar yaşadıkları ve değişik insan manzaralarıyla karşılaştıklarını vurgulayan İnan, meselenin bu çöl yolculuğunda diz çökmemek, yere düşmemek, ölünecekse de ayakta ölmek olduğunu belirtiyor. İnan, *Bir Ömür*, 25. ; Selahattin İnan'ın 8 Ağustos 1960 tarihinde Hizan Kaymakamlığı'ndan istenen gayrimenkullerinin listesi için Bkz. BCA, 010.09.0.0.399.1212.3

⁹⁷ Önal, T. (2013, 13 Mayıs). *Kâmran İnan ile söyleşi*. Kâmran İnan'ın evi, Ankara.

verdiklerini, Osmanlı İmparatorluğu'nun en kuvvetli dokusu olarak değerlendirdiği dayanışma, yardım, sevgi ve ayırım yapmamayı burada öğrendiğini anlatmıştır.⁹⁸

İnan ailesinin Bursa'da bulunduğu yıllarda İkinci Dünya Savaşı patlak vermiş ve savaş, birçok ülkeyi olduğu gibi Türkiye'yi de derinden etkilemiştir. Savaş kuşkusuz Bursa'da da şehrin havasını ve insanların yaşam biçimini de değiştirmiştir. Kâmrân İnan da bu sıralarda çok önem verdiği eğitime devam etmiş ve ailesiyle birlikte zor günlerin geçmesini beklemiştir. Aile, 9 yılın ardından, Kâmrân İnan'ın liseyi bitirdiği gün, esaretin de bittiği haberini almıştır. Bırakmak zorunda kaldıkları memleketlerine geri döndüklerinde manzara pek iç açıcı değildir. Önlerinde harap bir memleket bulmuşlar ve her şeye sıfırdan başlamışlardır.

1.2.2. Yüksek öğrenimi

Daha önce ailevi meseleler yüzünden, Meclis Başkanı ve Başbakanla görüşmek için iki kez Ankara'ya gitmiş olan Kâmrân İnan, 1947'de bu defa üniversite okumak için Ankara'ya gitmiştir. Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi'ni kazanan İnan, burada girdiği imtihanı kazanarak yatılı öğrenci olmuştur.⁹⁹ Bu dönem Ankara'sını şimdikinden daha yaşanabilir bulan İnan, bir yandan öğrenciliğinin gereklerini yerine getirirken, diğer yandan da Ankara'nın siyasi havasını takip etmekten geri durmamıştır.¹⁰⁰

1947'de Hukuk Fakültesi'ne giren Kâmrân İnan, 1951'de mezun olmuştur. Aynı yıl Amerika'da yapılacak olan Dünya Gençlik Kongresi'ne, Türkiye Milli Talebe Federasyonu'nu temsilen seçilen İnan, yanında bulunan dört kişi ile birlikte 15 Temmuz 1951'de önce Norveç, oradan da Amerika'ya gitmek üzere yola çıkmıştır. Yaklaşık bir ay süren bu yolculuk esnasında Kâmrân İnan, birçok ülke ve şehir görmüş, bu ülke ve şehirleri kendi ülkesi ve şehirleriyle kıyaslama imkânı elde etmiştir. Ayrıca gittiği yerlerin kültürlerine hayran kalan İnan, Türkiye'de yer üstü treninin henüz kullanılmasına rağmen,

⁹⁸ İnan, *Bir Ömür*, 26-27.

⁹⁹ İnan, aslında 6 yıl okul birincisi olduğu için üniversiteye direkt ve yatılı olarak girme hakkının bulunduğunu, ancak bu hakkın elinden alındığını vurgulamıştır. Fakat İnan, sınavlarda yine aynı başarıyı göstererek, üniversiteye yatılı olarak girmeyi başarmıştır. Önal, T. (2013, 13 Mayıs). Kâmrân İnan ile söyleşi. Kâmrân İnan'ın evi, Ankara.

¹⁰⁰ Bu dönem Türkiye'nin sorunlarına değinen İnan, ekonomi, kalkınma, kaynakların işletilmesi, halkın milli gelirden pay alması, orta sınıf gibi tabirlerin henüz idare lügatine girmediğini, Türkiye'nin gömülü, susturulan problemleri olduğunu vurgulamaktadır. İnan, *Bir Ömür*, 27-33.

Amerika’da yer altı treniyle tanıştığını ifade ederek,¹⁰¹ memleketi için derin üzüntüsünü dile getirmiştir. İnan ayrıca Amerika’da yeni bir dünyayla karşılaştığını, yeni bir eğitim anlayışı gördüğünü, Türkiye’deki eğitim sisteminin maalesef faşist bir sisteme doğru gittiğini vurgulamıştır.¹⁰²

1951 yılının sonunda Hukuk Fakültesi’nden sınıf arkadaşı olan Yüksel Menderes ile beraber eğitimine devam etmek üzere İsviçre’nin Cenevre şehrine giden Kâmrân İnan, burada Cenevre Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi’ni bitirmiş, ardından da hukuk alanında “İnsanlığa Karşı İşleniş Cürümler” başlıklı teziyle Doktora eğitimini tamamlayarak Türkiye’ye dönmüştür. Türkiye’de akademik kariyer yapma düşüncesinde olan İnan, birtakım olumsuzluklar yüzünden planını değiştirmiş ve Dışişleri Bakanlığı’nın açtığı imtihanlara girerek, hariciye memuru olarak, uzun sürecek devlet memurluğu hayatına başlamıştır.

1.3. Şahsiyeti

Gerek eğitim gerekse meslekî hayatında her şeyden önce çalışkan bir mizaca sahip olan Kâmrân İnan, çocukluğunda çektiği sıkıntıların, mücadele gücünü artırdığını, bu sayede hayattan korkmadığını ve genç yaşında gerçekçi bir birey olduğunu belirtmiştir. İnsanların ideal varlık olmadıklarını erken zamanda öğrenen İnan, ilkokul yıllarında 25 kuruş yevmiye ile çalıştığını ve bir arkadaşının “*at şuraya bir imza, bir gün büyük adam olacaksın, bu imza ile sana geleceğim*”¹⁰³ dediğini belirtirken, kendisi de bir gün gerçekten “büyük adam” olacağını bilmiyordu.

1938’de Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk’ün hayatını kaybetmesini 9 yaşındaki Kâmrân İnan şu şekilde anlatmıştır: “*Akışı zorlaşan zaman, 10 Kasım 1938’e gelmişti. Millet Atasını kaybetmiş, yetim kalmıştı. Yurtta matem vardı; herkes ağlıyordu. Büyüklerdeki gözyaşı, keder, küçüklere de sirayet etmişti; devletin kurucusu için ağlıyordu. Kara bulutların dünyayı sardığı, Avrupa’nın yeni bir savaşın eşiğinde bulunduğu bir dönemde Atasız kalan millet kaygılı idi. Rahatsız edici bir belirsizlik ve bekleyiş başlamıştı. Bırakılan büyük emaneti kim devralacaktı? Genç Cumhuriyet 15. yılında kritik bir dönem geçiriyordu. Ankara’daki gelişmeleri millet takip*

¹⁰¹ İnan, *Bir Ömür*, 41-49.

¹⁰² Önal, T. (2013, 13 Mayıs). Kâmrân İnan ile söyleşi. Kâmrân İnan’ın evi, Ankara.

¹⁰³ İnan, *Bir Ömür*, 11-12.

edemiyordu. Rekabet baş göstermiş, çözüm kolay olmamıştı. Sayın İsmet İnönü Cumhurbaşkanımız oldu."¹⁰⁴

İsmet İnönü'nün Cumhurbaşkanlığı döneminde ülkede birçok reform gerçekleştirilirken, kuşkusuz bu reformların en önemli ve değerlisi çok partili hayata geçiştir. Çok partili hayatla birlikte, 14 Mayıs 1950 seçimlerinde Türkiye'de iktidar el değiştirmiştir. Kâmrân İnan'ın babası Selahattin İnan da CHP'den milletvekili seçilmiş, ancak kısa bir süre sonra Demokrat Parti'ye geçmiştir. Bununla birlikte çevresi daha da genişleyen İnan ailesi, zorla koparıldıkları topraklarını ve sevenlerini özliyordu. Bitlis'e geri döndüklerinde ise sevinçle birlikte büyük bir hayal kırıklığına uğramışlardır. Çünkü 9 yılda buradaki insanların fikri yapısında hiçbir değişiklik olmamış, kendi haklarını koruma işini yine başkasında görmeye devam etmişlerdir.¹⁰⁵

Kâmrân İnan, hem diplomaside hem de siyaset sahnesinde Türkiye'nin dışarıda şahsiyetli politikalar üretip, içeride de demokrasinin yerleşmesi ve güçlenmesi için büyük çaba sarf eden kişilerden birisi olarak tebarüz etmiştir. Yine Türkiye'deki 'liderler sultanını' yıkmak için kendisini birçok defa ateşe attığı ifade edilen İnan, 1980 öncesi istifa etme basiretini göstermiş ender siyasetçilerden birisi olarak görülürken, 'temiz' lafının İnan ve onun gibi bir avuç siyasetçi için geçerli olduğu vurgulanmıştır.¹⁰⁶ Kâmrân İnan'ın temizliği, 25 yıllık siyasi hayatında hiçbir yolsuzluk ya da menfaat grubuyla adının anılmamış olmasından kaynaklanmaktadır.

Kâmrân İnan'ı 1955 yılında Cenova'da tanıdığını ve onu terbiyeli, ağırbaşlı, saygılı, kendisini iyi yetiştirmiş biri olarak tanımlayan Dışişleri Bakanlığı mensubu olan Semih Günver, İnan hakkında şunları söylemiştir: "*Kâmrân İnan, benim dairemde göreve başladı. 1955'ten bu yana İnan'la yakın ilişkiler içinde olduk. İyi bir diplomat, mücadeleci, dürüst bir politikacıydı. Bakanlıkta da, siyasi hayatta da başarılı oldu. İnançlarına her zaman bağlı kaldı. Büyükelçilik ve bakanlık görevlerinde kendisine parlak bir yer sağladı. Haklı eleştirilerinde bazen sert olmaktan çekinmedi. Dışarıda, Türkiye'nin büyük*

¹⁰⁴ İnan, *Bir Ömür*, 16-17.

¹⁰⁵ İnan, *Bir Ömür*, 31.

¹⁰⁶ Çevik, İ. "İnan, demokrasi dersi veriyor", *Zaman*, 16 Ekim 1997.

savunucusu oldu. İçeride, demokrasi için gerçek bir savaş verdi. Daimi bir arayış içindeydi. Kendi yerini bir türlü bulamadı."¹⁰⁷

Türk dış politikası ve siyasetinin önemli isimlerinden birisi olarak gösterilen Kâmrân İnan, 1995 yılında Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde yapılan ve milletvekillerine çeşitli sorular sorularak gerçekleştirilen bir ankette Meclis'in en başarılı ismi seçilmiş, başarısının sırrını ise şu şekilde özetlemiştir: *"Benim milletvekilliği anlayışım içeride ve dışarıda halkımın ve devletimin mücadelesini, kavgasını vermektir. Hamdolsun şu ana kadar başımızı öne eğmedik. Bugün gazetenizde bir ilan vardı, 'Hayır Diyebilen Bir Türkiye' diye. Ben teslimiyetçi bir Türkiye hiç düşünmedim. Amerika kıtasının bizim atalarımızın keşfinden 39 yıl sonra keşfedildiğine inanıyorum. Dış temaslarımda hiç kompleksim olmadı. Şerefli tarihimden güç ve cesaret aldım.*"¹⁰⁸

Öte yandan Kâmrân İnan, özel hayatıyla gündeme gelmemeye özen gösteren bir kimsedir. O, Cenevre'de tanıştığı ve 2 Nisan 1966 tarihinde evlenerek Yasemin ismini alan Hanımefendi'nin gazete ve televizyonlara malzeme olmasını hiçbir zaman istememiş, hatta 1978 AP Kongresi'nde eşi hakkında çıkan birtakım asılsız iddialara, eşini Kongre'ye getirerek cevap vermeye çalışmıştır. Belki de birçok kişi Yasemin Hanım'ı ilk defa orada görmüştür. Neden eşiyle geldiğinin sorulması üzerine ise İnan, *"Müslüman değil, Türkçe bilmiyor gibi dedikodular yapmışlar. İşte eşim, Yasemin İnan, kendisi Türk ve Müslüman. Eşimle iftihar ediyorum"* şeklinde konuşmuştur.¹⁰⁹ 2011 yılında Hanımefendi vefat ettiğinde kılınan cenaze namazında, Kâmrân İnan'ın birkaç akrabası dışında kimsenin bulunmaması da bu husustaki hassasiyetini göstermektedir.

Kâmrân İnan, özel hayatında ne kadar kapalıysa, devlet, millet, yönetim, dış politika, milliyetçilik konularında da bir o kadar dışa dönük, bilgi ve becerilerini başkalarına aktarmaktan hoşlanan bir karaktere sahiptir. O, devletin fertler için olması gerektiğini savunurken, siyasetin de ehil insanlar vasıtasıyla yürütülmesi gerektiği üzerinde durmuştur. Böylece hakları korunan, eşit insanlarla birlikte, demokratik ve adil bir ülke hayal etmiştir.

¹⁰⁷ Günver, S. "Devlet İdaresi", *Milliyet*, 24 Şubat 1993.

¹⁰⁸ Kaya, O. "Meclis en başarılısını seçti: Kâmrân İnan", *Zaman*, 1 Aralık 1995.

¹⁰⁹ *Milliyet*, 24 Ekim 1978.

1.4. Meslekî Faaliyetleri

1.4.1. Dışişleri Bakanlığı meslek memurluğu

Cenevre’de lisansüstü eğitimini tamamlayarak Türkiye’ye dönen ve Dışişleri Bakanlığı’nın açtığı sınavlarda başarılı olan Kâmrân İnan, devlet memurluğuna ilk adımı atmıştır. Devlet memuru olurken, kendisini milletiyle bir mukavele imzalamış sayan ve bu mukavele karşılığında da ömrü boyunca millete hizmet etmeyi amaç edinmiş olan İnan, 30 Eylül 1955’te Dışişleri Bakanlığı Aday Memur statüsünde görevine başlamıştır.¹¹⁰ 1 Aralık 1955’te askere alınan İnan, 31 Mayıs 1956’da Yedek Subay Okulu’ndan Yd. Ordudonatım Asteğmen rütbesiyle mezun olmuştur. 30 Kasım 1956’de Yd. Teğmenliğe yükselen İnan, 31 Mayıs 1957’de terhis olurken, NATO Dairesi’nde aday memurluğunu sürdürmüştür.¹¹¹ İnan, 1955’ten Senatör seçildiği 1973 yılına kadar, 18 yıl boyunca birçok ülke ve kademedede Türkiye’yi temsilen Dışişleri Bakanlığı memuru olarak görev yapmıştır. 1979’da Senatörlükten istifa ederek Cenevre’ye tayini ve burada 4 yıl boyunca Büyükelçi olarak faaliyet gösterdiği yıllarla beraber İnan, toplam 22 yıl devlet memuru olarak görev yapmıştır.

1.4.2. NATO daimi temsilciliği başkâtipliği

Kâmrân İnan, 31 Mayıs 1957 tarihinden itibaren, kendisini ona karşı borçlu hissettiği Hüveyda Mayapetek’in Umum Müdürlüğünde, Dışişleri Bakanlığı NATO Dairesi’nde göreve başlamıştır. Burada devlet işlerinin nasıl işlediğini yakından görme fırsatı bulan İnan, birkaç ay sonra Paris’teki OECD toplantısı için ilk yurtdışı görevine atanmıştır. Bu toplantı İnan’ın ilk acı devlet tecrübesini yaşadığı toplantı olmuştur. Toplantı gündem maddeleri arasında Türkiye ile ilgili bir madde görüşülecekken, İtalyan delegesinin “*Türkiye’nin bu talebi görüşülecekse San Marino’yu da davet edelim*” şeklindeki uygun olmayan talebi karşılığında hiddetlenen İnan, yanında bulunan diğer Türk delegesinin tüm ısrarlarına karşın, İtalyan delegesine, bu görüşün Hükûmetinin mi yoksa şahsının mı

¹¹⁰ BCA, 030.11.1 503.41.6 ; İnan, Dışişleri Bakanlığı’na aday memur olarak girileceğini, daha sonra asil memur olunup, sırasıyla üçüncü kâtip, ikinci katip ve başkâtiplik unvanlarının alınabileceğini vurgulamıştır. Önal, T. (2013, 13 Mayıs). Kâmrân İnan ile söyleşi. Kâmrân İnan’ın evi, Ankara.

¹¹¹ Çoker, F. (1999). *Türk Parlamento Tarihi: Cumhuriyet Senatosu Üyelerinin Özgeçmişleri, II. Cilt (1966-1980)*. Ankara: Türkiye Büyük Millet Meclisi Vakfı Yayınları, 279.

olduğunu, derhal Hükûmet nezdinde girişimlerde bulunulacağını söyleyince, İtalyan delege geri adım atmış ve söylediklerinin kendi görüşü olduğunu bildirmiştir.¹¹²

30 Eylül 1957'de NATO Dairesi'nde 3. Kâtip olan Kâmran İnan,¹¹³ Viyana'da yapılan Milletler Arası Atom Enerjisi Ajansı Kuruluş Konferansı'na 11 Aralık 1957 tarihinde Bakanlar Kurulu kararıyla Guvernör Yardımcısı olarak atanmış¹¹⁴ ve burada Viyana Büyükelçisi ve aynı zamanda Heyet Başkanı olan Samim İzzet Yemişçiabaşı ile birlikte aktif bir rol oynayarak diğer katılımcı devletlerin saygı ve sevgisini kazanmıştır.¹¹⁵

13 Ocak 1958 tarihinde 2. Kâtip olarak NATO Daimi Delegeliğine atanan Kâmran İnan,¹¹⁶ Alt-Yapı, İlerleme ve Ödemeler Komitelerinden sorumlu olarak Paris'e gitmiştir. Burada yine birçok çarpıklıkla karşılaşmış, bu tarz uygulamaların giderilmesi için elinden geleni yapmıştır. Birtakım önemli ihalelerin takibini bizzat kendisi yapmış ve Türkiye'nin aleyhine olacak yaklaşımları bertaraf etmeye çalışmıştır.

Öte yandan 1959 yılında Kıbrıs meselesi görüşmeleri için Zürih'te toplantıya katılan Büyükelçi Selim Sarper, Kâmran İnan'ın da kendisiyle birlikte toplantıya katılmasını istemiştir. Yunan Başbakanı Karamanlis "*Türkiye ve Yunanistan Komünist okyanusunda iki küçük ada*"¹¹⁷ laflarını ederken, Türk Delegasyonu Başkanı ve Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu ise; "*Yüz yıldan sonra Mehmetçiğin ayağını tekrar Kıbrıs'a soktuk*" müjdesi ile orada bulunan herkesi sevince boğmuştur.¹¹⁸ İnan, belki de bu yüzden Zorlu'nun Dışişleri Bakanlığı dönemini Türkiye'nin en cesur ve milli menfaatlerin ön planda tutulduğu dönem olarak yorumlamıştır. Çünkü Zürih ve Londra antlaşmaları Kıbrıs meselesi için gerçekten dönüm noktası olmuş ve Bağımsız Kıbrıs Cumhuriyeti'nin temelleri, Türk yetkililerin girişimleri sonucunda bu antlaşmalarla atılmıştır.

Kıbrıs meselesiyle birlikte, bu dönemde Türkiye ve Yunanistan'ı yakından ilgilendiren ve konjonktörü şekillendiren birtakım olaylar da cereyan etmiştir. Özellikle

¹¹² İnan, *Bir Ömür*, 56-57. ; Ayrıca Bkz. İnan, *Dış Politika*, 64.

¹¹³ Çoker, *a.g.e.*, 279.

¹¹⁴ BCA, 030.18.01 147.61.8

¹¹⁵ İnan, *Bir Ömür*, 58

¹¹⁶ Çoker, *a.g.e.*, 279.

¹¹⁷ Bilge, S. (2005). Kıbrıs Sorunu. Fırat, T. (Ed.). *Dış Politikamızın Perde Arkası: 23 Büyükelçinin Olaylara Bakışı*. Ankara: Ümit Yayıncılık, 18.

¹¹⁸ İnan, *Bir Ömür*, 62.

İkinci Dünya Savaşı'nın ardından ABD'nin Truman Doktrinini¹¹⁹ yayınlaması, 1952'de her iki tarafın da NATO'ya üyeliği, 1953'te Türkiye, Yunanistan ve Yugoslavya arasında Dostluk ve İşbirliği Antlaşması'nın imzalanması her iki ülke açısından olumlu sonuçlar doğururken, Ortadoğu'da Süveyş Bunalımı, 1956 Arap-İsrail Savaşı, 1958 Irak İhtilali ile Lübnan ve Ürdün olayları da Türkiye'de Ordu ile iktidar arasındaki dengeleri bozmuştur.

Ordu ile iktidar arasındaki kavgaya, 11 Ocak 1960'ta NATO Daimi Delegeliğinde Başkâtipliğe yükselen¹²⁰ Kâmrân İnan da tanık olmuş ve 2 Mayıs 1960'ta NATO ilkbahar Bakanlar Konseyi toplantısı için İstanbul'a gelen İnan, burada gördüğü manzara karşısında dehşete düşerek, adeta ihtilalin ayak seslerini duymuştur. Nitekim çok değil üç hafta sonra 27 Mayıs 1960 günü asker idareye el koymuş, tüm siyasilere tutuklamış ve zorlu bir süreç başlamıştır. Bu sırada Kâmrân İnan da merkeze dönme talimatı almış ve derhal Ankara'ya gelmiştir.¹²¹

1.4.3. Konsolosluk ve iktisat dairesi başkâtipliği

27 Mayıs 1960 İhtilali'nin ardından, “100 hariciyecinin yerlerini değiştiren kararname” ile sabık Başvekil Adnan Menderes'in büyük oğlu, Cenevre Maiyet Konsolosu Yüksel Menderes, Belgrad Büyükelçiliği Orta Elçilik Başkâtipliğine atanırken, “Kuzey Atlantik Antlaşması Konseyi nezdinde Türkiye Daimi Delegeliği Orta Elçilik

¹¹⁹ Başkan Truman kendi adıyla anılacak olan doktrini şu şekilde açıklamıştır:

“Dünya tarihinin şu döneminde hemen hemen her millet iki yaşama şekline birisini tercih etmek zorundadır. Birinci çeşit hayat, çoğunluğun iradesine dayanır ve hür kurumlar, temsili Hükümet, serbest seçimler, bireysel özgürlüklerin güvence altına alınması, ifade ve din özgürlüğü ve politik baskılardan uzak olma özgürlüğü ile kendisini belli eder. İkinci çeşit hayat ise zorla çoğunluğa kabul ettirilen küçük bir azınlığın iradesine, terör ve baskıya, kontrol altındaki basın ve radyoya, sonucu önceden belli seçimlere ve bireysel özgürlüklerin baskı altında tutulmasına dayanır. Birleşik Amerika'nın politikasının, silahlı azınlıkların ya da dış baskıların boyun eğdirme teşebbüslerine karşı koyan bağımsız insanları desteklemek olması gerektiğine inanıyorum. Bağımsız insanların kendi geleceklerine karar vermesine yardımcı olmak zorunda olduğumuza inanıyorum. Bu yüzden Kongre'den Yunanistan ve Türkiye'ye yardım için yetki vermesini istiyorum.” Ekincikli, M. (2010). *İnönü-Bayar Dönemleri Türk Dış Siyaseti* (İkinci Baskı). Ankara: Berikan Yayınevi, 132-133. ; Ayrıca Bkz. Tunçay, (Vd.). *Cumhuriyet...*, Cilt 2, 112-113. ; Doktrin hakkında geniş bir değerlendirme için Bkz. Erhan, Ç. (2009). ABD ve NATO'yla ilişkiler. Oran, B. (Ed.). *Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, Cilt I: 1919-1980* (On Beşinci Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları, 528-537. ; Uslu, N. (2000). *Türk Amerikan İlişkileri*, Ankara: 21. Yüzyıl Yayınları, 97-98. ; Sönmezoğlu, F. (2006). *II. Dünya Savaşı'ndan Günümüze Türk Dış Politikası*, İstanbul: Der Yayınları, 37-42. ; Gözen, R. (2008). Truman Doktrini. Çakmak, H. (Ed.). *Türk Dış Politikası: 1919-2008*. Ankara: Platin Yayınları, 387-391. ; Truman Doktrini orijinal metni için Bkz. Armaoğlu, F. (1991). *Belgelerle Türk-Amerikan Münasebetleri (Açıklamalı)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 152-157.

¹²⁰ Çoker, a.g.e., 279.

¹²¹ İnan, *Bir Ömür*, 60-63.

*Başkâtibi Selçuk Korkut, Kâmran İnan ve Sofya Elçiliği Başkâtibi Şevki Özmen” merkeze alınmışlardır.*¹²²

İnan, burada iki yıl boyunca Konsolosluk Dairesi’nde, işe cumartesi günleri de giderek, vatandaşların sıkıntılarıyla ilgilenmiş, bir türlü çözüme kavuşturulamayan konularda vatandaş için elinden geleni yapmaya çalışmıştır. Buradaki görevi sırasında kendisine gelen bir öğretmenin Almanya’da iş kazası sırasında ölen oğlunun defnedildiği mezarlık hakkında üç aydan beri bilgi beklediğini, ancak sonuç alamadığını söylemesi üzerine İnan, Almanya’daki ilgili Konsoloslukun yazılara cevap vermemesi karşısında, istenilen bilgilerin bir hafta içinde kendilerine verilmemesi halinde Konsolos hakkında tahkikat açılacağını söylemesiyle birlikte, bilgi derhal Türk yetkililere verilmiştir.¹²³ Bu örnek İnan’ın işine verdiği önemin yanında, diplomatik bilgi ve becerisinin de bir göstergesidir. O, vazife aldığı hemen her görevde bu titizlikle çalışmıştır.

1.4.4. NATO icra kitabeti başkâtipliği

27 Mayıs 1960 İhtilali ile birlikte, Ankara’da ikinci çöl yürüyüşü olarak adlandırdığı iki yıl geçiren İnan, 1962’de bu defa Roma’ya atanmıştır. Roma’daki görevi sırasında Namık Yolga, Fuat Bayramoğlu ve Adnan Kural gibi önemli Büyükelçilerle birlikte çalışmış olmayı büyük şans olarak gören İnan, İtalya’yı ve İtalyanları sevdiğini her fırsatta söylemiştir.¹²⁴ 1964’te Bakanlar Kurulu kararı ile NATO İcra Kitabesinde üç yıl süre ile görev verilen Kâmran İnan,¹²⁵ ilk Paris deneyiminden 6 yıl sonra tekrar Paris’e gitmiştir. General De Gaulle’in 1966’da Fransa’yı NATO askeri sisteminden çekmesi ve teşkilatın

¹²² “Yüksel Menderes Belgrad’a tayin edildi”, *Milliyet*, 12 Haziran 1960.

¹²³ İnan, *Bir Ömür*, 64-65.

¹²⁴ İnan, İtalyanları yaşamayı, hayatı seven, hakkını veren insanlar olarak tanımlarken, doğduğuna pişman olan bir İtalyan bulmanın zor olduğunu, İtalyanların çalışırken bile şarkı söyleyen, gülen, iyimser bir millet olduğunu vurgulamaktadır. Devamla, tarihleri, sanatları, muhteşem eserleri, edebiyatları, tabiat güzellikleriyle dünyada önemli bir yere sahip, başı dönmeyen bir millet olarak adlandırdığı İtalyanların içinden mafyanın nasıl çıkıp, bu kadar güçlü olabildiğini anlayamadığını belirtmiştir. İnan, *Bir Ömür*, 63-70. ; Roma’ya Başbakan olarak bir ziyaret gerçekleştiren ve burada Kâmran İnan ile karşılaşan İsmet İnönü, 30 Kasım 1963 tarihinde not defterine İnan’la ilgili olarak, “Bitlisli Şeyh Selahattin’in oğlu Kâmran-Eyi Memur” ifadelerini kullanmıştır. İnönü, *Defterler...*, C. II, 897.

¹²⁵ *BCA*, 030.18.01 177.25.7

Fransa'yı terk etmesini istemesiyle birlikte teşkilat, 1967'de Brüksel'e taşınmıştır. Teşkilatla birlikte çalışanları da Brüksel'e gitmiştir.¹²⁶

Aslında General De Gaulle, 17 Eylül 1958'de Eisenhower ve Macmillan'a birer memorandum vererek, NATO içerisinde ABD, İngiltere ve Fransa'dan müteşekkil bir politik direktörlük kurulmasını önermiş, aynı zamanda da önerileri Fransa'nın NATO'dan çekilmesi tehdidiyle birleştirerek şöyle demiştir: "... *Dünyanın önemli politik ve stratejik sorunları, Amerika Birleşik Devletleri, Büyük Britanya ve Fransa'dan oluşacak bu yeni kurula havale edilmelidir. Bu kurul dünya güvenliğini ilgilendiren bütün politik konularda ortak karar alma sorumluluğuna sahip olmalı, özellikle atom silahı kullanılmasını içeren stratejik planlar hazırlayarak zorunlu hallerde bunları uygulamaya koyabilmelidir. Aynı zamanda, Arktik, Atlantik, Pasifik ve Hint Okyanusu gibi münferit operasyon bölgelerinde, uygun olduğu durumlarda savunma organizasyonu yapmaktan sorumlu olmalıdır. Bu bölgeler, gerektiğinde ikinci derecedeki bölgelere ayrılabilir.*" De Gaulle, önerisinin geçiştirildiğini hissettiğinde ise Amerikan nükleer silahlarının Fransa topraklarından kaldırılmasını emrederek, Fransız Filosu'nu bütünleştirilmiş NATO kumandanlığından çekmiştir.¹²⁷ Böylece Fransa, NATO'nun askeri kanadından tamamen koparılmıştır.

Diğer taraftan Dışişleri Bakanlığı'nın bu sıradaki yapısı hakkında önemli ipuçları veren dönemin ünlü Hariciyecilerinden Mahmut Dikerdem, kaleme aldığı anılarında, 1969 yazında Dışişleri Bakanlığı'nda yeni bir yönetici kadro oluşturulmak istendiğini, Dışişleri Bakanı İ. Sabri Çağlayangil'in Zeki Kuneralp'i yanına alarak, Genel Müdürlükler için gençlere şans tanımak istediğini anlatmaktadır. Bu genç isimlerden İlter Türkmen, kısa zamanda Bakan'ın gözüne girmeyi başarmış ve onun sağ kolu konumuna yükselmiştir. Türkmen, kendisi gibi genç arkadaşlarını da yanına çekerek bir "klik" oluşturmuştur. Zeki Kuneralp kliği ile Genel Sekreter arasındaki sürtüşmeler, zamanla gençler ile yaşlılar arasında bir iktidar mücadelesi şeklini almıştır. Bu grup, hem siyasi kanatta, hem de basın aracılığıyla "hariciyenin gençleştirilmesi" sloganı yaymaya başlamıştır. Bakanlık memurlarının "Mafia" adını taktıkları İlter Türkmen grubuna daha sonra yabancı bir

¹²⁶ Kâmrân İnan, Belçika'yla ilgili olarak da farklı bir memleket olduğu, güneşin az uğradığı, selamın dahi maddeye endekslendiği, hayatın renklerini koruyamadığı ve ayrılırken kafalarda hiç iz bırakmayan bir memleket olduğu ifadelerini kullanmaktadır. İnan, *Bir Ömür*, 70-71.

¹²⁷ De Gaulle, NATO'dan çekilme tehdidini şu şekilde dile getirmiştir:

"*Fransız Hükümeti, güvenlik için böyle bir organizasyonu zorunlu görmektedir. Bundan böyle NATO'daki katılımının bütün gelişmesi buna bağlıdır.*" Kissinger, *a.g.e.*, 589-591.

hanımla evlenerek hariciyeden ayrılıp bir süre NATO karargâhında hizmet gördükten sonra, siyasete giren Kâmran İnan da destek vermiştir. Dikerdem, “Mafia’nın ilk hedefinin ise işsiz güçsüz oturan büyükelçilikleri tasfiye ederek, onları emekliye ayırmak olduğunu ifade etmektedir. O’na göre Kâmran İnan, terbiyeli ve büyüklerine saygılı bir hariciyeciydi, ama siyaset sahnesinde elde ettiği başarılar İnan’ın başını döndürmüştü.¹²⁸ Dikerdem’in ifade ettiği gibi Dışişleri Bakanlığı’nda bu sürtüşme ve çekişmeler olup giderken, 12 Mart gelip çatmıştır.

11 Ekim 1969’da babası Selahattin İnan’ın ölüm haberiyle adeta yıkılan Kâmran İnan, hemen memleketine gitmiştir. Babasına bağlılığını her fırsatta dile getiren İnan, kendi hayatı gibi, babasının hayatının da büyük zorluklarla geçtiğini, “kolay hayatın tadı yok” diye düşünenlerin kendilerine daima engeller çıkardığını belirtmiştir. Babasının kaybının ertesi günü, Türkiye’de yapılan genel seçimlerde ağabeyi Zeynel Abidin İnan, Adalet Partisi’nden milletvekili seçilmiş, ancak Kâmran İnan kendisine 4 yılı dolduramayacaklarını söylemiştir.¹²⁹ Nitekim öyle de olmuş, 12 Mart 1971’de Türk demokrasisi bu defa Muhtıra şoku ile sarsılmıştır.

1960’lı yılların sıkıntılı olayları 70’li yıllara da yansırken, öğrenci hareketleri nitelik değiştirerek, birtakım gerilla grupları silahlı eylemlere başlamıştır. 4 Mart sabahı Ankara Balgat’taki Hava Üssü’nde görevli 4 Amerikalı asker kaçırılması ve eylemi başında Deniz Gezmiş’in bulunduğu Türkiye Halk Kurtuluş Ordusu’nun üstlenmesi sonucunda, yaklaşık 30 bin polis ve asker, şehrin giriş ve çıkışlarında tüm araçları durdurup arama yapmıştır. Aramalardan sonuç alınamayınca bu defa örgütün karargâhı olarak görülen Orta Doğu Teknik Üniversitesi (ODTÜ) ablukaya alınmıştır. ODTÜ’de çıkan çatışmalarda 3 kişi hayatını kaybederken, Üniversite de süresiz olarak kapatılmıştır. Ülkede gerilimin artmasına sebep olan eylem üçüncü gününde sonlandırılmış ve Amerikalı askerler serbest bırakılmıştır. Ancak Ordu olaylardan rahatsızdır. Birtakım gruplar kendi aralarında darbe planları yapıyor ve yönetime el koymak için gün sayıyorlardır. Genelkurmay Başkanı Orgeneral Memduh Tağmaç’ın göz ardı edildiği bu planlar, 9 Mart gecesi Kara Kuvvetleri

¹²⁸ Dikerdem, *a.g.e.*, 180-182.

¹²⁹ 1969 Genel Seçimlerinde, Adalet Partisi %46,6 oy oranıyla 256 milletvekili, Cumhuriyet Halk Partisi %27,4 oy oranıyla 143 milletvekili, Cumhuriyetçi Güven Partisi %6,6 oy oranıyla 15 milletvekili, Millet Partisi %3,2 oy oranıyla 6 milletvekili, Milliyetçi Hareket Partisi %3,0 oy oranıyla 1 milletvekili, Türkiye Birlik Partisi %2,8 oy oranıyla 8 milletvekili, Türkiye İşçi Partisi %2,7 oy oranıyla 2 milletvekili, Yeni Türkiye Partisi %2,2 oy oranıyla 6 milletvekili ve Bağımsızlar 5,6 oy oranıyla 13 milletvekili çıkarmışlardı. TÜİK, *a.g.e.*, 117-120. ; İnan, *Bir Ömür*, 73.

Komutanı Orgeneral Faruk Gürler'in devreye girmesi ve "Bu hareketi durduracaksınız" sözleriyle rafa kaldırılmıştır. Müdahale Türk Silahlı Kuvvetleri adına emir-komuta zinciri içerisinde olacaktır.¹³⁰

Bu arada 1969 seçimlerinden tek başına İktidar olarak çıkan Adalet Partisi, eski DP'lilerin haklarının iadesi konusunda çıkan ihtilaf neticesinde yara almış ve büyük bir grup, Demokratik Parti adıyla yeni bir siyasal hareket başlatmıştır. Ülkedeki huzursuz ortam Adalet Partisi'ni Demokrat Parti'nin devamı olarak gören Silahlı Kuvvetleri de derinden etkilemiştir. Ordu, Başbakanı mektuplarla çeşitli reformların yapılması gerektiğini bildirmiş, bu durum da askeri müdahale söylentilerinin yaygınlaşmasına sebep olmuştur. Nitekim Ordu, tavrını 12 Mart'ta belli etmiş ve Cumhurbaşkanı, Cumhuriyet Senatosu Başkanı ve Millet Meclisi Başkanı'na verdiği muhtırayla, olağanüstü bir ara rejim dönemini açmıştır.¹³¹

Silahlı Kuvvetler, muhtırada şu noktaları vurgulamıştır:

"1. Parlamento ve Hükümet süregelen tutum, görüş ve icraatı ile yurdumuzu anarşi, kardeş kavgası, sosyal ve ekonomik huzursuzluklar içine sokmuş, Atatürk'ün bize hedef verdiği çağdaş uygarlık seviyesine ulaşmak ümidini kamuoyunda yitirmiş ve Anayasa'nın öngördüğü reformları tahakkuk ettirememiş olup, Türkiye Cumhuriyeti'nin geleceği ağır bir tehlike içine düşürülmüştür.

2. Türk milletinin ve sinesinden çıkan silahlı kuvvetlerinin bu vahim ortam hakkında duyduğu üzüntü ve ümitsizliği giderecek çarelerin partiler üstü bir anlayışla meclislerimizce değerlendirilerek mevcut anarşik durumu giderecek ve Anayasa'nın öngördüğü reformları Atatürkçü bir görüşle ele alacak ve inkılap kanunlarını uygulayacak ve inandırıcı bir Hükümetin demokratik kurallar içinde teşkili zaruri görülmektedir.

¹³⁰ Birand, M. A.,-Dündar, C.,-Çaplı, B. (2008). *12 Mart: İhtilalin Pençesinde Demokrasi* (Dokuzuncu Baskı). Ankara: İmge Kitabevi, 231-244.

¹³¹ İnönü, *Defterler...*, C. II, 1209-1210.

3. *Bu husus süratle tahakkuk ettirilmediği takdirde, Türk silahlı kuvvetleri kanunların kendisine vermiş olduğu Türkiye Cumhuriyeti'ni korumak ve kollamak görevini yerine getirerek idareyi doğrudan doğruya almaya karardır.*"¹³²

Muhtırayı radyodan dinleyen Başbakan Süleyman Demirel, Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay'a yazdığı mektubunda, Genel Kurmay Başkanı ve Kuvvet Komutanlarının verdiği muhtırayı Anayasa ve Hukuk Devleti kavramlarıyla bağdaştırmanın mümkün olmadığını ifade ederek, Bakanlar Kurulu'nun istifasını bildirmiştir. Sunay ise yeni Hükümet kurulana kadar Demirel'in görevine devam etmesini istemiştir.¹³³ 1966 yılında AP'li çoğunluk tarafından Cumhurbaşkanı seçilen Cevdet Sunay, AP'ye darbe niteliğindeki muhtıranın ardından sivil idarenin üstünlüğü ve Anayasal düzenin devamını korumak yerine, Generalleri tatmin edecek çözümlere yönelmiştir.¹³⁴ Aynı durum 1973'te CHP ve AP'lilerin ortak kararıyla Cumhurbaşkanlığına getirilen ve Aralık 1979'da askerlerin tüm partileri hedef aldığı mektubu geri çevirmek yerine, Süleyman Demirel ve Bülent Ecevit'e veren Fahri Korutürk için de geçerlidir.

12 Mart ara rejimi sırasında, 17 Mayıs'ta THKP-C (Türkiye Halk Kurtuluş Partisi-Cephesi) tarafından İsrail Başkonsolosunun kaçırılması hadisesi sebep gösterilerek, AP Hükümetlerine muhalefetleriyle tanınan yazar, gazeteci, sendikacı, avukat ve öğretmenler, asker ve polislerin yoğun baskısına maruz kalarak hapsedilmişlerdir. Yaşanan olaylar devlet terörü şeklinde yorumlanırken, başlatılan siyasi yapılanmalarla da 12 Mart'ın kimi, hangi kesimi hedef aldığı açık bir şekilde ortaya çıkmıştır. Bu dönemde, özellikle ABD'nin bölgede istikrarı korumaya yönelik politikalarının etkisiyle, öğrenci, işçi ve köylülerin giriştiği hak arama eylemlerine asker-sivil yöneticiler izin vermemiş ve istikrarın sağlanması uğruna TİP (Türkiye İşçi Partisi), MNP (Milli Nizam Partisi) gibi partiler ile birtakım dernek ve sendikalar kapatılmıştır. Özellikle siyasi ve ekonomik istikrarın sağlanması hususunda, ABD, NATO, sanayiciler, büyük toprak sahipleri, komuta kademesi ve parlamento çoğunluğu görev değişimi konusunda uzlaşma sağlamışlardır.¹³⁵

¹³² Türk Basını, 13 Mart 1971. ; Maraşlı, a.g.e., 230-231. ; Ayrıca Bkz. Tunçay (Vd.), *Cumhuriyet...*, C. 3, 263.

¹³³ *TC. Resmî Gazete*, 12 Mart 1971, S. 13777.

¹³⁴ Akın, R. (2009). *Gazi'den Günümüze Cumhurbaşkanlığı 1923-2007*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 97-98.

¹³⁵ Özdemir, H. (2008). *Siyasal Tarih (1960-1980). Türkiye Tarihi 4...*, 261-264.

“Vesayet Rejimi” olarak adlandırılan bu dönemde Nihat Erim’in kurduğu iki ayrı Hükûmet ve Sadi İrmak Hükûmeti görev yapmıştır. En önemli uygulamalar, Ordu’nun istediği reformların hayata geçirilmesi olarak görünse de 1973’teki Cumhurbaşkanlığı seçimi de bir o kadar önemli olmuştur. Zira 1960’tan itibaren başlayan ve 1966’da Genelkurmay Başkanı Cevdet Sunay’ın Cumhurbaşkanı seçilmesiyle devam eden, Genelkurmay Başkanlarının Cumhurbaşkanı olmaları prensibi, 1973’te de siyasilerden beklenmiş, ancak Hükûmet olma noktasında bir türlü uzlaşamayan CHP ve AP, Fahri Korutürk’ü Cumhurbaşkanlığı makamına taşıyarak, hem askere önemli bir mesaj vermiş, hem de siyasette sivilleşmenin önünü açmışlardır.

Türkiye’nin bu karanlık ve buhranlı günlerinde, 1973 yılına kadar Belçika’da NATO İcra Komitesi’nde görev yapan Kâmran İnan, Türkiye’ye dönerek 4 Temmuz 1973 tarihinden 14 Ekim 1973 tarihine kadar Bakanlık Müşavirliği görevini yürütmüş,¹³⁶ artık siyasete girmenin vaktinin geldiğini düşünerek, Adalet Partisi’nden Bitlis Senatörlüğü için aday olmuştur. “NATO’ya girecek Türklerin yolu Kâmran İnan’dan geçer” sözleriyle, İnan’ın NATO için ne kadar önemli bir insan olduğunu anlatan NATO yetkilileri, İnan görevinden ayrıldıktan sonra da onun için önemli açıklamalar yapmışlardır. NATO Genel Sekreteri Luns, “İnan’ın çalışmalarına olan saygım büyüktür”, NATO Genel Sekreter Yardımcısı Kastl, “İnan’la dört yıldır beraber çalıştık. Türkiye onunla iftihar edebilir. Kendilerine ve diplomatik yeteneklerine hayranım”¹³⁷ gibi sözlerle, İnan’a olan saygılarını anlatmaya çalışmışlardır.

1.4.5. BM Cenevre ofisi Türkiye daimi temsilciliği ve büyükelçiliği

14 Ekim 1973’te yapılan seçimlerle birlikte Cumhuriyet Senatosu Bitlis Senatörlüğüne seçilen Kâmran İnan, Türk siyasetinin gittiği yeri çok iyi görmüş, bu gidişi durdurmak için dönemin iki büyük partisi Cumhuriyet Halk Partisi ve Adalet Partisi liderlerini bir araya getirmeye uğraşmış, ancak bu çabaları boşa çıkmıştır.

Kâmran İnan, 2 Haziran 1979’da rejimin çökmesi ve memleketin iç savaşa sürüklenmesine seyirci kalamayacağını belirterek, Senatörlük görevinden istifa etmiş ve

¹³⁶ BCA, 030.11.1 503.41.6

¹³⁷ *Milliyet*, 21 Haziran 1973.

Dışişleri Bakanlığı'ndaki eski görevine geri dönmeye karar vermiştir.¹³⁸ Bu hususta Dışişleri Bakanı ile görüşmeleri sırasında, Bakanın kendisine UNESCO veya Cenevre'den birisini tercih etme hakkı tanınmasıyla İnan, UNESCO beni tatmin etmez diyerek, Cenevre'yi tercih etmiştir.¹³⁹ İnan, Cumhurbaşkanı Korutürk'ün, Hükûmete “İnan, milletlerarası kuruluşlarda daha başarılı olur” telkininden sonra Cenevre'ye tayin olduğunu aktarmıştır.¹⁴⁰ İnan'ın burada kullandığı “Bir gün ulusal bir göreve çağrılırsam politikaya yeniden dönebilirim” söylemini Dikerdem, vaktiyle General De Gaulle'ün Başbakanlıktan ayrılırken Fransızlara seslenişine benzetmiştir.¹⁴¹

Kâmran İnan, 5 Haziran 1979 tarihinde Hürriyet Gazetesi'nin kendisiyle yaptığı mülakatta görevinden ayrılmasıyla ilgili olarak, “Beş-altı aydır memleketime politikada yararlı olamadığımı ve fayda ölçülerimi kaybettiğimi görüyordum. Elli yaşındayım. Daha devlete ve millete hizmet edecek çağımdayım. Evde tıpkı bir emekli gibi kırk bin lira maaş alarak oturmaktansa, devletin vereceği bir görevde yararlı olmayı uygun gördüm” ifadelerini kullanmıştır.¹⁴² Bu ifadeler 7 Haziran tarihli Hürriyet Gazetesi'nde, “Bu politikanın kendine özgü kurallarına uyamayan bir siyaset heveskârının dürüst bir serencamıydı. İbret alına...” şeklinde özetlenmiştir.¹⁴³ Fayda ölçülerini kaybettiğini düşünen İnan'ı, kimileri siyasi bir hata yapmakla suçlamış,¹⁴⁴ kimileri de ibret alınması gereken bir eyleme imza attığını belirtmiştir.

¹³⁸ İnan, *Cenevre Yılları*, 5.

¹³⁹ İnan'ın 3 Haziran 1979 günü aldığı notları şu şekildedir:

“Senatörlük ve Partiden istifa mektup tasarılarını hazırladım. Basına söyleyeceklerimi kaleme aldım. Siyasi hayata veda hazırlığı yapıyorum. Kim bilir kaç kişi bana ümit bağlamış, kaç kişi hayal kırıklığına uğrayacak, üzülecek.” İnan, *Senatör*, 406. İnan, 6 Haziran 1979'da da şu sözleri yazmıştır not defterine:

“Telefon ve telgraf yağmuru devam ediyor. Hürriyet'te Arcayürek 'devletin yıkılışına seyirci kalamazdım' başlığı altında benim için çok güzel bir yazı yazmış. Milliyet birinci sayfadan başlayarak üç sütun üzerine veriyor. Tercüman ve Günaydın önemli yer ayırmış. Basının ilgi ve sevgisi büyük. Politikadan ayrılan biri için önemli bir işaret. Bursa'dan ziyaretime gelen bir zat 'İyi insanlar kaçıyorlar' dedi. İsmi vermeyen bir bayan telefonda 'Sizi Liderinizden kurtulduğumuz için tebrik ederim' dedi. Bir genç 'Bize dürüstlük, fazilet örneği verdiniz' dedi. Bir avukatın telgrafında 'Asil duygularınızla Türk gençliğinin kalbinde efsaneleştiniz' diyor.” İnan, *Senatör*, 407-408.

¹⁴⁰ Önal, T. (2013, 13 Mayıs). *Kâmran İnan ile söyleşi*. Kâmran İnan'ın evi, Ankara.

¹⁴¹ Dikerdem, *a.g.e.*, s. 182.

¹⁴² Tayininin hangi yasal usullere göre yapıldığı sorulan İnan, “Ben dışişlerinden siyasi hayata geçerken, emekliliğimi tamamlamamıştım. Bu nedenle tekrar dışişlerinde kaldığım yerden görevimi sürdürmem yasal olarak olanaklı” cevabını vermiştir. *Hürriyet*, 5 Haziran 1979.

¹⁴³ İkinci Milliyetçi Cephe Hükûmetinde kimsenin beklemediği bir şey olmuş ve Kâmran İnan, Enerji Bakanı ilan edilmişti. İnan'ın bu duruma tavrı ise sert olmuş, “Ben hariciyeyim, yıllardır mesleğim bu... Senatör seçildikten sonra da bütün çaba ve gayretlerimi aynı yönde sürdürdüm. Ben enerjiden ne anlarım. Bu yapılı kendime ve kamuoyuna saygısızlık olarak kabul ederim.” ifadeleriyle tepkisini dile getirmiştir. *Hürriyet*, 7 Haziran 1979.

¹⁴⁴ Tuncer, N. “Etnik, etnik; ne ettik”, *Milli Gazete*, 18 Aralık 2011.

Kâmran İnan, önce Cumhurbaşkanı kararı ile “*Açık bulunan İnci derece Bakanlık Müşaviri kadrosuna Dışişleri Bakanlığı eski Meslek memurlarından Kâmran İnan, 657 sayılı Yasanın değişik 59, 60 ve 92inci Maddeleri uyarınca*” atanmıştır.¹⁴⁵ Daha sonra ise “*Birleşmiş Milletler Cenevre Ofisi Nezdinde Türkiye Daimi Temsilcisi Büyükelçi Ercüment Yavuzalp’in merkeze, Dışişleri Bakanlığı Bakanlık Müşaviri Kâmran İnan’ın Birleşmiş Milletler Cenevre Ofisi Nezdinde Türkiye Daimi Temsilciliğine Büyükelçi unvanı ile atanmaları*”¹⁴⁶ ile ilgili 5 Haziran 1979 tarihli Bakanlar Kurulu Kararıyla Cenevre’deki görevine başlamıştır.

Kâmran İnan’ın bu gidişi kendisini olduğu kadar, birçok çevreyi de son derece üzmüştür. Bursa’da Niğdeli olduğunu söyleyen bir vatandaşın; “İnönü milleti aç bıraktı, ama yetim bırakmadı; siz yetim bıraktınız, gidiyorsunuz”, Jandarma Genel Komutanı Orgeneral Sedat Celasun’un; “Bu parlamentodan çözüm çıkmaz. Tam zamanında bıraktınız. İlerde yine hizmet sizi bekliyor”, Genelkurmay Başkanı Orgeneral Kenan Evren’in; “Siz gidin, memleketin ihtiyacı olacak, çağırılırsınız. Siz vatanseversiniz. Daima iyi örnek verdiniz”, Milli Birlik Grubu Başkanı Emin Fahrettin Özdilek’in; “Siz vatansever bir kimsesiniz, hareketlerinizi takip edeceğiz”,¹⁴⁷ gibi ifadeler, İnan’ın ülke insanının gözündeki yerini açıkça göstermektedir.

12 Haziran 1979 tarihli Hürriyet Gazetesi’ndeki köşesinde Prof. Dr. Haluk Ülman, Doğu’da doğduğunu ve Doğu’da yaşamakta olduğunu unutan bir Batıcı adam olarak nitelendirdiği Kâmran İnan hakkında çok doğru ve yerinde tespitlerde bulunmuştur. Ülman’a göre İnan, politikaya maddi ve manevi olanaklardan yararlanmak için değil, inanç ve ideallerini gerçekleştirmek, yaşadığı topluma bu yolla hizmet verebilmek için girmiştir. İnan’ın başından beri savaşını verdiği Dışişleri Bakanlığı için hem bilgisi, hem de becerisinin fazlasıyla yeterli olduğunu vurgulayan Ülman, bu koltuğa oturamamasının birçok nedeni olduğunu belirtmekle birlikte en büyük payın, Türkiye’deki politik

¹⁴⁵ BCA, 030.11.1 503.41.6

¹⁴⁶ BCA, 030.18.01.02 379.228.9

¹⁴⁷ İnan, ayrıca AP Lideri Süleyman Demirel’e de bir veda ziyaretinde bulunmuş ve sistemin tükendiğini, kendisini yenilemesi gerektiği ve bu işe de yeni bir Anayasa ile başlaması gerektiğini vurgulayarak, “Bir genç mimardan aldığım dersi bir yüksek mühendise nakletmek istiyorum” diyerek şunu anlatmıştır: “*Bir gün genç bir mimara Türkiye’de şehirlerin kanalizasyonu neden yapılmaz diye sorduğumda, cevabı, yerin altındadır, gözükmez de ondan, dedi*” İnan, *Cenevre Yılları*, 8-12. ; İnan, *Senatör*, 409-415.

görevlerin bilgi ve beceriye göre değil, lidere yakınlık ve ona gösterilen uysallığa bağlı olduğunu dile getirmiştir.¹⁴⁸

19 Temmuz 1979 tarihinde görevine başlamış bulunduğunu teşekkür ve saygıyla birlikte Ankara'ya arz eden Kâmrân İnan,¹⁴⁹ bir dönem öğrenci olarak bulunduğu Cenevre'de yeni bir hayata başlamıştır. İnan, burada Türkiye'nin meselelerinden hiçbir suretle kopmamış, hemen her gün gazete haberleri, mektuplar, tv programları ile Türkiye'den haber almaya çalışmıştır. Memleketten gelen mektuplarda, Bolu Senatörü Orhan Çalış'ın; "Sizi anıyor, arıyoruz", İstanbul Senatörü Rahmi Erdem'in; "Arkanızda büyük bir siyasi boşluk bırakarak gittiniz"¹⁵⁰ ifadelerini kullanmaları, İnan'ın Türkiye için ne kadar önemli bir siyasi karakter olduğunu göstermesi bakımından önemlidir.

Ayrıca İnan'ın 4 Nisan 1980 tarihinde, "*Türkiye'den dün gelen gazeteleri okudum. Her yerde kan, insanlar öldürülüyor. Devlete meydan okunuyor*" ve 9 Nisan 1980 tarihinde, "*... çevremiz yangın yerine döndü; ama Türkiye daha bir Devlet Başkanı seçmekte anlayamıyor*"¹⁵¹ şeklinde, defterine düştüğü notları, ihtilal öncesi Türkiye'nin acı durumunu ve bu dönemde kaliteli siyasetçilere duyulan ihtiyacı net bir şekilde ortaya koymaktadır.

Türkiye'nin bu durumu, 24 Temmuz 1980 tarihli International Herald Tribune Gazetesi'nde, 1950'lerdeki Colombia iç savaşına benzetilmiştir.¹⁵² İnan, 3 Ağustos 1980 tarihli La Suisse Gazetesi'nin Türkiye'de 25 kişinin öldürüldüğü ve tam bir iç savaş yaşandığını, aynı gazetenin 9 Ağustos 1980 tarihli sayısında ise "Türk Kanseri" başlığıyla, siyasi kadroları ağır bir dille eleştirdiğini aktarmıştır.¹⁵³

¹⁴⁸ Haluk Ülman, İnan'ın yanlışlarını da politikanın bir takım oyunu olduğunu anlayamaması ve henüz Doğu ile Batı arasındaki köprüyü hangi yönde geçeceğine karar verememiş bir topluma mensup olduğunu unutmaması olarak göstermekte, kendi bilgi ve yeteneğine güvenerek, verilen sözlerin güvenilirliğine inandığı için de çıktığı yarışta yenik düşmekten kurtulamadığını ifade etmektedir. *Hürriyet*, 12 Haziran 1979.

¹⁴⁹ İnan, *Cenevre Yılları*, 15.

¹⁵⁰ İnan, *Cenevre Yılları*, 32.

¹⁵¹ 7 Nisan 1980 günü İnan'ı ziyarete gelen Dışişleri Bakanı Hayrettin Erkmen, Demirel'in eskisine nazaran daha çalışılabilir hale geldiğini, Anayasal kuruluşların menfi tavırlarını devam ettirdikleri ve Hükûmetin ne kadar devam edeceğinin bilinmediğini, Ordu içinde bazı grupların AP-CHP Koalisyonu istediklerini ve Ordunun müdahale etmek mecburiyetinde kalmasından korktuğunu dile getirmiştir. İnan, *Cenevre Yılları*, 48-49.

¹⁵² *International Herald Tribune*, 24 Temmuz 1980.

¹⁵³ Bu sırada Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreteri Amiral Akdoğanlar, kendisinden daha az kıdemli Amiral Nejat Timur, Deniz Kuvvetleri Komutanı olunca Ordudan istifa etti. İnan, *Cenevre Yılları*, 67-69.

Nitekim bu haberlerden çok değil, bir ay kadar sonra Türk halkı ve Türk demokrasisi yine bir ihtilalle sarsılmış ve Ordu yönetime el koyarak, tüm siyasi faaliyetleri askıya almıştır. Anayasa kaldırılmış, derneklerin çalışmaları durdurulmuş, örfi idare ilan edilmiş ve yıllarca kan dökülerek iç savaşa sürüklenen Türkiye’de, kansız sayılabilecek bir müdahaleyle olaylar durulmuştur.

İç basında olduğu kadar dış basında da geniş yer bulan müdahale, Le Monde, Journal de Geneve, International Herald Tribune gibi gazetelerde “Başka çare kalmamıştı” şeklinde özetlenmiştir. Gazetelerde olduğu kadar televizyonlarda da 12 Eylül İhtilali’ne geniş yer verilmiş, Fransız TFI kanalında Türkiye için, “Demokrasi işlemiyordu. Evinizden çıktığınızda ya sağdan, ya soldan gelen kurşunla insanlar ölüyordu” şeklinde yorumlar yapılmıştır. 14 Eylül günü yine bir Fransız televizyonunda, Türk Ordusunun önemi vurgulanırken, Adana’da bir askerın öldürüldüğü ve bunun solcularca yapıldığı, böyle olayların idareyi sertliğe sevk edeceği aktarılmıştır.¹⁵⁴

New York Times Gazetesi, ihtilal haberini, Türk Silahlı Kuvvetleri, parti liderleri ve sağcı ve solcu sendika liderlerini gözaltına alarak, modası geçmiş Süleyman Demirel Hükûmetinden bugün burada iktidarı ele aldığını devlet radyosundan duyurdu, şeklinde vermiştir.¹⁵⁵ Nitekim hangi yorumla olursa olsun darbe, birçok ülkede yankı bulmuş ve hemen hepsi de darbenin haklı gerekçelerle yapıldığını dile getirmiştir. Burada darbenin haklı nedenlerini bulmak ve göstermek yerine, bir ülkede darbeler yapılmadan da demokratik çizgiye dönülebileceği ve bunun siyasi parti liderlerinin uzlaşma anlayışına bağlı olarak gerçekleşebileceğini söylemek daha yerinde olur.

Bu sırada Türkiye’de ilk iş olarak yeni bir kabinenin kurulması meselesi konuşulmuştur. Kabinede adı geçenler arasında Kâmrân İnan da yer almıştır. Orgeneral Kenan Evren, bizzat İnan’ı arayarak, Konsey üyeleriyle birlikte Turhan Feyzioğlu’nu Başbakan tayin ettiklerini, kendisini de Enerji Bakanı olarak düşündüklerini söylemiş, ancak Evren beklediği cevabı bir türlü alamamıştır. İnan, burada öteden beri Dışişleri Bakanlığı için uğraş verdiğini, bu vazife için kendini hazırladığını ve orada memleketine daha faydalı olacağını söyleyerek, Enerji bakanlığı teklifini geri çevirmiştir. Başbakan olarak düşünülen, ancak Konsey’in Bülent Ulusu Hükûmeti konusunda anlaşmaya varması

¹⁵⁴ İnan, *Cenevre Yılları*, 76. Ayrıca bakınız: Dönemin iç ve dış basını.

¹⁵⁵ *New York Times*, 12 Eylül 1980.

üzerine vazgeçilen Turhan Feyzioğlu ise telefon konuşmasında, İnan'a kendisinin kabinede bulunmasının önemli olduğu, içi ve dış yankılarının büyük olacağı, Enerji Bakanlığı'nın küçük görülmemesi gerektiği ve kendisinin de Başbakan olacağını bu telefon görüşmesi sırasında Evren'den duyduğunu belirtmiştir. Telefonu geri alan Kenan Evren, Kâmrân İnan'ın ikna olduğunu düşünerek, “herhalde kabul ediyorsunuz, geleceğiniz tarihi size ayrıca belirteceğiz” demiş, ancak İnan'ın Dışişleri Bakanlığı'nı ima etmesi üzerine de “oraya daha kıdemli bir ağabeyiniz düşünülüyor” cevabını vermiştir.¹⁵⁶ Böylece Kâmrân İnan'ın Dışişleri Bakanlığı hayali bir kez daha suya düşmüştür.

Kâmrân İnan'ın ismi sadece Türkiye'de değil, yurtdışında da çok fazla zikredilmiş, “yeni Türkiye düzeni” içerisinde kesinlikle yer alması gereği vurgulanmıştır. Mesela, Avrupa Parlamentosu'nun Türkiye ile ilgili müzakereleri sırasında İngiliz Parlamenter Spicer, İnan'ın kendisine verilen görevi kabul ettiğini düşünerek; *“Türkiye’de demokrasiye geçişin teminatı Avrupa Parlamentosu altın madalyasına sahip ve Komisyon Başkanlığı yapmış olan Senatör İnan’dır. İnan’ın yeni idarede yer alması ile demokrasiye dönüşün ilk adımı atılmıştır”* şeklinde beyanatta bulunmuştur.¹⁵⁷

18 Eylül 1980 günü İsviçre’de bir televizyon programında “Türkiye’nin en prestijli ve Başbakan adayı olarak ciddi bir şekilde ismi geçen” şeklinde takdim edilen Kâmrân İnan, unutulmuş Türkiye’nin ancak bu tarz olaylarla hatırlandığını belirterek, durumun Haziran 1958 Fransa’sına benzetilebileceğini, sistemin düğümlendiğini, Hükûmetler ömrünün 8-9 ay olduğunu, Nisan ayından beri Cumhurbaşkanı seçilemediğini, yaşama hürriyetinin ortadan kalktığı ve her gün 25-30 kişinin hayatını kaybettiğini, Batılı müttefiklerin Türkiye ile ilgilenmeleri için bu tarz olayları beklemelerinin yanlış olduğunu belirterek, Türkiye’deki durumu özetlemiştir.¹⁵⁸

Bu arada Türkiye’de Turhan Feyzioğlu Hükûmeti formülü tutmamış, yerine Bülent Ulusu Hükûmeti kurulmuştur. Nitekim New York Times Gazetesi, konuyla ilgili, Türkiye’de askeri yöneticiler yeni bir sivil kabine kurmakta zorluk çekiyorlar yorumunu

¹⁵⁶ İnan, *Cenevre Yılları*, 77-79.

¹⁵⁷ Basında da bu konuda ciddi yazılar yayınlanmış, International Herald Tribune Gazetesi ilk sayfadan verdiği haberde “Başbakanlık için aday, eski bakan, Cenevre Daimi Delegesi Kâmrân İnan’dır” derken, Tercüman Gazetesi “Ankara’ya çağrılan İnan, dün gece geldi” haberini geçmiştir. İnan, *Cenevre Yılları*, 79-80.

¹⁵⁸ Aynı gün La Tribune Geneve Gazetesi’nde Türkiye ile ilgili, “Demokrasi kendi kendini tatile soktu” deniyordu. İnan, *Cenevre Yılları*, 81.

yapmış¹⁵⁹ ve eski Donanma Komutanı Bülent Ulusu Başbakan olarak tayin edildi,¹⁶⁰ diyerek durumu özetlemiştir.

Kâmran İnan da Ankara'ya Hükûmetle ilgili yazdığı mektubunda “*Kurulan Hükûmet müspet yankı uyandırmadı, soğuk karşılandı. İkinci sınıf insanlar Hükûmeti diye vasıflandırıldı; basın ilgi göstermedi. Memlekette halk tarafından nasıl karşılandığını benden iyi biliyorsunuz. Ankara'dan vaki bir telefon konuşmasında, arkasında parlamento ve siyasi partilerin bulunmadığı bir Hükûmetin yalnız Ordunun gücü ile ayakta kalamayacağını, halkın güven ve desteğini kazanmadığı takdirde boşlukta kalabileceğini ve başarı şansının çok azalacağını, binaenaleyh kurulacak ekibin halk tarafından benimsenmesi hususuna dikkat edilmesi gerektiğini arz etmiştim. Ekip öyle olmadı*” ifadelerini kullanmış, aynı gün not defterine de şu cümleleri düşmüştür: ““*Andre Fontaine, Le Monde Gazetesi'nde Türkiye'yi yıkılmakta olan balkona benzetiyor; Economist Dergisi ise askerler müdahalede geç bile kaldılar diyor. İstanbul'dan Berker telefon etti. Burada çok ismin anılıyor, iyi ki oradasın, dedi.*”¹⁶¹

Kâmran İnan, bundan başka, 9 Ocak 1981'de Cenevre'ye giden Çalışma Bakanı aracılığıyla Başbakan Bülent Ulusu'ya verilmek üzere gönderdiği notunda, Türk insanının güneşten eşit pay almak istediğini, oysa çoğu insanın halen gölgede yaşadığını vurgulamış ve yanlışların düzeltilmesi gerektiğini söylemiştir.¹⁶²

Kâmran İnan, Cenevre'de geçirdiği yaklaşık 4 yıl boyunca, Türkiye'nin menfaatlerini koruma adına elinden geleni yapmış, özellikle Türk-Yunan anlaşmazlıkları ve AET sürecinde olumlu işler başarmıştır. Katıldığı tüm toplantılarda gerçekleri dile getirmekten sakınmamış, bu hali birçok bürokrat ve siyasi tarafından takdir ile karşılanmıştır. 25 Mart 1981'de GATT 18'ler Grubu toplantısında yaptığı konuşma sonrasında, İsraili yetkili “Sizinle iftihar ettim”, Yugoslav yetkili “Söylenmesi gerekenleri ifade ettiniz”, Arjantinli yetkili “Tebrik ederim. En acı şeyleri en yüksek seviyeden ve

¹⁵⁹ *New York Times*, 18 Eylül 1980.

¹⁶⁰ *New York Times*, 21 Eylül 1980.

¹⁶¹ İnan, *Cenevre Yılları*, 85.

¹⁶² İnan'ın notuna aracılık eden Bakan, istifayı düşündüğünü, askerlerle aralarında ilişki bulunmadığını, Özal'ın her işe el atmak istediğini söyleyip, Ulusu'nun “Cenevre'ye git, İnan ile konuş, görüşleri al” dediğini ifade etmiştir. İnan, *Cenevre Yılları*, 116.

kimseyi incitmeden söylediniz”, İsviçre Büyükelçisi Jacobi “Çok dikkat çekici bir konuşma yaptınız”¹⁶³ gibi takdir ifadeleriyle kendisini onore etmişlerdir.

Hiçbir suretle söyleyeceklerinden geri durmayan Kâmran İnan, 10 Haziran 1982’de Brüksel’de düzenlenen Hıristiyan Demokrat grup toplantısında da “Bizden, sizi korumak için yarım milyonluk Ordu besleyen Türkiye’den, yardımı kesiyor, demokratik hürriyet ve müesseselerin çok iyi işlediği (!) Sovyetler Birliği’ne 80 milyar Dolar veriyor, Polonya’ya yardım için yarışyorsunuz. İyi niyetimizi, her seferinde ispat zorunda bırakmanız artık bizi yormaya başladı. Azınlık diyorsunuz, dışarıdaki Türk azınlığına, Yunanistan’da kötü muamele gören 150 bin Türk’e, Bulgaristan’daki milyonları bulan Türklere niye sahip çıkmıyorsunuz”¹⁶⁴ sözleriyle yine dikkatleri üzerine çekmiş ve Türklerin ve Türkiye’nin haklarını her yerde ve her halde korumaya çalışacağını göstermiştir.

İnan’ın sert sözleri üzerine söz alan Yunan delegesi, Yunanistan’daki Türklerin iyi muamele gördüklerini, Türkiye’de eski politikacıların siyaset dışı bırakılıp bırakılmayacağını sorması üzerine İnan, eski siyasiler hakkında henüz bir karar alınmadığını, Avrupa Parlamentosu’nda fokların korunması görüşülürken bile Yunanlıların Türkiye’ye saldırdıklarını ve bunu üzüntüyle Hükûmetine bildirmek zorunda kaldığını söylemiştir. Bu arada bir Alman söz alarak, “Türkiye’deki durum ne albaylar rejimine, ne de Polonya’daki duruma benzetilemez” diyerek, Yunanlı delegeye cevap vermiştir.¹⁶⁵ Özellikle Türk-Yunan ilişkileri ve Kıbrıs meselesi gibi konularda İnan’ın uluslararası platformda yapmış olduğu konuşmalar, onun Yunan düşmanı olarak telakki edilmesine ve Rum lobisinin yoğun olduğu ülkelerde baskıya, hatta şiddete maruz kalmasına neden olmuştur.

Bu sıralar Türkiye’de Kâmran İnan’ın tekrar siyasete döneceği, hatta yeni bir parti kuracağı konuşulur olmuştur. Haberleri okuyan bazı tanıdıkları telefonla arayarak İnan’ın

¹⁶³ Kâmran İnan, toplantı sırasında, “Sanayileşmiş memleketlerin problemlerini dinleyince doğrusu söz almakta, gelişme halinde bulunan memleketlerin meselelerini dile getirmekte tereddüt ettim acaba sanayileşmiş memleketlere yardım için bir fon, bir Marshall planı kursak mı diye düşündüm” ifadelerinden sonra, bütün ihtilafların temelinde ekonominin bulunduğunu söylemiştir. İnan, *Cenevre Yılları*, 132. ; İnan, aynı Grubun 10 Şubat 1982’deki toplantısında da yine ekonomik meseleler konuşulurken, insanın ekonominin esiri olmaması gerektiği ve her toplantıda aynı şeyleri konuşmak yerine, ekonominin kontrol edilmesinin yollarının aranması gerektiğini vurgulamıştır. İnan, *Cenevre Yılları*, 178. ; 5 Haziran 1947 tarihli Marshall Planı orijinal metni ve 4 Temmuz 1948 tarihli Türkiye ile Amerika Arasında Türkiye’nin Marshall Planına Dahil Edilmesi Konusunda Anlaşma metni için Bkz. Armaoğlu, *Belgelerle...*, 165-180.

¹⁶⁴ İnan, *Cenevre Yılları*, 190.

¹⁶⁵ İnan, *Cenevre Yılları*, 190.

ne düşündüğünü ve ne yapmak istediğini öğrenmek istemiş, fakat bir türlü beklemedikleri haberi alamamışlardır. Çünkü İnan, kararın kendisine değil, millete ait olduğunu beyan etmiştir. Yine mektuplar ve mesajlar gelmeye devam etmiş, “giderken döneceğim demiştiniz, bekliyoruz”, “politikaya girin; ancak dürüstlikle iktidara gelmeniz çok zaman alacak”, askerlerin AP Genel Başkanlığı için kendisini öngördüğü, Ankara’da beklendiği ve işlerin iyi gitmediği gibi ifade ve mesajlar,¹⁶⁶ hem kendisine ne kadar çok saygı ve özlem duyulduğunu, hem de dürüstlük ve iyi niyetin politik dünyada, o an için, pek itibar görmediğini anlatması bakımından manidardır.

27 Mayıs 1983’te Türkiye’ye çağrılan Kâmrân İnan, burada birçok siyasetçi ve askerle görüşmeler yapmış, kimileri kendisinin bir an önce siyasete geri dönmesi gerektiğini söylerken, kimileri de, Cumhurbaşkanı Kenan Evren gibi, vaktin henüz gelmediğini, faaliyetleri takip etmesi ve kendisine işaret verileceği günü beklemesi gerektiğini söylemişlerdir. 2 Haziran 1983 günü not defterine yazdığı, “*Memleketten iyimser dönmedim, Ankara’da vizyon yok; gelecek yine parlak değil; Ankara’da bir gizli iktidar var; ağır meselelerin şuuru, uzun vadeli ciddi bir program yok*” satırlarla kötümser havayı özetleyen İnan, 5 Haziran’da tekrar Cenevre’ye dönmüş ve Cumhurbaşkanı Evren’den beklediği işareti 18 Temmuz 1983’te almıştır. İkinci kez siyasete girme kararı alan İnan, görevinden istifa ederek Ankara’ya dönmüştür. Burada Başbakan Bülent Ulusu, İnan’la yaptığı görüşmede: “*Vedaya geldiğinizde söyledikleriniz aynen çıktı; 12 Eylül günü bunu Konsey’e söyledim; bugün söyledikleriniz 2,5 yıllık Başbakanlığımda edindiğim devlet tablosuna uyuyor, sizi tebrik ederim*” demiş ve kendisine oynanan oyunlardan bahisle, birtakım kimselerin kendisi için “sokaklarda bacaklarından süründürdüklerini göreceğiz” gibi ifadeler kullanmalarının üzücü olduğunu belirtmiştir. İlerisi için planları sorulan İnan ise her zaman devletin hizmetinde olduğunu söylemiştir.¹⁶⁷

¹⁶⁶ İnan, *Cenevre Yılları*, 201-224.

¹⁶⁷ İnan, *Cenevre Yılları*, 226-237.

2. BÖLÜM

TÜRK SİYASİ HAYATINDA KÂMRAN İNAN (1973-1979) (SENATÖRLÜK YILLARI)

2.1. Kâmrân İnan'ın Senatör Seçilmesi

Kâmrân İnan'ın siyasi faaliyetlerini iki kısma ayırmak daha sağlıklı olur. Buna göre, birinci kısım mesleğini bırakarak siyasete girdiği ve umduğunu bulamayıp, 4 Haziran 1979'da mesleğine geri döndüğü 1973-1979 dönemini, ikinci kısım ise 1983'te Milliyetçi Demokrasi Partisi'nde tekrar siyasete girdiği ve partinin kendisini feshetmesi ile Anavatan Partisi'ne geçerek, 2002 yılına kadar siyasi faaliyetlerini sürdürdüğü dönemdir. Bu ilk dönem siyasi konjonktürü hakkında birtakım görüşler bulunmaktadır.

Amerikan Dışişleri Bakanı Kissinger'in 20 Ocak 1977'de New York Times Gazetesi'ne verdiği demeçte dile getirdiği ve uluslararası gerçekleri yansıttığı konusunda birçok kesimin hemfikir olduğu görüşe göre, dönemin dünya konjonktürü askeri açıdan iki kutuplu, siyasi açıdan çok kutuplu ve iktisadi açıdan karmakarışık bir görünüm sergilemekteydi.¹⁶⁸ Türkiye'nin içinde bulunduğu 1973-1980 dönemini de kesinlikle bu bağlamda ele alıp incelemek gerekir. Çünkü Türkiye, hemen hiçbir dönemde dünya konjonktüründen bağımsız olmamıştır. Zira bu dönemde Türk dış politikasında da ciddi birtakım değişikliklere gidilerek, tek taraflı dış politika yerine, çok boyutlu dış politikaya geçileceğinin sinyali verilmiştir.

İkinci Dünya Savaşı sonunda başlayan ve 1989'da Berlin Duvarı'nın yıkılışı, 1991'de de Sovyet İmparatorluğu'nun çökmesi ile son bulan ve Soğuk Savaş olarak adlandırılan dönemde iki süper güç; ABD ile Sovyetler Birliği birbirlerine her anlamda üstünlük sağlayabilmek için 45 yıllık bir süreçte sıcak çatışmaya girmeden, psikolojik harbin tüm inceliklerini kullanarak derin bir savaş içerisine girmişlerdir. Bu psikolojik harp, sadece iki ülkeyi değil, uluslararası konjonktüre bağlı tüm ülkeleri derinden etkilemiş ve gerek Amerika Birleşik Devletleri'nin gerekse de Sovyetler Birliği'nin ulusal ve

¹⁶⁸ Gönübol, M. (Vd.). (1996). *Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1995)* (Dokuzuncu Baskı). Ankara: Siyasal Kitabevi, 543.

uluslararası politika ve menfaatleri dünya siyasetinin şekillenmesinde baş aktör olmuş, dahası başka bir etkin gücün varlığını hissettirmesine izin verilmemiştir.

Konjonktürel etkenlerin kendisini yoğun bir şekilde hissettirdiği bu dönemde, Brüksel'deki NATO İcra Komitesi görevini tamamlayıp, Türkiye'ye dönen Kâmran İnan, burada 3 ay kadar Bakanlık Müşavirliği görevini yürüttükten sonra, siyasette daha faydalı olacağını düşünerek, Adalet Partisi'nden Bitlis Senatörlüğü için aday olduğunu açıklamıştır. İnan, Adalet Partisi'ni seçme nedenini, bu partiye oy verenlerin düşünceleri ve siyasi felsefelerini kendisine yakın bulması olarak belirtmiş, adaylık müracaatını yapmadan önce de Adalet Partisi Milletvekili Ağabeyi Zeynel Abidin İnan ile birlikte Genel Başkan Süleyman Demirel'i ziyaret etmiştir. Kâmran İnan, bu görüşmede Demirel'in kendilerini soğuk karşıladığını ve memnun kalmadığını ifade etmiştir. İnan, Demirel'in bu memnuniyetsizliğini ifade etmekle kalmayıp, aylar öncesinden kendisi için tedbir aldığını belirtmiştir. 1973 ön seçimlerinden önce mevcut Bitlis Senatörünün Köy İşleri Bakanı olarak tayin edilmesi İnan'a göre, kendisine kurulmuş bir tertiptir. Bunun yanında Ağabeyi ile birlikte üç temsilcilikten ikisini almak için aynı anda ve aynı yerden aday olmalarını büyük handikap olarak gören İnan, ön seçimlerden galip çıkmış ve 14 Ekim'de Milletvekili seçimleriyle birleştirilen Senatörlük seçimlerinde AP Bitlis Senatörü seçilmeyi başarmıştır.¹⁶⁹

Devir Dergisi'nin "Politikada Yeni Kan" başlığıyla verdiği yazıda Kâmran İnan, yeni tür bir politikacı olarak tanıtılmıştır. Asıl mesleğinin hariciyecisi olmasının yanında, İnan'ın memleketine hizmet için politikayı daha uygun bulduğu belirtilmiş, ne istediğini bilen, azimli ve kararlı bir şahsiyet olarak telakki edilmiştir. İnan'ın hemen her yerde etrafında sadık kişilerden müteşekkil bir grubun oluşmasında, ailesi ve babasının etkisi dışında, ilginç ve kuvvetli kişiliğinin rolünün olduğu vurgulanmış, bu durumu rakiplerinin dahi kabul ettiği dile getirilmiştir.¹⁷⁰

2.2. 1973 Genel Seçimleri ve CHP-MSP Koalisyon Hükûmeti

1973 senesi yaz aylarına gelindiği zaman ortam genel seçim havasına hazırdır. Devlet sivil toplum örgütlerine karşı güçlendirilmiş, üniversite ve fabrikalardaki

¹⁶⁹ İnan, *Senatör*, 14-15.

¹⁷⁰ Politikada Yeni Kan: Kâmran İnan. *Devir*, 4-10 Mart 1974, (70), 15.

muhalifleri ezmek için mekanizmalar kurulmuştur. Fakat sol ideolojik yaklaşım, tüm bu olup bitenlere bir cevap olarak, yeni Genel Başkan Bülent Ecevit ile birlikte sosyal demokrat bir kimlik kazanan CHP etrafında toplanmıştır. CHP'deki bu sosyal demokrasi, 1971'de kapatılan İşçi Partisi'nin boşluğunu doldurmuştur. Ecevit'in halkçı söyleminin karşılığını bulup, partinin taşra teşkilatından destek görmeye başlaması, onu partinin başına getirmiş ve İnönü'nün hem partiden hem de milletvekilliğinden istifasına sebep olmuştur. Demirel'in AP'si, müdahale döneminde askere direndiği için, Ecevit'in CHP'si ise henüz denenmemiş olduğundan seçim sonuçları merakla bekleniyordu.¹⁷¹ Ancak bu meraklı bekleyiş, Mayıs 1950'deki ya da Kasım 1983'teki gibi bir bekleyiş olmamıştır. Çünkü anılan bu dönemlerde yeni siyasi partiler, yeni propagandalarla seçime girmişler ve her iki dönemde de istikrarlı siyaset galip gelmiştir. Ancak 1973 seçimleri büyük bir kesim tarafından sadece 12 Mart ara rejiminden çıkış olarak görülmüş, iki büyük siyasi parti dışındaki partilerden oy patlaması ya da iktidar ortaklığı beklenmemiştir.

Bu dönemde yoğun propagandalar yapılmış ve seçim sürecinde partiler yayınladıkları seçim bildirileriyle hedeflerini sıralamışlardır. CHP'nin seçim bildirgesi "Ak Günlere" kitap halinde basılmıştır. Bildirgede ülkenin sağa doğru kayması, pahalılığının kasıtlı oluşturulduğu düşüncesi, ekonomi ve demokrasideki 12 Mart'tan sonraki yozlaşma, özgürlüklerin kısıtlanması, huzur ve asayiş politikası gibi konular ele alınmıştır.¹⁷² AP'nin seçim sloganları ise şöyledir: "Halkın derdini halktan olanlar anlar", "Demokrasinin bayrağı AP", "Dirlik-düzenlik-kalkınma", "İşsizliğe-cahilliğe-çaresizliğe paydos", "Sıcak aş-dertsiz baş-mutlu yurttaş hedefimizdir", "Birlik kuvvettir, AP' de birleşelim."¹⁷³

Türlü beklentilerle girilen 1973 seçimlerinde AP, yurt genelinde %29,8'lik oy oranıyla 149 milletvekilliği kazanarak kan kaybetmiş, CHP %33,3'lük oy oranıyla 185 milletvekilliği, MSP ise %11,8 oy oranıyla 48 sandalye kazanmayı başarmıştır. Ayrıca, Demokratik Parti %11,9'lük oy oranıyla 45 milletvekilliği, Cumhuriyetçi Güven Partisi %5,3'lük oy oranıyla 13 milletvekilliği, Milliyetçi Hareket Partisi %3,3'lük oy oranıyla 3

¹⁷¹ Ahmad, F. (2007). *Bir Kimlik Peşinde Türkiye* (İkinci Baskı). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 170-171.

¹⁷² Çavdar, *Türkiye'nin...*, 227-231.

¹⁷³ *Milliyet*, 11 Eylül 1973.

milletvekilliği, Türkiye Birlik Partisi %1,1'lik oy oranıyla 1 milletvekilliği ve Bağımsızlar ise %2,8'lik oy oranıyla 6 milletvekilliği kazanmışlardır.¹⁷⁴

Bu durum istikrarsız siyasetin yeni bir safhasını teşkil etmiştir. 14 Ekim seçimlerini, 12 Mart 1971 “parantezinden” çıkış seçimleri olarak görenlerden birisi olan Kâmrân İnan, memleketi bunalımdan kurtarması beklenen bu seçimlerin durumu daha da kötüleştirdiğini ve Türkiye'nin yavaş yavaş iç savaşa doğru sürüklendiğini ifade etmiştir.¹⁷⁵ Türk siyaseti gerçekten daha da kötü bir hal almış, ancak CHP, yeni bir slogan ve yeni Genel Başkanı Bülent Ecevit'le seçimin galibi olmayı başarmıştır. Buna neden olarak, AP iktidarının askerle tutuştuğu kavga ve ekonomik istikrarın bir türlü yakalanamamış olması gösterilebilir.

1973 seçimlerine, sağdaki bölünmelerin seçmence nasıl karşılanacağı ve bu bölünmelerin sola nasıl yansıtacağı düşüncesiyle gidilmiştir. 1970'de Süleyman Demirel karşıtlarının kurduğu Demokratik Parti ile AP bölünmüş ve ciddi oy kaybına uğramıştır. Anayasa Mahkemesi tarafından kapatılan ve şeriatçı sağ kesim tarafından kurulan Milli Nizam Partisi yerine Milli Selamet Partisi kurularak AP oylarının etkisiyle önemli milletvekilliği sayısı yakalanmıştır. Güven Partisi, CHP'den ayrılanların kurduğu Cumhuriyetçi Parti ile birleşerek, milletvekilliği sayısını azaltmış, MHP büyük bir başarı gösterememiş, buna rağmen “ortanın solu” politikasıyla yola çıkan Ecevit'in Yeni CHP'si önemli bir başarı yakalamıştır. Seçimleri izlemeye gelen İngiliz bir gazetecinin gazetesine, “Türk seçimlerini Ecevit denilen bir parti kazandı”¹⁷⁶ şeklinde beyanat vermesi de gösteriyor ki, seçimleri gerçekten Ecevit kazanmıştır. Şimdi sıra bu karmaşık denklemden Türkiye'yi idare edecek bir Hükûmet kurmaya gelmiştir. Tabii bu o kadar kolay olmayacaktır.

Aslında halk oy verirken, milli iradeye dayalı, güçlü, ekonomik sorunlarla baş edebilecek, sosyal refahı sağlayabilecek kararlı bir Hükûmet bekliyordu. Hiçbir partiye tek başına Hükûmet kurma yetkisi vermeyen seçimlerle, uzlaşmaya yönelen, kesin ve popüler olmayan önlemler alamayan bir Koalisyon Hükûmetine dönüş kaçınılmazdı.¹⁷⁷ Asıl sorun

¹⁷⁴ TÜİK, *a.g.e.*, 117-120. ; *TC Resmî Gazete*, 31 Ekim 1973, S. 14698.

¹⁷⁵ İnan, *Siyasetin İçinden*, 57.

¹⁷⁶ *Milliyet*, 1 Ocak 1974.

¹⁷⁷ Ahmad, *Demokrasi...*, 400-401.

ise bu Koalisyonu hangi partilerin kuracağıydı. Zira CHP ve AP liderleri Başbakanlık dışında herhangi bir öneriyi kabul etmeye yanaşmayacaklardı.

Adalet Partisi eski Milletvekili Sadettin Bilgiç'e göre, 14 Ekim seçimleri öncesinde millet, 'bu memlekette demokrasi olmaz' düşüncesine kapılmamış olsa ve MSP kurulmadan Demokratik Parti çatısı altında toplansaydı, çok farklı bir durum ortaya çıkar, ayrı ayrı 93 milletvekili çıkararak bu partiler, mevcut oylarına göre bir arada 112 milletvekili çıkarabilir, siyasi yapı yeni bir şekil alabilirdi.¹⁷⁸ Bilgiç'in hesapları gerçekten doğrudu. Çünkü seçim sistemi bunu öngörmekteydi. Hatta birleşmenin halk üzerinde daha olumlu bir tarafı olabilir ve 112 milletvekilliği bile aşılabılırdı. Böylece AP'nin oy oranına yaklaşılmış olacak ve parti, iktidar adayı iki büyük partinin yanında üçüncü büyük parti konumuna yükselecekti.

Seçimlerin ardından Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk, Senato Kontenjan Grubu Başkanı Nihat Erim'i yanına çağırarak, seçim sonuçlarına göre kurulacak Hükûmet hakkındaki fikrini sormuştur. Erim, normal şartlarda ve demokratik usullere göre Hükûmet kurma görevinin 189 milletvekilliği kazanarak, seçimin galibi durumunda bulunan CHP'ye, yani onun Genel Başkanı Bülent Ecevit'e verilmesi gerektiğini söylemiştir. Görüşmede Korutürk'ün CHP ve MSP içerisindeki sıra dışı isimlerden duyduğu endişeyi dile getirmesi üzerine, Erim, Korutürk'ün Koalisyon protokolü hükümlerine Atatürk İlkeleri ve Laiklik ilkesine bağlılık şartının konmasını temin etmesi gerektiğini belirtmiştir. Ancak Ecevit, 8 Kasım 1973'te Cumhurbaşkanı'na giderek, Hükûmeti kuramayacağını, görevi başkasına vermesini istemiştir.¹⁷⁹ Çünkü aslında taban tabana zıt olan CHP ve MSP'nin bir araya gelme ihtimali her iki parti üyelerini rahatsız etmiş, AP Lideri Süleyman Demirel ise Koalisyonun küçük ortağı olmayı kabul etmemiştir.

Süleyman Demirel bir Koalisyona girmeyeceğini açık açık şu sözlerle dile getirmiştir: *"AP karşısında esasen bir Koalisyon mevcuttur. Seçimler AP ile bu Koalisyon arasında olmuştur. Millet bize bu seçimlerde muhalefet görevini verdi. Bizim dışımızdaki partilerin, yani CHP, MSP ve DP'nin bir Koalisyon yapmaları mümkündür. Biz kimseyle bir Koalisyon yapmaya talip değiliz. Devlete sadık bir muhalefet örneği vereceğiz. Türk*

¹⁷⁸ Bilgiç, S. (1998). *Hâtıralar*. İstanbul: Boğaziçi yayınları, 228-229.

¹⁷⁹ Erim, *Günlükler...*, C. II, 1084-1086.

demokrasisinin bir eksikliğini gidereceğiz. Milletın kararını saygıyla karşılıyoruz. İstedığımız şey ve isteyeceğimiz şey, milletimizin ülkede söz sahibi olmasıdır.”¹⁸⁰

Feroz Ahmad’a göre CHP’liler, İslami düşünceyi siyasi sömürü aracı haline getirdikleri için MSP’yi istemezken, MSP’liler de “Ortanın Solu” sloganıyla yeni bir kimlik kazanmaya çalışan sol bir CHP’yi istemiyorlardı. Aslında iki taraf da, temel özgürlükleri garanti altına alan bir demokrasiye, ekonomik ve toplumsal kalkınmaya, bir bütün olarak toplumun yararına bir ekonomik politikaya inandığını iddia ediyor ve her ikisi de büyük sermayenin halkı sömürmesine karşı çıkıyordu.¹⁸¹ Ancak her iki partinin de ilk hedefi bir an önce iktidara gelebilmektir. Bunun için de gayri tabi sayılabilecek ortaklıklara bile olumlu bakılmış ve CHP-MSP görüşmeleri tekrar başlamıştır.

3 ay kadar süren Hükümet kurma bunalımı, 15 Ocak 1974’te Fahri Korutürk’ün görevi tekrar Bülent Ecevit’e vermesi ve CHP’nin MSP ile birçok konuda anlaşmaya vararak, Koalisyon ortağı olmayı kabul etmesiyle çözülmüştür. CHP-MSP Koalisyonu ile birlikte, Türkiye’de İslami düşünceyi savunan bir parti, iktidar olarak meşruiyet kazanmıştır. Durum, İslami kesim tarafından memnuniyetle karşılanırken, CHP de 1965’ten bu yana Hükümet olamamanın sıkıntısını üzerinden atmıştır.¹⁸² Ecevit, “geride bıraktığımız 3 ay, siyasi açıdan bir kayıp olarak sayılmamalıdır, çekilen sıkıntılar kısa zamanda ortadan kaldırılacaktır” diyerek, halktan kendilerine güven duymasını istemiştir.¹⁸³ Ülke yönetiminin üç ay boşlukta kalması gerçekten uzun bir süre olarak görülebilir, ancak Türkiye’de Koalisyonlar hiçbir dönemde, özellikle siyasi hırslar yüzünden, hemen kurulamamıştır.

Bu dönemde mantıklı düşünen insanların ilk tercihi aslında CHP-AP Koalisyonuydu. Kâmrân İnan da bu görüşe katılanlar arasında bulunuyordu. Fakat her iki partide de belli gruplar bu Koalisyonun gerçekleşmesine engel olmak için ellerinden geleni yapıyorlardı. Nitekim olmaz denilen CHP-MSP Koalisyonu ile 1974 yılına giriliyordu. İnan, bu Koalisyon için, MSP’lilerin gayri tabii bir izdivacı meşru gösterecek fetva bulmakta zorlanmadıkları, birtakım gizli evlerde söz kesilip, nikâh kıyıldığı, birinin ağzında “kâfir” olarak çığnenenler ile ötekinin gözünde “gerici” olanların, Türkiye Cumhuriyeti’nin yeni

¹⁸⁰ *Milliyet*, 17 Ekim 1973.

¹⁸¹ Ahmad, *Demokrasi...*, 406.

¹⁸² Özdemir, *a.g.m.*, 270-271.

¹⁸³ *Milliyet*, 16 Ocak 1974.

Hükûmeti olarak sahneye çıktıkları yorumunu yapmıştır. O'na göre, siyasette “olmaz”, bir kez daha “olur” olmuştu. İnan'ın “*Senelerce iktidardan uzak kalmış CHP'liler paylarını, iktidarı rüyasında tahayyül etmemiş MSP'liler nimetlerini istiyorlardı. Meclis koridorlarında yürümek, ayak atmak imkânı yoktu*”¹⁸⁴ şeklindeki yorumu, durumu özetler niteliktedir. İktidarın nimetleri hemen her partiyi ve parti üyesini heyecanlandırır, ama sırf bu nimetlerden faydalanmak için iktidar ortağı olmak, bu nimetlerin çok uzun süre aynı elde kalmayacağını göstergesidir.

Bülent Ecevit Hükûmeti, 29 Ocak 1974 tarihinde Bakanlar Kurulu'nun Millet Meclisi ve Cumhuriyet Senatosu'nda okunması ile birlikte görevine başlamıştır.¹⁸⁵ Hükûmet Programı 1 Şubat'ta Başbakan Bülent Ecevit tarafından okunmuş ve Program üzerindeki görüşmeler 5 Şubat tarihinde yapılmıştır. 2 gün sonra yapılan güven oylamasında ise Hükûmet, oylamaya katılan 373 üyeden 136'sının red oyuna karşılık, 235'inin kabul oyuyla Millet Meclisi'nden güvenoyu almıştır.¹⁸⁶

Hükûmet bunalımını sona erdirmek konusunda gösterdikleri başarıdan dolayı kendilerini tebrik etmiş ve milli menfaatlere uygun düştüğü sürece Hükûmet kararlarının yanında olacaklarını dile getirmiştir. İnan, Hükûmet Programında dış politikadaki milli tercihlerin muhafaza edilmesini de partisinin memnuniyetle karşıladığını ifade etmiştir.¹⁸⁷ O, her zaman olduğu gibi milli meseleler üzerindeki hassasiyetini göstermiş ve Koalisyon ortaklarına olduğu kadar, kendi partisine de siyasi kişiliği hakkında mesaj vermiştir. Bunu

¹⁸⁴ İnan, *Senatör*, 33-34. ; Kendisini ortanın solunda gören ve düzeni değiştirme iddiasında bulunan CHP ile dini temayülleri önde tutan ve şeriatçı bir bakış açısıyla yola çıkan, aynı zamanda Cumhuriyetin temel ilkelerinden laiklikle arasında paradigma sorunu bulunan MSP bir araya geliyordu. Bunu CHP'nin açıklaması biraz zor alacaktı. Akın, *Gazi'den...*, 104. ; İnan ayrıca, tabiata aykırı olarak gördüğü bu Hükûmetin en büyük hizmetinin Kıbrıs Barış Harekâtı olduğunu, bu harekâtla birlikte uzun zamandır ihtiyaç duyulan birlik ve beraberlik ruhunun geri geldiğini, ancak uzun ömürlü olmadığını ifade etmektedir. İnan, *Siyasetin İçinden*, 62. ; Koalisyonun kuruluş süreci ile ilgili ayrıca Bkz. Tunçay (Vd.), *Cumhuriyet...*, C. 3, 342. ; Eraslan, C. (2005). Atatürk'ten Sonra Türkiye'nin İç Politikası. Yalçın, D. (Vd.). *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi II*, Ankara: AKDITYK, Atatürk Araştırma Merkezi, 617-619.

¹⁸⁵ *Millet Meclisi Tutanak Dergisi*, Dönem: 4, Cilt: 1, Toplantı: 1, Tarih: 29.1.1974, s. 316-318. ; *Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi*, Cilt: 13, Toplantı: 13, Tarih: 29.1.1974, s. 338-340. ; CHP-MSP Koalisyon Hükûmeti Bakanlar Kurulu için Bkz. *TC Resmî Gazete*, 26 Ocak 1974, S. 14780. ; Başbakanlık Personel ve Prensipler Genel Müdürlüğü, *a.g.e.*, 335-339. ; Başbakanlık O ve M Daire Başkanlığı, *a.g.e.*, 281-308. ; Hükûmet Programı için Bkz. *Millet Meclisi Tutanak Dergisi*, Dönem: 4, Cilt: 1, Toplantı: 1, Tarih: 1.2.1974, s. 349-364. ; *Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi*, Cilt: 13, Toplantı: 13, Tarih: 1.2.1974, s. 352-367. ; Hükûmet Programı üzerindeki görüşmeler için Bkz. *Millet Meclisi Tutanak Dergisi*, Dönem: 4, Cilt: 1, Toplantı: 1, Tarih: 5.2.1974, s. 448-536, 541-543. ; *Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi*, Cilt: 13, Toplantı: 13, Tarih: 5.2.1974, s. 370-442.

¹⁸⁶ *Millet Meclisi Tutanak Dergisi*, Dönem: 4, Cilt: 1, Toplantı: 1, Tarih: 7.2.1974, s. 548-561.

¹⁸⁷ *Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi*, Cilt: 13, Toplantı: 13, Tarih: 5.2.1974, s. 418-421.

yaparken de siyasi gelecek kaygısı gütmekten ve gerektiğinde kendi partisini de eleştirerek, iyi bir devlet adamı profili çizmiştir.

CHP-MSP Koalisyonu, birçok kişi tarafından ilginç bazı benzetmelerle ve tenkitlerle karşılanmıştır. Milliyet Gazetesi'nde Metin Toker'e göre, Türkiye'deki uç sol kesim bu Koalisyonu kabul ederek, komünist devlet kurma fikrinin serbest bırakılmasını isterken, şeriat devleti kurma fikrinin de serbest bırakılmasına razı olmuştur. Aynı şekilde, MSP Genel Başkanı Necmettin Erbakan da, şeriatçı bir parti haline gelmelerine müsaade edilmesini isterken, bir komünist parti kurulmasına müsaade edilmesine razı olmuştur.¹⁸⁸ Bülent Ecevit'in "devleti kuran partinin dindarları rejime kazandırma girişimi"¹⁸⁹ olarak açıkladığı bu ortaklık, aslında Toker'in ifade ettiği gibi komünist ya da şeriatçı partiler kurulmasını öngörmemektedir. Zira CHP içerisinde komünizmi savunanların sayısı ile MSP içerisinde şeriatı ya da şeriat devletinin kurulmasını savunanların sayısı hiçbir zaman çoğunluğu oluşturamamıştır. Buradan bakıldığında Toker'in yorumunda bir önyargıdan ya da şahsi bir kaygıdan söz edilebilir.

Hükûmetin kurulmasıyla birlikte, MSP Genel Başkanı Necmettin Erbakan Başbakan Yardımcısı olmuş ve MSP, altı bakanlığı (İçişleri, Ticaret, Adalet, Gıda ve Tarım, Sanayi ve Teknoloji, Diyanet İşlerinin de bağlı olduğu Devlet Bakanlığı) yönetmeye başlamıştır. MSP'nin Koalisyon Hükûmetindeki imajı, İslam ahlakı, Osmanlı mirası, vicdan özgürlüğü, Türkiye ekonomisinin hızlı sanayileşme yoluyla modernleşmesi şeklinde yorumlanmıştır.¹⁹⁰ Bu imaj ise MSP'nin Türk siyaseti ve toplumunda etkin bir güç olarak, İslami değerlere yönelik çağrısını tekrarlamasına yardım etmiştir. Parti, ailenin, ülke gençliğinin ahlaki ve manevi karakterini şekillendirmede hayati bir önem taşıdığını düşünürken, sosyal ve ekonomik adaleti, milli servetin adil dağılımını savunmuştur.

Başbakan Yardımcısı Necmettin Erbakan ve yanındaki heyetin 24 Nisan 1974'te Arabistan'a düzenledikleri gezi sırasında yaşananlar, yapılan açıklamalar ve sonrasındaki gelişmeler, Hükûmet üzerindeki kaygıları daha da artırmıştır. Aslında bu ziyaret, CHP-MSP Koalisyonunun çok uzun ömürlü olamayacağını göstermesi bakımından da oldukça

¹⁸⁸ Toker, Koalisyonun ilk icraatının fiilen komünizm propagandası suçu olan Anayasa'nın 141. ve 142. Madde suçları ile fiilen şeriatçılık propagandası olan Anayasa'nın 163. Madde suçlarının affi olmasını, Türkiye'deki uç sol ve Erbakan'ın bu ortaklığı neden bu kadar çok istediklerinin altında yatan amaç olarak göstermiştir. Toker, M. (1981). *Not Defterinden (1973 Seçimlerinden 12 Eylül'e)*. İstanbul: Milliyet Yayınları, 17.

¹⁸⁹ Akın, *Gazi'den...*, 104-105.

¹⁹⁰ Yavuz, H. (2005). *Modernleşen Müslümanlar*. İstanbul: Kitap Yayınevi, 283.

dikkat çekicidir. Çünkü iki parti arasındaki görüş ayrılıkları bir kez daha, tüm ayrıntılarıyla ortaya çıkmıştır.

Kâmran İnan da Cumhuriyet Senatosu'ndaki görüşmeler sırasında, Erbakan'ın Arabistan'da ihram giyerek, fotoğraflar çektirmesi ve bu fotoğrafların basına yansımından sonra, "Türkiye Cumhuriyeti Hükûmetini o kıyafetle temsil edemezsiniz" sözleriyle, düşüncesini ifade etmiştir. İnan, ayrıca MSP'nin seçim propagandasında Ortak Pazar'a açık bir şekilde karşı çıktığı, hatta bu fikri savunuların sorguya çekilmeleri gerektiği vurgulanırken, Hükûmet Programında neden Ortak Pazar'ın gayelerine bağlıyız, şeklinde ifadelerin geçtiğini anlamadığını belirterek, Erbakan'ın Arabistan'ı ziyaretiyle, laikliği feda ederek petrol almak istediğini iddia etmiştir.¹⁹¹ İnan, Erbakan'ın Arabistan ziyareti öncesi ve sonrasında yaşananlar yüzünden, Türkiye Cumhuriyeti'nin 50. yılında ülkenin 50 yıl geri gittiğini belirtmiştir.¹⁹² Haziran 1996'da kurulan Refah-Yol Hükûmeti döneminde, Erbakan'ın Başbakan sıfatıyla Libya'ya yaptığı ziyaret sırasında yaşananlar da önemli eleştirilere sebep olmuştur. Bu da Erbakan'ın İslam ülkeleriyle bir şekilde bağlantı kurmak istemesi ve uyguladığı politikalarla Türkiye'nin geleceğinin İslam ülkelerinde olduğunu düşündüğü şeklinde yorumlanabilir.

2.3. Kıbrıs Krizi ve Barış Harekâtı

CHP-MSP Koalisyonunun en önemli icraatı kuşkusuz Kıbrıs Barış Harekâtıdır. Bu harekâtın gerçekleşmesi birçok nedene bağlanabilirken, en önemlisi Rumların Türklere uyguladığı baskı ve katliamlardır. Buna göre harekâttan önce Kıbrıs'ın durumu ve iki toplum arasındaki gelişmeler dikkatle incelenmelidir. Bu çerçevede 1967-1970 yılları arasında Kıbrıs'ta Büyükelçilik görevini yürüten Ercüment Yavuzalp'in dönemin başında Kıbrıs'la ilgili söyledikleri dikkat çekicidir. O, anılarında şu bilgilere yer vermiştir: "*Bu dönemde Kıbrıs sorunu en kanlı dönemini yaşıyor. Rumlar, kaba kuvvet yolu ile zorla Kıbrıs devletini gasp etmişler. Soydaşlarımız kısıtlı olanakları ile kanlı Rum saldırılarına, kahramanca karşı koyuyorlar. Dayanamadıkları yerleri terk ediyor, daha güvenceli yerlere göç edip, mücadeleye oralarda devam ediyorlar. Çok kayıp verilmiş. Evleri yakılıp yıkılmış. Mallar gasp edilmiş. Göçmen olanlar, çadırlarda, mağaralarda yaşıyorlar. Türk*

¹⁹¹ Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, Cilt: 15, Toplantı: 13, Tarih: 3.5.1974, s. 210-212.

¹⁹² Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, Cilt: 15, Toplantı: 13, Tarih: 4.5.1974, s. 259-263. ; Milliyet, 5 Mayıs 1974.

*bölgeleri acımasız bir abluka altında. Seyahat özgürlükleri kısıtlanmış. Zorunlu geliş gidişlerde, tabir yerinde ise tam gâvur eziyetiyle karşılaşıyorlar. Kanlı saldırılar aralıksız sürüyor. Rumlar, daha geniş bölgeyi egemenlikleri altına sokmak için Türk bölgelerine acımasız saldırılarını sürdürüyorlar. Kıbrıs Türkü bütün bu olumsuz koşullara rağmen varlığını korumak için kahramanca mücadele ediyor.*¹⁹³

Bu betimlemeden yola çıkarak elbette kesin varsayımlar ve sonuçlara ulaşamayız. Çünkü Yavuzalp, Türkiye'yi temsilen Kıbrıs'ta bulunmuştur. Ancak unutulmaması gereken bir şey var ki, o da bu dönem için yazılanların birçoğunun aynı ifadeleri taşımasıdır. Aslına bakılırsa Kıbrıs sorununda Türklerin haklılığı birçok ülke tarafından kabul edilmiştir. Ancak çıkar ilişkileri yüzünden bu haklılık itiraf edilememiştir. Zamanın Amerika Birleşik Devletleri Dışişleri Bakanı Henry Kissinger da Türklerin bu haklılığını gördüğü ve kabul ettiği için hem kendi ülkesinde, hem de Rum lobisinin ağırlıklı olduğu diğer ülkelerde pek sevilmemiş ve yaptıkları hatalı bulunmuştur.

Kıbrıs sorunu çok daha eski tarihlere gitmekle birlikte, 1960'lı yıllarda Rumların Kıbrıs Anayasası'nı askıya alarak, Ada'nın tamamına hâkim olmaya kalkışmaları ile birlikte yeni bir sürece girilmiştir. Bu yeni süreçte Kıbrıs sorun olmaktan çıkıp, çok boyutlu kriz halini almıştır. Buna göre 15 Kasım 1967 tarihinde, başını Rum çete lideri Grivas'ın çektiği ve 22 kişinin ölümüyle sonuçlanan saldırının ardından Dışişleri Bakanı İ. Sabri Çağlayangil, Yunan Büyükelçisine bir Nota vererek birtakım tedbirlerin alınmasını talep etmiştir. Bu nota üzerine başlayan görüşmeler, 30 Kasım'a kadar devam etmiş ve Türkiye, Yunanistan ve Kıbrıs Hükûmeti arasında bir anlaşmaya varılmıştır. Bu anlaşmayla Ada'daki Türkler, 1964'ten beri sürdürdükleri ayrı yaşama konumunu hukuki bir çerçeveye kavuşturarak, 28 Aralık 1967 tarihinde "Kıbrıs Geçici Türk Yönetimi"ni ilan etmişlerdir. Anlaşmaya göre;

- a. Türkiye ve Yunanistan Kıbrıs Cumhuriyeti'nin bağımsızlığına ve ülke bütünlüğüne saygı göstermek yükümlülüğü altında bulduklarını onaylarlar.
- b. Türkiye ve Yunanistan anlaşmalar dışında Ada'da bulundurdıkları kuvvetleri bir buçuk ay içinde kademeli olarak geri çekeceklerdir. Kuvvetleri ilk önce ve en kısa zamanda Yunanistan geri çekecektir.

¹⁹³ Yavuzalp, E. (1993). *Kıbrıs...*, 11.

- c. Kuvvetlerin geri çekilmesi işi takviye edilmiş ve yetkilendirilmiş BM Barış Gücü'nün denetimi altında yapılacaktır.
- d. Bu işlemler gerçekleştirildikten sonra, Türkiye almış olduğu savaş tedbirlerini kaldıracaktır.
- e. Boğaziçi ve Geçitkale köylerinde uğranılan zarar tazmin edilecek ve ölenlerin ailelerine gerekli ödemeler yapılacaktır.
- f. Barış Gücü'nün denetimi altında ve tarafların da katıldığı bir komite, Ada'da bulunan kanun dışı silahlara el koyacaktır.
- g. Grivas, herhangi bir sebeple Ada'ya geri dönmeyecektir.
- h. Ada'da iki toplumun kurmuş oldukları "milli" kuvvetler de kademeli olarak dağıtılacaktır.¹⁹⁴

1968'de ise Kıbrıs'a yeni bir düzen getirmek için başlatılan toplumlar arası görüşmeler, altı yıl devam etmiş, ancak bir sonuç elde edilememiştir. 1974 başında Türkiye'de idareyi ele alan CHP-MSP Koalisyonunun Kıbrıs için önerisi, bölge muhtariyetine dayanan üniter devlettir. Ancak Rum tarafı bunu kabul etmeye yanaşmamıştır. 1974 Mayıs ayında Türkiye'nin Ege Denizi'nde petrol arama faaliyetlerine girişmesi ve ardından Yunanistan'ın Türkiye aleyhine kıta sahanlığı ihlalinde bulunduğu iddiasıyla ortaya çıkmasıyla başlayan iki ülke arasındaki gerginlik Kıbrıs'a da sıçramıştır.

Kıbrıs'ta Enosis'i gerçekleştirerek, Ada'yı Yunanistan'a ilhak etmek isteyen Albaylar Cuntası, Makarios'u da kendilerine engel olarak görmüşlerdir. 15 Temmuz 1974 tarihinde Makarios'u deviren Yunan Hükûmeti, Kıbrıs Elen Cumhuriyeti'ni ilan etmiştir. 16 Temmuz 1974 tarihinde de Türk Dışişleri Bakanlığı, İngiltere Dışişleri Bakanlığı'na gönderdiği mesajında şu hususlar üzerinde durmuştur: "*...Bu durum karşısında, Türkiye Hükûmeti, Ada'da bozulmuş olan dengenin iadesi ve Türk toplumunun hak ve çıkarlarıyla can ve mal güvenliğinin korunması ve Kıbrıs'ın fiilen ihlal edilmiş bağımsızlığının iadesi*

¹⁹⁴ Fırat, M. (1997). *1960-1971 Arası Türk Dış Politikası ve Kıbrıs Sorunu*. Ankara: Siyasal Kitabevi, 223-226. ; Kıbrıs'ta kurulan Türk Yönetimi için Bkz. Uçarol, R. (2008). *Siyasi Tarih (1789-2001)* (Yedinci Baskı). İstanbul: DER Yayınları, 976-978.

için, garantör devlet olarak, kendine düşen görevi gene bir garantör devlet olarak Birleşik Krallık Hükûmetiyle birlikte istişare ederek tespit zorunluluğunu duymaktadır."¹⁹⁵

Bu şekilde başlayan Kıbrıs krizi, artık Türkiye için çözülmesi gereken başlıca dış politika konusu olmuştur. Bu sırada Genelkurmay Başkanı'nın Ada'ya müdahale için tam olarak hazır olduklarını açıklaması, Türk tarafındaki şüpheleri de ortadan kaldırmıştır. Hükûmetin bazı üyeleri müdahalenin kötü sonuçlar doğurabileceğini söylese de Milli Güvenlik Kurulu'nda 20 Temmuz günü Ada'ya müdahale kararı alınmıştır. Ancak öncelikle İngiliz yetkililerle görüşülmesi üzerinde uzlaşmıştır.¹⁹⁶

Başbakan Bülent Ecevit, Garantör devlet olarak Ada'ya müdahalede birlikte hareket etmek üzere İngiltere'ye başvurduysa da umduğunu bulamamış¹⁹⁷ ve 20 Temmuz 1974'te Türk askeri Kıbrıs'a çıkarma başlatmıştır. Harekât üç gün sürmüş, 23 Temmuz günü ilan edilen ateşkesin ardından Cenevre Deklarasyonu yayınlanmıştır.¹⁹⁸ Amerikan basını Kıbrıs Harekâtıyla ilgili olarak, "*Başbakan Bülent Ecevit, Türkiye'nin Kıbrıs'a barışçıl bir çözüm bulmak için, tüm siyasi ve diplomatik kanalları denedikten sonra, Kıbrıs'ı işgal ettiğini açıkladı*"¹⁹⁹ ifadelerine yer vererek, baştan bir tarafı haklı göstermekten kaçınmıştır.

Başbakan Bülent Ecevit ise Türkiye'nin askeri operasyonlara başladığını dünyaya şu şekilde duyurmuştur: "*Türk Silahlı Kuvvetleri, Kıbrıs'taki aşırı ve yayılmacı grupların çok*

¹⁹⁵ Türkiye, Kıbrıs'ta cereyan eden bu gelişmelere aynı gün şu görüşleri paylaşmıştır:

"*Bu bir Yunan müdahalesidir. Ada'daki anayasal düzen yıkılmış, gayri meşru bir askeri yönetim kurulmuştur. Türkiye bunu antlaşmaların ve garantilerin ihlali saymaktadır.*" Diğer taraftan İngiltere, Amerika Birleşik Devletleri ve Sovyetler Birliği de darbeyi tanımadıklarını açıkça dile getirmişlerdir. Uçarol, a.g.e., 979.

¹⁹⁶ Uslu, N. (2000). *Türk Amerikan İlişkilerinde Kıbrıs*. Ankara: 21. Yüzyıl yayınları, 262-263.

¹⁹⁷ Ecevit, Londra ziyareti ile ilgili olarak şunları anlatmıştır:

"*Biliyorsunuz, Kıbrıs devletinin bağımsızlığını sona erdiren darbe gerçekleştiğinde, davetsiz olarak Londra'ya gittim ve Kıbrıs devletini parçalanmaktan kurtarmak ve orada barış ve güvenliği sağlamak için İngiltere Hükûmetinden bizimle işbirliği yapmasını istedim; fakat refüze edildim. Ve Downing Street 10 Numaradan ayrılmadan önce, dostlarımıza, bunu reddetmeleri nedeniyle olabilecek gelişmelerden ötürü umarım vicdan azabı çekmezler dediğimi anımsıyorum...*" Cumhuriyet, 15 Temmuz 1975.

¹⁹⁸ 30 Temmuz 1974'te imzalanan Cenevre Deklarasyonu'na göre:

1960 Anayasa düzeninin yeniden tesisi hususunda üç dışişleri bakanı mutabık kalmakla beraber, bundan önce alınması gereken bazı acil tedbirler vardır.

Kıbrıs'ta taraflar, 31 Temmuz 1974 günü Türkiye saati ile 24.00'da kontrolleri altında buldukları alanları genişletmeyeceklerdir.

30 Temmuz ateş-kes çizgisinde, sadece Birleşmiş Milletler kuvvetlerinin kontrolü altında olacak bir güvenlik bölgesi tesis edilecektir.

Kıbrıs Rum ve Yunan kuvvetlerinin muhasarası altında olan bütün Türk bölgelerinden bu kuvvetler çekilecek ve bu Türk bölgeleri Birleşmiş Milletler kuvvetlerinin koruması altına girecektir.

Kıbrıs'ta anayasa düzeninin yeniden tesisi için üç dışişleri bakanı 8 Ağustos'ta Cenevre'de yeniden bir araya gelecektir. Gönlübol (Vd.), a.g.e., 576. ; Armaoğlu, F. (2005). *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1995)* (On Beşinci Baskı). İstanbul: Alkım Yayınevi, 801-805. ;

¹⁹⁹ *New York Times*, 21 Temmuz 1974.

uzun yıllardır neden olduğu çekişme ve çatışmalara bir son vermek amacıyla Ada'da barış harekâtı başlatmıştır. Kıbrıs'ta gerçekleştirilen darbe, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin bağımsızlığının ve bu cumhuriyeti kuran uluslararası anlaşmaların açık bir şekilde ihlal edilmesinden başka bir şey değildir. Türkiye, Kıbrıs'ın bağımsızlığını ve anayasal düzenini korumakla görevlendirilen garantör devletlerden biridir. Bu yüzden barış harekâtını başlatarak, anlaşmaların kendisine verdiği hukuki sorumluluğu yerine getirmiştir. Türk Hükûmeti, askeri müdahale seçeneğine başvurmadan önce bütün diğer barışçıl yolları denemiş, ancak çabalarından hiçbir sonuç elde edememiştir. Mecbur kaldığı için barış harekâtını başlatmak durumunda kalmıştır.”²⁰⁰

Harekâttan bir gün önce, 19 Temmuz akşamı Büyükelçi Asaf İnhan, Rauf Denktaş'ı yanına çağırarak, “Beklediğin gün geldi” haberini vermiştir. Beklediği o gün Denktaş'ın ağzından şu şekilde anlatılmıştır: “Evet yarın sabah saat beşte geliyorlar... Başımın uğuldadığını fark ettim... Sarılarak ağlaştık... Geliyorlardı... Kurtulacaktık artık... Kurtulacaktık... Barış olacaktı... Makarios'un kanlı oyunu son bulacaktı... Yılların hasreti dinecekti... Kurtulacaktık... Ve bu coşkulu sevinç birdenbire bir ağırlık oluverdi omuzlarımda!... Evet, kurtulacaktık, hürriyet güneşinin doğduğunu görecektik, fakat ne güneşler pahasına!.” Ertesi gün, yani 20 Temmuz 1974 sabahı Kıbrıs'ta yayın yapan Bayrak Radyosu, Denktaş'ın önceden hazırlanmış beyanatını vermeye başlamıştır. Türk toplumuna hitaben hazırlanmış bu beyanat şöyledir:

“Sevgili kahraman, fedakâr Kıbrıs Türkü.

11 yıldır Kıbrıs'ta insan şeref ve haysiyeti ile yaşamak, can ve mal emniyetinizi koruduğuna inandığınız anlaşmalarla meydana gelmiş olan Bağımsız Kıbrıs Cumhuriyeti'nin varlığını korumak için her şeyinizi ortaya koydunuz. Tüm haklarınızın, bağımsızlığın koruyucusu ve garantörü Anavatan'ımıza güven ve inanç içinde tarihi ve şerefli bir mukavemet mücadelesi verdiniz. Bugün, bu anda kahraman Türk silahlı kuvvetleri Kıbrıs'ın her yanında havadan ve denizden çıkarma yapmaktadır. Gazanız kutlu olsun.

²⁰⁰ Uslu, *Türk-Amerikan İlişkilerinde Kıbrıs*, 277.

Sevgili kardeşlerim, söyleyeceklerimi iyi dinleyiniz ve bunlara harfiyen riayet ediniz. Türk silahlı kuvvetlerinin bugün başlatmış olduğu harekât, bağımsızlığımızın garantörü olarak 1969 anlaşmalarının Anavatan'ımız Türkiye'ye vermiş olduğu meşru hak ve yetkilere dayanmaktadır. Bu bir istila değildir. Kıbrıs'ın bağımsızlığını, ülke bütünlüğünü ve güvenliğini yeniden tesis etmek için girişilen ve sadece bu gayeye matuf sınıflı bir polis harekâtıdır. Bu müdahalede, devamlı surette dost geçinmek istediğimi ve bağımsızlığımızın müşterek koruyucusu olan Rum toplumuna karşı girişilmiş bir harekât değildir. Tam aksine, hak ve hürriyetleri, Yunanistan'daki Cunta adına ellerinden zorbalık ve silah zoru ile alınmış Rum halkını meşru hak ve hürriyetlerine kavuşturmak, başlarına konmuş olan Cunta yanlarını bertaraf etmek ve meşru Hükûmeti kurmaktır. Bu nedenle kahraman Türk silahlı kuvvetlerinin ve mücahitlerimizin bu meşru harekâtı devam ederken, nerede olursanız olunuz, Rumlara karşı herhangi saldırıda veya nümayişte bulunmamanızı ve kendinizi koruyucu tedbirler ötesinde herhangi bir tedbire tevessül etmemenizi içtenlikle rica ederim.

Bağımsız Kıbrıs Cumhuriyeti'nin egemenliğini, toprak bütünlüğünün koruyucusu olarak kahraman Türk silahlı kuvvetlerini aziz vatan topraklarında kucaklamanın, bir asırlık hasreti gidermenin sevinci ve mutluluğu içindeyiz. Hepimizin vazifesi, bu harekâtı hedefinden saptırmamak, kan akmasını önlemek, bir an evvel Kıbrıs'a barışı getirmektir.

Bu nedenle harekât devam ettiği sürece polisimizin, mücahitlerimizin, askeri komutanlarımızın görevini kolaylaştıracak şekilde hareket ediniz. Hiçbir şart altında sokaklara, açık yerlere çıkmayınız. Evlerinizde kalınız. Çocuklarınızı bodrum ve zemin katlarında muhafaza ediniz. Silah sesleri dindi diye açığa fırlamayınız. Sabırlı olunuz, harekâtın zaferle bitmesini bekleyiniz. Hepimize bu günleri gösteren Ulu Tanrıya dua ediniz ve yeni tebligatımızı bekleyiniz. Zafer, Bağımsız Kıbrıs Cumhuriyeti'nin savunucusu, tüm Kıbrıslılarıdır. Tanrı, kahraman Türk silahlı kuvvetleri mensuplarına ve onların ayrılmaz bir parçası olan mücahit ordumuza kuvvet bahşetsin. Zaferler nasip eylesin. Zafer, haktan yanadır. Zafer, 11 yıl büyük bir adaletsizliğe, haksızlığa maruz kalan tüm Kıbrıslılarıdır.”²⁰¹

²⁰¹ Denktaş, 20 Temmuz sabahını şu şekilde tarif etmektedir:

“20 Temmuz güneşi iyice yükselmekteydi... Radyoda milli marşlar vardı... biz karargahta, BBC ile Rum radyosunu da dinleyecek tertibat almıştık... Rum radyosu da milli marşlar çalmaya başlamıştı. Küçük Asya faciasının intikamını almak şerefî Kıbrıs Rumlarına verilmişti... Dini ve milli düşmanı denize dökeceklerdi...

Görüldüğü üzere, Kıbrıs liderleri ve halkı böyle bir müdahaleyi, daha doğrusu Kıbrıs'ı barışa götürecektir herhangi bir olayı yıllardır beklemektedirler. Rauf Denktaş'ın da vurguladığı gibi Ada halkı sadece barışı sağlamak ve onu korumak niyetindedir. Türk askerinin Ada'ya bu amaçla geldiğinin bilincinde olan Kıbrıslılar askerlere yardım etmek için ellerinden gelen her şeyi yapmaya hazırdırlar. Denktaş'ın üzerine basa basa vurguladığı, Türkiye'nin Garantör devlet olarak düzeni bozulmuş ve iç huzuru kalmamış olan Ada'ya barışı getirmek için geldiği gerçeği, başta Amerika Birleşik Devletleri olmak üzere, birtakım ülkeler tarafından yanlış yorumlanmış ve anlatılmıştır.

Aslında Birleşmiş Milletler Genel Sekreterinin Kıbrıs'ta Özel Temsilciliğini yapmış olan Arjantinli Hugo Gobbi'nin sarf ettiği şu sözler, Kıbrıs'ta huzur ve düzenin sağlanması açısından müdahaleden başka çare olmadığını göstermektedir: *“Arzum Kıbrıs'ın birleşmesi yönündedir... Ancak, bunun zor olduğunu, tarihten gelen husumetin ve olayların buna engel olduğunu gördüm... Ortada, göz yumulamayacak, kaale alınması gereken bir ayrılığın var olduğu gerçeğini kabul ettim.”*²⁰²

Amacı, Rumların Türklere yönelik saldırılarını önlemek ve Türkiye'nin güney sınırını güvence altına almak olan hava ve deniz destekli askeri operasyonlar sırasında, MSP'nin Ada'nın tamamının ele geçirilmesi yolunda fetihçi bir öneride bulunması Koalisyonunda çatırdamalara sebep olmuştur. Bir diğer önemli ayrışma sebebi ise MSP'li

---

Her vatansever silah başına çağrılıyordu... Nikos Sampson, Makariosçudurlar diye hapsettiği dört bin kadar Rum'a silah vererek müşterek düşmana karşı cephe oluşturuyordu... Kim bilir, Rumların başında Nikos Sampson gibi kendi ölmezliğine ve yenilmezliğine inanmış bir manyağın yerine akli başında bir lider olmuş olsaydı belki de mesele savaştız ve kansız halledilmiş olurdu... Allah'ın takdiri... bunca yılın cinayetlerinin hesabı veriliyordu belki de...

Tarih kanla yazılıyor, daha doğrusu on bir yıl masum insanların kanları ile sulanmış bir toprak Mehmetçiklerin de aziz kanlarıyla yeniden, esas sahibine intikal ediyordu. Her yerde, herkesin yürüyüşü bile değişmişti... Başlar dikti, gözlerde sevinç ve gurur vardı. Türk olmanın ve Anavatan tarafından kurtarılmış olmanın gururu! Anavatan tarafından kurtarılmaya layık olmanın verdiği haz ve gurur! Sanki yeniden doğmuştuk o sabah... Bu, yeniden doğuşumuzdu.” Denktaş, *Kıbrıs...*, 453-460. ; Denktaş, *Rauf Denktaş'ın...*, 370-371.

²⁰² Burada, Kıbrıs konusunda Türk tarafının haklılığını gösteren bir başka yazı ise bizzat Rum Lider Glafkos Kliridis tarafından kaleme alınan hatıratında geçmektedir. Kliridis'in ifadesi aynen şu şekildedir:

“Rumların öngördüğü uğraş (pre-occupation) Kıbrıs'ın bir Yunan adası olması ve Kıbrıslı Türklerin burada koruma altına alınmış bir azınlık durumuna dönüştürülmesiyken, Kıbrıslı Türklerin öngördükleri uğraş buna benzer herhangi bir girişimi yenilgiye uğratmak ve onların görüşüne göre Zürih Antlaşmalarının iki toplum arasında yaratmış olduğu ortaklık kavramını idame ettirmektir. İhtilaf, bu nedenle, bir prensip ihtilafı idi ve her iki taraf da bu hususta uzlaşmaya varmaktansa tartışmaya devam etmeye ve hatta gerekirse çatışmaya girmeye hazırdırlar.

Federal bir çözüm kabul edilmiş olmasına ve bir federasyonun, federasyonu meydana getiren devletlerin, eyaletlerin veya kantonların anayasal ortaklığından başka bir şey olmamasına rağmen, aynı prensip bugün hala ihtilaf konusu olmaya devam etmektedir.” Denktaş, *Kıbrıs...*, 465-476.

vekiller ve MSP yanlısı medyanın kasıtlı olarak çıkardıkları, Ada'ya müdahalenin kendi Bakanlarınca ısrarla istendiği ve 11 CHP'li Bakanın çekimser kalarak müdahaleye karşı çıktıkları haberinin yayılmasıdır. Bunun nedenini ise Kıbrıs'ta olduğu gibi, artık ABD ve İngiltere'den bağımsız hareket edebileceğini gösteren Bülent Ecevit'in kamuoyunda kazandığı prestiji olarak göstermek yanlış olmaz.²⁰³

Türkiye'nin Kıbrıs'a müdahalesi, 1963 yılına nazaran son derece elverişli bir siyasi konjonktürün Hükûmet tarafından maharetle kullanılması sonucunda olmuştur. 1963 şartları ile 1974 şartları hem Türkiye, hem Yunanistan ve hem de ne Amerika Birleşik Devletleri ne de Sovyet Rusya açısından aynı değildi. Her şeyden önce 1974'te Yunanistan'da Sovyet yanlısı bir Hükûmet ve Kıbrıs'ta komünist gözdesi bir Makarios bulunmuyordu. Tam aksine, Yunanistan'da Amerikan destekli bir cunta ve bu cuntanın himayesinde Kıbrıs'ta bir "katil eskisi" yönetimleri devralmışlardı. Bu nedenle Türkiye'nin en büyük korkusunun Sovyet Rusya'dan gelecek bir tehditle karşı karşıya kalmak olduğu söylenemez. Hatta müdahaleden sonra Rusya'nın Türk müdahalesini değil, Yunanistan'daki askeri müdahaleyi kınaması, Rusya'nın da eski politikalarından vazgeçmeye başladığını gösterir. Diğer yandan Amerika'nın bu müdahaleye nasıl tepki vereceği de merakla beklenen bir başka meseleydi. Amerika'nın bu müdahaleyi silahla önlemeye kalkıp kalkmayacağı tartışılırken, tıpkı 1963'te olduğu gibi 1974'te de dünya kamuoyu Türkiye'nin haklılığı konusunda hemfikir olmuştur.²⁰⁴ Ancak, ikinci müdahale bu görüşün tersine dönmesine neden olmuş ve kamuoyu Türkiye'yi Kıbrıs'ta artık işgalci olarak görmeye başlamıştır. Türkiye, bu düşüncüyü değiştirebilmek için ne kadar mücadele ettiyse de birtakım olumsuzluklar yüzünden, amacına ulaşamamış ve birçok dünya devletinin gözünde işgalci olarak anılmaktan kurtulamamıştır.

1974 krizi öncesinde Kıbrıs'ın siyasi geleceğine ilişkin, Ada'nın bağımsız bir devlet olarak varlığını sürdürmesi; Ada'nın Yunanistan'a ilhakı; Ada'nın Türkiye ile Yunanistan arasında taksimi ve Ada'nın Türkiye'ye ilhakı olmak üzere dört ihtimal üzerinde duruluyordu. Sovyetler Birliği'nin Makarios üzerindeki etkinliği göz önüne alındığında, ABD için en az istenen ihtimalin birinci ihtimal olduğu söylenebilir. Burada, ABD'nin stratejik ve siyasi açılardan kesin bir tercihe sahip olmadığı gerçeği görülebilir. Zira ABD için önemli olan, NATO'nun Güneydoğu kanadında Türkiye ile Yunanistan arasında kabul

²⁰³ Özdemir, *a.g.m.*, 272.

²⁰⁴ Toker, *a.g.e.*, 57-62.

edilemeyecek bir çatışmanın önlenmesiydi. Kriz sırasında ve Türkiye'nin Ada'ya müdahalesinin ardından en çok eleştirilen isim kuşkusuz Amerika Birleşik Devletleri Dışişleri Bakanı Henry Kissinger olmuştur. Çünkü Kissinger'ın en büyük amacı, bu krizi NATO üyesi iki ülke olan Türkiye ve Yunanistan adına en az zararla atlattırmaktır.²⁰⁵ Ancak, onun bu tutumu bekle gör politikası olarak nitelendirilmiştir.²⁰⁶

İkinci Cenevre görüşmeleri, Turan Güneş Başkanlığı'ndaki Türk heyetinin *“Konferansı çok uzatmak niyetinde değiliz... Yunanlılardan bir fedakârlık istediğimiz yoktur. Kendi hakkımızı istiyoruz. Ve yalnız kendi hakkımızı istiyoruz. Başkaları hakkında da bir şey istemiyoruz”* ifadeleri ile 8 Ağustos günü başlamıştır. 10 Ağustos tarihli oturuma yetişen Rauf Denktaş, konferans salonunda yaşanan gerilimli anları şu şekilde anlatmıştır:

“Cumartesi... Saat 11.00'da konferans salonuna girdiğimde, hazırlanan oyunun hemen farkına vardım. Kliridis ile beni bir arada oturtmak ve önümüze de ‘Kıbrıs Cumhuriyeti’ levhasını koymak istediler. Dünya kamuoyuna karşı ‘Bakınız Kıbrıs'ta tek devlet vardır’ mesajı verilecekti. Hemen itiraz ettim. Tam yedi saat bunun tartışmasını yaptık. ‘Kliridis’in önüne Devlet Başkanı’ levhasını, ‘Denktaş’ın önüne Türk toplumu temsilcisi levhasını koyalım’, ‘yan yana değil, karşı karşıya otursunlar’ deniyordu. Biz ise ‘Türk toplumu temsilcisi ve Rum toplumu temsilcisi’ levhalarının konulmasında ısrar ediyorduk. Halûk Ülman ‘mademki kabul etmiyorlar, haydi gidelim’ dedi ve toplu halde dışarıya çıktık. Mavros ise ‘bir levha için gürültü çıkardılar’ diye ateş püskürüyordu. Ömer Akbel'i temsilci olarak bıraktık ve Guyer adlı bir lokantaya gittik.” Levhasız toplantı önerisinin iki tarafça da kabulüyle, toplantı 17.30'da tekrar başlamıştır. Turan Güneş ve Kliridis'ten sonra söz alan Denktaş, 1960-1963 dönemlerinde Kıbrıs'ta yaşananları, kanlı 1963 saldırısını ve Türk toplumunun 11 yıldır çektiği sıkıntıları anlattıktan sonra sözlerine şu şekilde devam etmiştir:

“Yillardır Türklerin ezilmesine yol açan 1960 düzenine geri dönemeyiz. Sampson darbesinin bir ders olacağını zannediyorduk. Olmadığını görüyoruz. 1960'tan beri ıstırap içinde yaşıyoruz. Kıbrıs'ı ve toplumu koruyamayan bir Anayasa kâğıttan ibaret kalır. Artık canımızdan korkmadan yaşamak istiyoruz. Binlerce Türk askerinin köylerimizi silahlarıyla korumaya devam edecekleri bir düzen değil, Türk toplumunun güven içinde yaşayacağı bir

²⁰⁵ Sönmezoğlu, F. (1995). *ABD'nin Türkiye Politikası (1964-1980)*. İstanbul: Der Yayınları, 79-80.

²⁰⁶ *New York Times*, 16 Temmuz 1974.

yer istiyoruz... Ben buradaki konuşmalara hiç şaşırmadım Mr. Callaghan. Hepsini yıllardır tanıyorum. İçlerinde büyüdüm. Sözlerinde durmazlar. Bunun eziyetini de 11 yıldır biz çekiyoruz. Kliridis, konferansın yetkisini kabul etmediğini söylüyor. O halde neden geldi? Mavros'un durumu daha da kötü, garantör olarak oturduğu konferansta imzaladığı bir anlaşmanın mürekkebi dahi kurumadan inkâr ediyor. 1960'a dönelim diyorlar. O devrede neler çektiğimizi biz biliriz... Biz coğrafi esasa dayanan, güvenlik içinde yaşayabileceğimiz bir bölge ve idarede de ayrı hak ve yetki istiyoruz. Gerisi hayaldir. 1960 Anayasasına dönüş istiyoruz. Gerisi hayaldir. 1960 Anayasasına dönüş gibi... Yunan darbesini yapanlar hala Kıbrıs'ta!"²⁰⁷

Ancak Türkiye, görüşmelerden bir sonuç alınamayınca 14 Ağustos sabahı Ada'ya ikinci müdahaleyi yapmak zorunda kalmıştır. Müdahalenin yapıldığı gün bir açıklama yapan Genelkurmay Başkanı Turan Güneş şunları dile getirmiştir: "Türkiye, garantör devlet olarak Ada'da hukuki bir düzen kurmak ve Kıbrıs'ın bağımsızlığını, toprak bütünlüğü ve Türk toplumunun varlığının bir daha tehdit edilmeyecek şekilde kurulması için harekete geçmiştir. Yunanistan, Türkiye'yi zor duruma sokmak için işi uzatma taktiklerine başvurdu. Konferans susmuş, silahlar konuşmaya başlamıştır. Bir Rum'un hayatının bir Türk'ün hayatından daha kıymetli olduğu anlayışını kabul edemeyiz."²⁰⁸

Diğer taraftan, Taşkent'te Rumlar tarafından gerçekleştirilen katliamdan sağ kurtulan Fuat Hüseyin'in ve Muratağa Köyü baskınından kurtulan Süleyman Mehmet'in anlattıkları, ikinci harekâtın keyfi bir harekât olmadığını göstermesi bakımından dikkate şayandır. Fuat Hüseyin yaşadıklarıyla ilgili olarak şunları anlatmıştır:

"20 Temmuz günü, Rumlar Taşkent Köyü'ndeki Türkleri huzursuz ve tedirgin etmeye başladılar. Bu durum 14 Ağustos'a kadar devam etti. Harekât günü olan 14 Ağustos'ta Rumlar, Taşkent Türklerine karşı harekete geçerek 50 yaşına kadar olan 83 kişiyi Rum okulunda bir araya topladılar. 83 kişi arasından 45-50 kişi ayırarak Limasol'dan Kombos otobüs şirketinden çalınan bir otobüse koyarak önce Limasol'a götürdüler. Ayafilya Rum köyünden yarım saatlik yol gidildikten sonra, Yerasa ve Palatia köyleri arasındaki dağlık bölgeye gidildi. Kahpeler, üzerimizdeki hüviyetlerimizi ve paralarımızı aldıktan sonra, birer sigara ikram ettiler. Sigaralarımızı içmeye fırsat bulamadan üzerimize yaylım ateşi

²⁰⁷ Denктаş, Rauf Denктаş 'ın..., 388-392.

²⁰⁸ Denктаş, Rauf Denктаş 'ın..., 400-401.

açmaya başladılar. Ortalık kan gölüne dönmüştü. Üst üste yığılıverdik. Yüzüme kan ve beyin parçaları sıçradığı için beni de öldü zannettiler. Çukurları kapatmak için buldozer getirmeye gittiklerinde, kaçmayı başardım.”

Süleyman Mehmet ise baskın anını ve sonrasını şu şekilde özetlemektedir:

“20 Temmuz sabahı, saat 07.00’da Rumların baskınına uğradık. Köyün erkeklerini bir kamyonu doldurarak Piperisterona Rum köyünün ilkokuluna götürdüler. İki saat sonra da kadın ve çocukları taşıdılar, aynı gün akşama doğru kadın ve çocukları geri köye, bizi de Magosa karakol kampına götürdüler. Bizimle beraber Sandallar ve Atlılar köylüleri de vardı. Dört gün sonra beş kişiyi serbest bıraktılar. Bunlar arasında ben de vardım. Köye döndük. Kadın ve çocuklar da evlerindeydi. 14 Ağustos’ta Rumlar yeniden köyümüze saldırdılar, evlerden çocuk ve kadınları alıp götürdüler. Bunlar arasında yaşlılar vardı. Ben saklanmasaydım, beni de götüreceklerdi. Gidiş, o gidiş. Bir daha kendilerinden haber alamadık. Bize yardımcı olun...”²⁰⁹

Anlatılanlar her ne kadar Ada’da yaşayan Türkleri haklı gösterse de ikinci müdahale Kıbrıs koşununda haklı olan Türk tarafını dünya kamuoyunda haksız duruma düşürmüş ve birçok ülkenin Türkiye aleyhine faaliyetlere girişmesine neden olmuştur.

Senatoda iç siyasi hayata fazla katkısının olmadığını dile getiren Kâmran İnan, Türkiye’nin dış siyasi olaylarında oldukça başarılı ve faydalı olmuştur. Özellikle Temmuz 1974’teki Kıbrıs Barış Harekâtından sonra, bizzat Başbakan Bülent Ecevit’in görevlendirmesiyle, birçok memlekete ziyaretler yaparak, Türkiye’nin Kıbrıs konusundaki haklılığını dünya kamuoyuna duyurmaya çalışmıştır. Rum baskısı sonucu Amerikan Kongresinin Türkiye’ye uyguladığı ambargoyu kaldırtmak için yoğun çaba harcayan İnan, bu amaçla birçok Bakan, Başbakan, parlamenterle görüşmeler yapmış, Rum lobisinin sistemli çalışmaları karşısında Türk tarafının sessiz kalmasını bir türlü içine sindirememiştir.²¹⁰ Meselenin dünya kamuoyuna tanıtılmasında yeterince enerjik olunmadığını savunan İnan, Yunanlıların devamlı çalıştığını, hatta Klerides’in “Her zaman

²⁰⁹ Denктаş, *Rauf Denктаş’ın...*, 401-404. ; Kıbrıs sorunu ve gerçekleştirilen müdahalelerle ilgili geniş bir değerlendirme için Bkz. Ünlü, T. (2008). Kıbrıs Sorunu ve 1974 Müdahalesi. *Türk Dış Politikası: 1919-2008*, Ankara: Platin Yayınları, 81-688.

²¹⁰ İnan, *Bir Ömür*, 75.

dünyada Türkleri suçlu göstermeye muvaffak olduk” sözlerinin Türkiye tarafından bir türlü anlaşılmasını büyük hata olarak görmüştür.²¹¹

Kıbrıs Krizi baş gösterince, müdahalenin lüzumunu savunan Kâmrân İnan, AP Grubu’nda müdahale kararı alınması için yoğun çaba harcamış ve sonunda amacına ulaşmıştır. Fazla gecikme durumunda çok sayıda askerin ölebileceğini savunan İnan, böyle milli bir davada ihtilafların bir tarafa bırakılması ve Hükûmetin arkasında durulması gerektiğini anlatmıştır. Daha sonra meseleyi anlatmak üzere İngiltere’ye giden İnan, basın mensuplarına, Türkiye’de partilerin, kurumların ve halkın Kıbrıs konusunda tam bir birlik halinde bulunduğunu, partilerin aralarında tam bir mütareke uyguladıklarını anlatmıştır. İnan daha sonra sırasıyla; Hollanda, Belçika, Fransa, İtalya, Kanada, Amerika ve son olarak da Japonya’ya giderek, Türkiye’nin Kıbrıs politikası ve Kıbrıs’ın Türkiye için önemi özerinde durmuştur. Bu seyahatlerin hemen ardından İstanbul’da gerçekleşen AET-Türkiye Karma Parlamentosu Komisyonu toplantısına Komisyon Başkanı sıfatıyla katılan İnan, burada da Avrupalı Parlamenterlere Kıbrıs konusunu anlatma fırsatı bulmuştur.²¹² İnan ve onun gibi çalışanların çabaları takdire şayan olmakla birlikte, uluslararası politikalara ve anlaşmalara bağlı hareket eden bir ülke için dostları ve müttefiklerinin düşünceleri son derece önemlidir. Bu bağlamda Amerika Birleşik Devletleri’nin Türkiye’yi haksız bulması ve birtakım yaptırımlar uygulanacağını ipuçlarını vermesi, Türkiye için en önemli sorunlardan birisi olmuştur. Bu durum Türk dış politikasında da kalıcı değişikliklere sebebiyet vermiştir.

2.3.1. Amerikan ambargosu

1971 Haziran ayında Amerikan baskısı sonucunda Nihat Erim Hükûmeti tarafından konan haşhaş ekimi yasağı,²¹³ 1974 Ocak ayında Bülent Ecevit Başkanlığında kurulan

²¹¹ Yaman, T. (2003). Kâmrân İnan’la Dünya ve Türkiye’deki Gelişmelere Bakış. *Olaylar ve Yorumlar*. (41), 4. ; İnan, *Dış Politika*, 70.

²¹² İnan, Ankara’ya döndüğünde, ciddi siyasi gelişmelerle karşılaştı; CHP, Kıbrıs Barış Harekâtının kendisine sağladığı popülarite ile Koalisyon ortağı olduğu MSP ile yolları ayırma kararı almış, AP ise Büyük Kongre’ye gidiyordu. İnan, *Senatör*, 46-54.

²¹³ 1960’lı yılların sonlarından itibaren Türk-Amerikan ilişkileri çerçevesinde gündeme gelen sorunlardan birisi de haşhaş üretimi ile ilgili olmuştur. ABD vatandaşları arasında yoğun olarak kullanılan haşhaş karşı ABD’de başlatılan kampanya bu sıkıntının gündeme gelmesine sebep olmuştur. ABD’de gittikçe yaygınlaşan uyuşturucu kullanımının temel sebebi üretici ülkeler olarak görülmüş ve bu üretici ülkeler arasında da en büyük kaynağın Türkiye olduğu ileri sürülmüştür. Buna göre Türkiye üzerine haşhaş ekiminin yasaklanması için baskı yapan ABD, Haziran 1971’de amacına ulaşmış ve haşhaş ekimi Türkiye’de yasaklanmıştır. 1973 seçimlerinden sonra iktidara gelen Bülent Ecevit ise Temmuz 1974’te yasağı kaldırmıştır. Hale, W. (2003).

Koalisyon Hükûmetinin, Mart ayında yasağın kalkacağına dair verdiği mesajlardan sonra,²¹⁴ 1 Temmuz 1974'te kaldırılmıştır. Bu hareket, Amerikan Hükûmeti ve Kongresi tarafından tepki ile karşılanmış ve o zamandan itibaren Türkiye'ye uygulanacak ambargo gündeme gelmeye başlamıştır. Hatta kararın ardından Amerika Birleşik Devletleri, Ankara Büyükelçisi William Macomber'ı Washington'a çağırarak, görüşlerine başvurmuştur.²¹⁵

Türkiye'nin Temmuz 1974 harekâtı ile Kıbrıs'ın üçte birine hâkim olması Amerikan Kongresini daha da tedirgin etmeye başlamıştır. Diğer taraftan Amerika'nın Vietnam'da batağa saplanması sonucunda Kongre ile Hükûmetin arasının açılmış olması ve bir türlü düzeltilememesi, Amerikan dış politikasında birtakım değişikliklere gidilmesi gerektiğini göstermiştir. Amerikan Temsilciler Meclisi'nin Rum ve Yunan lobileri tarafından baskı altına alınmasıyla Meclis, Türkiye'nin Kıbrıs Harekâtı sırasında Amerikan silahlarını kullanmasına tepki göstermiş ve Kongre'yi de etkisi altına alarak, 5 Şubat 1975 tarihinde Amerikan Dış Yardım Yassı'nın 620 (x) bölümünün yürürlüğe girmesiyle, Türkiye'ye "*Bütün askeri yardımlar, bütün savunma araçlarının ve hizmetlerinin (nakit ya da kredi veyahut da başka araçlar karşılığı) satışı ve silahların, mühimmatın ve savaş araçlarının transfer ile ilgili lisanslar*" iptal edilerek,²¹⁶ silah ambargosu uygulanması kararını aldırtmıştır. Bu karar ile de Türk-Amerikan ilişkileri Kıbrıs Meselesine bağlanmıştır.²¹⁷ Ayrıca Türkiye'de, tıpkı 1968'de olduğu gibi, Amerikan aleyhtarlığı artmıştır. Başından itibaren ambargo çalışmalarına tepki gösteren Hükûmet ise alternatif silah kaynakları arayışına gireceğini ifade etmiştir.²¹⁸ Dışişleri Bakanlığı da ambargonun uygulanması halinde gerekli tedbirlerin alınacağını ilan etmiştir.²¹⁹ Bu durum özellikle Demokrat Parti

---

Türk Dış Politikası (1774-2000). (Çev. Petek Demir). İstanbul: Mart Matbaası, 159-160. ; Erim, haşhaş ekimi yasağıyla ilgili olarak, Eylül 1974'te Başbakan Ecevit'e şunları aktarmıştır:

"Şimdiye kadar birkaç defa konuştuk. Bu haşhaş konusunu açmadınız ve neden yasaklandığını sormadınız. Şimdi konuya değindiniz. Kısa bir bilgi vereyim. Ben haşhaş Amerika'nın baskısı ile yasaklamadım. Eğer Türkiye'nin menfaatine aykırı görseydim, kabul etmez çekilirdi. Fakat hiçbir Amerikan isteği olmadan I. Erim Hükûmeti programına bilinen haşhaşla ilgili cümleyi koydum." Erim bundan sonra, haşhaştan elde edilen gelirin başka bitkilerden de elde edilebileceğini umarak ve Türk-Amerikan modern tarım tekniklerinin bölgeye sokulmasını istediğini belirtmiştir. Erim, *Günlükler...*, C. II, 1112. ; Türkiye'de haşhaş ekiminin yasaklanması ve yasağın kaldırılmasına ilişkin ayrıntılı bir çalışma için Bkz. Erhan, *a.g.m.*, 702-704. ; Ayrıca Bkz. Uslu, *Türk Amerikan ilişkileri*, s. 223-251. ; Sönmezoğlu, *II. Dünya...*, 231-238.

²¹⁴ *New York Times*, 13 Mart 1974.

²¹⁵ *New York Times*, 6 Temmuz 1974.

²¹⁶ Uslu, *Türk Amerikan İlişkileri*, 200. ; ABD'deki Yunan lobisinin ambargo kararına etkisi ve ambargonun uygulanması için Bkz. Sönmezoğlu, *II. Dünya...*, 252-263.

²¹⁷ Amerikan ambargosu, 26 Temmuz 1978'de Amerikan Senatosu, 1 Ağustos 1978'de de Temsilciler Meclisi kararıyla kaldırılmıştır. Armaoğlu, *20. Yüzyıl...*, 809-814. ; Silah ambargosuyla ilgili ayrıntılı bilgi için Bkz. Armaoğlu, *Belgelerle...*, 286-287. ; Ayrıca Bkz. Erhan, *a.g.m.*, 704-711.

²¹⁸ *Cumhuriyet*, 23 Ağustos 1974.

²¹⁹ *Hürriyet*, 5 Şubat 1975.

döneminde uygulanan ve sonrasında da Adalet Partisi iktidarında devam ettirilen Amerikan yanlısı politikaların sonucunda ortaya çıkmıştır. Şöyle ki, bu dönemlerde izlenen tek taraflı dış politika, Türkiye’yi askeri teçhizat konusunda ABD’ye bağımlı hale getirmiştir. Bunun için de ambargo kararının alınması Türkiye’de hem büyük tepkilere, hem de sonu öngörülemeyen bir belirsizlik sürecine neden olmuştur.

Genelkurmay Başkanı Turan Güneş ise daha sert bir tutum takınarak, ambargoya ilgili şu açıklamayı yapmıştır: *“Türkiye, Amerikan Kongresi’nin vereceği kararların baskısı altında kalarak Kıbrıs politikasında herhangi bir değişiklik yapma yoluna gitmeyecektir. Türk yöneticiler hangi devletten gelirse gelsin bu yöndeki baskılara boyun eğmeyecekler ve politikalarında bu yüzden en küçük bir değişiklik yapmayacaklardır. Amerikan yardımının sona erdirilmesi söz konusu olursa Türkiye, çıkarlardaki dengeyi sağlayabilmek için Amerika’yla arasındaki karşılıklı savunma işbirliğini gözden geçirecektir.”*²²⁰ Şubat-Mart aylarında gerçekleştirilecek olan NATO kış tatbikatlarına katılmayacağını açıklayan Türkiye, ambargoya karşı tepkisini iyice sertleştirmiştir. Bunun yanında Güneş’in söyledikleri ABD’yi olduğu kadar, Hükümet yetkililerini de ilgilendirmektedir. Çünkü verilen mesajda Kıbrıs politikasıyla ilgili herhangi bir değişiklik yapılmaması gerektiği yer almaktadır.

Aslına bakılırsa Amerikan yönetimi de birtakım stratejik nedenlerden dolayı ambargonun uygulanmasına karşıydı. Bunun için de 6 Ekim 1975 tarihinde Kongre, ambargoyu kısmen kaldırarak, daha önce anlaşması yapılan 185 milyon Dolar tutarındaki askeri malzemenin Türkiye’ye verilmesine izin vermiş, ancak Türk Hükümeti bu kararı yersiz ve yetersiz görerek, Amerikan üslerinin faaliyete geçmesine izin vermemiştir. Amerika’nın ambargonun uygulanmasına karşı çıkmasındaki stratejik nedenler ise Nasuh Uslu tarafından şu şekilde özetlenmiştir:

- “1- Türkiye, Batı’dan uzaklaşıp savunma ihtiyaçlarını karşılamak üzere NATO dışında destek arama yoluna gidebilir.
- 2- Ambargo nedeniyle Türkiye’deki Amerikan askeri tesislerindeki faaliyetlerin durdurulmuş olması, Sovyetler Birliği’nin uzay, füze ve askeri sistemlerinde gerçekleştirdiği gelişmeler, tatbikatlar ve eğitimlerle ilgili istihbarat toplanmasını engellemektedir.

²²⁰ Uslu, *Türk-Amerikan İlişkilerinde Kıbrıs*, 311-312.

- 3- *Ambargo, NATO'nun güneydoğu kanadının bütünlüğünü ve gücünü olumsuz yönde etkilemektedir.*
- 4- *Türki Silahlı Kuvvetleri'nin savaşma gücü, caydırıcılık kuvveti ve fiziki hazırlık durumu zayıflamaktadır.*
- 5- *Amerikan Altıncı Filosunun Türk limanını ziyaret edememesi filo için moral problemler ve başka sorunlar doğurmaktadır.*
- 6- *Son analizde ambargo NATO'nun genel askeri kapasitesini olumsuz olarak etkilemekte ve Amerika'nın güvenlikle ilgili çıkarlarına zarar vermektedir.*"²²¹

2.3.2. Hükûmet krizi

Kıbrıs Barış Harekâtının başarılı olması sonucunda Başbakan Bülent Ecevit, bunu kendisi ve partisi için fırsata çevirmenin hesaplarını yapmış ve yapılacak bir erken seçimde tek başına iktidar olabileceği düşüncesine kapılmıştır. Ancak, ülkeyi siyasi krize götüren tek sebep bu değildir. Ecevit, birçok kesimin başından beri eleştirdiği, CHP-MSP uyumsuzluğunun iyice gün yüzüne çıkması sonucunda sabrının taşıdığı mesajını vermiştir. Ecevit, yaptığı açıklamada "*Koalisyon ortağı MSP ile aramızda, Hükûmet etme ve siyaset anlayışı bakımından uzlaştırmayı, bağdaştırılması oldukça güç ayrılıklar bulunduğu kanısına her gün biraz daha üzülmeye varıyorum*"²²² ifadelerini kullanarak, uzun ömürlü olmayacağı başından beri görülen bu ortaklığın sonuna yaklaşıldığının işaretlerini vermiştir.

Bülent Ecevit'in açıklamaları hemen karşılığını bulmuş ve MSP Grup Başkanvekili Hasan Aksay, "*Zorla güzellik olmaz. Eğer Koalisyonda istenmiyorsak, biz de zorla duracak değiliz*" sözleriyle tepkisini dile getirmiştir. Erbakan ise "*Başbakanın Hükûmetin itibarı ve devamlılığı üzerinde tereddütler husule getirecek beyanlarda bulunması isabetli olmamıştır*" derken, Hükûmetin başarı ile yürüyeceğinin altını çizmiştir.²²³ Ancak Necmettin Erbakan'ın dediği gibi Hükûmet başarı ile yürüyememiş, Ecevit'in İskandinav memleketlerine düzenleyeceği gezi kararnamesi MSP tarafından onaylanmayınca bardak taşmış, gezi iptal edilmiş ve Ecevit "*Cumhuriyet Halk Partisiyle Milli Selâmet Partisinden*

²²¹ Uslu, *Türk Amerikan İlişkileri*, 200-201.

²²² *Milliyet*, 4 Eylül 1974.

²²³ Dönemin Türk basını.

oluşan Bakanlar Kurulunun zamanla artan görüş ayrılıkları içinde görevde kalmasını sakıncalı bulduğumdan, Bakanlar Kurulunun istifasını arz ederim” ifadelerini kullanarak görevinden istifa etmiştir.²²⁴ Ecevit’in bu istifası, Cumhuriyet tarihinin en uzun sürecek olan Hükûmet bunalımını da beraberinde getirmiştir.

İstifadan bir gün önce, 15 Eylül 1974 gecesi, CHP Genel Sekreteri Orhan Eyüboğlu ve Genel Sekreter Yardımcısı Deniz Baykal, Demokratik Parti’den Sadettin Bilgiç ile bir görüşme yapmışlar ve Bilgiç’e, Bülent Ecevit’in istifa edeceğini, Demokratik Parti’ye Bakanlık ayrılacağı ve erken seçim kararı alınacağını beyan etmişlerdir. Ancak, Bilgiç’in *“Biz Demokratik Parti olarak, gerek milletvekillerimize ve gerekse bize oy veren seçmenlerimize bunu nasıl anlatacağız? Önce Hükûmet protokolü ve programında anlaşabilirsek, Meclis’te güvenoyu alırız. Şartlar gerektirirse ileride erken seçime de karar verebiliriz. Bunlar olmadan sizinle beraber olmamız mümkün değildir. Biz böyle bir Hükûmete güvenoyu vermeyiz. Sayın Ecevit istifa etmesin. Önce görüşelim. Anlaşabilirsek istifa etsin”²²⁵* cevabı, CHP’lileri pek memnun etmemiş ve 16 Eylül günü Başbakan Ecevit istifa etmiştir. Öte yandan Ecevit’in Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk’le görüştüğü ve onu ülkeyi seçimlere götürecektir bir Azınlık Hükûmeti olasılığına ikna ettiğine inanılmıştır.²²⁶

Başbakan Bülent Ecevit, Kıbrıs Krizi’ndeki başarısı ve halktan topladığı puanları, erken seçim manevrasıyla kazanca çevirmek düşüncesiyle bir bir yemeğe ve halkın gözündeki güvenilirlik ve inandırıcılığını kaybetmeye başlamıştır. Artık “Umudumuz Ecevit”, “Umudumuz Karaoğlan” gibi sloganlar, yerini belirsizlik ve ülkede 241 gün sürecek olan Hükûmet krizine bırakmıştır.²²⁷ Ecevit’in DP Lideri Ferruh Bozbeyli’ye Aralık ayında seçim yapmak koşuluyla ortaklık teklifi ve aldığı olumsuz cevap, yapılan planları alt üst etmiştir. Zaten tarih vererek bir Koalisyonla girmek kabul edilebilir şey değildir. Ayrıca bir erken seçime gitmek, Kıbrıs müdahalesiyle ülkede oluşan birlik ve beraberlik havasını bozacak, seçmen daha bir yıl önce verdiği oyun hesabını sormak isteyecektir. Bu arada Ecevit, erken seçim talebini savunurken, Demirel ise Başbakanlık hayalleri kuruyordu.

²²⁴ *TC Resmî Gazete*, 19 Eylül 1974, S. 15011.

²²⁵ Bilgiç, *a.g.e.*, 235.

²²⁶ *New York Times*, 17 Eylül 1975.

²²⁷ Ahmad, *Bir Kimlik...*, 174.

Türkiye, Bülent Ecevit'in izlediği bu yanlış politika sonucunda siyasi bir kriz yaşamış, Milliyetçi Cephe Hükûmetlerine teslim edilen dönem ise faşizmin hızla yükselişe geçtiği ve bir iç savaş ortamının doğmasına neden olduğu şeklinde yorumlanmıştır.²²⁸ Barış Harekâtıyla kazanılan başarı, siyasi sahada iyi kullanılamamış ve dış politika iç politikaya alet edilerek, ülke sorunlarından yararlanmayı adeta meslek edinmiş, barış düşmanı birtakım çevrelerin ülkenin hem içeride hem de dışarıda prestijini sarsacak girişimlerde bulunmasına fırsat verilmiştir.

Bülent Ecevit'in istifa etmesiyle ortaya çıkan iktidar boşluğu, Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk'ün araya girmesi ve Sadi Irmak Hükûmeti üzerinde uzlaşılması ile doldurulmuştur. Ancak güven oylamasında 17 oy alan bu Hükûmet,²²⁹ çok uzun ömürlü olmamış, yaklaşık altı ay sonra yeni Hükûmet kurma çalışmaları başlatılmıştır. Cumhurbaşkanı'nın Irmak'ı milli bir Koalisyon Hükûmeti kurmakla görevlendirmesi, MSP ve AP'yi hiç memnun etmemiştir. Milliyetçi Cephe formülü üzerinde uzlaşmaya varan iki parti, diğerlerini de yanlarına çekmeye çalışmıştır. Eski Demokrat Partililerin, Adalet Partisi'ne geçişlerini not defterine yazdığı yazıyla tasvir etmeye çalışan Kâmran İnan, gelenler de karşılayanlar da gayri samimiydi, diyerek memnuniyetsizliğini dile getirmiştir. Manzarayı geçmiş bakımından üzücü, hal bakımından ezici, gelecek bakımından ise düşündürücü bulan İnan, bütün bunların politika ihtirası uğruna yapıldığını dile getirmiştir.²³⁰ İnan'ın burada üzücü bulduğu asıl mesele, Milli Koalisyonun kendisini milliyetçi addeden partiler tarafından ipotek altına alınmak istenmesi ve iktidarın nimetleri uğruna birçok parlamenterin partilerinin yanında siyasi kişiliklerini de bırakarak, başka partilere geçmesidir. Bu da Türk siyasi tarihinde eşine çok fazla rastlanan bir durumdur.

Bu arada Adalet Partisi, Genel Başkanlık seçimi için sandık başına gitmiştir. AP tabanı, Büyük Kongre ile 1971 kazası ve 1973 mağlubiyetinin hesabını sormak istemiş, Genel Başkanlık için ortaya birçok aday ismi atılmış, fakat aday bulunamamıştır. Bu isimlerden biri de Kâmran İnan'dır. İnan, Kongre'de kürsüye çıkana kadar, birtakım çevreler kendisini aday göstermeye devam etmiştir. Ancak İnan, bu Kongre'de aday değildir. Süleyman Demirel'in karşısına aday olarak Prof. Dr. Orhan Oğuz ve Unat Demir

²²⁸ Özdemir, *a.g.m.*, 272.

²²⁹ Bu 17 oydan 11'i Güven Partisi'ne, 3'ü MHP'ye, 1'i MSP'ye aitti ve 2'si de bağımsız adaylardı. 358 red oyu kullanılmıştı. Ahmad, *Demokrasi...*, 425.

²³⁰ İnan, *Siyasetin İçinden*, 65-66.

çıkıştır.²³¹ Unat Demir'in Demirel lehine adaylıktan çekilmesi üzerine, Orhan Oğuz, Demirel'in karşısında tek aday olarak kalmıştır. Oğuz, yaptığı konuşmada, 14 Ekim seçimleri mağlubiyeti sorumlularının AP programına ters düşen parti yöneticileri olduğunu söylemiştir.²³² Oğuz ayrıca, Demirel'in partide ahlaka dayalı bir yönetim oluşturamadığını, parti içinde terör yarattığını ve partiyi işadamlarının etkisinde bıraktığını ileri sürmüştür. Nitekim 1440 delegenin katıldığı oylamada Demirel 1308, Oğuz ise 76 oy almışlar ve Demirel, yeniden Adalet Partisi Genel Başkanı olmuştur. Burada bir konuşma yapan Demirel, "AP'ye düşen görev büyüktür. Bizi bitmiş, tükenmiş görenlerin uykuları kaçacak" demiştir.²³³ Demirel'in partiyi iş çevrelerinin etkisinde bıraktığı eleştirisi bu dönem için birçok kesim tarafından kabul gören bir eleştiridir. İnan da bu şekilde düşünenlerdendir. Ancak liderlerin değişmezliği kuralı, parti yönetimlerinde önemli birtakım kararların alınmasını engellemiştir.

2.4. Birinci Milliyetçi Cephe Hükûmeti

Bu dönemde "Türkiye sağ ve sol olarak ikiye bölünmüştür" ve "Milliyetçi Cephe" gibi iki tehlikeli ifadeyi talihsiz olarak niteleyen Kâmrân İnan, dönem hakkında şunları söylemiştir: "*İç ve dış tahriklerle, sonunda kavga başlamış, silahlar konuşmuş, binlerce vatan evladı hiç uğruna gitmiştir. Gariptir, bu kavganın dünkü tarafları bugün bir araya gelmiştir. Herhalde yakın tarihimizin en kanlı sayfalarına bakıp hak verecek kimse bulunamaz. Bunun sorumluluğu, o dönemin, benim de içinde bulunduğum siyasilerine aittir. Ne var ki sorumluluğu kabul edeni bulmak mümkün değil.*"²³⁴ İnan, zamanın karşılıklı cephelerinin bugün pekâlâ aynı cephe içerisinde yer alabildiklerini de belirtmiştir. Öte yandan Türkiye'nin "Demokrasi Ağacı'nın saksıda kalarak, kuruluşlara ve insanların zihinlerine giremediğini ifade eden İnan, Türkiye'deki demokrasi anlayışını şu şekilde betimlemektedir:

"Fidanın sağ dalının müşterisi o kadar çok ki, kuşlar konacak yer bulmakta zorluk çekiyor; dal bu kadar yükü kaldıramıyor. Sol dalda da kuşlar artmaya başladı. Eskiden bu

²³¹ İnan, *Senatör*, 60-65.

²³² *Cumhuriyet*, 22 Ekim 1974.

²³³ Kâmrân İnan, kongrede yapacağı konuşma metninin çoğaltılarak, basın mensuplarına dağıtılmasını istediği yeğenlerinin AP'li birtakım gençler tarafından tartaklanması üzerine, "*Öbür yeğenim bana gelerek haber verdi. Celadet İnan'ı dövmüşler ve ellerinden konuşmaları almışlar. Yeğenim halen ortada yok. Ben de burada, komando şefine sordum. Daha sonra konuşmalarımın bir kısmını getirdiler. Bu da demokratik kongre...*" şeklinde tepkisini ortaya koymuştur. *Milliyet*, 22-24 Ekim 1974.

²³⁴ İnan, *Siyasetin İçinden*, 63-64.

kuşlar sağ daldakilerle kavga ederdi, şimdi ise daha ziyade kendi aralarında çekişiyorlar, birbirlerine tıy bırakmadılar. Uç dallara konan kuşlar ise durumlarını sağlamlaştırmak, ana dallara geçebilmek için çalışıyor, fırsat kolluyor. Bu kadar çok kuş çeşidi taşıyan başka bir demokrasi ağacı bulmak zordur.”²³⁵

Öte yandan Kâmran İnan, 28 Ekim 1974 tarihinde 7 Gün Dergisi’ne verdiği röportajında, Kıbrıs Sorunu ve iktidar boşluğu ile ilgili olarak şunları söylemiştir:

“Kıbrıs sorunu, bu Hükûmet buhranı devam eder, sağlam bir Hükûmet kurulmazsa, ters dönebilir. Zira yakında Yunanistan’da seçim vardır. Yunanlılar bu badireyi atlatır, istikrarlı bir demokratik rejime kavuşurlarsa dünya kamuoyunda bizi zor duruma düşürebilirler. O zaman askeri zafer politik baskılar sonucu bir ricat halini alabilir. Bunun için en kısa zamanda güçlü bir Hükûmetin kurulması elzemdir. Böyle bir Hükûmet CHP-AP Koalisyonu ile mümkün olabilir.”²³⁶

CHP-AP Koalisyonu kurulamamış, ama Süleyman Demirel’in Hükûmet kurmayı başaramaması durumunda erken seçime gitmeye razı olacağı tehdidi karşısında, diğer küçük partiler (CGP, MSP, DP ve MHP) herhangi bir erken seçimin kendilerini yok edebileceği kaygısıyla, Milliyetçi Cephe içerisinde yer alabileceklerinin sinyallerini vermişlerdir. Nihayet Demirel, Hükûmeti kurmakla görevlendirilmiş ve Aralık 1974’te “belli görüşler ve hedefler etrafında toplanarak beraberce çalışmaya karar verdiklerini”²³⁷ açıklayan bu dört parti, 31 Mart 1975 tarihinde Birinci Milliyetçi Cephe Hükûmetini kurmuşlardır.²³⁸ Milliyetçi Cephe içerisinde AP, MSP, MHP ve CGP yer almıştır. Kâmran İnan, “bitkisel hayat yaşayan intikal Hükûmeti” olarak nitelendirdiği Irmak Hükûmetinden

²³⁵ İnan, *Siyasetin İçinden*, 67-68.

²³⁶ İnan, *Senatör*, 67.

²³⁷ Boray, F. E. (2010). *Öncesi ve Sonrasıyla Cumhuriyet Tarihi, 6. Cilt (1973-1990)*. İstanbul: Kum Saati Yayınları, 7.

²³⁸ Milliyetçi Cephe Hükûmetinin kuruluş süreci için Bkz. Özdemir, *a.g.m.*, 273-275. ; Ayrıca Bkz. Tunçay (Vd.), *Cumhuriyet...*, C. 3, 364. ; Eraslan, *a.g.m.*, 620-621. ; Birinci Milliyetçi Cephe Hükûmet Programı 06.04.1975 tarihinde Meclis’e sunulmuştur. *Millî Meclisi Tutanak Dergisi*, Dönem: 4, Cilt: 11, Toplantı: 2, Tarih: 6.4.1975, s. 309-323. ; 12.04.1975 tarihinde Hükûmetin güven oylaması gerçekleşmiş, 450 üyeden 442’si oy kullanmış, bunlardan 222’si kabul, 218’i red, 2’si çekimser oy kullanmışlardır. *Millî Meclisi Tutanak Dergisi*, Dönem: 4, Cilt: 11, Toplantı: 2, Tarih: 12.4.1975, s. 452-455. ; Dördüncü Demirel ve Birinci Milliyetçi Cephe Hükûmeti Bakanlar Kurulu için Bkz. *TC Resmî Gazete*, 31 Mart 1975, S. 15195. ; Başbakanlık Personel ve Prensipler Genel Müdürlüğü, *a.g.e.*, 353-363. ; Başbakanlık O ve M Daire Başkanlığı, *a.g.e.*, 341-370. ; Hükûmetin kuruluş aşamasıyla ilgili ayrıntılı bilgi için Bkz. Turan, Ş. (2002). *Türk Devrim Tarihi 5. Kitap: Çağdaşlık Yolunda Yeni Türkiye (27 Mayıs 1960-12 Eylül 1980)*. Ankara: Bilgi Yayınevi, 322-325.

sonra, CHP ile Medeni Kanun dışında bir nikâh kıyarak, zevcinin boşaması sonunda serbest kalmış, “iktidar dolu” MSP’nin AP ile yeni bir izdivaca girdiğini vurgulamıştır.²³⁹

Süleyman Demirel’in 19 Mart 1975’te Hükûmeti kurma görevini almasından, kurduğu Hükûmetin Meclis’ten güvenoyu aldığı 12 Nisan 1975 tarihine kadar geçen süre, Türk demokrasisinin “ilk en ayıplı” dönemi olarak yorumlanmıştır. Çünkü bu dönemde, Kâmran İnan’ın da belirttiği üzere, Türkiye Büyük Millet Meclisi koridorlarında “mebus pazarları” kurulmuş, kaçırılan, gizlenen milletvekilleri “bonservisleri” ödenerek karşı partiye transfer edilmiş, sabah, öğle, akşam istifaların ve parti/ideoloji değiştirmelerin serbest ve meşru sayıldığı günler yaşanırken, CHP Genel Başkanı Bülent Ecevit, “kumar borcu olmayan sekiz kişi”, Adalet Partisi Genel Başkanı Süleyman Demirel ise “vatansever dokuz kişi” peşine düşmüşlerdir.²⁴⁰ İki liderin iktidarı karşı tarafa kaptırmamak için giriştikleri bu düello, ülkede siyasetin yozlaşmasına, halk arasındaki ayrışmanın derinleşmesine ve istikrarı bir türlü yakalayamayan Koalisyon Hükûmetlerinin kurularak, ülkenin sosyo-ekonomik anlamda geri gitmesine neden olmuştur.

Süleyman Demirel, vatansever 9 kişiyi Demokratik Partili eski arkadaşları arasından bulmuş ve Sadettin Bilgiç, Nilüfer Gürsoy, Mutlu Menderes, Talat Asal, Bahri Dağdaş, Kubilay İmer, Kemal Ziya Öztürk, Abdullah Çilli ve Ata Bodur Demokratik Parti’den istifa ederek, CHP dışındaki herhangi bir partiye güvenoyu vereceklerini açıklamışlardır. Bu 9 kişi, Hükûmetin Anayasal bir kuruluş olduğu, ancak Türkiye’de yaklaşık 6 aydır Hükûmet buhranının yaşandığını belirtmişler ve istifa mektuplarında şunları dile getirmişlerdir:

“Türkiye, komünizmin çok yönlü tehdidi altındadır. Çok yönlü tehdit içindedir. Son zamanlarda meydana gelen olaylar, Türkiye devletini ülkesi ve milletiyle bölünmez bir bütün olma esasından ayırma istidadı göstermektedir. Bu şartlar muvacehesinde bizler, aşağıda imzaları bulunan parlamento üyeleri, yukarıda izaha çalıştığımız sebepler dolayısıyla, CHP dışında ve seçilmiş partili bir parlamento üyesinin başkanlığında kurulacak Hükûmeti oylarımızla destekleyeceğimizi, bu darboğazdan geçebilmenin şartı olarak aziz milletimizin itulalarına saygularımızla sunuyoruz. Bu sebeplerle, Hükûmetin

²³⁹ İnan, *Siyasetin İçinden*, s. 64.

²⁴⁰ Tokar, *a.g.e.*, 99. ; *Hürriyet*, 13 Nisan 1975.

kurulmasına yardımcı olmak maksadıyla, Demokratik Parti'den ayrılma zaruretinin doğmuş olduğunu arz ediyoruz."²⁴¹

Burada akla Kâmrân İnan'ın sözünü ettiği mebus pazarları gelmektedir. Zira daha 1970 yılında bir grup arkadaşıyla birlikte Adalet Partisi'nden ihraç edilen Sadettin Bilgiç gibi milletvekilleri, ne oldu da böyle bir ittifakın içerisine girdiler. Gerçekten de mebus pazarı mı kuruldu da hemen iki yıl sonra Bilgiç, Adalet Partisi Genel Başkan Yardımcısı oldu?

Birinci Milliyetçi Cephe Hükûmetinde MSP, CGP ve MHP'nin iktidarın nimetlerinden yararlanarak ayakta kalmak ve gelişmelerini tamamlamak gibi amaçlarının olduğu söylenmiştir. Özellikle MSP'nin kendisini "solcularla işbirliği yaptı" suçlamasından kurtarmasının gerekliliği vurgulanmıştır. MHP'nin durumu daha ilginç bulunmuş ve Parlamentoda 3 sandalyesi bulunan MHP'ye iki Bakanlık verilerek, Cephe içerisindeki en avantajlı parti konumuna getirildiğinin altı çizilmiştir. Buna göre MHP, bu avantajı iyi kullanarak, devlet kurumları ve kamu iktisadi teşebbüslerinde geniş çaplı bir örgütlenme faaliyeti içerisine girmiştir. MHP, bu avantajı 1977'de kurulan İkinci Milliyetçi Cephe içerisinde de iyi kullanmıştır.²⁴² Aslına bakılırsa tüm bu partilerin ortak amacı, sola karşı bir cephe oluşturmaktır. Böylece kendi milliyetçiliklerini tescillemiş olacaklar, ama hepsinin milliyetçilik anlayışı farklı kalacaktır. Ancak bu partilerin atladıkları bir şey vardır. O da, aynı cephe içerisine girerek, halkın gözünde aynılaştıklarının ve bu şekilde oylarını artıramayacaklarının farkına varamamalarıdır.

Milliyet Gazetesi Başyazarı Abdi İpekçi ile bir söyleşi gerçekleştiren Demokrat Parti ileri gelenlerinden ve Adnan Menderes'e en yakın isimlerden birisi olan Samet Ağaoğlu, Milliyetçi Cephe Hükûmeti ile ilgili şu değerlendirmeyi yapmıştır:

"Demokrat Parti'nin masumane şekilde 'Vatan Cephesi' girişimini suçluyorum. Bu vatan herkesindir. Vatan Cephesi dersine rağmen, 'Milliyetçi Cephe' kuruyoruz diyorlar. Karşılarındakilere de 'komünist' diyorlar. Ben, 200'den fazla milletvekili çıkarmış, Meclis'te ne çok milletvekiline sahip partiye (CHP) toptan, 'Sen milliyetçi değilsin' diyemem. Dediğim zaman o da bana 'Asıl milliyetçi olmayan sensin' demek hakkını

²⁴¹ Bilgiç, a.g.e., 237. ; Boray, Öncesi..., 6. Cilt, 7-8.

²⁴² Özdemir, a.g.m., 274-275.

kazanır. Ama bu tehlikenin yanında, daha büyük tehlike var. O tehlike şu: Bugün memleketi bölmeye çalışan ideolojiler var. Bu ideolojiler bu sefer kelimeyi ele alıyorlar... Öyle mi 'Sen milliyetçi misin? Ben de Kürt milliyetçisiyim' diyorlar."²⁴³

Samet Ağaoğlu'nun konuşmasında da görüldüğü üzere, Türkiye'de özellikle 1970'li yıllardan sonra asıl büyük tehlike ideolojiler ve bu ideolojiler uğruna dökülen ya da dökülecek kanlardır. Türkiye gibi kırılgan ve zayıf siyasi yapılara sahip ülkelerde etnik köken, din, mezhep gibi ayrımlarla çok rahat ayrışmalar ortaya çıkabilmekte ve bu ayrışmalar ülkeyi öncekinden daha büyük krizlere sürüklemektedir. Böylece bir önceki ayrışma, bir sonraki ayrışmanın nedeni olmaktadır.

Bu Hükûmetin faaliyetleri sırasında Kâmran İnan da Senato Dışişleri Komisyonu Başkanlığı'na seçilmiş ve burada önemli icraatlara imza atmıştır. Amerikan ambargosunun kaldırılması için Amerika'da yoğun çaba harcayan İnan, ambargonun kaldırılmasıyla ilgili tasarının Temsilciler Meclisi'nden geçmesine katkıda bulunmuş, ancak Senato'dan geçmesine herkes gibi seyirci kalmıştır. Çünkü Rum lobisi oylamalar sırasında Senato üyelerini baskı altında tutmuştur, buna karşın Türk tarafından bir tek sefaret mensubu bile yoktur.²⁴⁴

Bu dönemde Amerika'da 54.000 Türk'e karşın, 1.250.000 Rum yaşamaktaydı.²⁴⁵ Amerika'da Rum lobisinin Yahudi lobisinden sonra en güçlü grup olduğunu belirten Kâmran İnan, her pazar Rum Ortodoks Kilisesi'nde çalışma planları hazırlanıp dağıtıldığını ve Rumların hem Kongre hem de kamuoyu üzerinde çok etkili olduklarını dile getirmiştir. İnan ayrıca, Amerikan ambargosunun kaldırılması teklifinin olduğu gün Temsilciler Meclisi Dış İlişkiler Komisyonunda görüşülürken, salon ve kulislerin Rum-Amerikalılarla dolu olduğunu vurgulamıştır.²⁴⁶

Kâmran İnan, yıllar sonra, ambargonun kaldırılması ile ilgili olarak, Süleyman Demirel'in "bu adam (Kâmran İnan) ambargoyu kaldırmış olarak Amerika'dan dönmesin" dediğini itiraf etmiştir. İnan, son derece üzücü olarak tarif ettiği bu sözü söyleyen

²⁴³ Turan, *Türk Devrim...*, 327.

²⁴⁴ İnan, *Senatör*, s. 103-108.

²⁴⁵ Hale, *a.g.e.*, 167.

²⁴⁶ 25 Temmuz 1975 günü ambargonun kaldırılmasına dair teklifin Temsilciler Meclisi'nde oylamasının yapıldığı esnada, Rumların on binlerce mektubunun yanında Washington sokaklarına da yirmi bine yakın insan getirdiklerini vurgulayan İnan, kendilerinin ise New-York'tan günübürlük olarak ancak kırk beş kişi getirebildiklerini anlatmaktadır. İnan, *Dış Politika*, 72-73.

zihniyetin, Türkiye'nin daha sonraki yıllarda karşılaştığı sorunlarda büyük günahı ve payının olduğunu dile getirmiştir.²⁴⁷ Demirel'in parti içindeki en büyük rakiplerinden birisi kuşkusuz İnan'dır. Ancak böyle bir meselede bile Demirel'in kendi siyasi geleceği için İnan'ın daha fazla itibar kazanmasını tehlikeli görmesi hiçbir şekilde izah edilemez.

Amerikan ambargosuna karşı Hükûmet, 25 Temmuz günü Türkiye'deki Amerikan savunma tesislerindeki faaliyetlerin durdurulması kararını almış, ancak Amerikalılar da buna sessiz kalmayarak, NATO Konseyi toplantısında "Türkiye'deki savunma tesisleri faaliyetlerinin durdurulmasının ortak savunmaya etkilerini inceleme çalışma grubu" adıyla bir komisyon oluşturarak, Türkiye'ye gözdağı vermeye çalışmışlardır.²⁴⁸

30 Temmuz 1975 tarihli Milliyet Gazetesi'nde Abdi İpekçi, ambargo konusu ve Türkiye'nin karşı adımı ile ilgili olarak, faaliyetlerin askıya alınmasıyla ne dış sorunlarımız, ne de savunma sorunlarımızın çözülemeyeceğini, dört ortaklı ve dört oy fazlasıyla güvenoyu almış bir Hükûmetin, dış politikayı kararlılık ve cesaretle yürütemeyeceğini söylemiştir. Aynı gün Burhan Felek de köşesinde İpekçi'nin aksine, Türkiye'de ABD ile ikili anlaşmalara bağlı birtakım üsler bulunduğu, bu üslerin Amerikan ve Batı savunması için hayati öneme sahip olduğu, Amerika'nın Türk uçaklarının zaptına karşılık olarak, bu üslerden çıkarılıp atılması gerektiğini belirtmiştir.²⁴⁹ Dışişleri Bakanı İ. Sabri Çağlayangil ise verdiği demeçte, Amerikan ambargosunun Türkiye'nin diğer müttefikleriyle ilişkilerini etkilemediğini ve NATO'ya bağlılığını değiştirecek nitelikte olmadığını söylemiştir.²⁵⁰

²⁴⁷ İnan, *Senatör*, 108-109.

²⁴⁸ İnan, *Senatör*, 110-111.

²⁴⁹ *Milliyet*, 30 Temmuz 1975.

²⁵⁰ Amerikan Basını da konuya yoğun ilgi göstermiş ve Türkiye'ye uygulanan ambargonun derhal kaldırılması gerektiği ve iki ülke arasında yeni bir anlaşma yapılması gerektiği vurgulanmıştır. Milliyet Gazetesi'nde yer alan habere göre Christian Science Monitor Gazetesi, ambargonun kaldırılmasıyla ilgili olarak şunları dile getirmiştir:

"Temsilciler Meclisi'nin kararı yüzünden, Doğu Akdeniz'deki istikrar ciddi şekilde tehlikeye düşmüştür. Meclis Başkanının istediği acele olarak harekete geçip kararını değiştirmelidir... Durum iç politika oyunlarına izin vermeyecek ciddiyettedir. Ford, ambargoya karşı kampanyasını ısrarla yürütmekte haklıdır. O ve yardımcıları ambargo kalktığı takdirde, Yunanistan'ın da bundan yararlanacağını bilmektedir." Sami Kohen gazetesindeki köşesinde, Amerikalı bir yetkilinin Türkiye'nin üslerle ilgili kararına ilişkin olarak kendisine şunları söylediğini nakletmektedir:

"Dostumuz Türkiye ile hukuki bir tartışmaya girmek, buna hakkı olup olmadığı üzerinde polemik yaratmak istemiyoruz. Önemli olan iki ülkenin ortak çıkarlarına hizmet edecek bir çıkış yolu bulmaktır. Bu nedenle Türkiye'deki askeri personelimize, Türk Hükûmetinin isteği ve talimatına uymaları emrini verdik. Şimdi yeni

Bu dönemde Türkiye’de, Batı İttifakı ve Doğu Bloğu’nun dışında yeni bir ekonomik düzen öngörerek, kendilerine Bağlantısızlar adını veren ve sayıları zamanla 100’ü geçen oluşuma dâhil olma eğilimi baş göstermiştir. Bu gruba mensup üyeler, gelişmiş memleketlerden para ve teknoloji transferi sağlayarak, gelişmekte olan ülkelerin ürettikleri malları dünya piyasasına hak ettikleri fiyatlardan süreceklerdi. İmkânsız gibi görünen bu sistem, Türkiye’de de taraftar bulmuş ve Türkiye’nin Batı İttifakını bırakarak, 77’ler (Bağlantısızlar) Grubu’na dâhil olması gerektiği fikri öne sürülmüştür. Ancak bu fikri savunanların atladıkları bir şey vardı, o da 77’lerin başını Hindistan, Endonezya, Mısır gibi Sovyetler Birliği’ne coğrafi olarak uzak konumda bulunan ülkelerin çekmesi idi. Çünkü Sovyetler, bu dönemde kendisine yakın ülkelere bu tür oluşumlara izin vermezdi.²⁵¹

Amerikan üslerindeki faaliyetleri durdurma kararı alan Milliyetçi Cephe Hükûmeti, ABD’ye en iyi cevabı Sovyet Rusya ile ikili ilişkilerini geliştirme yoluna girerek vermiştir. Aynı politikayı sonraki Ecevit Hükûmeti de devam ettirdiği için, ABD’de bazı yöneticiler çark etmiş ve ambargo kararının iki ülke ilişkilerine ciddi zararlar verdiği gerçeğini anlatarak, ambargonun kaldırılmasında etkin rol oynamışlardır. Bu dönemde uygulanan “çok boyutlu dış politika” ABD yönetiminin Türkiye’yi endişeyle izlemesine neden olurken, kimi ABD’li uzmanlar Türkiye-Sovyetler Birliği yakınlaşmasının askeri değil, ekonomik olduğu yorumunu yapmışlardır.²⁵² Gerçekten de Türkiye hiçbir zaman kendisi için en büyük tehdit olarak kabul ettiği Sovyetlerle askeri işbirliği içerisine girmemiş, ilişkilerin boyutu genellikle ekonomik olmuştur.

Öte yandan 12 Ekim 1975’te Türkiye’de kısmi Senato seçimleri yapılmış ve AP 27, CHP 25, MSP 2 Senatörlük kazanmıştır. 6 milletvekilliği için yapılan seçimde ise AP 5,

---

bir statü, yeni bir anlaşma hazırlamak gerekiyor. Bunun için de müzakere öneriyoruz." Milliyet, 30 Temmuz 1975.

²⁵¹ Yavuzalp, E. (1998). *Dış Politikada...*, 14-16. ; ABD Eski Dışişleri Bakanı Henry Kissenger, Bağlantısızlarla ilgili olarak şunları ifade etmektedir:

*“1950’li yıllarda Bağlantısızlar Grubu uluslararası ilişkilere yeni bir yaklaşım getirdiler. Kuşkusuz tarafsız ülkeler her zaman var olmuştur; fakat onların belirgin özellikleri pasif politika izlemeleri idi. Soğuk Savaş döneminin Bağlantısızları ise aksine tarafsızlıklarını hiçbir şeye karışmamak şeklinde algulamamışlardır. Kuvvetlerini bir araya toplamak ve nüfuzlarını arttırmak için yaptıkları forumlarda, aktif olarak bazen de hırçınlıkla gündemi oluşturmakta rol almışlar, sonuçta bir Bağlantısızlar ittifakı kurmuşlardır. Her ne kadar uluslararası gerginlik konusundaki yakınmalarında çok gürültü çıkarsalar da, bu gerginlikten nasıl yararlanacaklarını da çok iyi biliyorlardı. Süper güçleri nasıl birbirlerine karşı kullanacaklarını öğrenmişlerdi. Sovyetler Birliği’nden Amerika’dan korktuklarından daha çok korktukları için, genellikle komünistlerin tarafında yer almışlar ve Birleşik Devletler’e uyguladıkları sıkı moral ilkeleri Sovyetler Birliği’ne uygulamak gereksinimi duymamışlardır. Kissinger, a.g.e., 543. ; Bağlantısızlar hareketinin gelişimi ve düşüşü ile ilgili ayrıntılı bir çalışma için Bkz. Oran, B. (2009). Bağlantısızlık Hareketi-Yükselişi ve Düşüşü. *Türk Dış Politikası...*, Cilt I, 660.*

²⁵² Erol, M. S. (2008). Batı İle İlişkiler. *Türk Dış Politikası: 1919-2008*, 648.

CHP 1 milletvekilliği kazanmıştır. Ancak Bülent Ecevit'in "aceleci demokratları", seçimin galibi durumunda bulunan AP'yi bitmiş bir parti olarak göstermek ve erken seçimi yeniden gündeme getirmek için ortaya çıkmışlardır. Metin Toker'in deyimiyle "Materyalist umutsuzlar CHP'nin, mistik umutsuzlar ise MSP'nin" peşindeydiler.²⁵³ Türkiye'de hemen her seçimin ardından muhalefet partilerinin en büyük kozu, erken genel seçim kararı aldirarak, iktidara ulaşma konusunda kendilerine avantaj sağlamaya çalışmak olmuştur. Ancak çoğu zaman halkın görüşü dikkate alınmadan yürütülen bu politika, tıpkı 1995 ve 2002 erken genel seçimlerinde olduğu gibi ters tepebilir ve kimsenin beklemediği bir parti seçimin galibi durumuna gelebilirdi.

1 Kasım 1975'te açılan Parlamento'da Senato ve Millet Meclisi için iki Başkanın seçilmesi gerekiyordu. MSP Genel Başkanı Necmettin Erbakan'ın Meclis Başkanı'nı Milliyetçi Cephe içinden seçtirmek için yoğun çaba göstermesi ve 47 tur oylamada sonuç alınamaması karşısında, Bülent Ecevit ve Süleyman Demirel "centilmenler anlaşması" yaparak, Millet Meclisi için CHP'li Kemal Gürler ismi üzerinde ittifaka varmışlardır.²⁵⁴ Dışişleri Bakanı İ. Sabri Çağlayangil'in Senato Başkanlığı için adının geçmesi üzerine, birçok Senatör boşalacak olan Dışişleri Bakanlığı koltuğu için Kâmrân İnan adında birleşmiş, ancak Başbakan Demirel'den Çağlayangil'e izin çıkmaması üzerine, İnan'ın Dışişleri Bakanlığı hayali suya düşmüştür. İnan, Demirel'in kendisine bu yolun açılmasını istemediğini belirtmiş ve "Isparta'nın köyünden gelinir Başbakan olunur, ama Bitlis'in köyünden gelip Hariciye Vekili olunmazdı"²⁵⁵ sözleriyle, bugün bile halen anlaşılmayan bir durumun altını çizmiştir. Senato Başkanlığına da AP'li Tekin Arıburun seçilmiştir.

Diğer taraftan Amerikan ambargosunun kaldırılmasına yönelik bir adım atılmış ve 26 Mart 1976'da Washington'da iki ülkenin Dışişleri Bakanlarının katılımıyla Türk-Amerikan Savunma İşbirliği Anlaşması imzalanmıştır. Bir türlü yürürlüğe sokulamayan bu anlaşmayla Amerikan ambargosu kaldırılacak ve savunma sanayiine ağırlık verilebilecekti. Kâmrân İnan, bu anlaşmanın aslında 1975 yılı sonunda imzalanabileceğini, ancak Hükûmetin işi ağırdan aldığına belirtmiş ve bu konuda hem Dışişleri Bakanı ve hem de Başbakanla görüşmeleri olduğunu, Başbakan'ın kendisine "Biz bu anlaşmayı imza etmekle Ordunun solunu karşımıza almaz mıyız?" dediğini ifade etmiştir. Anlaşmanın Amerikan

²⁵³ Toker, *a.g.e.*, 117-118. ; *Hürriyet*, 26 Ekim 1975.

²⁵⁴ Toker, *a.g.e.*, 123. ; *Hürriyet*, 4 Ocak 1976.

²⁵⁵ İnan, *Senatör*, 117-120.

Kongresi'nden geçmesi için yoğun bir faaliyet içerisine giren İnan, işin asıl sahibi olan Hükûmetin yine ağırdan aldığını vurgulamıştır. AP Hükûmetlerini Batı'dan uzaklaşma ve daha çok Doğu Avrupa ülkelerine yaklaşmakla itham eden İnan, konu hakkında daha fazla malumat vermenin sırası olmadığını belirtmiştir.²⁵⁶ 12 Mart Muhtırasının ABD'nin isteği ve bilgisi dâhilinde verildiğini düşünen Demirel, bu tarihten itibaren ABD ile olan ikili ilişkilerde daha mesafeli olmaya özen göstermiş ve Türkiye'yi gerçekten de ABD'den uzak tutmaya çalışmıştır.

Milliyetçi Cephe'nin en zayıf tarafı, hiç kuşkusuz iktidar ortağı partilerden hiçbirisinin soldan oy alamayacaklarını bilmeleri ve bu yüzden de kendi aralarında giriştikleri oy rekabetidir. Bu da Hükûmet içinde çatırdamalara sebep olmuş ve iç politika ihmal edilmiştir. Ekonominin iyi idare edilemediği bu dönemde, enflasyonun 1976'da %20-30'lara, 1977'de ise %40-50'lere fırladığı görülürken, dış politikada ABD ve Yunanistan'la olan sorunlar da artarak devam etmiştir. Ancak, halkın can ve mal güvenliğinin sağlanamaması ve sürekli tehdit altında yaşamaya zorlanması Hükûmetin en büyük sorunu olarak gösterilmiştir.²⁵⁷

İşte bu sorun 1 Mayıs 1977'de İstanbul Taksim Meydanı'nda İşçi Bayramı kutlamaları sırasında kendisini göstermiş ve DİSK Genel Başkanı Kemal Türkler konuşmasını bitirmek üzereyken, kürsünün karşısında bulunan İnter Continental (The Marmara) Oteli ve sağ tarafta bulunan Su İşleri duvarından ateş açılması sonucunda 34 kişi hayatını kaybederken, yüzlerce kişi de yaralanmıştır.

Olay iç ve dış basında geniş yer bulurken, halkın çapraz ateşe tutulması ve polis araçlarının da kazara (!) birçok vatandaşın üzerinden geçerek, ölümüne sebep olması büyük bir infiale sebep olmuştur. Nereden ve kaç kişinin ateş ettiği birçok kişi tarafından görüldüğü halde, olayın asıl faileri bugün dahi bulunabilmiş değildir. Belli kesimler sol örgütleri suçlu gösterirken, büyük çoğunluk olayın dış güçler tarafından gerçekleştirildiği noktasında birleşmektedir. Ama hangi dış güç olduğu bir türlü itiraf edilememiş ve

²⁵⁶ Türkiye'nin Doğu memleketleriyle yaptığı temasların yoğunluğunun dikkatleri çekmesi üzerine, Alman Şansölyesi Schmidt, Başbakanla görüşmek üzere Ankara'ya geliyordu. Ankara'daki Alman Büyükelçisi, Hükûmetin ziyaret için herhangi bir hazırlık yapmadığını bildirdiğinde İnan, Başbakanla görüşmüş ve teminat almıştı. Ancak görüşmelerin sonunda Alman Şansölyesi, yönelttiği sorulara beklediği cevabı alamamış ve sinirlenerek Cidde'ye gitmiştir. *Time Dergisi* bu ziyaretler için "Ankara kötü, Cidde iyi not aldı" diye yazmıştı. İnan, *Senatör*, 136-140. ; İnan, *Dış Politika*, 105-106.

²⁵⁷ Özdemir, *a.g.m.*, 275.

Türkiye, büyük bir kaosa sürüklenmiştir. Tüm bunlar yaşanırken de ülke, Mart 1977’de CHP ve AP parti meclislerinin aldığı karar doğrultusunda yeni bir seçim sürecine girmiştir.

2.5. 1977 Genel Seçimleri ve İkinci Ecevit (Azınlık) Hükûmeti

Mart ayında alınan erken genel seçim kararı 5 Haziran 1977’de uygulanmıştır. Bu dönemde birçok çevre, ülkede tek parti iktidarından yana tavır takınmıştır. Zaten herkes oyunu verirken, kendi partisinin tek başına iktidara geleceği umuduyla vermiştir oyunu. Sabancı Holding ve Sanayi Odaları Birliği Başkanı Sakıp Sabancı da konuşmasında bunu vurgulamıştır: *“İktidara bir tek parti gelmeli. Kim gelirse gelsin, ama bir tek parti; tek başına Hükûmet kurabilecek çoğunlukla seçimlerden çıkmalı. Türkiye’de tek ve güçlü Hükûmetlere ihtiyaç var...”*²⁵⁸

Öte yandan 1973 seçimlerinde TIP’in kendi kurtuluşu için CHP’yi destekleyerek amacına ulaşmasından sonra, 1977 seçim sürecinde de TKP (Türkiye Komünist Partisi), kendi kurtuluşu için sol oyların bölünmeden CHP’ye gitmesi için çalışacağını göstermiştir. TKP, kendisinin CHP iktidarıyla birlikte legal bir parti olacağı düşüncesiyle hareket etmiştir. TKP tarafından yayınlanan bildiri ise asıl amaç gözler önüne serilmiştir. Bildiri şu şekildedir: *“Demokratik halk iktidarı ancak proletaryanın devrimci partisinin önderliğinde, işçi-köylü ittifakına dayanan birleşik halk cephesinin devrimci mücadelesi sonucu kurulabilir. Bu aşamaya ancak CHP iktidarının denenerek umut olmaktan çıkması sonucu varılabilir... Halkımız bu deneyi yaşamadan bizim fikirlerimizin doğruluğuna inanmayacaktır. CHP, kendisiyle hesaplaşmamız için iktidar olmalıdır.”*²⁵⁹ Anlaşılacağı üzere TKP, kendi iktidarını CHP’nin “iktidarsızlaşmasında” görmüş ve umudun aslında Ecevit değil, Ecevit’in olmadığı bir Meclis’te ve komünist bir idarede olduğunu vurgulamıştır.

AP’nin önce MSP’ye, daha sonra da MHP’ye seçim işbirliği teklifi sunduğu, ancak her iki partiden de ret cevabı alarak, tek başına girdiği seçimlerde, CHP oyların %41,4’ünü alarak 213, AP oyların %36,9’unu alarak 189, MSP oyların %8,6’sını alarak 24, MHP oyların %6,4’ünü alarak 16, CGP oyların %5,3’ünü alarak 3, DP oyların %1,8’ni alarak 1

²⁵⁸ Cemal, H. “Seçim Öncesinde İş Çevreleri”, *Cumhuriyet*, 17 Nisan 1977. ; Vehbi Koç’un seçimle ilgili söyledikleri için Bkz. *Milliyet*, 23 Nisan 1977.

²⁵⁹ Toker, a.g.e., 163. ; *Hürriyet*, 1 Mayıs 1977.

ve Bağımsızlar oyların %2,5'ini alarak 4 milletvekilliği kazanmışlardır.²⁶⁰ Bülent Ecevit, seçimin galibi olarak Başbakan adayı olarak görülürken,²⁶¹ seçim sonuçları için şu ifadeleri kullanmıştır: “Biz %41’i bulan oy almıştık, gece seçim sonuçları ilan edilmeye başladıkça partiye müthiş bir akın oldu. Fakat birkaç saat geçtikten sonra bunun tek başına iktidar olmamıza yetmeyeceği anlaşıldı; bunun üzerine partinin önüne gelen vatandaşlar arasında hayal kırıklığı ve üzüntü ortaya çıktı.”²⁶²

Kâmran İnan ise seçim sonuçlarını şu şekilde değerlendirmiştir: “5 Haziran seçimleri ile Türk milleti dersler vermiştir. Türkiye’de seçimlerin yapılamayacağını ilan eden dış basın ve çevrelere ders vermiştir. Seçimlerin yapılamaması için adeta gayret sarf eden, buna ümit bağlayan, milleti sandık başından kaçırmak isteyen iç çevrelere ders vermiştir. Vazife şuuru içinde oyunu kullanmış ve bu suretle de kendisinin demokratik olgunluğu hakkında şüpheler besleyen ve yaymak isteyenlere ders vermiştir. Türkiye sekizinci seçim imtihanını da büyük bir başarı ile geçirmiştir.”²⁶³

Seçim sonuçları bunun gibi türlü yorumları da beraberinde getirmiştir. Buna göre CHP ve AP’nin oy oranlarını, dolayısıyla milletvekili sayılarını yükseltmeleri başarı olarak değerlendirilirken, MSP’nin oylarının gerilemesinin başlıca sebebi solcu-alevi ve radikal solcu-bölücü gruplarına muhalefet için radikal stratejiler benimsemesi nedeniyle Sünni-Türk nüfusun ağırlıkta olduğu illerde halkın önemli bir desteğini alan MHP’nin ortaya çıkışı olarak algılanmıştır. İlâveten, seçimlerden önce, cemaat bağlantısı olan bir grup milletvekili Necmettin Erbakan’ın siyaset biçimini protesto ederek MSP’yi terk etmişlerdir. Bunun bir sonucu olarak, Parlamentodaki 11 sandalyeyi de beraberlerinde götürmüşlerdir.²⁶⁴ Milletvekili sayısı bir önceki seçime göre yarı yarıya azalan MSP, iktidara gelebilmek için bundan sonra 19 yıl beklemek zorunda kalmıştır. Ancak MSP’nin ilerleyişi yavaş yavaş olmuş ve yerel seçimlerde birçok Belediye Başkanlığı kazanan Parti, 1995 erken genel seçimlerini ilk sırada bitirmeyi başarmıştır.

Öte yandan Birinci Milliyetçi Cephe Hükûmeti döneminde halk, Bülent Ecevit’in kuracağı bir Hükûmetle acıların dineceği görüşünde birleşmiştir. Buna göre artık düzenin değişmesi gerektiğini savunan ve oyunun sola olduğunu belirterek 1977’de CHP’ye oy

²⁶⁰ TÜİK, a.g.e., 117-120.

²⁶¹ Günaydın, 6 Haziran 1977.

²⁶² Akar, R. ve Dündar, C. (2008). *Ecevit ve Gizli Arşivi* (İkinci Baskı). Ankara: İmge Kitabevi, 245-246.

²⁶³ İnan, *Dünden Düşünceler*, 129.

²⁶⁴ Sevilgen, M. G. (1980). *M.S.P. 'de Dört Yıl (1973-1977)*. Ankara: Yüksel Matbaası, 241-242.

veren %42'lik kesim, Ecevit'e 213 milletvekilliği kazandırmıştır. Ancak Ecevit'in iktidarı 226 milletvekilliğinden geçmektedir. Bunun üzerine Ecevit, sadece CHP milletvekillerinden oluşan bir Azınlık Hükûmeti kurmaya karar vermiştir.²⁶⁵ Kurulacak olan bu Hükûmetin Meclis'ten güvenoyu alamayacağı belliyken, Ecevit'in neden böyle bir işe kalkıştığı anlaşılammıştır.

AP, MSP ve diğer bazı partililer, CHP Azınlık Hükûmetine karşı çıksalar da Türkiye Cumhuriyeti'nin kırkınıc Hükûmetini kurma görevi, 23 Haziran'da Cumhuriyet Senatosu'nda okunan Cumhurbaşkanlığı tezkeresi ile 5 Haziran 1977 seçimlerinin Büyük Millet Meclisi'nde üye sayısı en fazla olan Cumhuriyet Halk Partisi'nin lideri Bülent Ecevit'e verilmiştir.²⁶⁶ Bunun üzerine AP, MSP ve MHP Hükûmeti işgalci olarak adlandırmaya ve Cumhurbaşkanını tenkit etmeye başlamışlardır. Ancak 3 Temmuz'da yapılan güven oylamasında 217 kabul, 229 red, 2 çekimser oy çıkınca, CHP Azınlık Hükûmeti bir ayını dolduramadan istifa etmek durumunda kalmıştır.²⁶⁷ Bunun üzerine yeni Hükûmeti kurmakla AP lideri Süleyman Demirel görevlendirilmiştir. 5 Temmuz tarihinde Cumhuriyet Senatosu'na gönderilen Cumhurbaşkanlığı tezkeresi ile Bülent Ecevit tarafından oluşturulan Bakanlar Kurulu'nun istifa ettiği ve yeni Bakanlar Kurulu teşkil edilinceye kadar mevcut Bakanlar Kurulu'nun görevine devam etmesi istenmiş, aynı tezkerede yeni Hükûmeti kurmakla Adalet Partisi Genel Başkanı ve Isparta Milletvekili Süleyman Demirel'in görevlendirildiği bildirilmiştir.²⁶⁸

Bülent Ecevit, oylamanın ardından tepkisini, "*İçinde bulunduğumuz koşullar, CHP'siz veya CHP'nin gücü olmaksızın kurulacak Hükûmetin geçerli ve gerçekçi olmayacağını gösteriyor. Uzlaştırıcı ve birleştirici davranışı bundan böyle de sürdüreceğiz*" şeklinde göstermiştir. Süleyman Demirel ise "*İşgal Hükûmeti gitti. Yerine Cumhuriyet Hükûmeti kurulacaktır. Çankaya'dan geldiler, Çankaya'ya gittiler*" ifadeleriyle, zaten gergin olan ortamın daha da gerilmesine sebep olmuştur. Bu sırada Hükûmetin İtalyan modeline göre şekillenmesi birçok kesim tarafından kabul görmüştür.

²⁶⁵ Özdemir, a.g.m., 276.

²⁶⁶ Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, Cilt: 32, Toplantı: 16, Tarih: 23.6.1977, s. 520-522.

²⁶⁷ Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem: 5, Cilt: 1, Toplantı: 1, Tarih: 3.7.1977, s. 74-75. ;

Ecevit'in Azınlık Hükûmeti Bakanlar Kurulu için Bkz. TC Resmî Gazete, 22 Haziran 1977, S. 15974. ; Başbakanlık Personel ve Prensipler Genel Müdürlüğü, a.g.e., 367-371. ; Başbakanlık O ve M Daire Başkanlığı, a.g.e., 371-404. ; Güvenoyu alamayan Ecevit, "*Yüksek onaylarıyla kurulmuş bulunan Bakanlar Kurulu, Millet Meclisinde, gerekli güvenoyunu alamamıştır. Bu nedenle, Bakanlar Kurulunun istifasını derin saygılarımla sunarım*" diyerek, istifasını sunmuştur. TC Resmî Gazete, 5 Temmuz 1977, S. 15987.

²⁶⁸ Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, Cilt: 32, Toplantı: 16, Tarih: 5.7.1977, s. 598.

Yani CHP, Hükûmeti kuracak, AP ise tarafsız kalacaktır.²⁶⁹ Ancak ne Ecevit, ne de Demirel bırakın İtalyan modeli üzerinde tartışmayı, bir araya bile gelmek istememişlerdir.

2.6. İkinci Milliyetçi Cephe Hükûmeti ve Kâmran İnan'ın Enerji Bakanlığı

1977 genel seçimlerinden sonra CHP Lideri Bülent Ecevit'in "AP ve MHP dışında her türlü Koalisyona hazırız" ve AP Lideri Süleyman Demirel'in "Milliyetçi partiler topluluğu iktidarı sola teslim etmemeli" açıklamaları, çıkacak krizin habercisi niteliğindedir. Halkın büyük çoğunluğunun oyunu alan CHP iktidar olamazken, milliyetçi söylemlerle ülkede var olan gerilimin daha da artmasına neden olan Cephe Hükûmeti kurulmuştur.²⁷⁰ Bu Hükûmetin kuruluşu da diğer Koalisyonlar gibi kolay olmamış, MSP 9 Bakanlıkta direktince, CHP ile işbirliği içerisinde oldukları söylenir olmuştur. Ancak Demirel'in ustalıkla yürüttüğü pazarlıklar sonucunda MHP'ye 5, MSP'ye ise 8 Bakanlık verilmiştir.

İkinci Milliyetçi Cephe Hükûmeti,²⁷¹ 20 Temmuz 1977 tarihinde Süleyman Demirel'in Başbakanlığında kurulmuş ve Bakanlar Kurulu 21 Temmuz 1977 tarihinde Meclise sunulmasıyla göreve başlamıştır.²⁷² 1 Ağustos günü Meclis'te yapılan güven

²⁶⁹ Burhan Felek, Milliyet Gazetesi'ndeki köşesinde, Avrupa'nın ekonomik, politik ve sosyal bakımdan en zor durumda bulunan memleketinin İtalya olduğunu, ancak Hıristiyan Demokratların kurduğu bir azınlık Hükûmetinin Meclis tarafından desteklendiğini belirterek, güven oylaması ile ilgili görüşlerini şu şekilde aktarmaktadır:

"Salt çoğunluk için 12 sandalye isteyen bir Azınlık Hükûmetinin desteklenmesini değil, programını dinlemeyi bile reddediyoruz ve onların güvenoyu almaması için hatıra gelmedik mütalaalar ve ahkâm yürüterek kendi mensuplarını baskı altında tutmaya bütün hıncımızla gayret ediyoruz." Milliyet, 4 Temmuz 1977.

²⁷⁰ Ayrıntılar için bakınız. : Dönemin basını

²⁷¹ 21 Temmuz 1977 tarihinde Resmî Gazetede yayınlanan ve Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk tarafından; - Devlet Bakanlığı sayısının altıya çıkarılarak, bunlardan ikisine Başbakan Yardımcılığı görevi verilmesi, -Kültür Bakanlığı'nın yeniden ihdas edilerek, Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı'nın Milli Eğitim Bakanlığı olarak isimlendirilmesi uygun görülmüştür.

Beşinci Demirel Hükûmeti Bakanlar Kurulu'nda şu isimler yer alıyordu: Süleyman Demirel (Başbakan), Necmettin Erbakan (Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı), Alparslan Türkeş (Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı), Seyfi Öztürk (Devlet Bakanı), Süleyman Arif Emre (Devlet Bakanı), Sadi Somuncuoğlu (Devlet Bakanı), Ali Şevki Ereğ (Devlet Bakanı), Necmettin Cevheri (Adalet Bakanı), Mehmet Saadetdin Bilgiç (Milli Savunma Bakanı), Korkut Özal (İçişleri Bakanı), İhsan Sabri Çağlayangil (Dışişleri Bakanı), Cihat Bilgehan (Maliye Bakanı), Nahit Mentеше (Milli Eğitim Bakanı), Mehmet Selahattin Kılıç (Bayındırlık Bakanı), Agah Oktay Güner (Ticaret Bakanı), Cengiz Gökçek (Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı), Gün Sazak (Gümrük ve Tekel Bakanı), Fehim Adak (Gıda-Tarım ve hayvancılık Bakanı), Yılmaz Ergenekon (Ulaştırma Bakanı), İsmail Fehmi Cumalıoğlu (Çalışma Bakanı), Oğuzhan Asiltürk (Sanayi ve Teknoloji Bakanı), Kâmran İnan (Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı), İskender Cenap Ege (Turizm ve Tanıtma Bakanı), Mehmet Recai Kutan (İmar ve İskan Bakanı), Turgut Yücel (Köyişleri ve Kooperatifler Bakanı), Sebahattin Savcı (Orman Bakanı), Önel Şakar, Turhan Kapanlı (Gençlik ve Spor Bakanı), Avni Akyol (Kültür Bakanı) *TC Resmî Gazete*, 21 Temmuz 1977, S. 16003. ; Başbakanlık Personel ve Prensipler Genel Müdürlüğü, *a.g.e.*, 375-379. ; Başbakanlık O ve M Daire Başkanlığı, *a.g.e.*, 405-436.

²⁷² *Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi*, Cilt: 33, Toplantı: 16, Tarih: 21.7.1977, s. 10-11.

oylamasında İkinci Milliyetçi Cephe Hükûmeti, 229 evet oyu ile güvenoyu almayı başarmıştır.²⁷³

Kâmran İnan da hiç beklemediği bir zamanda kendisini Bakanlar Kurulu'nda bulmuştur. Ancak, Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı olarak. Bu Bakanlığı kabul etmeyeceğini dile getiren İnan, Hükûmetin Meclis'teki takdiminde de bulunmamıştır. İnan, birkaç saat sonra istifa etmiş, ancak AP bunu kabul etmemiştir.²⁷⁴ Senato'daki takdim sırasında ise İnan'ın istifa mektubu Başbakan Demirel'e gitmiştir. Derhal İnan'la görüşen Demirel, görevin önemi üzerinde uzun uzun konuşmalar yapmış, ancak İnan'ı kararından döndürememiştir.²⁷⁵ Liste tahminlerinde adı Dışişleri ya da Savunma bakanlığı için geçen İnan, Senato'da bazı Senatör ve Milletvekili arkadaşlarıyla yaptığı toplantıda, yetmiş bir diplomat olduğunu, uzun süre NATO'da görev aldığını, Parlamentoda Dışişleri Komisyonu Başkanlığı ve Türkiye-AET Karma Komisyonu Başkanlığı'nı yürüterek, Türk dış politikasıyla ilgili çalışmalarının olduğunu anlatmıştır. İnan, ayrıca "*Her politikacının kamuoyunda yarattığı bir imaj vardır. Benim yarattığım imaj, herhalde Enerji Bakanlığı ya da uzmanlığı olmamıştır. Eğer yarattığınız imajla ters düşerseniz, üstlendiğiniz görevde başarılı olamazsınız*"²⁷⁶ ifadeleriyle, Enerji Bakanlığını istemediğini açık açık dile getirmiştir.

Senato'da sorun haline gelen İnan'ın Bakanlığı meselesi, yoğun tartışmalara sebebiyet vermiştir. 29 Temmuz günü Senato'da CHP Grubu adına söz alan Hüseyin Atmaca, Hükûmeti gayri meşru ilan ederek, 21 Temmuz'da Cumhurbaşkanı'nın onayladığı Bakanlar Kurulu listesinden bir Bakanın, Kâmran İnan'ın görevini kabul etmediğini ve daha listenin hazırlandığı gün İnan'ın istifa mektubunu Demirel'e verdiği, ancak Demirel'in bunu Meclislerden gizleyerek, Anayasal bir sorumluluk yüklendiğini ifade etmiştir. Ayrıca İnan'ın, Ecevit'in basın toplantısından sonra görevine başladığını belirterek, yedi gün işe gitmediği için hakkında soruşturma açılması gerektiği, ancak Demirel'in bunu da yapmadığı vurgulanmıştır. Konuşması sırasında yoğun sataşmalara

²⁷³ *Millet Meclisi Tutanak Dergisi*, Dönem: 5, Cilt: 1, Toplantı: 1, Tarih: 1.8.1977, s. 213-216.

²⁷⁴ *Le Monde*, 23 Temmuz 1977.

²⁷⁵ İnan, *Senatör*, 223-226.

²⁷⁶ *Milliyet*, 22 Temmuz 1977.

maruz kalan İnan, CHP sıralarına, iktidar olamıyorsunuz, muhalefet olamıyorsunuz, ben ne yapıyım diyerek, tepkisini göstermiştir.²⁷⁷

Verdiği bir röportajında parti ile ilgili sorulan soruya: “AP’ye olan bağlılığım her zaman olduğu gibi devam etmektedir. Partimin güçlenmesini her zaman gözettim. Gene gözetiyorum. AP’nin daima kuvvetli olması hedefimdir. Bu konuda üzerime düşen görevleri inançla, azimle daima yürüteceğim” cevabını veren Kâmran İnan, araya birçok Bakan, Milletvekili, partili, işadama girmesine rağmen bir türlü ikna edilememiştir. CHP’nin Hükûmeti düşürme tehdidi ve Anayasal istismarı sonucunda Enerji Bakanlığı görevini kabul etmek durumunda kalan İnan,²⁷⁸ görevi, şahsi kararı yüzünden partisinin yıpratılmasına müsaade etmemek uğruna aldığı belirtmiştir.²⁷⁹ İnan, konuyla ilgili olarak şunları dile getirmiştir:

“Sayın Ana Muhalefet partisinin, benim tamamen parti içi durumum üzerinde münakaşa açmak istediğini de yadırgadığımı ifade etmeliyim. Türk demokrasisini güçlendirebilecek bazı davranışların ve prensiplerin teşviki yerine, tenkidi ve siyasi istismar yoluna gidilmesi bir talihsizliktir. Toplumumuzda geliştirdiğim imaj ve seviyeyi muhafaza etmeye çalışacağım. Güvenirlik ve İnandırıcılığı muhafaza etmeyi siyasetin vazgeçilmez esası sayarım. Toplumun bana karşı beslediği güvene layık kalmaya çalışacağım.”²⁸⁰

Kendine rağmen ve kendi hatasıyla Bakan olduğunu söyleyen Kâmran İnan, bu makama getirilme nedenini de, ciddi enerji krizi içerisinde kendisinin saf dışı bırakılmak istenmesi olarak göstermiştir. İnan, bu koltuğu, elektrikli sandalyeye benzetmiş, ancak ne kadar pişman olsa da bu işten de alınının akıyla çıktığını belirtmiştir.

Diğer taraftan Senato Dış İlişkiler Komitesi Başkanı olan Kâmran İnan, Süleyman Demirel’in en zorlu rakibi olarak gösterilmiş ve bu tehlikeyi önlemek için Demirel’in İnan’ı bu koltuğa oturttuğu ifade edilmiştir.²⁸¹ İnan’ın Bakanlığı Amerika’da, Adalet Partisi’nin ve Türkiye’nin yükselen yıldızı, 47 yaşında Enerji Bakanı oldu, şeklinde

²⁷⁷ Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, Cilt: 33, Toplantı: 16, Tarih: 29.7.1977, s. 70-85.

²⁷⁸ İnan, *Senatör*, 228-229.

²⁷⁹ Önal, T. (2013, 13 Mayıs). *Kâmran İnan ile söyleşi*. Kâmran İnan’ın evi, Ankara.

²⁸⁰ *Milliyet*, 29 Temmuz 1977.

²⁸¹ *Le Monde*, 3 Ağustos 1977.

yorumlanmıştır.²⁸² 23 Temmuz tarihli Milliyet Gazetesi'nde ise "İnan Olayının Düşündürdükleri" başlığıyla yayımlanan makalede Abdi İpekçi, İnan'ın istifasını, "*Bizce İnan kendisine bu biçimde sunulan bakanlığı reddetmekle sadece kendisinin değil, genel olarak politikacı görüntüsünün de saygınlığını kurtarmıştır. Kendi partisinin lideri gibi, herkesi bir nimet karşılığı her an elde edebileceklerini düşünen tüm liderlere iyi bir ders vermiştir. Bakan olabilmek için her şeyi kabullenmeye razı olan parlamenterlere de iyi bir ders olmuştur bu davranış...*" şeklinde yorumlamıştır.²⁸³

Kâmran İnan, Enerji Bakanlığı koltuğuna oturur oturmaz kendisini Türkiye-İrak petrol boru hattında meydana gelen patlama, Bulgaristan'a olan enerji borcu ve Irak'a olan petrol borcu sorunlarıyla karşı karşıya bulmuştur. Irak'ın borcun ödenmemesi karşısında petrolü kesme tehdidinde bulunması üzerine İnan, Irak'a resmî bir ziyarette bulunmuştur.²⁸⁴ 11 Ağustos 1977 tarihinde Bakanlıklar Arası Ekonomik Kurul üyesi seçilen İnan,²⁸⁵ 25 Ağustos'ta da Irak ziyareti için görevlendirilmiştir.²⁸⁶ Irak ziyaretinden pek memnun ayrılmayan İnan, devletin borçlarını ödeyemeyecek derecede kötü yönetildiğini belirtmiş ve 8 Eylül günü not defterine yazdığı, "*Şunu kesinlikle anlıyorum ki bu kadrolarla Türkiye'yi idare ve meselelerini halletmek mümkün değildir*"²⁸⁷ ifadeleriyle de bu görüşünü desteklemiştir.

Dönemin enerji sıkıntılarına değinen Kâmran İnan, şunları anlatmıştır: "*Son on yıl içinde iki katına çıkan petrol talebi, üretimi geniş ölçüde geride bırakmıştır. Kuzey Amerika, Batı Avrupa, Japonya ve Doğu Avrupa dünya nüfusunun ancak yarısına sahip oldukları halde toplam dünya enerjisinin yüzde 95'ini kullanmaktadırlar. Artan ihtiyaç karşısında, bugünkü enerjinin başlıca kaynağı olan petrol konusunda en iyimser ve kötümser tahminler on yıllık bir farkla birleşmekte, mevcut kaynakların dünyayı ancak 2000 yılına kadar götürebileceğini ileri sürmektedirler. Bu konudaki bütün gelişmeleri, enerji tüketicisi olmaya aday ve şimdiden sıkıntısını çekmekte bulunan bir ülke olarak gözden kaçırmamak gerekir. Kalkınma halinde bulunmanın avantajı endüstriyel ülkelerin*

²⁸² *New York Times*, 24 Ağustos 1977.

²⁸³ *Milliyet*, 23 Temmuz 1977.

²⁸⁴ İnan, *Senatör*, 230-237.

²⁸⁵ *BCA*, 030.18.01 367.46.1

²⁸⁶ Görevlendirme kararı şu şekildedir; Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı Kâmran İnan'ın başkanlığında bir heyetin, 26-29 Ağustos 1977 tarihleri arasında Irak'ı resmen ziyaret etmesi ve ziyaret sırasında görüşmelerde bulunmak, gerekirse anlaşma ve protokoller imzalamak üzere, Heyet Başkanının yetkili kılınması Bakanlar Kurulu Kararı, 25 Ağustos 1977'de kararlaştırılmıştır. *BCA*, 030.18.01 367.59.14

²⁸⁷ İnan, *Senatör*, 242.

tecrübelerinden yararlanmak, hatalarından ders almaktır."²⁸⁸ İnan, enerji krizinin asıl nedenini ise modern ekonominin enerjiye dayalı olması olarak göstermiştir.

10 Ekim 1977'de Luxemburg'a giden Kâmrân İnan, Başbakan Thorn'u ziyaret ederek, Türkiye'nin Avrupa ile ilişkileri ve talepler üzerinde durmuştur. 11 Ekim'de Avrupa Parlamentosu Başkanı'nın verdiği yemeğe katılan İnan'a burada Avrupa Parlamentosu'nun Altın Madalyası takdim edilmiştir. Buradan Brüksel'e geçen İnan, Yunanistan'ın AET'ye alınmasının haksızlık olduğunu savunarak, Türkiye'nin de bir an önce AET'ye alınması gerektiği üzerindeki düşüncelerini gördüğü tüm parlamenterlere anlatmaya çalışmıştır. İnan, 5 Ekim günü Ankara'ya dönmüştür.²⁸⁹

18 Ekim tarihinde Luxemburg ve Brüksel ziyaretleri hakkında Senato'ya bilgi vermeyi hem bir vazife hem de demokrasinin bir gereği olarak gören Kâmrân İnan, ziyareti hakkında şu bilgileri vermiştir: *"Lüksemburg'ta sırasıyla, Lüksemburg Sayın Başbakanı ve Dışişleri Bakanı Sayın Thorn, Avrupa Parlamentosu Başkanı ve İtalya eski Başbakanı Sayın Colombo, Avrupa Yatırımlar Bankası Başkanı Mösyö Le Fortz, Avrupa Parlamentosu Türk Grubu üyeleri ki, malumları olduğu üzere, son seçimlerimize kadar Türkiye Avrupa Ekonomik Topluluğu Karma Parlamento Komisyonunun Eş Başkanı olarak bu benim için aynı zamanda bu gruba bir veda ziyareti mahiyetinde olmakta idi ve yine Lüksemburg'ta Avrupa Ekonomik Topluluğu Komisyonu Genişleme işleriyle görevli Komiser Natali ile görüştüm ve aynı zamanda Avrupa Parlamentosunun Avrupa Ekonomik Topluluğunu Akdeniz'e doğru genişleme müzakerelerini takip imkânını buldum.*"²⁹⁰ Bundan başka İnan, Avrupa Yatırımlar Bankası, Avrupa Parlamentosu, Yunanistan'ın AET'ye alınması ve karşılığında Türkiye'nin oyalanması gibi konularda da Senato'yu bilgilendirmiştir.

Kâmrân İnan'ın Cumhuriyet Senatosu'nda yaptığı izahatlar muhalefet sıralarını pek memnun etmemiş ve Enerji Bakanı'nın dış politika konularına karışarak, temaslarda bulunması ve Senato'da bu yönde açıklamalar yapması yoğun bir şekilde eleştirilmiştir. Eleştirilere yanıt veren İnan, *"Bir tek noktayı burada hatırlatmamız lâzımdır. Yunanistan'la şiddetli ihtilâflarımızın başlangıç tarihi (Geriye gitmiyorum) 15 Temmuz 1974 ve nihayet 20 Temmuz 1974'dür. O gün bugün, Yunanistan'da mevcut iki tane de*

²⁸⁸ İnan, *Dünden Düşünceler*, 31-32.

²⁸⁹ İnan, *Senatör*, 250-252.

²⁹⁰ *Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi*, Cilt: 33, Toplantı: 16, Tarih: 18.10.1977, s. 377-379.

komünist parti dâhil olmak üzere, tümüyle siyasi kuvvetleriyle Türkiye'ye karşı birlik ve bütünlük içinde birleşmişken, biz bu meselenin görüşülmesi müzakerelerini dahi tesis edemiyoruz. Beni üzen, beni bu kürsülere getiren, beni şikâyetlere sevk eden manzara budur, değerli arkadaşlarım” sözleriyle Senato’da yoğun ilgi ve alkışla karşılanmıştır.²⁹¹ İnan’ın altını çizdiği gerçekler önemli olabilir, ancak muhalefet milletvekillerinin eleştirileri de yersiz sayılmaz. Çünkü başka bir ülkeye giderek, Türkiye’nin dış politikası hakkında bilgi alışverişi yapmak, genellikle Dışişleri Bakanı’nın yetki alanı içerisinde kabul edilmiştir.

2.7. 1977 Yerel Seçimleri ve Üçüncü Ecevit Hükûmeti

1977 yerel seçimleri yaklaşırken Hükûmet sıkıntılı günlerle karşı karşıya kalmıştır. AP içerisinde birçok parlamenter istifa etmeyi düşünmüş, bazıları bir şekilde ikna edilirken, bazıları da istifalarını geri çekmeye yanaşmamıştır. Yerel seçimler için Antalya, Denizli, Aydın, Manisa, İzmir, İstanbul, Adana ve Ankara’ya gidip, parti propagandası yapması istenen Kâmrân İnan ise gittiği hemen yer yerde “Lider İnan, Başbakan İnan” şeklinde karşılandığını ifade etmiştir.²⁹²

10 Aralık 1977 tarihli Milliyet Gazetesi’nde “Yerel Seçimler bugün yapılıyor” başlığıyla, 21 milyon seçmenin oylarıyla, 1 710’u Belediye Başkanı olmak üzere, çeşitli görevlere 450 bin kişinin seçileceği duyurulmuş ve 1973’te 67 ilden 33’ünün CHP, 22’sinin AP, 3’ünün MSP, 8’inin bağımsız adaylar ve 1’inin de DP tarafından kazanıldığı belirtilmiştir.²⁹³ 1977 seçimleri ise CHP’nin büyük üstünlüğüne sahne olmuş ve katılım oranının %53,1 olduğu seçimlerde oyların 2 682 282’sini alan CHP 67 ilin 42’sini kazanarak, 2 221 600 oy alan AP’ye sadece 15 ilde Belediye Başkanlığı kazanma şansı vermiştir.²⁹⁴ Tabi bu durum AP içerisinde derin bir üzüntüyle karşılanmış ve partide daha önce ikna edilen milletvekillerinin istifaları birbirini izlemiştir. Seçimlerin yapıldığı gün AP Konya Milletvekili Oğuz Atalay, Ankara Milletvekili Mustafa Kılıç ve Mardin Milletvekili Şerafettin Elçi, “durumun düzelmediğini ve düzelmeyeceğini gördükleri için” partilerinden istifa etmişlerdir. Bu arada seçimler esnasında Mardin’in Çınarönü Köyü’nde sandık başında bekleyenlere otomatik silahlarla ateş açılmış ve 13 kişi hayatını kaybetmiş,

²⁹¹ *Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi*, Cilt: 33, Toplantı: 16, Tarih: 20.10.1977, s. 392-430.

²⁹² İnan, *Senatör*, 255-268.

²⁹³ *Milliyet*, 11 Aralık 1977.

²⁹⁴ TÜİK, *a.g.e.*, 123.

87 kişi de yaralanmıştır. Urfa, Rize, Kars, Çorum, Kütahya, Mardin, Gaziantep, İzmir, Denizli, Ankara, Malatya, Antalya, Diyarbakır, Trabzon, Siirt, Bursa, Yozgat, Manisa gibi birçok ilde olaylar çıkmış, silahlı eylemler yapılmış, ölen ve yaralananlar olurken, birçok kişi de gözaltına alınmıştır.²⁹⁵ Seçim sonuçlarını değerlendiren CHP Genel Başkanı Bülent Ecevit, CHP'nin kuracağı bir Hükûmet ülkenin sorunlarına çözüm getirebilir ve böyle bir Hükûmetin kurulması olasıdır, demiştir. Demirel ise AP için sonuçların küçümsenmemesi gerektiğini belirtmiştir. Demirel ayrıca bugün Hükûmeti ayakta tutacak gücün kendilerinde olduğunu, şayet bu gücü arkalarında hissetmezlerse, Parti olarak toplanıp, meseleyi tartışacaklarını ve zorla güzellik olmayacağı gibi zorla Hükûmet de olmayacağını kabul edeceklerini ifade etmiştir.²⁹⁶

Genel İdare Kurulu'nda bir tertip karşısında olduklarını belirten Süleyman Demirel'den sonra söz alan Kâmran İnan, aynı gün not defterine de düştüğü şu ifadeleri kullanmıştır: *“Üç noktayı kabul etmek gerekir. Mahalli seçimleri kaybettik. Bunu gizlememeli, ancak Partinin paniğe kapılmasını önlemeliyiz. İkinci nokta Teşkilatın Parti yönetimini beğenmediğidir. Üçüncüsü ise millet Hükûmetten memnun değil. Bu vaziyette iki yola başvurulabilir: kısa vadeli tedbir olarak Hükûmet AP kanadında ciddi bir revizyon yapılır. Bu amaçla şahsen istifamı sunmaya hazırım. Uzun vadeli ve daha isabetli tedbir ise Hükûmetin istifasıdır. Bu daha demokratik olur. Gruptaki huzursuzluk toplumdaki huzursuzluktan ileri geliyor.”*²⁹⁷

Cumhuriyet Gazetesi seçimler sonucunda, “Cephe, Meclis'te 226'lık çoğunluğunu yitirdi” başlığını kullanırken, Bülent Ecevit'in “Sonuçların önemli siyasal gelişmelere yol açacağına güveniyorum”, yorumuna yer vermiştir.²⁹⁸ 13 Aralık'ta yapılan AP Genel İdare Kurulu toplantısının ardından açıklamada bulunan AP Genel Başkan Yardımcısı Nuri Bayar ise yerel seçim sonuçlarının Hükûmeti etkileyebileceğini vurgulayarak, “Arkasında desteği kalmamış bir Hükûmeti yürütmek bizim elimizde değildir” ifadelerini kullanmıştır. Bayar açıklamasına şu şekilde devam etmiştir: *“Genel İdare Kurulu'nda İsmet Sezgin, Kâmran İnan, Ali Naili Erdem ile Ahmet İhsan Birincioğlu ve zaman zaman Sayın Genel Başkanımız konuştu. 4,5 saat süren bir toplantıda ayrıntılı şeylerin konuşulmuş*

²⁹⁵ *Milliyet*, 12 Aralık 1977.

²⁹⁶ *Milliyet*, 13 Aralık 1977.

²⁹⁷ İnan, *Senatör*, 269-270.

²⁹⁸ *Cumhuriyet*, 13 Aralık 1977.

olabileceğini tabii ki, kabul edersiniz. Genel seçimlerin mihveri etrafında kalınmakla birlikte müzakerenin gidişine bağlı olarak konu görüşülmüştür."²⁹⁹

14 Aralık'ta gelen iki istifa haberiyle Milliyetçi Cephe Hükûmetinin Meclis'teki çoğunluğu kaybolmuş, Hükûmet 223'e düşerken, muhalefet ve bağımsızlar 226 Milletvekili sayısına ulaşmışlardır. İstifa eden Mete Tan ve Güneş Öngüt daha önce partiden ayrılan arkadaşlarının yanında yer almışlardır. Ertesi gün, yani 15 Aralık'ta da AP Sinop Milletvekili Hilmi İşgüzar ve Balıkesir Milletvekili Cemalettin İnkaya'nın istifa haberi gelmiş ve Hükûmet gücünü tamamen kaybetmiştir. Durumu İpekçi şu şekilde değerlendirmiştir: *"Sorun yalnız Demirel'in, AP'nin, Hükûmetin haysiyeti değildir. Parlamentoda dayanacağı çoğunluk kalmamış, her an düşmeye mahkûm bir Hükûmet, ülkenin her biri ivedileşmiş sorunlarını çözemez. Beklenen kararların hiçbirini alamaz. Geçen her gün o sorunları büsbütün ağırlaştırarak, çözümleri büsbütün güçleştirecek ve önünde sonunda patlak verecek Hükûmet bunalımı ile ülkeye yine çok değerli zamanlar kaybettirilmiş olunacaktır."*³⁰⁰

18 Aralık'ta Elazığ Bağımsız Milletvekili Ali Rıza Septioğlu'nun da daha önce istifa etmiş bulunan ve kendilerine 9'lar ismini veren gruba katılmasıyla gruba artık 10'lar ismi verilmiştir. Grup üyeleri, *"Ülkemizin içinde bulunduğu iç ve dış sorunların büyük boyutlara ulaştığı, milli bütünlüğün tehlikeye düştüğü, can ve mal güvenliğinin yok olduğu, her gün vatan evlatlarının öldürüldüğü, ekonomik hayatın çekilmez bir noktaya geldiği bu ortamda, uyarılarımıza kulak asmayan, partimizin yönetici kadrosunun ve devleti parselleyen bu federatif Hükûmetin yurt çıkarlarına ters düşen tutum ve davranışları karşısında, ettiğimiz yeminin gereği olarak, fikir ve gönül beraberliğimizi muhafaza ettiğimiz partimizden ayrılmak mecburiyetinde kaldık"*³⁰¹ şeklindeki deklarasyonla Hükûmete en büyük darbeyi vurmuştur.

20 Aralık 1977'de toplanan AP Genel İdare Kurulu'nda söz alan Kâmrân İnan, Hükûmet olarak istifa edilmesini, fazla yıpranmadan gitmenin herkese faydalı olacağını,

²⁹⁹ *Milliyet*, 14 Aralık 1977.

³⁰⁰ *Milliyet*, 15-16 Aralık 1977.

³⁰¹ *Milliyet*, 19 Aralık 1977. ; 10'lar Deklarasyonu'na yorum yapanlar arasında *Milliyet* yazarı Abdi İpekçi de bulunuyordu. İpekçi, Deklarasyondan bir gün sonra köşesinde, imzalanıp, kamuoyuna duyurulan bu belgede tüm soruların cevabının bulunduğunu, Demirel'e yöneltilen eleştirileri okuduğunu anlayan herkesin rahatça anlayabileceği, ancak Demirel'in bunları anlamamakta ısrar ettiğini vurgulamaktadır. *Milliyet*, 20 Aralık 1977.

AP üzerindeki “istifa bilmezler” yaftasını kaldırmak gerektiğini vurgulamıştır. Kendisinden sonra söz alan birkaç milletvekilinin Genel Başkan’a istifa etmemesi gerektiğini söylemeleri üzerine Demirel, konuyu Ortak Gruba götürmeyi ve orada tartışmayı teklif etmiş ve bu teklifi kabul görmüştür. 21 Aralık günü yapılan Ortak Grup toplantısında ise ortak karar, istifanın olmayacağı ve CHP tarafından verilecek olası bir Gensorunun beklenmesi gerektiği olmuştur. Bu durum karşısında İnan, kaybedilen seçimlerin ardından, Hükûmette de çoğunluğu kaybettiklerini, ancak Hükûmetin gitmek istemediğini ve hep beraber “demokrasi” oyunu oynadıklarını ifade etmiştir.³⁰² Toplantıların ardından yapılan açıklamada, AP tarafından kamuoyuna şu bilgi verilmiştir: “226 güvenoyu beklemezsiniz, güvensizlik oylarının güvenoylarını 1 sayı geçmesi halinde AP’nin Hükûmetten ayrılması oybirliğiyle kararlaştırılmıştır.”³⁰³

CHP’nin beklenen, “Hükûmetin içte ve dışta güvenliği sağlayamadığı, cephecilik anlayışıyla ulusal birliği zedeleyip Türkiye’nin gelişmesini engellediği, halk çoğunluğunu yoksulluğa sürüklediği ve Türkiye Cumhuriyeti Devletini Anayasa’nın belirlediği çerçeveden uzaklaştırmaya çalıştığı gerekçesiyle, Başbakan Süleyman Demirel Başkanlığındaki Bakanlar Kurulu hakkında Anayasa’nın 89., Millet Meclisi İçtüzüğü’nün 107. maddeleri uyarınca Gensoru açılmasına ilişkin önergesi” Altan Öymen ve Hayrettin Uysal imzasıyla, 22 Aralık günü Meclis Başkanlığı’na verilmiş, ancak Gensorunun gündeme alınıp alınmayacağı kararı 27 Aralık 1977’de toplanacak oturuma ertelenmiştir.³⁰⁴

27 Aralık günü yapılan uzun görüşmelerden sonra, Gensorunun gündeme alınması önergesinin oylamasına 433 milletvekili katılmış, bunlardan 424’ü gündeme alınması yönünde oy kullanırken, 8’i red ve 1’i de çekimser oy kullanmışlardır. Ardında da Gensoru görüşmelerinin 29 Aralık 1977 tarihinde yapılacak oturumda yapılması kararlaştırılmıştır.³⁰⁵ Yapılan görüşmeler sonunda Başbakan Süleyman Demirel 1 Ağustos 1977 tarihinde başında bulunduğu Hükûmete güvenoyu veren yeterli çoğunluğun desteğinin şu an bulunup bulunmadığının tespiti için, Anayasa’nın 89. maddesi uyarınca güven oylaması yapılmasını talep etmiş ve oylamanın 31 Aralık 1977 tarihinde yapılması

³⁰² İnan, *Senatör*, 274-275.

³⁰³ *Milliyet*, 22 Aralık 1977.

³⁰⁴ *Millet Meclisi Tutanak Dergisi*, Dönem: 5, Cilt: 1, Toplantı: 1, Tarih: 22.12.1977, s. 565-571. ; Ayrıca bakınız: Dönemin Basını

³⁰⁵ *Millet Meclisi Tutanak Dergisi*, Dönem: 5, Cilt: 1, Toplantı: 1, Tarih: 27.12.1977, s. 602-637.

karara bağlanmıştır.³⁰⁶ Yapılan güven oylaması sonucunda, oylamaya katılan 446 milletvekilinden 218'i kabul, 228'i ise red oyu vermiştir. Buna göre Anayasa'nın 89. maddesinin son fıkrasının istediği salt çoğunlukta güvensizlik oyu verildiğinden, Bakanlar Kurulu Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından düşürülmüştür.³⁰⁷ Hükûmeti düşüren 12 bağımsız, Hükûmetin performansının düşük olması, bu dönemde gerçekleşen cinayetler (126 cinayet) ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde Kürtlere uygulanan baskıları bahane göstermişlerdir.³⁰⁸ Demirel burada İnan'ın da ifade ettiği gibi, kendisi için söylenen "istifa bilmez" yaftasının doğruluğunu bir kez daha göstermiştir. Çünkü Koalisyonda bulunan milletvekillerinin sayısı 226'nın altına düştüğü anda demokratik usullere göre Demirel'in istifa etmesi gerekirdi. Ancak O, bunun yerine CHP'den gelecek Gensoruyu bekleyerek hem partisinde, hem de halkın gözünde itibarını yitirmiştir.

Kâmrân İnan, güven oylaması sonrasında biten yıl ile birlikte iktidarlarının da bittiğini, arzu etmeyerek yüklendiği bir yükün üzerinden alındığını dile getirmiştir.³⁰⁹ İnan, 31 Aralık günü gensoru ile düşürülmelerini, en büyük yılbaşı hediyesi olarak telakki etmiştir. Ayrıca İnan, not defterine düşüğü, "İnsanlar zamanında bırakmasını bilseler" notuyla da siyasette istifa müessesesinin önemini vurgulamıştır.³¹⁰ Milliyet Gazetesi "1977 ile birlikte MC de bitti" başlığıyla verdiği haberde, Başbakan'ın istifasını vermek üzere Çankaya'ya çıktığı ve Korutürk'ün istifayı kabul ettiğini bildirmiştir.³¹¹

31 Aralık 1977'de Süleyman Demirel'in istifasını kabul eden Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk, 1 Ocak 1978'de Bakanlar Kurulu'nun yeniden teşkili için Cumhuriyet Halk Partisi Genel Başkanı Bülent Ecevit'i görevlendirmiştir.³¹² Ecevit, Korutürk'le yaptığı görüşmenin ardından, Hükûmette bulunan partilerle, muhalefet partileri arasında diyalog bulunması konusunda Cumhurbaşkanı ile aynı görüşte olduklarını belirtmiştir. Ayrıca CHP tarafından toplanan Ortak Kurul, CGP, DP ve Bağımsızlarla kurulacak Koalisyonu görüşmek üzere Genel Başkan Ecevit'e yetki vermiş ve yapılan açıklamada, "*Ülkenin*

³⁰⁶ *Millet Meclisi Tutanak Dergisi*, Dönem: 5, Cilt: 2, Toplantı: 1, Tarih: 29.12.1977, s. 49-74.

³⁰⁷ *Millet Meclisi Tutanak Dergisi*, Dönem: 5, Cilt: 2, Toplantı: 1, Tarih: 31.12.1977, s. 96-98.

³⁰⁸ Türk Basını, 1 Ocak 1978.

³⁰⁹ İnan, *Senatör*, 280.

³¹⁰ İnan, *Siyasetin İçinden*, 89.

³¹¹ *Milliyet*, 1 Ocak 1978.

³¹² *Millet Meclisi Tutanak Dergisi*, Dönem: 5, Cilt: 2, Toplantı: 1, Tarih: 3.1.1978, s. 124.

*bugün içinde bulunduğu sorunlara en iyi çözüm getirebilecek bir Hükûmetin ancak bu formülde bulunabileceği konusunda görüş birliğine vardık” denmiştir.*³¹³

Nihayet Hükûmet kurma çalışmaları 5 Ocak 1978 tarihinde sonuca ulaşmış ve 42. Türkiye Cumhuriyeti Hükûmeti, Bakanlar Kurulu’nun Meclis’te okunmasıyla görevine başlamıştır.³¹⁴ 12 Ocak’ta Meclis’te Başbakan Bülent Ecevit tarafından Hükûmet Programı okunmuş, 17 Ocak’ta yapılan güven oylamasında ise 447 üyenin 229’u kabul, 218’i red oyu kullanmış ve Hükûmet Meclis’ten güvenoyu almıştır.³¹⁵

Üçüncü Ecevit Hükûmetinin kurulduğu sırada, Türkiye’de artan şiddet olayları, üniversiteleri de tehdit eder olmuş ve sağ-sol çatışmasının yanında Türkiye, mezhep çatışmalarının da yaşanmasına sahne olmuştur. Öğrenciler öldürülürken, işyerleri tahrip edilmiş ve partiler arası siyasi gerilim gittikçe tırmanmıştır.³¹⁶ Bu gerilim sokaktaki vatandaşa da yansımış ve Türkiye kardeşin kardeşi öldürmeye başladığı yeni bir toplumsal krize doğru sürüklenmiştir.

Öte yandan Ecevit Hükûmetini “aşure” tabiri ile nitelendiren Kâmran İnan, görevinin başında son ana kadar kalmayı tercih etmiştir. Kendisinden sonra Enerji Bakanı olan Deniz Baykal’ı ekibiyle birlikte karşılamış ve yaklaşık bir saat süren görüşmede Baykal’a, Bakanlıkta bulunan önemli elemanların ideolojiler uğruna harcanmaması gerektiği, başlattıkları birtakım projelerin devamının Türkiye için hayırlı olacağı görüşlerini bildirerek, evinin yolunu tutmuştur.³¹⁷ Baykal, görevi devraldıktan hemen sonra gazetelere beyanat vererek, petrol kıtlığı, enerji yetersizliği ve döviz darboğazından bahsetmiştir.³¹⁸

Adalet Partisi Genel Başkanı Süleyman Demirel de kurulan yeni Hükûmeti, “ayıplı Hükûmet” olarak tanımlamış ve Hükûmetin “bir oya bir bakanlık” verdiğini iddia ederek, hile ve entrikayla işbaşına geldiklerini dile getirmiştir. Demirel, gücünü millet iradesinden almayan bu Hükûmete ümit bağlayanların ise hayal kırıklığına uğradıklarını

³¹³ *Milliyet*, 2 Ocak 1978.

³¹⁴ Üçüncü Ecevit Hükûmeti Bakanlar Kurulu için Bkz. *TC Resmî Gazete*, 6 Ocak 1978, S. 16161. ; Başbakanlık Personel ve Prensipler Genel Müdürlüğü, *a.g.e.*, 383-389. ; Başbakanlık O ve M Daire Başkanlığı, *a.g.e.*, 437-478. ; Hükûmet Programı için Bkz. *Millet Meclisi Tutanak Dergisi*, Dönem: 5, Cilt: 2, Toplantı: 1, Tarih: 12.1.1978, s. 259-277.

³¹⁵ *Millet Meclisi Tutanak Dergisi*, Dönem: 5, Cilt: 2, Toplantı: 1, Tarih: 17.1.1978, s. 318-320.

³¹⁶ *Milliyet*, 19 Nisan 1978. ; Bu dönemdeki terör olayları hakkında Uğur Mumcu’nun eserlerine başvurulabilir.

³¹⁷ İnan, *Senatör*, 283-284.

³¹⁸ *Milliyet*, 12 Ocak 1978. ; Ayrıca Bkz. dönemin basını.

savunmuştur.³¹⁹ Aynı uygulama Birinci MC Hükûmeti kurulurken, Demirel tarafından Meclis'te 3 milletvekili bulunan MHP'ye iki Bakanlık verilerek yaşanmış, ancak kimse bu Hükûmetin millet iradesine dayanmadığını söylememiştir.

Hükûmetin halkın çoğunluğuna, Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'na, demokrasinin temel kaidelerine ve İnsan Hakları Beyannamesi'ne ters düştüğünü belirten Süleyman Demirel, tek parti Hükûmeti olmayan bu Hükûmetin bir Koalisyon Hükûmeti de olmadığını, çünkü Koalisyona ortak olan bir parti ya da bağlayıcı bir Koalisyon Protokolü bulunmadığını ifade etmiştir.³²⁰

Bülent Ecevit ise bu günlerde yaşanan milletvekili transferi olaylarını şu şekilde anlatmıştır: *“Güneş Motel denen olay... Ana muhalefet partisi içinde terör eylemlerine yeterli tepki verilmediğini, hatta teşvik edildiğini düşünen bazı milletvekilleri kendiliklerinden bize katılmak, güç katmak istediler. Onların bu katkısı karşılığında ben kendiliğimden onlara Bakanlık teklif ettim. Yoksa ‘Bize bakanlık verirsen geliriz’ havası kesinlikle yoktu. Bu, demokrasinin ciddi bir tehlikeyle karşı karşıya bulunduğu dönemde bizim mücadelemize katkıda olmak istemelerinden kaynaklanan bir olaydı.”*³²¹

Bu sırada birçok eski-yeni milletvekili AP Genel Başkanı'nın değişme vaktinin geldiğini, işbirliğine hazır olduklarını, eğer değişim mümkün olursa sağda yeni bir iktidarın doğacağını söylüyorlar ve Kâmran İnan'dan da destek bekliyorlardı. İnan da katıldığı programlarda, bulunduğu ortamlarda artık AP'nin kendisini yenilemesi gerektiğini vurguluyor ve görüştüğü kişilerin verdiği teminatlara dayanarak, kendisini AP Genel Başkanlığı'na hazırlamaya başlıyordu.³²²

Öte yandan Başbakan Bülent Ecevit, ilk önemli icraatlardan olarak 10 Mart günü Türk-Yunan anlaşmazlıklarının halli için Montreux'ta yapılan zirvede Ege'nin iki taraf arasında eşit biçimde paylaşılması ve bu görüşmelerin sürekli hale getirilerek, iki ülke

³¹⁹ Anarşinin artık dağda değil, büyük şehirlerde olduğunu ifade eden Demirel, artık insanların sokağa çıkmaya korkar hale geldiklerini dile getirmiştir. Demirel, *Ayıplı...*, 3.

³²⁰ Demirel, kendi kurduğu Hükûmetleri meşru Hükûmetler olarak göstermektedir. Çünkü ona göre, Koalisyona katılan partiler seçim mekanizmasından geçmiş ve millet çoğunluğuna dayanmaktadır. Demirel, Ecevit Hükûmetinin kendisini “umut, saygınlık, barış” Hükûmeti olarak gösterdiğini iddia etmiş ve ülkede artan anarşi olaylarını kendisinden önceki Hükûmetlere bağladığını dile getirmiştir. Demirel, *1979 Yılına...*, 4-6.

³²¹ Akar ve Dündar, *a.g.e.*, 250.

³²² İnan, *Senatör*, 290-297.

arasındaki sorunların giderilmesini teklif etmiştir. Ecevit, Türk-Yunan dostluğunun dünya barışına da büyük katkı sağlayacağını dile getirmiştir. Zirve sonunda yayınlanan bildiriye, Ecevit ve Karamanlis'in samimi tavrının iki ülke arasında bundan sonra barışçıl çözüm yollarının bulunmasına yardımcı olacağı vurgulanmış ve diyalogun sürdürüleceği ifade edilmiştir. ABD'nin zirveyi yakın takibe alması ve görüşmelere müdahil tavrı sergilemesi karşısında Ecevit, "Gölge etmesinler, başka ihsan istemeyiz"³²³ diyerek, Amerika'ya karşı tavrını belli etmiştir.

*"Yunan ve Türk Başbakanları Ege Denizi ve Kıbrıs Adası ile ilgili konuları görüşmek üzere bugün Montreux'da bir araya geldiler. Görüşmelerde Konstantin Karamanlis ve Bülent Ecevit arasındaki tartışmalar cumartesi gününe kadar devam edeceğe benziyor"*³²⁴ ifadeleriyle Montreux Zirvesi'ni haber veren Amerikan basını, Ecevit'in çıkışını ise *"Yunanistan ile Türkiye arasında devam eden konferans, Türkiye Başbakanı Bülent Ecevit'in Carter yönetimine ağır eleştirileri ile son buldu"*³²⁵ şeklinde duyurmuştur. Bu görüşmeler, iki ülke arasında Demokrat Parti döneminde başlatılan iyi ilişkilerden sonraki ilk temas olması bakımından dikkat çekicidir. Zira hem birbirine bu kadar yakın, hem de bu kadar çok sorunu olan iki ülke araya başkaları girmeden bir araya gelememiş ve sorunların başkaları tarafından çözülmesi beklenmiştir.

Montreux Zirvesi ile ilgili olarak Kâmran İnan, iki ülke arasındaki anlaşmazlıkların asıl kaynağının Yunanistan'ın Türkiye aleyhine genişleme politikası uygulaması olduğunu belirtmiştir.³²⁶ Cumhuriyet Senatosu'nda yaptığı konuşmada Başbakan'ın Senato'ya gelip, özellikle Zirve ile ilgili bilgi vermemesini yadırgadığını ifade eden İnan, Hükûmetin milletler arası ilişkilerde müzakere yolunu benimsemesini memnuniyetle karşıladıklarını da eklemiştir. Ancak, yine de Başbakan'ın Montreux'ya gitmeden önce siyasi parti liderleriyle bir toplantı yapmamasını, muhalefet partilerinin aldığı %52 oya haksızlık olduğu tespitinde bulunmuştur. İnan, Bülent Ecevit'in araya başka güçler girmediği takdirde, Türk-Yunan anlaşmazlıklarının ortadan kalkacağına yönelik açıklamalarının yanlışlığını ise Yunanlıların tüm meselelerde lobi faaliyetleri ile Türkiye'nin aleyhine

³²³ *Milliyet*, 10-13 Mart 1978.

³²⁴ *New York Times*, 10 Mart 1978.

³²⁵ *New York Times*, 12 Mart 1978. ; Carter yönetiminin Türkiye'ye askeri yardımı reddetmesi ve bunu Kıbrıs için tehdit olarak algılaması, Ecevit'in ağır eleştirilere devam etmesine neden olmuştur. *New York Times*, 13 Mart 1978.

³²⁶ *Ayın Tarihi*, 12 Mart 1978.

kararlar çıkarttığı ve her fırsatta Avrupa memleketlerini arkasına alarak, Türkiye'nin gücünü zayıflatmaya çalıştığı eleştirisiyle ortaya koymaya çalışmıştır.³²⁷

Kâmran İnan, ayrıca bu zirvenin Başbakan Bülent Ecevit'in çıkışı yüzünden Türk-Amerikan çatışmasına döndüğünü ifade etmiştir.³²⁸ Aynı tarihlerde ise ABD'de Türkiye ile yapılan yeni savunma anlaşması Meclis gündemine alınmış ve ambargonun kalkması yönünde önemli bir adım atılmıştır. Nitekim 1 Ağustos'ta yapılan oylama sonucunda şartlı da olsa Amerikan ambargosu kaldırılmıştır. Ambargonun kaldırılması, Türkiye-ABD ilişkilerinde belli bir iyileşme görülmesine neden olmakla beraber, Türkiye'nin ambargonun devam ettiği yıllarda başlattığı "çok boyutlu dış politika" eğilimi de devam etmiştir.³²⁹

Bu şartlı karara karşın Kâmran İnan, "*Şartlar ve baskılarla bizi kabulü mümkün olmayan durumlara sokmak isteyenlere mukabil şartlar ileri sürmenin zamanı gelmiştir*" diyerek, Amerikan Kongresi'nin Kıbrıs konusunda aleni bir şekilde Yunan tarafını desteklemesini kabul edilmez bulmuştur.³³⁰ Bu sırada İstanbul'a gelen bir Yunan gazetecisine otel lobisinde tanıştığı İnan'ın sorduğu "*Ülkelerimiz arasında küçük, şirin ve sıcak bir Ege Denizi var. Bu denizin iki kıyısında kendi aramızda anlaşıp, birbirimizle dostça geçinip gitmek varken, neden aramıza Atlantik Okyanusu'nu sokuyoruz*"³³¹ sorusu da Kıbrıs konusunun hassaslığı ve ABD'nin soruna ısrarla müdahil olma arzusunun gereksizliğini ifade etmesi bakımından son derece manidardır.

2.8. 1978 AP Kongresi ve Kâmran İnan'ın Genel Başkan Adaylığı

28 Mart 1978 günü parti içi sorunların görüşüldüğü AP Genel İdare Kurulu toplantısında Genel Başkan'ı eleştiren bir konuşma yapan Kâmran İnan,³³² Süleyman Demirel'in Hürriyet Gazetesi'nde çıkan ve Amerika'nın eleştirildiği yazısına atıfta bulunarak, bunu yapmakla sola yardımcı olduğunu, bir gazeteci ağzıyla konuşmasının yanlış anlaşıldığını vurgulamıştır.³³³ Öte yandan AP Ortak Grubu'nda gündem dışı söz

³²⁷ *Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi*, Cilt: 37, Toplantı: 17, Tarih: 21.3.1978, s. 111-113.

³²⁸ *Aydın Tarihi*, 26 Mart 1978.

³²⁹ Sönmezoğlu, *ABD'nin...*, 121.

³³⁰ *Milliyet*, 3 Ağustos 1978.

³³¹ *Milliyet*, 7 Ağustos 1978.

³³² *Aydın Tarihi*, 28 Mart 1978.

³³³ İnan, *Senatör*, 300.

olarak bir konuşma yapan İnan, Türkiye'nin zor bir dönemden geçmekte bulunduğunu ve bu dönemde AP'ye büyük görev düştüğünü, ancak AP'nin bu görevi yerine getiremediğini, bundan dolayı da rahatsızlık duyduğunu ifade etmiştir. İnan, ayrıca “*Madrid’de Büyükelçiliğe sıkılan kurşunlarla, İstanbul, Kars ve Urfa’da sıkılanlar aynı amaca, yani Türkiye’yi bölmeye hizmet etmektedir*” diyerek, Türkiye'nin içinde bulunduğu sıkıntılı durumu gözler önüne sermeye çalışmıştır. İnan, Doğu’daki olayların önemsenmemesi ve gerekli tedbirlerin alınmaması halinde, bu olayların Bakanları, hatta Hükûmeti bile düşürebileceğini iddia etmiştir.³³⁴ Böylece İnan, uzun zamandır birçok partili arkadaşının Genel Başkanlık için arkasında olduğunu ifade etmesi ve kendisinin de partide değişiklik zamanının geldiğine inanması sebebiyle AP Genel Başkan adaylığı için ilk sinyalleri vermiştir.

Kâmran İnan, Milliyet Gazetesi’ne verdiği röportajında Türkiye’deki olumsuz gelişmelerin giderilmesi için AP’nin güçlenip, yeniden iktidar alternatifi olmasının gerektiği üzerinde durarak, AP Büyük Kongresi’nin önemini vurgulamıştır. İnan, Genel Başkanla aralarında fikir ayrılıklarının olduğunu, ancak bunu dışarıya yansıtmadıklarını ifade etmiştir. Parti içi mekanizmaların, parti liderinin elinde bulunmasının Türk demokrasisinin en önemli meselesi olduğunu vurgulayan İnan, partisini güç durumda bırakacak bir hareketin içerisine girmeyeceğini de belirtmiştir.³³⁵ AP Kongresi yaklaşırken, adaylığını koymaması halinde İnan’a istediği her görevin verilebileceği söylenirken, bir yandan da daha önce desteğini açıklayanlar geri adım atmaya, Kongre’de başarılı olamayacağını söylemeye başlamışlardır. Bu da siyasette verilen sözlerin ne kadar güvenilir olduğunu göstermesi bakımından dikkate şayandır.

Yine de Kâmran İnan’ı destekleyenler ve adaylığını hem AP, hem de Türkiye için hayırlı görenler vardır. AP İzmir Milletvekili Erol Yeşilpınar, İnan’ın Genel Başkanlık için aday olmasını tüm partilerin alkışlaması gerektiğini vurgulamış ve parti kademesindeki görevlerin parsellenmiş görevler olmadığını dile getirmiştir.³³⁶ İnan da katıldığı toplantılarda siyasi partilerdeki değişimin kaçınılmaz ve değişimin önüne geçmenin yanlış olduğunu vurgulamış, genç nesillere yalnızca değişime ayak uydurarak ulaşılabileceğini

³³⁴ İnan, Demirel’in “Batı’dan kopmakla Türkiye Doğu’ya bağlanmaz” çıkışına karşılık, Hükûmetin Türkiye’yi Batı’da tutmaya çalışırken, böyle bir söylemin isabetsiz olduğunu da dile getirmiştir. *Milliyet*, 22-23 Haziran 1978.

³³⁵ *Milliyet*, 1 Temmuz 1978. ; İnan’ın Adalet Partisi programının ve başta lideri olmak üzere yönetim kadrolarının değişmesi gerektiğine ilişkin bir başka görüşü için Bkz. İnan, *Dünden Düşünceler*, 125-128.

³³⁶ İnan, *Senatör*, s. 320.

ifade etmiştir. Bu değişimi gerçekleştirmek için de İzmir'in Foça ilçesinde tatili esnasında, yerel gazetelerden birisine beyanatta bulunarak, Adalet Partisi Genel Başkanlığına aday olduğunu açıklamıştır. Böylece İnan, Demirel'le ilk siyasi mücadelesini başlatmıştır. Bu mücadele, 1993'teki Cumhurbaşkanlığı seçimlerine kadar da ilk olarak kalacaktır.

Kâmran İnan, ülkede artarak devam eden olaylar karşısında partizanlıktan başka bir şey yapmamakla suçladığı Hükûmetin de bir an önce istifa etmesi gerektiğini söylemiştir. Ancak Tercüman Gazetesi'nden Osman Kibar, konuyla ilgili kaleme aldığı yazısında İnan'ın CHP yanlısı basın ve TRT aracılığıyla sahneye sürüldüğünü ifade etmiştir. O'na göre İnan yanlış bir zamanda yanlış bir göreve talip olmuştur. Kibar, parti Genel Başkanları ile ilgili yaptığı *“Parti Genel Başkanlarının toparlayıcı, birleştirici vasıflara sahip olması şarttır. Bölücülüğe imkân verecek nitelikte ve yaratılıştan olmamalarına çok dikkat eder delege. Bir hizip yaratarak, bir bölgenin temsilcisi kılığında idare kurullarına seçilebilir insan. Hatta Hükûmet kuruluşlarına bir bölge veya grubun göstericisi olarak alınabilir politikacılar, tesanüd kurabilmek, her grubun temsil edildiğini göstermek için. Ama Genel Başkan olabilmek için yalnız konuşabilmek, monoton konuşabilmek ne yeterlidir ne de geçerlidir. Kafanın dolu, dopdolu olması başlıca şartlardan biri olmasının yanında, memleketi çok iyi tanınması ve milletin her bölümünü içtenlikle bilmesi de lazımdır”*³³⁷ değerlendirmeye de İnan'ın Genel Başkanlık için yeterli vasıflara sahip olmadığını vurgulamaya çalışmış ve alenen Süleyman Demirel lehine bir tavır ortaya koymuştur. Aslına Kibar, İnan'ı bölücülük, hizipçilik ve bilgisizlikle de itham etmiştir. Zaten Kongre sırasında yaşanacaklar da parti içerisinde Kürt kökenli milletvekillerine hangi gözle bakıldığını açıkça ortaya koyacaktır.

Milliyet Gazetesi'nden Abdi İpekçi ve Tercüman Gazetesi'nden Güneri Cıvaoglu'nun Kâmran İnan'la yaptığı özel mülakatta, neden aday olduğu sorulan İnan, *“Partide reformlar gerçekleştirerek, parti yönetimini gençleştirmek ve parti içi demokrasiyi hâkim kılmak için”* cevabını vermiştir. AP'nin en büyük sıkıntısını dışarıya gösterilen müsamahanın içeride gösterilmemesi olarak belirten İnan, Koalisyon döneminde MSP lideri Necmettin Erbakan'ın kendilerinden daha fazla sözünün geçtiğini belirtmiştir. Cumhuriyet tarihinde ilk defa Gensoru ile bir Hükûmetin düşürüldüğünü belirten İnan, aynı yaklaşımla neden parti liderlerinin de düşürülemediğini, partilerdeki lider sultanının

³³⁷ Kibar, O. “AP iktidar yorgunluğunu üstünden atacak”, *Tercüman*, 5 Temmuz 1978.

bir türlü aşamadığını ve fikir ayrılıklarının partilerde husumete çevrildiğini ifade etmiştir.³³⁸ İnan, burada kullandığı ifadelerle Türk siyasetinde parti içi demokrasinin olmadığını vurgulamak istemiştir.

Öte yandan “AP Büyük Kongresi’nden Genel Başkan olarak çıkacağım” diyen Kâmrân İnan, böylece Türk demokrasisinde yeni bir çığır açılmış olacağını ve değişmez sanılan liderleri demokratik yollardan değiştirmenin mümkün olduğunu görüleceğini vurgulamıştır. *Günaydın Gazetesi*’ne verdiği röportajda İnan, “*Teşkilat yenilenmeye karardır. Hedefe yaklaşmış bulunuyoruz. Rejimin yaşaması AP’nin alternatif olmasına bağlıdır. AP şimdiki yönetimle muhalefettedir. Yeni yönetimle iktidar olacaktır. Bu büyük bir karardır. Delegeler bu büyük kararı almak azmi ile Ankara’ya geliyorlar*” ifadelerini kullanmıştır.³³⁹ Kongre’de kullanılacak sloganlar arasında, “Memleket AP ile AP İnan’la kurtulur”, “İnan’ın gücüne inanıyoruz”, İnan ile siyasi barış”, “İnancımız İnan”, “Bölünmeyeceğiz” söylemleri gerçekten ilgi çekicidir. Süleyman Demirel taraftarlarının İnan için “Sol kafalı”, İnan taraftarlarının ise Demirel için “Köhne lider”³⁴⁰ şeklindeki propagandası Kongre’de çatışma ihtimalinin gündeme gelmesine sebep olmuştur. Demirel, uzun yıllar boyu İnan için “Sol kafalı” tabirini kullanmıştır. Bunun nedeni İnan’ın Bülent Ecevit, Metin Toker, Abdi İpekçi gibi isimlerle kurduğu yakın ilişki olabilir. Ancak burada bir kasıt aramak gereksizdir. Zira İnan’ın insani ilişkilerinin iyi olması, O’nun birçok kişiyle rahatça iletişim ve yakın ilişki kurmasına sebep olmuştur. Öte yandan İnan da Demirel’i iktidar olduğu dönemlerde Türkiye’yi Batı’dan uzaklaştırarak, Ortadoğu ve Sovyetlere yaklaştırdığı şeklinde itham etmiştir.

AP programının 17 yıl önce ve o günkü şartlarla hazırlandığını belirten Kâmrân İnan, programın günün şartlarına uygun ve anlaşılır bir dille yenilenmesi gerektiğini vurgularken, “*Türkiye’de demokrasi döneminde liderler krallaştırılmışlardır. En demokratik düşünceyle yola çıkan lider, bir süre sonra çevrenin etkisiyle ve bu yapışkanlık neticesi toplumdan kopar, demokratik yönü azalır, krallaşmaya başlar ve kendisi program olur. Metindeki bütün programlar ortadan kalkar, kendisi parti olur. Kendisi eşittir 5,5 milyon oy olur ve kendisi maalesef her şeyi ben bilirim demek durumuna gelir ve o zaafın*

³³⁸ Demokrasinin yenilenme ve değişiklik istediğini belirten İnan, Türk demokrasisine yapılacak en büyük hizmetin liderin değişebilirliğini getirmek olduğunu vurgulamıştır. Tercüman ve Milliyet Gazetelerinin Mülakatı. (t.y.). *Basında Kâmrân İnan*. 12-15. ; İnan’ın Abdi İpekçi ile mülakatı için ayrıca Bkz. İnan, *Dünden Düşünceler*, 53-75.

³³⁹ “İnan: Kongre’den Genel Başkan olarak çıkacağım”, *Günaydın*, 14 Ekim 1978.

³⁴⁰ *Günaydın*, 19-20 Ekim 1978.

neticesi kendisinden daha iyi bileni hiçbir sahada kullanmaz, kendisi kadar iyi bilenlerle de işbirliğinden kaçınır"³⁴¹ ifadeleriyle de Türkiye'de parti liderlerinin durumunu izah etmeye çalışmıştır. İnan, burada gerçekten çok yerinde ve doğru tespitlerde bulunmuştur. Türkiye'de liderler ve çevresindekiler zamanla halktan bağımsız yaşamaya ve aldıkları kararlarda halka danışmamayı görev sayarlar.

AP'nin üç gün sürecek olan 9. Büyük Kongresi 21 Ekim günü başlamıştır. Burada Süleyman Demirel, "Benim değil, partinin bütünlüğü önemli" derken, Kâmrân İnan, "Gövde gösterisi istemiyorum" şeklinde beyanat vermiştir. İnan ayrıca yazılı bir demeç vererek, "*Bu kongre değişmezliği yenmelidir. Değişmezliğin galibiyeti, demokrasinin mağlubiyeti olacaktır*"³⁴² ifadeleriyle amacını ortaya koymuştur.

1500'ü aşkın delegenin katıldığı ve Başkanlığını Talat Asal'ın yaptığı Kongre'de Demirel 94 sayfalık konuşma metnini okurken, Kâmrân İnan'ın Genel Başkan adaylığı da Kongre'ye ilgiyi artırmıştır.³⁴³ Demirel'in salona Celal Bayar'la birlikte girişi salonda yoğun ilgiyle karşılanırsa da İnan, Bayar'a saygısını göstermek üzere yanına gidip, elini öpmüş, ancak aleni bir şekilde Demirel'e destek verdiği için de Bayar'a kırgınlığını dile getirmiştir.³⁴⁴ Kongre'nin ikinci gününde konuşma yapmak için istekte bulunan İnan, Kongre Başkanı Asal'ın tüzük gereğince buna izin veremeyeceğini belirtmesi üzerine, "*Bana yarın, seçimlere geçildiği zaman, elektrikler söndüğü zaman söz verecekler, bunun da adına demokrasi diyecekler*"³⁴⁵ diyerek, tepki göstermiştir. Gerçekten de her iki adayın aynı gün ve yaklaşık sürelerde konuşmaları daha demokratik bir seçim havası yaratabilirdi.

İnan da bu şekilde düşünmüş ve Kongre Başkanı'nı kınayan bir konuşması hazırlamıştır. Konuşma şu şekildedir:

"AP Türkiye'de demokrasiyi savunan en büyük güçtür. Bu büyük parti 9. Kongresine 2 adayla girmiştir. Bu Genel Başkan adaylarından biri olan Sayın Demirel, dün iki buçuk

³⁴¹ Cumhuriyet tarihinin başından itibaren demokratik usullerle parti lideri değiştirilemediğini ifade eden İnan, devamlılıkta verim düşüklüğü ve fazla muhafazakârlığa gitme eğiliminin ortaya çıktığını da iddia etmiştir. Tercüman ve Milliyet Gazetelerinin Mülakatı. (t.y.). *Basında Kâmrân İnan*. 31.

³⁴² "AP kongresi bugün", *Tercüman*, 21 Ekim 1978.

³⁴³ *Ayın Tarihi*, 21 Ekim 1978.

³⁴⁴ İnan, Bayar'a kırgınlığını Kongre'den sonra bir mektupla bildirmiştir. İnan, *Senatör*, 344.

³⁴⁵ *Milliyet*, 23 Ekim 1978.

* tesânüd: sened'den, dayanışma. Devellioğlu, F. (2010). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat* (Yirmi Altıncı Baskı). Ankara: Aydın Kitabevi, 1268.

saat kongreye hitap etmişlerdir. Öbür aday da hitap etme imkânını bulmalıdır. Demokrasi budur. Şimdi bana yarın seçim maddesine gelince, elektrikler kesildiği zaman söz verecekler ve buna da Türkiye’de demokrasi diyecekler. Adaylara eşit haklar tanınmalıdır. Biz demokrasi yolunda, insanları kullaştırmak için kurbanlar vermedik. Bu durumdan Menderes’in ruhu rahatsız olur. Bir aday iki buçuk saat konuşacak, öbür aday son günde konuşma yapacak ve buna da AP’nin demokrasiye katkısı denilecek. Bu durumda Başkan’ın tutumunu kınıyorum.”³⁴⁶

Kongre’de yapacağı konuşma metnini Meydan Dergisi’ne gönderen Kâmran İnan, “Geride bıraktığımız üç yıllık dönem, 1973 seçimlerinde aldığımız yarayı sarmakla geçirilmiştir” ifadeleriyle başladığı sözlerini, şu şekilde devam ettirmiştir: “Partililerimizin gösterdiği tesanüt* neticesi bu büyük ölçüde başarılmıştır. Önümüzde yeniden genel seçimler bulunmaktadır. Birlik ve beraberliğimizi muhafaza ederek bu seçimlere büyük bir güç olarak girip iktidar olarak çıkmamız, bazı fedakârlıkları gerektirmektedir. Herkes payına düşen fedakârlığı, feragati göstermelidir ve göstermektedir. İyi bir partili önce partisini düşünen kimsedir. Ben iyi bir partili olmaya çalışıyorum.”³⁴⁷

Kongre’nin son gününde söz alabilen Kâmran İnan, demokrasinin profesyonellikten hoşlanmadığını, gençliğin meselelerine sahip çıkılması gerektiği, gerçekleştirilmesi gereken reformun Âdem-i Merkeziyete gitmekle mümkün olabileceği, hak eşitliğinin yanında fırsat eşitliğinin de yaratılması gerektiği, milli savunma sanayiinin ilk adımlarının atılması gerektiği gibi birçok konuda görüş bildirirken, son olarak Türkiye ile dış dünya arasındaki ilişkileri değerlendirmiştir. Burada da Avrupa Birliği ile gelinen noktayı, Amerika Birleşik Devletleri ile ilişkilerin bozulduğu, Ortadoğu ihtilafları, nükleer silahlanma, yeni siyasi dengeler, bazı memleketlerde sosyal demokrasi gerilerken, bazı memleketlerde komünizmin kuvvetlendiği şeklinde birçok konuya açıklık getirerek, “Türkiye gülen insanların, bayramdan tat alan insanların, mesut insanların ülkesi olacaktır. Böyle bir Türkiye’yi Adalet Partisi, sizler kuracaksınız”³⁴⁸ ifadeleriyle de sözlerini tamamlamıştır.

³⁴⁶ *Milliyet*, 23 Ekim 1978.

³⁴⁷ İnan’ın konuşma metninin tamamı için Bkz. İnan, *Dünden Düşünceler*, 101-112.

³⁴⁸ İnan, *Dünden Düşünceler*, 110-112.

Kongre'yi yakından takip eden Milliyet Gazetesi'nden Orhan Tokatlı Kongre havasını şu şekilde betimlemiştir: *“Parti iktidarını ele geçirmenin güçlüğü dün AP Büyük Kongresi'nde bir kez daha görüldü... Genel Merkez'in bastırıldığı binlerce davetiye, taraftarlara dağıtılmış ve mizansen hazırlanmıştı... Tribünlerden taşan davetliler, kürsünün bulunduğu salonu doldurmuştu... MSP Kongresi'ne katılan Mehter Takımı da gösteriye katılınca yer yerinden oynadı. Kongre'nin 3 gün sürmesine gerek kalmamıştı artık. Demirel'in Genel Başkanlığı belirleniyordu... Ya Bitlis Senatörü Kâmrân İnan'ın durumu neydi?... İnan aleyhine bastırılmış bildirimler elden ele dolaşıyordu... Demirel'in konuşmalarını toplayan kitaplar, methiyeler tomar tomar herkesin elindeydi... İnan, konuşmasını dahi bastıramamıştı... Küçük küçük kâğıtlara bastırılmış 'sloganlarını' dağıttırmakla yetinmişti... İnan'ı suçlayan bildirimlerin ilginç olanları da vardı... Velhasıl büyük kongre bir 'hay huy' içinde çalışmaya başladı.”*³⁴⁹

Kongre'ye damga vuran bir diğer gelişme ise 12 Senatörün Hükûmete verilecek bir süre sonunda, *“Adalet Partisi'nin bütün grupları ile Cumhuriyet Senatosu ve Millet Meclisi'nden çekilerek milletin sinesine dönmelerini ve bunun zaman ve şartlarını tayin için de Genel İdare Kurulu'na yetki verilmesini”*³⁵⁰ talep ettikleri önerge olmuştur. Ayrıca Kongre salonunda iki gruptan birinin *“Türkiye komünistlere mezar olacak. Türkçü Demirel. Kana kan intikam, Ya Allah Bismillah Allahüekber”*, diğer grubun *“Nurlu Demirel. Müslüman Türkiye”* gibi sloganlar atması, gruplardan birinin Nur Cemaati eğiliminde, diğerinin ise Ülkücülere yakın kesimler olduğunu göstermiştir.

Bu konuda Kâmrân İnan da ülkücü gençlerin Süleyman Demirel lehine sloganlar atmasını, MHP'nin AP'yi etkisi altına almaya çalışması olarak yorumlamıştır.³⁵¹ Bunda da haklılık payı vardır. Çünkü Birinci MC Hükûmetinden beri MHP, AP içerisinde önemli bir

³⁴⁹ Orhan Tokatlı, “Parti içinde iktidarı ele geçirmenin güçlüğü bir kez daha kanıtlandı”, *Milliyet*, 22 Ekim 1978.

³⁵⁰ 12 AP Senatörünün verdiği önerge metni şu şekildedir:

“- Aziz vatanımızın tamamıyeti ve Türk Milletinin bütünlüğü ve rejimimiz tehlikededir.

- Milli iradenin desteğinden mahrum Ecevit Hükûmeti, üzerine düşen vazifenin icaplarını yapamamakta veya yapmamaktadır.

- Vatanımızın milletimizin ve hür demokratik rejimimizin kaderini Büyük Atatürk'ün işaret ettiği gibi yine milletimizin azim ve iradesi tayin edecektir. Bu itibarla yukarıda arz ve izah edilen endişelerimizin izalesi yolunda gerekli anayasal tedbirlerin alınması için Hükûmete münasip bir mehil tanınmasını, aksi halde AP'nin bütün grupları ile Cumhuriyet Senatosu ve Millet Meclisi'nden çekilerek milletimizin asıl sinesine dönmelerini ve bunun zaman ve şartlarını tayin için Genel İdare Kurulu'na yetki verilmesini arz ve teklif ederiz.” *Milliyet*, 23 Ekim 1978.

³⁵¹ İnan, *Senatör*, 346.

güç kazanmıştı ve ideolojik bakış açıları birbirine çok uzak olmayan bu iki parti mensupları, birçok yerde birbirlerini desteklemekten geri durmamışlardır. Buna en güzel örnek de AP Büyük Kongresi'dir.

Kâmran İnan, Kongre sırasında Süleyman Demirel'i incitecek hiçbir yazılı materyalin dağıtılmasına müsaade etmediğini, buna karşın kendilerine türlü hakaretler edildiği, yazılar yazıldığı ve dağıtıldığından söz ederek, Kongre'nin niteliğini yitirerek, bir miting havasına büründürüldüğünü belirtmiştir. İnan, ayrıca Kongre'nin hukuk kuralları dışında hareket ettiğini de ifade etmiştir. Bunlara dayanak olarak da konuşması sırasında, kendisinin dinlenmesini önlemek için türlü kavga ve gürültünün çıkarıldığını göstermiştir.³⁵²

Nihayet 3 gün süren AP Büyük Kongresi, 23 Ekim günü yapılan Genel Başkan ve Genel İdare Kurulu seçimleriyle birlikte son bulmuştur. Kâmran İnan'ın aldığı 88 oya karşılık, Süleyman Demirel 1439 oyla yeniden AP Genel Başkanlığı'na seçilmiştir. Kullanılan oyların 23'ü de boş çıkmıştır.³⁵³ Oy sayımının ardından Demirel, "*Zor şartlar altında bu görevi sürdürme gayreti içinde olacağım. Allah nasip ederse, gelecek kongreye de yüz akıyla çıkacağım*" derken, İnan, "*Bana verilen 88 oyu Genel Başkanımın oylarına katıyor ve buradan ittifakla Genel Başkan seçilmiş olduğunu ilan ediyorum*" açıklamasını yapmıştır.³⁵⁴ Kongre'nin son günü eşini yalnız bırakmayan Yasemin İnan ise sonuca ilişkin değerlendirmesinde şunları dile getirmiştir: "*Kocam çok iyi bir mücadele verdi. Kaybetmiş olması onu inandığı mücadeleden vazgeçirmeyecektir.*"³⁵⁵ İnan, gerçekten de çok iyi bir mücadele vermiştir. Demirel'in onca taraftarına ve gücüne aldırış etmeden aday olması bile insanlara nasıl bir ders verdiğinin açık göstergesidir. Zira O, Türkiye'de kurumların kimsenin malı olmadığı, insanların zamanında bırakıp gitmesi gerektiği ve liderin de değişebilir olduğunu göstermek istemiş, Genel Başkan seçilemese de herkese gerekli mesajı vermiştir. O, Kongre'de yılmadan mücadelesine devam edeceğini de göstermiştir.

³⁵² İnan, *Senatör*, 345.

³⁵³ *Ayın Tarihi*, 23 Ekim 1978. ; İnan, *Senatör* kitabında Demirel'in 1432 oy aldığını belirtmiştir. Ayrıca sonuçların açıklanmasından sonra yanına gelen bir gencin kendisine oy vermediğini söylemesi üzerine İnan, hakkı olduğunu, ancak bunun sebebini bilmek istediğini sorunca genç, "Sizi tanıdık, medenisiniz, dürüstsünüz, ancak siz gelseniz Devlete vereceksiniz, O bana veriyor. Ben de oyumu O'na veririm" cevabını vermiştir. İnan, *Senatör*, 347.

³⁵⁴ *Milliyet*, 24 Ekim 1978. ; *Tercüman*, 24 Ekim 1978. ; *Günaydın*, 24 Ekim 1978. ; Ayrıca Bkz dönemin basını.

³⁵⁵ *Günaydın*, 25 Ekim 1978.

Süleyman Demirel'in yeniden Genel Başkan olmasına sevinenlerden birisi olan Tercüman Gazetesi'nden Osman Kibar, Kongreyle ilgili kaleme aldığı yazısında, 9. AP Büyük Kongresi'ni, Demokrat Parti'nin 1946'daki ilk kongresine benzeterek şunları dile getirmiştir: *“DP'nin ilk kongresine delegeler heyecanlı, her türlü baskıya dayanıklı ve hazırlıklı gelmişlerdi Ankara'ya. O zaman bugünkü gibi 200'ün üzerinde parlamenterleri de yoktu DP'nin. Seçimleri Halk Partisi'nin oy ve mazbata hırsızlıkları yüzünden kaybetmişlerdi ama milletin oylarını Demokrat Parti'ye verdiklerini de çok iyi bilen kişilerdi delegeler. Bu seferki kongrede de delegelerde çoktan beri görmediğimiz bir heyecan, bir kararlılık müşahade etmemek kabil değil... Üstelik her vilayetten AP'liler, günün şartlarını ve olayların oluş sebeplerini çok iyi bilerek gelmişler Ankara'ya. Yeni tabirle bilinçli, hem de çok bilinçli, pek çok akıl hocasından daha bilinçli. Öyle eskisi gibi ver bana vereyim sana pazarlığı yok. Tıpkı babaları, amcaları, ağabeyleri gibi bu Kongre'nin bir rejim Kongresi olduğunda müttefik. Eğer tabir caizse, seçmek için değil kurtarmak için toplanmışlar Ankara'da.”*³⁵⁶

Diğer taraftan Kongre'den sonra Kâmrân İnan'la gerçekleştirilen mülakatta, İnan partiden ayrılmasının mümkün olmadığını belirtmiş ve “Parti içi mücadeleye devam edecek misiniz?” sorusuna şu yanıtı vermiştir: *“Parti içi mücadele kelimesini şimdiye kadar kullanmadım. Hizmet yarışı olarak kullandım ve buna devam edeceğiz. Bence bir siyasi parti içinde fikir canlılığı muhafaza edilmelidir. Bir siyasi partide herkes sayın lider gibi düşünecektir diye bir şey yoktur. Ayrı düşündüğümüzü ortaya koyduk. Çoğunluk kendileri gibi düşünüyor, kendi düşünceleri hâkim oldu. Kazandılar, neticeye saygılıyım, yenilmenin izahı ve mazereti yoktur.”*³⁵⁷ İnan, bu ifadeleri kullanarak demokrasiye ne kadar çok inandığını vurgulamış, çoğunluğun kararına her zaman saygılı davranılması gerektiğini göstermiştir.

AP Kongresi bitmiş, ancak Türkiye'deki anarşi olayları gün geçtikçe daha da artmıştır. Kongre'den sonra Bülent Ecevit'le uzlaşma toplantısı yapan Süleyman Demirel, Kâmrân İnan'ın deyimleriyle yine hırçın ve sertliğine devam etmiş ve beklenen uzlaşma yine

³⁵⁶ Yazıda İnan'ın memleketinden militanlar getirerek sloganlar attıkları da yer almıştır. Kibar, O. “Kongre millete ve AP'ye hayırlı olsun”, *Tercüman*, 25 Ekim 1978.

³⁵⁷ *Tercüman*, 26 Ekim 1978.

gelmemiştir. 1 Aralık 1978 tarihli not defterine İnan, 922 ölü ve binlerce yaralının olduğunu, devlet otoritesinin gitgide zayıfladığını yazmıştır.³⁵⁸

Bu dönemde artan terör ve anarşi olaylarının altını çizen Süleyman Demirel, ağırlıklı olarak kendi iktidarları zamanına denk gelen 1968-1977 yılları arasında Türkiye’deki şiddet olayları sırasında 508 kişinin hayatını kaybettiğini vurgularken, bu rakamın sadece 1978 yılında 1 172’yi bulduğunu ifade etmiştir. Ülkenin yangın yerine döndüğünü dile getiren Demirel, kanun hâkimiyetinin zedelendiğini ve nizamın bozulduğunu belirtmiştir. Demirel, bu dönemde halkın “devlet ve Hükûmet” arar hale geldiğini vurgularken, “ilk işimiz, can güvenliğini sağlamaktır” diyerek yola çıkan Hükûmetin, anarşinin cesaret kaynağına dönüştüğünü iddia etmiştir. Bu olaylar karşısında Milli Güvenlik Mahkemelerini devreye sokmayan Hükûmeti, Anayasa’yı ihlal etmekle suçlayan Demirel, kanunsuz direniş ve gösterilerde bulunan çeşitli dernek ve sendikaların Hükûmetin ortağı gibi hareket ettiklerini savunmuştur.³⁵⁹ Demirel’in burada üzerinde durduğu POL-DER, TÖB-DER, DİSK ve KÖY-KOOP gibi dernek ve sendikalardır.

Hükûmeti en çok uğraştıran sorun, hiç kuşkusuz şiddete karşı alınması gereken önlemlerdir. Ancak anarşi ve terör bir türlü durdurulamıyor, durum her geçen gün daha da kötüye gidiyordu. 1978 ilkbaharında Malatya’da Belediye Başkanı Hamid Fendoğlu ve ailesinin bombalı bir paketle öldürülmeleri ise mezhep çatışmalarına sebebiyet vermek şeklinde yorumlanmıştır. Kâmran İnan’a göre de durum böyledir ve amaç, Türkiye’yi mezhep, ideoloji ve sosyal sınıflar bakımından bölerek, tüm bu bölünmüş grupları karşı karşıya getirmektir. O, Malatya’da yaşananları basit bir olay ya da anarşinin tezahürü olarak görmenin ve olayları birtakım siyasi kuruluşlara mal etmenin yanlışlığını anlatarak, olaylarda dış güçlerin parmağı olabileceği ihtimalinin de yabana atılmaması ve incelenmesi gerektiğini vurgulamıştır.³⁶⁰ Türkiye’nin kırılğan siyasi yapısı da bu bölücülük, ayrımcılık ve kavga politikasının daha rahat yürütülmesini sağlamıştır. Bir yandan dini hassasiyetler siyasete alet edilip, insanlar kullanılırken, diğer taraftan da dünyada geçerliğini yitirmiş birtakım ideolojilerle belli kesimler devlete düşman hale getirilmeye çalışılmıştır.

³⁵⁸ İnan, *Senatör*, 356.

³⁵⁹ Ecevit Hükûmetinin kurulduğu 5 Ocak 1978’den 31 Aralık 1978’e kadar 5840 anarşik olayın meydana geldiğini ifade eden Demirel, bu olaylarda 1172 vatandaşın hayatını kaybettiğini ve 6860 kişinin de yaralandığını vurgulamıştır. Demirel, ayrıca 449 soygun olayının vuku bulduğunu ve birçok sabotaj yapılarak, büyük yangınlar çıkarıldığını da eklemektedir. Demirel, 1979..., 9.

³⁶⁰ İnan, *Dünden Düşünceler*, 87-88.

22 Aralık 1978’de ise Kahramanmaraş’ta iki öğretmenin cenaze töreni sırasında silahlı kişiler tarafından gerçekleştirilen katliam sonucunda 109 kişi hayatını kaybederken, 176 kişinin de ağır şekilde yaralandığı duyurulmuştur. Olaylar sırasında birçok ev ve işyeri de tahrip edilmiştir. Bu durum halkın Hükûmete olan güvenini sarsmış ve saldırılara karşı direniş komiteleri kurulmuştur.³⁶¹ Başbakan Bülent Ecevit, sonraki bir dönemde Kahramanmaraş Olaylarını şöyle özetlemiştir: “*Şoke olduk. Çok sayıda vatandaşımız hayatını yitirmişti. Oraya İçişleri Bakanımızı gönderdim. Fakat İçişleri Bakanı da asker kökenli olduğu halde olaylara müdahale için askerden umduğu yardımı sağlayamadı. Bu durum beni çok kaygılandırdı. Demokrasiyi sona erdirmek için birtakım olayların planlanmakta olduğu izlenimini edinmiştim. Devlet gücünü kullandıramadık orada; o çok büyük bir tehlikeydi bence. Öyle bir durumdu ki her iki tarafa birden tedbir almak gerekiyordu, fakat devlette o olanak çok zayıflamıştı.*”³⁶²

Yerel yetkililerin şiddeti önlemek için hiçbir önlem alamaması, Türk Silahlı Kuvvetleri’nin devreye girmesine neden olmuştur. Kayseri Hava Üssü’nden kalkan jetler kent üzerinde alçak uçuş yaptığında ve 39. Zırhlı Birlik olaya müdahaleye gönderildiğinde durum kontrol altına alınabilmiştir. Böylece Bülent Ecevit 13 ilde sıkıyönetim kararı almak zorunda kalmıştır.³⁶³ Sıkıyönetim kararı alan CHP’ye, Hükûmet karşıtı basın grupları ve iş çevreleri ağır eleştiriler getirmiştir. Ancak Hükûmetin de sıkıyönetimden başka çaresi kalmamıştır.

Hükûmetin, “Gözyaşlarını durduracağız” sloganıyla, milleti aldattığını ifade eden Süleyman Demirel, “*Bu beyanı veren Hükûmetin başının elleri kanlıdır*”³⁶⁴ şeklindeki söylemiyle, “*Bana sağın anarşiye karıştığını, adam öldürdüğünü söyletemezsiniz*”³⁶⁵ ya da “*Komünizm ile mücadelelerimiz devam edecektir. Gerekirse bu mücadelede şehitlik mertebesine de ulaşırız. Bozguncuları behemehâl bozguna uğratacağız*” beyanlarında olduğu gibi, bilerek ya da bilmeyerek olayların tırmanmasına ve daha sonra meydana gelecek olaylarda, kendisi gibi düşünmeyenlerin girişecekleri tüm kanuni ya da kanun dışı

³⁶¹ Özdemir, *a.g.m.*, 277-278. ; Ahmad, *Bir Kimlik...*, 177. ; Tunçay (Vd.), *Cumhuriyet...*, C: 3, 452-453. ; Olaylarla ilgili farklı bir değerlendirme için bkz. Boray, *Öncesi...*, 6. Cilt, 71-72.

³⁶² Akar ve Dünder, *a.g.e.*, 255.

³⁶³ Ahmad, *Demokrasi...*, 451. ; Sıkıyönetim için oy kullanan 539 kişiden 537’si evet oyu kullanmıştır. Bu iller şunlardır: Adana, Ankara, Bingöl, Elazığ, Erzincan, Erzurum, Gaziantep, İstanbul, Kahramanmaraş, Kars, Malatya, Sivas ve Urfa. *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Cilt: 1, Toplantı: 18, Tarih: 26.12.1978, s. 39:66, 67:72. ; *Milliyet*, 27 Aralık 1978, s. 9.

³⁶⁴ Demirel, *Ayıplı...*, 9-10.

³⁶⁵ *Cumhuriyet*, 25 Aralık 1978.

faaliyetlerde, yaptıklarında haklılık payı aramaya sebebiyet vermiş olabileceği düşünülmelidir.

Ekonomik anlamda bir enkaz devraldıklarını söyleyen Ecevit Hükûmetinin icraatlarıyla 1979 yılına doğru gidilirken, ülkeyi çok daha kötü yerlere getirdiğini iddia eden Süleyman Demirel, kendi dönemlerinde alınan borçların halkın yararı için kullanıldığını ifade etmiştir. Demirel, aynı zamanda Ecevit Hükûmetinin ülkenin geleceğini kararttığını, kredi için çalınan kapıların yüzüne kapandığını, ancak bu kapıların memlekete değil, Hükûmetin yüzüne kapandığını söylemiştir.³⁶⁶ Bu dönemde ekonomi gerçekten yönetilemez hale gelmiş ve enflasyonla mücadele, Hükûmetlerin bile değişimine sebebiyet vermiştir. Bu yüzden ki, 1973-1980 yılları arasında bu kadar çok Hükûmet kurulmuş ve ülke topyekûn çöküşe sürüklenmiştir.

1978 yılının son gününde Kâmrân İnan, not defterine şu satırları yazmıştır: *“Acı bir yılın son günü. 1 150 ölü, binlerce yaralı, artan bir kin, derinleşen bölünmeler, duyarsız bir toplum, aciz bir Hükûmet, felce uğramış bir Parlamento, %80 enflasyon, 13 ilde sıkıyönetim, üç milyon işsiz, servet ve savurganlık içinde yüzen bir sınıf insan, her tarafından su almaya başlayan bir gemi, kaptan, yönetici ve lüks yolcuları üst salonda eğlenen, uyuyan bir gemi, pusulasız, haritasız bir gemi. 1979 okyanusuna bu gemi ile giriyor Türkiye.”*³⁶⁷

Kâmrân İnan’ın satırlarında da görüldüğü üzere manzara pek iç açıcı değildir. Zaten İnan’a göre, ülkedeki anarşi olayları Hükûmeti de aşmış durumdadır ve derhal devletin nasıl kurtarılabilirliği düşünülmelidir. O, Hükûmeti eleştirmenin yanlışlığını ortaya koyarken, çözümün geniş tabanlı bir Hükûmet olduğunu da ifade etmiştir. Halktan gelen işaretlerin siyasiler arasında anlaşılması gerektiğini ve bu sayede yanlışlardan dönülebileceğini vurgulayan İnan, devletin dayanacak gücünün de kalmadığını belirtmiştir.³⁶⁸ İnan, bu dönemde Milli Mutabakat Hükûmetini savunmuş ve Hükûmet politikaları yerine devlet politikalarının hazırlanması ve tüm siyasilerin bu politikalara destek vermesi gerekliliğini ortaya koymaya çalışmıştır. Böyle bir hükûmet ülke sorunlarına çözüm bulabilir, terör ve anarşiyi önleyebilir, değişik saflarda yer alan halkı,

³⁶⁶ Demirel, kendi Hükûmetleri döneminde Türkiye’nin aldığı borçların yol, köprü, ışık, baca, iş, ekmek, eser olarak halka geri döndüğünü vurgulamış ve bu borçların Büyük Türkiye’nin imar ve refahı için harcadığını ifade etmiştir. Demirel, 1979..., 19-22

³⁶⁷ İnan, *Senatör*, 366. ; İnan, *Siyasetin İçinden*, 93.

³⁶⁸ İnan, *Dünden Düşünceler*, 88-90.

tek bir safta birleştirebilirdi. Ancak siyasi parti liderleri bırakın böyle bir Hükûmet üzerinde tartışmayı, çoğu zaman yüz yüze bile gelmekten kaçınmışlardır.

Tüm tartışmalara, sıkıyönetime, verilen sözlere rağmen anarşi bu defa bir gazeteciyi hedef almış ve 1 Şubat 1979'da gazeteci Abdi İpekçi'nin evinin önünde vurularak öldürülmesi, derin bir üzüntüye sebep olmuştur. Başbakan Bülent Ecevit, “*İpekçi, bütün dünyada bizlere kıvanç veren değerli gazeteci, yazar ve insandı*” ifadelerini kullanırken, “*Bu cinayeti işleyenler, Türk demokrasisine, Türkiye'nin saygınlığına karşı da bir suikast işlemişlerdir*” sözlerini ilave etmiştir. CGP Lideri Turhan Feyzioğlu ise durumu, “*Abdi İpekçi'nin öldürülüşü insanlıktan nasibi olan, demokrasiye ve basın hürriyetine inanan herkesi isyan ettirecek bir cinayettir*” şeklinde yorumlamıştır.³⁶⁹

İpekçi cinayetinin ardından Başbakan Bülent Ecevit, “*Daha acı olaylar yaşanmadan, AP ile bir anlayış birliği zorunludur*” derken, AP Lideri Süleyman Demirel de “*Anarşinin çözümü için Hükûmetle görüşmeye hazırız*” demiştir.³⁷⁰ Ancak ne Ecevit ne de Demirel işin fiiliyata geçmesi için herhangi bir uğraş içerisine girmemiştir. Zaten İpekçi'nin cenazesi sırasında da yan yana gelmemeye özen gösteren iki lider, bu ifadelerin gerçekten söylemde kalacağını göstermişlerdir.

8 Şubat günü Cumhurbaşkanı'nı ziyaretinin ardından basın mensuplarına “Buraya Hükûmet aramaya gelmedim. Hükûmet Parlamentoda kurulur” açıklamasını yapan Süleyman Demirel, Başbakan Bülent Ecevit'ten talep gelmesi durumunda kendisi ile görüşebileceğini eklemiştir. Kâmran İnan ise bu sırada Parti Genel İdare Kurulu tarafından hazırlanan ve kendisinin de katkıda bulunduğu, yeni bir Hükûmet kurulması için işbirliğini kaçınılmaz gösteren 11 maddelik çağrı niteliğindeki bildiriye, karşılaştığı CHP milletvekillerine anlatmış ve hemen reddetmemeleri için uyarmıştır. İnan, diğer taraftan da Time Dergisi muhabiriyle yaptığı mülakatta dünyadaki istikrarsızlık ve askeri darbelerden Carter idaresinin sorumlu olduğunu ve bu dönemde Sovyet Rusya'nın cesaret bulduğunu ifade etmiştir.³⁷¹

³⁶⁹ “Abdi İpekçi Öldürüldü”, *Milliyet*, 2 Şubat 1979.

³⁷⁰ *Milliyet*, 4 Şubat 1979.

³⁷¹ İnan, *Senatör*, 379-380.

Bu dönemde siyasi istikrarsızlık sadece Türkiye’de değil, birçok ülkede görülüyordu. Kâmrân İnan’ın ifadeleriyle, “İngiltere iç problemleriyle boğuşuyor, Belçika aylardır Hükûmetsiz durumda, İtalya’da siyasi kriz devam ediyor, İspanya seçimlerden yeni çıkmış, Portekiz’in hali perişan, Fransa’da grevler ve siyasi kriz büyüyor, Almanya siyasi sorumluluktan kaçıyor, Afrika memleketleri kaynıyor.”³⁷² Bir tarafta Arap-İsrail savaşı yaşanırken, Orta Doğu her zaman olduğu gibi kriz ve savaşlarla enerjisini harcıyordu. İran’da darbe olmuş, Rusya ve Çin savaşın eşiğine gelmişti. ABD ise bu kriz ortamında nereden ve nasıl karlı çıkacağına hesaplarını yapıyordu. Yani kriz, iç huzursuzluk ve istikrarsız siyaset Türkiye’ye özgü değil, yine konjonktürün getirdiği zorlamalardı.

Diğer taraftan 24 Mayıs 1979 tarihinde toplanan CHP 24. Kurultay’ının açılışında “Henüz kesin bir CHP iktidarından söz edilemez. Amacımız 1981’de kesin iktidar olmaktır... Kendi devrettikleri mirasın altında ezileceğimizi sananlar, inşallah 1981’de yanıldıklarını anlayacaklardır” ifadelerini kullanarak, parti tabanına mesaj veren Genel Başkan Bülent Ecevit, 1347 delegeden 1218’inin oyunu alarak yeniden CHP Genel Başkanı seçilmiştir. Ecevit, Kurultay’ın kapanış konuşmasında da bu konuşmaya atıfta bulunarak şunları dile getirmiştir: “İktidar olma uğraşı derken, yalnızca 1981 seçimlerinde CHP’nin Millet Meclisi’nde tek başına salt çoğunluğu sağlamasını belirtiyor değilim. Bu anlamda, yani siyasal anlamda iktidar olmanın yanı sıra, toplumsal anlamda iktidar olmak da özellikle bir demokratik sol parti için yaşamsal önem taşır. Önümüzdeki ilk hedeflerden biri de, bu yıl ekim ayında yapılacak olan Cumhuriyet Senatosu ve Milletvekili ara seçimlerini kazanmaktır. Zor günlerin zorlu partisi CHP’ye, onun hiçbir güçlükten yılmayan örgütüne ve üyelerine, kurucusu olduğumuz devletin ve demokrasinin güçlendirilmesinde, ekonomik darboğazların Hükûmetle birlikte aşılmasında ve barışçı uğraşınızda başarılar dilerim.”³⁷³

CHP’nin bu kurultayından sonra parti içi muhalefet daha da etkin çalışır hale gelmiştir. Kurultaydan 3 gün sonra bağımsız Devlet Bakanı Enver Akova’nın istifasını vermesi, Hükûmet içindeki bunalımı daha da belirginleştirmiştir. Parti içi muhalefetin yanında bu dönemde işadamları da Hükûmete açık bir şekilde cephe almış ve gazeteler tam sayfa bu işadamlarının Hükûmeti eleştiren ilanlarıyla çıkar olmuştur. Türkiye Sanayiciler ve İşadamları Derneği (TÜSAİD)’nin, 13 Mayıs tarihli açıklamasında “Önyargılardan

³⁷² İnan, *Senatör*, 387.

³⁷³ Bilâ, *a.g.e.*, 278-280.

arınmış, yapıcı, olumlu ve gerçekçi bir zihniyetin ülke yönetimine egemen olması için başta Cumhurbaşkanı olmak üzere tüm ilgilileri uyarıyoruz” ifadelerine karşılık Başbakan Ecevit şu açıklamayı yapmıştır: “Bu devlet, işadamlarının muhtırasıyla devlet kurmaz, Hükümet düşürmez, bu ülkede halkın dediği olur, halkı sömürenlerin değil.”³⁷⁴ İngiltere’nin The Guardian Gazetesi ise Bülent Ecevit’i 18 aylık iktidarının sonunda ringin iplerine dayanmış ve soluk soluğa gongun çalmasını bekleyen bir boksöre benzetmiştir.³⁷⁵

Bu sırada Norveç ziyaretini tamamlayarak 29 Mayıs’ta Ankara’ya dönen Kâmran İnan, memleketin ateşin içine sürüklendiğini, kan akışını durdurmak ve rejimin içine düştüğü bunalımdan kurtarılması yolundaki çabalarının neticesiz kalması karşısında seyirci kalamayacağını ve siyaseti bırakarak, eski mesleğine, yani Hariciyeye geri dönme kararı almıştır. Karar, Dışişleri Bakanı tarafından memnuniyetle karşılanırken, duruma üzülenlerin sayısı yadsınamayacak kadar çoktur.³⁷⁶ İnan’ın göstermiş olduğu bu fedakârlık ve basireti, zamanında parti liderleri göstermiş olsalardı, Türkiye’de kardeş kavgasının önüne geçilebilir, ekonomi düzeltilebilir ya da ülke askeri darbeye sürüklenmezdi. Ancak siyasi ihtiras her şeyin üzerinde tutulmuş ve akan kan üzerinden siyaset yapılmaya devam etmiştir.

Kâmran İnan, geleceğin Türkiye’sini hayal ederken, şu ifadeleri kullanmıştır: “Yarıncı Türkiye artan nüfusun, çoğalan ihtiyaçların, büyüyen rakamların Türkiye’si

³⁷⁴ Bilâ, a.g.e., 281-282. ; Ticaret ve Sanayi Odaları Meclisi Toplantı Başkanı İbrahim Bodur’un yaptığı açıklama şu şekildedir:

“Ticaret ve Sanayi Odaları Meclis üyeleri ile davetli diğer özel kesim temsilcileri, İstanbul’da müştereken toplanarak, aşağıdaki hususların kamuoyuna duyurulmasını ittifakla karar altına almıştır:

Ülkemizin bugün içinde bulunduğu tehlikeli boyutlara ulaşmış olan sosyal ekonomik sorunlar karşısında tüm özel sektör mensuplarının birlik ve beraberliğine, dünden daha fazla ihtiyaç olduğu gerçeğinin bilinci içinde bu toplantı müşterek dayanışmamızın bir gereği ve sembolü olarak telakki edilmiştir.

Sorunlar her zaman ve her dönemde vardır ve olacaktır. Ancak bugün bu sorunların boyutları, ciddiyeti ve zamanın affetmeyen etkisi karşısında bunları çözmekte birinci derecede sorumlu olanların hata yapmalarına ve serbest piyasa ekonomisi kurallarını yok edici, gerçekçi olmayan model aramalarına tahammülü yoktur.

Büyük Atatürk’ün ortaya koyduğu karma ekonomi prensip ve ilkelerinden saptırılarak, Anayasa kuralları dışında her teşebbüsü yok edecek yönde uygulamalara gidildiğini üzülenek görmekteyiz. İçine düştüğümüz ekonomik sıkıntının en önemli nedeni de budur.

Devletin siyasal, sosyal ve ekonomik özelliğini belgeleyen tüm yasalara başkaldıran genellikle yasadışı eylemler, maalesef sıkıntılarımızın bir diğerini oluşturmaktadır. Bu yanlış gidiş ve devleti tahrip eden tutum düzeltilmediği takdirde gelecek sıkıntının suçlusu, şüphesiz güven, huzur ve istikrar özlemi içinde bulunan hür teşebbüs olmayacaktır.

Bütün bu sonuçların temelinde yatan, bugün ülke yönetiminin bir buhran içinde olduğu gerçeği karşısında hür demokratik parlamenter sistem içerisinde önyargılardan arınmış, yapıcı, olumlu ve gerçekçi bir zihniyetin, ülke yönetimine hâkim olması için başta Sayın Cumhurbaşkanı olmak üzere tüm ilgilileri uyarıyor ve göreve davet ediyoruz.” Milliyet, 14 Mayıs 1979.

³⁷⁵ The Guardian, 3 Temmuz 1979.

³⁷⁶ İnan, Senatör, 403-406.

olacaktır. Yarınki Türkiye zamanı keşfeden, kullanan, bütün kaynaklarını insanın emrine veren bir Türkiye olacaktır. Yarınki Türkiye çalışma disiplinini öğrenmiş, hürriyetleri kullanmasını ve korumasını benimsemiş insanların Türkiye'si olacaktır. Yarınki Türkiye doğuşundan ölümüne kadar korkmayan, kendinden emin insanların Türkiye'si olacaktır.” İnan, bu Türkiye'yi ancak Adalet Partisi'nin kurabileceğini sözlerine eklemiştir. Partiyi ise Türkiye'yi büyük gören, büyük düşünme ve görmesini bilen insanların partisi olarak tanımlamıştır.³⁷⁷

Partisi için yukarıdaki ifadeleri kullanan Kâmrân İnan, 2 Haziran günü Başbakan'dan da onay alarak, 5 Haziran günü, “*Dışişleri Bakanlığı Meslek Memurluğunda ve NATO Sekreteryasında uluslararası memur olarak geçen başarılı hizmet yılları, diplomasi alanındaki ve katıldığı uluslararası konferans ve toplantılarda edindiği bilgi ve tecrübe birikimi ve yabancı dil bilgisi göz önünde tutularak Dışişleri Bakanlığı'nda bir göreve yeniden atanmasının yararlı olacağı*”³⁷⁸ gerekçesiyle, Cenevre'ye tayin kararnamesini almıştır.

2.9. Altıncı Demirel Hükûmeti

Kan ve gözyaşının dinmemesi, siyasetin yozlaşmış bulunması, demokrasinin sadece bir terim olarak kullanılır hale gelmesi Kâmrân İnan'ı ve belki daha birçok siyasetçiye derinden etkilemiş, ancak diğer birçok siyasetçi, İnan gibi siyaseti bırakıp başka işlerde memleketine faydalı olma yoluna gitmemiştir. Bu durum menfaatlerin zedelenmemesi, kazanılmış itibarın iade edilmek istenmemesi, baş koyduğu davadan vazgeçmeme gibi birçok nedene bağlanabilir. Ancak, inkâr edilemeyecek bir şey var ki, o da memleketin içinde bulunduğu kötü durum sadece İnan'ın değil, memleketini seven tüm siyasilerin ve vatandaşın ortak sorunu ve en önemli davası olduğudur.

Kâmrân İnan, memleketin durumunu, “*Milli menfaat, fert ve grup menfaati karşısında gerilemiş, ekonomik ve sosyal dengesizlikler daha da bozulmuş, milli harcın içine eritici kimyevi maddeler atılmış, genç nesiller mefkûresiz bırakılmış, sosyal bünyede derin yaralar açılmıştı*” şeklinde yorumlarken, devamla Türklerin kamplara ayrıldığını ve Türk Devleti'nin yolunun Türklere kestirilmek istendiğini ifade etmiştir. Ona göre, en

³⁷⁷ İnan, *Dünden Düşünceler*, 22.

³⁷⁸ BCA, 030.11.1 503.41.6

büyük ümit ışığı Anadolu insanıdır. Ancak anlayamadığı şey, Ankara'daki küçük yönetici-elitlerin bu büyük insanlardan nasıl çıkabildiğidir. Çünkü Türkiye'de her şey idare edenler için düşünülmüş ve düzenlenmiştir. Ve idare edenler Devletçiliği kendi menfaatleri için kullanabilecekleri bir vasıta olarak görmüşlerdir. İnan, bunun bugün de değişmediği kanısındadır.³⁷⁹

Kâmrân İnan'ın siyaseti bırakarak Cenevre'ye Daimi Büyükelçi sıfatı ile atanmasının ardından ülkedeki sıkıntılar kaldığı yerden devam etmiştir. 14 Ekim 1979'da yapılan ara seçimlerde Adalet Partisi 33 Senatörlük kazanırken, Cumhuriyet Halk Partisi 12 Senatörlük, Milli Selamet Partisi 4, Milliyetçi Hareket Partisi ise 1 Senatörlük kazanmışlardır. Boş bulunan 5 milletvekilliğini de Adalet Partisi'nin kazanması ve Cumhuriyet Halk Partisi'nin oy oranını %41,4'ten %29,1'e düşürmüş olması karşısında Başbakan Bülent Ecevit, 16 Ekim günü Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk'e istifasını sunarak, AP Lideri Süleyman Demirel'i bir kez daha Başbakan ilan etmiştir.³⁸⁰ Ecevit, yıllar sonra bu ara seçim ve görevi bırakmasıyla ilgili olarak şunları ifade etmiştir: *“Çok üzüldüm. Hükûmetten çekilmek zorunda değildim, ama artık Hükûmeti yürütemeyecek duruma geldiğimizi görüyordum. Bu nedenle, matematik açıdan mecbur olmadığım halde görevi bıraktım.”*³⁸¹ Ecevit, matematiksel olarak gerçekten görevi bırakmak zorunda değildi, ancak partisinin oy oranında ciddi bir düşüş vardı ve bu düşüşü partililere anlatamayacağını düşündüğü için istifa etti. 1977 yerel seçimlerinde de aynı şey olmuş, CHP seçimlerden birinci parti olarak çıkınca, Milliyetçi Cephe Hükûmetinin istifasını istemişti. Şimdi aynı şey CHP'nin başına gelmişti ve demokrasinin icabı olarak istifa kaçınılmaz görünüyordu.

Yaklaşık 1 ay süren Hükûmet bunalımı, 12 Kasım 1979'da Süleyman Demirel'in 6. ve Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin 43. Hükûmetinde Cumhurbaşkanı'nca uygun görülen, Devlet Bakanlığı sayısının 6 olarak tespiti, İşletmeler Bakanlığı ve Yerel Yönetim

³⁷⁹ İnan, *Cenevre Yılları*, 14-18.

³⁸⁰ Bilâ, *a.g.e.*, 283. ; *Milliyet*, 15-17 Ekim 1979. ; Ecevit istifasında şu ifadeleri kullanmıştır:

“14 Ekim seçimlerinin sonuçları ve bu sonuçların Millet Meclisine yansımaları, bir Hükûmet değişikliğini gerekli kılmaktadır. Bu nedenle Bakanlar Kurulunun İstifasını yüksek tasviplerinize saygıyla sunarım.” *TC Resmî Gazete*, 18 Ekim 1979, S. 16788.

³⁸¹ Hikmet Çetin de Ecevit'in görevi bırakışını şöyle değerlendiriyor:

“Kendi aramızda yaptığımız değerlendirmede bunun sayısal değil siyasal bir mesele olduğunu söyledi. ‘Önemli olan sayısal değil siyasal destektir’ dedi. Hükûmetten ayrılmamız gerektiğine karar verdi. Kendi isteğiyle görevden ayrıldı. Oysa parlamento aritmetiğinde böyle bir istifa gerekmiyordu.” Akar ve Dündar, *a.g.e.*, 281.

Bakanlığı'nın kaldırılmasına ilişkin tezkerenin Türkiye Büyük Millet Meclisi ve Cumhuriyet Senatosu'na gönderilerek oylamaya sunulması ile aşılmıştır.³⁸² 19 Kasım 1979 tarihinde programı okunan Hükûmet, 25 Kasım günü 438 üyenin hazır bulunduğu oylamada, 208 red oyuna karşılık 229 kabul oyu ile güvenoyu almıştır.³⁸³

Aynı gün yurdun birçok yerinden ölüm haberleri gelirken, Abdi İpekçi'nin katil zanlısı Mehmet Ali Ağca'nın cezaevinden kaçması büyük tepki çekmiştir. Ağca, Milliyet Gazetesi'ne gönderdiği mektubunda şu ifadeleri kullanmıştır: “*Türkiye'nin kardeş İslam ülkeleri ile Ortadoğu'da yeni bir siyasi, askeri ve ekonomik güç oluşturmasından korkan Batılı emperyalistler, hassas bir dönemde dini lider maskeli Haçlı kumandanı John Poul'ü acele Türkiye'ye gönderiyorlar. Bu zamansız ve anlamsız ziyaret iptal edilmezse Papayı kesinlikle vuracağım. Cezaevinden kaçmamızın tek nedeni budur. Ayrıca ABD ve İsrail kaynaklı Mekke baskınının hesabı sorulmalıdır. Ayrıca kansız, sessiz ve basit bir kaçış olmasını rica ederim büyütmeyin.*”³⁸⁴ Ağca gerçekten de söylediğini yapmış ve 13 Mayıs 1981'de Vatikan'ın Aziz Petrus Meydanı'nda on binlerce kişinin arasında Papa'yı elinden ve karnından vurmuştur. Ameliyata alınan Papa, kurtarılmış ve dört gün sonra da Ağca'yı affettiğini açıklamıştır. Ömür boyu hapse mahkûm olan Ağca, 19 yıl boyunca İtalya'da cezaevinde kaldıktan sonra, 13 Mayıs 2000'de Türkiye'ye iade edilmiştir.

Öte yandan Süleyman Demirel'in 67 ile 67 yeni vali ve 100 günde anarşiyi bitirme söylemleriyle yola çıkması üzerine, Türk Silahlı Kuvvetleri, 27 Aralık 1979 tarihinde Cumhurbaşkanı'na verdiği bir mektupla rahatsızlığını dile getirmiş ve siyasi partileri milli birlik için göreve çağırmıştır. Genelkurmay Başkanı Orgeneral Kenan Evren, Kara Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Nurettin Ersin, Deniz Kuvvetleri Komutanı Oramiral Bülent Ulusu, Hava Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Tahsin Şahinkaya ve Jandarma Genel Komutanı Orgeneral Sedat Celasun imzalı mektup şu şekildedir:

³⁸² *Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi*, Cilt: 46, Toplantı: 19, Tarih: 13.11.1979, s. 33. ; *Millet Meclisi Tutanak Dergisi*, Dönem: 5, Cilt: 13, Toplantı: 3, Tarih: 13.11.1979, s. 79. ; Hükûmet Programı için Bkz. *Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi*, Cilt: 46, Toplantı: 19, Tarih: 19.11.1979, s. 81-93. ; *Millet Meclisi Tutanak Dergisi*, Dönem: 5, Cilt: 13, Toplantı: 3, Tarih: 19.11.1979, s. 85-96.

³⁸³ *Millet Meclisi Tutanak Dergisi*, Dönem: 5, Cilt: 13, Toplantı: 3, Tarih: 25.11.1979, s. 224-225. ; VI. Demirel Hükûmetinin Bakanlar Kurulu için Bkz. *TC Resmî Gazete*, 13 Kasım 1979, S. 16808. ; Başbakanlık Personel ve Prensipier Genel Müdürlüğü, a.g.e., 397-403.

³⁸⁴ *Milliyet*, 27 Kasım 1979.

“Sayın Cumhurbaşkanım,

Ülkemizin içinde bulunduğu ortamda devletimizin bekası, milli birliğin sağlanması, halkın mal ve can güvenliğinin temini için; anarşi, terör ve bölücülüğe karşı parlamenter demokratik rejim içerisinde anayasal kuruluşların ve özellikle siyasi partilerin, Atatürkçü bir görüşle müştereken tedbirler ve çareler aramaları kaçınılmaz bir zorunluk olarak görülmektedir.

Milli Güvenlik Kurulu'nun muhtelif toplantılarında bu konuda alınan kararların muhalefete mensup siyasi partilerin kısır tutum ve davranışları yüzünden olumlu sonuçlara götürülemediği yüksek malumlarıdır. Kuvvet komutanları ile beraber yaptığım son gezilerimde Ordu ve Kolordu komutanı seviyesindeki general ve amirallerle görüşmelerimde, milli birlik ve beraberliğe en çok ihtiyaç duyduğumuz bu dönemde, süratle bir sonuca ulaşabilmek için gerekli tedbirlerin müştereken tespiti amacı ile tüm anayasal kuruluşlar ve siyasi partilerin bir kere daha uyarılması bütün komutanlarca müştereken dile getirildi.

Bu karar ışığında Türk Silahlı Kuvvetleri'nin görüşlerini, Milli Güvenlik Kurulu Başkanı olarak Zat-ı Âlilerine sunuyorum.

Gereğini yüksek takdirlerine arz ederim. Saygılarımla.”³⁸⁵

Cumhurbaşkanı fahri Korutürk'ün birkaç gün elinde beklettiği ve 2 Ocak 1980 tarihinde Başbakan Süleyman Demirel ve CHP Lideri Bülent Ecevit'i yanına çağırarak, her ikisine birden iletildiği mektupta ilk göze çarpan, mektubun sadece iktidar partisine değil, başta Ana Muhalefet partisi olmak üzere tüm siyasi partilere hitap ettiği. Başbakan'ın “Ortada ciddi bir durum var. Bu durumun adını koymak istemiyorum” diyerek karşıladığı mektubu, CHP Lideri “Maalesef bunalım Türkiye’de yeni bir boyuta ulaşmıştır” şeklinde yorumlamıştır.³⁸⁶ Bu sırada Cenevre’de Kâmran İnan’ı ziyaret eden Senatör Uğur Alacakaptan, Cumhurbaşkanı Korutürk'ün, Ecevit’e “Komutanların mektubuna karşı tepkiyi ölçülü tutmalı; efendice yazılmış; bunun başka türlü süsünü radyodan okumak

³⁸⁵ Bakşık, a.g.e., 456-457.

³⁸⁶ Milliyet, 3 Ocak 1980.

isteyenler var” dediğini ifade etmiştir.³⁸⁷ Bu ifade, aylar belki de yıllar öncesinden Ordu içerisinde darbe yanlısı komutanların varlığını ortaya koymasının yanında, siyasi parti liderlerine Cumhurbaşkanı tarafından yöneltilmiş bir tehdit olarak da algılanabilir.

Uyarı mektubu tüm siyasi partilere hitap etmekle birlikte, Adalet Partisi ve Cumhuriyet Halk Partisi’ni daha çok ilgilendiriyordu. Çünkü biri iktidarı yeni bırakmış, diğeri ise iktidarı yeni devralmıştı. Her iki liderin de kendi iktidarlarının temiz olduğu fikrini savunması ve karşı tarafı suçlaması, ülkede önüne geçilemez boyutlara ulaşan anarşi, terör, bölücülük ve ekonomik darboğazın daha da vahim haller almasına neden oluyor, ancak liderler bunu fark edemiyorlardı. Belki de etmek istemiyorlardı.

Öte yandan Hükûmetin, IMF imzalı ve Başbakanlık Müsteşarı Turgut Özal tarafından hazırlanan 24 Ocak 1980 tarihinde kabul ettiği ekonomik kararlar, uygulanabilirlik açısından kendi gücünü aşmıştır. Üretim ekonomisinden tüketim ekonomisine geçişi simgeleyen 24 Ocak Kararları, ülkeyi küresel sermayeye tamamen açarken, dış ticaretin serbestleşmesi, kotaların kaldırılması, tarım, ticaret ve sanayide milli hedeflerden vazgeçilmesi, Türk Lirası’nda günlük kura geçilerek devalüasyonun sürekli hale getirilmesi, faizlerin serbest bırakılması, kamu ekonomik girişimlerinin özelleştirilmesi, tarımda destekleme alımlarının kaldırılması, ücret artışlarının sınırlandırılması, temel ürünlerde %4-5 oranında zam yapılması gibi ülkenin kolay kolay kaldıramayacağı yükler öngörmüştür.³⁸⁸ Diğer taraftan ülkeye gireceği hesaplanan sıcak paranın kalıcı olacağı düşünülmüş, ancak artan vergiler ve devletin kasasından çıkacak faizlerin halk üzerinde nasıl bir etki yapacağı hesaplanmamıştır. Bunun sonucunda da enflasyon mücadele edilemez hale gelmiş ve ekonomik kriz, bir kez daha sokağa yansiyarak toplumsal krize dönüşmüştür.

24 Ocak Kararları, Türkiye’nin dış borç ve kötü yönetim yüzünden düştüğü yarı iflas durumundan çıkış için öngörülen ve bu amaçla IMF’yle yapılan önemli bir anlaşmadır. Dolar 47 TL’den 70 TL’ye çıkarılırken, KİT ürünlerine ciddi zamlar yapılmıştır. Buna göre sıkı para politikası izleneceği, tarım ürünleri fiyatlarının düşürüleceği, faiz oranlarının

³⁸⁷ İnan, *Cenevre Yılları*, 38.

³⁸⁸ Bilâ, *a.g.e.*, 283-284. ; “Demirel: Yoklukları kaldırmak için önlem aldık”, *Milliyet*, 25 Ocak 1980. ; “Fiyatlar Serbest ve Zamlar Geldi”, *Milliyet*, 26 Ocak 1980. ; The Economist, kararları “Ekonomik deprem” olarak değerlendirmiştir. The Economist, 2 Şubat 1980. ; Ayrıca konuyla ilgili olarak Bkz. Çölaşan, E. (1984). *24 Ocak...*, ; 24 Ocak kararları ve kararlara karşı başlayan grevler hakkında Bkz. Tunçay (Vd.), *Cumhuriyet...*, C. 3, 502-506.

yükseltileceği, dış borçların zamanında ödeneceği ilan edilmiştir. Kararların mimarı olan Başbakanlık Müsteşarı ve DPT Müsteşar Vekili Turgut Özal'ın Maliye Bakanı'nın bile bilgisi dışında hazırladığı bu paketin uygulanışı, geniş halk kitlelerini büyük sıkıntıya düşürmüştür. Kararların ardından önemli protestolar olması beklenirken, 12 Eylül darbesi bunu engellemiştir.³⁸⁹ Darbeyle birlikte uygulamaya konan uyum programı ise başlangıçta iyi sonuçlar vermiş, ancak Doları 70 TL seviyelerine getiren Özal, 1993'te öldüğünde Dolar 14.000 TL seviyelerine tırmanmıştır. 2001 başında ise Dolar 1.350.000 TL'ye yükselerek, Türk ekonomisini uluslararası finans çevrelerinin politikalarına bağımlı hale getirmiştir. Böylece Türkiye, yıllarca kredi faizi ödemek mecburiyetinde bırakılmıştır.

2.10. 12 Eylül 1980 Müdahalesi

Ekonomik dengelerin alt üst olması, sokakların kan gölüne dönerek, her gün onlarca kişinin hayatını kaybetmesi, siyasi partilerin birbirlerine tahammül edemeyerek, şiddeti körüklemesi gibi meseleler, Türkiye'yi 12 Eylül 1980 darbesine götüren en önemli nedenler olarak gösterilirken, 6 Nisan 1980'de görev süresi dolan Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk, Cumhurbaşkanlığı Köşkü'nü boşaltmış ve Meclis içerisinde hiçbir siyasi partinin tek başına bir adayı seçtirecek çoğunluğa sahip olmaması yeni bir siyasi krizi beraberinde getirmiştir. Krizin kısa sürede aşılabilmesi karşısında ise Cumhuriyet Senatosu Başkanı İhsan Sabri Çağlayangil, vekâleten Cumhurbaşkanlığı koltuğuna oturmuştur.

İhsan Sabri Çağlayangil'in Cumhurbaşkanlığı makamında bulunması Başbakan Süleyman Demirel için büyük bir kazanç olarak görülmüştür. Çünkü Çağlayangil, yıllardır siyasetin içinde Demirel'le birlikte hareket etmektedir. AP, Cumhurbaşkanlığı için önce Sadettin Bilgiç'i daha sonra ise 12 Mart'ın 1. Ordu Komutanı Faik Türün'ü aday göstermiştir. CHP'nin adayı da bir 12 Martçı olan Muhsin Batur'dur. Burada ilginç olan Türkiye'nin Ordu tarafından birçok kez müdahaleye uğramış iki büyük siyasi partisi, Cumhurbaşkanlığı için yine Orduya sarılmış ve iki eski asker aday gösterilmiştir. CHP'nin adayı Batur, 93. turda 315 oy alarak, seçilme sayısı olan 318 oya çok yaklaşmış, ancak 8 Haziran'da görev süresi dolunca adaylığı da düşmüştür. Bunun üzerine CHP, TBMM Başkanı eski AP'li Cahit Karakaş'ı aday göstermiştir. Karakaş'ın adaylığının da kısa sürede düşmesi üzerine, CHP yine eski bir askeri, Oramiral Kemal Kayacan'ı aday

³⁸⁹ Oran, B. (2009). 24 Ocak 1980 Kararları. *Türk Dış Politikası...*, Cilt I, 665.

göstermiştir. Tüm uğraşlara rağmen Türkiye Büyük Millet Meclisi, yeni Cumhurbaşkanı seçememiş, “nafile turlar” devam etmiştir. 11 Eylül 1980 günü yapılan 115. oturumda da sonuç alınamamış, bu durum, 12 Eylül askeri müdahalesinin nedenlerinden biri olarak gösterilmiştir.³⁹⁰

Ülkede yaşanan anarşi ve terör olaylarına dur deme vaktinin geldiğini düşünen Türk Silahlı Kuvvetleri'nin 12 Eylül 1980 sabahı Radyo'dan sunduğu bildiri metni aynen şu şekildedir:

“Yüce Türk milleti. Büyük Atatürk'ün bize emanet ettiği, ülkesi ve milletiyle bölünmez olan Türkiye Cumhuriyeti Devleti son yıllarda izlediğiniz gibi iç ve dış düşmanların tahriki içindedir. Devlet başlıca organlarıyla işlemez duruma getirilmiş, Anayasal kuruluşlar tezat veya suskunluğa bürünmüş, siyasi partiler kısır çekişmeler ve uzlaşmaz tutumlarıyla devleti kurtaracak birlik ve beraberliği sağlayamamışlar ve lüzumlu tedbirleri almamışlardır. Böylece yıkıcı ve bölücü mihraklar faaliyetlerini alabildiğine artırmışlar ve vatandaşların can ve mal güvenliği tehlikeye düşürülmüştür. Atatürkçülük yerini irticai ve diğer sapık ideolojik fikirler üretilerek sistemli bir şekilde ve haince ilkokullardan üniversitelere kadar eğitim kuruluşları, idare sistemi, yargı organları, iç güvenlik teşkilatı, işçi kuruluşları, siyasi partiler ve nihayet yurdumuzun en masum köşelerindeki yurttaşlarımız dahi saldırı ve baskı altında tutularak bölünme ve iç harbin eşiğine getirilmişlerdir. Kısaca devlet güçsüz bırakılmış ve acze düşürülmüştür.

Aziz Türk milleti, işte bu ortam içinde Türk Silahlı Kuvvetleri İç Hizmet Kanunu'nun verdiği Türkiye Cumhuriyeti'ni kollama ve koruma görevini yüce Türk milleti adına emir ve komuta zinciri içinde ve emirle yerine getirme kararı almış ve ülke yönetimine bütünüyle el koymuştur. Girişilen harekâtın amacı, ülke bütünlüğünü korumak, milli birlik ve beraberliği sağlamak, muhtelif bir iç savaşı ve kardeş kavgasını önlemek, devlet otoritesini ve varlığını yeniden tesis etmek ve demokratik düzenin işlemesine mani olan sebepleri ortadan kaldırmaktır.

³⁹⁰ Akın, *Gazi'den...*, 115-117. ; Cumhurbaşkanlığı seçimi için ayrıca bakınız: Bakışık, *a.g.e.*, 460-461. ; Muhsin Batur, Cumhurbaşkanlığı adaylığından çekilirken, “27 Mayıs, 12 Mart öncesi ve şimdi siyasi parti ve parlamenterler vazifelerini yapamadıkları için dış müdahale oldu; Türkiye'de henüz demokrasi yerleşmedi” şeklinde sert bir açıklama yapmıştır. İnan, *Cenevre Yılları*, 55. ; Ayrıca bakınız: Dönemin Türk Basını.

Parlamento ve Hükümet feshedilmiştir.

Parlamento üyelerinin dokunulmazlığı kaldırılmıştır.

Bütün yurtta sıkıyönetim ilan edilmiştir.

Yurtdışına çıkışlar yasaklanmıştır.

Vatandaşların can ve mal güvenliğini süratle sağlamak bakımından saat 5'ten itibaren ikinci bir emre kadar sokağa çıkma yasağı konulmuştur.

Bu kollama ve koruma harekâtı hakkında teferruatlı açıklama bugün saat 13'teki Türkiye Radyoları ve Televizyonu'nun haber bülteninde tarafımdan yapılacaktır. Vatandaşların sükûnet içinde radyo ve televizyonları başında yayınlanacak bildirimleri izlemelerini ve bunlara tam uymalarını ve bağrından çıkan Türk Silahlı Kuvvetleri'ne güvenmelerini beklerim.”³⁹¹

Meclis'in feshedilmesinin ardından derhal Milli Güvenlik Konseyi oluşturulmuş ve Orgeneral Kenan Evren Konseyin Başkanı seçilmiştir. Konsey, 7 numaralı bildiriyle, siyasi parti faaliyetlerini yasaklamış, parti bina ve tesislerini kontrol altına almış, tüm sendikal faaliyetleri durdurmuş, Türk Hava Kurumu, Çocuk Esirgeme Kurumu ve Kızılay haricindeki tüm derneklerin faaliyetlerini yasaklamış, spor müsabakalarını askıya almış ve bankaların faaliyetlerini ikinci bir emre kadar yasaklamıştır.³⁹² Böylece askeri yönetimin kuruluş aşaması tamamlanmış ve birbiri ardına gelen emir ve talimatlarla 3 yıl kadar sürecek olan bir sıkıyönetim dönemi başlamıştır.

Kenan Evren, darbenin meşruiyeti adına yaptığı konuşmada ise şunları vurgulamıştır: *“Harekâtın muvaffak olmaması demek, bir iç savaş sonucu Türkiye'nin parçalanması ve dolayısıyla bin seneye yakın bir zamandır bizim olan bu toprakların değişik ellere geçmesi,*

³⁹¹ *TC Resmî Gazete*, 12 Eylül 1980, S. 17103. ; *Milli Güvenlik Konseyi Tutanak Dergisi*, Cilt: 1, Tarih: 19 Eylül 1980, s. 4. ; Bilâ, *a.g.e.*, 290-291. ; New York Times Gazetesi de olayı, Türk Silahlı Kuvvetleri, sağcı ve solcu sendika liderlerini gözaltına alarak, Başbakan Süleyman Demirel'in görevine son verdi ve iktidarı ele aldığı devlet radyosundan duyurdu, şeklinde verdi. *New York Times*, 12 Eylül 1980. ; Aynı gazete Türkiye'de generallerin yeterli uyarıyı verdiğini, ancak siyasilerin çekişmeyi bir kenara bırakmak yerine, daha da artırdığını duyurdu. *New York Times*, 13 Eylül 1980. ; Diğer yandan Le Monde, Journal de Geneve, International Herald Tribune gibi gazeteler de haberi, Türkiye'de başka çare kalmamıştı şeklinde veriyordu. ; Ayrıca Bakınız: Türk Basını.

³⁹² *Milli Güvenlik Konseyi Tutanak Dergisi*, Cilt: 1, Tarih: 19 Eylül 1980, s. 6.

başka bir deyişle Türklüğün ve Türklerin, Asya'daki diğer Türklerin durumuna düşmesi demektir."³⁹³

Devrik Başbakan Süleyman Demirel ile CHP Lideri Bülent Ecevit Hamzakoy'a, MSP Genel Başkanı Necmettin Erbakan ve daha sonra teslim olan MHP Genel Başkanı Alparslan Türkeş Uzunada'ya sürgüne gönderilmişlerdir. Bir aylık sürgünün ardından evlerine getirilen liderlerin siyaset yapmaları yasaklanmıştır. Darbeye en çok direnen Bülent Ecevit olmuştur. Ecevit, Ankara'ya döndükten sonra çıkarmaya başladığı Arayış Dergisi vasıtasıyla, darbeyi ve darbeyi gerçekleştirenleri eleştirmiş, sonucunda da tekrar tutuklanarak Ankara kapalı Cezaevi'ne gönderilmiştir.³⁹⁴ Bu sırada birçok siyasi parti kapatılarak, yöneticileri tutuklanmıştır. Behice Boran, Mihri Belli, Haydar Kutlu, Aydın Engin, Oya Baydar, Ahmet Kaçmaz gibi sol düşünceden olan isimler de yurtdışına kaçarak, siyasi sığınmacı olmuşlardır. Siyasi sığınmalar bunlarla sınırlı kalmamış, değişik siyasi ideolojilerden birçok insan yurtdışına kaçmak zorunda kalmıştır.

Darbeyi "sağ" bir müdahale olarak nitelendiren Bülent Ecevit, darbeden 4 gün sonra Hamzakoy'dan CHP yöneticilerine dikkat çekici bir mektup göndermiştir. "Dikkat: Demeç Değildir" ifadesiyle başlayan mektup 12 Eylül'ün yansız bir müdahale olmadığını, Demirel yönetimindeki Adalet Partisi'nin rejimle ilgili gerçekleştirmek isteyip de gerçekleştirmediği her şeyin müdahalenin temel amacı olduğunu, Adalet Partisi iktidarının ekonomik modelinin aynen uygulamaya konduğunu, bu ekonomik modelin mucidi ve yöneticisi Turgut Özal'ın askeri yönetimde ekonomik ve sosyal konularda yetkili kişi olduğunu vurgulamıştır. Ecevit, diğer taraftan kurulacak olan Hükûmette herhangi bir CHP'linin bulunmasının CHP'yi bağlamayacağı, çünkü partilerin karar organlarının işleyemez hale getirildiğini ifade ederek, Bakanlık verilen CHP'lilerin kendi kişisel sorumlulukları içinde karar vermeleri gerektiğini belirtmiştir. Ecevit, kendisinin 8 ay boyunca geniş tabanlı bir Hükûmet kurulması için uğraştığını, kurulacak olan Hükûmetin ise "geniş tavanlı" bir Hükûmet olacağını, dolayısıyla tabanı olmayan bir Hükûmet olacağını dile getirmiş, ayrıca büyük partilerin liderlerinin tutuklu bulunduğu, buna karşın küçük bir parti Genel Başkanı Turhan Feyzioğlu'nun Başbakan yapılmak istendiğini, ancak bu formülün işe yaramayacağını iddia etmiştir. Ecevit, yazısında, Türkiye'de demokrasiyi sona erdirme adına kirli bir oyun oynandığı ve bu oyunu

³⁹³ Ertunç, A. C. (2008). *Cumhuriyetin Tarihi: Yaşadıklarımızın Dünü-Bugünü* (Dördüncü Baskı). İstanbul: Pınar Yayınları, 414.

³⁹⁴ Çavdar, *Türkiye'nin...*, 263-265.

oynayanların müdahalenin kaçınılmaz olduğunu kamuoyuna dikte ettiğini de savunmuştur.³⁹⁵

12 Eylül’le birlikte devlet yönetiminin seçilmiş tüm organları dağıtılmış, yerel yönetimler için de çok geçmeden aynı yola başvurulmuştur. Buna göre 25 Eylül 1980 tarihli 2303 ve 2304 sayılı Yasalarla, tüm Belediye Başkanları görevden alınırken, İl Genel Meclisleri ve Belediye Meclisleri de feshedilmiştir. Ardından ise İçişleri Bakanlığı yeni Belediye Başkanları atamaya başlamıştır.³⁹⁶ Bu uygulamalar anti demokratik olmasının yanında, halk iradesinin hiçe sayıldığı, despotik ve baskıcı rejimlerde rastlanan uygulamalardır. Ancak askeri darbelerin eskisinden daha demokratik bir düzen getirmeyeceği de bir gerçektir.

Ferit Erden Boray, 12 Eylül yönetiminin asıl amacını şu şekilde değerlendirmektedir: *“Ordunun amacı sadece ekonomik istikrarın ve ekonomik düzen değişikliğinin yapılabilir hale gelmesinden ibaret değildi. Ordu aynı zamanda siyasal sistemin de iflas ettiğini düşünüyor ve bu iflastan fazla özgürlükçü bulunan 1961 Anayasası sorumlu tutuluyordu. 12 Eylül yönetiminin siyasette bir tabula rasa’ya girişmesi ve yeni bir anayasayı topluma dayatmasının ardında bu etkenler yatar. Dolayısıyla, 1980 dönemi ekonomik düzenin yeniden oluşturulmasıyla sınırlı kalmamış, siyasal düzenin de, başta aktörleri olan siyasal partiler olmak üzere, büyük ölçüde yenilendiği bir dönem olmuştur.”*³⁹⁷

Feroz Ahmad ise terör olaylarının Generalleri düşünmeye sevk etmediğini, eğer öyle olsaydı daha önce müdahale etmeleri gerektiğini belirtmiştir. Ona göre müdahalenin nedeni, Hümeyni’nin İran’da devrim yaparak iktidarı ele geçirmesi sonucunda Batı için stratejik önemi daha da artan Türkiye’nin istikrarı için duydukları kaygıydı. Ahmad, Nisan 1979’da The Guardian’da yayınlanan ve “NATO’nun sadece güney kanadı için değil, bir bütün olarak Batı için Türkiye’nin önemli bir stratejik bölge olarak görülmesi şaşırtıcı değildir” yorumundan ve Mehmet Ali Birand’ın 12 Eylül’ü anlatan yazılarından hareketle bu sonuca varmaktadır. Birand’ın Hükûmetin kurulmasından hemen sonra, 13 Aralık’ta Komutanların İstanbul’da yaptıkları toplantının Genel Kurmay Başkanı Kenan Evren’in

* icbâr: cebretme, zorlama, zorlanma. Devellioğlu, *a.g.e.*, 469.

³⁹⁵ Akar-Dündar, *a.g.e.*, 311-315.

³⁹⁶ Tanör, B. (2007). Siyasal Tarih (1980-1995). Akşin, S. (yay. Yön.). *Türkiye Tarihi 5: Bugünkü Türkiye (1980-2003)* (Yedinci Baskı). İstanbul: Cem Yayınevi, 36.

³⁹⁷ Boray, *Öncesi...*, 6. Cilt, 140.

Brüksel’de Batılı müttefiklerle görüşmesinden döndüğü gün yapıldığını belirtmesi de darbeye ilişkin dikkate şayan bir gerçektir.³⁹⁸

Darbenin ardından türlü söylentiler çıkmış ve olayın ABD’nin bilgisi ve izni ile gerçekleştiği kanaati hâkim olmuştur. Bu duruma örnek olarak ise CIA’nın Türkiye’yi yakından izleyen şeflerinden Paul Henze’nin darbeyi Beyaz Saray’a “Bizim çocuklar başardı” şeklinde duyurması gösterilmiştir. Ancak şu da bir gerçektir ki, 12 Eylül 1980 müdahalesi diğer askeri müdahalelerle karşılaştırıldığında farklılık arz etmekte ve daha acımasız olarak telakki edilmektedir.

Seyfi Öngider de 12 Eylül için bunları düşünenlerdendir ve 12 Eylül’ün acımasızlığını vurgulamak için şunları söylemiştir: “12 Eylül her şeyden önce en vahşi, en kanlı olmasıyla dikkat çekiyor. Çünkü diğer darbelerin hiçbirinde 650 bin kişi gözaltına alınıp, işkenceden geçirilmedi; 1 milyon 680 bin kişi fişlenmedi; 388 bin kişiye pasaport yasağı konmadı; 210 bin dava açılıp, 7 bin ölüm cezası istenmedi; 517 ölüm cezası verilip, 50 kişi infaz edilmedi; 300 kişi kuşkulu bir şekilde ölmedi; 171 kişiyi işkenceden öldüğü kesinleşmedi; 299 kişi cezaevlerinde ölmedi; 14 kişi açlık grevlerinde hayatını kaybetmedi; 16 kişinin ‘kaçarken’ vurulduğu, 95 kişinin ‘ çatışmada’ öldüğü, 43 kişinin de ‘intihar ettiği’ resmen açıklanmadı; 30 bin kişi ‘sakıncalı’ olduğu için işten, 14 bin kişi ise yurttaşlıktan atılmadı; 937 film ‘sakıncalı’ bulunduğu için yasaklanıp, 39 ton gazete, dergi, kitap imha edilmedi; 400 gazeteci için toplam 4 bin yıl hapis cezası istenmedi; 23 bin 677 dernek kapatılmadı; gazetelerin yayını toplam 300 gün durdurulmadı...”³⁹⁹ Rakamlardan ve ifadelerden de anlaşılacağı üzere 12 Eylül, birilerinin iddia ettiği gibi sadece bir kesimi hedef almamış, topyekûn bir darbe olmuştur.

Bu sırada yayıncı İlhan Erdost’un Mamak Cezaevi’ne götürülürken askerlerin dayaağı sonucunda öldüğü haberiyle beraber dikkatler “doğal olmayan ölümler”e çevrilmiştir. Yapılan araştırmalara göre ise 12 Eylül döneminde bu şekilde ölenlerin sayısı 229’dur ve bunların 17’sinin işkence sonucu öldüğü mahkeme kararlarıyla sabitlemiştir. Diğer ölümlerin 43’ünün intihar olduğu açıklanırken, 16 kişinin kaçarken, 74 kişinin girdiği çatışmalar sırasında, 14 kişinin de açlık grevlerinde hayatını kaybettiği belirtilmiştir.

³⁹⁸ Ahmad’a göre, darbeyle karşı karşıya kalan İran’la birlikte Türkiye’nin önemi daha da arttı. 26 Aralık 1979’da Sovyetler Birliği’nin Afganistan’ı işgali 1970’lerin detantını (yumuşama) sona erdirirken, bu durum ikinci Soğuk Savaş’ın da başlangıcına işaret etti. İşte bu durum da Türkiye’nin Batı ittifakı için stratejik önemini güçlendirdi. Ahmad, *Demokrasi...*, 454.

³⁹⁹ Öngider, S. (2006). *Çankaya’nın Bütün Adamları* (Üçüncü Baskı). İstanbul: Aykırı Yayıncılık, 120.

Ayrıca 2 kişinin ölüm nedeninin belirsiz olduğu vurgulanırken, 144 ölüm olayının kuşkulu olduğu ifade edilmiştir. Resmî makamlar 73 kişiye de “doğal ölüm” raporu vermiştir.⁴⁰⁰

Diğer taraftan Ergun Özbudun da Türkiye’de gerçekleştirilen askeri müdahaleleri karşılaştırarak, 12 Mart 1971 Muhtırasını “yarı darbe” olarak nitelendirmiş, 1960 ve 1980 müdahalelerinin ise var olan kurumsal düzenden tam bir kopuş içerdiğini dile getirmiştir. O, durumu şu şekilde özetlemiştir: *“Her iki durumda da askerler, öncekilerden oldukça farklı siyasal rejimlere yol açan yeni anayasalar yapımında siyasal nüfuzlarını önemli ölçüde kullanmışlardır. Her iki harekette de askerler, sürekli askeri rejimler kurmaya değil, makul olan kısa bir süre içinde demokrasiyi restore etmeye niyetlenmişlerdir. Amaçlarımız açısından daha önemli olan ise her iki askeri rejim de demokrasi için reform yoluna başvurmuş, böylelikle onlar demokrasiye geçişin şekillerini ve şartlarını dikkatlice kontrol etmiştir. İki durumda da askerler kendilerinin iktidardan çekilişlerinin bir bedeli olarak önemli çıkış garantileri sağlamışlardır.”*⁴⁰¹

⁴⁰⁰ Oran, B. (2008). Batı Bloku Ekseninde Türkiye-2 (1980-1990). Oran, B. (Ed.). *Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, Cilt II: 1980-2001* (Onuncu Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları, 20.

⁴⁰¹ Özbudun askerlerin çıkış güvencelerini kitabının 5. Bölümünde anlatmıştır. Özbudun, E. ve Gençkaya, Ö. F. (2007). *Çağdaş Türk Politikası: Demokratik Pekişmenin Önündeki Engeller* (İkinci Baskı). (Çev. Ali Resul Usul). İstanbul: Doğan Kitap, 30.

3. BÖLÜM

TÜRK SİYASİ HAYATINDA KÂMRAN İNAN (1983-2002) (MİLLETVEKİLLİĞİ YILLARI)

3.1. Sivil İdareye Geçiş

Yaklaşık 7 yıl süren Bülent Ecevit-Süleyman Demirel çekişmelerinin, ülkenin hemen her yılına bir Hükûmet sığıdırılmasına, belki şiddet olaylarının başlamasına, ama daha çok tırmanmasına, ülke ekonomisinin istikrarını yitirmesine, bölücü ve yıkıcı faaliyetlerin yurdun tamamına yayılmasına, içeride ve dışarıda Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin itibarını kaybetmesine, askeri vesayetin Türk demokrasisi üzerinde hâkimiyet kurmasına neden olduğu söylenebilir. Diğer taraftan ihtilalin ardından tüm kurum ve kuruluşlarıyla çağdaşı devletlerden yıllarca geri kalan ve gelişiminin önü tıkanan bir devlette bir taraftan ihtilali gerçekleştiren asker suçlanır ve yargılanırken, diğer taraftan da ülkeyi darbe olgunluğuna (!) eriştiren siyasilere hatalarını kabullenmeleri ve hatalardan ders çıkarmaları gerekmektedir.

Bu konuda bir görüşü dile getiren Sina Akşin, darbeden sonra Demirel ve Ecevit'in el ele vermeleri halinde, askeri yönetimin daha ılımlı davranmak zorunda kalacağı ve belki de partilerinin kapatılmayacağı gerçeğini ifade etmiştir. Yine bu görüşe göre, her iki liderin kutuplaşma siyaseti dolayısıyla sorumluluklarının arttığına, ancak Demirel'in daha uzun süre iktidarda kalmış olduğu göz önüne alındığında, onun sorumluluğunun daha büyük olduğuna işaret edilmiştir.⁴⁰² Ancak sorumluluk kime ait olursa olsun ülke yönetimini ellerinde bulunduranlar, Türk siyasetinin yeni isimleri üzerinde durmuş ve bundan sonrası için az partili, dolayısıyla az liderli bir yapı öngörmüşlerdir. Bundan sonra darbeyi gerçekleştirenler, ülkenin hangi yöne gitmesi gerektiği ve bunu kimlerin yapacağına karar vermiştir.

Darbeyi, Süleyman Demirel liderliğindeki AP'nin, Kürt ayrılıkçılar dâhil, solcular ve sağcılar arasında iç savaşa dönüşen terör olaylarını durdurmak, Meclis'in içinde bulunduğu tıkanıklığı (Cumhurbaşkanlığı seçimi gibi) aşmak ve %100'ün üzerinde seyreden

⁴⁰² Akşin, *Kısa Türkiye...*, 275-276.

enflasyonu düşürmek konularında başarısız kalmasının sonucunda ortaya çıkan bir eylem olarak nitelendiren Kemal Karpat, Bülent Ecevit'in de aynı sorunlarla baş başa kaldığını ve onun da sorunlara çözüm yolu bulamadığını, ayrıca Ordunun ısrarlı mutabakat çağrılarına her iki liderin de cevap veremediğini ifade etmiştir. Ona göre, Orduyu harekete geçiren en önemli olay, Milli Selamet Partisi (MSP)'nin Konya'da düzenlediği toplantısıdır. Bu toplantı, ülkede düzenlenen bir dizi benzeri toplantının doruk noktasıdır ve MSP'nin İslam'ın başlangıç ilkelerine dönmekte kararlı olduğu anlaşılmıştır.⁴⁰³ Ergun Özbudun ise müdahalenin doğrudan nedenini, 1975 ile 1980 arasında peşinde beş binden fazla ölü ve bu sayının üç katı kadar yaralı bırakan siyasal şiddet ve terörizme bağlamıştır.⁴⁰⁴

Burada dikkat çeken önemli bir nokta, kuşkusuz 1970-1980 yılları arasında kurulan Hükûmetlerin fazlalığı ve 10 yılda kurulan ya da kurulmaya çalışılan 12 ayrı Hükûmetin ülke sorunlarına çözüm üretilmediği gerçeğidir. Zira çözüm gelmiş olsaydı, diğer bir Hükûmete gerek kalmayacaktı. On yıl zarfında kurulan en uzun ömürlü Hükûmet, iki yıldan biraz fazla ayakta kalabilmiş, ülke sorunlarına çözüm üretilmediklerini ya da üretilmeyeceklerini anlayan idareciler koltuklarını bırakıp gitmek yerine, kan ve gözyaşını siyaset malzemesi yaparak, hırslarının kurbanı olmuşlardır. Ancak burada altı çizilmesi gereken nokta, halkın da her iki lidere, yani Bülent Ecevit ve Süleyman Demirel'e olan ilgi ve bağlılıklarının azalmadığı, aksine iki büyük partili bir Türkiye'nin yaratıldığı gerçeğidir. Bunun türlü sosyolojik ve psikolojik nedenleri olmakla beraber, muhalefet partilerinin iyi örgütlenememesi ve iktidara gelen partinin de iktidarın tüm nimetlerinden faydalanarak, karşı tarafı bastırıldığı bir dönemin yaşanmış olması, kendi içerisinde belli birtakım doğru ve yanlışları barındırmıştır. Buna göre 1970-1980 arası dönemi de diğer dönemler gibi kendi şartları içerisinde değerlendirmek gerekmektedir.

12 Mart vesayet rejiminden çıkış için çok önemli bir yere sahip olan 1973 seçimlerinden sonra kurulan Hükûmetlerin en önemli meşguliyetleri iktidarda kalmak ve rakiplerinin iktidara gelmesini engellemek olmuştur. Acil krizlere müdahale etmekten fazlasını yapamayan bu Hükûmetlerin iktidarda kalma şansları zayıftı ve uygulayacakları siyaseti Koalisyon ortaklarına danışmak zorundaydılar. 1977-1980 yılları arasında ise Türkiye'de zayıf ve istikrarsız Hükûmetler devri yaşanırken, aşırı sağ ve sol gruplar arasında siyasi terörün tırmanması, yükselen enflasyon ve cari açığın giderek artması

⁴⁰³ Konya'da gerçekleştirilen toplantıya yüz bine yakın insan katıldı. Arapça yazılı bayraklarla şeriatın geri getirilmesi isteniyordu. Karpat, *Türkiye'deki...*, 274.

⁴⁰⁴ Özbudun ve Gençkaya, *a.g.e.*, 40.

yüzünden topyekûn bir politik ve ekonomik çöküşün içerisine girilmiştir. Bu çöküş de müdahaleyi kaçınılmaz hale getirmiş ve müdahale, hem iç hem de dış politika üzerinde önemli değişikliklere sebebiyet vermiştir. Böylece Türk diplomasisi kronik bir iç istikrarsızlığa sürüklenmiş ve ekonomik krizlerin mahkûmu olmuştur.⁴⁰⁵ Artık asker dâhil tüm kesimler istikrarlı bir siyasi tablo için kolları sıvamış ve çok uzun yıllardır özlemle beklenen siyasi barışın sağlanması amaçlanmıştır. Tabii siyasi barışın vesayet yönetimi altında sağlanamayacağı gerçeği de unutulmamalıdır.

Bülent Ecevit, Süleyman Demirel, Alparslan Türkeş, Necmettin Erbakan gibi parti liderlerinin yanında, birçok partilinin de tutuklanarak cezaevlerine konulması ve siyasi yasaklı hale gelmesi, darbeyi yapan kadroyu yeni arayışlara itmiş ve yeni siyasi aktörler ortaya çıkarılmıştır. Ancak hemen her dönemde olduğu gibi, ortaya çıkan isimler birtakım çevreler tarafından hoş karşılanmamış, yazılan senaryolarda da değişiklikler yapılmıştır.

Buna göre, 15 Eylül 1980 günü Devlet Başkanı Kenan Evren, Kâmrân İnan'ı arayarak, İnan'ın kendisine vedaya gittiği günü hatırlatarak,⁴⁰⁶ onu vazifeye çağırmıştır. İnan vazifenin ne olacağını sorduğunda ise “*Şimdi yanımda bulunan Feyzioğlu'nu Başbakan tayin ettik, Konsey üyeleri ile birlikte sizin için Enerji Bakanlığı'nı düşündük*” ifadelerini kullanmıştır. Kendisinin Dışişlerinde daha başarılı olacağını ifade eden İnan, Evren'den yalnız olmadığı ve Konsey'dekilerle birlikte bu kararın alındığı cevabını alınca, daha önce bir kez giydiği ve ateşten gömlek olarak ifade ettiği Enerji Bakanlığı sandalyesine bir daha oturamayacağı açıklamasında bulunmuştur.⁴⁰⁷ Bu da göstermektedir ki artık Hükûmetler masa başında, bir grup insanın görüşleri üzerine kurulmakta ve halk iradesi bir kez daha göz ardı edilmektedir.

Milli Güvenlik Konseyi'nin Turhan Feyzioğlu formülü tutmayınca, Hükûmet kurma görevi eski Deniz Kuvvetleri Komutanı Oramiral Bülent Ulusu'ya verilmiştir. Ulusu Hükûmeti, 23 Eylül günü Milli Güvenlik Konseyi'nde Bakanlar Kurulu'nun okunmasıyla beraber görevine başlamıştır.⁴⁰⁸ 24 Ocak Kararları bu dönemde aynen devam ettirilirken,

⁴⁰⁵ Hale, *a.g.e.*, 153.

⁴⁰⁶ Bu görüşmede Genel Kurmay Başkanı Kenan Evren, İnan'a “Siz gidin, ihtiyacımız olacak, çağıracağız. Siz vatanperversiniz. Daima iyi örnek verdiniz” ifadelerini kullanmıştı. İnan, *Senatör*, 412.

⁴⁰⁷ İnan, *Cenevre Yılları*, 77-78.

⁴⁰⁸ Bülent Ulusu Hükûmetinin Bakanlar Kurulu için Bkz. *TC Resmî Gazete*, 22 Eylül 1980, S. 17113. ; *Milli Güvenlik Konseyi Tutanak Dergisi*, Cilt: 1, Tarih: 23 Eylül 1980, s. 55-56. ; Başbakanlık Personel ve Prensipler Genel Müdürlüğü, *a.g.e.*, 415-423. ; 30 Eylül 1980 tarihinde Milli Güvenlik Konseyi'nin beşinci

enflasyondaki düşüş kredi faizlerine yansımamış ve faizler %80-85 düzeylerinde gerçekleşmiştir.⁴⁰⁹

Diğer taraftan 29 Ekim 1980 tarihinde, Milli Güvenlik Konseyi Genel Sekreterliği'nden yapılan açıklama ile beraber Bülent Ecevit ve Süleyman Demirel'in aktif siyasete dönmeleri halinde parti lideri olamayacakları beyan edilmiştir.⁴¹⁰ Açıklamadan bir gün sonra ise Ecevit, "*Bugün Cumhuriyet Halk Partisi Genel Başkanlığından ayrılmış bulunuyorum. Zorunlu olacağı anlaşılan bu ayrılışı şimdi gerçekleştirmekte yarar gördüm*"⁴¹¹ ifadeleriyle CHP Genel Başkanlığı'ndan istifa ettiğini kamuoyuna duyurmuştur.

Bülent Ecevit'in parti Genel Başkanlığından ayrılışı basın tarafından ele alınamazken, parti içerisinde Ecevit karşıtları, "liderliğinin sona erdiğini istifa mektubuyla tescil etmiştir" şeklinde yorumlamış, Ecevit'e daha yakın duran çevreler ise örgütü başsız bıraktığı için eleştirmişlerdi onu. İstifayı hata olarak telakki eden Sina Akşin, Ecevit'in bu

---

birleşiminde Bülent Ulusu Hükûmetine oybirliği ile güvenoyu verilmiştir. *TC Resmî Gazete*, 1 Ekim 1980, S. 17122.

⁴⁰⁹ "Türk Ekonomisinin Görünümü ve Geleceği", *Milliyet*, 23 Eylül 1980.

⁴¹⁰ MGK genel Sekreterliği tarafından parti liderleri hakkında yapılan bildiri şu şekildedir:

"28 Ekim 1980 tarihinde MGK Genel Sekreteri Orgeneral Haydar Saltık'ın yabancı basın mensuplarıyla yaptığı toplantıda, bazı sorulara verdiği cevaplar, basının bir kısmında Bay Demirel ve Bay Ecevit'in yasaklamalar kalktığına siyasi hayata yeniden parti lideri olarak dönebilecekleri izlenimini vermeye yol açacak manşet ve ibarelerin yer almasına sebep olmuştur.

Bu toplantıda, siyasi faaliyetler serbest bırakıldığında Bay Demirel ve Bay Ecevit'in diğer vatandaşlar gibi siyasi faaliyetlerini sürdürebilecekleri açıklanmış, ancak herhangi bir partinin lideri olacaklarına dair beyanda bulunulmamıştır. 12 Eylül harekâtını gerektiren olaylar arasında siyasi partilerin demokratik kurallara uygun olarak işlemesine imkân verecek yolların tıkanmış olması önemli sebeplerden birisini teşkil eder.

Seçim ümitlerini parti liderlerinin takdir ve kararına bağlı gören milletvekillerinin, yüce ulusun kendilerine verdiği emaneti şahsi iradeleriyle kullanamayarak Senato ve Meclis'in sorumsuz bir atalet içine düşürülmesi kamuoyunun gözlerinin önünde cereyan etmiştir. Partiler Kanunu yeniden düzenlenirken, liderler saltanatına yol açmayacak şekilde demokratik güvencelerin getirilmesi görüşünden hareketle siyasi parti liderlerinin belirli sürelerden daha fazla hizmet etmelerini önleyecek esasların konması da düşünülmektedir." Bakışık, a.g.e., 466-467..

⁴¹¹ Ecevit, açıklamasının devamında şunları dile getirmiştir:

"Bu dönemde, tüm parti çalışmaları yasaklandığı gibi, genel başkanlık görevinin gereklerini yerine getirebilmem de olanaksızdı. O nedenle, genel başkanlığı bırakmam, partide bir yönetim sorunu yaratmayacaktır. Parti çalışmalarına izin verilip kurultay toplanıncaya kadar geçecek süreyi üyelerimizin, yeni genel başkan seçimi üzerinde düşünerek değerlendirmeleri de böylece kolaylaşmış olacaktır.

CHP, gücünü kişilerden değil, kurucusu yüce önder Atatürk'ün ilkelerinden, Cumhuriyet ve demokrasiyle bütünleşmiş tarihinden ve kendini hizmetine adanmış halktan alır. Cumhuriyet Halk Partisi genel başkanlığından ayrıldıktan sonra da Atatürk ilkeleri ışığında, Cumhuriyetin sürekliliği ve demokrasinin kökleşmesi için, ömrüm boyunca çalışmayı, görevlerin en değerlisi bileceğim" Bakışık, a.g.e., 467.

şekilde Cunta'ya cesaret verdiğini savunmuştur.⁴¹² Partinin önemli isimlerinden Hikmet Çetin ise Ecevit'in istifasını şöyle anlatmıştır:

“Evdeyken telefon ettiler bana. Dediler ki ‘Sayın Genel Başkan sizi bekliyor.’ Evimiz de çok yakın, Oran’da. Hemen gittim. Baktım rahmetli Üstündağ ve merkez yürütme kurulu üyelerinin bir bölümü oturmuş konuşuyorlar. Bir karar varmış gibi, işte Sayın Ecevit’in Genel Başkanlıktan istifa kararı aldığını, bu mücadele döneminde kendisini daha özgür hissetmek istediğini açıkladılar. Böylece bana sonucu söylediler. Orada partide görevli olmayan tek kişi bendim. Ben de şiddetle karşı çıktım, yani böyle bir hakları olmadığını, böyle bir dönemde partinin yalnız bırakılmaması gerektiğini, Haydar Saltık’ın bir konuşmasını gerekçe göstererek partiden, Genel Başkanlıktan ayrılmanın çok yanlış olduğunu, partinin kurultay yapma şansının bile olmadığını, Genel Başkan seçilemeyeceğini, partinin sahipsiz kalacağını söyleyerek buna çok karşı çıktım.”⁴¹³

Bu arada MGK demokratikleşme programı olarak telakki edilen bir paket açıklamış ve şu hususlara yer vermiştir:

- 1- Kurucu Meclis’in teşkiline imkân verecek ön şartların sağlanması,
- 2- Anayasa Düzeni Hakkındaki Kanun’a ek olmak üzere çıkarılacak Kurucu Meclis’in kuruluş, görev ve yetkileri hakkındaki kanunun kabulü,
- 3- Kurucu Meclis’in bilfiil teşkil edilerek çalışmaya başlaması ve öncelikle yeni Anayasanın hazırlanması,
- 4- Yeni Anayasa metninin hazırlanacak bir referandum kanunu ile halkoyuna sunulması tasvip edilmesi,
- 5- Yeni Anayasanın halkoyunca kabul edilmiş hükümleri uyarınca yeni partiler kanunu ve yeni seçim kanununun hazırlanıp Kurucu Meclis’çe kabul edilmesi,
- 6- Yeni Anayasa ve siyasi partiler kanununa uygun yeni partilerin kurulmasına ve teşkilatlanmasına yetebilecek bir zaman da dikkate alınarak parti faaliyetlerinin başlatılması,

⁴¹² Akşin, *Kısa Türkiye...*, 276.

⁴¹³ Akar ve Dündar, *a.g.e.*, 325.

- 7- Belirttiğim makul sürenin sonunda, yeni seçim kanunu uyarınca genel seçimlerin yapılması suretiyle parlamentonun kurulması ve göreve başlaması,
- 8- Anayasada yer almış geçici hükümler uyarınca Kurucu Meclis ve Milli Güvenlik Konseyi'nin görev ve mevcudiyetlerinin sona ermesi suretiyle normal siyasi hayata bütünüyle dönülmesi.⁴¹⁴

Yeni yönetim kadrosuyla birlikte, ülkenin yeni Anayasa ihtiyacı için 29 Haziran 1981'de "*Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin varlığı ve bağımsızlığı, ülkenin ve milletin bütünlüğü ve bölünmezliği ve toplumun huzuru korunarak, milli dayanışma ve sosyal adalet anlayışı içinde herkesin insan haklarından ve temel hürriyetlerden eşitlik ilkesine göre yararlanmasını ve hukukun üstünlüğünü sağlayacak demokratik, laik hukuk devletinin kurulması için gerekli hukuki düzenlemelerle Anayasayı, Siyasi Partiler ve Seçim kanunlarını yapmak ve varlığı, genel seçimlerde kurulacak Türkiye Büyük Millet Meclisi fiilen göreve başlayınca sona ermek üzere*" Kurucu Meclis kurulması kararlaştırılmıştır.⁴¹⁵

Kurucu Meclis'in ikinci kanadı Danışma Meclisi olacak ve bu Meclis, anlaşılacağı üzere danışmanlık yapacaktır. Her hâlükârda son söz MGK'da olacaktır. Danışma Meclisi (DM), yükseköğrenim görmüş 160 üyeden oluşacak, bunlardan 120'si her ilin valisi tarafından önerilen adaylar içerisinde MGK tarafından seçilecektir. DM üyelerinin 11 Eylül 1980 tarihi itibarıyla herhangi bir siyasi partiye üyeliklerinin olmaması gerekecektir.⁴¹⁶

Kurucu Meclis, çalışmalarını 7 Kasım 1982 tarihinde tamamlamış ve Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin yeni Anayasasını hazırlayarak, halk oylamasına sunmuştur. Halkın büyük çoğunluğunun katıldığı oylama, aynı zamanda Cumhurbaşkanlığı için de Kenan Evren'in seçilmesi anlamına geliyordu. Oylamada %91,4 gibi yüksek bir oranda evet oylarının çıkmasıyla Anayasa kabul edilmiş⁴¹⁷ ve 20 Kasım 1982'de Resmî Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir.

⁴¹⁴ Tanör, a.g.m., 41.

⁴¹⁵ *Milli Güvenlik Konseyi Tutanak Dergisi*, Cilt: 3, Tarih: 29 Haziran 1981, s. 583-593. ; Konsey, Kurucu Meclis'e üye olabilmek için birtakım şartların yerine getirilmesi gerektiğini açıklamış ve karar Resmî Gazete'de yayımlanmıştır. *TC Resmî Gazete*, 9 Ağustos 1981, S. 17423.

⁴¹⁶ Akşin, *Kısa Türkiye...*, 276.

⁴¹⁷ *Danışma Meclisi Tutanak Dergisi*, Cilt: 11, Yasama Yılı: 2, Tarih: 8 Kasım 1982, s. 221-222.

7 kısımdan oluşan 1982 Anayasası'nda 177 madde ve 16 geçici madde bulunmaktaydı. Anayasa'nın başlangıç kısmında, "Demokrasiye âşık Türk evlatlarının vatan ve millet sevgisine tevdi olunur"⁴¹⁸ ifadesi yer alırken, "*Millet yönetimini emaneten üstlenmiş bulunan Silahlı Kuvvetler, bu emaneti sahibine vermek için, Türk Milletinin bozulan demokrasisini, her türlü çarpık düşünce, tefsir ve uygulamaya açık bulunan Anayasasını, demokrasi gereklerine ve gerçeklerine uygun olarak ihya etmek için Milli Güvenlik Konseyince Türk Milleti adına vücut verdiği Danışma Meclisine yeniden hazırlatmış bulunmaktadır*"⁴¹⁹ açıklaması yapılarak, yeni Anayasa kamuoyuna tanıtılmıştır.

1982 Anayasası ile birlikte milli irade, seçilmiş meclisler, siyasi partiler, siyasetçiler ve sendikalar ile meslek kuruluşlarına daha az güven duyulduğu ortaya çıkmıştır. Sendikaların zayıflatılarak, dernek kurma özgürlüklerinin önemli ölçüde kısıtlanması ve siyasi partilerle sivil toplum örgütleri arasında herhangi bir işbirliğine izin verilmemesi Anayasa'nın özgürlükçü olmadığını göstermiştir. Diğer taraftan yargının denetleme yetkisinin ve üniversite özerkliklerinin belirli ölçülerde kısıtlanmasının da güçlü bir Başkanlık Sistemi oluşturma amacıyla gerçekleştirildiği yorumlarına neden olmuştur. Ayrıca 1982 Anayasası'yla, güçlü bir Cumhurbaşkanlığı ve Milli Güvenlik Kurulu vasıtasıyla, askerin siyasi hayatın koruyucusu ve hakemi olmasının tasarlandığı algılanmıştır.⁴²⁰ Bu Anayasayla 1961 Anayasası'ndan intikam alındığını savunanlar olmuştur. Ancak unutulmaması gereken nokta, her iki anayasanın da darbe sonrası ve askeri yönetimin istekleri doğrultusunda hazırlandığıdır.

3.1.1. Yeni partilerin kurulması ve seçim çalışmaları

Yeni Anayasa ile birlikte Cumhurbaşkanı'nın da Halkoylamasıyla belirlenmesinden sonra, sıra Siyasi Partiler ve Seçim Kanunu'na gelmiştir. Bunun için görevli kılınan Danışma Meclisi, derhal çalışmalara başlamıştır.⁴²¹ Hazırlanan kanunla birlikte yeni siyasi partilerin kurulmasının önü açılmıştır. Böylece 16 Mayıs 1983'te kurulan Milliyetçi Demokrasi Partisi'ni 20 Mayıs'ta kurulan Anavatan Partisi, Halkçı Parti ve Büyük Türkiye Partisi izlemiştir. Ardından ise 6 Haziran'da Yüce Görev Partisi ve Sosyal Demokrasi

⁴¹⁸ *Kanunlar Dergisi*, Cilt: 65, Kanun No: 2709, s. 489-533.

⁴¹⁹ *Milli Güvenlik Konseyi Tutanak Dergisi*, Dönem: 1, Cilt: 7, Tarih: 24 Eylül 1982, s. 335.

⁴²⁰ Özbudun ve Gençkaya, *a.g.e.*, 57-58.

⁴²¹ *Danışma Meclisi Tutanak Dergisi*, Cilt: 11, Yasama Yılı: 2, Tarih: 11 Kasım 1982, s. 331-334.

Partisi ile 19 Temmuz'da Refah Partisi kurulmuştur.⁴²² Böylece iki ay içerisinde, seçimlere katılabilmek umuduyla yedi ayrı parti kurulmuştur.

Kurulan yedi partiden sadece üçünün seçimlere girebileceği açıklanırken, Milli Güvenlik Konseyi'nin Cumhuriyet Başsavcılığı kanalıyla her üç partiden 7'şer üyeyi veto etmesi 37 üye ile kurulan Anavatan Partisi'ni rahatsız etmezken, Halkçı Parti ve Milliyetçi Demokrasi Partisi'nin kurucu üye sayısı 26'ya düştüğü için bu partilerin derhal 4'er üye daha bulmaları istenmiştir.⁴²³ Bu karar üzerine harekete geçen her iki parti de gerekli üyelikleri tamamlamışlar ve seçime katılmaya hazır hale gelmişlerdir.

Demokrasi taksimetresinin, Mayıs 1983'ten itibaren, yeni siyasi partilerin kurulmasıyla birlikte, yeniden işlemeye başladığını ifade eden Kâmrân İnan, her zaman olduğu gibi faturanın yine Anayasa'ya kesildiğini, Türkiye'de uygulayıcıların değil, metinlerin suçlu görüldüğünü ifade etmiştir. Ona göre, Türkiye'de Anayasa değiştirmek siyasi bir spor haline gelmiştir. Çünkü 70 yılda bu kadar sık Anayasa değiştiren başka bir ülke yoktur. İnan, demokrasi macerasının üçüncü merhalesinin başladığı bu dönemde, kaptanlar, makinist ve çarkçıların yeni olduğunu, ama ekipler içinde sadece kıyafetini değiştirmiş ve bıyığını kesmiş eskilerin bulunduğunu vurgulanmıştır.⁴²⁴ Gerçekten de siyasi partiler kapatılıp, birçok mensubu yasaklı hale getirilmiş olsa da yeni kurulan partilerin içleri yine eski siyasilerle doldurulmuştur. Bu, belki yetişmiş insanın yokluğundan, belki de bu eski siyasetçiler vasıtasıyla oy kazanma amacından ileri gelmektedir.

18 Temmuz günü Cumhurbaşkanı Kenan Evren'den beklediği mesajı alan Kâmrân İnan, Cenevre'deki görevinden ayrılarak Türkiye'ye dönmüştür. 22 Temmuz'da da Dışişleri Bakanı İltiz Türkmen'in teklifi ve Cumhurbaşkanı Kenan Evren'in onayı ile İnan, "Açık bulunan 1. derece kadrolu ve +500 ek göstergeli Yüksek Müşavirliğe" atanmıştır.⁴²⁵ Basın mensuplarının, görevinden ayrılarak siyasete atılacağı söylentilerini sorması üzerine İnan, "Şu anda sizinle bir Büyükelçi olarak konuşuyorum, politikada adımın geçmesini bir iltifat olarak sayıyorum" ifadelerini kullanırken, politikanın önemini vurgulayarak, "Hangi

⁴²² Tanör, *a.g.m.*, 56.

⁴²³ *Milliyet*, 8 Haziran 1983.

⁴²⁴ İnan, *Siyasetin İçinden*, 97.

⁴²⁵ *BCA*, 30.11.1 581.34.11

*görevle millete daha çok faydalı olacaksam onu seçerim elbette” demiştir.*⁴²⁶ Vakit kaybetmeden Başbakan Bülent Ulusu’yu ziyaret eden İnan, Cumhurbaşkanı Evren’in Başbakan’dan MDP’ye destek vermesini istediğini öğrenmiş ve Sunalp ve Özal hareketinin birleştirilmesi gerektiği üzerinde fikir birliğine varmışlardır.⁴²⁷

Siyasete hızlı bir giriş yapan Kâmrân İnan, 3 Kasım’da yaptığı miting konuşmasında Turgut Özal’ı kastederek, “*Kendi millet ve devletinin büyük olduğuna inanmamış bir insan o devletin başına gelemes*” ifadelerini kullanmış, MDP Lideri Turgut Sunalp ise Özal’ı ideolojik davranmakla suçlamıştır.⁴²⁸ 4 Kasım günü ise Cumhurbaşkanı Evren, Konsey’in de gücünü arkasına alarak, Özal’a yüklenmiş ve ona oy verilmemesini istemiştir. Evren yaptığı açıklamada, “*Yeni partilerimiz birçok tatlı vaatlerde bulundular. Elbette böyle söyleyecekler. Hiçbir satıcı benim malım çürük der mi?*” ifadelerini kullanırken, Ekonomik Kurul, Bakanlar Kurulu ve MGK’yı yok sayarak, tüm iyi kararları kendilerinin aldığını söyleyen siyasetçilere üzüldüğünü anlatarak, Özal’a da göndermede bulunmuştur. Evren sözlerine şu şekilde devam etmiştir: “*Mevcut partiler birkaç oy toplama pahasına evvelce olduğu gibi tavizler vermeye başlarsa bu baygın yatan canavar yeniden dişlerini gösterir.*”⁴²⁹

Özal’ın altı yıl kendisinin, iki yıla yakın da partisi içerisinde başka isimlerin ülkeyi tek başına yönetmesi sırasında iyi ilişkiler kurduğu gözlenen Evren’in seçimlerden önce neden böyle bir tutum takındığını anlamak gerçekten güçtür. Öte yandan Evren sadece siyasilere değil, halka da uyarıda bulunmuştur. Ancak halk kararını çoktan vermiştir. Seçime sadece iki gün kalmıştır.

3.1.2. 1983 seçimleri ve birinci Özal hükûmeti

6 Kasım 1983 tarihinde kayıtlı 19 767 366 seçmenden, 18 238 362 kişinin oyunu kullandığı genel seçimlerde, Anavatan Partisi %45,1’lik oy oranıyla 211, Halkçı Parti %30,5’lik oy oranıyla 117, Milliyetçi Demokrasi Partisi ise %23,3’lük oy oranıyla 71

⁴²⁶ *Milliyet*, 20 Temmuz 1983.

⁴²⁷ İnan, *Siyaset Yılları*, 7-8.

⁴²⁸ *Milliyet*, 4 Kasım 1983.

⁴²⁹ “MGK icraatını sürdüreceğ yönetimi getireceğinize İnanıyorum”, *Milliyet*, 5 Kasım 1983.

milletvekilliği kazanmışlardır.⁴³⁰ Üç yıllık askeri idareden sonra yapılan seçimlerde halk iradesini kullanmış ve Turgut Özal'ın partisi ANAP'ı tek başına iktidara taşımıştır. Böylece 12 Eylül idaresinin Tekelci/Liberal ekonomik ve siyasi mantığına ters düşen Milliyetçi Demokrasi Partisi yerine, Turgut Özal'ın Anavatan Partisi kazanan taraf olmuştur. Bu sonuçla ülkede fazla bir şeyin değişmeyeceği anlaşılmış, sadece Ordunun kışlasına döneceği gerçeği ortaya çıkmıştır.⁴³¹ Ancak bu sonuçla ortaya çıkan bir şey daha vardır. Halk da askerler gibi artık istikrar istemiş ve oyunu bu yönde kullanmıştır. Hangi görüş ya da ideolojiden olursa olsun, ülkede tek başına iktidara gelen bir parti arkasına halkın çoğunluğunu almakla beraber, daha rahat hareket etme şansını da elde etmiş olacaktır. Ayrıca askerin kışlasına dönmesi siyasetten tamamen kopması anlamına da gelmez. Zira ülkenin en tepesinde hala bir asker oturmakta ve görev süresinin bitmesine daha altı yıl vardır.

Kâmrân İnan, seçim sonuçlarını 1950 yılında Cumhuriyet Halk Partisi'nin başına gelenin, şimdi de kendi başlarına geldiği şeklinde yorumlamıştır.⁴³² Bu sonuçla birlikte Başbakan Bülent Ulusu, *“6 Kasım 1983 tarihinde yapılan Milletvekili seçimi sonucunda kurulan Türkiye Büyük Millet Meclisi bugün toplandığından, Millet iradesinin yeni Hükümet teşkiline yansımaları temin için, Bakanlar Kurulunun istifasını yüksek tensiplerinize saygı ile sunuyorum. Bu sırada 15 Kasım'da Kuzey Kıbrıs Türk Federe Devleti'nin bağımsızlığını ilan etmesi, tüm Türkler arasında sevinçle karşılandı”* diyerek istifa etmek durumunda kalmıştır. Ulusu ayrıca, *“20 Eylül 1980 tarihinde tevdi buyurduğunuz Başbakanlık görevini deruhte ettiğim 3 yılı aşkın sürede esirgemediğiniz ilgi, destek ve irşatlarınız nedeniyle, Zatı Devletlerinize Şahsım ve Bakan arkadaşlarım adına en derin şükranlarımı ve saygularımı arz ederim”*⁴³³ diyerek de Cumhurbaşkanı'na olan bağlılığını dile getirmiştir. Böylece askeri yönetim sona ermiş, ancak vesayet bir süre daha devam ettirilmiştir. Çünkü halk kadar, asker de gelecekte çok emin değildir. İşte bu bilinmezlik Özal'a ilk yıllarında baskıyı da beraberinde getirmiştir.

⁴³⁰ TÜİK, a.g.e., 117-120. ; Seçimlerle ilgili ayrıntılı bir değerlendirme için Bkz. Tunçay, M. (Vd.). (2005). *Cumhuriyet Ansiklopedisi 1923-2000, Cilt 4/1981-2000* (Beşinci Baskı). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 68-69.

⁴³¹ Çulcu, M. (2006). *Marjinal Tarih Tezleri* (Dokuzuncu Baskı). İstanbul: E Yayınları, 354.

⁴³² İsviçre Radyosu'na verdiği mülakatında İnan, demokrasiye dönülmüş olmasının önemini vurgularken, seçimlerin cereyan tarzı ve sonuç karşısında Avrupa Konseyi ve kamuoyunun utanması gerektiğini söyledi. İnan, *Siyaset Yılları*, 14.

⁴³³ *TC Resmî Gazete*, 25 Kasım 1983, S. 18232.

Seçimlerden zaferle çıkan Turgut Özal, vakit kaybetmeden Avrupa Birliği konusunda önemli açıklamalarda bulunmuştur. Özal, MGK'nin en büyük başarısının seçimlerin serbestçe yapılmasını sağlaması olduğunu belirterek, normal yollarla demokrasiye dönüldüğünü, bundan sonra Avrupa'nın Türkiye'ye yardımcı olması gerektiğini, aksi bir durumda bile Türkiye'nin güçlükleri aşabileceğini ifade etmiştir. Özal, ilaveten Türkiye'nin milletvekillerini normal yolla seçtiği için en kısa zamanda Avrupa Konseyi'ndeki yerini alması gerektiğini de vurgulamıştır.⁴³⁴

NATO ve Avrupa'da Türkiye'deki seçimlerin göstermelik olduğuna yönelik çıkan söylentilere cevap mahiyetinde Times Dergisi'ne de bir röportaj veren Turgut Özal, bu tarz söylentilerin seçim sonuçlarından sonra değiştiğini belirterek, ödenecek bedelin çok yüksek olması durumunda, Birliğe girmeye niyetli olmadıklarını da eklemiştir.⁴³⁵ Özal'ın bu haklı talepleri çok geçmeden karşılığını bulmuş ve Birlik, Ocak 1984'te yapılacak toplantıya Türk parlamenterlerinin de katılabileceklerini duyurmuştur.⁴³⁶ Böylece Türkiye-Avrupa Birliği ilişkileri daha güçlü bir iktidarla yeni bir safhaya girmiştir.

MDP ve HP, Hükûmet çalışmalarını yakından takip etmek ve denetlemek için oluşturdukları "gölge kabine" ile çalışmaları düzenli olarak değerlendirmek ve bu konuda partilerinin Merkez Karar ve Yönetim Kurullarına bilgi vermeyi amaçlamışlardır. Muhtemel gölge kabinde Dışişleri Bakanlığı için Kâmrân İnan'ın ismi yer almıştır.⁴³⁷ Burada, acaba MDP tek başına ya da HP ile Koalisyon ortağı şeklinde iktidara gelmiş olsaydı, Dışişleri Bakanlığı'na yine Kâmrân İnan'ı getirirler miydi sorusu akla gelmektedir.

Bu sırada Türkiye için hayati bir öneme sahip olan Kıbrıs'ta Bağımsız bir Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin kuruluşu gerçekleşmiştir. Ada'da Rumların uzun yıllardır çözümden yana olmamaları ve Kıbrıs Türk halkının kendi geleceğini kendisinin belirlemesi hakkına dayanarak, 15 Kasım 1983 tarihinde bağımsızlık kararı alınmış ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti kurulmuştur. Aynı gün Kıbrıs Türk Federe Devleti Meclisi yaptığı bir

⁴³⁴ *Hürriyet*, 9 Kasım 1983.

⁴³⁵ *Milliyet*, 13 Kasım 1983.

⁴³⁶ Özal'ın parlamenterlerin katılımı konusunda partiler arasında görüş birliğine varıldığını açıklamasına rağmen, TBMM Dış İlişkiler Komisyonu'nun 4 Ocak 1984 tarihinde yapılan toplantısında söz alan Kâmrân İnan; toplantıya katılmanın erken olduğunu, Konsey'in son üç yıldır Türkiye'ye karşı takındığı tutuma bir tepki gösterilmeden toplantıya katılmanın yanlış olacağını ifade etmiştir. *Cumhuriyet*, 20 Ocak 1984.

⁴³⁷ *Milliyet*, 26 Kasım 1983.

toplantıda devletin kuruluşu ve bağımsızlık bildirisini onaylamıştır. Meclis'in konuyla ilgili kararı şu şekildedir:

“Kıbrıs Türk halkının özgür iradesini temsil eden doğuştan hür ve eşit olan bütün insanların hür ve eşit yaşamaları gerektiğine inanan,

Bu inanç içerisinde Kıbrıs Türk halkının kendi kaderini 17 Haziran 1983 tarihli kararıyla dünyaya ilan etmiş olan,

İrk, milli menşe, dil ve din gibi farklılara dayalı olarak insanlar arasında ayırım gözetilmesini, ırkçılığı, baskı ve tahakkümü reddeden,

Kıbrıs'ta, Doğu Akdeniz'de, Orta Doğu'da ve dünyada tam bir barış ve istikrarın, özgürlüğün, insan haklarının egemen olmasını isteyen,

Kıbrıs Ada'sındaki iki halkın kendi milli benliklerini koruyarak huzur ve güven içinde yaşamaya ve kendi kendilerini yönetmeye hakları olduğuna inanan,

Aynı adada yan yana yaşamaya mecbur bulunan bu iki halkın aralarındaki bütün sorunları eşit düzeyde müzakerelerle barışçı, adil ve kalıcı bir çözüme ulaştırmalarının mümkün ve zorunlu olduğu görüşüne sınıksız bağlı bulunan,

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin ilanının iki eşit halk arasındaki ortaklığın bir federasyon çatısı altında yeniden kurulmasını ve sorunların çözümlenmesini engellemeyip kolaylaştırabileceğine kani olan,

İki halk arasındaki bütün sorunların barışçı ve uzlaşıcı bir politika ile çözümünü için BM Genel Sekreteri'nin gözetimi altında eşit düzeyde müzakereler yürütülmesini yürekten dileyen ve önerilmiş bulunan zirve toplantısının bu açıdan yarar sağlayacağına inanan Meclisimiz, Kıbrıs Türk halkı adına Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin kuruluşunu ve bağımsızlık bildirisini onaylar.”⁴³⁸

---

⁴³⁸ “Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti kuruldu”, *Milliyet*, 16 Kasım 1983. ; KKTC'nin kuruluş süreci ve sonrasındaki gelişmeler ile ilgili olarak Bkz. Sönmezoğlu, *II. Dünya...*, 414-420. ; Ayrıca Bkz. Buluç, A. Z. (2008). KKTC'nin İlanı. *Türk Dış Politikası: 1919-2008*, 865-872.

Kıbrıs Türk Federe Devleti Meclisi tarafından onaylanan bağımsızlık Bildirisi'nde ise şu hususlara yer verilmiştir:

- 1- Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti, Birleşmiş Milletler ilkelerine bağlıdır.
- 2- Bağlantısızlık dışında bir dış politika izlenmeyecektir.
- 3- İki büyük devletle ve bütün ülkelerle ilişkilerinde, Doğu Akdeniz'de barış ve istikrarın ve dengenin korunmasını daima ön planda tutacak ve hiçbir askeri bloka katılmayacaktır.
- 4- Bütün ülkelerle dostane ilişkiler kurmayı amaçlamakta ve egemenlik alanında hiçbir ülke aleyhinde, hiçbir düşmanca faaliyete izin vermemeye karardır.
- 5- Tesis, garanti ve ittifak anlaşmalarına bağlıdır.
- 6- İslam ülkeleri, bağlantısız ülkeler ve İngiliz Uluslar Topluluğu'yla kabil olan en yakın bağları ve ilişkileri kurmaya çalışacaktır.
- 7- Dünyada, Akdeniz'de ve yakın bölgemizde barışın hüküm sürmesine hizmet edecektir.
- 8- Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin ilânı, iki eşit halkın gerçek bir federasyon çatısı altında yeniden bir ortaklık kurmasını engellemez, aksine bir federasyonun kuruluşu için gerekli önkoşulları tamamlayarak, bu yoldaki samimi çabaları kolaylaştırabilir. Bu yolda her yapıcı çabayı göstermeye karardlı olan Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti başka bir devletle birleşmeyecektir.
- 9- Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti, iki halk arasındaki sorunların barışçı ve uzlaşıcı bir yaklaşımla çözülmesi için BM Genel Sekreteri'nin iyi niyet görevinin devamından ve Genel Sekreter'in gözetimi altında müzakerelerin yürütülmesinden yanadır.
- 10- Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti, Rum kesiminin Türk halkını yeniden yabancı bir devletin tahakkümüne sokmayı amaçlayan ENOSİS hayalini kesinlikle terk etmesini, iki toplumu yaklaştıracak iyi niyet adımlarının derhal atılmasını bekler.⁴³⁹

⁴³⁹ "Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin ilkeleri", *Milliyet*, 16 Kasım 1983.

Karar Türkiye’de sürpriz olarak karşılanırken, akşam saatlerinde toplanan Bakanlar Kurulu’nun ardından bir açıklama yapan Dışişleri Bakanı İlder Türkmen, Türkiye’nin KKTC’yi tanıdığını ilan etmiştir.⁴⁴⁰ Türkiye’nin ardından da Bangladeş bu bağımsızlığı tanıyan ülke olmuştur. Buna karşılık Yunanistan ve Kıbrıs Rum Yönetimi bu kararı tanımayacaklarını açıklamışlardır. Yine Amerika Birleşik Devletleri, İngiltere, Fransa ve Sovyetler Birliği başta olmak üzere, çeşitli ülkeler bağımsızlık kararına tepki göstermişlerdir. İngiltere’nin Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi’ne “Bağımsızlık bildirisini kınayan, bu bildirin geri alınmasını isteyen ve Ada’da Kıbrıs Cumhuriyeti dışında hiçbir Hükûmeti tanımamaya çağırın” karar tasarısı 1 olumsuz, 1 çekimser oya karşılık 13 oyla kabul edilirken, Rauf Denktaş yaptığı konuşmayla Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti’nin bağımsızlık kararını geri almayacağını açık ve kesin olarak belirtmiştir. Kararın birtakım çevrelerde farklı tutum ve davranışlara neden olması, sorunun çözümlenmeden devam etmesine sebebiyet vermiştir.⁴⁴¹

13 Aralık 1983’te Türkiye Büyük Millet Meclisi’nde Turgut Özal’ın Başbakanlığında oluşturulan Bakanlar Kurulu’nun açıklanması,⁴⁴² 19 Aralık’ta Hükûmet Programı’nın okunması ve 22 Aralık’ta Program üzerinde görüşmelerin yapılarak, 24 Aralık’ta yapılan güven oylamasında 393 milletvekilinden 213’ünün kabul, 115’inin red ve 65’inin de çekimser oy kullanması sonucunda Hükûmet, Millet Meclisi’nden güvenoyu alarak göreve başlamıştır.⁴⁴³ Kabinede 11 mühendisin bulunması “Mühendisler Hükûmeti” şeklinde yorumlara sebebiyet verirken, Bakanların tümünün en az bir yabancı dil bildiği ve yaş ortalamasının 50,3 olduğu ifade edilmiştir.⁴⁴⁴

⁴⁴⁰ Tunçay (Vd.), *Cumhuriyet...*, C. 4, 71.

⁴⁴¹ Uçarol, *a.g.e.*, 990. ; Kıbrıs Rum Yönetimi Cumhurbaşkanı Kipriyanu, 6 Ocak 1984’te Paris’te Fransa Cumhurbaşkanı François Mitterand, 11 Ocak’ta ABD’de Dışişleri Bakanı George Shultz ve BM Genel Sekreteri Perez de Cuellar, 19 Ocak’ta Londra’da Avrupa Topluluğu Komisyonu üyeleri ile görüşmelerde bulunarak, Kıbrıs sorununa ilişkin Rum tarafının görüşlerine destek istemiştir. Kipriyanu diğer taraftan BM Genel Sekreteri’ne sunduğu öneriyle KKTC’ye Ada’nın %25’inin verilmesini, Maraş ve Güzelyurt’un kendilerine bırakılmasını, 1974 sonrasında Türkiye’den gelen göçmenlerin ve Türk kuvvetlerinin geri çekilmesini, Ada’nın tamamen silahsızlandırılarak KKTC’nin ilanını geri alınmasını istemiştir. Sönmezoglu, *II. Dünya...*, 423.

⁴⁴² I. Özal Hükûmeti Bakanlar Kurulu için Bkz. *TC Resmî Gazete*, 13 Aralık 1983, S. 18250. ; *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Cilt: 1, Yasama Yılı: 1, Tarih: 13.12.1983, s. 38-39. ; Başbakanlık Personel ve Prensipler Genel Müdürlüğü, *a.g.e.*, 431-445. ; Hükûmet Programı için Bkz. *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Cilt. 1, Yasama yılı: 1, Tarih: 19.12.1983, s. 62-85. ; Hükûmet Programı üzerinde yapılan görüşmeler için Bkz. *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Cilt: 1, Yasama Yılı: 1, Tarih: 22.12.1983, s. 89-137.

⁴⁴³ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Cilt: 1, Yasama Yılı: 1, Tarih: 24.12.1983, s. 140-146.

⁴⁴⁴ “Mühendisler Hükûmeti”, *Milliyet*, 14 Aralık 1983.

Bu arada Kâmrân İnan da Millet Meclisi'nde Dışışleri Komisyonu üyesi seçilmiştir. Burada çalışmalara koyulan İnan, 7 Mart 1984 tarihinde TBMM Genel Kurul'unda gündem dışı söz alarak, Yunanistan'ın Ege Denizi'nde emrivakilere girişebileceği ve Güney Kıbrıs'taki askeri varlığını daha da kuvvetlendirebileceği söylentilerine karşılık, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin dostluk ikazında bulunarak, komşu iki ülkeyi birbirine karşı kullanmak isteyen çıkar odaklarına fırsat verilmemesi gerektiğini anlatmıştır. Ayrıca Meclis'te bulunan üç siyasi partinin ortak önergesi olan ve bizzat kendisinin kaleme aldığı önergeyi Meclis Başkanlığı'na sunmuştur. Önergede, Yunanistan'la ilgili çıkan haberlerin iki ülke arasındaki dostluk ilişkilerini etkilememesi gerektiği ve Yunanistan'ın bu tür maceralara girişmeyeceğinin beklendiği vurgulanmıştır.⁴⁴⁵ 9 Mart'ta Yunanistan'ın Ankara Büyükelçisi'ni geri çağırarak, Türk Büyükelçisini de Türkiye'ye göndermesi, önergenin haklı olarak verildiğinin ortaya çıkması bakımından önemlidir.

Öte yandan 25 Mart 1984'te yapılan yerel seçimler, tıpkı genel seçimlerde olduğu gibi Anavatan Partisi'nin üstünlüğü ile sonuçlanmıştır. ANAP, %40'ın üzerinde oyla 67 ilin 54'ünü alarak, diğer partilere büyük fark atmıştır. Seçimlere katılmaya hak kazanan SODEP'in 8 ili, RP'nin 2 ili kazandığı seçimlerde, MDP 3 ilde başarılı olmuştur. Bir diğer yeni parti DYP ve HP hiçbir ili alamazken, ilçelerin de yarıdan fazlasını ANAP kazanmıştır. Basında da geniş yer bulan seçim sonuçları, demokrasiye geçişin ikinci adımı

⁴⁴⁵ Kâmrân İnan'ın hazırladığı ve Büyük Millet Meclisi'nde ittifakla kabul edilen önerge metni şu şekildedir:

“Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığına

Son zamanlarda Yunanistan'ın Egede emrivakilere başvurabileceği veya Güney Kıbrıs'ta mevcut Yunan askerî mevcudiyetini dengeyi bozacak ölçüde takviye edebileceği yolunda haberler çıkmaktadır.

Komşu ve Kuzey Atlantik ittifakı içinde müttefikimiz bulunan ve kendileriyle iyi ilişkiler, mümkünse işbirliği içinde yaşamak istediğimiz Yunanistan'ın böyle bir maceraya girişeceğini beklememekle beraber, Yunan Milletinin arzusuna rağmen, bazı idarecilerin akıl dışı yollara başvurabilecekleri ihtimalini göz önünde tutan Türkiye Büyük Millet Meclisi, Büyük Türk Milleti adına Yunanistan'ı uyarmayı vazife bilir. Herhangi bir haksız davranış bütün Türk Milletini yekvücut olarak karşısında bulacaktır.

Türk Hükümetlerinin Yunanistan'a her zaman uzattığı dostluk elini Türk Parlamentosu, parti farkı gözetmeksizin destekler. Ancak, Türkiye Cumhuriyeti Ege Denizinde haklarımızı çiğneyecek, ahdi dengeleri bozacak, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Devletinin güvenliğini tehlikeye sokacak her türlü hareketin karşısında olacaktır. Kıbrıs'ta iki halk arasında doğrudan ve ön şartsız müzakereler dışında çözüm arayanlar, çözümü ancak geciktirmektedirler. Kıbrıs'ta iki eşit halkın barış içinde yan yana yaşamasını sağlayacak adil ve devamlı bir çözüm, ancak Adanın iki halkının karşılıklı iradesinin mahsulü olabilir.

Türkiye Büyük Millet Meclisi, Ege'deki statükoğu bozacak, Kıbrıs'ta Türk Halkının güvenliğini, Adada dengeyi ve dolayısıyla Türkiye ve bölgenin güvenliğini tehdit edecek herhangi bir girişime karşı gerekli bütün tedbirleri almak hususunda kararlıdır.

Barışın korunmasını sağlamak ve bölgede esasen mevcut acı ihtilaflara yenilerini ekleyebilecek maceralara girişilmesini önlemek maksadıyla Türkiye Büyük Millet Meclisi, Yunan Hükümetine milletine ve dünya kamuoyuna bu açıklama ve uyarıyı yapmayı ittifakla kararlaştırır.” T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 17, Cilt: 3, Yasama Yılı: 1, Tarih: 7.3.1984, s. 63-65.

olarak yorumlanmıştır.⁴⁴⁶ Seçimlerin ardından muhalefet partilerinde çatırdamalar başlamış ve Kâmrân İnan'ın da içinde bulunduğu MDP'de Genel Başkan ve yöneticilerin istifası istenmiştir. Ancak sadece MDP'de değil, hiçbir partide istifa etme yönünde bir anlayış hakim olmamıştır.

28 Mart'ta Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde gündem dışı söz alan Kâmrân İnan, artan terör olaylarına dikkat çekmiş ve özellikle Ermeni Terör örgütü ASALA üzerinde durarak, önemli açıklamalarda bulunmuştur. Ülkenin bir kez daha silahlı bir tecavüze uğradığını belirten İnan, devamla şunları ifade etmiştir: *“Dünyanın her tarafında, evvela Los Angeles ve San Francisco'dan başlayarak, Lizbon'da devam ederek, Paris'te tekrar ve tekrar edilerek, Brüksel ve Lahey'den geçerek Tahran'a kadar uzanan bütün bu tecavüzler zinciri ve bu tecavüzlerde sıkılan kurşunların her biri kıymetli arkadaşlarımızın ve şehitlerimizin şahsında Türk Milletine ve Devletine karşı sıkılmıştır. Böyle vesilelerde Türkiye Büyük Millet Meclisi tümüyle Devlet ve Hükümetin yanında, Devlete karşı sıkılan bu kurşunlara karşı göğüs germek durumundadır.”*⁴⁴⁷ İnan bir kez daha yetkilileri

⁴⁴⁶ “ANAP'ın Zaferi”, *Milliyet*, 26 Mart 1984. ; Aynı tarihli gazetede Mehmet Barlas köşesinde seçim sonuçlarıyla ilgili olarak, *“Türk halkı, ülkenin istikrar içinde kalkınmasını sürdürebilmesi ve sivil çoğulcu demokrasinin yerleşik hale gelmesi için, iradesini bir kez daha açıklamıştır”* ifadelerini kullanmıştır.

⁴⁴⁷ Uzun bir konuşma yapan İnan, artan terör olayları karşısında ne yapılması gerektiğini izah etmiş ve şu şekilde devam etmiştir:

“Değerli arkadaşlarım, aslında bu tecavüzler, bunun derinliğine inerek tahlil edilmelidir. Bahis konusu olan sadece muayyen bir iddia grubunun tarihi tahrif ederek şu veya bu vesilelerle dünya kamuoyunu Türkiye'ye karşı çevirmesinin ötesinde Türk Devletine karşı senelerden beri tezgâhlanan bir komplonun parçası olduğu vakasını Millet ve Devlet olarak kabul etmemiz lazımdır.

...Üzülerek bir hadisenin altını çizmek lazım; bu menfur hadiselerle beraber bizim Devlet ve Milletimizin varlık ve bütünlüğünü içeriden vurmak isteyenler, kanımızı da alet etmek yoluna gitmişlerdir ve maalesef bu yolda yeterince hain bularak mesafe almışlardır. Her tarafta Devletimize karşı teşkilatlanmış birimler, üniteler vardır. Daha geçen hafta Avrupa Konseyi salonlarında ve kulislerinde maalesef 10 tane hain, Fransız televizyonunun önceden tertibiyle ve Belçika'lı Dejardin'in sahnelemesiyle ayaklarına zincirler vurarak Türk, Devletine karşı gösteri yapmışlardır. Her gün Avrupa başkentlerinde el ilanları dolaştırılır, Avrupa şehirlerinin her birinin duvarlarında ve elektrik direklerinde Türk Devlet ve Milletinin varlık ve bütünlüğüne karşı tecavüzü taşıyan ifadeler, beyannameler ve ilanlar vardır.

Değerli arkadaşlarım, bu dış terörist olarak ASALA ismiyle veya benzeri isimlerle ortaya çıkan insanların sayısı eksi yüzlerin içindedir. Binaenaleyh, 50 milyonluk ve dünyanın en güçlü ordusuna sahip Türk Devletine karşı, 50, 100, 200, 500 teröristin muayyen kaynaklardan destek, yeşil ışık ve göz kurpmaları görmeden ortaya çıkıp silahlı mücadele açabileceğini sanmak yanlış olur. Binaenaleyh, hesapları geniş açıdan görmek lazımdır ve şunu da yapmak lazım değerli milletvekilleri; bir zamanlar iç terörizmde bir kanıksama hadisesi belirdi, boyutlarını sonra hep beraber yaşadık. Şimdi çok tehlikeli ve üzüntülü bir gelişme olmaktadır, tik zincir halkasından beri artık bir nevi bunları adı vakalar halinde telakki ederek müteakip yakaya karşı sadece muayyen tedbirlerle yetinmek bu Devletin büyüklüğüne yakışmayan bir davranıştır.

...Bütün bunları Milletçe, Hükümet ve Parlamento olarak önümüze koymak ve üzerine ciddiyetle eğilmek lazımdır. Biz, maalesef birçok iç problemlerimiz dolayısıyla, günlük meseleler dolayısıyla bu hayati meselelere yeterince vakit ayırdığımızı, Parlamentoda ve Millet huzurunda, kamuoyunda münakaşa yaptığımızı söyleyemeyiz. Günlük hadiselerin üstüne çıkarak devletin varlık ve bütünlüğüne yöneltilmiş bütün bu tehditlere karşı artık düşünmek, tedbir aramak ve Hükümete, devleti içeride ve dışarıda savunacak bütün imkanları ve gücü vermek lazımdır. Biz parti olarak, parlamenter olarak ve her şeyin çok üstünde Türk olarak bu konuda Türkiye Cumhuriyeti Hükümetinin yanında ve arkasındayız. Türkiye Büyük Millet Meclisi,

uyarmayı vazife bilmiş, ancak ASALA terör örgütü uzun yıllar devam ettirmiştir. Bu örgütle mücadele, zamanla mafya ve birtakım istihbarat ajanları devreye sokularak yürütülmeye çalışılmış, ancak bu durum devlet içerisinde farklı yapılanmaların ortaya çıkmasına sebep olmuştur.

Kâmran İnan, yine aynı konu kapsamında, bu defa kendi isteği üzerine Meclis'te gizli oturum talebinde bulunmuş ve talebi 25 Nisan 1984 günü kabul edilmiştir. Meclis'te yapılan gizli oturum sırasında önce Başbakan, ardından İçişleri Bakanı, MİT görevlisi, Emniyet Genel Müdürü ve Dışişleri Bakanı konuşmalarını yaptıktan sonra söz alan Kâmran İnan, görüşmenin siyasi mülahazadan değil, ihtiyaçtan kaynaklandığını vurgulayarak, yeni parlamentonun milli mutabakatı sağlama konusunda istekli olduğunu ve yakın geçmişte bu mutabakatın sağlanamaması yüzünden ülkenin felaketsel sürüklendiğini ifade ederek, Hükûmete teşekkür etmiştir. İnan, ardından Türkiye'yi bölme teşebbüsleri üzerinde durarak, Ortadoğu'da harita ve dengelerin değiştirilmesi tertipleri ve komşu ülkelerin niyet ve davranışları, Türkiye üzerinde oynanan oyunları anlatmıştır. İnan, son olarak ise toplumun mefkûreden yoksun bırakıldığını ve milli bir harcın herkesi birleştirmesi gerektiğini dile getirmiştir.⁴⁴⁸ İnan'ın burada sözünü ettiği milli harç, ortak hareket etme ve topyekûn bir savaş verme anlayışıdır. O, ülkenin sıkıntıya düştüğü her dönemde olduğu gibi, burada da milli mutabakatın sağlanmasını savunmuştur.

Demokrasinin ikinci perdesi sahnelenmeye başlamışsa da Türkiye'de hayat pahalılığı ve kutuplaşmalar bir türlü son bulmamıştır. Dış politikada ciddi atılımlar yapan Hükûmet, içeride umduğu başarıyı kısa zamanda yakalayamamıştır. 25 Ağustos 1984 tarihli Milliyet Gazetesi'nde "Sefilleri Oynuyoruz" şeklinde çıkan haberde, dar gelirli vatandaşın geçim için çeşitli yollar aradığı, her geçen gün lokması daha da küçülen orta direğin karnını zor doyurabildiği anlatılmıştır.⁴⁴⁹ Kâmran İnan da aynı gün not defterine şunları yazmıştır: "*Türkiye nereye akacağına bilmeyen durgun bir su gibi; bu sudan sel kalkar, enerji çıkar mı bilmiyorum.*"⁴⁵⁰

---

bu dönem eğer devletin dış düşmanları ve husumet cephesini kırarsa, 1920 Türkiye Büyük Millet Meclisinin bu devlete yaptığı hizmetin benzeri bir hizmeti getirmiş olur." T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 17, Cilt: 3, Yasama Yılı: 1, Tarih: 28.3.1984, s. 126-129.

⁴⁴⁸ İnan, *Siyaset Yılları*, 22-23.

⁴⁴⁹ "Sefilleri oynuyoruz", *Milliyet*, 25 Ağustos 1984.

⁴⁵⁰ İnan, *Siyaset Yılları*, 25.

Kâmran İnan'ın sözünü ettiği selin kalkması uzun sürmemiş ve 23 Ekim 1984 günü Adana Milletvekili Cüneyt Canver ve 40 arkadaşının gümrüklerdeki kaçakçılık olaylarının nedenleri ve bu olayların önlenmesi için alınacak tedbirleri saptamak amacıyla Anayasanın 98., İçtüzüğü'nün 102. ve 103. maddeleri uyarınca Meclis Araştırması açılmasına ilişkin önergeleri⁴⁵¹ ile başlayan ve Kapıkule Sınır Kapısı'nda gerçekleştirilen usulsüzlüklerle birlikte, 25 Ekim'de İçişleri Bakanı Ali Tanrıyar'ın istifası, ardından ise Maliye Bakanı Vural Arıkan'ın azledilmesi Hükûmeti gerçekten sarsmıştır. Arıkan'ın istifa etmemek konusunda diretmesi karşısında Cumhurbaşkanı kendisini azletmiş, Başbakan ise Devlet Bakanı Kurtcebe Alptemoçin'i Maliye ve Gümrük Bakanlığı'na, Erzincan Milletvekili Yıldırım Akbulut'u İçişleri Bakanlığı'na ve Tekirdağ Milletvekili Ahmet Karaevli'yi de boşalan Devlet Bakanlığı'na atamıştır.⁴⁵² Hükûmet, birinci yılında iki fire vermek durumunda kalmış ve parti içindeki çatırdamalar daha net görünür olmuştur. Ancak Özal'ın kararlı duruşu ve hem halk, hem de partideki saygın kişiliği sayesinde alınan yara çok büyük olmamıştır.

Bu arada 1985 yılı bütçe görüşmeleri devam ederken 16 Aralık 1984 tarihinde gerçekleştirilen Dışişleri Bakanlığı Bütçe görüşmeleri sırasında söz alan Kâmran İnan, uzun bir konuşma yaparak AET, NATO, Kıbrıs, Türk-Yunan ilişkileri gibi konularda çok önemli açıklamalar ve tavsiyelerde bulunmuştur. İnan, Türkiye'nin Sovyetler Birliği ve Amerika Birleşik Devletleri'ne karşı, şartlar ve imkânların eşit olmamasından dolayı, dengeli bir ikili ilişki yürütmenin mümkün olmadığını dile getirmiş, Türkiye'nin ancak Avrupa'yı yanına alarak ve onun şahitliği önünde Sovyetler Birliği'nin baskısına karşı savunma ve Amerika'nın ekonomik yaptırımlarına bir denge unsuru oluşturabileceğini ifade etmiştir.⁴⁵³ İnan, burada aslında bugün de geçerliliğini devam ettiren ve iki kutuplu dünyada ya iki ayrı siyasi tavır, ya da ikili denge politikası uygulanması gerçeğini ortaya koymuştur. Özellikle Yunanistan için söylediği "Avrupa'nın gücünü arkasına alarak Türkiye'yi sıkıştırma politikası" ve AET'nin Türkiye'yi oyalama politikaları bugün de aynen devam ettirilmektedir.

⁴⁵¹ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 17, Cilt: 7, Yasama Yılı: 2, Tarih: 23.10.1984, s. 448.

⁴⁵² *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 17, Cilt: 7, Yasama Yılı: 2, Tarih: 30.10.1984, 607-609. ; 28.10.1984 tarihli Milliyet Gazetesi'nde ise istifaların ANAP'ı Kapıkulları, Yeniçeriler ve Sipahiler olarak üçe ayırdığı ifade ediliyordu. "ANAP'ta Osmanlı Tablosu", *Milliyet*, 28 Ekim 1984.

⁴⁵³ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 17, Yasama Yılı: 2, Cilt: 11, Tarih: 16.12.1984, s. 12-23.

Öte yandan 22 Aralık 1984'te annesini kaybeden Kâmrân İnan, yetişmesinde çok önemli yeri olan ve sonsuz şefkati ile her daim yanında olan annesi için çocuk gibi ağladığını ifade etmiş ve halen acısını içinde hissettiğini vurgulamıştır.⁴⁵⁴

1985 yılı da Anavatan Hükûmeti için krizle başlamıştır. Devlet Bakanı İsmail Özçağlar, hakkındaki yolsuzluk iddiaları yüzünden istifa etmiştir. İstifanın ardından Başbakan Turgut Özal, “ciddi bir yolsuzluk iddiası” olduğunu açıklamış ve Enerji Bakanı Cemal Büyükbaş'ı görevinden alarak, Özçağlar'ın yerine Devlet Bakanlığı koltuğuna oturtmuştur. Daha önce Başbakan'la kömür zammı yüzünden karşı karşıya gelen Büyükbaş da böylece kızığa alınmıştır. Onun yerine ise Özal'a yakınlığıyla bilinen Sudi Türel Enerji Bakanı olmuştur. Sudi Türel'den boşalan Devlet Bakanlığı koltuğuna ise İstanbul Milletvekili Mustafa Tınaz Titiz getirilmiştir. Titiz'in haberi radyodan dinledikten sonra, Özal'ı arayarak “Bir talimatınız olacak mı?” sorusu üzerine Özal'ın, “Kusura bakma, atamayı haber veremedik, siz Ankara'ya gelince karşılıklı konuşuruz”⁴⁵⁵ şeklindeki cevabı yapılan atamaların ne kadar gayri ciddi yapıldığını göstermesi bakımından dikkat çekicidir.

Bu durumu daha sonra Kâmrân İnan, şu şekilde açıklamıştır: “1983-1991 dönemi muhasebesini içinden birinin değil, tarihin yapması gerekir. İnkâr edilemeyecek hatalar işlenmiş, çok kimse yanlış adrese, makama gelmiştir. Parti içi ihtiras yarışı, iktidar kavgası olmuştur. Bazı kilit noktalara, devlet çarkını tanımayan, tecrübesi olmayan kimseler gelmiştir. Ciddiyet erozyonu yaşanmıştır. Bazı bakanların tecrübesizlik ve güçsüzlüğü neticesi bürokrasi ön plana geçmiş, siyasi kuvvetin otoritesini gölgelemeye başlamıştır. Bugün ise Türkiye'de, tam anlamıyla, bürokrasi iktidarı yaşanmaktadır.”⁴⁵⁶

Yılın sonunda Amerika Birleşik Devletleri'nde Kongre'de alınan sözde Ermeni soykırımını karar tasarısı, Türkiye'de, bugün olduğu gibi, önemli tartışmalara sebebiyet vermiş, ABD ile ilişkiler bir kez daha tartışılır hale gelmiştir. Türkiye Büyük Millet

⁴⁵⁴ İnan, *Bir Ömür*, 82.

⁴⁵⁵ “Hükûmette 2. Çatlak”, *Milliyet*, 6 Ocak 1985.

⁴⁵⁶ İnan, her şeye rağmen Anavatan Partisi'nde ve onun lideri Turgut Özal'da birtakım farklılıkların bulunduğunu ise şu sözleriyle anlatmaktadır:

“Anavatan Partisi'nde tespit ettiğim farklılık, lidere karşı korkudan ziyade, sevginin hâkim olmasıydı. Liderin değnekçileri, insanların üzerine giden, tenkit eden adamları yoktu. Bazı gayretkeşler, yağ ibriği taşıyan meddahlar vardı. Ancak liderin metodu, daha ziyade, ikna yoluyla görüşlerini benimsetmekti. Yumuşak, netice alan bir metottu. Tatbikatın aksine, insanlara danışılır, fikirleri alınır. Tek bir defa kürsüdeki hatibin konuşmasına müdahale eden lider, hemen arkasından özür diledi, yaptığının doğru olmadığını söyledi.” İnan, *Siyasetin İçinden*, 102.

Meclisi'nde de tasarı yoğun tartışmaları beraberinde getirmiş ve Kâmrân İnan gündem dışı söz alarak, tasarının Temsilciler Meclisi'nden geçmesi durumunda NATO içerisinde ortak savunma yükümlülükleri taşıyan iki ülke arasında ciddi sorunların yaşanabileceğini vurgulamıştır. Ayrıca İnan, Meclis'te bulunan üç siyasi parti ve iki bağımsız üyenin hazırlayıp imzaladıkları bir temenni bildirisinin okunmasını ve Amerika Birleşik Devletleri Büyükelçisinin çağrılarak, bildirisinin kendisine tevdi edilmesini istemiştir. İnan öte yandan Amerikan Temsilciler Meclisi'nde bu tasarının kabul edilmesinin tarih boyunca Amerikan Kongresi ve belki Amerikan Devletinin Türk milletinin gözünde mahkûm olacağına da altını çizmiştir,⁴⁵⁷ ancak ABD her dönemde kendi çıkarlarının gerektirdiği kararlar almaktan da geri durmamıştır.

Günümüzde de hemen her yıl Amerika Birleşik Devletleri Kongresinde sözde Ermeni soykırımı tasarısı gündeme gelmekte, tasarı Kongre'den geçtikten sonra, Amerika'daki Türk lobisi devreye girmekte ve bu lobi tasarının Temsilciler Meclisi'nde onaylanmasını bir şekilde engellemektedir. Ancak, şu bilinmelidir ki bu şekilde her yıl bu ve benzeri tasarıları engellemeye çalışmak yerine, konu bir an için siyasi olmaktan çıkartılıp, tarihçilere devredilse çözüme daha rahat kavuşturulacaktır. Her iki taraf için de hatta dünyanın birçok ülkesindeki siyasiler için de malzeme haline gelen soykırım meselesi, öncelikle devletlerin yatak odaları saydıkları arşivlerini işin uzmanı kişilere

⁴⁵⁷ Milliyetçi Demokrasi Partisi Grubu adına Ali Bozer, Anavatan Partisi Grubu adına Haydar Özalp, Sosyal Demokrat Halkçı Parti Grubu adına Seyfi Oktay ve Bağımsız Milletvekilleri Murat Sökmenoğlu ile Abdurrahman Demirtaş imzalı temenni önergesi şu şekildedir:

“Türkiye Büyük Millet Meclisi Yüksek Başkanlığına Müttefikimiz Amerika Birleşik Devletleri Kongresinde, sözde Ermeni iddialarıyla ilgili bir karar tasarısı üzerinde çalışmalar yapılmakta bulunduğunu endişeyle takip ediyoruz.

Türk-Amerikan dostluk ve ittifak ilişkilerini bozmak isteyen bazı çevrelerin giriştikleri bu haince tertibin iltifat ve kabul görmeyeceği hususundaki İncancımızı muhafaza etmek istiyoruz. Böyle bir Karar Tasarısı dostluk ilişkilerimize ağır bir darbe teşkil edecek ve tamiri imkânsız yaralar açacaktır. İki taraflı bağların ötesinde ortak savunma teşkilatı içinde karşılıklı varlık ve toprak bütünlüğümüzü korumak yükümlülük ve kararlılığını taşıdığımız unutulmamalıdır. Karşılıklı olarak birbirimizin milli menfaatlerine saygılı olmak ve bunları dışarıya karşı korumamız gerekmektedir. Bunun inkârı anlamına gelebilecek bir Karar Tasarısının Amerikan Kongresinden geçmesi İttifakın ruh ve temellerini sarsar. Türkiye böyle bir Karar Tasarısını hafife alamaz ve bundan gereken neticeleri çıkarmak mecburiyetinde kalır. Bu konudaki kesin tutum ve kararlılığımızı Amerikan Kongresi ve kamuoyuna duyurmayı zamanında yapılması gereken bir vazife biliyoruz.

Ayrıca, Amerikan Devletli, milletlerarası terörizme büyük sayıda kurbanlar verir ve kararlı bir mücadele içinde bulunurken, bunun bir parçasını teşkil eden bazı iddia ve kanlı eylemleri destekleyici anlamda bir karar tasarısının Amerikan Kongresi'nden çıkması izahı imkânsız bir tezat teşkil edecek ve Amerika'nın güvenilirlik ve İnandırıcılığına gölge düşürecektir.

İki memleket arasındaki işbirliği ve ittifakın, yara almadan muhafazasında Türkiye kadar Amerika Birleşik Devletlerinin de menfaati bulunduğu İnanıyoruz.

Bu samimi İnanç ve dostluk hisleriyle Amerikan Kongresine çağrıda bulunuyor ve kendilerini büyük bir hatayı önlemeyi memleketlerimiz arasındaki dostluğun muhafazasına aynı itinayı göstermeye davet ediyoruz.” T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 17, Cilt: 21, Yasama Yılı: 3, Tarih: 3.12.1985, s. 188-190.

açarak, daha sonra gerekli anlayış ve karşılıklı hoşgörü içinde belli bir platform yaratılarak çözümlenmelidir. Aksi takdirde bu mesele yüz yıldır nasıl devam ediyorsa, bundan sonra da bir yüz yıl daha bu şekilde devam edip gidecektir.

Bu ve benzeri tartışmalar arasında, 23 Aralık'ta yapılan Bütçe görüşmeleri sırasında söz alan Kâmrân İnan, partilerinin ve Anavatan Hükûmetinin üçüncü yılına girdiğini, geçen zaman boyunca partisinin hep olumlu muhalefet yaptığını, bundan sonra da buna devam edeceğini, ancak bunun tam tersini isteyen birçok kişinin de bulunduğunu ifade etmiştir. İnan devamla, günlük kavgalarla vakit kaybetmeyen ve ekmek kaygısını çoktan geride bırakmış toplumların 2000'li yıllar için plan yaptıklarını, ancak Türkiye'de henüz bununla ilgili bir çalışmanın yapılmadığını vurgulamıştır. İnan, ayrıca Türkiye'de henüz demokratikleşmenin tamamlanmadığını, parlamentonun üstünlüğü prensibinin Hükûmetler tarafından görmezden gelindiğini ve hemen her dönemde Hükûmetlerin kendi demokrasilerini yarattığını anlatmıştır. 2000 yılına girerken, Türkiye'ye yakışır bir mevki işgal edebilmenin azmi ve kararlılığı içerisinde, siyasi birlik ve beraberlik anlayışı ile yola devam edilmesi gerektiğini vurgulayan İnan, bu yolda ciddi mesafe alınması umuduyla sözlerini tamamlamıştır.⁴⁵⁸ Ancak İnan o gün de bugün de umduğunu bulamamış, Türkiye bırakın 2000'li yıllara hazırlanmayı, geçmişle bile doğru düzgün hesaplaşamamıştır.

1985 yılı da daha önceki yıllar gibi, büyük beklentilerle girilen, ancak beklentilerin çoğunun karşılanamadığı bir yıl olarak Cumhuriyet tarihine dâhil olmuştur. Fiyat artışları, yüksek maliyet, enflasyon, vergiler dar gelirliyi daha da perişan hale getirmiş, ekonomi uzmanı Turgut Özal ve onun Hükûmeti ülke ekonomisini darboğazdan çıkaramamıştır.

Milliyet Gazetesi'nde "1985'te işçiye 1986'da köylüye darbe" başlığıyla çıkan yazıda, sağlık, konut ve sendikal haklarda geri adım atılarak, emeklilik yaşı yükseltilerek, kıdem tazminatı düşürülerek işçiye; tarımsal destekler kaldırılarak, akaryakıtta zam yaparak, tarımsal girdi fiyatları yükseltilerek ise köylüye ağır faturalar çıkarıldığı anlatılmıştır. Yazıda ayrıca, Özal Hükûmetinin dar gelirli işçi kesiminden olumlu not alamadığının da altı çizilmiştir.⁴⁵⁹ Diğer taraftan artan işsizlik de ülkenin en önemli sorunlarından biri haline gelmiştir. Yıl biterken yapılan anketlere göre; 1985'e girerken, yeni yılın geçen yıldan daha iyi olacağını savunan %42'lik oran, 1986'ya girerken %26'ya,

⁴⁵⁸ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 17, Cilt: 23, Yasama Yılı: 3, Tarih: 23.12.1985, s. 716-728.

⁴⁵⁹ "1985'te işçiye, 1986'da köylüye darbe", *Milliyet*, 30 Aralık 1985.

ekonominin daha iyiye gideceğini savunanlarda ise oran %37'den %20'ye inmiştir.⁴⁶⁰ Bu bir yandan büyük umutlarla iktidara getirilen Turgut Özal ve onun Hükûmetinden yavaş yavaş umutların kesildiği, diğer yandan da halkın %80'e yakınının ekonomi politikalarından memnun olmadığını göstergesidir.

Öte yandan daha üçüncü yılında iki seçim kaybetmiş olan Milliyetçi Demokrasi Partisi, 4 Mayıs 1986 tarihinde partiyi fesih kararı için Kongre yapmıştır. Kongre'de bir konuşma yapan Kâmrân İnan, utanılacak bir şeyin olmadığını ve devlete hizmet etmek suçsa bu suçu işlemeye devam edeceklerini, iktidarın kimsenin malı olmadığı ve herkesin gelip geçeceğini, makam kavgasının demokratik olmadığı ve milleti çocuk yerine koymaya kimsenin hakkı bulunmadığını ifade etmiştir. Neticede 55 delegenin partinin kapatılmaması için ret oyu kullandığı Kongrede, 354 delege evet diyerek partinin feshini onaylamıştır. Böylece 52 milletvekili serbest kalmıştır.⁴⁶¹ Bu da örneğine az rastlanır bir siyasi tercih olarak tarihe geçmiştir. Çünkü kuruluşunun üçüncü yılında ve Meclis'te önemli bir milletvekili sayısı ile temsil edilirken, kendisini fesheden başka bir parti daha yoktur.

Kongre'nin ardından "MDP Mirası Kavgası" şeklinde verilen haberlerde, ANAP, DYP ve 9 Mayıs günü partisini kuracak olan Mehmet Yazar arasında MDP milletvekilleri için amansız bir mücadelenin olacağı duyurulmuştur. Mehmet Yazar'ın kuracağı ve adının Yeni Demokrasi Partisi ya da Güçlü Türkiye Partisi olacağı tahmin edilen partinin kurucu kadrosuna MDP'den 22 kurucu üye alınacağı belirtilirken, kimilerinin ANAP'a, kimilerinin DYP'ye geçeceği, kimilerinin ise bağımsız kalacağı tahminleri yapılmıştır.⁴⁶²

Kâmrân İnan, 1986 yılını bağımsız olarak tamamlarken, 1987'de ANAP'a geçmiştir. Bu sırada 28 Eylül 1986'da yapılan ara seçimlerde ANAP 6, DYP 4, SHP 1 milletvekilliği kazanmıştır. Böylece DYP Genel Başkanı Hüsâmettin Cindoruk Samsun, SHP Genel

⁴⁶⁰ "Karamsarlar arttı", *Milliyet*, 31 Aralık 1985.

⁴⁶¹ İnan, *Siyaset Yılları*, 33-34.

⁴⁶² Haberde Mehmet Yazar'ın partisinde kurucu üye olması beklenen 22 kişi şunlardı: Ülkü Söylemezoğlu, Abdurrahman Kara, Arif Atalay, Ayhan Sakallıoğlu, İsmail Şengün, Ferit Melen, Sebahattin Eryurt, Faik Tarımcıoğlu, Vecihi Akın, Aziz Kaygusuz, Muzaffer İlhan, Fenni İslimyeli, Yılmaz Erdem, Osman Bahadır, Kadri Altay, Bülent Öncel, Ertuğrul Gökğün, Ahmet Suter, İsmet Tavgaç, Turgut Yaşar Gülez, Mehmet Yaşar ve Sedat Turan. Bu sırada bağımsız kalan milletvekillerinden aralarında Kâmrân İnan'ın da bulunduğu 8 kişi hiçbir partiye katılmayacaklarını açıkladı. Bu isimler ise şöyle: Turgut Sunalp, Rıfat Beyazıt, Musa Öğün, Doğan Kasaroğlu, Kâmrân İnan, Eşref Akıncı, Ali Bozer ve Mahmut Altınakar. Süleyman Demirel ile irtibata geçerek DYP'ye gitmesi beklenen milletvekilleri ise şunlardır: Memduh Yaşa, Namık Kemal Şentürk, Ahmet Sarp, Mehmet Kocabaş, Ali Ayhan Çetin ve Turgut Sera Tiralı. "MDP mirası kavgası", *Milliyet*, 6 Mayıs 1986.

Başkanı Erdal İnönü ise İzmir Milletvekili seçilerek Meclis'e girmişlerdir.⁴⁶³ ANAP oy kaybına uğrayarak %32 oy alırken, DYP %24, SHP %23, DSP %9, RP %6, HDP ise %1 oy alabilmiştir. Tablo, SHP umduğunu bulamazken, DYP'nin sürpriz yaptığı şeklinde yorumlanmıştır. Çizilen bu tablo karşısında partisini ikinci parti konumuna getiren Süleyman Demirel, tıpkı önceki yıllarda olduğu gibi, "Hükûmet çekilmeli" söylemini dile getirmeye başlamıştır. Demirel, Hükûmetin halktan ciddi bir şamar yediğini ve bu şekilde devam edemeyeceğini, devam ederse idareyi elinde tutamayacağı şeklinde demeç verirken, ANAP'ta ise "hatadan döneceğiz" söylemleri ortaya atılmıştır.⁴⁶⁴ Eski siyasetçilerin önlenemeyen yükselişi devam ederken, ANAP üçüncü yılında %13'e yakın bir oy kaybına uğramıştır. Bu da ANAP'ın içeriden ve dışarıdan sorgulanmasına sebep olmuştur.

Hâlbuki seçimlerden önce ANAP çevreleri 11 milletvekilliğinin hepsini kazanacaklarını iddia etmişlerdir. Ancak, onların iddiaları boşa çıkarken, Demirel'in topladığı oylar siyaset çevrelerinde şaşkınlıkla karşılanmıştır. ANAP'ın 1983'teki %45'lik oy oranı %32'ye düşmüş ve Turgut Özal, ister istemez siyasi yasakların kaldırılması düzenlemesine zorlanmıştır. Seçimlerden iki gün sonra, 30 Eylül 1986'da Partisi'nin Meclis Grubu'nda konuşan Özal, "Bugünden itibaren 1988 seçimleri başlamıştır" ifadelerini kullanırken, ANAP Merkez Karar Yürütme Kurulu üyelerinden önemli birisi, Haziran 1988'de gazeteci Hasan Cemal'e ara seçim kararı ve ile ilgili şöyle yakınmıştır: *"Dinlemedik o zaman Özal'a. Cindoruk ve İnönü'yü de Meclis'e soktuk bu seçimle. Oysa ara seçimleri 1987'deki erken seçimle birleştireseydik, referandumdan da kurtulacaktık. Seçimi 1987'ye alırdık, yeni Meclis'te de siyasal yasakları kaldırırdık. Böylece hem Demirel'i biz affetmiş, hem de Meclis dışı bırakmış olurduk. Bu bakımdan, Özal'ınki hatalı bir karardı. 1986 ara seçimleri bir mafsalsal noktası oldu. İnişe geçiş, o zaman fark edilmedi ama böylece başladı."*⁴⁶⁵

Siyasi çalkantı, ekonomik sıkıntı, işsizlik, enflasyon gibi sorunlarla yeni bir yıla giren Türkiye'de siyaset sahnesi eski konuklarını yeniden ağırlamaya başlamıştır. Kâmrân İnan 1 Ocak 1987'de not defterine yazdıklarıyla geçmiş yılın neler getirip neler götürdüğünü şu şekilde anlatmıştır: *"Bir yıl geride kaldı; siyasi tablo ve Meclis'te çalkantı yılı oldu. MDP battı, küllerinden HDP çıktı, Demirel'e grup, Özal'a pay çıktı. HDP de*

⁴⁶³ Tunçay (Vd.), *Cumhuriyet...*, C. 4, 164.

⁴⁶⁴ *Milliyet*, 29-30 Eylül 1986.

⁴⁶⁵ Cemal, *a.g.e.*, 200-201.

doğduktan kısa bir süre sonra battı. 3'ü DYP'ye, diğerleri ANAP'a geçti. 28 Eylül ara seçimleri ilk defa solu üçüncü parti durumuna düşürdü, sağda Özal-Demirel mücadelesi aşiret kavgasına dönüştü. SHP erimeye, bölünmeye başladı; Demirel ve Ecevit yine meydanlara, kürsülere çıktı...’’⁴⁶⁶

Dağmık ve geleceği kestirilemeyen siyasi hayatı Kâmran İnan, “*Sağ ve soldaki muhalefet partileri oturamadı, iç çalkantılar ve dış baskılarla bunalıma girdi. Sağdaki MDP sonunda dağıldı. Soldaki HP, isim ve şekil değiştirdi, fırtınaya yakalandı, hala da çıkmış değil; yöneticiler dünyadaki siyasi iklim değişikliğinin, yeni iklimin kendi ağaçlarının yeşermesine müsait olmadığını farkında değil. Her kopan dal yeni bir fidan olmak peşinde; nafîle, tutmuyor*” şeklinde özetlerken, “*İnançlar siyasi yatırım vasıtası haline getirilmiş, eski salon sosyalizmine mukabil, bu defa salon muhafazakârlığı moda olmaya başlamıştı*”⁴⁶⁷ diyerek, siyasi çürümüşlüğü vurgulamaya çalışmıştır. Soldaki çekişmeler ve bölünmeler, sol oyların erimesine neden olurken, sağdaki çekişmelerden de ANAP ve DYP iki merkez olarak çıkmıştır. Artık istikrarın geri gelmeyeceği tartışmalarını ise Özal’ın yerinde seçim manevrası bitirmiştir.

Tüm çalkantılara ve olumsuzluklara rağmen devlet ve millet adına önemli gelişmeler de yaşanmıştır. 14 Nisan 1987 de Türk siyasi hayatının en önemli tarihlerinden birisi olarak tarihe geçmiştir. Nitekim bu tarihe kadar, önce iki büyük devlet, Amerika Birleşik Devletleri ve Sovyetler Birliği arasında denge politikası izlenmiş, ardından da tek süper güç haline gelen Amerika’ya yakınlık göstererek, iç ve dış politika bu devlete endekslenmiştir. Adı geçen tarihten itibaren ise Türkiye, Avrupa siyasetine yeni bir sayfa açmış ve daha önce Kıbrıs için oluşturulan iç ve dış politik tavrı, artık Avrupa için oluşturulmaya başlanmıştır.⁴⁶⁸

Dışişleri Bakanı’nın Meclis’in açılışında AET’ye⁴⁶⁹ tam üyelik için başvuru yapıldığını bildirmesi üzerine, tüm siyasi parti grupları bu kararı memnuniyetle

⁴⁶⁶ İnan, *Siyaset Yılları*, 41.

⁴⁶⁷ İnan, *Siyasetin İçinden*, 99-100.

⁴⁶⁸ İnan, *Siyaset Yılları*, 44.

⁴⁶⁹ İkinci Dünya Savaşı sonrasında İngiltere, Fransa, Belçika, Hollanda ve Luxemburg 17 Mart 1948’de Bruxelles Antlaşması’nı imzalayarak, SSCB’ye karşı Batı Birliği Savunma Örgütü’nü kurmuşlardır. Ancak ABD olmadan kurulan bu savunma örgütünün caydırıcılığı bulunmuyordu. ABD ise Monroe Doktrini çerçevesinde Avrupa işlerine karışmıyordu. Soğuk Savaş şartları ABD’nin geleneğini kenara itmesine neden olurken, Bruxelles Antlaşması’nın tarafları ile ABD, Kanada, İtalya, Danimarka, Norveç, Portekiz ve İzlanda Washington’da bir araya gelerek, 4 Nisan 1949’da NATO’yu kuran Kuzey Atlantik Antlaşması (North Atlantic Treaty)’ni imzalamışlardır. NATO’ya 18 Şubat 1952’de Türkiye ve Yunanistan, 23 Ekim 1954’te

karşılamaştır. ANAP Grubu adına son konuşmayı ise Kâmrân İnan yapmıştır. İnan, bu önemli günün heyecanını yaşamak gerektiği, tüm partilerin karardan memnun olmalarının ülke adına sevindirici olduğunu, 1959 Temmuzunda Ortak Pazar'a üyelik için müracaatta bulunanlar ve 12 Eylül 1963 Ankara Antlaşması'nı imzalayanları saygıyla anmak gerektiğini, bu tarz büyük bir karar üzerinde konuşulurken küçük siyasi hesaplar yapılmaması gerektiğini beyan etmiş ve kısa boyluların daima büyük kararlara tepki gösterdiğini ifade etmiştir.⁴⁷⁰ Karar, basında "Tarihi Adım" olarak nitelendirilmiş ve 1963'te imzalanan Ankara Antlaşması'yla başlayan Türkiye-AET ilişkilerinin yapılacak başvuruya beraber, yeni bir boyut kazanacağı belirtilmiştir.⁴⁷¹

Almanya Federal Cumhuriyeti ve 30 Mayıs 1982'de İspanya'nın katılımlarıyla üye sayısı 16'ya yükselmiştir. Soğuk Savaşın bitimiyle, 12 Mart 1999'da Çek Cumhuriyet, Macaristan ve Polonya'nın da katılımıyla NATO'nun üye sayısı 19'a çıkmıştır. Erhan, Ç. (2009). NATO'nun Kuruluşu ve Genişlemesi. *Türk Dış Politikası...*, C. I, 543.

⁴⁷⁰ İnan'ın konuşmasının önemli bazı satırbaşları şu şekildedir:

"Türkiye Cumhuriyetinin hayatında 14 Nisan 1987, tarihi bir dönüm noktası olmaktadır. Büyük bir karar alınmıştır, ciddi bir karar alınmıştır. Karar almak ve gelecek nesillerin hayatını teminat altına alabilecek çareleri düşünmek, aslında devlet adamlığının ve Hükümet olmanın mesuliyetlerinin icabıdır. Bunu belirtirken, şu kadirşinaslığı 'göstererek, 1959 Temmuzunda ilk defa -o zamanki «Altılar»- Ortak Pazara, ortak üye olmak için müracaatta bulunanlarla, 12 Eylül 1963'te Ankara Anlaşmasını imza edenleri takdir ve saygıyla anmak lazımdır.

Demokrasimizin ve tarihi gelişimizin fevkalade güzel bir neticesi olarak, 12 Eylül 1963 Anlaşmasını Sayın Başbakan İnönü imzalamıştı ve bugün Sayın İnönü, yeni atılan büyük adımı desteklediklerini ifade ettiler; bunu memnuniyetle karşılıyoruz.

... Demokrasimizin muayyen bazı yönlerinin düzeltilmesi yolunda, ilk konuşmacı olarak düşüncelerini ifade buyurun değerli arkadaşımız, hatta isim de belirtmek suretiyle bazı konulara dokunurken, bu meselenin içinde yer aldığını, 1982 Anayasasının, sisteminin ve aynı zamanda o zamanki icranın bir parçası ve sayın bakanı olduğunu unutmaması gerekirdi.

...Değerli milletvekilleri, Türkiye, bugünkü tarihi kararıyla, 320 milyonluk, 112 devletten oluşan; dünyanın ekonomik yönden gelişmiş, sanayileşmiş ve demokratik toplumları içerisinde yer alma kararını almış bulunmaktadır. Yani, Türk Milletine, layık olduğu yer seçilmektedir. Avrupa Ekonomik Topluluğu tam üyeliği sosyal bakımdan, ekonomik bakımdan, demokratik müesseseler bakımından ve hatta savunma güvenliği bakımından bulunabilecek teminatların en büyüğüdür, en devamlısıdır. Müesseseye, duruma, konuya bu açıdan bakmak lazımdır; gençliğin bekleyişlerine bu açıdan bakmak lazımdır ve medenî dünyaya atılan en büyük adımın bu adım olduğunu da hatırdta tutmak gerekir kanaatindeyim.

... Avrupa, bugün artık bir zenginler kulübü olmaktan çıkmıştır. Son genişlemeleri ile (Yunanistan'ın, Portekiz ve İspanya'nın katılmasıyla) Avrupa, bir siyasî coğrafya oluşturmaktadır. Türkiye, bu coğrafyanın dışında kalmaz. Türkiye, bu coğrafyanın inhisarını tek taraflı olarak 1975'te ve daha sonraki dönemde Yunanistan'a bırakmış olmanın hatasının devamına müsamaha gösteremez; bu hata, büyük bir tarihi hatadır; ama bunun zamanı değil, ileride müzakereler açılırsa, belki bu konuya tekrar geliriz; çünkü yine sayın konuşmacı arkadaşım, «Geç kalınmıştır» dedi. Şimdi, o zaman insana dönüp sorarlar, «Geç bırakan kimdir?»

...Önümüze büyük engeller çıkacaktır. Bugüne kadar AET'ye tam üyelik ortalaması sekizle on yıl arasında olmuştur. En büyük müracaatın İngiltere'den gelmesine ve yanında, o zaman, Danimarka, İrlanda bulunmasına rağmen, hatırlanacağı gibi İngiltere üç defa General De Gaulle'ün «hayır» duvarına çarpmış; ama cesaretini kırmamış ve sonunda girmiştir ve 'bugün İngiltere artık bir Avrupa ülkesi, Avrupa iktidarı halindedir...' " T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 17, Cilt: 39, Yasama Yılı: 4, Tarih: 14.4.1987, s. 136-147.

⁴⁷¹ "Tarihi adım", *Milliyet*, 14 Nisan 1987. ; tam üyelik başvurusu hakkında ayrıntılı bilgi için Bkz. Tunçay (Vd.), *Cumhuriyet...*, C. 4, 203-204.

Kâmrân İnan, 1959 yılından beri devam eden Türkiye-Avrupa Birliği ilişkilerini Atatürk'ün batılılaşma politikası çerçevesinde izah ederken, “Batı imkânlarını ve forumlarını yalnız başına Yunanistan'ın monopolüne bırakmamak” unsuru ile harekete geçildiğini ve Atatürk'ün Yunanistan'ı etkisizleştirmek için Batı ile beraber olmak ve Batının bütün kuruluşlarında yer almak yolunu tercih ettiğini ifade etmiştir. İnan, 1963 Ankara Antlaşması'nın Türkiye'yi Avrupa Birliği'ne, o zamanki adıyla Ortak Pazar'a götürmek amacıyla imzalandığını dile getirdikten sonra, serbest ticaret bölgesi oluşturarak ve ekonomik bütünleşme sağlanarak, Türkiye'nin 22 yıl sonunda Gümrük Birliği'ne alınması gerektiğini vurgulamıştır.⁴⁷²

Gümrük Birliği ile beraber Türkiye, 60 milyonluk pazardan 400 milyonluk bir pazara hitap edecek hale gelecek, bununla birlikte Avrupa Birliği'nin standartlarına uyacak olan Türkiye'de malların kalitesi yükselecek, böylece insanlar kaliteli mal alma imkânına kavuşacaktı. Kâmrân İnan, Batı ile 45 yıllık işbirliği ve karşılıklı fedakârlıkların sıfırlanmaması, Türkiye'nin dışarıda kalmaması ve Gümrük Birliği vasıtasıyla Avrupa Birliği'ne tam üyelik yolunun açılacağı gerçeğini göz önünde bulundurarak, üyeliğe tam destek verenler arasındaydı. Ancak, ona göre Soğuk Savaş yıllarında Batı'nın gözünde katsayısı yüksek olan Türkiye, Sovyet İmparatorluğu'nun 21 Aralık 1991'de Alma-Ata'da dağılma kararı almasından sonra Batı'nın gözünden düşmeye başladı. Çünkü Batı'yı bir arada tutan şey NATO'nun da kuruluşuna yol açan Sovyetlerin askeri tehdidi ve komünizm tehlikesiydi.⁴⁷³ Böylece Samuel Huntington'un “Medeniyetlerin Çatışması” tezi doğrulanmış oluyordu. Çünkü bu çalışmanın temel düşüncesi Batı dayanışmasını 74 yıl bir arada tutan şeyin komünizm tehdidi olduğudur. Bu tehlikenin ortadan kalkması ise dayanışma unsurunun etkisini yitirmesine ve yeni birleştirici unsurun dini alan sürüklenmek istemesine neden olmuştur.

Diğer taraftan Başbakan Turgut Özal, Avrupa Birliği ile ilgili olarak 15 Nisan'da verdiği demeçte “önümüzde ince-uzun bir yol var” ifadelerini kullanmış⁴⁷⁴ ve aşırı beklentilere girilmemesi gerektiğini vurgulamıştır. Bugün Türkiye-AB ilişkilerine bakıldığı zaman Özal'ın ne kadar haklı olduğu ortaya çıkmaktadır. Nitekim 1959 yılındaki

⁴⁷² İnan, K. (1995). *Avrupa Gümrük Birliği*. İstanbul: Harp Akademileri Basımevi, 1-4.

⁴⁷³ İnan, *Avrupa Gümrük Birliği*, 4-8. ; Kâmrân İnan'ın görüşleri ile birlikte Soğuk Savaş ve NATO hakkında ayrıntılı bir çalışma için Bkz. Yılmaz, E., Bilgin, P. (2006). Constructing Turkey's 'western' identity during the Cold War. *International Journal*. Winter, 39-59.

⁴⁷⁴ *Milliyet*, 15 Nisan 1987.

müracaatın üzerinden tam 55 yıl geçmiş ve Türkiye'ye, Kâmrân İnan'ın ifadesiyle "bekleme odası" layık görülmüştür.

Ülkede yapılan kamuoyu yoklamalarında halkın da AET'ye sıcak baktığı ve yüzde 61'inin üyeliğe evet dediği basına yansırken, halkın yurt dışında, herhangi bir Avrupa ülkesinde daha iyi iş imkânlarına kavuşabilme umuduyla karara sıcak baktığı da belirtilmiştir.⁴⁷⁵ Ancak, yine günümüze dönüp Birliğin durumuna bakacak olursak, birkaç üye dışında işsizlik oranlarının hemen Türkiye ile yarışır düzeyde olduğu gözlenmektedir. Bu da göstermekte ve doğrulamaktadır ki, Kâmrân İnan'ın ifade ettiği şekilde, 1959 yılındaki başvuru ne kadar politik idiyse, Gümrük Birliği'ne girme isteği ve 1987'deki üyelik başvurusu da ekonomik olmaktan çok, o kadar politik bir karardı.⁴⁷⁶

Bunu bir başka örnekte görebiliriz. Şöyle ki; Türkiye ile aynı tarihlerde birliğe üyelik için başvuru yapan Yunanistan, 1981 yılında tam üye statüsüne kavuşmuş, ancak Türkiye'ye bu şans verilmemiştir. 1976 Haziran'ında Time Dergisi'ne verdiği mülakatta Yunanistan Başbakanı Karamanlis'in "Bizim topluluğa tam üye oluşumuzun amacı Avrupa Topluluğu'nu Helenizm davasında Türkiye'ye karşı kullanmaktır"⁴⁷⁷ ifadelerini kullanmış ve üyeliğin ekonomik tarafından çok siyasi tarafını kendi çıkarları doğrultusunda kullanacaklarını açık açık dile getirmiştir.⁴⁷⁸ Türkiye ise Yunanistan'ın tam üyeliğinin üzerinden 33 yıl geçmesine karşın, hala birtakım reformları gerçekleştirmeye zorlanmaktadır. Buna rağmen hiçbir Türk Hükûmeti, Birliğe üyelik fikrinden vazgeçmemiş ve her gelen bir öncekinin kaldığı yerden reformlara devam etmiştir.

3.2. Siyasi Yasakların Kaldırılması ve Seçimler

Anayasa'nın geçici 4. maddesi, geniş bir siyasi yasaklılık öngörmüş ve Süleyman Demirel, Bülent Ecevit, Necmettin Erbakan ve Alparslan Türkeş'in yanı sıra birçok yöneticiye de 5 ila 10 yıl arasında siyasi yasak getirmiştir. SHP ve DYP'nin yasaklılık durumunu meşru görmediklerini açıklamaları, ayrıca Anayasa'nın özgürlükçü bir mantıkla yeniden düzenlenmesinin gerekliliğini savunmaları direkt olarak iktidar partisini, yani

⁴⁷⁵ "AET'ye halktan da Evet", *Milliyet*, 16 Nisan 1987.

⁴⁷⁶ İnan, *Avrupa Gümrük Birliği*, 7. ; Gümrük Birliği ile ilgili geniş bir çalışma için Bkz. Baykal, S., Arat, T. (2008). AB'yle İlişkiler. *Türk Dış Politikası...*, Cilt II, 327-341.

⁴⁷⁷ İnan, *İnce-Uzun Yol*, 15. ; İnan, *Avrupa Gümrük Birliği*, 6.

⁴⁷⁸ Başvurunun ekonomik ve siyasi nedenleri için Bkz. Erhan, Ç., Arat, T. (2008). AT'yle İlişkiler. *Türk Dış Politikası...*, Cilt II, 95-97.

ANAP'ı ilgilendirmiştir. Başbakan Turgut Özal ise mevcut statükodan en fazla memnun olan kişidir ve durumu Cumhurbaşkanı'nın arkasına saklanarak geçiştirme yoluna gitmiştir. Cumhurbaşkanı Kenan Evren, siyasi yasakların kaldırılmasına baştan beri karşıdır ve bulunduğu her ortamda eski siyasiler hakkında ağır ithamlarda bulunmuştur. Bu durumda Evren, yapacağı tek şeyi yapmış ve Cumhurbaşkanı'nın tarafsız olması ilkesine uyarak, geri adım atmıştır.

Aslında 12 Eylül'le birlikte kapatılan eski siyasi partiler, yeni isimlerle ve emanetçi Genel Başkanlarla yeniden kurulmuştur. Yani DYP, MÇP, DSP ve RP'nin yasal Genel Başkanları ile fiili Genel Başkanları farklıdır. Bu durumda yapılacak tek şey Anayasa değişikliğidir ve Turgut Özal bu sorunu geniş bir perspektiften ele almayı uygun bulmuştur. O, milletvekili sayısının 450'ye çıkarılması, Anayasa'yı değiştirme usullerinin kolaylaştırılması ve siyasi yasakların kaldırılması önerilerini aynı torba içinde referanduma götürme kararı almıştır. Aslında önerge 17 Mayıs 1986'da TBMM'den geçmiştir. Bu yüzden referanduma gerek yoktur. Ancak, Özal ve Kenan Evren'in düşüncesi farklıdır. Onlar “hayır”ın hesabını yapmışlardır.⁴⁷⁹ Yani halkın yasakların kaldırılmasına engel olacağı ve mevcut durumun devam edeceği düşünülmüştür.

7 Mayıs 1986 tarihinde Cumhuriyet Gazetesi Ankara Temsilcisi Yalçın Doğan'ı Çankaya Köşkü'nde kabul eden Kenan Evren, “*Bence siyaset yasakları kalkmalı. Siyaset yasağı sürdükçe, eski liderler hep mağdur durumda kalmış olduklarını söyleyecek ve bundan bir yandan şimdiki politikacılar zarar görecek; öte yandan da eski politikacılar belki de yasaklı olmanın propagandasını alabildiğine sürdürerek, toplumda sanki başka konuşulacak bir şey yokmuş gibi, hep bunu gündeme getirecekler. Bu nedenle ben siyaset yasaklarının kalmasından yanayım*” şeklinde bir açıklama yaparken, 12 Eylül Anayasa'sını halkın getirdiğini ve bu suretle yasakların kaldırılması noktasında da halkın karar vermesi gerektiğini belirtmiştir. Öte yandan Evren, 14 Ağustos 1986'da Güneş Gazetesi'nden Güneri Civaoglu ile yaptığı söyleşide de, kendi adının öne sürülerek, yasakların kaldırılmasına engel gibi gösterilmekten rahatsızlık duyduğunu dile getirmiştir.⁴⁸⁰ Böylece topu sürekli askere atan Turgut Özal'ın da artık yapacağı tek şey yasakların kaldırılması olacaktır. Bunun için hemen hazırlıklara başlayan Özal, bir taraftan da halkı “hayır” oyu kullanmaları için yönlendirmeye özen göstermiştir.

⁴⁷⁹ Akın, R. (2012). *Türk Siyasal Tarihi 1908-2000* (İkinci Tıpkı Basım). İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 427-429.

⁴⁸⁰ Cemal, a.g.e., 208-209.

Referandum kampanyası, Kâmrân İnan ve 11 yıl milletvekilliği yapmış olan Ağabeyi Zeynel Abidin İnan'ın arasının açılmasına da sebep olmuştur. Bitlis çevresinde “hayır” kampanyası yürüten Kâmrân İnan, Başbakan Turgut Özal'a övgüler yağdırarak, “6 Eylül'deki referandumda hayır oyu vermenizi istiyorum. Kim evet oyu verirse bilmelidir ki, o Ispartalıdır. Isparta'ya gitmelidir” şeklinde konuşurken, Zeynel Abidin İnan ise referandum tavrını ve kardeşiyle aralarındaki soğukluğu şu şekilde özetlemiştir: “Kâmrân'ın çabaları boşunadır. Referandumda iş şahsiyete döküldü. Ben 11 yıl mebusluk yaptım. Demirel'i o zamandan beri tanırım. Dört çocuğum var, hepsini de Demirel'e kurban ederim. Ama kardeşim Kâmrân, ailesiyle ilişkisini kesmiştir. Rahatsızlığında bir geçmiş olsun demedi. Demirel ile kendini aynı kefeye koyması, onun tahsiline, terbiyesine yakışmaz. Kâmrân, çocuklarımı öldürseydi onu gene affederdim, ama şimdi kendisine çok kırgınım.”⁴⁸¹

5 Eylül akşamı Turgut Özal, televizyon ekranlarında “siyasi yasakların kaldırılmasına karşı turuncu renkte hayır oyu kullanacağımı” açıklasa da⁴⁸² 6 Eylül 1987 tarihinde gerçekleştirilen referandumda bölge bölge, hatta il il farklılıklar görülmekle birlikte %016, yani 119 bin farkla evet diyenler referandumdan galip çıkmıştır. Aynı gün Başbakan Özal, Kasım ayında erken seçim yapılacağını duyurmuştur. Referandumla birlikte, 1980'de siyasetten uzaklaştırılan siyasetçiler tekrar meydanlara dönmüştür.⁴⁸³ Yasakların kaldırılmasıyla Bülent Ecevit 13 Eylül'de DSP, Süleyman Demirel 24 Eylül'de DYP, Alparslan Türkeş 4 Ekim'de MÇP ve Necmettin Erbakan 11 Ekim'de RP Genel Başkanlıklarına getirilmişlerdir.⁴⁸⁴ Ancak, siyasi partilere uygulanan kurumsal yasak 1992 yılına kadar devam etmiştir.⁴⁸⁵ Yani partiler eski isimlerine bu yılda kavuşacaklardır.

Referandum sonuçları Turgut Özal'ı fazla tedirgin etmemiş, hatta oylama sonuçları için yapılan itirazlar derhal geri çekilmiş ve Özal şu açıklamayı yapmıştır: “Çağ değişiyor. Bir ara, ‘zaman tüneli’ dedim, kızdılar. İnsanlar bir yerden uzaklaşınca, etrafındaki çevre onu hala eski yerinde tutuyorsa, o vakit değişmek çok zor olur. Bunu yalnız Süleyman Bey için söylemiyorum. Herkesin başına gelebilir. Değişmeye gayret edecektir, ama insanların

⁴⁸¹ “İnan kardeşler kapıştı”, *Milliyet*, 4 Eylül 1987.

⁴⁸² Cemal, *a.g.e.*, 216.

⁴⁸³ Referandum ve sonuçlarının basına yansımaları için Bkz. *Milliyet*, 6-8 Eylül 1987. ; Ayrıca dönemin basını.

⁴⁸⁴ Tunçay (Vd.), *Cumhuriyet...*, C. 4, 194.

⁴⁸⁵ Akın, *Türk Siyasal...*, 430.

belli yaşlardan, belli alışkanlıklardan sonra değişmeleri zordur. Referandum neticeleri için yüz kere dua etsem, böyle bir neticenin çıkacağını tahmin etmezdim. Memleket için de çok hayırlı bir netice olmuştur. Hem bizler, hem memleket için çok hayırlı bir netice olmuştur. Çünkü eski liderlerle ilgili balon sönmüştür. Eğer onlar az bir farkla yasaklı kalsalardı, bizim için çok daha riskli olurdu. O vakit bir nevi mit (efsane) haline geleceklerdi. Aynı durum, öteki liderler için de söz konusu. Şimdi onlar televizyona çıkacaklar ve halk görecek.”⁴⁸⁶

12 Eylül Darbesi'nin ardından, Cumhurbaşkanı Kenan Evren ve Milli Güvenlik Konseyi'nin Türkiye için öngördükleri az aktörlü sınırlı siyaset tezi kısa zamanda çökmüş, Evren ve Başbakan Turgut Özal'ın karşısında parlamento içinden ve dışından ciddi muhalif bir kesim oluşmuştur. Bu durum karşısında Özal, akıllı bir tercih yaparak bir baskın erken genel seçime karar vermiştir. Özal, muhalefetin, özellikle de DYP'nin Süleyman Demirel liderliğinde toparlanmasına müsaade etmeden, açık bir şekilde iktidar partisini kollayan Milletvekili Seçim Kanunu'nu çıkararak Kasım ayında seçime gitmek istemiştir. Böylece tek parti iktidarını Demirel önderliğindeki DYP'ye kaptırmamış olacaktır. Bunun için de daha referandum sonuçları tam olarak belli olmadan erken seçim ilan edilmiştir.

3.2.1. 1987 Erken genel seçimleri ve ikinci Özal hükûmeti

Eski siyasilerin de katıldığı ve siyasi kavgaya dönüşen Genel Seçim maratonunun, 12 Eylül'e karşı intikama dönüştüğünü ifade eden Kâmran İnan, tüm kavgalara rağmen eskilerin beklediklerini bulamadıklarını da dile getirmiştir.⁴⁸⁷ Yüksek Seçim Kurulu ANAP, SHP, DYP, DSP, RP, MÇP ve IDP'nin seçimlere katılabileceği kararını almış ve 11 Eylül 1987 tarihini seçim tarihi olarak belirlemiştir.⁴⁸⁸ Ancak Anayasa Mahkemesi'nin önseçim yapılamaz kararı üzerine, seçimler 29 Kasım'a alınmış ve %93,3 gibi yüksek bir katılım oranı gerçekleşmiştir. Anavatan Partisi (ANAP) %36,3'lük oy oranıyla 292, Sosyal Demokrat Halkçı Parti (SHP) %24,8'lik oy oranıyla 99 ve Doğru Yol Partisi (DYP) %19,1'lik oy oranıyla 59 milletvekilliği kazanmışlardır. Demokratik Sol Parti (DSP) %8,5'lük, Refah Partisi (RP) ise %7,2'lik oy almalarına rağmen, %10'lük ülke barajı

⁴⁸⁶ Cemal, *a.g.e.*, 241.

⁴⁸⁷ İnan, *Siyaset Yılları*, 50.

⁴⁸⁸ *TC Resmî Gazete*, 15 Eylül 1987, S. 19575.

nedeniyle milletvekili çıkaramamışlardır.⁴⁸⁹ Böylece toplamda %80,2 oy alan üç parti Meclis çoğunluğunun %100'üne hâkim olmuştur. %20'ye yakın oy ise Meclis'te temsil imkânı bulamamıştır. Seçim sonuçları incelendiği zaman İnan'ın da belirttiği gibi, eskiler umduğunu bulamamış, önemli bir yükseliş beklenen Süleyman Demirel'in DYP'si yalnızca 59 milletvekilliği kazanırken, Bülent Ecevit'in DSP'si Meclis'e bile girmeyi başaramamıştır. ANAP ise 292 milletvekili çıkararak, iktidarını daha da sağlamlaştırmıştır.

Temsil adaleti bakımından Cumhuriyet tarihinin en adil olmayan ikinci seçimi olarak nitelendirilen 29 Kasım seçimlerinde bir önceki seçimlere göre oy oranı gerileyen ANAP'ın artan milletvekilleri ile neredeyse Anayasa'yı referandumsuz değiştirme çoğunluğuna ulaşmıştır. Bu da seçim kanununda yapılan değişiklikle alakalıdır. Buna göre ANAP her 30 000 oyla, SHP her 60 000 oyla, DYP ise her 78 000 oyla bir milletvekilliği kazanmıştır.⁴⁹⁰ Bu da seçimin adaletini göstermesi bakımından dikkate şayan bir gelişmedir. Tabi seçimin adaletinin yanında, seçimlerden ANAP'ın daha da güçlenerek çıkmasında Turgut Özal'ın muhalefet partilerinin toparlanmasına müsaade etmeden seçim kararı alması da önemli bir tartışma konusu olmuştur.

Daha önceki dönemlerde olduğu gibi, 1987 erken genel seçimlerinde de yeni bir seçim sistemi uygulanmıştır. Buna göre seçim bölgeleri daraltılarak, diğer partilerden bir oy bile fazla alan parti, kontenjan adıyla ek milletvekilliği kazanmıştır. Diğer yandan seçim bölgelerinin daraltılmasıyla bölge barajı yükselmiş, böylece %33'ün üzerinde oy alan bir parti o bölgenin tüm milletvekilliklerini kazanmıştır. Buradan hareketle yapılan hesaplar da göstermektedir ki, Anavatan Partisi bu sistem sayesinde yaklaşık 80 milletvekilliğini bulan bir avantaj elde etmiştir. ANAP oyların %36'sını almasına rağmen, Meclis çoğunluğunun %65'ine sahip olmuştur.⁴⁹¹ Tabi bu durum sadece ANAP için değil, seçime katılıp Meclis'e giren tüm partiler için geçerli olmuştur. Zira Meclis'e ANAP dışında DYP ve SHP de girmiş ve onlar da bu avantajdan yararlanmışlardır. Ancak 12 Eylül'le birlikte getirilen %10'luk seçim barajı, güçlü partiler olması beklenen DSP ve RP'nin aleyhine bir sonuç ortaya çıkarmıştır.

⁴⁸⁹ TÜİK, *a.g.e.*, 118-120.

⁴⁹⁰ Akın, *Gazi'den...*, 137.

⁴⁹¹ Çavdar, *Türkiye'nin...*, 279-280.

Seçim yenilgisinin ardından DSP Genel Başkanı Bülent Ecevit, 30 yıllık aktif siyasi yaşamına son vermiş ve istifasını açıklamıştır. Ecevit yaptığı açıklamada şunları dile getirmiştir:

“Partimizin ilk Genel Başkanı ve şimdi Genel Başkan Yardımcısı olan eşim Rahşan Ecevit de benimle birlikte faal siyasetten ayrılmaya karar vermiştir... Türkiye'nin gerçek demokrasiye ve sağlıklı bir sosyal demokrasiye kavuşması için gençliğimizden beri her riski ve güçlüğü göğüsleyerek yürüttüğümüz mücadeleyi, eşim de ben de faal siyaseti bıraktıktan sonra da bir yurttaşlık görevi olarak sürdüreceğiz... Bundan 10 yıl önce ise Cumhuriyet Halk Partisi döneminde sosyal demokrat oylar %42'yi aşmıştı. Sonuçları yadırgamadım.”⁴⁹²

Seçimlerin üzerinden yaklaşık bir ay geçtikten sonra seçimin galibi Anavatan Partisi'nin Genel Başkanı Turgut Özal tarafından oluşturulan ve 21 Aralık günü kamuoyunu duyurulan Bakanlar Kurulu'nun, 24 Aralık 1987'de Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde okunmasıyla 46. Cumhuriyet ve 2. Özal Hükûmeti görevine başlamıştır.⁴⁹³ Hükûmet Programı 25 Aralık'ta Meclis Genel Kurulu'nda okunmuş ve Özal, ANAP iktidarının siyasi ve ekonomik politikalarına devam edeceğini, büyük çapta bir değişiklik düşünmediklerini dile getirerek, Anayasa ve YÖK Yasası'nın değiştirileceğini, Milli Savunma Bakanlığı'nın yeniden düzenleneceğini, enflasyonun makul seviyeye indirileceğini, serbest faiz ve kur sistemine geçileceğini, Sovyetler ve Yunanistan'la ilişkilerin geliştirileceğini ve AET'ye önem verileceğini açıklamıştır.⁴⁹⁴

⁴⁹² Verdiği kararla sosyal demokrat oylara haksızlık edip etmediği sorulan Ecevit şunları dile getirmiştir:

“Ben geçmişte koşullar ne kadar zor olursa olsun yine görevimi yapmaya, mücadelemi vermeye çalıştım. Askeri yönetim döneminde bile çok yasaklar ve baskılar altındayken hapse girerek mücadelemi sürdürdüm. Bununla şunu anlatmak istiyorum; koşullara göre insanın mücadele yöntemini değiştirmesi mümkün olabilir.” Ecevit'in istifası siyasiler arasında da yankı bulmuş ve SHP Genel Başkanı Erdal İnönü, “Saygı duyduğum” derken, Demirel “Şahsi kararıdır. Şahsen üzüntü ile karşılıyorum” ifadelerini kullanmıştır. “Elveda Ecevit”, *Milliyet*, 1 Aralık 1987.

⁴⁹³ İkinci Özal Hükûmeti Bakanlar Kurulu için Bkz. *TC Resmî Gazete*, 21 Aralık 1987, S. 19671. ; T.B.M.M. *Tutanak Dergisi*, Dönem: 18, Cilt: 1, Yasama Yılı: 1, Tarih: 24.12.1987, s. 27-29. ; Başbakanlık Personel ve Prensipler Genel Müdürlüğü, *a.g.e.*, 447-455. ; Hükûmet Programı için Bkz. *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 18, Cilt: 1, Yasama Yılı: 1, Tarih: 25.12.1987, s. 39-72.

⁴⁹⁴ “İcraata devam”, *Milliyet*, 26 Aralık 1987. ; Hükûmet Programı üzerindeki görüşmeler için Bkz. *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 18, Cilt: 1, Yasama Yılı: 1, Tarih: 28.12.1987, s. 80-208.

28 Aralık'ta programla ilgili görüşmelerde uzun tartışmalar yaşanmış ve nihayet 30 Aralık günü yapılan güven oylaması sonucunda Hükûmet, oy kullanan 443 üyenin 290'nın evet oyu ile birlikte Türkiye Büyük Millet Meclisi'nden güvenoyu almıştır.⁴⁹⁵

Seçimin ardından ANAP'ta sular durulmuş ve parti içi kavgalar, bir süreliğine de olsa, seçim galibiyetiyle unutulmuştur. Ancak yeni yıla yeni bir Meclis ve yeni Hükûmetle giren Türkiye'de belirsizlikler ve halkın ekonomik sıkıntılarla savaşı devam etmiştir. Bu sırada 10 yılın ardından bir ilk gerçekleşmiş ve Başbakan Turgut Özal ile Yunanistan Başbakanı Andreas Papandreu, Davos Belediye Sarayı'nda bir araya gelmiştir. Buluşma Yunanistan'da tepkilere yol açarken, Türkiye'de memnuniyetle karşılanmıştır. Buluşmada iki Başbakanın her yıl görüşmesi, aralarında özel telefon hattı kurulması, sorunlar için iki ortak komitenin kurulması ve ortak bir ticaret odasının kurulması, iki ülkenin birbirlerine 100'er kişilik heyetler göndermesi ve Başbakan Özal'ın yıl içerisinde Atina'yı ziyaret etmesi kararları alınmıştır.⁴⁹⁶ İki ülke arasındaki ilk ikili ilişkiler Demokrat Parti iktidarında Adnan Menderes'le birlikte başlamış ve 27 Mayıs'tan sonra ilişkiler uzun yıllar askıya alınmıştır. Ardından 1978'de Montreux Zirvesi'yle Başbakan Bülent Ecevit görüşmeleri devam ettirmiş ve araya 12 Eylül'ün girmesiyle birlikte ilişkiler yine durma noktasına gelmiştir. Özal'ın da iki ülke arasındaki ilişkilere verdiği önem, adı geçen diğer Başbakanlardan farklı olmamış, ancak Türk-Yunan ilişkileri hiçbir dönemde istenilen seviyeye getirilememiştir. Bunda Türkiye'nin yoğun çabalarına, Yunanistan'ın isteksizliği en önemli etken olmuştur.

3.2.2. Olaylı ANAP kongresi ve Kâmran İnan'ın devlet bakanlığı

İlk kez Genel Başkan seçmek üzere Haziran 1987'de toplanan ANAP Kongresi'nde Başbakan Turgut Özal'a elim bir suikast düzenlenmiştir. Parti Kongresi'nde konuşması sırasında iki el silah sesi duyulmuş ve ardından güvenlik görevlilerinin rastgele ateş açmaları sonucunda 20 kişi yaralanmıştır. Bu tarihi günün tanığı olan Kâmran İnan, olayı not defterine şu şekilde yazmıştır:

“Parti Kongresi için spor salonuna gittim. Delege kadroları değişmiş, eskilerden çok az var. Ancak ortam aynı; sirk manzaraları... Keçeciler, usul dışı bir açış konuşması yaptı,

⁴⁹⁵ T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 18, Cilt: 1, Yasama Yılı: 1, Tarih: 30.12.1987, s. 332-339.

⁴⁹⁶ “Yeni dönem”, Milliyet, 1 Şubat 1988.

Emiroğlu başkan oldu. Saat 11'e doğru Özal geldi. Konuşması pek etkili olmadı. Girişte kontrol yok. Başbakan konuşurken orta saha dolu; dolaşan, sigara içen, konuşan, satıcılar, piyango biletleri ve karşıda oturan yabancı parlamenterlerle diplomatlar, AET tam üyeliğine aday Türkiye manzarası... Özal, konuşmasına devam ederken birden bire zayıf iki patlama sesi oldu. Özal, kürsünün arkasına indi ve arkasından yaylım ateş; Özal'ın koruma görevlilerinden bazıları tavana ateş ederken bazıları da kalabalığın üzerine mermi yağdırıyordu. Herkes yere yattı, sıraların arkasına saklandı. Biri beni korumak için önüme el çantası tuttu. Bu arada vurulanlar, yerde çırpınanlar vardı. Bir ara panik, kapıya hücum başladı. Mikrofondan yatıştırıcı sesler geliyordu. Ancak Başbakanın görünmeyişi telaş ve endişeleri artırıyordu. Dehşet içinde bekleyiş beş dakika kadar sürdü. Sonra yaralılar toplandı; kan lekeleri, kıvrananlar ve arkasından spekülasyonlar; mütecaviz hakkında çeşitli rivayetler. Nihayet Özal kürsünün arkasından gözüktü, konuşmasına devam edeceğini söyledi ve 15 dakika daha konuştuktan sonra aniden kesti ve toplantıya ara verildi; başparmağından vurulduğu henüz pek fark edilmiyordu. Öğleden sonra parmağı sarılı olarak ailesiyle birlikte geldi. Henüz olay açıklık kazanmadı. Yanına giderek kendilerine geçmiş olsun dedim. Rengi sararmıştı. Yanında oturan Korkut Özal, beni yanına aldı, yakınlık gösterdi; kurşunlardan birinin mikrofonta isabet ettiğini söyledi. Olayın şoku devam ediyor, herkes gerginlik içinde birbirine geçmiş olsun diyor. Güvenlik tedbirlerinde hafif davranıldığı kabul ediliyor. İçişleri Bakanı Kalemlı, istifaya davet edildi. Olay, dünya televizyonlarında yer aldı. TV akşam haberlerinde yaralı mütecavizin eski öğretmen ve firari olduğu, 15'i polis mermisi, diğer 5'i ezilmeden olmak üzere 20 kadar yaralı olduğu bildirildi. Büyük bir felaketin eşiğinden dönüldü. Güvenlik hafifliği, polisin gözü kapalı ateş etmesi affedilir şeyler değil. İnönü geçmiş olsun ziyaretinde bulunmuş.”⁴⁹⁷

Olaylı Kongre'den sonra gözler Kabinede yapılması beklenen revizyona çevrilirken, parti içinde bazı isimlerin ağırlığı azaltılmıştır. 26 Haziran 1988'de küçük çaplı bir revizyon yapılarak, parti yönetimine geçen Adalet Bakanı Oltan Sungurlu'nun yerine Mehmet Topaç, Devlet Bakanı Veysel Atasoy'un yerine ise Kâmran İnan getirilmiştı. Bu kararın ardından ise Sağlık Bakanı Bülent Akarcalı'nın istifa haberi gelmiştı. Turgut Özal'ın yaptığı bu iki değişiklik, Amerika'da bulunan Cumhurbaşkanı Kenan Evren'e sorulduğunda “dağ fare doğurdu” cevabı alınmıştır.⁴⁹⁸ Evren'in bu cevabı, daha geniş çaplı

⁴⁹⁷ İnan, *Siyaset Yılları*, 53-54.

⁴⁹⁸ *Ayın Tarihi*, 26 Haziran 1988. ; İnan, *Siyaset Yılları*, 55. ; “Bakanlık bunalımı”, *Milliyet*, 27 Haziran 1988.

bir revizyon beklentisi içerisinde olduğunu göstermektedir. Ancak seçimin üzerinden henüz yedi ay gibi bir süre geçmiş olmasına rağmen, Evren'in böyle bir beklenti içerisinde olması da büyük bir tezat olarak düşünülebilir.

Kabinedeki bu küçük çaplı revizyonla beraber, Kâmrân İnan da bir kez daha kendi isteği ve bilgisi dışında Bakanlık koltuğuna oturmuştur. Tıpkı 1977'de olduğu gibi, 1988'de de bir oldubittiyle karşı karşıya kalmış ve kendisini Devlet Bakanlığı koltuğunda bulmuştur. Ancak bu defa pişmanlık duyacağı bir görevde bulunmamıştır. Gazetecilerin telefon ederek Bakanlık haberini vermeleri üzerine, İnan ve eşi Yasemin Hanımefendi, gazetecileri evlerine davet etmişler ve memnuniyetlerini dile getirmişlerdir. Burada gazetecilere bir demeç de veren İnan şunları dile getirmiştir: *“Her dönemde içeride ve dışarıda Türkiye'ye hizmet etmekten büyük zevk almışımdır. Bu memleket bana çok şey verdi, bunu hizmet olarak iade etmek isterim. 1974 yılında Kıbrıs Barış Harekâtından sonra tüm dünyaya haklılığımızı anlatmakla başladığım çalışmalarım süregelmiştir. Hatta o dönem Paris'teki bir toplantıdan çıkarken Yunanlı bir gazeteci üzerime yürüdü ve ‘Her yerde seninle karşılaşıyoruz’ diye bağırdı. Ben de kendisine, ‘Türk devletinin menfaati nerede varsa ben de oradayım’ diye karşılık verdim.”*⁴⁹⁹ Her zaman milletin yanında ve hizmetinde olmayı, devletine karşı bir borç bilen İnan, bir kez daha hizmet yarışına girişmiş ve memur olurken milletiyle imzaladığını varsaydığı mukavelenin gereklerini yerine getirmeye devam etmiştir.

Kâmrân İnan, bu dönemde Bakanlığın yanında GAP Koordinatörlüğü görevini de üstlenmiştir. Muhteşem olarak nitelendirdiği bu projede, Başbakan Turgut Özal'ın da büyük desteği sayesinde önemli işler gerçekleştirdiklerini ifade eden İnan, Atatürk Barajı, Şanlıurfa Tünelleri gibi büyük eserlerin dört yılda tamamlandığını belirtmiştir. Yine bu dönemde Etibank da İnan'a bağlanmış, ancak belli menfaat çevreleri rahatsız olduğu için İnan, buradan uzaklaştırılmıştır. Bunun üzerine vatana hizmet edebilmenin gerçekten çok zor olduğunu belirten İnan, milletten yana olduğunda desteğin büyük olduğunu, ancak

⁴⁹⁹ İnan, konuşmasının devamında şu hususlara da değinmiştir:

“Nitekim demokrasiye geçiş döneminde Türkiye'nin Avrupa'daki eski yerini alması için çok çaba harcadım. Avrupa Konseyi çevreleri özellikle aşırı soldaki çevrelerde Türkiye'nin demokrasiye dönmesinden adeta tedirgin bir havadaydılar. Bunları yendik. Avrupa Konseyi'ne üye olduktan sonra bugün siyasi komite de dahil başkan yardımcılığına seçildik. Avrupa Topluluğu'nun parlamentosunda da ilişkilerimiz yakında aynı düzelmeyi gösterecektir. Ben devletin büyüklüğüne günün 24 saati İnanan bir kimseyim. Hükümet üyesi olarak bu sorumluluğum daha da artacak.” İnan, K. “Ömrüm millet hizmetinde geçti”, *Milliyet*, 27 Haziran 1988.

hırsızdan yana olduğunda bu desteğin daha büyük olduğunu üzülen ifade etmiştir.⁵⁰⁰ Bu ifade, devletin bir Bakanının bile bazı durumlarda, çıkar çevreleri karşısında çaresiz kaldığını göstermesi bakımından dikkate şayandır.

Öte yandan GAP için en çok sevdiğim, kendimi verdiğim, hatta âşık olduğum bir projedir ifadelerini kullanan Kâmran İnan, yaklaşık 3,5 yıl GAP'la ilgilendiğini belirtmiş ve projeyi basit manada, Fırat ve Dicle'nin sularının suya hasret kalmış, kuraklıktan çatlamış toprakların suya kavuşması ve buradan bereketin fişkırması olarak nitelendirmiştir. Bu iki nehrin Türkiye'nin akarsu potansiyelinin %60'ına tekabül ettiğini ve projenin kapladığı alanın da 74 bin km² olduğunu belirten İnan, bu alanın Avrupa'da Benelux ülkeleri olarak bilinen Belçika, Hollanda ve Lüksemburg topraklarından daha fazla olduğunu da eklemiştir. Proje kapsamında Batman ve Şırnak'ın da il olması dolayısıyla 8 İlin bulunduğunu ve bu 8 İlde yaklaşık 5 milyon kişinin yaşadığını vurgulayan İnan, bu oranın Türkiye nüfusunun %12'sine tekabül ettiğini de belirtmiştir. GAP'ın sadece enerji üretimi ve sulama amaçlı bir proje olarak görülmemesi gerektiğini dikkat çeken İnan, bunun 13 paketlik projeler demetinden oluşan entegre bir proje olduğunu dile getirmiştir.⁵⁰¹ İnan, ayrıca projenin bütün memlekete ve Orta Doğu'ya hitap ederek, Türk insanına güven duygusu veren bir proje olduğunu da belirtmiştir.⁵⁰²

GAP kapsamında, enerji ve sulama amaçlı 13 büyük proje ile Fırat Nehri kolları üzerinde 14 baraj, 11 HES olmak üzere, toplam 22 baraj ve 19 HES'in yapımı planlanmıştır. Ayrıca sulama amaçlı 4 baraj ile enerji amaçlı 1 adet HES ve 12 adet depolamasız sulamadan oluşan münferit projeler de GAP kapsamında yer almıştır. Tüm sulama planlarının gerçekleşmesi halinde, projenin Türkiye ekonomisine yılda 770 milyar TL'lik (Bu dönemde Dolar kurunun 1 milyon 420 bin Lira seviyelerinde olduğu göz önüne alınırsa yaklaşık 550 milyon Dolar) katkı sağlayacağı hesaplanmıştır. Enerji faydası ise 1,2 trilyon TL (yaklaşık 850 milyon Dolar) olarak öngörülmüştür. Yani enerji ve sulama projelerinin tamamlanmasının milli ekonomiye katkısı 2 trilyon TL (yaklaşık 1,4 milyar

⁵⁰⁰ İnan, *Bir Ömür*, 83.

⁵⁰¹ Projenin maliyeti ve dışarıdan destek alınıp alınmadığı sorulan İnan, projenin 21 milyar dolar civarında global maliyetinin bulunduğunu ifade ederek, en önemli özelliğini de milli olması olarak göstermiştir. İnan, Japonya'nın GAP için yardım edeceğini, ancak Suriye'nin Japonlara "Eğer Türkiye'ye yardım ederseniz Bekaa Vadisi'ndeki eğitilmiş 40 Japon gerillasını başınıza bela etmesini biliriz", tehdidi karşısında Japonların projeden çekildiğini ifade etmiştir. "GAP Türkiye'ye hayat verecek", *Zaman*, 27 Mart 1993.

⁵⁰² "500. Günde GAP", *Türkiye*, 8 Nisan 1993.

Dolar) civarında olacaktır.⁵⁰³ Türkiye için gerçekten çok önemli ve faydalı olan böyle bir projenin, özellikle bölgede artan terör olayları, gelişmiş bölgelere göçün önüne geçilememesi, belli dönemlerde kaynak aktarımında sıkıntılar yaşanması gibi sebeplerden ötürü vaktinde tamamlanamaması ve ekonomik anlamda beklentilerin karşılanamaması gerçekten çok üzücüdür.

Ülkede aynı zamanda, birden fazla mevsimin yaşandığı gibi, birden fazla da çağın yaşandığını dile getiren Kâmrân İnan, Türk insanının bir kısmının 21. Yüzyılın kapısını araladığını, büyük çoğunluğun 20. Yüzyılın başları, ortaları ve sonları arasına yayıldığını, bazı yöre halkının ise 19. Yüzyılın çıkış kapısını aradığını vurgulamıştır.⁵⁰⁴ Bölgeler arası dengesizliğin giderilmeye başlandığını ifade eden İnan, yeterince gelişme gösterememiş bölgelerin Doğu Anadolu ile sınırlı olmadığını ve gelişmiş bölgeler içerisinde de yeteri kadar inkişaf edememiş çevrelerin var olduğunu, fırsat eşitliği ile Türkiye'nin bütün vatandaşlarının sorunlarını dile getirdiklerini ve bu gerçeklerin bilinciyle GAP Projesi'nin tahakkuk safhasına geldiğini belirtmiştir. Günde yaklaşık 1 milyar Liralık yatırımla sürdürülen Projeye, bölgenin ekonomik, sosyal ve kültürel çehresinin değişeceğini savunan İnan, tarla bitkilerinin yerini endüstri bitkilerinin alacağını, ekim alanından yılda 2-3 defa mahsul alınacağını ve bununla birlikte bölgenin sanayileşerek, işsizliğin giderileceğini belirtmiştir.⁵⁰⁵ Ancak GAP kapsamında yapılacak olan barajların en büyüğü olan Atatürk Barajı 1990 yılında, İnan'ın Koordinatörlüğü sırasında tamamlanmış ve 1992'den itibaren de bu barajdan enerji üretimine başlanmıştır. Milli ekonomiye getireceği faydaların yanında bölgedeki işsizliğe de çare olacağı, hatta bölgeden göçün de bu sayede engelleneceği ifade edilen proje, değişen siyasilerle birlikte rafa kaldırılmış ve projeye uzun bir süre mali kaynak aktarılmamıştır.

Öte yandan 4 Ocak 1989 tarihinde ANAP, içeriden bir darbe daha yemiş ve Başbakan Yardımcısı Kaya Erdem, Turgut Özal'la görüşmeden kamuoyuna istifa ettiğini bildirmiştir. Bu makama bir süre atama yapılmayacağı belirtilirken, Erdem'in ANAP'tan ve milletvekilliğinden de istifa etmek istediği, ancak Mesut Yılmaz ve Ali Bozer tarafından engellendiği ifade edilmiştir. Haberi üzüntü ile karşılayan Özal, siyasete birlikte girdiği, en

⁵⁰³ Türkmen, İ. (2010). *Cumhuriyet Hükümetleri Döneminde Güneydoğu Anadolu'ya Yapılan Kamu Yatırımları (1960-1995)*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 395.

⁵⁰⁴ İnan, *Türkiye Gerçeği*, 23.

⁵⁰⁵ İnan, *Günün Konuları*, 14.

yakın arkadaşlarından birini kaybetmiştir.⁵⁰⁶ İstifanın ertesi günü, Erdem'e yakın bürokrasi çevreleri tasfiye edilmiş ve ANAP içerisindeki sıkıntının öyle kolay geçmeyeceği anlaşılmıştır.

3.2.3. 1989 yerel seçimleri ve güven sorunu

Anavatan Partisi ve iktidarı en büyük darbeyi kuşkusuz 26 Mart 1989 tarihinde yapılan yerel seçimlerde almıştır. Katılım oranının %81,5 olduğu seçimlerde 22 147 749 geçerli oyun 6 354 888'ini alan ve genelde %28 oy alan SHP birinci parti olurken, DYP %25,6 ile ikinci, iktidar partisi ANAP ise %21,88 ile üçüncü parti olmuştur. Refah Partisi'nin %9,8, Demokratik Sol Parti'nin %9,03, Milliyetçi Çalışma Partisi'nin %4,14 oy aldıkları göz önünde bulundurulursa,⁵⁰⁷ halkın ne iktidar partisine ne de muhalefet partilerine tam güvenmediği ortaya çıkmıştır. Oy dağılımı incelendiğinde SHP'nin asıl kazancının Ankara, İstanbul, İzmir, Adana gibi büyük şehirlerde olduğu, buna karşın DYP'nin il genel meclisi seçimlerinde birinci parti olduğu görülmüştür.

Milliyet Gazetesi'nde haber, "Özal'a seçmen darbesi" başlığıyla verilirken, ANAP Genel Başkan Yardımcısı Oltan Sungurlu'nun "*Üstümüzden silindir geçiyor, siz acıyor mu diye soruyorsunuz*" ifadelerini kullandığı belirtilmiştir.⁵⁰⁸ Sungurlu'nun da belirttiği gibi seçmen ANAP'a çok ciddi bir mesaj vermiş ve iki yıl sonra yapılacak olan genel seçimlerde iktidarının sona erebileceğini göstermiştir. Öte yandan SHP ve DYP'nin yanında DSP ve RP'nin de bir önceki genel seçime göre oylarını artırmaları çok aktörlü siyasetin yeniden yaşanmaya başlayacağını göstermiştir.

⁵⁰⁶ Erdem'in Özel Kalem Müdürü Yılmaz Güdenler tarafından Özal'a iletilen istifa mektubu şu şekildedir: "*Sayın Başbakanımızın yurt dışı gezileri sırasında kendilerine vekâlet ederken bir gazetemizde yayınlanan haberle başlayan Başbakanın dâhil, bazı görevlilerin demeçleri ve gelişmeler, Sayın Başbakanımız ile aramızda, parlamenter siyasi hayatı değerlendirmede ve Hükümet etme anlayışındaki ciddi farkı son kez ortaya çıkarmıştır.*

Bu nedenle Hükümetteki görevimden çekilmiş bulunuyorum.

Siyasi hayatta her kişi ve kurumun kendine düşen görevleri vardır. Ben, devletteki 35 yıllık meslek ve siyasi hayatımın anlayışı ile Başbakanlık vekâlet görevinin ve bütçe görüşmelerinin bitişini, sonra da Sayın Başbakanımızın değerlendirmesinin tartışılmayacak açıklıkta belirmesini bekleyerek, kendime düşeni yapacağıma İnanıyorum.

Başbakanımızın ve TBMM'nin kararı ile bakanlık görevini kendileri adına yaptığım yüce milletimizin bilgilerine saygı ile sunarım." "Özal'a büyük darbe", *Milliyet*, 5 Ocak 1989.

⁵⁰⁷ TÜİK, a.g.e., 122.

⁵⁰⁸ "Özal'a seçmen darbesi", *Milliyet*, 27 Mart 1989. ; Yerel seçimlerle ilgili ayrıntılı bilgi için Bkz. Tunçay (Vd.), *Cumhuriyet...*, C. 4, 274.

Aday tespitindeki hatalar, milletvekillerinin devre dışı bırakılması, kampanyalardaki yetersizlik ve beceriksizliği ANAP'ın mağlubiyetinin sebepleri olarak gösteren Kâmrân İnan, 26 Mart günü milletten ağır bir tokat yediklerini ifade etmiştir. İnan, seçimin hemen ardından Başbakanlık Konutu'nda gerçekleştirilen toplantıyı şu şekilde anlatmıştır:

“İlk defa inisiyatif olarak konuta çıktım. Özal üzgün ve suskun, siyasetten çekilmeyi düşünüyor. Etrafında garip insanlar, her kafadan bir ses, sanki her şey donmuş gibi. Hareket başlattım, basın konferansı organize ettim, Özal'ın vereceği beyanat metnini hazırladım; teşkilata, milletvekillerine, kazanan ve kaybeden adaylara telgraflar hazırladım. Bazılarını Yusuf Özal'a dikte ettim; çarklar dönmeye başladı. Basın açıklamasında mağlubiyeti açıkça kabul ettim. Özal, tekliflerimin hepsini kabul etti. Bu arada gelen Amerikan Kongresi heyetiyle Yusuf Özal'la birlikte görüştük. Seçimlerin anlamı ve neticesini sordular, anlattık. İptal edilen Bakanlar Kurulu toplantısının saat 19.00'da yapılmasını sağladım. Özal, bütün Bakanların görüşünü aldı. Giray, DYP ile uzlaşma istedi. Güzel, Yılmaz ve Kalemlî Hükûmetin istifasını istediler. Pakdemirli, 'İktidarı sola bırakalım, yıpransınlar' dedi. Tenekeci, 'Bakanlar değişmeli' dedi. Yusuf Özal, 'Başbakan istifa ederse inisiyatif elimizden çıkar' dedi. Ben, Batı demokrasilerinde mahalli seçimlerin erken genel seçime yol açmadığını, iktidarın siyasi kaos sebebi olamayacağını, ancak topluma yeni bir mesaj ve görüntü vermemiz gerektiğini söyledim. Sonunda hepimiz istifalarımızı verdik. Özal'dan, basın açıklamasını kendilerinin yapmasını rica ettim.”⁵⁰⁹

ANAP'ın seçim yenilgisinin ardından, 28 Mart'ta Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde yapılan Genel Kurul toplantısında SHP Genel Sekreteri Deniz Baykal, gündem dışı söz alarak, Anavatan Partisi'nin İl Genel Meclisi seçimlerinde de, Belediye Meclisi seçimlerinde de, Belediye Başkanı seçimlerinde de seçmenin büyük çoğunluğundan red oyu aldığını, bunu bir yerel seçim olarak değerlendirmenin mümkün olmadığını, %35'lik oy oranıyla işe başlayıp, 16 ay sonra desteğin %20'ye düşmesi karşısında sadece Bakanlar Kurulu'nu istifa ettirerek bu krizin atlatılamayacağını, derhal erken genel seçimlere gidilmesi gerektiğini ifade etmiştir. Baykal'ın konuşmasına cevap Kâmrân İnan'dan gelmiş ve İnan, erken genel seçime muhalefetin değil, iktidarın karar vereceğini, bunun

⁵⁰⁹ İnan, *Siyaset Yılları*, 64.

Anayasa’da açık açık yazdığını ifade ederek, tartışmaya son noktayı koymuştur.⁵¹⁰ Ancak burada dikkat çeken bir nokta, MDP’nin bir yerel seçim yenilgisinin ardından yoğun eleştirilere maruz kalarak, partiyi feshetme yoluna gitmesi ve bu aşamada partinin feshine onay verenlerden birisinin de Kâmrân İnan olmasına rağmen, şimdi iktidardayken neden bu tür bir yaklaşım içerisine girmediğidir. Buradan iktidarda olmakla, muhalefette olmanın aynı şeyler olmadığı ve her iki süreçte de farklı düşüncelere sahip olunabildiği sonucuna varılabilir.

SHP’nin erken seçim baskısından sonra, Cumhurbaşkanı’nın da güven oyu istemesi karşısında Turgut Özal, Hükûmette ciddi bir revizyon gerçekleştirmiş ve 12 Bakanı görevlerinden alarak, yerlerine 15 Bakan atamıştır. Ali Bozer Devlet Bakanlığı’ndan Başbakan Yardımcılığı’na, İ. Safa Giray Bayındırlık Bakanlığı’ndan Milli Savunma Bakanlığı’na, Ekrem Pakdemirli Ulaştırma Bakanlığı’ndan Maliye ve Gümrük Bakanlığı’na geçerken, Güneş Taner Devlet Bakanı, Işın Çelebi Devlet Bakanı, İsmet Özarslan Devlet Bakanı, Saffet Sert Devlet Bakanı, Ercüment Konukman Devlet Bakanı, İlhan Aşkın Devlet Bakanı, M. Oltan Sungurlu Adalet Bakanı, Abdülkadir Aksu İçişleri Bakanı, Avni Akyol Milli Eğitim Bakanı, Cengiz Altınkaya Bayındırlık ve İskân Bakanı, Halil Şıvgın Sağlık Bakanı, Cengiz Tuncer Ulaştırma Bakanı, Lütfullah Kayalar Tarım Orman ve Köy İşleri Bakanı, İlhan Aküzüm Turizm Bakanı ve Namık Kemal Zeybek Kültür Bakanı olmuştur.⁵¹¹ Özal, Kâmrân İnan’a dokunmamış ve kendisini Devlet Bakanlığı koltuğunda tutmaya devam etmiştir.

11 Nisan 1989’da ise Türkiye Büyük Millet Meclisi’nde DYP’nin katılmadığı güven oylamasında oy veren 384 kişinin 289’u kabul, 95’i ise red oyu kullanmıştır. Buna göre yeni Bakanlar Kurulu, Meclis’ten güvenoyu almıştır.⁵¹²

Yeni kabine, yeni tarz siyasetle yola çıkarken, Bulgaristan’da Türk azınlığa karşı baskıların artması sonucunda önemli bir karar alarak, buradaki Türklerin Türkiye’ye dönüşlerine izin vermiştir.⁵¹³ Diğer taraftan ülke içerisinde de PKK terör örgütü

⁵¹⁰ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 18, Cilt: 24, Yasama Yılı: 2, Tarih: 28.3.1989, s. 162-171.

⁵¹¹ “Tamirat Hükûmeti”, *Milliyet*, 1 Nisan 1989.

⁵¹² *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 18, Yasama Yılı: 2, Tarih: 11.4.1989, s. 48.

⁵¹³ Bulgaristan’da yaşayan Türkler, Balkanlar’daki diğer Türklerden sayıca daha fazla ve hukuki açıdan diğerlerinden daha eski bir tarihten itibaren koruma altına alınmış, ancak an fazla baskıyı görenler de onlar olmuşlardır. 1878’de Osmanlı padişahına bağlı bir prenslik olarak kurulan Bulgaristan, burada yaşayan Türklerin hukuk ve çıkarlarını koruyacağını beyan etmiştir. 1908’de bağımsızlığını kazanan Bulgaristan, 1909 tarihli anlaşmayla Osmanlı vatandaşlarının haklarını koruyacağını onaylamıştır. Birinci ve İkinci Dünya

saldırılarını artırmış, Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde kurtarılmış gölgeler ilan etmeye kalkmıştır. Hükümet artan terör olayları karşısında kimi zaman âciz kalsa da önemli adımlar da atmıştır. Sınır ötesi operasyon kararı bu adımlardan en önemlisidir. 1 Ağustos 1989 tarihinde yapılan Milli Güvenlik Kurulu toplantısında alınan, Bulgaristan'daki Türklere daha fazla günlük vize verilmesi ve PKK'ya karşı önlemlerin hızlanarak, bölgede ekonomik, sosyal ve kültürel yeni politikaların belirleneceği kararlarının alınması, ülkenin bu iki meseleye gösterdiği ehemmiyeti ortaya koymuştur.⁵¹⁴ Bu dönemde özellikle PKK eylemlerini yoğunlaştırarak, ülkeyi en fazla uğraştıran meselelerin başında gelmiştir. Ancak ne bu dönemde ne de sonrasında terör sonlandırılmamış ve PKK, dışarıdan aldığı destek sayesinde her geçen yıl daha sistematik eylemler gerçekleştirir olmuştur. Bu da Türkiye'de hem bölgesel gelişimin önüne geçmiş, hem de ciddi bir ekonomik kaybı beraberinde getirmiştir.

Bulgaristan'daki Türkler sorunu Meclis gündemine geldiğinde, burada bir konuşma yapan Kâmrân İnan, şu ifadeleri kullanmıştır:

“Değerli milletvekilleri, aslında, yapılmakta bulunan olay, modern zamanlarda (20'nci Yüzyılın 1936'larından sonra) görülen birinci benzerinin arkasından, utanç verici en büyük ikinci benzeri olmaktadır. İnsanları kendi topraklarından, evinden, malından, varlığından mahrum ederek, kendi vatandaşlarını kapı dışarı atmak hadisesi, bu devlet haysiyeti iddiasında bulunan hiçbir topluma yakışmayacak bir hadisedir. Bu, tarihin sayfaları arasında karanlık bir şekilde kara harflerle yazılması gereken bir hadisedir; ama şunu da arz edeyim, bu hadise karşısında, Türk Devleti ve milleti kayıtsız ve çaresiz değildir, gereken bütün tedbirler alınmaktadır.

... Bu mesele, hür memleketler kürsülerinde daima yansımalıdır. Elli yıl, altmış yıl, yetmiş yıl öncesindeki tarihî hakikatleri tahrif ederek veya mezarları kazarak dünyaya mesele çıkarmak isteyenler, bu canlı mesele önünde sessiz kalıyorlarsa, bunda çok anlamlı bir mesaj vardır, çok garip bir tutum vardır. Aslında, üzerine gidilmesi, eğilmesi ve

---

savaşlarının ardından imzaladığı tüm anlaşmalarda azınlıkların haklarını koruyacağına dair teminat veren Bulgaristan ile Türkiye arasında, 1968'de Devlet Başkanı Todor Jivkov'un Türkiye'yi ziyaretinde bölünmüş ailelerin birleştirilmesi için Göç Anlaşması imzalamıştır. Ayrıca Bulgaristan 1975'te Helsinki Senedini imzalayarak, buradaki azınlık haklarını da tanımıştır. Oran, B. (2008). Bulgaristan'daki Türk Azınlığın Hakları. *Türk Dış Politikası...*, Cilt II, 177.

⁵¹⁴ “MGK kararlarını açıklıyoruz”, *Milliyet*, 2 Eylül 1989.

tekrar edilmemesi için her türlü tedbirin alınması gereken, bu gibi hallerdir. Bu gibi hallere göz yumanlar, çok defa, sizin, bizim, bazı diğer memleketlerin önüne çıkarak, elli yıl, altmış yıl, yetmiş yıl öncesinin hesaplarını ve defterlerini açmaktadır...

... Bu davada hep beraberiz. El ele vererek, Türkiye Büyük Millet Meclisi, Türk Devleti ve tüm siyasi partileriyle bu davanın da üstesinden geleceğimizden hiç şüphemiz yoktur.”⁵¹⁵

Kâmran İnan'ın kullandığı ifadelerle bakıldığında meselenin Türk kamuoyunda ne kadar ciddiye alındığı ve Bulgaristan'da uygulanan vahşetin kınanarak, tüm dünya kamuoyuna duyurulması meselesinde Türkiye'nin nasıl aktif bir rol oynadığı ve oynayabileceği, tüm siyasi parti gruplarının mesele karşısında hemfikir olarak, yaşanan vahşetin durdurulması ve Türk vatandaşların haklarının korunmasında her türlü girişimde bulunma kararlarının alınması dikkate değer ve anlamlı bir gelişmedir.

Diğer taraftan Bulgaristan'da yaşayan Türkler, Balkanlar'daki diğer Türklerden sayıca daha fazla ve hukuki açıdan diğerlerinden daha eski bir tarihten itibaren koruma altına alınmış, ancak an fazla baskıyı görenler de onlar olmuşlardır. 1878'de Osmanlı padişahına bağlı bir prenslik olarak kurulan Bulgaristan, burada yaşayan Türklerin hukuk ve çıkarlarını koruyacağını beyan etmiştir. 1908'de bağımsızlığını kazanan Bulgaristan, 1909 tarihli anlaşmayla Osmanlı vatandaşlarının haklarını koruyacağını onaylamıştır.⁵¹⁶

1950-1951 yıllarında Bulgaristan'da yaşayan 150 bin Türk, Türkiye'nin Kore Savaşı'na katılması bahane gösterilerek sürgün edilmiştir. 1970'lerde ise bölünmüş ailelerin yeniden birleşmesini öngören anlaşmayla 166 bin kişi daha göç etmek durumunda kalmıştır. 1984'ten itibaren Bulgar yönetimi, Türklere asimilasyon politikası uygulamaya başlamıştır. Hapsedilen ya da evlerinden atılarak sürgüne gönderilen Türklerin haklarını korumaya kararlı olan Cumhuriyet Hükûmeti, Birleşmiş Milletler ve İslâm Konferansı Örgütü'nden destek gördüyse de bunun pek faydası olmamıştır. 1989'da ise protestolarla seslerini daha da yükselten Türkler, Jivkov'un paniklemesine sebep olmuş ve Jivkov, eylemlere katılan Türklerin hepsini sürgün etmeye karar vermiştir. Bu bağlamda 1989

⁵¹⁵ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 18, Cilt: 29, Yasama Yılı: 2, Tarih: 15.6.1989, s. 216-219. ; Hale, a.g.e., 176. ; Türkiye-Bulgaristan ilişkileri ve Türk azınlığı sorunu için Bkz. Uzgel, İ. (2008). *Balkanlarla İlişkiler. Türk Dış Politikası...*, Cilt II, 176-181.

⁵¹⁶ Oran, (2008). a.g.m., *Türk Dış Politikası...*, Cilt II, 177.

yılıının haziran*-Ağustos ayları arasında 312 bin kişi alabildikleri eşyalarıyla Türkiye'ye kaçmışlardır. İstanbul'da geniş protesto toplantıları düzenlenirken Özal, Sofya'ya girme konusunda tutarsız tehditlerde bulunduysa da Haziran ayında kaldırılın vizeler, 21 Ağustos'ta tekrar yürürlüğe konmuş ve mülteci akını engellenmiştir. Kasım 1989'da Jivkov'un iktidardan inişi ile kriz sona ererken, Türk azınlığın yaşam koşulları iyileştirilmiştir.⁵¹⁷

3.3. Turgut Özal'ın Cumhurbaşkanlığı Dönemi

1989 yılı ile birlikte görev süresi dolan Cumhurbaşkanı Kenan Evren'in yerine kimin geçeceği merakla beklenir olmuştur. Buna göre dönemin iç politikadaki en önemli konusu Cumhurbaşkanlığı seçimidir. ANAP içerisinde Turgut Özal'ın adaylığını destekleyenlerin yanında, kardeşleri Yusuf Özal, Korkut Özal'ın ve Hüsnü Doğan, Mehmet Keçeciler, Kâmrân İnan gibi önde gelen isimler ise Özal olmadan partide miras kavgasının çıkacağı, parti içinde kimsenin birliği sağlayamayacağı, arkasına güçlü bir parti alamayan Cumhurbaşkanının otorite tesis edemeyeceği konularında görüş birliği sağlanmıştır.⁵¹⁸

Muhalefet partileri ise Özal'ın adaylığına baştan beri karşıdılar. “ANAP oldubitti ile Cumhurbaşkanını seçtirmeye kalkarsa, o seçime katılmayacağız” açıklaması yapan SHP Genel Sekreteri Deniz Baykal, “Cumhurbaşkanı olmakta inat ederse, Cumhuriyet tarihinde ilk kez görev süresi sona ermeden ve hiç de onurlu olmayan bir şekilde Çankaya'dan inmek zorunda kalır. ANAP çoğunluğuna dayanıp Çankaya'ya çıkarsa yapay Cumhurbaşkanı olur ve orada duramaz”⁵¹⁹ diyerek, SHP'nin görüşlerini açık bir şekilde ortaya koymuştur. DYP de sine-i millete dönme tehdidinde bulunmuş, ancak SHP'den destek gelmeyince bundan vazgeçmiştir. Bazı vekillerin Kenan Evren'in görev süresinin uzatılmasını dile getirmesine karşın Erdal İnönü, “Anayasa kişiler için değişmez” ifadelerini kullanmış, Demirel ise Cumhurbaşkanını halkın seçmesi gerektiğini vurgulamıştır.⁵²⁰ Bu aşamada Cumhurbaşkanını Meclis'in seçmesi Özal'ın en önemli kozu olmuş, onun karşısına muhalefet partileri kendi adaylarını bile çıkarma gereği duymamışlardır.

⁵¹⁷ Hale, a.g.e., 176. ; Türkiye-Bulgaristan ilişkileri ve Türk azınlığı sorunu için Bkz. Uzel, (2008). a.g.m., *Türk Dış Politikası...*, Cilt II, 176-181.

⁵¹⁸ İnan, *Siyaset Yılları*, 74.

⁵¹⁹ “Özal'ı onursuzca indiririz”, *Milliyet*, 10 Eylül 1989.

⁵²⁰ *Cumhuriyet*, 22 Ekim 1988.

Nihayet 17 Ekim’de Anavatan partisi grup toplantısında Turgut Özal, uzun bir konuşmanın ardından Cumhurbaşkanlığına aday olduğunu açıklamıştır. Karardan üç gün sonra, yani 20 Ekim günü ise Cumhurbaşkanlığı için ilk tur oylaması yapılmıştır. SHP ve DYP milletvekillerinin bulunmadığı oylamada SHP’den sadece Hasan Fehmi Güneş bulunmuştur. O da toplantıda SHP ve DYP milletvekillerinin bulunmadığı, bunun tescil edilmesi gerektiğini bildirmiş, buna karşılık ise Meclis Başkanı Yıldırım Akbulut, toplantı yeter sayısının bulunduğunu ve yoklamaya gerek olmadığını ifade etmiştir. Akbulut’un bu tavrı karşısında Güneş de toplantıyı terk etmiş ve Cumhurbaşkanlığı için Turgut Özal ve Fethi Çelikbaş’ın dilekçeleri okunarak, oylamaya geçilmiştir. İlk tur oylamada Turgut Özal 247, Fethi Çelikbaş ise 18 oy almışlardır. 17 oyun boş, 3 oyun ise geçersiz sayıldığı ilk tur oylamada üye tamsayısının üçte iki çoğunluğu sağlanamadığı için, ikinci tur oylamanın 24 Ekim’de yapılması kararlaştırılmıştır.⁵²¹

İlk tur oylamanın ardından DYP Lideri Süleyman Demirel, SHP Lideri Erdal İnönü’ye “Korkmadan, sine-i millete dönelim”, çağrısı yaparken, “*İnönü ile Meclis kapısına kol kola çıktığımız gün, Cumhurbaşkanlığı değil, erken seçim gündeme gelir. Öbür partilerden tavır beklemeye gerek yoktur*” açıklamasında bulunmuştur. İnönü ise toplu istifa için erken olduğunu, bu kararı kendisinin değil, milletvekillerinin vereceğini belirterek, vekillere şu çağrısı yapmıştır: “*Bu istifa konusunu sizler de düşünün. Birkaç gün sonra birlikte karar verelim. Sizler ilk seçimde rahatlıkla Meclise girecek milli iradeye dayanan kişilersiniz, çünkü biz birinci partiyiz ve iktidara geleceğiz.*”⁵²²

Üye tamsayısının üçte ikisinin, yani 300 oyun arandığı ikinci tur oylamada Turgut Özal 256, Fethi Çelikbaş 17 oy alırken, 9 boş ve 2 geçersiz oy kullanılmıştır. Böylece 31 Ekim tarihinde üçüncü tur oylamanın yapılacağı açıklanmıştır.⁵²³ İkinci tur oylamanın ardından muhalefet partileri de sine-i millet fikrinden vazgeçtiklerini gösteren ifadeler kullanarak, parlamento içinde muhalefeti sürdüreceklerinin işaretini vermişlerdir. 31 Ekim 1989 tarihinde ANAP’ın grup toplantısına son Başkanlığını yapan Özal, üyelere birer anket dağıtarak, doldurmalarını istemiştir. Başta kimse ne olduğunu anlamadıysa da anketin yeni Başbakan adayı için yapıldığı ortaya çıkmıştır. Listede Kâmrân İnan dâhil olmak üzere, 18 kişinin ismi yer almıştır. Ankette Mesut Yılmaz ismi ön plana çıkmıştır.⁵²⁴ Ancak anket

⁵²¹ T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 18, Cilt: 33, Yasama Yılı: 3, Tarih: 20.10.1989, s. 53-61.

⁵²² Milliyet, 21 Ekim 1989.

⁵²³ T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 18, Cilt: 33, Yasama Yılı: 3, Tarih: 24.10.1989, s. 69-71.

⁵²⁴ İnan, Siyaset Yılları, 79-81.

sonuçları milletvekillerine açıklanmamış ve Özal, kendisinden sonraki Başbakanı Yıldırım Akbulut olarak belirlemiştir.

Üye tamsayısının salt çoğunluğunun, yani 226 oyun arandığı üçüncü tur oylamada 263 oy alan Turgut Özal, Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin 8. Cumhurbaşkanı seçilmiştir. Özal, Meclis'te yaptığı teşekkür konuşmasında, *“Türkiye Büyük Millet Meclisi, kendi üyeleri arasından birisini Cumhurbaşkanı seçme bilinç ve iradesini göstererek, milletten aldığı yetki ve gücün tam hakkını vermiştir... Bu noktada, sizlere, altı yıl üyesi olmak şerefini taşıdığım Türkiye Büyük Millet Meclisine, veda ediyorum. Bu mukaddes çatı altında geçirdiğim yılları, sizlerle tanışmış olmayı, sizlerle birlikte çalışmayı Tanrı'nın bana verdiği armağanlar olarak kabul ediyorum.”*⁵²⁵

9 Kasım tarihinde ant içme töreni sırasında ise muhalefet partileri Meclis'i protesto ederek, Meclis'e gelmemişlerdir. Böylece Turgut Özal'ın ölümüne, yani Nisan 1993'e kadar devam edecek olan Cumhurbaşkanı-Muhalefet gerilimi de başlamıştır.

3.3.1. Yıldırım Akbulut hükûmeti

Turgut Özal, kendi partisinin oylarına dayanarak Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin 8. Cumhurbaşkanı seçilmiş ve Başbakanlık görevi için de kendi vereceği kararın beklenmesini istemiştir. Aynı gün Özal'ın isteğiyle, Yıldırım Akbulut Başbakan olmuştur. Ancak Bakanlar Kurulu listesinde Kâmrân İnan adını görememiştir. İnan, bu durumu soğukkanlılıkla karşılamış ve Bakanlığa eşyalarını toplamak üzere gittiği sırada, yeni Bakanın kim olacağını sormak için Akbulut'u aradığında listede bir yanlışlık olduğunu, kendisinin yerinde kalacağını öğrenmiştir.⁵²⁶ İnan'ın Bakanlığa devam ettirilmesi, bölgesel dengelerin bozulmak istenmemesi, GAP gibi önemli bir projenin koordinatörlüğünü ancak İnan'ın yürütebileceğine inanılması ya da O'nun siyasi tecrübesine ihtiyaç duyulabileceği gibi nedenlerle bağlanabilir.

9 Kasım'da Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde Yıldırım Akbulut Başkanlığında oluşturulan Bakanlar Kurulu'na ait Cumhurbaşkanlığı tezkeresi ile Türkiye

⁵²⁵ T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 18, Cilt: 33, Yasama Yılı: 3, Tarih: 31.10.1989, s. 127-129.

⁵²⁶ İnan, *Siyaset Yılları*, 81-82.

Cumhuriyeti'nin 47. Hükûmeti görevine başlamıştır.⁵²⁷ 10 Kasım tarihinde programı okunan Hükûmet, 15 Kasım tarihinde, 95 red oyuna karşılık, 278 kabul oyu ile Meclis'ten güvenoyu almıştır.⁵²⁸

ANAP, hız kesmeden hemen iki gün sonra, yeni Genel Başkanını seçmek için kongreye gitmiştir. Kongrede Yıldırım Akbulut ve Hasan Celal Güzel yarışmıştır. Sakin geçen Kongre, Güzel'in 382 oyuna karşılık, Akbulut'un 739 oyla galip ayrılmasına sahne olmuştur. Ertesi gün Bakanlar Kurulu'nu Köşk'e davet eden Cumhurbaşkanı Turgut Özal, DYP Lideri Süleyman Demirel'in sertleşmeye devam edeceğini ve fazla münakaşaya girilmeden işi götürmek gerektiğini vurgulamıştır.⁵²⁹ Özal bunu yaparak tarafsız bir Cumhurbaşkanı olmayacağını belli etmiş ve bundan sonra da parti politikalarında etkin bir rol alacağını göstermiştir. Buna göre Özal'ın desteklediği Akbulut'un yeni Genel Başkan seçilmesi Cumhurbaşkanı-Hükümet ilişkileri açısından olumlu bir gelişme olmuştur.

Turgut Özal'ın Cumhurbaşkanı seçilmesinden bir ay kadar sonra, İçel Milletvekili İstemihan Talay, Meclis'te yaptığı gündem dışı konuşmayla, Özal'ın Başbakanın seçiminden başlayarak, Hükûmetin kurulması ve Anavatan Partisi Genel Başkanının seçimine kadar parti başkanı gibi hareket ettiğini dile getirmiş ve Anayasa'ya aykırı hareket ettiği iddiasında bulunmuştur. Talay, ayrıca Cumhurbaşkanı'nın Meclis'e gelip, burada çalışıyor olmasını yadırgadıklarını, neden işlerini Köşk'te halletmediğini merak ettiklerini vurgulamıştır. Talay'ın iddia ve ithamlarına Hükûmet adına Kâmran İnan cevap verirken, İnan, Kenan Evren'in de altı yıl boyunca Meclis'teki odasında çalıştığını dile getirerek, neden bundan rahatsızlık duyduklarını anlamadığını söylemiştir.⁵³⁰ Özal'ı

⁵²⁷ Yıldırım Akbulut Hükûmetinde şu isimler yer almıştır: Yıldırım Akbulut (Başbakan), Ali Bozer (Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı), Hüsnü Doğan (Devlet Bakanı), Güneş Taner (Devlet Bakanı), Cemil Çiçek (Devlet Bakanı), Işın Çelebi (Devlet Bakanı), Vehbi Dinçerler (Devlet Bakanı), Mehmet Yazar (Devlet Bakanı), İsmet Özarslan (Devlet Bakanı), Ercüment Konukman (Devlet Bakanı), İbrahim Özdemir (Devlet Bakanı), Mustafa Taşar (Devlet Bakanı), Kemal Akkaya (Devlet Bakanı), Hüsamettin Örüç (Devlet Bakanı), Kâmran İnan (Devlet Bakanı), M. Oltan Sungurlu (Adalet Bakanı), Safa Giray (Milli Savunma Bakanı), Abdülkadir Aksu (İçişleri Bakanı), A. Mesut Yılmaz (Dışişleri Bakanı), Ekrem Pakdemirli (Maliye ve Gümrük Bakanı), Avni Akyol (Milli Eğitim Bakanı), Cengiz Altınkaya (Bayındırlık ve İskân Bakanı), Halil Şivgin (Sağlık Bakanı), Cengiz Tuncer (Ulaştırma Bakanı), Lütfullah Kayalar (Tarım Orman ve Köy İşleri Bakanı), İmren Aykut (Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanı), Şükrü Yürür (Sanayi ve Ticaret Bakanı), Fahrettin Kurt (Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı), Namık Kemal Zeybek (Kültür Bakanı), İlhan Aküzüm (Turizm Bakanı) *TC Resmî Gazete*, 9 Kasım 1989, S. 20337. ; *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 18, Cilt: 33, Yasama Yılı: 3, Tarih: 9.11.1989, s. 307-309. ; Başbakanlık Personel ve Prensipler Genel Müdürlüğü, *a.g.e.*, 467-473. ; Hükûmet Programı için Bkz. *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 18, Cilt: 33, Yasama Yılı: 3, Tarih: 10.11.1989, s. 337-366.

⁵²⁸ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 18, Cilt: 34, Yasama Yılı: 3, Tarih: 15.11.1989, s. 11-12.

⁵²⁹ İnan, *Siyaset Yılları*, 83-84.

⁵³⁰ İstemihan Talay'ın konuşmasının bazı önemli kısımları şöyledir.

kendisinden önceki Cumhurbaşkanlarından ayıran en önemli fark, altı yıllık iktidarını bırakarak Cumhurbaşkanlığı makamına çıkmış olmasıdır. Bunun içindir ki, siyasetten hemen kopamamış ve kendi kurduğu partinin, yine kendi görüşleri çerçevesinde hareket etmesini istemiştir.

Turgut Özal hakkındaki tartışmalar bunlarla sınırlı kalmamıştır. Seçimin meşruluğu için Fethi Çelikbaş'ın da aday olması sağlanırken, Özal'ın seçildikten sonra kendi oylarını Mustafa Kemal Atatürk'ün Cumhurbaşkanı seçilirken aldığı 158 oyla karşılaştırmaya kalkması ayrı bir infiale neden olmuştur. Özal'ın, Meclis'te ant içtiği 9 Kasım 1989 tarihinden itibaren kendi partisi olan ANAP ve muhalefet partilerine karşı takındığı tutum siyasi arenada krize neden olmuş, bu yüzden de SHP ve DYP, Cumhurbaşkanını tanımadıklarını beyan ederek, tepkilerini göstermişlerdir. Bu amaçla resmî devlet törenlerini boykot eden iki muhalefet partisi, Özal'ın Cumhurbaşkanlığını meşrulaştıracak protokollere bile katılmamışlardır. Bunun dışında Özal, Yıldırım Akbulut'u Başbakan atayarak bir nevi yarı başkanlık sistemi öngörmüştür.⁵³¹ Ancak, bu tutum sadece muhalefet tarafından eleştirilmekle kalmamış, parti içinde de rahatsızlığa neden olmuştur. Bu rahatsızlık, 1991'de Mesut Yılmaz'ın Genel Başkan seçilişine kadar devam etmiştir.

"Sayın milletvekilleri, Cumhurbaşkanının, görevini tam bir tarafsızlıkla yapması, Anayasanın emredici bir kuralıdır. Bu kuralın ihlaline veya bu kuralın ihlal edildiğine ilişkin somut bazı örneklerin ortaya çıkması, toplumda büyük huzursuzluklara yol açar. Çünkü parlamenter demokratik sistemde Cumhurbaşkanının tarafsızlığı, rejimin temel öğelerinden birisidir.

Sayın Turgut Özal'ın Cumhurbaşkanlığı makamına gelmesiyle ilgili itirazlarımız herkes tarafından bilinmektedir. Üzerinde durduğumuz en önemli konu, Cumhurbaşkanlığı makamının tarafsız olması idi. 9 Kasımdan bugüne kadar geçen sürede, Sayın Özal, uygulamaları, tutum ve davranışlarıyla bu endişemizin ne kadar haklı ve doğru olduğunu ortaya çıkarmıştır.

... Eğer kamuoyu, Meclisi etkisiz, Hükümeti de yetkisiz görmeye devam ederse, çözümü Parlamento dışında ve sokakta arayanlar güçlenecektir.

Biz, demokrasiye inanan güçler olarak bu gelişmeye kesinlikle karşıyız. Biz, bu Parlamento'yu ve bu Hükümeti, Sayın Özal'ın değil, milletin Parlamentosu ve Hükümeti olarak görmek istiyoruz.

... Yüce Meclisin, her etkinin bir başka tepkiyi yaratacağının bilincinde olduğuna ve bu tehlikeli gidişe "dur" diyeceğine yürekten inanıyorum. Sayın Özal'ın tarafsızlık çizgisine çekilmesi amacıyla, yetkililerin gerekli girişimleri yapma zamanı, artık gelmiş, hatta geçmektedir." Kâmrân İnan'ın Talay'a verdiği cevabın önemli kısmı ise şu şekildedir:

"Türkiye Cumhurbaşkanının yeri, Türk Devletinin her köşesidir; çünkü Türk Devletinin başıdır. Onun bulunduğu yere forsun gitmesi hadisesi budur. Dünyada, 16 yıldızlı cumhurbaşkanlığı forsunun takip ettiği tek şahsiyet odur; her gittiği yer, Cumhurbaşkanlığı olur; bunun başka bir izahı yoktur. Onun için, bilhassa kendilerinin siyasî istikbaline ve dış çalışmalarına büyük ümitler bağladığımız ve demokrasiye bağlılığımızı da şahsen bildiğim bir genç arkadaşımın, mevzu yokluğunda âdeta çırpınıyor muşcasına, böyle küçük bir pencereden bu kadar bir meseleyi dile getirmesinden üzüntü duydum." T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 18, Cilt: 34, Yasama Yılı: 3, Tarih: 7.12.1989, s. 388-391.

⁵³¹ Akın, *Gazi'den...*, 140-142.

“Güdümlü Cumhuriyet Hükûmeti” tanımı, Yıldırım Akbulut’un Başbakanlığı dönemi için uygun olabilecek bir tanımdır. Bu dönemde işlerin ne denli ciddiyetle yapıldığı Kâmran İnan tarafından şu şekilde anlatılmıştır: “28 Şubat günü, Başbakan’a vekâlet eden Keçeciler, önce ‘Bakanlar Kurulu toplanacak’ dedi, sonra vazgeçti. Bakan Konukman bana telefon ederek, birçok Bakanın yurtdışında, bazılarının Ankara dışında olduğunu, bazılarının da Keçeciler başkanlığındaki toplantıya katılmayacaklarını hatırlatarak Keçeciler’e toplantıdan vazgeçmesini tavsiye ettiğini söyledi. Bu görüşe katılmadığımı, şahısların değil, müesseselerin mühim olduğunu, devlet çarkının dönmesi gerektiğini, lise ve üniversite öğrencileri boykotundan sonra Bakan boykotunun garip olacağını, beğenmeyen Bakanın gidebileceğini söyledim. Keçeciler’e de Meclis’te aynı şeyi ifade ettim. Keçeciler az Bakanla toplantı yapmanın daha sakıncalı olacağını söyledi. Sonunda toplantı iptal edildi. Ertesi gün basın, beklediğim gibi, ‘Keçeciler Bakanlar Kurulu’nu toplayamadı’ başlığıyla istismarını yaptı.”⁵³² İnan, öte yandan Turgut Özal’ın her şeyle ilgili bilgisi olduğu için yönetim anlamında kendi sözünün geçmesini istediğini, bazı noktalarda demokratik çizgiyi rahatsız ettiğini, ancak aldığı kararların yerinde olduğunu vurgulamıştır.⁵³³

Turgut Özal’ın demokratik çizgiyi rahatsız ettiği başka bir örnek, 9 Nisan 1990 tarihli Bakanlar Kurulu’na Başkanlık ederken, Milli Güvenlik Kurulu’nda alınan ve Kanun Hükmünde Kararname ile hazırlanan kararları okuduktan sonra, ‘Kararnameyi dolaştırın’ diyerek, derhal imzalanmasını istemesidir. “Terör Kararnamesi” olarak adlandırılan Kararnamede, Batman ve Şırnak’ın il olması, İçişleri Bakanı’na sürgün yetkisi verilmesi, basına tedbir konması, bölgeden göçün azaltılması, memura ek olanaklar sağlanması gibi birtakım tedbirler bulunuyordu.⁵³⁴ Bu, Türkiye’de Başkanlık sistemi tartışmalarının neden

⁵³² Parti içi gerginlik bundan sonra da artarak devam etti. 28 Mart’ta toplanan Bakanlar Kurulu’nda söz alan Cemil Çiçek, Hükûmetin gücünü nasıl gösterebileceklerini sorduğunda, Akbulut’un hışmına uğradı. Akbulut, Hükûmeti güçlü görmeyenlerin istifasını vermeleri istedi. Bunun üzerine Çiçek ve Pakdemirli ayağa kalkarak birer kâğıt aldılar. İnan’ın isteği üzerine araya giren Hüsnü Doğan ve Dinçerler, Çiçek’i durdurdu, ancak Pakdemirli istifasını sunarak, toplantıyı terk etti. Böylece Hükûmette ilk çatırdamalar başlamış oldu. İnan, *Siyaset Yılları*, 88. ; Ekrem Pakdemirli’nin istifası basında da geniş yer buldu. Basın Pakdemirli’nin genel başkanlığa aday olacağını iddia etti. *Milliyet*, 29 Mart 1990.

⁵³³ Önal, T. (2014, 18 Haziran). *Kâmran İnan ile söyleşi*. Kâmran İnan’ın evi, Ankara.

⁵³⁴ Devlet Bakanı ve Hükûmet Sözcüsü Mehmet Yazar, Bakanlar Kurulu’nda alınan diğer önemli kararları da şu şekilde açıkladı:

Başta olağanüstü hal bölgesinde çalışanlar olmak üzere, devlet memurlarının mali durumları iyileştirilecek. Toplu Konut ve Kamu Ortaklığı İdaresi, Toplu Konut İdaresi ve Kamu Ortaklı İdaresi olmak üzere ikiye ayrıldı, bu iki birime atama yapılmadı.

Memurun eşini tayini eş durumuna göre yapılmazsa, memura eşinin maaşının %60’ı kadar ek ücret verilecek.

Üniversite hizmet ödeneği artırıldı.

yapıldığını göstermesi bakımından güzel bir örnektir. Buna göre Özal, alınan kararları hızlı bir şekilde uygulamak istemiş, ancak bu tutumu Hükûmet kanadında ve parti içerisinde, çok yüksek sesle olmasa da, muhalif tavırlara sebebiyet vermiştir.

Kâmran İnan'ın araya girerek, 'müzakeresiz imza edin' mi demek istiyorsunuz sorusuna Turgut Özal, 'müzakere çok vakit alır, şunu imza edin' cevabını vermiştir. Bunun üzerine söz isteyen İnan, olayı şu şekilde anlatmıştır: *"50 yıldan beri bu noktaya gelmemek için verdiğim mücadeleyi anlattım; memleketin bir bölgesine özel statü uygulanmasının içeride ve bilhassa dışarıda savunulamayacağını, sürgün yaşamış bir kimse olarak başkalarının sürülmesini kabul edemeyeceğimi, zehir akıtan komşularımızdan çekinip kendi masum insanlarımızla uğraşmanın doğru olmayacağını, imparatorlukta olduğu gibi, Cumhuriyet'in de kuruluşunda bu insanların harcı bulunduğunu söyledim. Giray, 'özel bölge' durumu yaratılmasının rahatsızlık doğuracağında beni destekledi. Keçeciler, heyecanla söz alarak Milli Güvenlik Kurulu'ndan gelen tavsiye kararlarını derhal onaylamak gerektiğini, bu tedbirlere ihtiyaç bulunduğunu, Elazığ'da dokuz mühendisin öldürülmesinin yürekleri parçaladığını söyledi. Özal'a dönerek 'buna cevap vereceğim' dedim. Keçeciler'e hitaben, 'İstanbul'da 5 bin kişi sol yumrukları havada yürüyünce bütün İstanbul Komünist oldu demiyorsunuz. Üniversitelerimiz işgal altında veya gösterilerden çalışamaz halde, pek telaşlanmıyorsunuz. Cizre'de Türkçe öğretmediğiniz ve polisin anonsunu anlamayan 500 kadın yürüyünce isyan oluyor; neden? Bunlar ikinci sınıf insan mı?' dedim."*⁵³⁵

3.3.2. Körfez krizi ve sonuçları

2 Ağustos 1990 tarihi Türkiye, Ortadoğu ve Dünya siyaseti için önemli bir dönüm noktası olmuştur. Irak, uzun süredir tehdit ettiği Kuveyt'e askerî harekât başlatarak, bir gün içerisinde ülkeyi tamamen işgal etmiş, aynı gece Türkiye'de Milli Güvenlik Kurulu toplanmıştır. Irak kuvvetlerinin Suudi Arabistan sınırını tehdit ettiği haberi üzerine, Amerika'da da Güvenlik Konseyi toplanarak, sert açıklamalar yapılmıştır. 6 Ağustos'ta Amerika'nın tutumu daha da sertleşirken, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi de

---

Eğitim-öğretim tazminatı, din hizmetleri ve emniyet hizmetleri tazminatları 1 Temmuz 1990 tarihinden itibaren 2 ile 5 kat artırıldı.

Bakanlar Kurulu'na aile yardımını beş katına kadar çıkarma yetkisi verildi. "Terör Kararnamesi", Milliyet, 10 Nisan 1990.

⁵³⁵ İnan, *Siyaset Yılları*, 92-95.

ekonomik ambargo kararı almıştır. Bu karara ilk uyan ülke ise Türkiye olmuş ve Kerkük-Yumurtalık Petrol Boru Hattı'nı kapatmıştır. Bunun üzerine Amerika, İngiltere, Fransa, Almanya, Kanada ve Avustralya Ortadoğu'ya askeri birlikler göndermeye başlamıştır. 12 Ağustos tarihinde ise TBMM'de, “*Dışişleri Bakanı Ali Bozer'in, milli güvenliğin sağlanmasından ve silahlı kuvvetlerin yurt savunmasına hazırlanmasından Yüce Meclise karşı sorumlu bulunan Hükûmete, meydana gelen ve ülkemizi yakından ilgilendiren olaylar sebebiyle, savaş hali ilanı, silahlı kuvvetlerin kullanılması, Türk Silahlı Kuvvetlerinin yabancı ülkelere gönderilmesi veya yabancı silahlı kuvvetlerin Türkiye'de bulunması konularında yetki istemine ilişkin Başbakanlık tezkeresi üzerindeki görüşmelerin, İçtüzüğü'nün 71 inci maddesi gereğince, kapalı oturumda yapılmasına ilişkin önergesi*” kabul edilerek, kapalı oturuma geçilmiş ve 1 kişinin çekimser kaldığı ve 10 oyun geçersiz sayıldığı oylamada oy veren 363 üyeden 211'i kabul, 141'i red oyu kullanmış, böylece Başbakanlık Tezkeresi kabul edilmiştir.⁵³⁶

Bu dönemde Turgut Özal'ın politik kararlarını bazıları ülkenin tek adamlığına doğru gittiği şeklinde değerlendirirken,⁵³⁷ belli bir kesim ise geleneksel olmayan dış politika yakıştırmaları yapmıştır. Ama genel olarak Özal'ın Körfez Krizi sırasında uyguladığı politika “Batı yanlısı” bir politika olarak değerlendirilmiştir. Diğer taraftan Arap Dünyası, Birleşmiş Milletler ve Dünya kamuoyunun büyük kısmını arkasına alan Amerika Birleşik Devletleri, Irak'ı ekonomik anlamda zorlamak için Türkiye'yi anahtar ülke konumuna getirmiştir. Irak petrollerinin %90'ı Türkiye ve Arabistan boru hatlarından geçmektedir ve Türkiye-Irak ticaret hacmi oldukça gelişmiştir. Bunun için Türkiye ile işbirliği, ABD'ye önemli bir üstünlük kazandırmıştır. Buradan yapılacak ekonomik yaptırımların dışında, askeri harekâtla da Irak, kolaylıkla yenilgiye uğratılabilecektir. Bu açıdan bakıldığında da Türkiye'nin önünde üç seçenek duruyordur; Irak'a karşı tavır alıp saldırıların durdurulması için tavır almak, Irak'ın ABD tarafından işgalini desteklemek veya tarafsız kalmak.⁵³⁸ Türkiye'nin tarafsızlığını ABD ve Batılı ülkelerin tavrı da zorlaştırmıştır. Diğer taraftan Ortadoğu'da üstünlük arayışı içerisinde olan Türkiye'nin böyle bir fırsatı elinden kaçırmayacağı da bir gerçektir.

⁵³⁶ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 18, Cilt: 46/1, Yasama Yılı: 3, Tarih: 12.8.1990, s. 3-36.

⁵³⁷ “Tek kişilik oyun”, *Milliyet*, 18 Ocak 1991. ; Turgut Özal'ın yönetim anlayışı hakkında Bkz. Çakmak, H. (2008). Turgut Özal'ın Dış Politika Felsefesi. *Türk Dış Politikası: 1919-2008*, 742-744.

⁵³⁸ Gözen, R. (2000). *Amerikan Kısılcısında Dış Politika: Körfez Savaşı, Turgut Özal ve Sonrası*. Ankara: Liberte Yayınları, 244-245.

Aslında Irak-Kuveyt anlaşmazlığı 1961 Kasım ayında Kuveyt'in bağımsızlığını kazanması sonrasında Irak Lideri General Kasım'ın Kuveyt topraklarının Osmanlı Devleti zamanında Basra Vilayeti'ne dâhil olduğunu, dolayısıyla Kuveyt'in kendi topraklarında işgalci durumunda bulunduğunu bahane göstererek, bağımsızlığını tanımadığını beyan etmesi ile başlamıştır. 1979'da Humeyni'nin İran'da iktidarı ele geçirmesi, Körfez başta olmak üzere, tüm Ortadoğu'da değişikliklere sebep olmuş ve Körfez'de rekabet ve karışıklık ile İran ve Irak diktatörleri arasında hayatta kalma ve üstünlük kurma yarışının yaşanması gibi iki önemli gelişme yaşanmıştır.⁵³⁹

İran-İrak Savaşı sırasında Irak'ın Basra Körfezi'ndeki harekât alanı daralınca, Saddam Hüseyin'in daha önceki anlaşmaları hiçe sayarak Sat-ül-Arab'ı kontrolü altına aldığını ilan etmesi ve bu bölgede Kuveyt'e bağlı adaların bulunması ise iki ülke arasındaki ikinci anlaşmazlık konusu olmuştur. Yine bu savaş sırasında Irak'ın Kuveyt ve Suudi Arabistan'a yaklaşık 40 milyar Dolar borçlanması ve Saddam Hüseyin'in bu paraları önceden yardım amacıyla verdikleri, sonradan ise borca çevirdikleri gerekçesiyle, ödemek istememesi ise anlaşmazlığın ekonomik boyutunu oluşturmuştur.⁵⁴⁰

Türkiye ise komşularında çıkan yangına seyirci kalmak yerine ABD'nin destek vermiştir. ABD, ilk etapta Suudi Arabistan'a karşı yapılacak saldırıya karşı koyacağını açıklarken, Ürdün, Filistin Kurtuluş Örgütü, Yemen, Libya, Suriye, Fas gibi ülkelerin de Irak'a yaptırım uygulanması kararı alması, ileride Koalisyon Gücü olarak anılacak olan kuvvetin oluşumuna ortam hazırlamıştır. Bu büyük güce İngiltere ve Fransa'nın da katılmasıyla tarihin en kapsamlı Ordusu Irak'a karşı harekât planlarını gerçekleştirecektir. 200 bine yakın kara-hava ve deniz kuvvetinden oluşan ABD birlikleri Basra Körfezi'ne yığınak yaparken, Irak'a 15 Ocak 1991'e kadar süre verilmiştir.⁵⁴¹ Bu dönemde Sovyetler Birliği'nin tavrı ise daha ılımlı ve ABD politikalarına destek verir mahiyette olmuştur. Bu, Sovyetlerin kendi içerisindeki çalkantılarla uğraşırken, dış politikaya yeterince ağırlık veremediğinin de bir göstergesi olmuştur. Zira bu dönemde Sovyet peyklerinin birçoğu bağımsızlık kararı almış ve Sovyet İmparatorluğu dağılma sürecine girmiştir.

⁵³⁹ Sander, O. (2009). *Siyasi Tarih (1918-1994)* (On Sekizinci Baskı). Ankara: İmge Kitabevi, 568-569.

⁵⁴⁰ Armaoğlu, 20. *Yüzyıl...*, 878-879. ; körfez krizleriyle ilgili ayrıntılı bir çalışma için Bkz. Uçarol, *a.g.e.*, 1021-1028.

⁵⁴¹ Çavdar, *Türkiye'nin...*, 284-285.

Diğer taraftan Turgut Özal, 1925'te Milletler Cemiyeti kararı ile İngiltere'ye bırakılan Kerkük Vilayeti'nin mağlup olacak Irak'tan alınarak Türkiye'ye verileceği düşüncesine kapılmıştır.⁵⁴² Meşhur “Bir koyup beş alacağız” sözünün söylendiği bu günlerde Özal, Dışişleri Bakanı, Milli Savunma Bakanı, Genelkurmay Başkanı'nı kendisi tarafından belirlenmiş dış politikayı uygulayan memurlar durumuna getirmiştir. Genelkurmay Başkanı Necip Toruntay'ın Cumhurbaşkanı ile ters düşerek görevinden ayrılması da Cumhuriyet tarihinde bir ilktir. İstifa, Özal'ı hiç etkilemezken, yerine Doğan Güreş atanmıştır.⁵⁴³ Özal'ın 1970'li yıllarda başlayıp, 1980'lerde zirveye ulaşan yükselişi kuşkusuz onun vizyonuyla alakalıdır. Bu vizyon, Türkiye'nin Ortadoğu'ya yaklaşması ve Batı dünyasından koparılması şeklinde algılansa da Körfez Krizi'nde tamamen ABD yanlısı bir politika izlenmesi, bu algıda yanlısamlara sebep olmuştur.

Kâmrân İnan, bu konuda demokrasinin ağır işleyen bir sistem olduğunu, milletler arası ilişkilerde bazen çok hızlı kararlar almak ve hareket etmek gerektiğini belirtmiş ve buradaki meselenin bir devlet adamlığı meselesi olduğunu vurgulamıştır. İnan, bütün meselenin toplumun nabzını tutarak ve parlamentonun eğilimine de saygılı davranarak karar almak olduğunu da eklemiştir. O, en kötü kararın bile kararsızlıktan daha iyi olduğunu, Türkiye'nin bu dönemde önemli kararlar aldığını ve gereğini yaptığını ifade ederken, demokrasiye ters düşen bazı uygulamaların da olduğunu, ancak alınan kararların isabetli olduğunu belirtmiştir.⁵⁴⁴

Doğu Avrupa'da Komünizmin çökmesi ve NATO'ya duyulan ihtiyacın hemen hemen ortadan kalkması karşısında, Türkiye'nin stratejik değerinin üye devletler tarafından tartışıldığını, buna karşılık Türkiye'de Cumhurbaşkanı Turgut Özal'ın Körfez Savaşı'nı fırsat bilerek Türkiye'nin jeopolitik önemini kanıtlamak için mükemmel bir fırsat olarak algıladığını ifade eden Michael B. Bishcu, Özal'ın kimseye danışmadan aldığı kararların ve Irak'a karşı alenen ABD'yi desteklemesinin siyasiler ve bürokratlar tarafından hoş karşılanmadığını belirtmiştir. Bishcu, Özal'ın bu eylemleri üzerine iki Bakanın ve Genelkurmay Başkanı'nın istifa ettiğini, buna rağmen hiçbir şey olmamış gibi davranarak, yıllık geliri 400 milyon Dolar olan ve yaklaşık maliyeti 3,5 milyar Doları bulan iki petrol

⁵⁴² Özal'ın Körfez Savaşı ve Musul-Kerkük'le ilgili planları için Bkz. Uzgel, İ. (2008). Körfez Savaşında Özal'ın Musul-Kerkük'e İlişkin Projesi. *Türk Dış Politikası...*, Cilt II, 256-257.

⁵⁴³ Akın, *Gazi'den...*, 145-146

⁵⁴⁴ Önal, T. (2014, 18 Haziran). *Kâmrân İnan ile söyleşi*. Kâmrân İnan'ın evi, Ankara.

boru hattını kapattığını vurgulamıştır.⁵⁴⁵ Bu maddi kaybın bir kısmı ABD ile yapılan kredi ve hibe anlaşmalarıyla giderilmeye çalışılırken, Özal, ABD ve Batı Avrupa'dan sağlanan mali ve askeri yardımın ötesinde AB üyeliği için olumlu bir sonuç alınacağını düşüncesine kapılmıştır. Öte yandan İncirlik Üssü'nün Amerikalılar tarafından Irak'a karşı kullandırılması, Kürt isyanını tırmandırmaya hizmet eden bir gelişme olarak değerlendirilebilir.

3 Ekim 1990 tarihinde Doğu ve Batı Almanya'nın birleşmesi ise Avrupa'da denge unsurunu alt üst eden bir başka gelişme olmuştur. 2. Dünya Savaşı'nın ardından Yalta ve Postdam Konferansları ile dünyayı üç nüfuz bölgesine ayıran Amerika Birleşik Devletleri, Sovyetler Birliği ve İngiltere, Almanya'yı da doğusunda Sovyetlerin, batısında ise İngiltere'nin sözü geçecek şekilde ikiye ayırmayı uygun görmüşler ve Berlin'in tam ortasından geçmesi kaydıyla, bir duvarla siyasi, ekonomik, kültürel anlamlarda olduğu gibi, Alman insanını da ikiye ayırarak, aralarındaki irtibatı kesmişlerdir. Yıllarca Doğu Almanya Sovyet, dolayısıyla Komünizm, Batı Almanya ise İngiliz, yani Kapitalizmin kısılcığında yaşamak zorunda bırakılmıştır. Bulgaristan ve Romanya örneklerinde olduğu gibi, Berlin, Sovyetlerin üssü olmuş ve komünist faaliyetler buradan kontrol edilmiştir. Birleşen Almanya, Fransa ve İngiltere başta olmak üzere, Avrupa'nın orta ve küçük çaplı birçok devletini düşünceye sevk etmekle kalmamış, aynı zamanda dünya konjonktürünü de derinden etkilemiştir.

Diğer taraftan Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin Körfez Krizi'nin barışçı yollarla çözülmesi yönündeki tüm çabaları boşa çıkmış ve Irak, işgal ettiği Kuveyt'ten çekilmeme konusunda direnmiştir. Böylece Güvenlik Konseyi'nin 678 sayılı kararında belirtildiği şekilde, 17 Ocak 1991 tarihinde Suudi Arabistan'dan havalanan yüzlerce Amerikan ve İngiliz uçağı Irak'ı bombalamaya başlamıştır. Dünyanın o güne kadar görmüş olduğu en teknolojik silahların kullanıldığı harekât, 24 Şubat'a kadar devam etmiştir. ABD Başkanı Bush'un 22 Şubat'ta Irak'ın kayıtsız teslim olması ve Kuveyt'ten çekilmesini isteyen ultimatunun karşılığı ise Kuveyt'te bulunan petrol kuyularının ateşe verilmesi olmuştur. Bunun üzerine, 24 Şubat sabahı kara harekâtına girişen müttefik kuvvetler, bir gün içerisinde Irak askerlerini Kuveyt'ten çekilmeye mecbur etmiştir.⁵⁴⁶ Sovyetler'in

⁵⁴⁵ Bishku, M. B. (1992). Turkey and Its Middle Eastern Neighbors Since 1945. *Journal of South Asian and Middle Eastern Studies*. Vol. 15, No. 3, Spring, 70-71.

⁵⁴⁶ Armaoğlu, 20. *Yüzyıl...*, 884-886.

devreye girerek, ateşkes kararı aldırması ile de Körfez Savaşı fiilen sona ermiştir. Bununla birlikte Ortadoğu'ya verilecek yeni şekil tartışılmaya başlanmıştır.

Bu harekât sırasında Irak'ın kaybı 85 bin ölü ve 175 bin tutsak olurken, müttefiklerin ise 234 ölü ve 479 yaralıdır. Bu da harekâtın tarihte kazanılan en ucuz askeri zaferlerden birisi olduğunu göstermiştir. Diğer taraftan savaşın Türkiye için birçok olumsuz sonucu olmuştur. Bunların başında petrol fiyatlarındaki artış gelmektedir. Zira Türkiye, petrol ihtiyacının %40'unu Irak'tan karşılayan bir ülkedir. İkinci olarak ise savaşın ardından Saddam Hüseyin, Irak'ın kuzeyinde bulunan Kürt unsura saldırılara başlamış ve buradan kaçan Kürtler, Nisan 1991'den itibaren Türkiye ve İran'a sığınmaya başlamışlardır. Sayıları 500 bini bulan sığınmacıların beslenmesi ve barındırılması ciddi bir sorun haline gelmiş ve İsrail devreye girerek, Kürtlere bol miktarda yardım malzemesi göndermiştir. İsrail bununla da yetinmeyip, Irak Ordusunun durdurulması ve Kürtlere yardım edilmesi için uluslararası propaganda başlatmıştır. İsrail Başbakanı Yitzak Şamir, ABD Dışişleri Bakanı James Baker'den Kürtlerin saldırılardan korunması istemiş, böylece Kürt meselesi Batı kamuoyunun gündemine İsrail aracılığıyla sokulmuştur.⁵⁴⁷ Bundan sonra sorun, büyük güçlerin bölgeye doğrudan müdahale etmelerine olanak sağlayacak biçimde nitelik değiştirmiş ve bölgesel anlamda Türkiye aleyhine işleyen bir süreç başlamıştır.

Savaşın en önemli sonucu kuşkusuz tüm Ortadoğu ve Kuzey Afrika'da köktenci akımların güçlenerek, Arap Birliği anlayışı ve inancının önemini yitirmesi olmuştur. Öte yandan demokratik gelişmenin bir türlü gerçekleşmemesi ve yeni lider kadroların ortaya çıkamaması, Arap toplumlarında umutsuzluğa neden olurken, birleştirici öge Batı düşmanlığı olarak ortaya çıkmıştır. Savaşın bir diğer önemli sonucu ise bölgenin kabileler, mezhepler ve yerel isyancılar arasındaki çatışmalara ve yeni bölünmelere sürüklenmesi olasılığını artırmasıdır. Öte yandan İran'ın bölgede kazandığı ağırlığın daha da artması ise kaçınılmazdır.⁵⁴⁸ Bunda Irak petrolünün etkisi kadar, Irak'ta birçok etnik grubun yanında, çeşitli mezheplerden insanların da yaşıyor olması etkili olmuştur. Böylece bölge ülkeleri tarafından yeni Irak politikaları üretilmeye başlanmış ve bu politikalarda öncelik sınır güvenliği olmuştur.

⁵⁴⁷ Kaymaz, İ. Ş. (2009). Emperyalizmin "Kürt" Kartı. *Akademik Bakış Dergisi*. 2 (4), 172-173. ; Savaşın Türk dış politikası ve Türkiye açısından sonuçları için Bkz. Uzgel, İ. (2008). ABD ve NATO'yla İlişkiler. *Türk Dış Politikası...*, Cilt II, 256-257. ; Savaş öncesi ve sonrası Amerikan politikaları hakkında geniş bir çalışma için Bkz. Uslu, *Türk Amerikan İlişkileri*, 278-303.

⁵⁴⁸ Sander, *Siyasi...*, 573-576.

Irak'tan göç etmeye mecbur edilen insanların, ülkelerindeki güvenlik sağlanana kadar gittikleri yerlerde kalmaları kararlaştırılmıştır. Bu amaçla ABD Başkanı Bush tarafından 10 Nisan 1991'de yayınlanan deklarasyon, Irak'ın 36'ncı paralelin kuzeyindeki her türlü askeri harekâtını yasaklarken, Haziran ayında Amerikan askerlerinin Irak'tan çekilmeleri yeni bir sorunu ortaya çıkarmış ve bu soruna da ABD tarafından "Çekiç Güç" isimli yeni bir formül bulunmuştur. Buna göre Amerikan, İngiliz, Fransız ve İtalyan askerlerinden oluşan milletlerarası bir güç, Türkiye'de Silopi'de konuşlandırılacaktır. Ancak, Türkiye'nin terörle mücadele konusunda engel olarak gördüğü bu güç, 23 Eylül'de sadece Amerikan askerlerinden oluşan bir hava gücü haline getirilmiştir.⁵⁴⁹ Bu olay, Irak'ın kuzeyinde Kürt özerkliği kavramını gündeme getirerek, Türkiye'nin toprak bütünlüğünü tehdit eder bir nitelik kazanmıştır. Aynı tehdit Suriye ve İran gibi komşu ülkeler için de geçerli olmuştur.

Körfez Krizi, Türkiye için yakın, orta ve uzun vadeli olmak üzere ciddi sorunları beraberinde getirmiştir. Bu sorunlar sadece ekonomik değil, aynı zamanda sosyal ve askeri sorunlar da olmuştur. Ama Türkiye en ciddi kaybı şüphesiz ekonomik anlamda yaşamıştır. Zira Ekim 1991 itibariyle birçok ülkeden dış yardım alan Türkiye, bu yıl içerisinde ortalama 7-10 milyar Dolar zarara uğramıştır.

New York Times Gazetesi'nde yayınlanan "Savaşın Sonra Türkiye" adlı yazıda, artıları ve eksileri değerlendiren Hükûmet yetkililerinin, Türkiye'nin Körfez Krizi'nden diplomatik olarak daha güçlü, askeri olarak daha zengin ve ekonomik olarak Irak'ın Kuveyt'i işgal ettiği sırada kaybettiği milyarlarca Doları karşılayabilecek duruma geleceği konusunda ikna olduklarının altı çizilmiştir. Ayrıca Cumhurbaşkanı Turgut Özal'ın "200 yıl içinde ilk kez, Türkiye savaşın galipleriyle müttefik oldu. Kazananların yanında yer almak her zaman avantajlıdır" açıklamalarına da yer verilirken, Özal'ın petrol boru hatlarının kapatılması ve Amerikan askerlerine İncirlik Hava Üssü'nde bulunma izni verilmesi konularıyla bizzat ilgilendiği vurgulanmıştır. Bu çabalarının ve tek adam olma isteğinin Özal'ı kendi ülkesinde sevilmeyen kişi yaptığının altı çizilen yazıda, Avrupa ve

⁵⁴⁹ Armaoğlu, 20. Yüzyıl..., 888-891. ; Çekiç Güç ile ilgili geniş bir değerlendirme için Bkz. Uzgel, (2008). a.g.m., *Türk Dış Politikası...*, Cilt II, 259-267. ; Ayrıca Çekiç Güç ve Kürt Devleti Sorunu ile ilgili Bkz. Uslu, *Türk Amerikan İlişkileri*, 297-300.

Amerika’da ise bu durumun Türkiye’nin Ortadoğu’daki NATO üyesi olarak kendisini hatırlatıp, bunu bir galibiyete çevirdiğinin iddia edildiği söylenmiştir.⁵⁵⁰

Savaşın bitiminden altı ay sonra Sovyetler Birliği’nin dağılması,⁵⁵¹ “Yeni Dünya Düzeni” kavramının tam olarak ifadesini bulduğu son olay olmuştur. Artık milletlerarası politikada kuvvet merkezleri değişmiş ve değişim, siyasi haritalarla sınırlı kalmayarak, askeri, ekonomik, sosyo-politik birçok alanda kendisini hissettirmiştir. Çökmez denen Sovyet İmparatorluğu çökmüş ve Doğu Avrupa, Balkanlar ve Kafkasya’da birçok bağımsız devlet ortaya çıkmıştır. Bununla birlikte, ağırlık merkezi tamamen ABD’nin lehine değişmiş ve tek kutuplu dünya düzeni tüm ülkeleri derinden etkilerken, Türkiye’de de bu etki açık bir şekilde hissedilmiş ve yeni politik açılımlar gerçekleştirilmiştir.

Kâmran İnan, Sovyetler Birliği’nin dağılma sürecini şu şekilde özetlemiştir: “*Eski Sovyetler Birliği’ndeki gelişmeler, 1985 yılında Başkan Gorbaçov’un göreve gelmesiyle başlamıştır. Bu gelişmeler, 9 Kasım 1989’da Berlin Duvarı’nın yıkılmasıyla sürat kazanmıştır. Eski Sovyet peykleri Çekoslovakya, Polonya, Macaristan, Romanya ve Bulgaristan hürriyetlerine kavuşmuştur. 3 Ekim 1990’da Almanya’nın birleşmesi gerçekleşmiştir. Bu suretle, 1945 Yalta sistemi, Avrupa ve Almanya’nın bölünmesi son bulmuştur.*

Son olarak, Sovyetler Birliği’ni meydana getiren 15 cumhuriyet, bağımsızlıklarını ve birlikten ayrıldıklarını ilan etmişler ve yeni bir birlik oluşturmuşlardır. Slav asıllı ve birlik nüfusunun %70’ini oluşturan üç cumhuriyetin de bu harekete katılması, hatta öncülük etmesi, dikkat çekicidir.

⁵⁵⁰ “After The War: Turkey”, *New York Times*, 13 Mart 1991.

⁵⁵¹ Sovyetler Birliği’nin dağılması hakkında Bkz: Armaoğlu, *20. Yüzyıl...*, s. 909-951 ; Ayrıca Bkz. Uçarol, *a.g.e.*, 1039-1045. ; Nisan 1985’te Sovyetler Birliği’nde işbaşına gelen 54 yaşındaki Gorbaçov’un ilk işi içerideki sorunları çözebilmek için Batı’yla çatışmaların en az indirilmesi olmuştur. Bu amaçla nükleer denemeleri askıya alan Gorbaçov, “Ortak Avrupa Evi” kavramını ortaya atarak, Avrupa ile fikirsiz bütünleşmeyi sağlamaya çalıştı. Arkasından da askeri harcamaları azaltmak için ABD ile arka arkaya anlaşmalar imzaladı. Gorbaçov, ulusal sosyalizmlere de yeşil ışık yakarak Brejnev Doktrini’ne son verdi. son olarak ise SSCB içerisinde liberal politikaları başlatan Gorbaçov, Mart 1990’da özel mülkiyeti tanıdığını beyan etti. Batı’nın önlenemeyen kültürel sızması sonucunda Ocak 1987’de Kazakistan’da başlayan olaylar, Ağustos’ta Litvanya’ya Şubat 1988’de Dağlık Karabağ’a, Mart’ta Kırım’a, Kasım’da Estonya’ya, Ağustos 1989’da Moldova’ya ve son olarak Gürcistan’a sıçradı. Ağustos 1989’da Polonya’da ilk komünist olmayan Hükümetin kurulmasına sessiz kalan SSCB, Ekim 1989’da Macaristan üzerinden Batı’ya Büyük Alman göçünde, Kasım 1989’da Berlin Duvarı’nın yıkılmasında, Şubat 1990’da Tek Almanya’nın kuruluşunda ve Temmuz’da IMF’ye başvurulduğu bir ortamda sessiz kalmıştır. Sonuç olarak SSCB, kuruluşundan 74 yıl sonra 1991’de dağılmıştır. Oran, B. (2008). Batı Bloku Ekseninde Türkiye-2 (1980-1990). *Türk Dış Politikası...*, Cilt II, 12-14.

Sovyetler Birliği'nin dağılması ile son imparatorluk da ortadan kalkmış bulunuyor. Bu son derece önemli tarihi gelişme, dünya dengeleri ile birlikte, haritasını da değiştirmiş bulunuyor. Beş Türk ve Müslüman Cumhuriyet, bağımsızlığını ilan etmiş bulunuyor. Bunlar için de tarafımızdan tanınma kararı alınmıştır. Balkanlar'daki gelişmelerle birlikte ele alındığında, Türkiye'mizin önüne büyük imkân ve ufuklar açılmış bulunuyor.

*Bu durumu, Avusturya-Macaristan-Osmanlı İmparatorluğu siyasi dengesine bir dönüş olarak gören yazarlar vardır.*⁵⁵²

Kâmran İnan, Sovyetler'in çöküşünün ardından, bir hipernasyonalizm, bir bakıma atomizasyon hareketinin ortaya çıktığını anlatarak, en küçük bir grubun bile kendi mevcudiyetini ortaya koymak ve kabul ettirmek gibi bir girişimde bulunduğunu ve bunun sonucunda da birçok yeni devletin ortaya çıktığını vurgulamıştır. 1945 yılında Birleşmiş Milletler'in 51 devletle kurulduğu ve bu sayının 1990'ların ortalarında 192'ye ulaştığı göz önüne alınırsa, dünyanın nasıl bir parçalanma, küçülme ve bölünmeye doğru götürüldüğünün anlaşılacağını ifade eden İnan, BM'nin kuruluş şartları ile bugünkü Dünyanın çok farklı olmasının, BM'nin yetersizliğine neden olduğunu belirtmiştir. Sovyetler'in yıkılması ve iki kutuplu düzenden tek kutuplu düzene geçilmesiyle birlikte, bölgesel güçlerin ortaya çıkacağını savunan İnan, Avrupa'da bu gücün Almanya olduğunun altını çizerken, Ortadoğu'da ise bu gücün Türkiye'den başka bir ülkenin olamayacağını iddia etmiştir.⁵⁵³

Kâmran İnan, diğer taraftan Sovyetler'in çöküşünü 74 yıl hüküm süren ve insanlığın %40'ını boyunduruğu altında bulduran komünizmin iflası olarak yorumlamıştır. Bu durumun İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra kurulan dengeleri sarstığını ve NATO'nun yeni şartlara intibak için yollar aradığını savunan İnan, Avrupa Topluluğu'nun ise Sovyet askeri ve siyasi tehdidinin ortadan kalkması, milliyetçilik cereyanlarının hız kazanması ve Almanya'nın birleşmesi karşısında zor durumda kaldığını ifade etmiştir. İnan, siyasi

⁵⁵² "Maastricht Rusya Arap-İsrail", *Hürriyet*, 24 Aralık 1991. ; Bağımsızlıklarını kazanan Türki Cumhuriyetlerin bir arada yaşayıp yaşayamayacaklarına ilişkin önemli bir değerlendirme için Bkz. Roy, O. (1994). Milliyetçilikle Rus Neo-Emperyalizmi Arasında Orta Asya. *Yeni Forum*. 15 (296), 10-11. ; Ayrıca Türkiye ile Türk Dünyası arasındaki ilişkilere dair bir değerlendirme için Bkz. İnan, K. (1997). Türkiye İle Türk Dünyası Arasındaki İlişkiler. *Türk Yurdu*. 17 (114), 30-32.

⁵⁵³ Kâmran İnan'ın Soğuk Savaş ve Yeni Dünya Düzeni ile ilgili değerlendirmeleri için Bkz. Gökteş, H., Gülbay, M. (1994). *Soğuk Savaşın Sıcak Barışa: Yeni Dünya Düzeni ve Türkiye*. İstanbul: Alan Yayıncılık, 211-228. ; Ayrıca Bkz. İnan, K. (1994). Türk Dış Politikası ve Yitirilen Fırsatlar. *Umran*. (22), Kasım-Aralık 1994, 18-24.

coğrafyanın yeniden çizildiği bu dönemde Türkiye'nin tarihiyle buluşmasının söz konusu olabileceğini, yeni kurulan Türk cumhuriyetleri ile kucaklaşmak için vakit kaybedilmemesi gerektiğini dile getirmiştir.⁵⁵⁴ Ancak İnan'ın Türki cumhuriyetlerle kucaklaşma arzusu hiçbir zaman tam olarak gerçekleşmemiştir. Çünkü Türkiye'nin tıpkı Yunanistan, Kıbrıs, Avrupa ve ABD'de olduğu gibi Kafkasya ile alakalı da bir devlet politikası yoktur. Bunun için de her gelen hükümet bu coğrafyaya farklı bir açıdan bakmış ve farklı politikalar uygulamıştır.

Soğuk Savaş'ın görece olarak son bulması dünya dengelerini derinden etkilerken, Türkiye'yi çevreleyen bölgede patlak veren etnik ve dini çatışmalar, uzun yıllardır bu tür çatışmalardan uzak kalmış ve belirli bir istikrara kavuşmuş olan Türkiye'yi, kaos ortamında bir istikrar adası olarak ön plana çıkarmıştır. Zira Türk yetkililer de bölgesel barışı sağlayabilecek adımların atılması noktasında ciddi katkılar sağlama pozisyonunda olduklarını söylemekten geri durmamışlardır. Burada Kâmrân İnan gibi Türk yetkililer, Türkiye'nin bölgesel, hatta dünya gücü olma yolunda önemli mesafe kat ettiğini düşünmüşlerdir.⁵⁵⁵ Öte yandan İran, Irak ve Suriye gibi Sovyetler Birliği'nin bölgesel güç dengesi açısından desteklediği ülkelerin bu desteklerini kaybetmiş olmaları da Türkiye için olumlu bir gelişme olarak görülmüştür.

Avrupa'da komünizmin çökmesi, aynı zamanda 1960'lar ve 1970'lerde Türk dış politikasına etki eden "solun" çökmesi anlamına da gelmiştir. Bu bağlamda Türkiye'de merkez sol partiler, Sosyalizme olan bağlılıklarından vazgeçmeye ve Batı'yla, özellikle de Amerika Birleşik Devletleri ile uyum sağlayacak politikalar üretmeye başlamışlardır.

⁵⁵⁴ İnan, Türkiye'nin bundan sonra olması gereken politikasını şu şekilde özetlemektedir:

"Türkiye artık kendi ayak seslerinden korkmamalıdır. Bizi alternatifsiz gören, ilişkileri Kıbrıs şartına bağlayan Avrupa Topluluğu'na verilecek cevap, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin, yeni doğan Türk ve Müslüman devletlerce tanınmasını sağlamaktır. Bununla birlikte, Topluluk silahını bize karşı sistematik bir şekilde kullanan komşumuz Yunanistan'a, Makedonya, Bosna-Hersek, Kosova'da verilecek cevap vardır. Türkiye'nin büyük düşünmesi, büyük görmesi lazım. Tutucu dış politika veya iç siyasi polemiklere boğularak bu tarihi fırsatı kaçırmak, affedilmeyecek bir hata olur. Bu hataya düşmeye hakkımız yoktur. Bizi bekleyen büyük rolü oynamak, sorumluluğu kabullenmek gerekiyor. Önümüzde büyük imkânlar var. Balkanlar ve Kafkasya'daki tehdit ortadan kalkmış, kapılar açılmıştır. Karadeniz Ekonomik İşbirliğini kurmak, bunu Orta Asya'ya genişletmek imkân dâhiline girmiştir. Türkiye'nin Bağımsız Devletler Birliği'ne öncülük etmesi düşünce sınırlarına girmiştir. Bütün bunlar ışığında Hükümet, Batı Avrupa Birliği Ortak Üyeliğini reddetmeli, Avrupa Topluluğu İşbirliği Paketi ve 12 yıldır askıda tutulan 4. Mali protokolü gündeminden çıkarmalıdır. Bize haksızlık etmede sınır tanımayan batılı müttefiklerimize artık 'Hayır' demenin zamanı gelmiştir." "Değişen Dünya ve Türkiye", *Yeni Asır*, 25 Aralık 1991. ; Kâmrân İnan'ın Sovyetler Birliği'nin dağılışından, Yeni Dünya Düzeni'ne, Avrupa Birliği Meselesinden Türkiye'nin dış politika sorunlarına ilişkin geniş bir değerlendirme için Bkz. İnan, K. (1995). 2000'in Eşiğinde Türk Dış Politikasının Acil Meseleleri. *Türkiye Günlüğü*. (32), 28-35. ; Ayrıca Bkz. İnan, K. (1995). 1994 Yılı Sonunda Türkiye. *Ankara Aydınlar Ocağı Bülteni* (1), 26-31.

⁵⁵⁵ Uslu, *Türk Dış Politikası...*, 10-11.

3.3.3. ANAP kongresi ve birinci Mesut Yılmaz hükûmeti

1991 yılı, Cumhurbaşkanı Turgut Özal, Anavatan Partisi ve iktidarı için de son derece hareketli bir yıl olmuştur. 1990 Kasım'ında Zonguldak Ereğli Havzalarında TTK ve MTA işletmelerinde çalışan 48 000 kişi greve gidince Özal, işletmelerin verimsizliğinden bahisle kapatılması gerektiği üzerinde durmuştur. Hükûmet ile Genel Maden-İş arasındaki görüşmeler devam ederken, Özal'dan böyle bir açıklama gelmesi tepkilere yol açmıştır. Özal'ın çıkışıyla gerilim, işçi ile Cumhurbaşkanı arasında bir savaşa dönmüştür. Sendika Başkanı Şemsi Denizer'in örgütlediği ve on binlerin katılımıyla gerçekleştirilen yürüyüş, Cumhurbaşkanı'nı hedef alan sloganlarla 4 Ocak 1991 tarihinde başlamıştır. Güvenlik kuvvetlerinin Ankara'ya girişi önlemek için Bolu'da barikat kurması ve ardından Milli Güvenlik Kurulu'nun toplanarak, grevi erteleme kararı almasıyla hafifleyen eylemler, Toplu İş Sözleşmesi'nin imzalanmasıyla da bitirilmiştir.⁵⁵⁶ Olay, Özal'ın iç politikaya müdahalelerinden birisi ve işçi kesiminin Cumhuriyet tarihinde ilk defa Cumhurbaşkanı aleyhine sokaklara dökülmesi olarak kayıtlara geçmiştir.

Diğer taraftan 4 Mart 1991'de İstanbul İl Başkanlığı için seçime giden ANAP'ta Semra Özal'ın adaylığı ve Cumhurbaşkanı'nın emrivakisi ile Başbakan Yıldırım Akbulut tarafından Milli Savunma Bakanı Hüsnü Doğan görevinden alınmış olması, Kongre'nin olaylı geçmesine neden olmuştur. Partinin liberal-muhafazakâr kanatlarını karşı karşıya getiren bu seçimlerde Mustafa Taşar, İbrahim Özdemir, Güneş Taner gibi isimler Semra Özal'ın yanında yer alırken, Mehmet Keçeciler, Abdülkadir Aksu ve Cemil Çiçek gibi önemli isimler ise Semra Özal'ın adaylığına karşı çıkmışlardır. Yine önemli isimlerden Mehmet Yazar, Cengiz Tuncer ve Kâmran İnan ise tarafsız kalarak, uzlaşılması gerektiğini belirtmişlerdir.⁵⁵⁷ Liberaller, Semra Özal başkanlığında müteşebbis heyet teklifi üzerinde dururken, muhafazakâr kanat ise muhafazakârların başkanlığında müteşebbis heyet formülünü ortaya atmışlardır. Yıldırım Akbulut ise İlçe Başkanları ile görüştüğünden sonra "Çözüm bende" mesajını vermiştir.⁵⁵⁸ Karşılıklı restleşmeler devam ederken, Anavatan Partisi içerisinde bir süredir baş gösteren hoşnutsuzluk iyice su yüzüne çıkmıştır. Semra Özal'ın İstanbul İl Başkanı seçilmesi ise gerilimi daha da tırmandırmıştır.

⁵⁵⁶ Akın, *Gazi'den...*, 147. ; Yürüyüş ve sonrasında gelişen olaylar için Bkz: Basın.

⁵⁵⁷ "Akbulut'tan Uyarı", *Milliyet*, 6 Mart 1991.

⁵⁵⁸ "ANAP'ta yaşam savaşı", *Milliyet*, 7 Mart 1991.

15 Haziran 1991 tarihinde ise Anavatan Partisi bu defa yeni Genel Başkanını seçmek için Kongreye gitmiştir. Kongrede Başbakan Yıldırım Akbulut, Mesut Yılmaz ve Hasan Celal Güzel yarışmıştır. Mesut Yılmaz'ın Anavatan Partisi Genel Başkanı seçildiği seçim atmosferini Kâmrân İnan şu şekilde anlatmıştır:

“Bayındırlık Bakanı ile yan yana oturuyorduk. Özel bir televizyon kanalı kongre hakkında görüş alıyordu, ‘Başbakan’ın yanında olmayı sadakatin gereği sayıyorum; yanında olmayacaksam bakanlıktan istifa ederim’ şeklindeki sözlerim, komşu bakanı rahatsız etti. Kongre Başkanlığına Oksay getirildi. Başkan, Yılmaz ve Akbulut’un adaylıklarını teklif eden önergelerdeki imza sayısını açıkladı –ki, ikisinin toplamı delege sayısını 300 aşıyordu- çift imzalar, uydurmalar... Bu da siyasi hayatımızın garip bir özelliği. Güzel’in konuşması politikaya vedaydı; acı gerçekleri dile getirdi, az alkış, çok tepki gördü ve bir bakıma siyasi hayatını noktaladı. Yılmaz, konuşmasını metinden okudu; Akbulut heyecanlı konuştu. Kongre Akbulut’undu ancak Özal Ailesi’nin baskıları, pazarlıklar ve maddi menfaat işi değiştirdi. Birinci tur oylamada Yılmaz’a 580, Akbulut’a 557, Güzel’e 20 oy çıktı. Bu neticeden sonra Bakanlar ve milletvekilleri daha çok Yılmaz’a yakınlaşmaya, yer kapmaya çalıştı. Yanımda oturan iki Bakan, hemen Yılmaz’ın arkasına geçti. İkinci turda Yılmaz 631, Akbulut 521 oy aldı. Güzel, Akbulut lehine adaylıktan çekilmişti. Demek ki Türkiye, benim aynı salonda aday olduğum 1978’den bu yana siyasette ileri gitmemiş. Malzemede biraz daha çürüme var.”⁵⁵⁹

Mesut Yılmaz’ın yeni Genel Başkan seçildiği Kongre’nin ardından Hasan Celal Güzel partiden istifa ederken, Yıldırım Akbulut da Bakanlar Kurulu’nu toplamaya gerek duymadan istifasını sunmuştur. Cumhurbaşkanı da istifayı kabul ederek, yeni Hükûmeti kurması için Mesut Yılmaz’ı görevlendirmiştir. Kongre’de düğümü Semra Özal ve oğlu Ahmet Özal’ın devreye girerek, delegelere Mesut Yılmaz lehine oy kullanmaları için baskı yaparak çözdükleri yorumları yapılmıştır.⁵⁶⁰ Bu da bir kez daha göstermiştir ki, parti üzerinde sadece Turgut Özal’ın değil, Özal ailesinin tüm fertlerinin sözü geçmekte ve Özal’ın partiyi aile şirketine çevirdiği eleştirileri boş yere yapılmamıştır.

Kongre’de Yıldırım Akbulut lehine tavır alan Kâmrân İnan, seçimden sonra Bakanlık görevinin de son bulduğunu tahmin ederek, kısa bir tatile çıkmıştır. Ancak, 22 Haziran

⁵⁵⁹ İnan, *Siyaset Yılları*, 136-137.

⁵⁶⁰ “Semra Özal damgası”, *Milliyet*, 17 Haziran 1991.

günü İnan'ı arayan Mesut Yılmaz, kendisinin de yeni Hükûmette görev alacağını bildirmiştir. İnan, Yılmaz'a kongre dolayısıyla borçlandığı kimseler olabileceğini, bunun için kendisinin dışarıda kalabileceğini ifade etse de Yılmaz, kendisiyle çalışmaktan memnun olacağını belirtmiş ve Ankara'ya gelmesini rica etmiştir.⁵⁶¹ Beklenen kabine 23 Haziran'da açıklanırken, Cumhurbaşkanlığı Tezkeresi 30 Haziran'da Meclis gündemine gelmiştir.⁵⁶² Aynı gün Hükûmet Programı da okunmuş ve faaliyet raporu şeklinde eleştirilmiştir. Program üzerindeki asıl tartışmalar ise 3 Temmuz günü yapılmıştır. 418 kişinin oy kullandığı güven oylamasında ise Mesut Yılmaz Hükûmeti, 265 evet, 153 red oyu ile Meclis'ten güvenoyu almayı başarmıştır.⁵⁶³ Ancak bu Hükûmet, çok uzun ömürlü olmamış ve Kasım 1992'de yapılması gereken genel seçimleri bir yıl geri alarak, 20 Ekim 1991'i yeni seçim tarihi olarak belirlemiştir. Bu kararın alınmasında, Mesut Yılmaz'ın yıpranmamış yeni bir lider imajına ek olarak, parti içinde gerekli desteğe sahip olduğunu düşünmesi ve iktidar partisi olarak girecekleri bir seçimde iktidarın olanaklarından yararlanılabileceği düşüncesi etkili olmuştur.

3.3.4. 1991 genel seçimleri ve DYP-SHP koalisyon hükûmeti

Mesut Yılmaz, Hükûmetini kurduktan yaklaşık dört ay sonra Türkiye, yeni bir genel seçime gitmiştir. Turgut Özal'ın Yıldırım Akbulut'ta olduğu gibi Yılmaz'ı da tahakkümü altına almaya çalıştığı bir ortamda Anavatan Partisi, çift başlılık yüzünden hazırlıklarını sağlıklı yürütememiştir. Zaten Yılmaz'ın Başbakan olması, Cumhuriyet Hükûmeti ile Cumhurbaşkanlığı makamı arasındaki Anayasal mesafenin tekrar inşa edilmeye başlandığı bir dönemi de beraberinde getirmiştir. Mesut Yılmaz'ın iktidar alanını Özal'a karşı tahkim

⁵⁶¹ İnan, *Siyaset Yılları*, 137.

⁵⁶² I. Mesut Yılmaz Hükûmetinde yer alan isimler şunlardır: Mesut Yılmaz (Başbakan), Ekrem Pakdemirli (Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı), Fahrettin Kurt (Devlet Bakanı), Mustafa Rüştü Taşar (Devlet Bakanı), İmren Aykut (Devlet Bakanı), M. Vehbi Dinçerler (Devlet Bakanı), Kâmrân İnan (Devlet Bakanı), İlhan Aküzüm (Devlet Bakanı), Cengiz Tuncer (Devlet Bakanı), Sebahattin Aras (Devlet Bakanı), Ersin Koçak (Devlet Bakanı), Mehmet Çevik (Devlet Bakanı), Eyyüp Cenap Gürpınar (Devlet Bakanı), Birsnel Sönmez (Devlet Bakanı), Ali Talip Özdemir (Devlet Bakanı), Şakir Şeker (Adalet Bakanı), Hüseyin Barlas Doğu (Millî Savunma Bakanı), Mustafa Kalemlî (İçişleri Bakanı), İsmail Safa Giray (Dışişleri Bakanı), Adnan Kahveci (Maliye ve Gümrük Bakanı), Avni Akyol (Millî Eğitim Bakanı), Hüsâmettin Örüç (Bayındırlık ve İskan Bakanı), Yaşar Eryılmaz (Sağlık Bakanı), İbrahim Özdemir (Ulaştırma Bakanı), İlker Tuncay (Tarım Orman ve Köyişleri Bakanı), Metin Emiroğlu (Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanı), Rüştü Kazım Yücelen (Sanayi ve Ticaret Bakanı), Muzaffer Arıcı (Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı), Gökhan Maraş (Kültür Bakanı), Bülent Akarcalı (Turizm Bakanı) *TC Resmî Gazete*, 23 Haziran 1991, S. 20910. ; *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 18, Cilt: 61, Yasama Yılı: 4, Tarih: 30.06.1991, s. 563-564. ; Başbakanlık Personel ve Prensipler Genel Müdürlüğü, *a.g.e.*, 475-483. ; Hükûmet Programı üzerindeki görüşmeler için Bkz. *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 18, Cilt: 61, Yasama Yılı: 4, Tarih: 3.7.1991, s. 603-671.

⁵⁶³ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 18, Cilt: 61, Yasama Yılı: 4, Tarih: 5.7.1991, s. 680-687.

etmesi, ülkeyi kimin yöneteceği sorusuyla birlikte, seçimlere gidilmesini gerekli kılmıştır.⁵⁶⁴

Katılım oranının %83'le önceki yıllara göre düşük olduğu 20 Ekim 1991 seçimlerinde, Doğru Yol partisi (DYP) %27'lik oy oranıyla 178, Anavatan Partisi (ANAP) %24'lük oy oranıyla 115, Sosyal Demokrat Halkçı Parti (SHP) %20,8'lik oy oranıyla 88, Refah Partisi (RP) %16,9'luk oy oranıyla 62 ve Demokratik Sol Parti (DSP) %10,8'lik oy oranıyla 7 milletvekilliği kazanmışlardır.⁵⁶⁵ DYP'nin %27'lik oy oranına rağmen Meclis'te %40'luk bir temsil hakkı elde etmesi ve DSP'nin %11'e yakın oyla sadece 7 milletvekilliği kazanabilmesi, Ağustos ayında Meclis Genel Kurulu tarafından onaylanan seçim yasasındaki değişikliklerle alakalıydı. 1987 seçimlerinde ANAP lehine olan bu sistem, 1991'de DYP lehine sonuç vermiştir.

Ekim 1991 seçimlerini ve Koalisyon mantığını Kâmrân İnan şu şekilde değerlendirmiştir:

“Sağda bölünme, solda bölünme. Bu bölünmüş tablo ile 1991 seçimlerine gidildi. Meydanlarda eski plaklar yeniden çalınmaya başladı. Lûgata, mantığa, insafa sığmayan vaatler, ağır suçlamalarla siyasi çevrenin kirlenmesi eskiye dönüşün işaretleriydi. Seçimler, siyasi bölünmeyi teyit ve tescil etti. Tahmin, bazı çevrelerin adeta temenni ettiği Koalisyon aritmetiği ortaya çıktı. Türkiye, bir kere daha, siyasi istikrara veda ediyordu. Oysa genç demokrasilerde, kalkınma sürecinde bulunan ekonomilerde siyasi istikrar önemlidir. Ayrıca bizim siyasi tecrübe ve anlayışımız, maalesef, Koalisyonların sağlıklı işlemesine müsait değil. Yerleşmiş demokrasilerde Koalisyondan korkulmaz. Fransa'da katılım ve Hükûmet tabanını genişletmek bakımından, yeterli çoğunluğun bulunduğu hallerde dahi, bazı küçük partiler Hükûmete alınır; ahenk içinde çalışırlar. Bu memleketler ekonomik ve sosyal bünyeleri de Koalisyondan rahatsız olmaz. Bizde tecrübeler pahalı ve acı olmuştur. 1973-1979 yılları arasında, yani altı yılda dokuz ayrı Hükûmet kurulmuştur. İstikrarsızlık, siyasi sistemimizde yerleşmiş kronik bir hastalıktır.”⁵⁶⁶

Gerçekten de Türkiye, Koalisyona, yani ortak yönetme bilincine sahip bir ülke değildir. Bunu, bugünün şartlarında bile düşünersek, 90 yıllık Cumhuriyet tarihinde tam 63

⁵⁶⁴ Akın, *Gazi'den...*, 146-147.

⁵⁶⁵ TÜİK, *a.g.e.*, 118-120.

⁵⁶⁶ İnan, *Siyasetin İçinden*, 104-105.

ayrı Hükûmet kurulmuştur ve özellikle Koalisyon dönemlerinde ortalama Hükûmet ömrü 1-1,5 yıla sınırlı kalmıştır.

Böylece görünürde 5, fakat gerçekte 6 siyasi parti Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne girmiştir. Altıncı siyasi parti ise SHP ile seçim işbirliği yapan HEP'tir. Seçimin galibi Süleyman Demirel'in liderliğinde Doğru Yol Partisi olmuştur ve yeni Hükûmeti de onun kurması beklenmiştir. 1 Kasım 1991'de Hükûmet kurma görevini Cumhurbaşkanı Turgut Özal'dan alan Demirel, derhal Koalisyon çalışmaları ve pazarlıklarına başlamıştır. Çalışmalar 15 Kasım'a kadar devam etmiş ve DYP-SHP Koalisyonu üzerinde anlaşmaya varılmıştır. Bu arada 7 Kasım günü Meclis'te yapılan yemin töreninde sıra Diyarbakır'a geldiği zaman, HEP'li vekiller Leyla Zana, Hatip Dicle gibi isimler yakalarında "Kürt Bayrağı" olarak isimlendirilen bir bayrakla Millet Meclisi'ni protesto etmişlerdir. Hatip Dicle'nin "*Ben ve arkadaşlarım bu metni Anayasa'nın baskısı altında okuyoruz*" sözleri üzerine karışan Meclis Genel Kurulu'nun giriş ve çıkışları kapatılarak, vekillerin özür dilemesi istenmiştir. Ancak beklenen özür gelmemiştir. Meclis'e kendi partisi adı altında giren vekillere ilk tepki SHP Genel Başkanı Erdal İnönü'den gelmiştir. İnönü, Zana ve Dicle'nin istifalarını isteyerek, diğer HEP'lilere de gözdağı vermiştir.⁵⁶⁷ Bu olay, Türk siyasi tarihinde Kürt halkının temsilcisi olduğunu söyleyip, terör örgütü PKK'nın uzantısı şeklinde hareket eden yapılanmanın da başlangıcını temsil etmiştir.

Bu arada Anayasa Mahkemesi, HEP'in kapatılması davasına başladığı sırada, bir grup vekil tarafından DEP kurulmuş ve 12 Aralık 1993'te yapılan 1. Olağanüstü Kongre'de Diyarbakır Milletvekili Hatip Dicle Genel Başkan seçilmiştir. Dicle'nin Türkiye Cumhuriyeti Devleti ve PKK terör örgütünü savaştan taraflar olarak tanımlaması ve "*PKK terörist değildir, bir siyasal partidir, Türkiye'de gerekli yasal koşulları bulunmadığı için şiddet yolunu seçmiş bir siyasal partidir*" sözleri DEP ile PKK arasında organik bir bağ bulunduğu kanısını kuvvetlendirmiştir.⁵⁶⁸ Öte yandan Leyla Zana'nın 3 Mart 1994'te ABD'de yaptığı bir konuşma yüzünden, TBMM Genel Kurulu'nda yapılan oylamada, Orhan Doğan, Hatip Dicle, Ahmet Türk, Sırrı Sakık ve Mahmut Alınak ile beraber milletvekillikleri kaldırılmış ve ertesi gün hiç kimsenin istemediği bir şekilde polisin, adı geçen milletvekillerini Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde tutuklayarak,

⁵⁶⁷ *Milliyet*, 7-8 Kasım 1991.

⁵⁶⁸ Akın, *Türk Siyasal...*, 449-450.

gözüne almasına neden olmuştur. Ve günümüzde de halen bu olayın yankıları devam etmektedir.

Öte yandan SHP Lideri Erdal İnönü ile Koalisyon konusunda anlaşan Süleyman Demirel, kurulacak Hükûmeti açıklamış ve Bakanlar Kurulu'nun atandığına dair Cumhurbaşkanlığı Tezkeresi 21 Kasım 1991 tarihinde Meclis gündemine gelmiş⁵⁶⁹ ve Süleyman Demirel'in 7., Türkiye Cumhuriyeti'nin de 49. Hükûmeti görevine başlamıştır. Süleyman Demirel'in 25 Kasım'da okuduğu Hükûmet Programı'nın, 28 Kasım'da görüşmeleri yapılmış ve 444 kişinin katıldığı güven oylamasında 164 red oyuna karşılık, 280 evet oyuyla Hükûmet, Meclis'ten güvenoyu almıştır.⁵⁷⁰

Kâmrân İnan, sekiz yıllık ANAP iktidarının son bulduğu ve ANAP'ın ikinci parti durumuna düştüğü 1991 seçimleri sonucunda oluşturulan bu Koalisyon Hükûmeti için, *“1973 seçimlerini takip eden Koalisyondan sonra, ikinci defa Türkiye’de ‘tabiata aykırı’ Koalisyon Hükûmeti kuruldu; 1980 öncesi sağ ve sol kamplar bu defa bir araya geldi, Hükûmet kurdu. Bu ‘anlayış’ ve özveri daha önce gösterilmek suretiyle rejim ve binlerce hayat kurtarılamaz mıydı? Pekala olurdu, olması gerekirdi. Bunu sağlamak yolunda benim, bazı çevrelerin çabaları oldu. Geriye dönüp bakınca insan, ister istemez, üzülüyor, hayıflanıyor. Bugünkü sağın ve –ne kaldıysa- solun buluşma ve anlaşması acaba hakiki ve samimi mi? Çok yazık ki hayır”*⁵⁷¹ ifadelerini kullanarak, birçok kişinin dile getirmeye çekindiği çok önemli bir meselenin altını çizmiştir.

⁵⁶⁹ Yedinci Demirel Hükûmeti Bakanlar Kurulu için Bkz. *TC Resmî Gazete*, 20 Kasım 1991, S. 21057. ; *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Cilt: 1, Yasama Yılı: 1, Tarih: 21.11.1991, s. 99-102. ; Başbakanlık Personel ve Prensipler Genel Müdürlüğü, *a.g.e.*, 485-495. ; Hükûmet programı için Bkz. *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Cilt: 1, Yasama Yılı: 1, Tarih: 25.11.1991, s. 109-138. ; Hükûmet Programı üzerindeki görüşmeler için Bkz. *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Cilt: 1, Yasama Yılı: 1, Tarih: 28.11.1991, s. 146-235.

⁵⁷⁰ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Cilt: 1, Yasama Yılı: 1, Tarih: 30.11.1991, s. 239-245.

⁵⁷¹ İnan, Türkiye’de sağ ve sol ideolojik anlayışların, iktidar hırsı, devlet yönetme anlayışları ve istikrarsızlığın sebeplerini ise şu şekilde özetlemektedir:

“İki ucu bir araya getiren ve zoraki bir şekilde bir arada tutan tek şey iktidar imkân ve nimetleridir. Bittiğinin, sarıldığı ideoloji ağacının kurduğunun farkında olmayan sol, çölde kaçan askerlerin mayın döşemesi gibi, negatif rolünü oynamaya devam ediyor. 50. Hükûmetin, Hükûmetlerin en garibi olması pek ümit verici olmuyor. Seçimle Meclise 5 parti girmişti, bugün Mecliste 13 ayrı parti temsil ediliyor. Bu garabeti başka hiçbir yerde bulmak mümkün değildir. Böyle bir sistemin sağlıklı olduğu söylenemez. Tam bir siyasi feodalizm, atomizasyon yaşanıyor. Üstelik Türkiye’de bunlar, siyasi ideolojilerin son bulduğu, ortadan kalktığı bir dönemde oluyor. Bizde iki rakam tam bilinmiyor; biri dış borçlar, diğeri de siyasi parti sayısı... Türkiye’de istikrarsızlık fırtınası esmeye devam ediyor. Memleketin ciddi iç ve dış meseleleri dahi gözleri açamıyor, birleştirici olamıyor. 19. Dönem Meclis muhasebesi hiçbir üyeyi tatmin etmemektedir. Niye geldiklerini, ne iş gördüklerini soranların sayısı artıyor. Bir parlamenter rolünün parmakla sınırlandırılması bize mahsus acı bir tecellidir. Bunu duyan, ıstırabını çekenlerin sayısı yüksektir... Amerikan Kongresi için

Michael B. Bishcu ise ANAP için Ekim 1991 yenilgisini, ekonomik sorunlar ve dış politika tercihlerinin yanlışlığına bağlamış ve Süleyman Demirel'in kısa zamanda Başbakanlık ofisine geri döndüğünü vurgulamıştır. Bishcu, diğer taraftan Kâmrân İnan'ın seçimle ilgili olarak, Türkiye'nin bir siyasi krize girdiği ve büyük sorunlarla karşı karşıya bulunduğu, Türkiye'nin Orta Doğu, Balkanlar ve Orta Asya'da liderlik rolünü üstlenmek zorunda olduğu, ekonomik zorluklar ve artan terör karşısında güçlü bir lidere ihtiyaç duyulduğu, ancak bu liderin Demirel olmadığı cevabını verdiğini belirtmiştir.⁵⁷² İnan, Sovyetler Birliği'nin dağılıştından itibaren Türkiye'nin bölgesel liderliğini gündeme getirenlerin başında olmuş, bunun için de güçlü ve istikrarlı Hükûmetler kurulması gerektiğini savunmuştur. Ancak 1991 seçimlerinden sonra, en azından bir sonraki seçimlere kadar, Türkiye'de istikrarlı bir Hükûmetin kurulması çok zayıf bir ihtimal olarak görülmüştür.

Bu döneme Türkiye'nin hazırlıksız yakalandığını savunan Kâmrân İnan, Türkiye'nin altı komşusundan hiçbirinin Türkiye'de demokratik bir rejimin var olmasını istemediğini dile getirerek, Sovyetler Birliği'nin kendi toplumunu demokratik cereyanlara karşı korumak için bir çember oluşturduğunu belirtmiştir. Bu çembere kuzeyde Norveç, güneyde ise Türkiye olmak üzere iki ülkenin girmediğini ifade eden İnan, Türkiye'de ferdi hürriyetlerin bulunmasının Sovyetler Birliği için, Türkiye'nin NATO'ya üyeliğinden daha rahatsız edici olduğunu, aynı şekilde Bulgaristan ve Yunanistan'da da benzer bir yaklaşımın görüldüğünü anlatmıştır. İnan'a göre, diktatörlüklerin hüküm sürdüğü, Türkiye'nin üç Doğu ve Güneydoğu komşusunda da Türkiye'deki demokrasi varlığı tehlikeli bir örnektir.⁵⁷³ Buradan hareketle, Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla birlikte yeni kurulan birçok ülkede, demokrasinin gelişmesi ve kurulan Türk Cumhuriyetleri ile Türkiye arasında sıkı ilişkilerin gerçekleştirilmesinin kısa vadede hayata geçirilememesi, bu ülkelerdeki Sovyet ideolojik tahakkümünün ne denli etkili olduğunu göstermesi bakımından dikkat çekicidir.

Öte yandan ilişkilerin olumluya çevrilememesinde dış faktörler olduğu kadar, iç faktörlerin de etkisi büyüktür. Zira yeni kurulan Demirel Hükûmeti, ekonomik zorluklarla

---

hazırlanmış bir rapordaki, 'Türkiye'nin devamlı krizleri, yetersiz liderlikten kaynaklanmaktadır. Bunun neticesi olarak toplumun siyasalere ve Hükûmete güveni azalmaktadır' ifadeler üzücü ve düşündürücüdür. Bana ağır geldi." İnan, *Siyasetin İçinden*, 105-108.

⁵⁷² Bishcu, *a.g.m.*, 71.

⁵⁷³ İnan, *Günün Konuları*, 7.

başına çıkamazken, dış dünyaya da kendisini kapatmıştır. Ermenistan, Azerbaycan topraklarını işgale başladığında, Türkiye'nin Azerbaycan'a destek vermesi beklenirken, tam tersi hareket edilmiş ve "Aktif Politika" formülünün arkasına sığınarak, Türkiye'nin inandırıcılığı ve güvenilirliği değer kaybına uğratılmıştır.⁵⁷⁴ Nitekim Yunanistan Eski Başbakanı Andreas Papandreu, "Türkiye çok güçleniyor. Türkiye için maalesef iyimserim. Keşke bunu diyemeseydim" derken, Rus televizyonları da "ABD, Türkiye'nin bölgede süper güç olmasından kaygı duyuyor"⁵⁷⁵ ifadelerini kullanarak, bu dönemde Türkiye'ye nasıl bir rol biçildiğini açık bir şekilde ortaya koymuşlardır. Öte yandan Osmanlı İmparatorluğu'nun yeniden doğacağı yorumlarının da yapıldığı bu dönemde, Türkiye ile yakınlaşma çabalarına Orta Asya Türk Cumhuriyetlerinin yanında, Çeçenler, İnguşlar, Tatarlar ve hatta Ermeniler bile katılmıştır.

Tüm bunlar yaşanırken, 26 Şubat 1992'de Ermeni askerlerinin, Azerbaycan'ın Dağlık Karabağ bölgesindeki Hocalı Köyü'ne girerek, bölgeyi darmadağın etmesi ve silahsız ahaliyi toplu şekilde öldürmesi, dünya kamuoyunu uzun süre meşgul etmiştir. Ermeniler, bu soykırım sırasında 613 kişiyi öldürürken, 487 kişi yaralanmış, 1 275 kişi esir alınmış ve 150 kişi de kaybolmuştur. Saldırılarına devam eden Ermeniler, 8 Mayıs'ta Şuşa ve 18 Mayıs'ta da Laçın bölgelerini işgal etmişlerdir. Uluslararası tepkinin bir türlü gelmemesi Ermenileri daha da cesaretlendirmiş ve 10 Aralık 1992 tarihinde, Ermeni birlikleri Azerbaycan arazisinin içlerine doğru 15 km kadar ilerleyerek Zengilen bölgesinin 12 köyünü işgal etmişlerdir. 1988'de "Büyük Ermenistan" (Karadeniz'den Akdeniz'e), hayaliyle yola çıkan Ermeniler, Dağlık Karabağ'ın ayrılıkçı kuvvetleri ile birlikte 1992-1993 yılları arasında Azerbaycan arazilerinin %20'sini, Dağlık Karabağ'ı ve ona bağlı 7 bölgeyi işgal etmişlerdir. Sonuç olarak, 20 binden fazla insan öldürülürken, 200 binden fazla insan da yaralanmıştır. Ayrıca 1 milyondan fazla kişi de göçe zorlanmıştır.⁵⁷⁶ Türkiye ise Azerbaycan'ın yardım çağrılarına, sadece Ermeni katliamlarını kınayarak cevap vermiştir. Bu da İnan'ın seçimlerden sonra ifade ettiği gibi, bu dönemde Türkiye'nin liderliğini Demirel'in ya da Koalisyon Hükûmetinin yapamayacağı sonucuna işaret etmiştir.

⁵⁷⁴ İnan, *Siyaset Yılları*, 150.

⁵⁷⁵ "Süper Türkiye korkusu", *Milliyet*, 13 Şubat 1992.

⁵⁷⁶ Memmedova, H. (2009). Ermenistan Saldırganlığı Karşısında Birleşmiş Milletler'in Tutumu. *Akademik Bakış Dergisi*. 2 (4), 25-26.

Dış politikada türlü sorunlarla uğraşan Hükûmetin küçük ortağı SHP, iç kavgalarla sarsılırken, Koalisyon önemli bir adım atarak, Haziran 1992’de, 12 Eylül’le birlikte kapatılan siyasi partilerin yeniden açılabilmesine imkân tanıyan yasayı Meclis’ten geçirmiştir. Böylece 16 Ekim 1981’de kapatılan CHP, AP, MSP ve MHP’nin aynı isimlerle açılabilmesinin önü açılmıştır. Daha yasa çıkmadan harekete geçen CHP’liler partinin yeniden açılması için kolları sıvarken, 16 kişiye düşen Yönetim Kurulunu toparlayarak, partiye işlerlik kazandırmaya çalışmışlardır. Diğer taraftan da DSP ve SHP ile birleşme için Ecevit ve İnönü ile görüşmeler başlatılmıştır. Ama işin asıl zor kısmı, 12 Eylül döneminde el konan evraklara ulaşp, parti delegelerine ulaşmaktır. Nitekim yerel basına başvurularak yapılan çalışmalar sonucunda, 1 337 delegenin 7’si dışında hepsine ulaşılmıştır. Böylece parti kongresi 9 Eylül 1992’de Ankara’da toplanmıştır. Deniz Baykal ve Erol Tuncer arasında geçen yarışı Baykal, 452’ye karşı 679 delegenin oyuyla kazanarak, CHP Genel Başkanı seçilmiştir.⁵⁷⁷ CHP’nin ardından 27 Aralık 1992’de toplanan MÇP Kurultayı partinin feshine karar vermiş, 24 Ocak 1993 tarihinde yapılan Olağanüstü Kongreyle de partinin adının MHP olarak değiştirilmesine karar vermiştir. DYP ve RP de ise herhangi bir isim değişikliğine gidilmemiştir.

Bu dönemde Cumhurbaşkanı ile Başbakan arasında gözle görünür bir soğukluk baş göstermiştir. Basına da yansıyan bu soğukluk, belki Turgut Özal’ın Cumhurbaşkanı olarak daha önceki Başbakanlara karşı tutumunu devam ettirmek istemesi, belki de Süleyman Demirel’in siyasi hayata kendisinin yanında Müsteşar olarak başlamış olan Özal’a boyun eğmek istememesinden kaynaklanıyordu. Sebep her ne olursa olsun, bu soğukluk içeride ciddi krizlere de davetiye çıkarmıştır. Örneğin; 25 Haziran 1992’de başlayacak olan Karadeniz Ekonomik İşbirliği Projesi Zirve Toplantısı’nda Türkiye adına anlaşmaya kimin imza atacağı büyük bir sorun haline gelmiş, imza yetkisi Demirel’e verilmiş, ancak diğer ülkelerin büyük çoğunluğu toplantıya devlet başkanı düzeyinde katılmışlardır. ABD Dışişleri Bakanı Baker’in Kıbrıs konusunda Hükûmete yazdığı mektubun Dışişleri Bakanlığı tarafından Özal’dan saklanması da yine bir siyasi kriz göstergesi olmuştur.⁵⁷⁸ Bir başka örnek ise Hükûmet tarafından Cumhurbaşkanlığı ödeneğinin azaltılması sırasında yaşananmış, Cumhurbaşkanının haberi olmadan ödeneği kesintiye uğratılmıştır. Böylece ikili arasında ciddi bir itibarsızlaştırma yarışı yaşanmıştır.

⁵⁷⁷ Bilâ, *a.g.e.*, 329-333.

⁵⁷⁸ “Özal’dan büyük suçlama”, *Milliyet*, 13 Temmuz 1992.

Süleyman Demirel, konuyla ilgili Gazeteci Hasan Cemal'le yaptığı konuşmada, kendi elinde kuvvet varken Turgut Özal'ı kolladığını, ancak Özal'ın eline kuvvet geçince kendisine zulmettiğini ifade etmiştir. O, 1987 referandumunu işaret ederek, *“Referandumdaki tavrı, tıynetini, cibilliyetini belli etmiştir bu zatın. Hâlbuki uzun yıllar arkadaşlık”* ifadeleriyle, Özal'a kırgınlığını dile getirmiştir. “Gücümün yettiği her yerde kendisini korumuşumdur” diyerek devam eden Demirel, şunları söylemiştir: *“1965'ten 1980'e, 12 Eylül'e kadar devlette her yere ben getirdim onu. 1979 sonrası 3 Aralık'ta göreve çağırmasam kim tanıyacaktı? Hem de neye rağmen çağırdım onu? 1977'de MSP'den aday olmasına rağmen göreve çağırdım onu... 1980 öncesi kadroların hepsini biçmiş 12 Eylül idaresi. Bir bu kalmış. Tesadüflerin getirdiği bir kişi... 1977'de seçilememiş bir adamın, 1983'te Başbakan yapılması... Hak etmediği bir şeyin üstünde duruyor. Şuur altında bunun rahatsızlığı vardır. Bunun doğurduğu bir kompleks... Benden, DYP'den müthiş gıcık alması bundan herhalde.”*⁵⁷⁹

Süleyman Demirel'in burada kullanmış olduğu ifadeler de gösteriyor ki, Cumhurbaşkanı Turgut Özal ile Başbakan Demirel arasındaki kriz çok eskilere dayanmakta ve Demirel, arkadaşı, kardeşi bildiği Özal'ı kendisine yaptıklarından dolayı bir türlü affedememektedir. Özal'ın 14 Nisan 1985'te ANAP 1. Büyük Kongresi'nin kapanış konuşmasında, içlerinde Demirel'i de kastederek kullandığı, *“Bunlar için söylenecek en güzel söz şudur: bunlar zaman tüneline, 12 Eylül öncesinde kalmışlardır. Orada kalsınlar. Memleketimiz çok değişmiş, ileri gitmiştir”*⁵⁸⁰ ifadeleri, Demirel'i asıl yıkan sözler olmuştur.

Öte yandan Yugoslavya'nın dağılma sürecine girmesiyle birlikte önce Makedonya'da, ardından ise Bosna-Hersek'te bağımsızlık sesleri yükselmeye başlamıştır. Bosna-Hersek Parlamentosunda 15 Ekim 1991'de gündeme gelen bağımsızlık kararıyla birlikte, ülkede referanduma gidilmemiş, ancak Slovenya ve Hırvatistan'ın bağımsızlık ilanları ve Makedonya'nın da bu yolda çalışmalar yürütmesi Boşnakları, Sırpların muhalefetine rağmen, bağımsızlık kararına sevk etmiştir. Türkiye'nin 6 Şubat 1992'de bağımsızlık kararını tanınmasının ardından Bosna-Hersek'te 29 Şubat'ta referandum yapılması kararı alınmıştır. Referandum sonuçlarına göre ülkenin %64'ü kabul oyu vermiş ve Bosna-Hersek, 3 Mart 1992 tarihinde bağımsızlığını ilan etmiştir. Bunun ardından ise

⁵⁷⁹ Cemal, *a.g.e.*, 217-219.

⁵⁸⁰ Cemal, *a.g.e.*, 220.

ülkede Sırp saldırıları başlamıştır.⁵⁸¹ Böylece Avrupa'nın ortasında yüzbinlerce Müslümanın ölümüyle sonuçlanan Sırp katliamı başlamış ve her olayda olduğu gibi, Hıristiyan Avrupa bu katliamlara sessiz kalmayı tercih etmiştir.

New York Times Gazetesi, Bosna'da Sırp güçlerinin sivil halka işkence yaparak öldürdüklerini ve bunun için derhal bir heyetin görevlendirilerek, bölgeye gönderileceğini duyurmuş ve ABD Başkan adayı Bill Clinton'un "Amerika Birleşik Devletleri ve uluslararası toplum harekete geçmeli" çağrısını yayınlamıştır.⁵⁸² International Herald Tribune Gazetesi ise Sırp saldırılarının arkasında Türkleri Avrupa'dan atma fikrinin yattığını ve Sırp'ları bu fikirden değil Avrupa, tüm dünya gelse de vazgeçiremeyeceğini ifade etmiştir.⁵⁸³ Milliyet, "I. Murad'ın 600 yıl önce mağlup ettiği Sırp'ların torunları soydaşlarımızdan kallesçe öç alıyor"⁵⁸⁴ ifadelerini kullanarak, saldırıları kınarken, Hükûmet olay karşısında derhal harekete geçerek, ABD'ye müdahale çağrısında bulunmuş, fakat Bush'un "Nereye müdahale edeceğiz. Düzenli bir cephe yok ki. Siz nereye müdahale edeceğimizi gösterin, biz müdahale edelim"⁵⁸⁵ sözleri üzerine, başka çareler aramaya başlamıştır.

25 Ağustos günü Kıbrıs ve Bosna-Hersek gündemiyle olağanüstü toplanan Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde ANAP Grubu adına söz alan Kâmran İnan, dünyada görülen büyük değişiklikler sonucunda Hükûmetin ortaya çıkan yeni tabloya intibakı gerekirken, 20-30 yıl önceki dış politika metotlarıyla iş yapıldığını ve yeni şartlara uyumlu metotlar kullanılması gerektiğini belirttikten sonra, Bosna'da yaşanan dramla ilgili olarak şunları ifade etmiştir:

"Burada, altının çok açık, hatta kırmızı kalemle çizilmesi gereken tehlikeli bir gelişme var. Bu, iki sene önceden belli idi ve birkaç vesileyle de burada arz ve ifade ettik. Kırk beş yılı aşkın bir süre ve ideolojik bakımdan yetmiş dört yıl, Doğu-Batı arasındaki askeri, ideolojik, politik, ekonomik konfrontasyonun (confrontation) malum gelişmeleri, nihayet, 9 Kasım 1989'da Berlin duvarının çökmesiyle başlayıp 19 Ağustos 1991'de

⁵⁸¹ Sönmezoğlu, *II. Dünya...*, 592-593.

⁵⁸² *New York Times*, 5 Ağustos 1992.

⁵⁸³ *International Herald Tribune*, 5 Ağustos 1992.

⁵⁸⁴ "Kosova'nın intikamı", *Milliyet*, 6 Ağustos 1992.

⁵⁸⁵ "Türkiye'den bombalama çağrısı", *Milliyet*, 7 Ağustos 1992. ; Bosna-Hersek sorunu ve yaşanan gelişmeler için Bkz. Uçarol, *a.g.e.*, 1065-1071.

muhafazakârlar darbesinin akamete uğraması ve 21 Aralık 1991 Alma-Ata konferansıyla dağılan Sovyetler Birliği gerçeği karşısında, bazı çevreler ve -açıkça arz edeyim- Batı'da bazı çevreler, bunun yerine bir dini çatışma ve konfrontasyonu ikame etme çabası içine girdiler; bir İslam ve Hıristiyan çatışmasını, bir Haçlı ruhunun yeniden canlanmasını, 1099'u, Kudüs'ü, Haçlı seferlerini düşündüler; ama herhalde, 1187'deki Kudüs'ün yeniden fethini, kurtarılmasını, Selahattin-i Eyyubi'nin zaferini unuttular. Şimdi Balkanlar'da olan hadise budur. Aslında, Sırpların iddia ettiği ırk arındırılması -ki, bu, ilk defa, Hitler'in terimidir- meselesindeki maksat, ırktan ziyade, evvela dinin arındırılmasıdır, bölgeyi dinden arındırmaktır ve bunu kademe kademe bütün Balkanlar'dan geçirmektir.”⁵⁸⁶

Kâmran İnan yaptığı etkili konuşmada eğer önlem alınmazsa, Balkanlar'da çok daha ciddi sorunların baş göstereceğini ve büyük bir Balkan Savaşının bile çıkabileceğini belirtmiştir. İnan, ayrıca 1945'te Almanya'da Yahudilere yapılanların, 20 Yüzyılın sonunda ve tüm dünyanın gözü önünde Bosna'da tekrarlandığını da sözlerine eklemiştir. Burada yaptığı konuşma kamuoyu tarafından takdirle karşılanan Kâmran İnan'a 26 Ağustos 1992 tarihinde Nevşehir'in Çat Kasabası sakinleri tarafından gönderilen mektupta şu ifadeler yer almıştır:

“Sayın İnan, 25.8.1992 günü TBMM'de dış politika konusunda yapmış olduğunuz konuşmayı büyük bir hayranlıkla dinledik, mest olduk, içimizden geçen, özlemlerimizi dile getirdiniz. Memnuniyetimizi ifade edecek kelime bulmakta güçlük çekiyoruz. İnşallah Türkiye'nin dış politikasına sizin görüşleriniz hâkim olur bir gün. Sonsuz teşekkürlerimizi arz ederiz.”⁵⁸⁷ Mektupta da görüldüğü üzere, İnan'ın politik tavrı birçok kişinin dikkatini çekmiş ve dış politikadaki siyasi duruşu takdirle karşılanarak, Dışişleri Bakanlığına koltuğuna bir gün O'nun oturması gerektiği vurgulanmıştır.

Dünya'da artan çatışma ortamı Türkiye'yi de derinden etkilemiş ve özellikle 90'lı yıllar, Türkiye'de terör ve anarşi olaylarının en yoğun yaşandığı yıllar olmuştur. 24 Ocak 1993 tarihi, bu kara günlerden biri olmuş, hukukçu-gazeteci Uğur Mumcu, bombalı suikasta kurban gitmiştir. Suikastı, İslami Kurtuluş, İslami Büyük Doğu Akıncılar Cephesi,

⁵⁸⁶ T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Cilt: 16, Yasama Yılı: 1, Tarih: 25.8.1992, s. 36-50.

⁵⁸⁷ İnan, *Siyaset Yılları*, 154.

İslami Cihad ve PKK örgütleri üstlenirken,⁵⁸⁸ aradan geçen bunca yıla ve çabaya rağmen, olayın gerçek failleri halen bulunamamıştır.

Olayın arkasından DYP Ankara Milletvekili Baki Tuğ, “*Uğur Mumcu bana, Apo’nun MIT’le ilişkisini ortaya çıkardığını söyledi. 3 gün sonra tekrar görüşecektik. Vakit yetmedi*”⁵⁸⁹ açıklamasını yaparak, olaya farklı bir boyut kazandırmıştır. Olayın arkasında devletin içine sızmış terör örgütü yanlıları ya da yazdıkları ve konuştuklarıyla şiddetlerini üzerine çektiği İslami terör olarak adlandırılan Hizbullah’ın olduğu gündemi uzun süre meşgul etmiş, ancak Mumcu’nun ölümü birtakım meselelerin rafa kaldırılmasına sebep olmuştur.

Abdi İpekçi’den sonra en önemli kalemlerden biri olarak gösterilen ve sonu İpekçi’yle aynı olan Uğur Mumcu için Milliyet Gazetesi yazarı Altan Öymen, şunları dile getirmiştir: “*Türkiye’den uzaktayım. Telefonda Sydney Başkonsolosumuzun sesi: ‘Türkiye’den kötü bir haber vermek zorundayım’ dedi. Sonra anlattı. Uğur Mumcu... Adı yüreğime, hiç çıkmayacak bir acı gibi inci. Gözümün önünden hızla 30 yıllık bir film şeridi geçti: 1960’ların genç ve başarılı hukukçusu... Atatürk’e ve devrimlere İnanmış dergi yazarı... 12 Mart döneminin, yedek subaylık hakkı elinden alınan ‘sakıncalı piyade’si... Mamak Hapishanesi tutuklususu... Ama hakkındaki suçlamaların hepsinden berat ettikten sonra, devleti mahkemeye verip dava kazanan tazminat alacaklısı... 1970’li yılların başarılı gazetecisi... Yeni Ortam yazarı, ANKA Ajansı araştırmacısı... Cumhuriyet Gazetesi yazarı. Kitap yazarı. 1980’li yılların, mesleğinin zirvesine çıkmış gazeteci-araştırmacı yazarı... Her biri birer olay yaratan dizi dizi kitapların yazarı... Gene ilk günlerdeki gibi Atatürk’e, devrimlere ve demokrasiye İnançlı... Her söylediğini, bilgiye, belgeye, akla ve mantığa bağlamaya özen gösteren bir büyük basın adamı. Yazılarında da, özel hayatında da gerektiği zaman son derece ciddi, ama bazen de müthiş bir espri kaynağı. Ayrıca örnek bir aile babası... O da artık, Abdi İpekçi’den itibaren benzeri şekillerde öldürülüp aramızdan ayrılan ve adları bir cümlede sayılamayacak kadar çoğalmış bulunan arkadaşlarımızın yanına gitti.*”⁵⁹⁰

⁵⁸⁸ “Bu bomba hepimize”, *Milliyet*, 25 Ocak 1993.

⁵⁸⁹ “Mumcu’nun ‘kritik işi’”, *Milliyet*, 26 Ocak 1993.

⁵⁹⁰ Öymen, A. “Uğur Mumcu”, *Milliyet*, 26 Ocak 1993.

Uğur Mumcu ile yaklaşık 40 yıllık bir dostlukları bulunan Aydın Güven Gürkan ise Mumcu'nun ölümünün üzerinden dört yıl geçtikten sonra onun için şunları söylemiştir: *“Türkiye Uğur’a gerçekten yanıyor, içten yanıyor, kitlesel olarak yanıyor; onu destanlaştırabiliyor, efsaneleştirebiliyor, kahramanlaştırabiliyorsa bu bir başlangıçtır. Sevindirici bir başlangıçtır. Bu uğurda var olan, var olduğuna inanılan, var olması istenilen birçok değer yeniden güçlenmesi, yücelmesi demektir. Bu, ahlaklığın, dürüstlüğün, yurtseverliğin, yiğitliğin, gözü pekliğin, adaletin, eşitliğin, özgürlüğün, bilgeliğin, bilginin, sadeliğin, sevecenliğin, hoşgörünün, birleştiriciliğin, barışçılığın, duygululuğun özlenmesi demektir. Bunların eksik kaldığının, kavruk bırakıldığının bilincine ulaşılması demektir.”*⁵⁹¹

Suikasttan yaklaşık bir ay sonra, 17 Şubat'ta Jandarma Genel Komutanı Orgeneral Eşref Bitlis ve ekibini taşıyan B-200 tipi uçak, Ankara'da düşmüş ve içinde bulunan 5 kişi şehit olmuştur. Olayın ardından başlatılan çalışmalarda suikast ihtimali üzerinde durulsa da herhangi bir ipucuna rastlanamamıştır. Suikasta neden olabilecek şey ise Eşref Bitlis'in hazırladığı ve PKK'nın Güneydoğu'dan tamamen çıkarılmasını öngören plandır. Bu kaza da Türkiye'nin gündemini uzun yıllar meşgul etmiş, Eşref Bitlis gibi değerli vatan evlatlarının bu tarz kazalarla kurban verilmesi bir türlü sindirilememiştir.

3.4. Cumhurbaşkanlığı Seçimi ve Kâmrân İnan'ın Adaylığı

8 Mart 1993'te Cumhurbaşkanı'nı ziyarete giden Kâmrân İnan, Turgut Özal'ı neşesiz ve kırgın bulduğunu, adeta konuşmak istemiyordu, sözleriyle anlatmıştır. İki haftalık Orta Asya seyahati Özal'ı yormuş ve halsiz düşürmüştür. 17 Nisan sabahı Özal, eşine kendimi iyi hissetmiyorum demiş ve yürüyüş bandına çıkmıştır. 3-4 dakika sonra fenalaşarak banttan düşen Özal için hemen Köşk'ün doktoru Hilmi Özkutlu çağırılmıştır. Özkutlu, derhal hastaneye kaldırılması gerektiğini bildirmiş ve ambulansla Hacettepe Hastanesi'ne götürülmüştür. Kalbi duran Özal'a elektroşok uygulanarak, yeniden hayata döndürülmüştür. Ancak, Özal'ın kalbi daha fazla dayanamamış ve 14.30'da öldüğü bildirilmiştir.⁵⁹²

⁵⁹¹ Gürkan, a.g.e., 55.

⁵⁹² Başbakan Süleyman Demirel ve Başbakan Yardımcısı Erdal İnönü, Çankaya Köşkü'ne çıkarak, Semra Özal'a taziyelerini iletmışler ve Demirel, taziye defterine, *“Aziz kardeşim, değerli arkadaşım. 40 yılı geride*

Türkiye için son derece vahim ve üzücü bu günü Turgut Özal'ın yakın çalışma arkadaşlarından Kâmran İnan şöyle anlatmıştır: “Saat 12.00’den itibaren televizyon, altyazı olarak Özal’ın saat 11.00’da Hacettepe Acil Servisi’ne kaldırıldığını, müdahale edildiğini bildiriyor. Daha sonra sağlık durumu hakkında bir açıklama yapılmadığını, tansiyonunun ani yükseldiğini belirtti. Bir konuşma yapmak için gittiğim Aydınlar Vakfı’nda, saat 14.35’te öldüğü haberi geldi. Konuşmayı keserek hastaneye gittim; insan seli akıyordu. Saat 14.30’da hayata gözlerini yummuş. Sabah jimnastik yaparken fenalık geçirmiş. Bütün müdahalelere rağmen kurtarılamamış. Duyan ağlıyor. Başbakan ve liderler Ankara’ya döndü. Bütün televizyonlar özel matem ve Özal programları yaptı. Vasiyeti üzerine, İstanbul’da Menderes’in kabrinin karşısına bir yere defnedilecek. 22 Nisan Perşembe günü İstanbul’da toprağa verilecek. Türkiye, müstesna bir evladını kaybetmiş oluyor; büyük işler yaptı.”⁵⁹³

Kâmran İnan, Turgut Özal’ı ölümünün ardından, O’nu şu şekilde anlatmıştır: “Bu acı sonla Özal devri kapandı. Türkiye, kendisini çok arayacak ve anacaktır. Gerçek hükmü tarih verecektir. Büyük ekonomik ve sosyal reformlara imza attı. Ekonomi ve iş çevrelerini dışarıya açtı, dünya ile bütünleştirdi. Özel sektörü, ekonominin lokomotifine haline getirmesi, kıymeti zamanla anlaşılan büyük bir hizmet olmuştur; Türkiye krizlere karşı dayanıklı hale gelmiştir. Cesur adımlar atmış, tabular yıkmıştır. ‘Türkiye’nin en büyük meselesi kültür bunalımıdır’ derdi; doğrudur ve maalesef bu bunalım büyüyerek devam ediyor. Değişik bir insandı; zorlukları göğüslemeyi severdi. Dünya vizyonuna sahipti; Türkiye’yi örnek memleket haline getirdi. Siyaset ve devlet hayatında kavgayı sevmezdi. Uzun seneler Türkiye’yi düşündüğü, projeler geliştirdiği, süratli icraatından anlaşılıyordu. ‘Aykırı’ düşmekten korkmuyordu. Saymakla sınırlı olmayan meziyetleri vardı. Hatası, kusuru yok muydu? Vardı, olmasa insan olmazdı. Cumhuriyet’in bir dönemine damgasını vurmuştur. Eserleri ve ismi Cumhuriyet’le beraber yaşamaya devam edecektir.”⁵⁹⁴

20 Nisan 1993 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi’nde Turgut Özal’ı anma programı yapılmış ve burada birçok parlamenter konuşma yapmıştır. Bunlardan Meclis Başkanvekili Yılmaz Hocaoğlu, Özal’ı anarken şu ifadeleri kullanmıştır: “Milliyetçi,

---

hatıralarla dolu olarak geçirdik. Sana ebediyet yolculuğunda aydınlıklar diliyorum. Allah rahmet eylesin” yazmıştır. “Türkiye Sağolsun”, Milliyet, 18 Nisan 1993.

⁵⁹³ İnan, *Siyaset Yılları*, 158-159.

⁵⁹⁴ İnan, *Siyaset Yılları*, 159-160.

muhafazakâr, akılcı, sosyal adaletçi, serbest Pazar ekonomisi modelini benimsemiş, çağdaş, demokrat bir beyin; insan sevgisiyle, yurt sevgisiyle, bilim ve teknik sevgisiyle, tabiat sevgisiyle, uygarlık sevgisiyle çarpan; Allah ve millete iman dolu bir kalp, 17 Nisan 1993 Cumartesi günü durdu. Dünya ve Türkiye, ender yetişen, yararlı ve başarılı bir devlet ve hizmet adamını kaybetti. Acımız derindir.” Hocoğlu’nun ardından sırasıyla Başbakan Süleyman Demirel, ANAP Genel Başkanı A. Mesut Yılmaz, Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı SHP Genel Başkanı Erdal İnönü, RP Genel Başkanı Necmettin Erbakan ve CHP Genel Başkan Yardımcısı M. İstemihan Talay birer konuşma yaparak, acı ve üzüntülerini dile getirmişlerdir. Demirel, “*Ülkemizdeki bazı şartların gereği olarak, müşterek mesaimiz bir süre kesildi; fakat benim dostluk ve kardeşlik duyguların hiç değişmemiştir*” derken, Yılmaz, “*Bize göre, Özal’ın ışığı sönmemişti; bilakis, onun ışığı, sadece geride bıraktığımız yokuşları değil, ülkemizin geleceğini de aydınlatmaktadır. Bu ışıkla gördüğümüz, akılcı, çağı doğru okuyan Türkiye’dir, geçmişini onurlandıran, geleceğine sahip çıkan Türkiye’dir*”⁵⁹⁵ ifadelerini kullanmıştır. Özal’ın beklenmedik ölümü hem siyasi çevrelerde hem de halk arasında derin üzüntüyle karşılanmış, ülke gerçekten önemli bir evladını yitirmiştir.

Turgut Özal, vizyonu ve misyonu farklı olan bir politikacı profili çizmiştir. Körfez Savaşı sırasında Irak’ı güneyden çevrelemek amacıyla Basra Körfezi’ne, Azeri-Ermeni Savaşı sırasında Ermenistan’ı caydırmak için Azerbaycan’a ve Sırp'lara müdahale etmek için Bosna-Hersek’e asker gönderilmesi tavsiyeleri, O’nun “yurtta sulh, cihanda sulh” ilkesini bir yana bırakarak, bölgede, Türk ve İslâm dünyasında liderlik üstlenebilecek bir Türkiye yaratma çabalarına örnek gösterilebilir. Ancak, Özal’ın bu kendine has vizyonu ülkede pek rağbet görmemiş, hatta ağır bir şekilde eleştirilmiştir. Kamuoyunun çoğunluğu, Özal’a yeterli desteği vermezken, bunların büyük kısmı sol eğilimli, tutucu ve statüko yanlısı insanlar şeklinde tanımlanırken, muhafazakar kesim de zamanla Özal’dan desteğini çekmiştir. Türkiye’de sadece siviller değil, askeri kanat da Özal’ın vizyonunu Türkiye’yi Orta Doğu’ya yaklaştıran büyük bir tehlike olarak algılamıştır. Tabi bu eleştiri ve tepkileri

⁵⁹⁵ Başkanvekili Hocoğlu, konuşmasına şu şekilde devam etmiştir:

“Devamlı surette düşünen, hisseden, yenilik arayan, üreten, öğreten, gerçekleştiren; yılmadan, yorulmadan çalışan; cesur, atılcı Özal’ın kaybı karşısında tesellimiz; geçmişte Fatih’i’ Kanuni’yi, Atatürk’ü, İnönü’yü, Menderes’i yetiştirmiş olan Türk analarının, gelecekte de yeni Turgut Özal’ları yetiştireceğine olan kesin İncancımızdır.

Düşünce hürriyetine, din ve vicdan hürriyetine, teşebbüs hürriyetine ileri boyutlar kazandıran Özal, artık yok; ama gençlerimiz var; onun ; ‘Gençlerimiz Geleceğimizdir gençlerimizi sevelim, gençlerimize güvenelim’ dediği ümitlerimiz var.” T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Cilt: 34, Yasama Yılı: 2, Tarih: 20.4.1993, s. 246-256.

göz önünde bulundurarak, Özal'ın dış politik uygulamalarının tamamen yanlış olduğu ve savunulmadığı yorumu yapılamaz. Zira Özal'dan sonra gelen birçok siyasetçi, onun uygulamalarına atıfta bulunarak, özellikle liberal ekonomi politikaları ve Batı ile olan sıkı işbirliğini daha da ileri götürmenin en önemli savunucuları olmuştur.⁵⁹⁶ Hatta günümüzde halen Özal'ın uygulamalarından bahsedilmekte, birtakım siyasetçiler kendilerini, daha önce Atatürk, İnönü, Menderes'le olduğu gibi, Özal'la özdeşleştirmektedir. Menderes dönemine “İkinci Cumhuriyet” yakıştırması yapanlar, Özal dönemi için de “Üçüncü Cumhuriyet” ifadesini kullanmışlardır.

22 Nisan günü Özal'ın naaşı, vasiyeti üzerine İstanbul'da toprağa verilmiştir. On binlerin katıldığı cenaze töreninde caddeler, sokaklar, meydanlar dolup, taşmıştır. Tabii bu sırada ülkede Cumhurbaşkanı'nın kim olacağı sorusu her kesimi ilgilendiren başlıca mesele olmuştur. Süleyman Demirel'in adaylığına kesin gözüyle bakılırken, Hüsamettin Cindoruk da ismi geçenler arasında yer almıştır. “Çankaya'ya çıkarsam arkama bakmam” diyen Demirel'i Hükümet ortağı SHP Genel Başkanı Erdal İnönü de destekleme kararı almıştır. Bu arada ANAP Genel Başkanı Mesut Yılmaz'la bir görüşme yapan Kâmrân İnan'a parti liderleri toplantısında isminin geçtiği, Ecevit'in destek beyan ettiği, Erbakan'ın sıcak baktığı, 80 kadar ANAP milletvekilinin onay verdiği ve Cindoruk'un DYP'den 30-40 kişilik bir oyu çekmeyi başarabileceği bildirilmiştir. Bunun üzerine Meclis'te bir basın toplantısı düzenleyen Yılmaz ve İnan, 93 imza ile İnan'ın adaylığını açıklamışlardır. Burada bir konuşma yapan İnan, Cumhurbaşkanlığı makamına aday gösterilmesinin kendisi için büyük bir şeref olduğunu ve bunun hayatında bir dönüm noktası olduğunu belirtmiştir.⁵⁹⁷ İnan ayrıca buradaki amacının tek adam imajını önlemek ve demokratik yarışın önünü açmak olduğunu belirtmiştir.⁵⁹⁸ Milletine hizmet yarışına bu defa Cumhurbaşkanı seçimleriyle katılacak olan İnan, tıpkı 1978 AP Büyük Kongresinde olduğu gibi, Demirel tarafından en önemli rakip olarak görülmüştür.

Diğer taraftan 7 Mayıs'ta Refah Partisi Lütfi Doğan'ı, Cumhuriyet Halk Partisi de İsmail Cem'i aday göstermişlerdir. Böylece aday sayısı dörde çıkmıştır. Oylama öncesinde Demirel, “*Aşağı yukarı 40 yıldır, bu kadar rahat, bu kadar demokratik kaidelere uygun bir Cumhurbaşkanlığı seçimi yapamadık. TBMM, herkesin gözü önünde, hiçbir zorlamaya*

⁵⁹⁶ Gözen, *a.g.e.*, 140-144.

⁵⁹⁷ İnan, *Siyaset Yılları*, 161-162.

⁵⁹⁸ Önal, T. (2014, 18 Haziran). *Kâmrân İnan ile söyleşi*. Kâmrân İnan'ın evi, Ankara.

girmeden, Türkiye Cumhurbaşkanı seçecektir. Bu, demokrasinin zaferi olacaktır”⁵⁹⁹ açıklamasında bulunmuştur. Bu arada Kocaeli Milletvekili Şevket Kazan ve Ankara Milletvekili İ. Melih Gökçek, Hüsamettin Cindoruk’u aday göstermişler, ancak Cindoruk, *“Cumhurbaşkanlığına aday olmadığımı bilgilerinize sunar, bilgim ve iradem dışında yapılan bu teklifin işleme konulmamasını, bu nedenle de verilecek oyların geçersiz sayılmasını arz ve rica ederim”* şeklindeki dilekçesiyle, aday olmadığını açıklamıştır. 8 Mayıs günü yapılan ve üye tamsayısının üçte ikisinin, yani 300 üyenin oyunun gerektiği birinci tur oylamada Süleyman Demirel 234, Kâmrân İnan 95, Lütfi Doğan 46 ve İsmail Cem 25 oy almışlardır.⁶⁰⁰ Böylece Demirel’i en çok zorlayacak kişinin İnan olduğu bir kez daha görülmüştür.

Oylamanın ardından bir açıklama yapan ANAP Genel Başkanı Mesut Yılmaz şunları dile getirmiştir: *“Başbakan Demirel’in aldığı oy geniş ölçüde SHP’nin destek verdiğini ortaya koyuyor. 234 oyla Cumhurbaşkanı olursa, bunu yeterli sayıp saymayacağını merak ediyorum. Çünkü kendisi 1989 yılında 263 oyu yeterli saymamıştı.”*⁶⁰¹ Demirel de bir açıklama yaparak, *“Neyin olabileceği, neyin olamayacağı görüldü. Oylar ya böyle devam edecek, ya da seçim olacak. Oylar 226’nın altında çıkacaktı da bizi alaya alacaklardı. Parlamento parçalı. Herkes birbirine hiddetli. Bizim grubumuz tam bir şuur içerisinde elektriklenmiş gibi”* dedikten sonra, diğer adayların da oylarını değerlendirirken, şöyle konuşmuştur: *“Biri 95 tane oy almış. Bunu başarıya ulaştırmak için, 226’ya varıncaya kadar 131 tane daha oy alması lazım. Biri 45 tane oy almış, bunu başarıya ulaştırmak için 181 tane oy daha lazım. Bir diğeri 25 tane oy almış. Başarı için 201 tane oy lazım. Adamın biri gelmiş, istenenden 8 fazla artı 3 geçersiz (ama o geçersizler onun) 11 fazla almış.”*⁶⁰² Demirel, bu açıklamayı yaparak daha seçimin başında kendisini Cumhurbaşkanı ilan etmiştir. Ancak O, Yılmaz’ın belirttiği gibi, Özal’ın 263 oyla bu makama seçilmesine en fazla karşı çıkanlardan birisi olmuş ve Meclis’i protesto ederek, oylamaya dahi katılmamıştır.

12 Mayıs’ta yapılan ve yine üye tamsayısının üçte ikisinin oyunun arandığı ikinci tur oylamada Süleyman Demirel 235, Kâmrân İnan 95, Lütfi Doğan 49 ve İsmail Cem 25 oy

⁵⁹⁹ *Ayın Tarihi*, 8 Mayıs 1993.

⁶⁰⁰ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Cilt: 35, Yasama Yılı: 2, Tarih: 8.5.1993, s. 420-431.

⁶⁰¹ *Ayın Tarihi*, 8 Mayıs 1993.

⁶⁰² *Cumhuriyet*, 9 Mayıs 1993.

almışlardır.⁶⁰³ Böylece Cumhurbaşkanlığı seçimleri üye tamsayısının salt çoğunluğu, yani 226 üyenin oyunun arandığı üçüncü tur oylamaya kalmıştır. Oylamanın ardından Demirel, “Parlamento görevini yapıyor. Demokratik sistem işliyor. Ayrıca, oyların artması, eksilmesi diye bir şey yok. 3. turda 226 oy alan seçilecektir” açıklamasını yaparken, Yılmaz ise “3. turda da aynı sonuç alınır, Sayın Demirel seçilmiş olur. Çok daha yüksek bir oyla Cumhurbaşkanı seçme imkânı vardı, ama bu fırsat kaçırıldı”⁶⁰⁴ sözleriyle, Demirel’in Cumhurbaşkanlığına karşı çıktığını bir kez daha ortaya koymuştur.

16 Mayıs 1993 tarihinde yapılan üçüncü tur oylamada Süleyman Demirel 244, Kâmrân İnan 94, Lütfi Doğan 47 ve İsmail Cem 27 oy almışlardır. Bu sonuca göre de Süleyman Demirel, Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin 9. Cumhurbaşkanı seçilmiştir.⁶⁰⁵ Sonuçların açıklanmasından hemen sonra ANAP Genel Başkanı Mesut Yılmaz ve Kâmrân İnan, Süleyman Demirel’i tebrik ederek başarı dilemişler ve kendisine yardımcı olacaklarını beyan etmişlerdir.⁶⁰⁶ Yılmaz, “Demirel’le siyasi mücadeleyi noktalayacağız. Demokratik teamüllere uyacağız. Makamda tarafsız olduğu sürece destek vereceğiz. Gerekli saygıyı göstereceğiz. Ayağa kalkacağız”⁶⁰⁷ ifadelerini kullanarak, her ne kadar seçim sürecinde Demirel’in adaylığına karşı çıksa da seçilmişlerin üstünlüğü prensibine uyarak, Cumhurbaşkanlığı makamına saygı duyacaklarını belirtmiştir.

1966’da elinde bulundurduğu Meclis ve Senato çoğunluğu ile Cumhurbaşkanlığı için en önemli aday konumunda bulunan Süleyman Demirel, o günün şartlarını daha farklı değerlendirerek, Cevdet Sunay’ın Çankaya’ya çıkmasına vesile olmuştur. Böylece 27 Mayıs’ın askeri düzenine karşı, rahat bir Adalet Partisi iktidarı yaşanmıştır. Şimdi durum farklıdır. Demirel, Türk siyasetinin duayeni olarak görülmüş ve halk tarafından da desteklenmiştir. 1965’ten 1993’e kadar, yedi ayrı Hükûmete Başkanlık eden Demirel, bir askeri muhtıra, bir de askeri darbeye karşı karşıya kalmış, ancak yılmadan yoluna devam ederek, 1991 seçimlerinde partisini birinci parti konumuna yükseltmiş ve iktidara taşımıştır. Gerçi 1960’lardaki Adalet Partisi’nin gücü 1990’lardaki Doğru Yol Partisi’nde kalmamış, ama Demirel arkasındaki tarihi meşruiyetle artık Çankaya’ya çıkabileceğini

⁶⁰³ T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Cilt: 35, Yasama Yılı: 2, Tarih: 12.5.1993, s. 470-471.

⁶⁰⁴ Ayın Tarihi, 12 Mayıs 1993.

⁶⁰⁵ T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Cilt: 35, Yasama Yılı: 2, Tarih: 16.5.1993, s. 506-508.

⁶⁰⁶ İnan, Siyaset Yılları, 162.

⁶⁰⁷ “Yılmaz’dan destek”, Milliyet, 17 Mayıs 1993.

herkese göstermiştir. Demirel bu meşruiyeti, 1960'ta Menderes'ten boşalan Merkez Sağ liderliğini, 1990'lara kadar taşıyarak elde etmiştir.

Öte yandan, Demirel'in Cumhurbaşkanı seçilmesi biraz da SHP sayesinde olmuştur. 1961'den beri her fırsatta ve birçok kişi tarafından gündeme getirilen, ama bir türlü oluşturulamayan AP-CHP ortaklığı, 1991 seçimlerinden sonra DYP-SHP arasında kurulmuş ve Özal'ın ölümüne kadar, iki yıl boyunca gayet sağlıklı ilerlemiştir. Şimdi SHP, siyasi geleneğini bir tarafa bırakarak ve Merkez Sağ'dan çıkacak bir adayı destekleyerek Cumhurbaşkanı makamına getirmiştir.

3.5. DYP Genel Başkanlığı Seçimi ve Birinci Çiller Hükûmeti

Süleyman Demirel'in Cumhurbaşkanı seçilmesinin ardından boş kalan DYP Genel Başkanlığı ve Başbakanlık koltuğu için birçok kişinin ismi ön plana çıkmış, ancak bir türlü uzlaşa sağlanamamıştır. 13 Haziran 1993 tarihinde Tansu Çiller, Köksal Toptan ve İsmet Sezgin'in yarışına dönen DYP Olağanüstü Kongresi'nde ilk tur oylamada Çiller'e 574, Sezgin'e 320 ve Toptan'a 212 oy çıkmıştır. Çiller'in başarısı karşısında Sezgin ve Toptan adaylıktan çekilmiştir. Usul gereği yapılan ikinci tur oylamada Çiller 933 oyla DYP Genel Başkanı seçilmiştir. Böylece Çiller, Türkiye Cumhuriyeti'nin de yeni Başbakanı olmuştur.⁶⁰⁸ Bu sonuçla Cumhuriyet tarihinde ilk defa bir parti, kendi iradesiyle bir kadın Genel Başkan seçmiştir. Tabii sadece parti başkanlığı değil, ilk defa bir kadın, Başbakan olmuştur.

ANAP'ta Genel Başkanlığı Mesut Yılmaz'ın devralması ve DYP'de de Çiller'in seçilmesi, hem DYP'ye hem de Türkiye'ye yeni, genç ve modern bir hava katmıştır. Yılmaz ve Çiller'in partilerinin başına geçmesi, Demirel, Ecevit, Erbakan, Türkeş gibi 30 yıla yakındır ülkenin yönetiminde egemen güç durumunda olan şahsiyetler arasında adeta devir teslim havası yaratmıştır. Siyasete Demirel'in yanında giren Çiller'in politik anlayışındaki farklılık, tıpkı Turgut Özal'la Mesut Yılmaz'ınki gibi bir ayrılık yaratmıştır.⁶⁰⁹ Aslında bu değişim kaçınılmaz olmuştur. Çünkü her genel lider, partiyi tahakkümü altına almak istemiş ve kendisinden öncekileri tasfiye yoluna gitmiştir. Nitekim

⁶⁰⁸ "Çiller tarih yazdı", *Milliyet*, 14 Haziran 1993.

⁶⁰⁹ Zürcher, E. J. (2009). *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi* (Yirmi Üçüncü Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları, 423-424.

Çiller'in 25 Haziran 1993 tarihinde açıklanan Hükûmetinde üçü dışında Demirel'in tüm DYP'li Bakanlarını değiştirmiş olması da bunun bir göstergesi olmuştur.

29 Haziran'da Tansu Çiller Başkanlığında kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin 50. Hükûmetinin Bakanlar Kurulu'nu gösteren Cumhurbaşkanlığı tezkeresi Meclis'e gelmiş,⁶¹⁰ ancak Kâmrân İnan'ın ifadesine göre, Koalisyon kanadından hiç kimse tezkereyi alkışlamamıştır.⁶¹¹ Hükûmet Programı ise Başbakan Tansu Çiller tarafından 30 Haziran günü Meclis'te okunmuştur. Aynı gün ise PKK en ağır eylemlerinden birisini gerçekleştirmiş ve Siirt'te 12, Mardin'de 7, Erzurum'da 3, Diyarbakır'da 2, Şanlıurfa'da 1 kişi hayatını kaybederken, Mersin, Adana, Hakkâri gibi şehirlerde de terör örgütü üyeleri ile güvenlik güçleri arasında yoğun çatışmalar meydana gelmiştir.⁶¹²

2 Temmuz 1993 tarihinde ise Sivas'ta Cuma namazının ardından "şeriat isteriz" diyerek ayaklanan bir grup gösterici, Pir Sultan Abdal törenleri için Sivas'a gelen ve aralarında Aziz Nesin gibi aydınların da bulunduğu 60 kişinin kaldığı Madımak Oteli'ni ateşe vererek, 27'si dumandan olmak üzere, toplam 37 kişinin ölümüne sebep olmuşlardır.⁶¹³ Çiçeği burnunda Hükûmet yetkililerinin olaya geç müdahale etmesi ve bölgeye yardım gönderilememesi, olayların daha da büyümesine neden olurken, daha sonraları Başbakan Çiller, "Otelin saran kalabalıklara hiçbir zarar verilmemiştir" diyerek, örneğine az rastlanır bir siyasi gafa imza atmıştır.

3 Temmuz'da teröre 16 şehit daha veren Türkiye'de halk, anarşinin yükselmesi karşısında gösterilere başlarken, Hükûmet Programı üzerinde görüşmeler yapılmış ve 5 Temmuz'daki güven oylamasında, oy kullanan 432 milletvekilinden 247'si kabul, 184'ü ise red oyu vermiştir. Buna göre Tansu Çiller Hükûmeti, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nden güvenoyu almıştır.⁶¹⁴

⁶¹⁰ Birinci Çiller Hükûmeti Bakanlar Kurulu için Bkz. *TC Resmî Gazete*, 25 Haziran 1993, S. 21618. ; *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Cilt: 37, Yasama Yılı: 2, Tarih: 29.6.1993, s. 284-291. ; Başbakanlık Personel ve Prensipler Genel Müdürlüğü, *a.g.e.*, 497-515.

⁶¹¹ İnan, *Siyaset Yılları*, 165. ; Hükûmet Programı için Bkz. *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Cilt: 37, Yasama Yılı: 2, Tarih: 30.6.1993, s. 367-394.

⁶¹² "Güneydoğu alev alev", *Milliyet*, 1 Temmuz 1993.

⁶¹³ "Kanlı isyan", *Milliyet*, 3 Temmuz 1993. ; Sivas'taki olaylarla ilgili Bkz. Tunçay (Vd.), *Cumhuriyet...*, C. 4, 394-395. ; Ayrıca Bkz. Boray, F. E. (2010). *Öncesi ve Sonrasıyla Cumhuriyet Tarihi*, 7. Cilt (1990-2009). İstanbul: Kum Saati Yayınları, 28-29.

⁶¹⁴ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Cilt: 38, Yasama Yılı: 2, Tarih: 5.7.1993, s. 9-11, 29-33.

Hükûmetin kurulmasından kısa bir süre sonra bir dahaki Kongrede aday olmayacağını açıklayan Erdal İnönü, kendi partisini olduğu kadar, diğer siyasi partileri de şaşırtmıştır. Nitekim İnönü, dediğini yapmış ve 11 Eylül 1993 günü yapılan SHP Kongresi'nde aday olmamıştır. İnönü, belki de 9 Eylül 1992'de Ankara'da toplanan ve Deniz Baykal'ın Genel Başkan seçildiği CHP Kongresi ile birlikte, kendi istediği bir adayın Genel Başkan olacağını düşünmüştür. Zira kendisinin bu tarihe kadar en büyük rakibi, üç kez galip geldiği Deniz Baykal olmuştur. SHP Kongresi'nde Murat Karayalçın, Aydın Güven Gürkan, Yüksel Çakmur ve Tolga Yarman aday olmuşlar, ancak Genel Başkanlık yarışı, medyanın desteklediği Karayalçın ve Gürkan arasında geçmiştir. Sonuçta Karayalçın, SHP'nin yeni Genel Başkanı seçilmiştir. Böylece DYP-SHP Koalisyonunu sürdürme işi de Çiller ve Karayalçın'a kalmıştır.⁶¹⁵ Ancak, Karayalçın milletvekili olmadığı için Genel Başkanı seçildiği SHP'de Grup Başkanı olamamıştır. Bu durum en büyük rakibi Aydın Güven Gürkan'ın 54 milletvekiline sahip SHP'de Grup Başkanı seçilmesine, dolayısıyla da SHP içerisinde iki başlı bir yönetimin ortaya çıkmasına sebep olmuştur.⁶¹⁶ İnönü'nün görevi bırakması partide üzüntüyle karşılanırken, O'nun gibi yapıcı ve birleştirici bir Genel Başkan bulunamadığı için, partinin oyları yavaş yavaş azalmaya başlamıştır.

Dönemin önemli olayları arasında yer alan Azerbaycan topraklarının Ermenistan tarafından işgale uğraması ve Montrö Antlaşması'nda değişiklikler yapılması ile ilgili olarak Tercüman Gazetesi'ne mülakat veren Kâmran İnan, uluslararası ilişkilerde tek geçerli aracın kuvvet olduğunu, bunun ise caydırıcı niteliği olan bir kuvvet olması gerektiğini ifade etmiştir. Ona göre, Türkiye'nin dış politika sorunları gittikçe artmakta, fakat bu konuda kişisel politik inisiyatiflerin tercih edildiği görülmüştür. İnan, 1984 sonrası başlayan Başkanlık Sistemi arayışlarının Dışişleri ve diğer önemli kurumları devre dışı bıraktığını, bunun da günlük politikalara yönelmeye sebebiyet verdiğini söylemiştir. Dış politikada Türkiye'nin çok güvendiği ABD'nin artık ekonomik önemi olan bölgelerle ilgilendiğini vurgulayan İnan, ABD'nin Kuzey Irak, Rusya'nın ise Bakü petrollerini kontrolleri altına almasıyla ilgili olarak ise *"Bakü petrollerinin Rusya'nın kontrolüne girmesi, ABD menfaatlerine aykırı değil, bir bakıma onun paralelinde, çünkü Rusya daha 20 yıl ABD ve Batıya bağımlı olacak"*, açıklamasında bulunmuştur. İnan, Cumhuriyet tarihinin en başarılı ve geçerli antlaşması olarak nitelendirdiği Montrö Antlaşması ile ilgili

⁶¹⁵ Çavdar, *Türkiye'nin...*, s. 317.

⁶¹⁶ Bilâ, *a.g.e.*, 336.

olarak da, “Montrö’yü değiştirmek fikrinin Ankara’dan başlamasını akılla izah etmek kolay değil. Azerbaycan petroleri bahanesi ile bu müzakereyi açmak kötü bir diplomasi örneğidir”⁶¹⁷ ifadeleriyle, Türkiye’nin dış politikada yine kötü bir örnek verdiğinin altını çizmiştir.

Dünyanın ve Türkiye’nin bu karmaşa halini Kâmran İnan, 23 Aralık 1993 günü not defterine yazdıklarıyla şu şekilde anlatmıştır: “İki yıl önce komünizmin çökmesi ve ‘Soğuk Savaş’ın son bulmasıyla globalleşme heyecanı yaşayan dünya, ‘Global Balkanizasyon’a gidiyor. Demokrasi yayılacak diye beklendi; faşizm yükseliyor. İnsan hakları dendi, Bosna-Hersek’te gömülüyor. Türkiye hala dünyadan kopuk bir ada gibi yaşamaya çalışıyor. Türkiye’nin iç tablosu da dış tablosu da iç açıcı değil.”⁶¹⁸

İçeride anarşi, terör, ekonomik darboğaz, enflasyon, işsizlik, siyasi ihtiras ve kamplaşmalarla uğraşan Türkiye, dışarıda da “Yeni Dünya Düzeni”ne ayak uyduramamış ve kendisinden beklenen atılımları bir türlü gerçekleştirememiştir. Ortadoğu, Balkanlar, Kafkasya, Avrupa ve hatta Amerika’nın gözü Türkiye’nin üzerindeyken, Türkiye yeni Hükûmetler, yeni Bakanlar, yeni yöneticiler seçmek ve atamakla meşgul olmuştur. Her yeni yönetim, kendi siyasi sistemini kurmaya, kendi kadrolarını oluşturmaya çalışırken, içeride ve dışarıda cereyan eden önemli gelişmeler gözden kaçırılmış ve hem içeride hem de dışarıda yabancılaşmaya doğru giden bir viraja girilmiştir.

3.5.1. 1994 ekonomik krizi ve yerel seçimler

1994 yılı ile birlikte, Türk ekonomisi tarihinin en ağır buhranlarından birisiyle karşı karşıya kalmıştır. Ocak ayının ortalarından itibaren halkın dövize hücum etmesiyle, 1

⁶¹⁷ İnan Sovyetler Birliği’nin dağılmasından sonra Türkiye’nin Türk dünyası ile ilişkilerini geliştiremediğini ve arzu edilenleri gerçekleştirmek için hiçbir şey yapmadığını ise şöyle anlatıyor:

“Türk dünyası ile bizi ayıran duvarların yıkılmasından sonra, Batı dünyası bir 19. Yüzyıl dünyasına dönüş olarak meseleyi görüyordu. Bir taraftan Avusturya-Macaristan İmparatorluğu, bir taraftan Osmanlı İmparatorluğu dengeleri. Birincisinin rolünü Almanya üstlendi. Alman Markı’nın da gücüyle Ortadoğu’yu da ileride hesaba tutan bir politika. Türkiye ise bütün bunları hesap edemedi. Kafkasya’daki gelişmeler sırasında ise Türkiye zayıf ve etkisiz bir politika izledi. Azerbaycan, Bağımsız devletler Topluluğu’nun kuruluşunda bu topluluğa girmedi, çünkü Türkiye ile özel ilişkiler geliştirmek istiyordu. Modeli Türkiye idi. Bize umut bağladı, ama Türkiye buna ilgi göstermedi. Türkiye, Elçibey’i demokratik bir seçimle Cumhurbaşkanı yaptı, ama bu devletin oluşması ve kurulmasında gereğini yapamadı. Ermeni tecavüzü karşısında da Türkiye adeta tarafsız olduğunu beyan etti. Olaya müdahale Kıbrıs’a müdahaleye benzetildi ki, bu da yanlış bir tavidir. O arada Türkiye üzerinden, Ermenistan’a yardıma göz yumuldu ve bu durum Elçibey’in otoritesini sarstı. Hatta ‘Biz belli ki, yanlış tercih yaptık’ dediler. İşte bu tavır sonunda iç darbe yapıldı.” “Tek geçerli araç kuvvettir”, Tercüman, 6 Eylül 1993.

⁶¹⁸ İnan, *Siyaset Yılları*, 166.

Dolar 17 000 Türk Lirası seviyelerine ulaşmış ve ekonomi krizin eşğine gelmiştir. Merkez Bankası ve Hazine'nin krizi olağan yöntemlerle aşamaması üzerine Hükümet, 25 Ocak 1994'te %13,6 ile devalüasyon kararı almıştır. Başbakanlıkta Tansu Çiller, Murat Karayalçın, Osman Ünsal, Bülent Gültekin, Caner Ertuna, Tezcan Yaramancı ve bazı Bakanların katıldığı toplantıda;

- * Merkez Bankası'nın yüzde 14 oranında devalüasyon talebinde karşılık, bu oranın 13,59'a indirilmesi,
- * Türk Lirası faiz gelirlerine uygulanan yüzde 5'lik stopajın kaldırılması,
- * Döviz tevdiat hesaplarının munzam karşılıklarının 3 puan yükseltilmesi,
- * Ziraat Bankası, Emlakbank, Vakıfbank ve Şeker Bankası'nın toplam 100 milyonluk A tipi fon kurması kararlaştırılmıştır.⁶¹⁹

Alınan devalüasyon kararı ile birlikte, bir günde %14 fakirleşen Türkiye'de vatandaş da, yatırımcı da ne yapacağını bilemez hale gelirken, enflasyon üç haneli rakamlara doğru tırmanmıştır. Alınan ekonomik kararların hemen sonrasında Türkiye, belki gündem değiştirmek, belki de gereklilik olarak, 50 savaş uçağı ile PKK kamplarını bombalamaya başlamıştır. Kararın siyasi olduğunu belirten Başbakan Tansu Çiller, operasyonların son on yılın en büyüğü olduğunu da altını çizmiştir.⁶²⁰ Burada Süleyman Demirel'in "12 Eylül öncesi ekonomiye dönülüyor" sözleri, Türkiye'nin sadece ekonomik anlamda değil, anarşi ve terör olaylarında da 12 Eylül öncesine dönmeye başladığının göstergesi olmuştur.

Ekonomik krizin derinleşerek devam ettiği ve çatışma alanının daha da büyüdüğü bir ortamda, 1994 yılının Mart ayında Türkiye, yeni bir siyasi dönemece girmiştir. 27 Mart'ta yapılan ve ANAP, DYP ve SHP gibi partilerin büyük umutlarla girdiği seçimlerde, Refah Partisi, Ankara, İstanbul gibi beş büyükşehrin yanında, yirmi sekiz il merkezi belediyesini de kazanmıştır. İl Genel Meclisi seçimlerinde ise DYP %26,6'lık oy oranıyla birinci parti olurken, ANAP %20,8'le ikinci, RP %17,4'le üçüncü ve SHP %11'le dördüncü parti olmuşlardır.⁶²¹ Bir önceki yerel seçimlere göre DYP ve ANAP'ın oyları çok fazla değişmezken, %28'lerden %11'lere düşen SHP en büyük düşüşü yaşamıştır. RP ise oylarını %10'lardan %17'lere çıkararak, en büyük yükselişe imza atmıştır. Bu da, normal

⁶¹⁹ "Devalüasyon", *Milliyet*, 27 Ocak 1994.

⁶²⁰ *Milliyet*, 29 Ocak 1994.

⁶²¹ "Çiller damgası", *Milliyet*, 28 Mart 1994.

şartlarda iki yıl sonra yapılması gereken, genel seçimlerde RP'nin ciddi bir oy patlaması yapacağına işaret etmiştir.

Sosyal Demokrat oyların merkez sağa göre oldukça gerilemesi, Karayalçın'ın daha önce Başkanlığını yaptığı Ankara Büyükşehir Belediyesi'ndeki bürokratları partiye, hatta Başbakanlığa taşıyarak ciddi sorunlar başlatması ve son olarak Hükûmet içerisindeki etkisiz görünümü, SHP içerisinde zaten var olan CHP ile birleşme arzusunun daha yüksek sesle söylenmesine neden olmuştur.⁶²² Daha beş yıl evvel, yerel seçimlerin galibi SHP, şimdi dördüncü sıraya düşmüştür. Ve başarısızlık, SHP seçmeninin güvenini alt üst etmeye yetmiştir. CHP ise adeta hiçbir varlık gösteremediği seçimlerde, ancak %4,6 oy alabilmiştir. 1989'da SHP ve DSP'nin oy toplamı %37,7 iken, 1994'te solun üç partisi ancak %27 oy alabilmiştir.⁶²³ Burada Erdal İnönü'nün SHP Genel Başkanlığını bırakması, CHP'de devam eden çalkantılar ve DSP'nin bekleneni veremediği gerçeği etkili olmuştur. Diğer taraftan DYP ve ANAP'taki lider değişikliklerinin olumlu yankıları ile seçmenin Necmettin Erbakan'a ilgisinin artarak devam etmesi de bu sonuçlara zemin hazırlamıştır.

Kendilerini İslâmcı olarak tanımlayan Refah Partililerin seçim başarısı kuşkusuz mükemmel bir örgütlenme sayesinde gerçekleşmiştir. RP, 1991'de de hemen hemen aynı oyu MHP ile birleşik liste sayesinde alabilmiştir. Ancak şimdi seçime tek başına girmiş ve %17,4'lük oy almıştır. Oyları neredeyse ikiye katlanmıştır. RP artık küçük işletme sahiplerinin partisi değil, aynı zamanda birçok komşu kasabanın birleşmesiyle ortaya çıkan, kent bölgelerinde yaşayan fakir kesimlerin de sözcüsüdür. Bu durum, birçok Avrupa ülkesinde de görülen ve her seçimde farklı bir partiye oy verme olgusunun Türkiye'de de yerleşmeye başladığını göstermiştir.⁶²⁴ RP'de parti üyelerinin partilerine bağlılıkları ve iyi örgütlenme başarıyı getirirken, haklın ekonomik sorunlarını gündeme getirerek, bozuk düzeni değiştirmek gibi, daha önceleri sol partilerin dile getirdiği bir hedef üzerinde durulmuştur. Bu durum da düzen partileri olarak adlandırılan diğer partilere karşı oluşan protesto oylarının RP'ye kaymasına sebep olmuştur.

Öte yandan Refahlı bazı yöneticiler, seçimlerden sonra teşkilatlarına ve partililere gönderdikleri: *"27 Mart 1994 seçimleri ile halkımızın 1923 yılından beri arzuladığı,*

⁶²² Çavdar, *Türkiye'nin...*, s. 328.

⁶²³ Bilâ, *a.g.e.*, 337.

⁶²⁴ Zürcher, *a.g.e.*, 424-425.

*dünyadaki yönetimlerin en doğru olanı şeriata kavuşmaya çok az bir zaman kaldı. Bizler, Refah Partisi'ne gönül veren ümmetler olarak, başkumandanımız Sayın Necmettin Erbakan ile bu cihada çıktık ve zaferin ilk adımı olan 27 Mart seçimlerini ezici bir çoğunlukla kazandık. Bunda en büyük pay sizindir*⁶²⁵ şeklindeki fakslarla Refah Partisi için zaten var olan endişeleri daha da kuvvetlendirmişler ve irtica bundan sonraki dönem için ülkenin en önemli gündem maddelerinden birisi haline gelmiştir.

Seçimler, ülkede var olan ekonomik krizi içinden çıkılmaz hale getirirken, ekonomi Profesörü Çiller, kötü bir sınav vermiştir. 25 Ocak'taki %13,6'lık devalüasyonu, 5 Nisan ekonomik kararlarıyla beraber, %38,8'lik devalüasyon izlemiştir. Böylece Dolar, Türk Lirası karşısında daha da değer kazanarak 33 bin Liraya ulaşmıştır. Enflasyonun %60-70'lerden %125'lere fırlaması, TL'nin yabancı paralar karşısında %170 değer kaybetmesi, TYT Bank ve Marmara Bank gibi bankaların dış borçtan ötürü 7 Trilyon Lira döviz yükünün ortaya çıkması ve IMF'nin yeniden gündeme gelmesi 5 Nisan kararlarını beraberinde getirmiştir.⁶²⁶

Programın üç ana hedefi ise şu şekilde açıklanmıştır:

- “1- Enflasyonu hızla düşürmek, Türk Lirası'na istikrar kazandırmak, ihracat artışını hızlandırmak, ekonomik ve sosyal kalkınmayı, sosyal dengeleri de gözetten sürdürülebilir bir temele oturtmak;
- 2- Bir taraftan ekonominin hızla istikrara kavuşturulması amaçlanırken, diğer taraftan istikrarı sürekli kılacak yapısal reformları gerçekleştirmek;
- 3- Kamu açıkları hızla aşağı çekilirken kamunun ekonomideki rolünün yeniden tanımlanması ve yeniden örgütlenmesini sağlamak, üretim yapan sübvansiyon dağıtan bir devlet yapısından piyasa mekanizmasının tüm kurum ve kurallarıyla işlemlerini sağlayan ve sosyal dengeleri gözetten bir devlet yapısına geçmek.”⁶²⁷

Ekonomik paketin açıklanmasından bir gün sonra Merkez Bankası, gecelik faiz oranlarını %1 000'lerden %90'a indirince, vatandaş parasını repodan Dolara kaçırmış ve Dolar, bir gecede 7 bin lira artarak 40 bin seviyelerine tırmanmıştır. Böylece İstikrar

⁶²⁵ Bölügiray, N. (2000). *28 Şubat Süreci 2 (Refahiyol Dönemi)*. İstanbul: Yaylacık Matbaası, 87.

⁶²⁶ Çavdar, *Türkiye'nin...*, s. 328-329.

⁶²⁷ Tokgöz, E. (2005). Cumhuriyet Döneminde Ekonomik Gelişmeler. *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi II*, 352.

Paketi'nin açıklanmasından bir önceki gün, 28 Bin 700 Lira seviyelerinde olan Doların iki günlük artış oranı %39'u geçmiştir. Yıllık bazda ise Dolardaki artış %315 dolaylarında seyretmiştir.⁶²⁸ Bu da Cumhuriyet tarihinde bugüne kadar görülmemiş bir ekonomik krizin habercisi olmuş ve dış borç yükü gün geçtikçe daha da çoğalmıştır.

Bu sırada Bosna-Hersek'teki Sırp katliamları olanca hızıyla devam etmiş ve dünya kamuoyu meseleye seyirci kalmıştır. 5 Şubat 1994 tarihinde Bosna'da bir pazar yerine gerçekleştirilen bombalı saldırıda, 68 kişinin hayatını kaybetmesi, Meclis'te Kâmrân İnan'ın gündem dışı konuşmasıyla lanetlenmiş ve İngiltere'nin başını çektiği Batı Dünyası'nda, Bosna'daki Müslüman unsuru tamamen ortadan kaldırmak yolunda gizli bir ittifakın varlığı gözler önüne serilmiştir.⁶²⁹

12 Nisan günü, basında "Öfke sokağa taşı" başlığıyla verilen haberde, Bosna'da kimyasal silahlarla katliam yapıldığı haberleri üzerine, büyük çoğunluğunu RP ve MHP'lilerin oluşturduğu kalabalıklar, Sırp saldırılarını lanetlemiştir.⁶³⁰ Aynı gün Meclis Genel Kurulu'nda söz alan Hikmet Çetin: *"Bosna-Hersek'te, Nisan-1992'den bu yana 2 yıldır gerçekten bir insanlık dramı yaşanıyor. Avrupa'nın ortasında son 2 yıllık süre içinde 200 binden fazla insan yaşamını yitirmiş, birçok insan işkence görmüş, çocuk, kadın hastanelere yaralı olarak gitmiş, 1 milyona yakın insan kendi köyünden, toprağından edilerek, göçmen haline getirilmiş ve böylece uygar dünyanın savunageldiği değer yargılarının hepsi ayaklar altına alınmıştır. Yani, etnik temizliğe gidilmiş, dinî esasa göre bölünmeye ve aklımıza gelebilecek ne kadar değer yargıları varsa hepsi Bosna-Hersek'te ayaklar altına alınmaya çalışılmıştır. Bu, sadece Türkiye'de şu grubun veya bu grubun, şu partinin veya bu partinin değil, ulus olarak hepimizin acısıdır. Aslında, Avrupa'nın ortasında böyle bir trajediyi seyretmek, 'insanım' diyen herkes için acı olması lazım"* ifadeleriyle, Bosna gerçeğini gözler önüne sererken, söz alan Kâmrân İnan, Dışişleri Bakanı'nın bir yılı aşkın bir süredir Meclis kürsüsüne gelmediğini, bu süre içerisinde dünyada ve Türkiye'de birçok önemli gelişmenin yaşandığını dile getirerek, sözlerine şu şekilde devam etmiştir:

⁶²⁸ *Milliyet*, 7 Nisan 1994.

⁶²⁹ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Cilt. 52, Yasama Yılı: 3, Tarih: 8.2.1994, s. 148-150.

⁶³⁰ "Öfke sokağa taşı", *Milliyet*, 11.04.1994.

“Biraz gerçekçi olmak lazım ve zannediyorum sırasındır, söylemek lazım. Bakınız, 1453 yılına kadar "Avrupa" ifadesi, dünyada sadece coğrafi manada kullanılmıştır. 1453 yılında atalarımızın İstanbul'u fethi anından itibaren, Avrupa, siyasî bir ifade, bir terim haline getirilmiştir. Bunu yazan ve söyleyen bir Fransız'dır, eski bakan Jean François Denian, Ceguejecrois (inandıklarım) adlı kitabında tarihî bir olay olarak naklediyor.

Son zamanlarda, emekli bir Sırp generalinin 1913 yılında Fransızca olarak yazdığı bir kitap elime geçti; diyor ki, "Avrupa'nın yapacağı tek iş, şu Türkleri Avrupa'nın dışına atmak ve geldikleri yere göndermektir."

Bunun daha ilerisine gelin, 8 Mart 1994 tarihli Herald Tribüne gazetesinin birinci sayfasında Sırp liderinin bir beyanı vardır. Graniç isimli bir gazete muhabirini de beraberine alıyor, Saraybosna'nın üstündeki bir tepeye götürüyor ve diyor ki, "Burada 1463 yılına kadar bir kilise vardı. Türkler buraya gelip işgal ettiklerinde bunu yıktılar, cami yaptılar. Bu defa sıra bizimdir. Biz dozerle camiyi yıktık, kilisenin çanını taktım ve çalıyor, kiliseyi inşa edeceğiz" ve şöyle devam ediyor: "Balkanlardan, eski Yugoslavya'dan Türklerin kültürünü, dinini ve izlerinin tümünü silinceye kadar bu devam edecektir." Batı'da bu söyleniyor; Sayın Bakan da belki sürçü lisanla tekrar ettiler, "etnik temizleme dediler. Aslında onlar da Slav ırkındandır; yani, Boşnaklar da Slav ırkından gelmiştir. Binaenaleyh, bir etnik farklılık yok, din farklılığı vardır, kültür farklılığı vardır... Yani, tarihin içine bakmaktan korkmamak lazımdır..."⁶³¹

Kâmran İnan, 26 Nisan'da da Kıbrıs Meselesi ile ilgili olarak, gündem dışı söz alarak, Meclis'i bilgilendirmiş ve hazırladıkları ortak bir bildiri ile de Kıbrıs konusunda dünya kamuoyunda ortak bir duruş sergilemişlerdir.⁶³² Ancak, işlerin umulduğu gibi

⁶³¹ T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Cilt: 57, Yasama Yılı: 3, Tarih: 12.4.1994, s. 240-263. ; İnan, Siyaset Yılları, 169.

⁶³² Siyasi parti gruplarının ortaklaşa hazırladıkları bildiri aynen şu şekildedir:

“Türkiye Büyük Millet Meclisi, Kıbrıs konusu ile ilgili olarak şu noktaları dünya kamuoyuna açıklamakta yarar görmüştür:

Türkiye Büyük Millet Meclisi, geçen yıl 10 Haziran 1993 tarihli oturumunda kabul ettiği kararla ilan ettiği gibi, Kıbrıs Türk Halkının 30 yılı aşan bir süreden beri temel özgürlüklerini, güvenliğini ve eşitliğini koruma yönünde sürdürdüğü hak ve hukuk mücadelesini desteklemektedir.

Kıbrıs'ta, adil, kalıcı ve gerçekçi bir çözüme, ancak iki halkın özgür iradesi ile ulaşılabilecektir. 1974 öncesinin ıstıraplı koşullarına geri dönülmesi kabul edilemez. Bu çerçevede, milletimiz, Kıbrıs Türk Halkının razı olmayacağı bir çözümü kabul etmeyecektir.

Türkiye Büyük Millet Meclisi, bu doğrultuda Türkiye'nin anlaşmalardaki garantörlük hakkından kaynaklanan vebelerini ve kendisine düşen sorumlulukları yerine getirmeye kararlı olduğunu bir kez daha ilan eder.

Bu bakımdan:

gitmemesi karşısında İnan, Meclis Başkanı'nı ziyaret ederek, uzlaşının yetmediği ve aksiyon gerektiğini belirtmiş, Yunanistan'ın 12 mil kara suları iddiasına karşı ciddi bir Meclis kararı alınmasından bahsetmiştir. Kendisine katılan Meclis Başkanı ise sadece, "özel gündemle görüşülür" diyerek, Cumhurbaşkanı ile görüşmesinin uygun olacağını belirtmiştir.⁶³³

Görüldüğü gibi Kâmran İnan, Türkiye'nin tüm iç ya da dış meseleleriyle yakından ilgilenmiş, bulunduğu her platformda Türkiye'nin çıkarlarını savunmaya çalışmış, bir bakıma kendi mesleği olan Dışişleri'ne her fırsatta yol gösterici olmaya çalışarak, muhalefetin de ülke sorunlarında yapıcı bir rol üstlenmesinde etkili olmuştur. O, AET, Gümrük Birliği, AT, NATO, BM gibi çok önemli uluslararası kuruluşların işleyiş tarzını göz önünde bulundurarak, buralarda yaptığı tüm konuşmalarında ödün vermez bir tavır içerisinde olmuştur. Cenevre'de Birleşmiş Milletler Daimi Temsilcisi olarak geçirdiği zaman içerisinde, katıldığı tüm organizasyonlarda takdir toplaması ve buradan ayrıldığında adından oldukça sık söz ettirmesi, onun "Devlet Adamlığı" perspektifinin genişliği ve sağlamlığını göstermesi bakımından önemlidir. Her olaya titizlikle yaklaşması ve olayın tarihi alt yapısını araştırmadan herhangi bir beyanda bulunmayışı da İnan'ın devlet ciddiyetine verdiği önemi gösterir. Ona göre büyük devlet olmak, öncelikle büyük düşünmekten geçer. Büyük düşünmek ise büyük devlet adamları için geçerlidir.

Katıldığı toplantılarda ya da gerçekleştirdiği ikili görüşmelerdeki cesareti de Kâmran İnan'ın takdire şayan diğer bir özelliğidir. Örneğin; 27 Mayıs'ta Oslo'da düzenlenen NATO Parlamenterleri Güvenlik ve Savunma Komisyonu Toplantısı'nda,

---

1. Kıbrıs'taki müzakereler, her bakımdan eşit haklara sahip, iki eşit toplumun varlığı esas alınarak yürütülmelidir.

2. Kıbrıs konusu bir bütün olarak ele alınmalı ve iki toplumun temsilcileri arasında yapılacak serbest müzakerelerle çözüme kavuşturulmalıdır. Dış müdahale kabul edilemez.

3. İki taraf arasında müzakere yoluyla varılacak mutabakatlar, ancak her iki halkın onayından sonra geçerlilik kazanabilir.

4. Meclisimiz, Kıbrıs Türk halkının KKTC'nin, Cumhurbaşkanı Sayın Denktaş liderliğinde sürdürdüğü barışçı çabaları takdirle karşılamaktadır. Bu çerçevede, Sayın Denktaş'ın, Ada'da iki taraf arasında mevcut güven bunalımını gidermek amacıyla ileri sürülen önlemleri görüşmeyi ilke olarak kabul etmesi ve iki toplumun eşit haklara sahip olmasını sağlamaya çalışması, KKTC'nin müzakere sürecindeki ve barış yolundaki yapıcı tutumunun yeni ve somut bir örneğini oluşturmaktadır.

5. Türkiye Büyük Millet Meclisi, Türkiye'nin Kıbrıs Türk halkı ile birlik ve dayanışma içinde Kıbrıs davasına kararlılıkla sahip çıkmakta olduğunu ve KKTC'ye her alanda mevcut desteğini artıran bir biçimde sürdüreceğini bu vesileyle herkese bir kez daha duyurmayı, Türk halkının iradesini temsil etmekten doğan kaçınılmaz bir ödev sayar." *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Cilt: 58, Yasama Yılı: 3, Tarih: 26.4.1994, s. 454-460.

⁶³³ İnan, *Siyaset Yılları*, 176.

“Amerika olmadan Avrupa’nın hiçbir şey yapamayacağını, NATO’nun inandırıcılığını kaybettiğini” söyleyen İnan’ın, 20 Haziran’da New York’ta ABD’nin BM Daimi Delegatesi Büyükelçi Albright’a “Bosna-Hersek krizi çerçevesinde, NATO’nun BM taşeronu durumuna sokulduğu” gerçeğini söylemesi üzerine, Büyükelçi’nin “NATO’ya yeni bir misyon gerekiyordu; bu şekli uygun bulduk” ifadeleri, gerçekten tarihe geçecek ifadeler olmuştur. Bu ve bunun gibi birçok örnek, İnan’ın devlet yönetimi ve devlet adamlığı anlayışını ortaya koymaktadır.

Kâmran İnan, öte taraftan Balkanlar’da yaşanan savaşı Yunanistan, Belgrad Sırpları ve Rusya’nın körüklediği iddiasında bulunurken, Türkiye’nin bölgedeki gelişmelere seyirci kaldığını da ifade etmiştir. Hırvatistan’ın da savaşa katılmasıyla Bosna-Hersek’teki çatışmanın Balkanlar’a yayılma eğilimini hızlandırdığını vurgulayan İnan, Rusya’nın Balkanlar’a yerleşmek için, Yunanistan’ın ise etrafındaki Müslüman ülkelerden rahatsız olduğu için savaşa destek verdiklerini belirtmiştir. Bölgede İngiltere’nin de birtakım emelleri olduğunu savunan İnan, Almanya’ya karşı üstünlük sağlamak için İngiltere’nin savaşa destek verdiğini ifade etmiştir. İnan’a göre, Balkanlar’da özellikle Müslüman unsur ortadan kaldırılmak istenmekte ve birçok ülke Osmanlı ve Türk tarihine karşı büyük bir kin beslemektedir.⁶³⁴ Çünkü “Medeniyetler Çatışması” artık dini farklılıkların ortadan kaldırılması anlamına gelmekte ve Hıristiyan Avrupa’nın orta yerinde Müslüman bir Bosna-Hersek hiçbir Avrupalı devletin işine gelmemektedir.

Bosna’da yaşanan insanlık dramının çok yönü olduğunu vurgulayan Kâmran İnan, mesele incelendiğinde kamuoyuna yansımamış hususların ortaya çıktığını anlatmıştır. Bu ihtilaf, Avrupa içi kuvvet dengelerinin bir savaşı şeklinde görülebilir. Öte yandan mesele, doğrudan doğruya İslam dünyasını ilgilendirmektedir ve bu bir din mücadelesidir. Bu mücadelenin öncülüğünü ise Sırp Ortodoks Kilisesi, Rus Ortodoks Kilisesi, Yunan Ortodoks Kilisesi, Kıbrıs Rum Kesimi’ndeki Ortodoks Kilisesi yapmaktadır. Savaşın bir diğer yönünün Balkanlar’daki Türk mirasını ortadan kaldırmak olduğunu vurgulayan İnan, 20. Yüzyılın kanla başladığını, sonunun da kanla kapanacağını ifade etmiştir.⁶³⁵ İnan, diğer taraftan Batı dünyasının Bosna meselesinde dini bir dayanışma içerisine girdiğini, ancak İslam dünyasının bu dayanışmayı gösteremeyerek sınıfta kaldığını belirtmiş ve “*Petrol vanalarının iki gün kesilmesi veya Batı bankalarındaki Petro-Dolarların çekilmesi çok şeyi*

⁶³⁴ “Bosna’daki ateş Balkanlar’ı yakar”, *Yeni Şafak*, 1 Ağustos 1995.

⁶³⁵ “Bosna dramı”, *Zaman*, 5 Ağustos 1995.

değiştirir, binlerce insanın hayatını kurtarırdı”⁶³⁶ diyerek, meseleye farklı bir boyut kazandırmıştır. Gerçekten de başta Arap sermayesi olmak üzere, Müslüman ülkelerinin yatırımlarını batılı ülkelerden çekmesi bu ülkelerin ekonomilerine ciddi zararlar verebilirdi. Ancak Müslüman devletler, daha öncesinde birçok olayda olduğu gibi, bu olayda da bir araya gelmeyi ve birlikte hareket etmeyi başaramamıştır.

3.5.2. Siyasi kriz ve koalisyonun sonu

Bosna-Hersek olayı, Azerbaycan meselesi, AB, Gümrük Birliği, ABD ve Rusya ile ilişkilerin yanında ülkede yaşanan ekonomik kriz, birtakım siyasi krizleri de beraberinde getirmiştir. Yerel seçim ve 5 Nisan kararlarının şokunu üzerinden atan SHP Lideri Murat Karayalçın, önce Grup Başkanı Aydın Güven Gürkan’ı istifaya zorlamış, ardından da SHP’li Bakanları değiştirmiştir. Karayalçın, değişim kararını verdikten sonra, Dışişleri Bakanı Hikmet Çetin’in direnişiyle karşılaşmış, ancak Çetin Paris’teyken onu görevinden alarak, yerine Mümtaz Soysal’ı getirmiştir. Başbakan Tansu Çiller’le ters düşen Soysal da daha fazla dayanamayarak istifasını sunmuş ve Başbakan Yardımcısı Murat Karayalçın, önce vekâleten atandığı Dışişleri koltuğuna, 12 Aralık günü asaleten atanmıştır. Koalisyon içindeki çatırdamalar, Koalisyon ortağı partilerde de aykırı seslerin yükselmesine sebep olmuş ve bu ortaklığın artık yürümeyeceği açık açık konuşulur hale gelmiştir. Artık Solda birleşme çabaları yoğunluk kazanmış ve 30 Eylül 1994’te Mustafa Timisi, Onur Kumbaracıbaşı, Fehmi Işıklar, Ercan Karakaş, İsmail Cem, Adnan Keskin, Fuat Çay, Ali Topuz, Ertöz Vahit Suiçmez ve Hasan Fehmi Güneş’in aralarında bulunduğu Birleşme Komisyonu, “Bütünleşme Ön Protokolü”nü imzalamışlardır. 6 Kasım günü SHP Genel Başkanı Murat Karayalçın ve CHP Genel Başkanı Deniz Baykal tarafından imzalanan protokol, bütünleşme kurultayının 28 Ocak 1995 tarihinde gerçekleştirilmesini öngörmüştür”⁶³⁷.

⁶³⁶ İnan, K. (1993). Ciddi Zemin Kaybı Var. *Altınoluk*. Ekim, 38.

⁶³⁷ Bilâ, a.g.e., 337-338. ; 6 Kasım’da “Onurlu bir görev” başlığıyla imzalanan protokolün önemli bazı bölümleri şu şekildedir:

“12 Eylül 1980’de demokrasimize ve sivil toplum yapımıza yapılan müdahaleyle önüne engeller kurulan ve yapay bölünme sürecine sokulan sosyal demokrat hareketin, kurumsal bütünleşmesi sağlanarak doğal potansiyeline kavuşturulması, ülkemizin ve demokrasimizin ivedilikle aşılması gereken temel sorunudur.

...Kendi içinde bütünleşen, ulusal birikim ve değerlerden kopmadan sosyal demokrasinin evrensel ilkelerini kucaklayan, çağı aşmayı hedefleyerek kendini yenileyen bir sol hareket; ülkemizde bireyin özgürlüğünün, toplumsal yararın, emeğin üstünlüğünün, eşitlik ve dayanışma içinde gelişimin sağlanmasının, farklı kültür ve kimliklerin korunması ve geliştirilmesinin, Güneydoğu’da akmakta olan kardeş kanının durdurulmasının,

Kâmran İnan da bu Hükûmetin daha fazla yürümeyeceği 30 Aralık'ta not defterine düştüğü şu satırlarla dile getirmiştir: *“Gazete ve televizyonlar, dün Van'da meydana gelen uçak kazası haberleriyle dolu. Bir anne ile iki küçük çocuğunun kurtulması, yılın mucizesi oluyor. Gerçekten acılarıyla dolu, faturası ağır bir yılı geride bırakıyoruz. Değişik yerlerde savaşlar ve katliam devam ediyor. Türkiye için çok zor bir yıl oldu. Başbakan ve Koalisyon Hükûmeti, tam bir talihsizlik. Türkiye'nin bunlardan kurtulması kolay olmayacak.”*⁶³⁸

Ülkenin içinde bulunduğu zorlu şartlar, herkesi olduğu gibi, Kâmran İnan'ı da derinden etkilemiştir. O, her fırsatta ve ortamda sorunları dile getirerek, çözüm yollarını anlatmış, ancak birçok siyasetçi, bu yollar yerine, kendi bildiği doğru yoldan yürümekte ısrar etmiştir. İnan'ın devlet tecrübesi ve olaylara bakışındaki farklılık, başta mensubu bulunduğu parti olmak üzere, hemen tüm partiler tarafından takdirle karşılanmış, kimi zaman onun fikir ve yorumları yol gösterici olmuştur. Siyasi görüşü, ideolojisi, dini inancı ne olursa olsun İnan, kimsenin görüşme talebini geri çevirmemiştir. Yine böyle bir talep Başbakan Tansu Çiller'den gelmiştir. Ancak İnan, Çiller'den önce Cumhurbaşkanı ile görüşmüştür. 7 Ocak 1995'te gerçekleşen görüşmede İnan, Türkiye'nin dışarıda savunulmadığı gerçeğinden hareketle, meydanın yıkıcı güçlere bırakıldığını, Amerika ve Avrupa'nın git gide Türkiye'den uzaklaştığını, yeni coğrafi nüfuz bölgelerinde Türkiye için ortaya çıkan imkânların değerlendirilmesi gerektiğini, komşu memleketlerin Türkiye'ye karşı tutumlarının sertleştiğini belirtmiş, Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel de kendisine katılmıştır. Dış meseleleri bitirdikten sonra iç sorunlara dönen İnan, Başbakan ve Hükûmetin yetersiz olduğunu, bürokrasinin işlemediğini, kalitenin düştüğünü, %150 enflasyona hiçbir demokrasinin dayanamayacağını, tehlikenin giderek büyüdüğünü ifade ederek, Cumhurbaşkanı'nın duruma müdahale etmesi gerektiğini arz etmiştir.⁶³⁹

Bundan iki gün sonra da Başbakan'ın talebi üzerine kendisiyle görüşen Kâmran İnan, dış meselelerle ilgili fikirlerini anlattıktan sonra, iç konulara dönmüş ve Koalisyonun işlemediğini, Bakanların ve bürokratların yetersiz olduğunu, enflasyon karşısında sosyal bir patlamanın meydana gelebileceğini, herhangi bir azınlık Hükûmeti veya ANAP'tan kopacak vekillerle kurulacak bir Hükûmetin güçsüz ve itibarsız olacağını belirtmiştir. Çiller ise yakında SHP'den ayrılarak, Hükûmet için Mesut Yılmaz'a gideceğini, Yılmaz'ın

İç barışın sağlanması, Kürt sorununun ülke bütünlüğü ve çoğulcu demokrasi kuralları içinde çözümlenmesinin, dürüst yönetim-açık toplum ilkesinin yaşama geçirilmesinin, örgütlü sivil toplum yapısının geliştirilmesinin vazgeçilmez koşuludur.” “Solda nikâhın ilk imzası”, *Milliyet*, 7 Kasım 1994.

⁶³⁸ İnan, *Siyaset Yılları*, 182.

⁶³⁹ İnan, *Siyaset Yılları*, 183-185.

erken seçimde ısrar etmesi durumunda işin zorlaşacağını, ayrıca erken seçimin iktidarı RP'ye devretmek olabileceğini ifade etmiştir. Görüşmenin sonunda Çiller, “Bir devlet adamı çağırıştım, yanılmadığımı gördüm”⁶⁴⁰ ifadeleriyle, hem memnuniyetini, hem de İnan'a olan güvenini dile getirmiştir.

Bu sırada SHP ve CHP'nin birleşme ihtimalleri, siyaset arenasında da çeşitli senaryoların gündeme gelmesine sebep olmuştur. Ancak, 28 Ocak 1995 günü Ankara'da gerçekleştirilen “Bütünleşme Kurultayı”na Karayalçın'ın, bu şekilde birleşmenin sağlıklı olmayacağını söyleyerek katılmaması, gözlerin 18 Şubat'a çevrilmesine neden olmuştur.⁶⁴¹ Büyük umutlarla birleşmeyi bekleyen seçmenin hüsrana uğradığı yorumu yapılırken, Karayalçın ve Baykal'ın koltuk hırsının en çok DSP Genel Başkanı Bülent Ecevit'e yaradığı ve sosyal demokrasiye umut vermiş insanların çoktan unutulduğu bir kez daha ortaya çıkmıştır.⁶⁴²

Solda bir birleşme olması ve SHP'nin kendisini feshederek, CHP'ye katılması Hükûmet için ciddi bir tehlike olarak yorumlanmıştır. Buna göre Tansu Çiller istifa edeceği ve yeni bir Hükûmetin kurulacağı konuşulur olmuştur. Bu tarz söylentilerin arasında, 30 Ocak'ta Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel'in “*Bu Koalisyon yaşlandı; bir yenisi gerekiyor. 51. Hükûmet istasyonda bekliyor. Hükûmeti kurma görevini istediğim kimseye verebilirim*”⁶⁴³ açıklamaları, siyaset dünyasında deprem etkisi yaratmıştır. Açıklamaya en sert tepki DYP mensuplarından gelmiş ve olay Demirel-Çiller kavgasına dönüşmüştür.

Diğer taraftan Kâmrân İnan da geniş tabanlı bir Hükûmet formülü üzerinde dururken, Tansu Çiller'in bir an önce, başta ANAP olmak üzere, diğer partilerle görüşmesi gerektiğini ifade etmiştir. İnan, DYP'nin SHP ile Koalisyona devam ederek, birlikte intihara karar vereceğini savunurken, Cumhurbaşkanı'nın açıklamalarından sonra Çiller'in

⁶⁴⁰ İnan, 12 Ocak 1995'te atv televizyon kanalında katıldığı sabah programında da Türkiye'nin %150 enflasyonla baş edemeyeceğini, herkesin üzerine düşen vazifeyi yerine getirmesi gerektiğini ifade ederek, Cumhurbaşkanı'nın Hükûmeti toplantıya çağırmasını, Meclis Başkanı'nın memlekete ve meselelere sahip çıkmasını, Parlamento'nun duruma el koymasını istemiş ve 60 milyon adına bir çığlık attığını belirterek, bu çığlığın bir çığa dönüşmesini beklediğini dile getirmiştir. İnan, *Siyaset Yılları*, 185-186. ; Çiller-İnan görüşmesini sağda birlik pazarlıklarının yapıldığı şeklinde yorumlayanlar da olmuştur. *Yeni Yüzyıl*, 10 Ocak 1995.

⁶⁴¹ Bilâ, *a.g.e.*, 339.

⁶⁴² “Saygısızlık”, *Milliyet*, 29 Ocak 1995.

⁶⁴³ *Milliyet*, 1 Şubat 1995.

istifa edeceğini düşünmediğini, mevcut Hükûmeti her ne pahasına olursa olsun sürdüreceğini, bunun da her iki siyasi partinin sonu olacağını dile getirmiştir.⁶⁴⁴

Bu arada Solda birleşme için yeni formül arayışları hız kesmeden devam etmiştir. Karayalçın ve Baykal, Hikmet Çetin'in Genel Başkanlığı üzerinde anlaşmaya varırken, çatının SHP mi, yoksa CHP mi olacağı sorunu devam etmiştir. Tam da bu sırada Erdal İnönü'den beklenmeyen bir açıklama gelmiş ve İnönü, "SHP, CHP'nin devamıdır" diyerek, birleşmenin CHP çatısı altında yapılmasını istemiştir. Böylece bütünleşmenin kaderi belirlenmiştir. 18 Şubat 1995'te toplanan kurultayda 1 003 delege birleşmenin CHP'de olmasını savunurken, 635 delege de SHP demiştir. Buna göre Solda birleşme CHP çatısı altında olmuş ve Hikmet Çetin, CHP'nin 5. Genel Başkanı seçilmiştir. Aynı gece toplanan SHP kurultayı, 121'e karşı 508 oyla partinin feshedilmesini onaylamıştır.⁶⁴⁵ Böylece CHP, Solun en büyük partisi ve en önemli iktidar alternatifi haline gelmiştir. Ancak parti içerisindeki çekişmeler, beklenen çıkışın bir türlü sağlanamamasına sebep olurken, DYP ile Koalisyon ortaklığı CHP'nin bundan sonraki son iktidarı olarak tarihe geçmiştir.

Bununla birlikte Koalisyonun devamı hususunda Tansu Çiller'le anlaşan Hikmet Çetin'in en büyük sürprizi, parti başkanlığı tekliflerini sürekli reddeden Erdal İnönü'yü Dışişleri Bakanı olmaya razı etmesidir. İnönü ile birlikte CHP'nin yeni Bakanlıkları yeniden şekillenmiş ve Hikmet Çetin (Başbakan Yardımcısı), Onur Kumbarcıbaşı (Devlet Bakanı), Aysel Baykal (Devlet Bakanı), Algan Hacaloğlu (Devlet Bakanı), Ziya Halis (Devlet Bakanı), Mehmet Moğultay (Adalet Bakanı), Erdal İnönü (Dışişleri Bakanı), Erman Şahin (Bayındırlık Bakanı), Aydın Güven Gürkan (Çalışma Bakanı), Hasan Akyol (Sanayi Bakanı), Ercan Karakaş (Kültür Bakanı) ve İrfan Gürpınar (Turizm Bakanı) olmuştur. Ancak, Koalisyonun CHP kanadında derin bir rahatsızlık ortaya çıkmıştır. İmzalanmayan, ya da imzalatılamayan kararnameler yüzünden üç Bakanın istifası ve yeniden alevlenen parti içi muhalefet nedeniyle Çetin, oturduğu koltukta fazla kalamamıştır. 9 Eylül'de gerçekleştirilen 27. CHP Kurultayı'nda Deniz Baykal, 681 oyla yeniden Genel Başkan seçilmiştir. Baykal, böylece Karayalçın'dan da intikamını almıştır. Fakat CHP'de sular durulmamış, istikrarsızlık devam etmiştir.⁶⁴⁶ Kurultay'ın ertesi günü Milliyet Gazetesi'nde yayınlanan bir araştırmaya göre, partinin neden oy kaybettiği

⁶⁴⁴ "İnan: Bunlar intihar edecek", *Milliyet*, 5 Şubat 1995.

⁶⁴⁵ Bilâ, *a.g.e.*, 339.

⁶⁴⁶ Bilâ, *a.g.e.*, 339-343.

sorusuna, partililerin %44,7'si "Parti içi çatışma" cevabını verirken, %26,1'i ise "Koalisyondaki başarısızlık" demiştir.⁶⁴⁷ Ancak CHP'li yetkililer halkın bu şikâyetlerini pek dikkate almamış, bundan sonra da partinin en önemli sorunu içerideki çekişmeler olmaya devam etmiştir.

Nihayet 20 Eylül 1995 tarihinde Tansu Çiller ile Deniz Baykal'ın buluşması, köprülerin atılmasına ve Koalisyonun dağılmasına sebep olmuştur. Bir türlü görevden alınamayan İstanbul Emniyet Müdürü Necdet Menzir'in uzaklaştırılmasını isteyen Baykal, oturduğu pazarlık masasından eli boş ayrılmış ve toplantının ardından bir açıklama yaparak, "Çiller'le yararlı, hoş, düzeyli bir sohbet yaptık. Ama bu Koalisyon bitmiştir"⁶⁴⁸ ifadelerini kullanmıştır. Ardından da Çiller'in istifasını Cumhurbaşkanı'na sunmasıyla, ANAP Lideri Mesut Yılmaz'ın "Sandık üç aydan daha yakın"⁶⁴⁹ yorumu, Türkiye'nin yeni bir seçim maratonuna doğru gittiğini göstermiştir.

Yaşanan depremi ve yeni Hükûmet çalışmalarını Kâmran İnan, şöyle anlatmıştır: "20 Eylül'de, CHP'nin yeni lideriyle DYP lideri buluştu ve köprüler atıldı. Görüşmeden sonra Başbakan istifa etti. Dört yıllık ortaklığın memlekete maliyeti yüksek oldu. 21 Eylül tarihli gazetelerin büyük başlığı Başbakanın istifası ve tabii spekülasyonlar. Genel Başkan aradı, kendisine yapıcı olmasını, ön şart koşmamasını, inisiyatifi elde tutmasını söyledim. Cumhurbaşkanı'nın azınlık Hükûmetini kabul etmeyeceğini belirtti. Meclis Başkanı sert bir çıkış yaparak erken seçim istedi, göreve hazır olduğunu söyledi. Cumhurbaşkanı bir gün sonra Hükûmeti kurma görevini yine DYP liderine verdi. Başbakan aday parti liderleriyle temasa başladı; kendisi azınlık Hükûmetinden yana. Sayın Ecevit, Hükûmete katılmayacağını özel bir televizyonda açıkladı. Aynı televizyonda ben de güçlü bir Hükûmet kurma sorumluluğunun Başbakana ait olduğunu, azınlık Hükûmetine girmekle büyük hata işleyeceğini, yüzde 15 halk desteğiyle iktidar olunamayacağını söyledim. Türkiye'nin, hataları tekrar etmede kendi rekorunu kırdığını belirttim. Aynı akşam ANAP Genel Başkanı bir tv programında, 'Bizim erken seçim şartımızı kabul etmeyecekse Başbakan yarın bize hiç gelmesin' dedi. 25 Eylül günü Başbakan, ANAP lideri ile Koalisyonu görüştü. DYP Genel Başkanı, ultimatombu gibi dört şart ileri sürmüştü ve cevabı telefonla istemiş; şartların reddedilmesi için her şeyi yapmış; amacı, azınlık Hükûmetine

⁶⁴⁷ "Delegeler devam diyor", *Milliyet*, 11 Eylül 1995.

⁶⁴⁸ Bilâ, a.g.e., 343.

⁶⁴⁹ *Milliyet*, 21 Eylül 1995.

götürmek. ANAP lideri teklifi kendi yetkili kurullarına götüreceğini söylemiş. 26 Eylül'de MKYK, Meclis grubuyla toplandı. Toplantıyı açan Genel Başkan, DYP lideri ile olan görüşmelerini anlattı, verilecek cevap için görüş istedi. Değişik görüşler ileri sürüldü. Re'sen bana söz verildi. Siyasi bunalımla devlet bunalımının iç içe olduğunu hatırlatarak kısaca Türkiye'nin iç ve dış durumunu anlattım. Kamuoyu bakımından cevabımızın olumlu olması ve azınlık Hükûmetini önlememiz gerektiğini söyledim. Toplantı sonunda yapılacak açıklama metnini hazırlayarak Genel Başkan'a verdim. Toplantı arasında kendisi özel bir tv'ye giderek Başbakan'a verilecek cevabın 'kabul' olacağını açıkladı. DYP'den on milletvekili, yaptıkları bir açıklamayla azınlık Hükûmetine oy vermeyeceklerini bildirdi. 27 Eylül'de yapılan iki lider görüşmesinde gerginlik baş gösterdi, köprüler atıldı, karşılıklı sert iddia ve ithamlar ileri sürüldü, lider seviyesinde olmayan ağır sözler sarf edildi."⁶⁵⁰

Tansu Çiller-Mesut Yılmaz buluşmasından sonra DYP-ANAP Koalisyonu planları da gerçekleşmemiş ve çıkış için üç yol gösterilmiştir. Bunlar: 1- Yılmaz'ın isteği: erken seçimli, geniş tabanlı Hükûmet. 2- Çiller'in isteği: Erken seçimli azınlık Hükûmeti. 3- Baykal'lı CHP ile sil baştan masaya oturulması.⁶⁵¹ Tabi ki Çiller, kendi isteğini gerçekleştirmek için kolları sıvamış ve Azınlık Hükûmetini kurmuştur. Ancak, 15 Ekim'de 421 üyenin katıldığı oylamada, 191 kabul alan Hükûmet, 230 red oyu ile Meclis'ten güvenoyu alamamış ve düşmüştür.⁶⁵² Bunun üzerine tekrar CHP'nin kapısını çalan Çiller, Baykal'ın iki aylık seçim Hükûmeti kurulması, Menzîr'in görevden alınması ve işçilerin zam sorununun çözülmesi koşullarını kabul etmek durumunda kalmıştır. Türkiye'yi Aralık 1995 seçimlerine götürecek olan Üçüncü Çiller Hükûmeti, 5 Kasım 1995'te 415 milletvekilinin katıldığı güven oylamasında, 172'ye karşı 243 evet oyu ile güvenoyu alarak, görevine başlamıştır.⁶⁵³

Hükûmet Programının görüşülmesi sırasında söz alan Kâmrân İnan, "*Cumhuriyet'in 72. Yılında, 52. Cumhuriyet Hükûmeti Programı üzerinde konuşuluyor. Ortalama Hükûmet ömrü 1,5 yılın bile altında*" diyerek başladığı konuşmasına şu şekilde devam etmiştir: "*Dünyanın kontrolden çıktığı, dengelerin süratle değiştiği; Balkanlarda, bizim tarihimize, kültürümüze, oradaki tarihî mevcudiyetimize ve dinimize karşı bir soykırımın yürütüldüğü;*

⁶⁵⁰ İnan, *Siyaset Yılları*, 196-197.

⁶⁵¹ *Milliyet*, 28 Eylül 1995.

⁶⁵² *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Cilt: 94, Yasama Yılı: 5, Tarih: 15.10.1995, s. 552-562.

⁶⁵³ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Cilt: 96, Yasama Yılı: 5, Tarih: 5.11.1995, s. 450-457. ; Üçüncü Çiller Hükûmeti Bakanlar Kurulu için Bkz. *TC Resmî Gazete*, 30 Ekim 1995, S. 22448. ; Başbakanlık Personel ve Prensipier Genel Müdürlüğü, *a.g.e.*, 525-531.

Kafkaslarda, Ermenistan'ın, kardeş Azerbaycan'a tecavüz ettiği, topraklarını işgal ettiği Yukarı Karabağ'ı kontrolü altına aldığı; Orta Asya'da, kardeş cumhuriyetlerin varlık ve bağımsızlıklarını Rusya'ya karşı koruma mücadelesi verdikleri; Ortadoğu'da, barış süreciyle beraber istikrarsızlığın yeniden devam ettirilmek istendiği; Irak'ta, bilhassa Kuzey Irak'ta, doğrudan doğruya Türkiye'nin güvenliğiyle ilgili gelişmelerin, hem de son zamanlarda yer aldığı; Kıbrıs üzerinde, Hükûmetin de bilinçli olarak ve iştirakiyle oynatılmak istenen oyunların devam ettiği; Karadeniz Bölgesinde ve bilhassa Kafkaslarda, eski komşumuz Rusya'nın, eski emellerine dönüş yolunda gösterdiği gayretler, 58. Ordunun kuruluşu, yeni askerî doktrin, yakın dış çevre hadiselerinin ortaya atıldığı bir dönemde, Türkiye, bu istikrarsızlık manzarasını sergilemektedir. Bu istikrarsızlık manzarasıyla ki, Türkiye'ye karşı olan güçler, bilhassa son zamanlarda, ciddiye alınması gereken bazı hareket ve davranışlar içerisinde bulunmaktadır. Son senelerde, soğuk savaş, şeklen son bulmakla beraber, kabul etmek lazımdır ki, Türkiye'nin güvenliğine yönelik tehditler artmıştır; güvenlik riski artmıştır."⁶⁵⁴

22 Kasım'da ise Kâmran İnan'ın not defterine yazdığı, "*Partiler kaynamaya, CHP bölünmeye devam ediyor. DYP lideri can havlinde, ANAP lideri ayakta kalma derdinde, CHP lideri kaçışları önleme çabasında, RP lideri tahta oturmaya hazırlanan sultan pozunda, Devlet Başkanı sığacağı bir Türkiye arayışında, milletvekilleri listede yer kapma yarışında, yeni adaylar Meclis sıralarında oturma hayalinde, millet bu tabloda yerini aramada*"⁶⁵⁵ ifadeler, siyasi tabloyu çok iyi analiz ederken, aslında siyasi partiler çoğaldıkça Türkiye'de siyasi istikrarın yakalanmasının ne denli zor olduğunu göstermesi bakımından da ilginçtir:

3.6. 1995 Erken Genel Seçimleri ve Ana-Yol Hükûmeti

Tansu Çiller-Deniz Baykal ikilisinin ortak kararıyla, Aralık 1995'te yapılması planlanan erken genel seçimler yaklaşırken, CHP'de yaprak dökümü yaşanmış, istifa eden CHP'li vekiller, daha önce diğer partilerde de örneklerine birçok kez rastlandığı şekliyle, seçileceklerine inandıkları partilere gitmişlerdir. Kaçışın en önemli adresi kuşkusuz DSP olmuştur. Ancak Mümtaz Soysal ve İsmail Cem'in CHP'den kopup, DSP'ye geçmeleri gerçekten çok şaşırtıcı bulunmuştur. Öte yandan DYP ile RP, ANAP ile de DSP arasında

⁶⁵⁴ T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Cilt: 96, Yasama Yılı: 5, Tarih: 3.11.1995, s. 224-231.

⁶⁵⁵ İnan, *Siyaset Yılları*, 198-199.

alttan alta bir yakınlaşmanın olduğu da gözlenmiştir. Bu dönemde Avrupa Birliği'nin Türkiye'yi Gümrük Birliği'ne alması ise Koalisyon ortakları arasında bu başarının kime ait olduğu çekişmesine neden olmuştur.⁶⁵⁶ Türk halkı işte böyle bir siyasi ortamda yeni yöneticilerini seçmek için sandık başına gitmiş, ancak herkesin beklediğinin aksine çok partili bir Meclis ortaya çıkmıştır.

Katılım oranının %85,2 olduğu seçimlerde, Refah Partisi %21,4'lük oy oranıyla ilk sırada yer alırken, Anavatan Partisi oyların %19,6'sını, Doğru Yol Partisi %19,2'sini, Demokratik Sol Parti %14,6'sını, Cumhuriyet Halk Partisi ise %10,7'sini almışlardır. Milliyetçi Hareket Partisi'nin %8'2 ile Halkın Demokrasi Partisi'nin ise %4,2 ile Meclis dışında kaldığı seçimlerde, RP 158, DYP 135, ANAP 132, DSP 76 ve CHP 49 milletvekilliği kazanmışlardır.⁶⁵⁷ ANAP, seçime Büyük Birlik Partisi (BBP) ile birleşik liste hazırlayarak girmiş ve BBP'ye 7 sandalye kazandırmıştır. Diğer taraftan DYP'nin almış olduğu oy ANAP'tan daha az olmasına karşın, milletvekili sayısı daha fazladır. Bu da uygulanan seçim sistemiyle alakalıdır.

SHP-CHP birleşmesinin sola mutluluk getiremediği, solun toplam oylarının %25'lere gerilediği ve RP'nin iktidar adayı olduğu 1995 seçimleri, Türkiye için keskin bir viraj olarak değerlendirilmiştir. Çünkü MHP de işin içine katılırsa, sağ oylar %70'lere dayanmış, sol oylar ise ağır ağır erimeye başlamıştır. Böylece soldaki kavgalar da gün yüzüne çıkmış ve CHP'de SHP kökenliler ile CHP kökenliler yol ayrımına gelirken, DSP'de kendilerine “Çile Çiçekleri” adını veren bir grup, Ecevit'e isyanın bedelini partiden ihraçla ödemişlerdir.⁶⁵⁸ Tüm siyasi partilerin Hükûmet ortağı olmaya çekindiği RP, seçimin galibi olmuş ve oyların Merkez Sağ'da yer alan partilerden daha da Sağ'da yer alan bir partiye kaymaya başladığı görülmüştür. Sol partilerin toplam oy oranları ise Sağ'daki herhangi bir partiyle ancak yarışılabilirliğini ortaya çıkarmıştır.

“Görev Bizimdir” sloganıyla, “Sert mesajları unutalım. Gün uzlaşma günüdür. Yapıcı olalım”⁶⁵⁹ mesajı veren RP Lideri Necmettin Erbakan, birçok kişinin tedirginliğini artırmış, RP'siz Hükûmet formülleri üzerinde durulmuştur. Kâmrân İnan'ın anlatımıyla, Başbakan'ın kim olacağı hususunda DYP'de “Genel Başkanımızdan başkası olamaz”

⁶⁵⁶ Bilâ, *a.g.e.*, 344.

⁶⁵⁷ TÜİK, *a.g.e.*, 118-120.

⁶⁵⁸ Bilâ, *a.g.e.*, 344-345.

⁶⁵⁹ *Milliyet*, 26 Aralık 1995.

sesleri yükselirken, ANAP Lideri Yılmaz, Çiller'in Başbakanlığına karşı çıkarken, "Ben veya üçüncü bir şahıs" ifadesini kullanmış, DSP Genel Başkanı ise "İstemem" demiştir.⁶⁶⁰ Çiller ile Yılmaz'ın ANAYOL Hükûmeti üzerinde anlaşmaya varmaları, ancak Başbakan'ın kim olacağı konusunda orta yolu bulamamalarına TÜSİAD (Türkiye Sanayiciler ve İşadamları Derneği), "Seçmen uzlaşmanın ana adresi olarak Merkez Sağ'ı gösterdi. İki parti de anlayış ve üsluplarını değiştirmeli" şeklinde bir açıklamayla açık destek vermiştir. Öte yandan Erbakan ise "Önerilerimiz partileri şaşırtacak ve Koalisyonu reddedemeyecekler"⁶⁶¹ diyerek, Başbakanlık umudunu koruduğunu göstermiştir. Öte yandan önceki yıllara nazaran, bu dönemde TÜSİAD, dolayısıyla büyük işadamlarının siyasette daha fazla müdahil duruma gelmeleri birtakım sıkıntıları da beraberinde getirmiştir. Buna göre siyasi partiler içerisinde işadamlarının ağırlığı artmış ve yapılan yolsuzluklar partilere ihale edilmeye başlanmıştır.

52. Cumhuriyet Hükûmetinin kuruluş sürecini en yakından takip eden ve olayların bizzat içerisinde bulunan Kâmrân İnan, dönemi şu şekilde aktarmıştır:

"20'nci dönem Meclis, daha bir ayını doldurmadan, DSP'den ANAP'a bir transfer oldu. Hükûmet tüneline ışık yok, liderler arası temaslar devam ediyor. Zorluk DYP Genel Başkanı'ndan geliyor, Başbakanlıkta ısrar ediyor. 'Olmazsa yeniden seçim' diyor. Genel Başkan, bir köşe yazarına, 'Başbakanlık herkese verilemez, ben bu işi iyi öğrendim, Türkiye için gerekirse kendimi yirmi katlı binadan atarım' demiş, ancak Türkiye için Başbakanlıktan feragat etmiyor.

24 Aralık seçimlerinden bu yana 53 gün geçti; hala bir Hükûmet yok; sen-ben kavgası var. Uzlaşma, siyasilerimizin tabiatına aykırı. Hükûmet kurma görevi önce RP liderine verildi, başarılı olamadı; arkasından DYP lideri denendi, inat ve ısrar etti, netice alamadı; daha sonra görev ANAP liderine verildi. RP ile uzun görüşme ve pazarlıktan sonra, Koalisyon protokolü hazırlıkları yapıldı, ancak yine yürümedi. Koalisyon pazarlıklarında, Makyavel'e bile parmak ısırtacak manevralar sergilendi. Genç demokrasimiz yine kötü bir imtihan veriyor.

⁶⁶⁰ İnan, *Siyaset Yılları*, 199.

⁶⁶¹ "Refah'sız uzlaşma", *Milliyet*, 27 Aralık 1995.

Koalisyon pazarlıkları devam ediyor; RP lideri, yumuşaklığı bıraktı, hücumda, CHP lideri, Koalisyona girme çabasında; DSP lideri, anahtar durumunda olmanın keyfini çıkarıyor. Çankaya, inanılmayacak şekilde susuyor. Türkiye, kan kaybediyor; devlet sahip arıyor. Yunanistan ve Suriye bastırıyor; Bulgaristan, Türkiye'ye karşı vaziyet alıyor.

3 Mart 1996 günü, DYP-ANAP Koalisyon Protokolü'nün imza töreni, Meclis'in büyük tören salonunda yapıldı. Beşuş çehreler, siyasetin figüran kadrosu, imzalar, el sıkmalar, nutuk ve tur atmalar; 70 gün sonra doğacak ölü bebeğin ilanı ve benim güzel Türkiyem... Artık Hükûmetin kuruluş yolu açılmış oldu.”⁶⁶²

Atılan imzaların tarihsel olarak önemi üç başlık altında toplanırken, 12 Eylül'den sonra Turgut Özal ve Süleyman Demirel'le başlayan merkez sağdaki ayrılığın bütünleşmeye doğru gittiği, protokol gereği her iki liderin Başbakanlık koltuğuna sırayla oturacakları ve bunun demokrasi kültürü açısından önemli bir gelişme olduğu, Hükûmetin dışarıdan sol destekli olması dolayısıyla, her kararında Meclis'e danışmak zorunda kalacağı ve 'ben dedim oldu' alışkanlığının biteceği vurgulanmıştır.⁶⁶³

6 Mart 1996'da açıklanan ve siyasi çevrede soğuk karşılanan Hükûmet, 12 Mart'ta yapılan güven oylamasında, oylamaya katılan 544 üyeden 257'sinin kabul ve 207'sinin red oyu ile güvenoyu alarak görevine başlamıştır.⁶⁶⁴ Ancak seçimin galibi Refah Partisi ve onun lideri Necmettin Erbakan'ın yoğun baskısı ve yerinde manevraları, Hükûmetin ancak 4 aya yakın bir zaman görevde kalabilmesine neden olmuştur. Erbakan, önce Anayasa Mahkemesi'ne Hükûmetin güven oylamasının geçersiz sayılması hususunda dava açmış, ardından ise Meclis gündemine Tansu Çiller hakkındaki yolsuzluk iddialarıyla ilgili Gensoru Önergesini getirmiştir.⁶⁶⁵ Önergenin ANAP Grubu'nun da evet oylarıyla gündeme alınması, hemen arkasından Anayasa Mahkemesi'nin gerekçeli kararı ile Hükûmetin güvenoyu almadığını duyurması karşısında Başbakan Yılmaz, 6 Haziran 1996 tarihinde istifa etmiştir. Artık RP'nin temsil edilmediği bir Hükûmetin kurulamayacağı ve

⁶⁶² İnan, *Siyaset Yılları*, 201-203.

⁶⁶³ "Tarihi uzlaşma", *Milliyet*, 4 Mart 1996.

⁶⁶⁴ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 20, Cilt: 2, Yasama Yılı: 1, Tarih: 12.3.1996, s. 151. ; Ana-Yol Hükûmeti Bakanlar Kurulu için Bkz. *TC Resmî Gazete*, 6 Mart 1996, S. 22572. ; Başbakanlık Personel ve Prensipler Genel Müdürlüğü, *a.g.e.*, 533-541. ; Kısa ömürlü olan bu Hükûmetin iç ve dış politikası hakkında önemli bir değerlendirme için Bkz. İnan, K. "Dış Politikada açmazlar", *Yeni Şafak*, 20 Nisan 1996.

⁶⁶⁵ Gensoru Önergesi için Bkz. *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 20, Cilt: 6, Yasama Yılı: 1, Tarih: 3.6.1996, s. 65:94, 184:189.

işlemeyeceği anlaşılmıştır. Bunun üzerine Hükûmeti kurma görevi bir kez daha Erbakan'a verilmiştir.

Bu siyasi çalkantıyı Kâmran İnan, 14 Mayıs günü not defterine şu şekilde özetlemiştir: *“RP, siyasi gündeme hâkim. DYP lideri savunmada, ANAP lideri devre dışı, parlamento dinlenmede, DSP lideri Anadolu’da, devlet ortada, millet endişe içinde, basın skandallar peşinde. Anayasa Mahkemesi, Refah’ın güvenoyu ile ilgili davasını haklı buldu; güvenoyu, olağanüstü hal ve ‘Çekiç Güç’ oylamalarının usulsüz olduğunu kararlaştırdı. Karar, siyasi gündeme bomba gibi düştü.”*⁶⁶⁶

Kâmran İnan, 26 Mayıs günü de bir televizyon kanalında ciddi bir özeleştiri yaparak, siyasetin içine düştüğü buhranı şu sözlerle dile getirmiştir: *“Bir milletvekili ve siyasetçi olarak sergilediğimiz üzücü manzaradan dolayı milletimizden özür diliyorum; siyaset irtifa kaybediyor, ortam kirleniyor, lügati bozuluyor. Örtülü, örtüsüz skandallar toplumu bunalıyor. Hükûmet 70 günde kuruldu, 80 günde bitti. Meclis 5 aydan beri hiçbir iş yapamadı, devre dışı kaldı. Günlük maliyeti 13 milyar liraya, dakikası 125 milyon liraya geliyor. Milli mutabakat, restorasyon Hükûmeti şart olmuştur. Meclis görevini yapmayacaksa milli iradeyi sahibine iade etsin.”*⁶⁶⁷

“Türk siyasi hayatı, cumhuriyet tarihinin en ağır bunalımını yaşıyor” diyen Kâmran İnan, *“Bir an önce milli mutabakat Hükûmeti kurarak, raydan çıkmak üzere olan rejimi yerine oturtmalıyız”* sözleriyle de tehlikenin boyutunu gözler önüne sermeye çalışmıştır. Ana-Yol Hükûmetinin başarısızlığının birçok nedeni olduğunu belirten İnan, bunları; Koalisyonun Azınlık Hükûmeti olması, dışarıdan destekli olan Hükûmetin ipotek altında olması, DYP liderinin Hükûmete girmemesi ve her iki liderin birbirlerini yıpratma yarışına girmesi şeklinde sıralamıştır. Bitkisel hayata girdiğini savunduğu Hükûmetin derhal görevi bırakması gerektiğini ifade eden İnan, 550 milletvekilinin bulunduğu Türkiye Büyük Millet Meclisi’nden bir değil, birkaç Hükûmet çıkabileceğini belirtmiştir. Öte yandan İnan, Refah Partisi’ni bir tehlike olarak görmediğini, eğer seçmen bu partiye oy vermişse buna saygı duymak gerektiğini ve halk isterse RP’yi tek başına iktidara taşıyabileceğini ekleyerek, milli mutabakat Hükûmetinin RP’nin önünü kesmek için ortaya atılmış bir ifade

⁶⁶⁶ İnan, *Siyaset Yılları*, 205.

⁶⁶⁷ İnan, *Siyaset Yılları*, 207.

olmadığını söylemiştir.⁶⁶⁸ Ancak İnan'ın bu çağrılarını dikkate alınmamış, bırakın mutabakat Hükûmeti kurmayı, en basit bir mutabakat metninin bile ortaya çıkmayacağı anlaşılmıştır. Bunda kuşkusuz partilerin aldıkları oyun birbirine çok yakın olması ve hiçbir liderin iktidara başka bir lideri layık görmemesi etkili olmuştur.

3.7. Refah-Yol Hükûmeti

3 Haziran 1996 tarihinde verilen Gensoru ile Ana-Yol Hükûmetini devirmeyi başaran Necmettin Erbakan, Hükûmet olma konusunda bir kez daha hayal kırıklığına uğramak istememiştir. Bunun için de elindeki kozu iyi değerlendiren RP, Tansu Çiller'in yolsuzluk dosyasını askıya alma teklifi karşılığında, Çiller'le Koalisyona girmiştir. Anlaşmaya göre iki yıl Başbakanlık görevini sürdürecektir olan Erbakan, daha sonra görevi Çiller'e devredecektir. Buna göre, 28 Haziran 1996'da oluşturulan Hükûmetin Programı, 3 Temmuz günü Meclis gündemine gelmiş⁶⁶⁹ ve 8 Temmuz günü yapılan güven oylamasında Hükûmet, 544 üyeden 265'inin red oyuna karşılık, 278'inin kabul oyuyla Meclis'ten güvenoyu almayı başarmıştır.⁶⁷⁰ Erbakan, teşekkür konuşmasında, "Tansu Çiller ile Mesut Yılmaz arasındaki farkı açıkça görüyoruz. Yılmaz elindeki kuşu kaçırmıştır" şeklinde bir açıklama yaparken, cevaben Yılmaz da "Başbakanlığı içine sindirememiş. Benimle ilgili sözlerini de söylememiş kabul ediyorum"⁶⁷¹ karşılığını vermiştir. Böylece Erbakan'ın 37 yıllık siyasi hayali gerçeğe dönüşmüş ve halkın oylarıyla seçimin galibi olan parti, galibiyetini kutlama fırsatı bulmuştur.

Ancak uzun yıllar artarak devam eden rejim kaygısı, yeni bir zemine taşınmıştır. Artık gericilikle, yobazlıkla, irticayla suçlanan bir siyasal eğilim, iktidarda ve tüm gözler de bu iktidarın atacağı adımlardadır. Bunun bilincinde olan Hükûmet, ilk iş olarak memur maaşlarına %50 zam yapmıştır. Zammın kaynağının ne olacağı sorusuna Necmettin Erbakan, "Yeni vergi getirmeyeceğiz. KİT zammı yapmayacağız. Bizim kaynaklarımız Allah'ın verdiği nimeti servete çevirme kaynaklarıdır" yanıtını verirken, Tansu Çiller ise

⁶⁶⁸ İnan, K. (1996). Çare Milli Mutabakat. *AKSİYON*. (76), 6-7. ; Dönemle ilgili bir başka değerlendirme için Bkz. İnan, K. "Parlamento liderleri aşamıyor", *Yeni Şafak*, 30 Haziran 1996.

⁶⁶⁹ RP-DYP Hükûmet Programı için Bkz. *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 20, Cilt: 7, Yasama Yılı: 1, Tarih: 3.7.1996, s. 524-539. ; Hükûmet Programı üzerindeki görüşmeler için Bkz. *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 20, Cilt: 8, Yasama Yılı: 1, Tarih: 6.7.1996, s. 4:18, 21:103.

⁶⁷⁰ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 20, Cilt: 8, Yasama Yılı: 1, Tarih: 8.7.1996, s. 120:122,126:132. ; Refah-Yol Hükûmeti Bakanlar Kurulu için Bkz. *TC Resmî Gazete*, 28 Haziran 1996, S. 22680. ; Başbakanlık Personel ve Prensipier Genel Müdürlüğü, *a.g.e.*, 543-555.

⁶⁷¹ "Erbakan dönemi", *Milliyet*, 9 Temmuz 1996.

bu zamlarla 7,5 milyon insanı rahatlatacaklarını ifade etmiştir. Böylece Hükûmete karşı tepkilerin biraz olsun hafifletilmesi amaçlanmıştır. Tabii diğer kesimler de unutulmamıştır. Memur zammı kararının hemen ertesi günü, bu defa asgari ücretin %100, tarım ürünü bedellerinin ise %90 oranında artırılacağı duyurulmuş, asker, polis, öğretim üyesi, yargıç ve savcılara ek zammın verileceği, peşin verginin kalkacağı müjdelenmiştir.⁶⁷² Hemen tüm kesimleri kapsayan zam manevrası, muhalif seçmen tarafından da memnuniyetle karşılanırken, ileride önemli ekonomik krizlere de sebebiyet vermiştir. Ancak bu zam, bugüne kadar ve bundan sonra da tek seferde yapılan en büyük zam olarak tarihe geçmiştir.

Bu dönemin kuşkusuz en önemli olaylarından birisi Başbakan Necmettin Erbakan'ın Libya'yı ziyareti esnasında yaşananlardır. Kâmrân İnan'ın uyarı ve ricalarını dikkate almadığını belirttiği Erbakan, 6 Ekim 1996 günü Libya'ya gitmiştir. Gezisinin ikinci gününde Libya Lideri Muammer Kaddafi'den hiç beklemediği bir tepki gören Erbakan, toplantıyı terk etmek yerine, görüşmelere devam etmiştir. Adeta PKK hamiliğine soyunan Kaddafi, Siyonist olarak nitelediği İsrail ile ilişkilerde bulunan Türkiye'nin dış politikasından memnun olmadıklarını belirterek, Türkiye'nin Libya'dan 14 milyar Dolar gelir elde ettiğini, NATO ve ABD'nin bu rakamı karşılayamayacağını dile getirmiştir. Dahası Kaddafi, Türkleri Kürtlere eziyet etmekle suçlamış ve şöyle devam etmiştir:

“... Türkiye, İslam dünyası için büyük fedakârlık yapmıştır. İslam tarihini ondan alırsak, geriye, Türkiye'nin tarihi kalmaz... Türkiye'nin tarihinin başlangıcı Birinci Dünya Savaşı'dır deniyor. Ama büyük Türkiye, Birinci Cihan Savaşı'ndan önce de vardı. Selçuklu, Osmanlı, Birinci Selim, Kanuni Sultan Süleyman... Bunlar nereye gittiler? Türkiye, Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra bunları inkâr etmiştir. Türkiye, Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra kendi iradesini kaybetmiştir. Türkiye, ABD üslerinin işgali altındadır. Bu üsler, Irak'a karşı kullanılmaktadır. Türkiye'nin iradesi özgürlüğüne kavuşuncaya kadar mücadele etmemiz gerekiyor. Türkiye'nin geleceği Araplarladır... Genel olarak Türk dış politikasından memnun değiliz. Türkiye, İsrail ile askeri işbirliği için anlaşma imzaladı. Biz Türklerden tersini bekleriz... Kürtlerin Libya'da, İran'da, Irak'ta, her yerde bağımsız olmaları doğaldır. Bağımsız olmak isteyen ülkelere savaş açmak netice vermiyor. Türkiye, zaten bunu denemiştir. Araplar da Kürtler gibi bölgelerinde böyle bir savaşa girmiş ve bağımsızlıklarına kavuşmuşlardır. Biz kaynağı nereden gelirse gelsin, Kürtlerden

⁶⁷² Milliyet, 10-12 Temmuz 1996.

de gelen terörün her türlüüne karşıyız. Ben burada Kürt milletinden söz ediyorum. Ortadoğu güneşi altında bu millet de yerini almalıdır. Kürtler de Müslümandır, İranlılar ve Araplarla kardeştir. Türkiye'nin geleceği NATO üyeliği, ABD üsleri ve Kürtlere eziyet çektirmek değildir."⁶⁷³ Bu sözlere sert bir cevap vermesi beklenen Erbakan, "Türkiye'de Kürt meselesi yok, terör meselesi vardır" gibi bir beyanda bulunmuş ve ABD ile İsrail'i terörist ilan etmiştir.⁶⁷⁴

Necmettin Erbakan'ın Kaddafi karşısındaki tepkisizliği, kimilerince seçimlerden önce Libya'dan almış olduğu 500 bin Dolarlık yardıma bağlanırken, kimilerine göre ise her iki liderin de aynı gizli İslami örgüte üye olmalarından ve örgüt içerisinde Kaddafi'nin Erbakan'a göre daha kıdemli olmasından ileri geliyordu.⁶⁷⁵ Sebep her ne olursa olsun, Başbakanı yapılan bu hakaret aslında Türkiye Cumhuriyeti Devleti'ne yapılmıştır ve diplomaside gerekli cevabın hemen orada verilmesi esastır. Erbakan bunu yapmayarak kendi saygınlığının yanında, ülkesinin de saygınlığını zedelemiştir. Tabi olaya Erbakan'ın nazik siyasi üslubu açısından da bakılabilir, ancak siyasi üslup ya da terbiye siyasi zekâyı etkilememelidir. Kâmrân İnan'ın da aktif olarak katıldığı bu süreçte, İnan'ın tavsiyeleri dikkate alınarak, Libya Büyükelçisi Ateş Balkan'ın geri çağırılması kararlaştırılmıştır. Bu da Hükûmetin ilk ve tek etkili adımı olmuştur.

Öte yandan bizzat Kâmrân İnan tarafından kurulan ve 2 Ekim günü çalışmalarına başlayan Diyalog Grubu, davet edilen birçok milletvekilinin fikri yerinde bulmaları ve grubun genişletilmesi talebiyle ilk toplantısını yapmış ve ülke sorunlarıyla ilgili pek çok görüş ve öneri, bu grup vasıtasıyla Meclis gündemine ve kamuoyuna aktarılmıştır. İşte bu grupta bulunan 22 kişinin, Hükûmetin izlediği dış politika konusunda genel görüşme açılmasına ilişkin Önergesi, büyük yankı uyandırmış ve diğer partiler de bu konuda Önerge hazırlıklarına başlamışlardır. Verilen Önergede, Hükûmetin dış politikada yaptığı yanlışların Türkiye'nin itibarını, ciddiyetini ve güvenilirliğini zedelediği belirtilmiş ve İnan, Tansu Çiller'in ya parti Genel Başkanlığını ya da Dışişleri Bakanlığını tercih etmesi

⁶⁷³ Maraşlı, a.g.e., 336. ; "Kaddafi şoku", *Milliyet*, 6 Ekim 1996.

⁶⁷⁴ *Milliyet Gazetesi*'nde derya Sazak, geziyi "Libya Rezaleti" olarak yorumlarken, Altan Öymen ise dış politikayı din kardeşliği esasına dayatmanın ve din kardeşlerini bu esasa dayanarak ikna etme hevesinin bir "ham hayal"den ibaret olduğunu belirtmiştir. "Libya Faciası", *Milliyet*, 7 Ekim 1996. ; Ali Bayramoğlu ise Libya ziyaretinin, ülkedeki cepheleşmeyi ve politik gerilimi artırdığını, öte yandan da iktidar kavgalarına bağlı "şizofrenik" ve "refleksif" siyasi atmosferi kesiflettiğini belirtmektedir. Bayramoğlu, A. (2001). 28 Şubat: Bir Müdahalenin Güncesi. İstanbul: Birey Yayıncılık, 87.

⁶⁷⁵ Akşin, S. (2005). Siyasal Tarih (1995-2003). *Türkiye Tarihi* 5, 171.

gerektiğini ifade ederek, “Dışişlerinin başsız” olduğunu vurgulamıştır.⁶⁷⁶ İnan, bu dönemde Diyalog Grubu’na Başkanlık ederek, Cumhurbaşkanından Başbakanı kadar birçok siyasi ile yakından temas halinde olmuştur. Grup, böyle bir temasın yanında sesini daha yüksek seviyeden duyurmak isteyen vekiller için de önemli bir fırsat olmuştur.

Diyalog Grubu’nun verdiği Önergede Necmettin Erbakan’ın Doğu ve Afrika ülkelerinden, Tansu Çiller’in ise ABD ve Avrupa ülkelerinden sorumlu olarak yürüttüğü politikayla, dış politikanın iki başlı hale getirildiği iddia edilirken, Erbakan’ın Türkiye’yi barbarlıkla suçlayan bir Devlet Başkanına kendisini davet ettirerek, milli haysiyeti ayaklar altına almakta bir sakınca görmediği vurgulanmıştır. Önergenin sonunda ise “*Hükûmetten ve onun başı ve yardımcısından kaynaklanan bütün bu olumsuzlukları tartışma yanında seçim sonrası Bosna-Hersek'teki yeni Devletin geleceğinde Türkiye'nin rolünü, Yunanistan'daki yeni Hükûmetin muhtemel politikalarını, Kuzey Irak'taki son durumu, Çekiç Güç'ün geleceğini, Afganistan'daki endişe verici gelişmeleri, Azerbaycan'da devam eden Ermeni işgalini, Kıbrıs'ın geleceğini, İsrail ile imzalanan yeni askerî anlaşmayla, sınaî ve ticarî anlaşmaların içeriğini görüşmek üzere Anayasanın 98 ve İçtüzüğü'nün 102 ve 103 üncü maddeleri uyarınca bir genel görüşme açılmasını arz ve talep ederiz*”⁶⁷⁷ ifadeleri yer almıştır.

Diyalog Grubu, kısa zamanda birçok kesimin ilgisini çekmiş ve takdirini toplamıştır. Meclis Başkanı’nın grubu daveti ve birlikte çalışma arzusunu beyanı, girişilen işin ne derece ciddiyetle takip edildiğini göstermesi bakımından dikkate şayandır. Kâmran İnan, Meclis Başkanı’na, grubun kimseye karşı veya kimse için olmadığını, devlet, cumhuriyet ve demokrasi için olduğunu söylemiştir. Öte yandan liderleri ziyaret kararı alan grubu ilk olarak Başbakan kabul etmiş, ancak Başbakan’ın Türkiye’de mesele bulunmadığı, bazı çevrelerin mesele ürettiği, her şeyin yolunda olduğu yönündeki çıkışı, hayal kırıklığına neden olmuştur. DSP liderinin ise yapıcı muhalefet yapmaya çalıştıklarını söylemesi ve liderlerin bir araya gelmesi gerektiği teklifini görmezden gelmesi, grubun amacının henüz benimsenmediğinin göstergesi olmuştur. Bu tarihten itibaren, siyasi faaliyetlerine Diyalog

⁶⁷⁶ “Dışişleri başsız”, *Akit*, 24 Şubat 1997.

⁶⁷⁷ Önergede imzası bulunan 22 kişi şunlardı: Kâmran İnan, Bülent Akarcalı, İrfan Demiralp, Mustafa Cumhur Ersümer, Murat Başesgioğlu, Halit Dumankaya, Ülkü Güney, Akın Gönen, Mustafa Balcılar, Ahmet Neidim, Ekrem Pakdemirli, Mehmet Sağdıç, Veysel Atasoy, Seyit Eyyüpoğlu, Rüştü Kazım Yücelen, H. İbrahim Özsoy, Necati Güllülü, Ali Er, Cemal Özbilen, Sebgetullah Seydaoğlu, Zeki Çakan, Yaşar Okuyan, Yücel Seçkiner. *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 20, Cilt: 11, Yasama Yılı: 2, Tarih: 8.10.1996, s. 272-274.

Grubu'nun görüşlerini benimseyerek devam eden İnan, 4 Aralık 1996 tarihinde yapılan ANAP grup toplantısında söz alarak, halka açık toplantılara son verilmesi ve parti genel merkezinin Meclis'e taşınamayacağını hatırlatarak, ciddiyeti muhafaza etmek gerektiğini belirtmiştir. Parti sözlerinin yetersizliği üzerinde durarak, partinin tecrübeye iltifat etmediğini vurgulayan İnan, partinin hem iktidar, hem de muhalefetteyken oy kaybına uğradığını hatırlatmıştır. Genel seçimler ve mahalli seçimlerin henüz parti içinde değerlendirilmediği gerçeğinden hareketle, DYP ile sürdürülen kavga'nın ters tepkilere neden olduğunu savunan İnan, parti zayıfladıkça üyelere şüpheli gözlerle bakıldığını da sözlerine eklemiştir.⁶⁷⁸

3.7.1. Susurluk olayı

Libya krizi, Hükûmet için önemli dönüm noktalarından birisini teşkil ederken, bu tarihten itibaren hem Meclis'e verilen Genel Görüşme, Soruşturma, Gensoru dilekçeleri, hem de dışarıda yürütülen yeni Hükûmet kurma çalışmaları Koalisyonu oldukça zayıflatmıştır. DSP lideri Bülent Ecevit'in kurulacak yeni bir ANAP-DYP Koalisyonuna destek olacağını beyan etmesi, MHP lideri Alparslan Türkeş'in ikinci Ana-Yol için Mesut Yılmaz ve Tansu Çiller'le görüşmesi de Hükûmete güvenin ortadan kalktığını göstermesi bakımından dikkat çekicidir. Diğer taraftan, 3 Kasım 1996'da Balıkesir'in Susurluk ilçesinde meydana gelen trafik kazası ve ardından ortaya çıkan yasa dışı polis-mafya-devlet ilişkileri tam bir skandala dönüşmüş, DYP Şanlıurfa Milletvekili Sedat Bucak, İstanbul Emniyet Müdür Yardımcılığı da yapan İstanbul Kemalettin Eröge Polis Okulu Müdürü Hüseyin Kocadağ, Mehmet Özbay sahte kimliğiyle Abdullah Çatlı ve Melahat Özbay sahte kimliğiyle Gonca Us'un bulunduğu otomobilden sadece Sedat Bucak sağ çıkabilmiş ve DGM'de hakkında açılan davada iki yıl hapsi istenmiştir.

DSP, olayı Meclis gündemine taşımaya hazırlanırken, Mümtaz Soysal, "*Cumhuriyet, sokakta bulunmuş değil*" şeklinde tepkisini ortaya koymuş ve ANAP lideri Mesut Yılmaz da, "*Konu fevkalade önemli. Yakından izliyoruz. Esrarengiz bir olay olarak görüyorum, hafsalam almıyor, yorumlamakta güçlük çekiyorum*" ifadelerini kullanmıştır. Öte yandan kaza ile enflasyon arasında ilişki kuran CHP lideri Baykal, "*Yasadışı örgüt üyesi, emniyet yetkilisi, milletvekili ve mafyanın bir araba kazasında Türkiye'nin karşısına çıkması, 20 yıldır devam eden yüksek enflasyon olgusunun yarattığı tahribatın yansımalarıdır.*

⁶⁷⁸ İnan, *Siyaset Yılları*, 213-214.

Enflasyonun yarattığı siyasi kirlenmedir” beyanında bulunmuştur. Diğer taraftan İçişleri Bakanı Mehmet Ağar’ın istifası istenirken, Ağar, “İstifa edersem pislikleri kabul etmiş olacağım. Etmesem bunları gizliyorum sanacaklar” şeklinde açıklamasına karşılık Tansu Çiller, partideki yardımcısı Meral Akşener’i yeni İçişleri Bakanı olarak tanıtmıştır.⁶⁷⁹ Tabii olay sadece bir Bakan değişikliği ile ülkenin gündeminden düşmemiş, uzun yıllar tartışılmıştır. Artık Susurluk denince akla, devletin içine sızmış mafya yapılanması ve bu yapılanmanın hangi boyutlara ulaştığı gelmeye başlamıştır.

Başbakanlık Teftiş Kurulu Başkanı Kutlu Savaş tarafından hazırlanan ve çok önemli bilgilerin yer aldığı Susurluk Raporu, ülkede ciddi bir siyasi depreme neden olmuştur. Raporda, MİT ile ilgili birçok gerçeğin saptırıldığı ve MİT’in kasten suçlu gösterilmek istendiği vurgulanırken, son kısımda, *“Kimin tarafından yapıldığı ve gerçek olup olmadığı bilinmemekle birlikte, Yunanistan/Lavrion Kampı’na saldırı, orman yangınları, Girit ve Rodos’ta turistik yerlerde patlamalar, Bulgaristan ve Romanya’da PKK’lılara ait işyerlerinin bombalanması, Rusya ve diğer Doğu Bloku ülkelerinde bazı PKK liderlerine suikast girişimleri gibi hususların iddia düzeyinde bile olsa raporda yer alması, söz konusu ülkelerce istismar edilebilecek, mütekabiliyet hakkı doğuracak hususlardandır. Bu durum her vesile ile Yunanistan’ın gerçek yüzünü ortaya koymayı hedefleyen politikamızı da zedeleyebilecektir”*⁶⁸⁰ ifadeleriyle, Susurluk Skandalı’nın sadece Türkiye’yi değil, birçok komşu ülkeyi de etkilediği ve Türkiye’nin bu etkileşim sonucunda zarar görebileceği vurgulanmıştır.

“Susurluk Olayı birkaç kişinin başına patlayacak ve asıl sorun varlığını sürdürecektir” diyen Aydın Güven Gürkan, asıl sorunu ülkedeki “devlet” anlayışında görmüştür. Ona göre değişmesi gereken devlet anlayışıdır ve bu da bir adli konu değildir. Yani sorun polisin, savcının, hâkimin çözebileceği bir sorun değildir. Gürkan’a göre sorun siyasi bir sorundur ve sorunun çözümü, kararlı, cesur bir siyasi iradededir, ancak bu da ortada yoktur. Gürkan, devletin sosyal, laik bir hukuk devleti olması gerektiği, bunun dışındaki tüm tanımlamaların devlet tanımı içerisinden çıkarılması gerektiği ve neredeyse tüm ideolojilerin, devleti daima ele geçirilmesi gereken bir aygıt olarak gördüklerini

⁶⁷⁹ *Milliyet*, 5-9 Kasım 1996.

⁶⁸⁰ Konu hakkında detaylı bilgi için Bkz. Akar ve Dündar, *a.g.e.*, 400-404. ; Susurluk kazası ile ilgili kapsamlı bilgi için Bkz. Oran, B. (2008). Susurluk Kazası Olayı. *Türk Dış Politikası...*, Cilt II, 222. ; Ayrıca Bkz. Tunçay (Vd.), *Cumhuriyet...*, C. 4, 506-508. ; Ayrıca Bkz. Boray, *Öncesi...*, 7. Cilt, 107-110.

vurgulamıştır. Ona göre, “tüm siyasetler, görüşler, ideolojiler, inançlar halkın içinde büyümek, gelişmek, serpmek yerine, devleti işgal ederek topluma egemen olmayı” hedeflemişlerdir. O, devletin “misyoncu” bir yapıda olduğunu, memuriyetlerde bile liyakat yerine, misyonculuğa bakıldığını, Susurluk olayına karışanların da kendilerini “misyoncu bir devlet”in “misyoncu memurları” olarak gördüklerini anlatmıştır. Bunun için de Refah Partisi’nin olayın üzerine gitmediğini ve gitmek istemeyeceğini belirten Gürkan, misyoncu memurların Refah’a da gerekli olabileceğinden hareketle, olayın adli bir olay olarak kalacağı ve üzerine gidilemeyeceğini iddia etmiştir.⁶⁸¹ Gürkan’ın iddialarının bir kısmı gerçeği yansıtıyor olsa da misyonculuk olarak tanımladığı yapının tüm siyasi partileri ilgilendirdiği ve her iktidarın bu misyonculara ihtiyaç duyduğu da bir gerçektir.

3.7.2. 28 Şubat kararları

1997 yılı ile birlikte, Hükûmet ve Ordu arasındaki ilişkiler bozulmaya başlamış, Necmettin Erbakan’ın görünürde sorgulanmayan konumu, birtakım köktenci partililer ve Belediye Başkanlarının infial uyandırıcı beyanatları nedeniyle tartışılır hale gelmiştir. Aslında 6 Ekim 1996 tarihinde, Ankara’da Kocatepe Camii’nde “şeriat isteriz” diye bağırarak sakallı, cübbeli ve asalı Aczimendilerin yaptığı gösteri yürüyüşü 28 Şubat’ın ilk ayak sesleri olmuştur. Nitekim Refah Partisi’nin karşı karşıya bulunduğu “sisteme meydan okumak” ve “sistemi yeniden üretmek” arasındaki çelişki, Türkiye’nin de en büyük çelişkisi haline almıştır.⁶⁸² Sisteme meydan okumak statükonun değiştirilmesi anlamına gelmektedir, ancak Türkiye’de özellikle de RP gibi kendisini siyasal İslam’ın temsilcisi sayan bir partinin statükoyu kolay kolay değiştiremeyeceği de bir gerçektir.

3 Kasım Susurluk’ta meydana gelen kaza ve ortaya çıkan skandal ise devlet içindeki gizli yapılanmayı gözler önüne sermiş, ancak bu yapılanma tam olarak aydınlatılamamıştır. Bu durum da halkın Hükûmete, dolayısıyla devlete olan güvenini yerle bir etmiştir. Kazadan çok değil, bir hafta sonra, 10 Kasım’da bu defa sahneye Kayseri’nin Refah Partili Belediye Başkanı Şükrü Karatepe çıkmış ve Refah Partisi İl Divan toplantısında, Türkiye’de henüz gerçek demokrasinin olmadığını ve hâkim güçlerin herkesi kendi görüşleri doğrultusunda hareket etmeye zorladığını belirterek, şu konuşmayı yapmıştır: *“Süslü püslü görüldüğüme bakıp da laik olduğumu sakın sanmayın. Resmî görevim*

⁶⁸¹ Gürkan, *a.g.e.*, 57-60.

⁶⁸² Bayramoğlu, *a.g.e.*, 70.

nedeniyle bugün bir törene katıldım. Belki Başbakanın, Bakanların, milletvekillerinin bazı mecburiyetleri vardır. Ancak, sizin hiçbir mecburiyetiniz yok. Refah Partili olarak yeryüzünde tek başıma da kalsam, bu zulüm düzeni değişmelidir. İnsanları köle gibi gören, çağdışı bu düzen mutlaka değişmelidir. Ey Müslümanlar sakın ha içinizden bu hırsı, bu kini, nefreti ve bu inancı eksik etmeyin."⁶⁸³ Karatepe'nin Atatürk'ü anma törenlerinde "İçimiz kan ağlayarak katılıyoruz. Türkiye Cumhuriyeti dikta rejimidir"⁶⁸⁴ ifadelerini kullanması ise kamuoyunun yoğun eleştirilerine neden olmuştur.

Öte yandan 9 Ocak 1997 tarihinde Resmî Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren "Başbakanlık Kriz Yönetim Merkezi Yönetmeliği"⁶⁸⁵ ile Hükûmet, MGK kanalıyla devlet işlerini tümüyle askere teslim etmiş ve hem siyasi iktidar, hem de sivil bürokrasi bir bakıma devre dışı bırakılmıştır. Yönetmeliğin amacı, "*Kriz durumlarında faaliyet gösterecek olan Başbakanlık Kriz Yönetim Merkezi'nin; teşkilatlanmasını, tertiplenmesini, çalışma usullerini, görev ve sorumluluklarını belirlemek ve bu suretle, krize neden olan olayların başlangıcından bitimine kadar geçen süre içerisinde;*

a) Krizi yaratan olayın önlenmesi, ortadan kaldırılması veya milli menfaatler doğrultusunda sona erdirilmesi maksadı ile gereken hazırlık ve faaliyetlerin yönlendirilmesini,

b) Hizmet ve faaliyetlerin yürütülmesinde; Genelkurmay Başkanlığı, ilgili Bakanlık, kurum ve kuruluşlar arasında koordinasyon, işbirliği, sürat ve etkinlik sağlayarak krizin en az zararla ve milli menfaatlerimiz doğrultusunda atlatılmasını, sağlamaktır"⁶⁸⁶ şeklinde ifade edilirken, yönetmeliğin Başbakanlık, Genel Kurmay Başkanlığı, Bakanlıklar, Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği, kamu kurum ve kuruluşları ile ilgili özel kuruluşları kapsayacağı belirtilmiştir.

Öte yandan yönetmelikle, tüm kamu kurum ve kuruluşları bilgi, haber ve istihbarat üretmek ve bunları Kriz Yönetim Merkezi'ne aktarmakla yükümlü tutulmuş ve uygulama,

⁶⁸³ *Milliyet*, 11 Kasım 1996.

⁶⁸⁴ Bölügeray, 28 Şubat Süreci 2..., 94.

⁶⁸⁵ Türkiye'nin yakın tarihte yaşadığı önemli olaylar açısından son derece önemli bir yere sahip olan bu yönetmelik, 28 Şubatçılara önemli bir yasal güvence vermiştir. Anayasa'nın yanında ikinci bir idari örgütlenme öngören Yönetmelik, tüm köylere varan bir örgütlenmeyi de beraberinde getirmiştir. Bu örgütlenme, kriz zamanlarında hukukun tüm kurumların üstünde bir çalışma alanına sahip olmaktadır. Diğer taraftan bu tarz bir örgütlenmenin varlığı darbeyle bir tutulmuştur. Ertunç, *a.g.e.*, 484.

⁶⁸⁶ *TC Resmî Gazete*, 9 Ocak 1997, S. 22872.

koordinasyon ve inisiyatif konusunda Başbakan, yetkilerini MGK Genel Sekreteri'ne devrederek, karar ve uygulamada askeri otoriteye kilit bir rol vermiştir. Böylece askeri otoritenin denetimi ve yönetimi altındaki MGK'nın faaliyetleri, tüm idareyi, kamu kurum ve kuruluşlarını kapsayacak ve Hükûmetin onayını devreden çıkaracak bir biçimde yaygınlaştırılmıştır.⁶⁸⁷ Bu da Hükûmetin fiilen sona erdiği anlamına gelmiş ve bu dönem için sıkça kullanılan "fişleme" skandallarının önü açılmıştır.

11 Ocak 1997 tarihinde ise Başbakan Necmettin Erbakan'ın Başbakanlık Konutu'nda verdiği iftar yemeğine, hepsi de lüks araçlara binen tarikat şeyhleri ve İslami Cemaat Liderleri katılmıştır. Kâmran İnan'ın, olay hakkında "bu davranış, son damla olabilir"⁶⁸⁸ şeklindeki çıkışı ve Erbakan'ın, "*Sarıklı dediğiniz kişiler, Diyanet tarafından seçilmiş olan bazı cami imamlarıydı. Sarıklarıyla gelmiş olmaları Diyanet'in sorumluluğunda*"⁶⁸⁹ ifadeleri, bir tarafın uyarı, diğer tarafın ise savunma amaçlı sarf ettiği sözler olmuş, ancak Erbakan ülkede laiklik konusundaki hassas dengelerin partisi tarafından sarsıldığını ve bunun felakete sonuçlanabileceğini kestirememiştir.

22 Ocak'ta yüksek rütbeli subayların Gölçük'te yaptıkları toplantıda, irticanın iktidarda olduğu tespitinde bulunmaları da bunun bir göstergesi olmuştur. Nitekim 27 Ocak'ta Çankaya Köşkü'nde toplanan Milli Güvenlik Kurulu da "Bölücü ve yıkıcı yayınların önlenmesi" kararı almış ve Hükûmeti uyarmıştır.⁶⁹⁰ Ayrıca Genelkurmay Başkanı İsmail Hakkı Karadayı'nın, Genelkurmay 2. Başkanı Çevik Bir'e "hazırlık yapın" emrini vermesi de olası bir müdahalenin ilk işareti olarak algılanmıştır. Daha sonra kurulacak olan Batı Çalışma Grubu'nun zeminini hazırlamaya yönelik birtakım faaliyetler içerisine giren ve hazırladığı plana da "Batı Harekât Konsepti" adını veren bu oluşumda; Kara Kuvvetleri Kurmay Başkanı Orgeneral Doğu Aktulga, Genelkurmay Harekât Başkanı Korgeneral Çetin Doğan, İstihbarat Başkanı Çetin Saner, Genelkurmay Genel Sekreteri Tümgeneral Erol Özkasnak, Genelkurmay İstihbarata Karşı Koyma ve İç Güvenlik Daire Başkanı Tümgeneral Fevzi Türkeri, Tümgeneral Orhan Yöneş, Başbakanlık Askeri Danışmanı Tümgeneral Kenan Deniz, Genelkurmay Adli Müşaviri Tümgeneral Erdal Şener ile kuvvetlerin Tümgeneral ve Tuğgeneral rütbesindeki İstihbarat ve Harekât

⁶⁸⁷ Bayramoğlu, *a.g.e.*, 110-111.

⁶⁸⁸ İnan, *Siyaset Yılları*, 217.

⁶⁸⁹ *Hürriyet*, 20 Eylül 1999.

⁶⁹⁰ "MGK'dan uyarı", *Milliyet*, 28 Ocak 1997.

Başkanları yer almıştır.⁶⁹¹ Böylece Hükûmetin tüm faaliyetleri yakından takip edilmeye ve irtica ile mücadele konusunda kararlı ve sistematik bir duruş ortaya konmaya başlamıştır.

Diğer taraftan 30 Ocak'ta Sincan Belediyesi tarafından düzenlenen ve İran Büyükelçisinin de katıldığı "Kudüs" gecesinde sahnelenen "cihad" oyunu basında tepkilere neden olmuş, Star Gazetesi muhabiri Işın Gürel saldırıya maruz kalmıştır. Gecede İran Büyükelçisi'nin Batı aleyhtarı bir konuşma yapması resmen protesto edilmiştir. 3 Şubat'ta ise muhabir Işın Güler'in muhafazakâr olduğu ileri sürülen biri tarafından dövülmesi, toplumda büyük bir tepkiye neden olmuştur. 4 Şubat'ta Silahlı Kuvvetler personelini taşıyan zırhlı araçların Sincan'dan ağır ağır geçmesi ise gövde gösterisi şeklinde yorumlanmış ve "Refahyol dağılıyor mu" tartışmalarına neden olmuştur.⁶⁹² Burada Genelkurmay İkinci Başkanı Orgeneral Çevik Bir, "Demokrasiye ince ayar yaptık"⁶⁹³ ifadelerini kullanarak, üzerinde düşünülmesi gereken bir kapıyı aralamıştır. Ardından da devlete yönelik köktenci tehditleri araştırması için Ordu, Deniz Kuvvetleri Komutanlığı bünyesinde "Batı Çalışma Grubu" adlı oluşumun kuruluşunu hazırlamıştır.

Ülkenin gündemi yurtdışında da yakından takip edilmiş, ABD Dışişleri Bakanı, "Türkiye'nin laik bir ülke olması bizim için çok önemli" derken, AB de "Türkiye'deki yönetimin, laik sistem yerine İslami bir yapı oluşturmaya çalıştığı" tespitini yapmıştır. Diğer taraftan Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel, devlet yönetiminin sıkıntılı hale geldiğini belirterek, siyasi otoritenin dinlenmez olduğunun altını çizmiştir. Demirel ayrıca, rejim beklentilerinin devlet idaresini zora soktuğunu ifade ederek, "Ne Cezayir, ne de İran olan Türkiye'de şeriat istenemez. Şeriat isteyen, Atatürk Cumhuriyetinin koyduğu hukuk sistemine ve hukuk devletine karşı çıkıyor demektir" şeklinde konuşmuştur. Demirel, son noktayı ise "Şeriatı kimse getiremez" diyerek koymuştur.⁶⁹⁴

Deniz Kuvvetleri Komutanı Oramiral Güven Erkaya'nın "Aşırı dinci akımlar Türkiye'nin birinci sorunu haline geldi" diyerek, irticayı PKK'dan daha tehlikeli göstermesi ise bardağı taşıran son damla olmuştur.⁶⁹⁵ Bundan sonrasını Kâmran İnan, şöyle

⁶⁹¹ Maraşlı, *a.g.e.*, 343.

⁶⁹² "Sincan manevrası iktidarı sarstı", *Milliyet*, 5 Şubat 1997.

⁶⁹³ Bilâ, *a.g.e.*, 347.

⁶⁹⁴ "Demirel kaygılı", *Milliyet*, 18 Şubat 1997.

⁶⁹⁵ Erkaya, irtica tehlikesini şu şekilde açıklamıştır:

"Yıllardır, devletin geleceği için birinci tehdit PKK terörü idi. Ancak güvenlik güçleri görevini yaptı ve PKK olayı kontrol altına alındı. Aşırı dinci akımlar ise bugün, PKK tehdidinden daha büyük bir tehlike haline

anlatmıştır: “Şubat’ın son günü... Basının, ‘sıcak şubat’ dediği nihayet bitiyor. MGK toplandı; tam dokuz saat sürdü. Toplantının bu kadar uzun sürmesi mutabakat işareti değil; demek çekişme ve pazarlık olmuş, demek sistem sağlıklı değil. Hükûmetin bundan böyle ‘Demokles’in Kılıcı’ altında çalışacağı anlaşılıyor. Otoritesi esasen yoktu; bundan böyle hiç olmayacak. MGK deklarasyonu bir Hükûmet protokolü gibi, üniversitelerdeki gerginlik devam ediyor. Beyazıt Meydanı’nda üç ayrı gösteri oldu: Solcular, sağcılar, dinciler. Mahkeme salonları gösteri, kavga, tecavüz yeri oldu. Bütün müesseseler çöktü. Artık hiçbir şey eskisi gibi olmayacak. Normali, Hükûmetin istifasıdır, ancak Türkiye’de istifa yok, itilmek var.”⁶⁹⁶

28 Şubat 1997 tarihinde toplanan ve 9 saat süren MGK toplantısının ardından yapılan açıklamada güvenlik ve Kıbrıs’la ilgili maddelere ver verildikten sonra, laiklik vurgusu yapılarak, şu noktalar üzerinde durulmuştur:

- * Türkiye Cumhuriyeti’nin varlığını, Atatürk ilke ve inkılapları doğrultusunda çağdaş medeniyet yolunda demokratik sistem içerisinde ilerlemesinin teminat altına alınması ve Cumhuriyet yasalarının uygulanmasından asla taviz verilmemesi gerektiği,
- * Anayasanın tanımladığı cumhuriyetin demokratik, laik ve sosyal hukuk devleti ilkesinin sağlıklı bir şekilde düzenlenmesine imkân sağlayacak güvenlik, ulusal barışın önem ve öncelik taşıdığı,
- * Cumhuriyet ve rejim aleyhtarı yıkıcı ve bölücü grupların laik ve anti-laik ayrımı, demokratik ve sosyal hukuk devletini güçsüzleştirmeye yeltendikleri,
- * Türkiye’de laikliğin sadece rejimin değil aynı zamanda toplum huzuru ve demokrasinin de teminatı ve yaşam tarzı olduğu,
- * Açıklanan bu esaslar aksine davranışların toplumumuzda huzur ve güveni bozacak yeni gerginliklere ve yaptırımlara neden olacağı değerlendirilmiş, bu konularda

---

geldi. Tehlike üç boyutludur. Laik Cumhuriyet’e, çoğulcu demokrasiye ve sosyal hukuk düzenine yönelik tehlike.” “İrtica PKK’dan tehlikeli”, Milliyet, 25 Şubat 1997.

⁶⁹⁶ İnan, *Siyaset Yılları*, 220.

alınacak ve alınması gereken tedbirler uygun bulunarak bu tedbirlerin Bakanlar Kurulu'na bildirilmesine karar verilmiştir.⁶⁹⁷

22 maddelik tedbirler paketinin 18 maddeye düşürülerek, Hükûmete sunulmasının ardından, “Batı Harekât Konsepti” ve “Batı Çalışma Grubu” da resmîyet kazanmıştır. Bu bağlamda her iki birimin de bağlı olduğu isim Orgeneral Çevik Bir, yapılan çalışmalar sonucunda alınması gereken tedbirleri bir “emirname” şeklinde şöyle sıralamıştır:

- “1- Türkiye bugüne kadarki en büyük irticai tehdit ile karşı karşıyadır. Milli Görüşçüler, radikal İslamcılar ve tarikatların müşterek amacı; şeriata dayalı İran benzeri bir ‘İslâm Cumhuriyeti’ kurmaktır.*
- 2- Önemli birçok devlet kadrosu irticai kesimin eline geçmiş bulunmaktadır. Milli eğitim ve emniyet teşkilatına sızmış, birçok mahalli idare ve KİT’lerin büyük bir bölümünde altyapı tesis edilmiştir.*
- 3- Bu şartlar ve ortamda süratle değişiklik sağlanmadığı takdirde 2000 yılında meşru yoldan iktidarı ele geçirecekleri ve yanlarına aldıkları halk desteğiyle de Cumhuriyetin temel niteliklerinde istedikleri şekilde değişiklik yapacakları, eğer bugünden ciddi ve köklü tedbirler alınmaz ise önümüzdeki birkaç yıl içinde mücadele etme ve önlem alma imkânının bile kalmayacağı değerlendirilmektedir.*
- 4- Devlet organlarındaki irticai yapılaşma ve kadrolaşma dikkatle izlenmelidir.*
- 5- Türkiye’nin içinde bulunduğu durumun hassasiyeti, medya kuruluşlarının da maddi çıkarların önüne milli çıkarları almalarını zorunlu hale getirmiştir. Bu konuda medya patronlarının ve çalışanlarının yönlendirilmesi büyük önem arz etmektedir.*
- 6- Sıkıyönetim planlarının uygulamaya konulması halinde takip edilecek harekât tarzları kontrol altında tutulması gereken kritik noktalar ve topluluklar iyi analiz edilerek muhtelif harekât tarzları belirlenmeli ve harekât tarzlarının hepsinde bu gruplar, TSK mazlum halka ve İslam’a karşıymış pozisyonuna düşürmeyi, bu*

⁶⁹⁷ Çavdar, *Türkiye’nin...*, 338-339. ; 28 Şubat MGK Bildirisi için Bkz. Maraşlı, *a.g.e.*, 351-354. ; Ayrıca Bkz. Bilâ, *a.g.e.*, 348-350.; Süreçle ilgili geniş bilgi için Bkz. Akşin, S. (2005). *Siyasal Tarih (1995-2003). Türkiye Tarihi 5*, 173-174. ; Boray, *Öncesi...*, 7. Cilt, 174-176.

sürede halkla karşı karşıya getirmeyi planlayacakları bir faraziye olarak dikkate alınmalıdır.

7- *Yaşanan sorunun özünde, irticanın; devletin bir kısım unsurlarının göz yumması ve mesafe kat etmesi bulunmaktadır. Sorun bir yanı sıra bir siyasal iktidar meselesidir.*

8- *İçinde bulunduğumuz bu dönemde, 'Atatürk'ün Gençliğe Hitabesi'ni tekrar okumaya ve iliklerimizde hissetmeye ihtiyacımız olduğu inancındayım. Bahsedilen gün gelmiştir. Kahraman Türk Silahlı Kuvvetleri bu mücadeleden de yüzünün akıyla çıkacaktır. Muhtaç olduğun kudret damarlarındaki asil kanda mevcuttur.'*⁶⁹⁸

Muhtıradan sonra Necmettin Erbakan'ın önünde iki yol kalmıştır: bunlardan birincisi; askerin hiçbir tehdidine kulak asmayıp, isteklerini uygulamayıp, askeri asil yapmak istediği şeye, yani silahlı müdahaleye mecbur etmek ve stratejisini alt üst etmek. İkincisi ise Tansu Çiller'i ikna ederek, erken seçim kararı almak. Fakat Erbakan, bunların ikisini de yapmamış ve Koalisyona devam kararı almıştır. Ona göre, MGK toplantısı "laiklik, irtica gibi konulardaki kavram kargaşasını gidermek" için yapılmış ve toplantı başlarken Komutanlarla aralarındaki saygı ve sevgi, toplantı sonunda daha da artmıştır. Erbakan'a göre krizi yaratan medyadır ve bu kargaşadan hem siyasal iktidar, hem de asker rahatsız olmuştur. Bir önceki MGK toplantısında, laiklik, irtica gibi konularda kavram kargaşası olduğu ve MGK'nın bir toplantısını bu konulara ayırması gerektiğini dile getirdiklerini savunan Erbakan, 28 Şubat'taki toplantının gündeminin bu şekilde ortaya çıktığını ifade etmiştir. Erbakan, toplantıyla ilgili şunları söylemiştir: "Görüşmeler gizli olduğu için şahısların söyledikleriyle ilgili bilgi veremem. Ama fikirleri şahıslara izafe etmeden şunları açıklayabilirim: bu kurulda herkes fikir bildirmiştir. Ama bazı fikirlerin söylenmesi bunlara herkesin katılması, paylaşması anlamına gelmez. Toplantıda esasen aşırı unsurlar tartışıldı. Devletin resmî kayıtlarına göre 34 grup söz konusudur. İBDA-C, Hizbullah, Cemalettin Kaplan grubu gibi. Bunlar bir avuç insandır..."⁶⁹⁹

Ancak, Necmettin Erbakan'ın uyumluluk içerisinde olduklarını belirttiği Türk Silahlı Kuvvetleri, "TSK Atatürk'ün kurduğu laik Cumhuriyet'in temel ilkelerinin hayata geçirilmesine inananlar ve gönül verenlerle uyum içindedir. Bunların dışında hiçbir kimse

⁶⁹⁸ Maraşlı, a.g.e., 355-356. ; Süreçle ilgili ayrıntılı bir çalışma için Bkz. Ertunç, a.g.e., 447-487.

⁶⁹⁹ Bayramoğlu, a.g.e., 128-134.

ile uyum içinde değildir, olamaz da”⁷⁰⁰ çıkışıyla, asıl amacı laik-demokratik Cumhuriyet yerine şeriat devleti kurmak olduğunu daha önce birçok kez dile getiren RP ile uyum içinde olamayacaklarını ilan etmiştir.

1 Mart 1997 günü MGK Genel Sekreteri Orgeneral İlhan Kılıç tarafından Başbakan Necmettin Erbakan ve Başbakan yardımcısı Tansu Çiller’e verilen ve “Resmî Talepler” olarak nitelendirilen 28 Şubat Kararlarında şüphesiz en çarpıcı istek, devlet okullarına sekiz yıllık zorunlu eğitimin getirilmesi fikri olmuştur. Zira bu fikrin arkasındaki düşünce, ortaokul seviyesindeki İmam Hatip okullarının kapatılmasıdır. Bu karara tepkiler gecikmemiş, Refah Partisi’nin İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı Recep Tayyip Erdoğan, “8 yıla zorlayan büyük vebal altında kalır” diyerek, ilk tepki verenlerden olmuştur. Erdoğan, gençlerin dinlerini öğrenmek için İmam Hatip okullarına gitme haklarının olduğunu belirtirken, “*Bu konuda halka zorlamada bulunmak yanlıştır. Bunu yapan vebal altında kalır*” açıklaması yapmıştır. Erdoğan, “*Önemli olan eğitimin 8 yıl olmasıdır. Kesintili olmasında veya olmamasında neden dayatıyoruz? İster kesintili olarak 8 yılı tamamlasın, isterse kesintisiz olarak, bu konuda illa kesintisiz olacak demenin anlamı nedir?*”⁷⁰¹ sözleriyle, hem kendisinin hem de partisinin bu konu hakkındaki görüşlerini dile getirmiştir.

28 Şubat kararlarının ardından Türk-İş ve DİSK Başkanları da ortak bir bildiriyle laik ve çağdaş demokratik Cumhuriyetin tehlikede olduğu ve Parlatmentonun krize bir çözüm bulacağı ümidiyle, MGK bildirisine destek vermiştir. Birkaç gün sonra Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği (TOBB)’nin de diğer sendikalara katılması, Hükûmeti daha da zor duruma sokmuş ve Hükûmetin derhal gitmesi gerektiği alenen vurgulanır olmuştur. 21 Mayıs’ta da Türk-İş, DİSK, TOBB, TESK ve TİSK ortak bir bildiriyle, demokratikleşmenin durduğunu, basın özgürlüğünün ekonomik saldırılara maruz kaldığını, laik Cumhuriyetin tehdit altında olduğunu ve ülkenin karanlığa doğru gitmekte olduğunu

⁷⁰⁰ Erbakan’ın MGK Bildirisi’ni imzalamayacağını açıklaması, TSK ile RP arasında yeni bir gerginliğe sebep olurken, Başbakan Yardımcısı Tansu Çiller, Türkiye’de laikliğin devam edeceğini ve bunun teminatının kendileri olduğunu, demokrasinin devamının ise Silahlı Kuvvetler olduğunu dile getiriyordu. Öte yandan MGK Kararları’nın Bakanlar Kurulu’na getirilip imzalanmasından sonra Çiller, “*MGK Anayasal bir kuruluştur. Bildirilerini aynen paylaşıyoruz... İlgili bakanlara gereken talimatları veriyoruz... Bildirideki önlemler aynen yerine getirilecektir... MGK, bildirim Anayasa gereği Hükûmet’e yapmıştır... Hükûmet de bütün önlemleri alacaktır... İrtica ile mücadele edecektir*” derken, Erbakan ise “*Çiller Hanımefendi’nin sözlerine aynen katılıyorum. MGK’mızın bildirilerinde yer alan önlemlerin tamamı yerine getirilecektir*” ifadelerini kullanıyordu. Bölügiray, *28 Şubat Süreci 2...*, 220-221. ; “MGK Kararları Bakanlar Kurulu’nda görüşülecek”, *Son Çağrı*, 12 Mart 1997.

⁷⁰¹ *Son Çağrı*, 2 Nisan 1997.

duyurmuşlardır. Bildiriyle irticanın büyük bir tehdit olduğu ve yeni bir Hükûmet kurulması gerektiği de ilan edilmiştir. Sendikalar 16 Haziran'da Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel'le yaptıkları görüşmede de yeni Hükûmet çağrısını tekrarlamışlardır.⁷⁰² Bu da daha önce bahsedilen, iş çevrelerinin siyasete müdahalesi konusunda önemli bir örnek olmuştur.

28 Şubat sürecinde özellikle basın, sivil toplum örgütleri, birtakım kamu görevlilerinin olayların bizzat içerisinde oldukları görülmüştür. Buna dönemin gazete manşetleri ve sivil toplum örgütlerinin faaliyetleri örnek gösterilebilir. Örneğin *“Türkiye sizinle gurur duyuyor”*, *“Muhtıra gibi briefing”*, *“Gerekirse silah kullanılacak”*, *“Her an her şey olabilir”*, *“İç ve dış destek sağlanırsa darbe olabilir”*, *“Ya uy ya çekil”*, *“MGK'ya uyulacak”*, *“Topyekun savaş”*, *“Türban giremez”*, *“Ordudan son uyarı”* gibi manşetler, müdahaleyi davet eden manşetler olarak yorumlanmıştır.⁷⁰³ Yine bu dönemde işlerine son verilen akademisyenler, askerler, gazeteciler, kamu görevlileri düşünülünce asıl yapılmak istenenin hemen her iktidar zamanında rastlanan kadrolaşmayı tasfiye etmek olduğu anlaşılabilir.

Alınan tavsiye kararları, 13 Mart'ta Bakanlar Kurulu tarafından onaylanmış, ancak daha fazlası yapılmamıştır. Ordu'nun sabrı ise altı hafta sonra taşmış, alınan kararlar bu defa ultimatoom şeklinde Hükûmete sunulmuştur.⁷⁰⁴ Ancak burada önemli bir nokta dikkati çekmektedir. O da, 13 Mart 1997 tarihinde Başbakan Necmettin Erbakan'ın MGK kararlarını imzaladığı duyurulmuş, ancak 2013 yılında başlatılan “28 Şubat Post Modern Askeri Darbe Davası” soruşturması sırasında Erbakan'ın kararları imzalamadığı tutanaklar incelenerek teyit edilmiştir. Nitekim dönemin gazetecilerinden Mehmet Ali Birand da katıldığı bir televizyon programında, kendilerinin kandırıldığını ifade ederek, bu bilgiyi doğrulamıştır.

Bu sırada ülkede tehdidin nereden ve hangi şekilde geleceği muamması yaşanmaktadır. Nitekim RP'yi ve onun icraatlarını eleştirenler kadar, haklı bulanlar da vardır. Koalisyon içinde de çatlak seslerin çıkmaya başladığı sıralarda DYP'den ardı ardına istifalar gelmeye başlamıştır. 20 Mayıs günü ANAP Genel Başkanı Mesut Yılmaz, DSP Genel Başkanı Bülent Ecevit, CHP Genel Başkanı Deniz Baykal ve 20 arkadaşının

⁷⁰² Özbudun ve Gençkaya, *a.g.e.*, 125.

⁷⁰³ Ertunç, *a.g.e.*, 479-480.

⁷⁰⁴ Zürcher, *a.g.e.*, 432.

Başbakan Necmettin Erbakan ve Bakanlar Kurulu üyeleri hakkında verdikleri Gensoru Önergesi⁷⁰⁵ bertaraf edilmiş, ancak toplumdaki huzursuzluk gün geçtikçe artar hale gelmiştir.

Gensoru görüşmeleri sırasında söz alan Kâmrân İnan da, “*Halen görüşülmekte bulunan gensorunun, bir iktidar-muhalefet çerçevesinde değil, Türkiye'nin genel havası altında mütalaa edilmesi gerekir. Bu gensoruyu sadece dört partiye mal ederseniz eksik olur; bu, aslında, Türkiye'nin sesidir; Türkiye'de tırmanmakta bulunan gerginlikten rahatsız olan, cepheleşmeden korkan, güven arayan, sosyal ve siyasî barış isteyen, kardeşçe, milletçe el ele yaşamayı isteyen insanlarımızın gensorusudur. Bu gensorunun altında, dört siyasî partiden başka bir işsizler ordusunun imzası var, hayat savaşı veren, yaşama savaşı veren ve büyük çoğunluğu genç olanlar... Bu gensorunun altında, asgarî geçim sınırında yaşayan milyonlarca işçimizin imzası var. Bunun altında, maaş kuyruğunda ölen emeklinin imzası var. Bunun altında, kepenk açamayan, açtığı zaman iş göremeyen esnafımızın imzası var. Bunun altında, ektiğinin karşılığını alamayan ve âdeta unutulmuş bir sınıf şeklinde olan köylü ve çiftçimizin imzası var. Bunun altında, geçinme sıkıntısı içerisinde bulunan memurlarımızın imzası var. Bunun altında, yatırım için çırpınan; ama sisteme güven duymayan iç ve dış sermaye var ve yatırımcılar vardır. Binaenaleyh, bu açıdan bunu mütalaa etmek lazım*”⁷⁰⁶ ifadelerini kullanarak, Gensoruya ve Hükûmetin düşürülmesi yönündeki çalışmaya destek verdiğini göstermiştir.

Necmettin Erbakan, Gensoru tehdidini atlatmıştı, 21 Mayıs'ta Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı Vural Savaş'ın, “yasadıışı bazı eylemlerin odağı olmaya başladığı” gerekçesiyle Refah Partisi hakkında açtığı kapatma davası yeni bir krizin göstergesi olmuştur. Bundan beş gün sonra da Ordu içerisinde İslamcı eğilimleri olduğu düşünülen 161 subayın görevine son verilmiştir. Artık baskı iyice artmıştır ve çekilme vakti gelmiştir. Baskılara daha fazla dayanamayan Necmettin Erbakan, Tansu Çiller ve Muhsin Yazıcıoğlu ile görüşükten sonra, “İki partinin gücüne BBP de büyük vatanseverlikle katıldı” diyerek, 18 Haziran 1997 tarihinde, görevinden istifa etmiştir.⁷⁰⁷

⁷⁰⁵ Başbakan ve Bakanlar Kurulu üyeleri hakkında verilen Gensoru Önergesi içi Bkz. *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 20, Cilt: 27, Yasama Yılı: 2, Tarih: 20.5.1997, s. 9-11.

⁷⁰⁶ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 20, Cilt: 27, Yasama Yılı: 2, Tarih: 20.5.1997, s. 21-26.

⁷⁰⁷ “Erbakan istifa etti”, *Milliyet*, 19 Haziran 1997.

Necmettin Erbakan burada şu ifadeleri kullanmıştır: “*Refah Partisi ile Doğru Yol Partisi’nin 28 Haziran 1996 günü aralarında imzaladıkları ‘Ortak Hükûmet Protokolü ve Ekleri’ belgesindeki taahhütlere uygun olarak ve 28 Haziran 1996 tarihinde Bakanlar Kurulu Listesini onaylamanızla kurulan 54. Cumhuriyet Hükûmeti bugüne kadar yaklaşık bir yıldan beri bütün gücüyle devletimizin yücelmesi, ülkemizin kalkınması ve halkımızın refahı için uyum içinde çalışmıştır. Refah Partisi ve Doğru Yol Partisi arasındaki Koalisyon Protokolü’ne uygun olarak, bu bir yıllık süreden sonra Başbakanlığın Doğru Yol Partisi’ne geçebilmesi için yapmış olduğumuz taahhüde ve iki parti arasındaki mutabakata uymak üzere Başbakanlık görevinden istifa ediyorum.*”⁷⁰⁸ Böylece Aralık 1997 seçimlerinin üstünden henüz bir buçuk yıl geçmiş olmasına rağmen, kurulacak olan üçüncü Hükûmetin hazırlıkları başlamıştır. Bu, Türkiye’de siyasetin istikrarsız ve kırılgan olduğunu bir kez daha kanıtlamıştır.

3.8. Ana-Sol-D Hükûmeti

Artan baskılara daha fazla dayanamayarak Başbakanlık görevinden istifa eden Necmettin Erbakan ve Koalisyon ortakları, imzalanan Protokole göre Erbakan’ın yerine Tansu Çiller’in geçeceğine kesin gözüyle bakarken, Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel, her iki lideri de kızdıracak şekilde, görevi ANAP lideri Mesut Yılmaz’a vermiştir.⁷⁰⁹ Çiller’in buna tepkisi “Köşk darbesi” olurken, Yılmaz da Hükûmeti 9 günde kuracağını iddia etmiştir.⁷¹⁰ Kâmrân İnan’ın “Şark politikasının bütün incelikleri, kaba bir şekilde sergileniyor”⁷¹¹ şeklinde yorumladığı yeni Hükûmet kurma çalışmaları, dış basında da takip edilmiş ve New York Times Gazetesi, Demirel’in seçiminin Türkiye’nin geleceği üzerinde derin etkiler bırakabileceğini vurgularken,⁷¹² Kâmrân İnan’ın “Türkiye’de siyaset temelden çürüktür” ifadelerine yer vererek, Hükûmete başarı şansı tanımamıştır.⁷¹³ Cumhurbaşkanı Demirel’in bu hareketi o gün tam olarak anlayamasa da baskıların daha da artacağından çekindiği ve RP’nin içinde olmadığı bir Hükûmeti göreve getirerek, irtica söylemlerinin bir şekilde önüne geçilebileceğini düşündüğü yorumu yapılabilir.

⁷⁰⁸ *TC Resmî Gazete*, 19 Haziran 1997, S. 23024.

⁷⁰⁹ Zürcher, *a.g.e.*, 432.

⁷¹⁰ *Milliyet*, 21 Haziran 1997.

⁷¹¹ İnan, *Siyaset Yılları*, 225.

⁷¹² “In Turkey, President Must Pick With Care”, *New York Times*, 20 Haziran 1997.

⁷¹³ “Turkey’s Islamic Rule Ends as Secular Leader Takes Over”, *New York Times*, 1 Temmuz 1997.

Ordu'nun aşırı baskısı altında Hükûmeti kurma görevini üstlenen Mesut Yılmaz, Bülent Ecevit'in DSP'si ve DYP'den ayrılan Süleyman Demirel destekçilerinin kurduğu ve Hüsamettin Cindoruk liderliğindeki Demokratik Türkiye Partisi ile kurduğu Koalisyonu 30 Haziran günü açıklamıştır.⁷¹⁴ 7 Temmuz günü Hükûmet Programı okunurken, program üzerindeki görüşmeler 10 Temmuz'da gerçekleştirilmiş ve 12 Temmuz 1997 tarihinde 539 üyenin hazır bulunduğu oylamada, CHP'nin de dışarıdan desteklediği Hükûmet, 256 red oyuna karşılık 281 kabul oyu olarak Meclis'ten güvenoyu almıştır.⁷¹⁵

Kâmran İnan, Hükûmetin 69 sayfalık programının, uzun ve lüzumsuz detaylara yer verdiğini ve günün şartlarına cevap vermediğini dile getirmiştir. Ona göre, olay, "Bir Hükûmet gitti, diğer bir Hükûmet geldi"den ibaret değildir. Ülkede skandalların, yolsuzlukların ve siyasi gerginliğin doğurduğu olağanüstü bir durum olduğunu belirten İnan, köklü reformlar gerektiren, ciddi iç ve dış meselelerin bulunduğu bahisle, *"Türkiye'ye lazım olan, sıradan, zayıf bir Azınlık Koalisyonu değil, geniş tabanlı ve destekli, güçlü bir Hükûmettir"* sözleriyle, geniş tabanlı mutabakat Hükûmetine işaret etmiştir. Hükûmetin yapısını da programı gibi zayıf bulan İnan, dışarıdan destekli bu Hükûmette, beklenenin aksine DSP'nin daha ağır bastığını, ANAP'ta ise hemşerilik ve şahsi yakınlığın esas alındığını vurgulayarak, şunları söylemiştir: *"Cumhuriyet Hükûmetlerinin hepsinde dikkate alınan 'coğrafi denge' prensibi ihmal, hatta ihlal edilmiştir. Sübjektif duygular devlete taşınmıştır. Bu suretle mevcut ağır yükün taşınması değil, yerde kalması esas alınmıştır. Aynı düşünce tarzı programa da yansımış, önemli konu ve reformlar görmezlikten gelinmiştir."*⁷¹⁶ Gerçekten de durum sadece Hükûmet değişikliğiyle izah edilebilecek kadar basit değildir. Zira seçmenin Askerin olduğu kadar, seçmenin de gözü Hükûmetin atacağı adımlara çevrilmiştir. Refah-Yol Hükûmetinden yapılması istenen reformlar, bu defa Ana-Sol-D Hükûmetinden beklenmektedir ve alınan

⁷¹⁴ Ana-Sol-D Hükûmeti Bakanlar Kurulu için Bkz. *TC Resmî Gazete*, 30 Haziran 1997, S. 23035. ; *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 20, Cilt: 30, Yasama Yılı: 2, Tarih: 1.7.1997, s. 81:86, 92:96, 121. ; Başbakanlık Personel ve Prensipler Genel Müdürlüğü, *a.g.e.*, 557-563. ; Hükûmet Programı için Bkz. *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 20, Cilt: 30, Yasama Yılı: 2, Tarih: 7.7.1997, s. 227-245. ; Hükûmet Programı üzerindeki görüşmeler için Bkz. *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 20, Cilt: 30, Yasama Yılı: 2, Tarih: 10.7.1997, s. 394-505.

⁷¹⁵ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 20, Cilt: 31, Yasama Yılı: 2, Tarih: 12.7.1997, s. 4:7, 8:11, 27:32.

⁷¹⁶ İnan, program hakkında devamla şunları söylemiştir:

"Hükûmet programı tümü ile daha ziyade DSP siyasi felsefesini yansıtmaktadır. Bu programda, icra bakanlıklarında olduğu gibi, Anavatan Partisi'ni bulmak zor. Ancak kabul etmek lazım, Türkiye'de Hükûmet programları sadece şekli bir mecburiyeti yerine getirmek olarak görülür. Meclis'te görüşülür ve güvenoyundan sonra rafa kaldırılır, unutulur." "Program", *Zaman*, 4 Ağustos 1997.

kararların uygulanması sanıldığı kadar kolay olmayacaktır. Çünkü bir tarafta irtica söylentileri dururken, diğer tarafta da halkın manevi duyguları yer almaktadır.

Kâmran İnan, 12 Ağustos tarihinde yazdığı, “*Memlekette hava gergin. Hükûmet hiçbir radikal karar alamadı; zam, günlük işler ve söz düellosu. Ecevit’i ziyaret ettim. Hükûmet yapısındaki coğrafi sakatlığı, Doğu’nun ekonomik ve eğitim meselelerini, bürokrasideki kıyımı, dış teşkilat furya ve israfını, dış gelişmeleri, gerginliğin soğutulması lüzumunu anlattım. Doğu için düşündükleri yatırımları anlattı. Meclis havası ağır, herkes gerginlikten rahatsız*” ve 21 Ağustos tarihinde yazdığı, “*Başbakan’ın dili açıldı, konuşuyor; yüksek makamdaki zat susmuyor. Elinde makas, kesilecek kurdele, konuşacak mikrofon arıyor. Cindoruk, ortak olduğu, CHP de destek verdiği Hükûmete vuruyor. ‘Medya-Hükûmet balayı’ devam ediyor. Zam yağmuru kesilmek bilmiyor; toplum şaşkın, ümit arayışında. Dolar dizgin tutmuyor. Vaktiyle ‘Her mahallede bir milyoner yaratacağız’ diyen Demokrat Parti tenkit ediliyor, şimdi her ev milyoner*”⁷¹⁷ notlarıyla, Türkiye’nin Koalisyonlar elinde iyi yönetilmediğini ve halkın bu durumdan hiç memnun olmadığını dile getirmiştir.

Yeni Hükûmetin ilk icraatları herkesin beklediği gibi, 28 Şubat Kararları’nı uygulamak olmuştur. Buna göre 16 Temmuz’da sekiz yıllık ilköğretimi zorunlu hale getiren yasa Meclis’ten geçmiştir. Yasayla birlikte İmam-Hatip Okullarının orta bölümleri kapatılmış, bu da Refah Partisi ve Doğru Yol Partisi’nin yoğun eleştirilerine sebep olmuştur. Tansu Çiller, “Ezanı, Kur’an’ı yasak ediyorlar” şeklinde isyan ederken, RP’de Cuma namazları sonrasında eylem başlatmıştır. Bu eylemler tüm yurttan yaygınlaşırken, “Türban” da siyasal simge haline gelmiştir. Bu doğrultuda birtakım türban eylemleri de yapılmıştır. Hazırlanan yeni vergi reformu ise ikinci eleştiri odağını oluşturmuştur. Öte yandan seçime düşük profilli bir Hükûmetle gitmek isteyen CHP Genel Başkanı Deniz Baykal ile Başbakan Mesut Yılmaz arasında bu yönde bir protokol imzalanmış ve 18 Nisan 1999 yeni seçim tarihi olarak TBMM’ce onaylanmıştır.⁷¹⁸

⁷¹⁷ İnan, *Siyaset Yılları*, 226-227.

⁷¹⁸ Çavdar, *Türkiye’nin...*, 343. ; *Zorunlu eğitimin bir gecede %60 oranında uzatılması, öğretmen yetersizliği, tika basa dolu derslikler ve eğitim materyali eksikliği gibi muazzam sorunlara yol açtı. Eleştiride bulunanlar, bunun ayrıca Türkiye’nin halen Gayri Safi Yurtiçi Hasıla’sının sadece %2,1’ini eğitime harcıyor olmasından da kaynaklandığına işaret ediyorlar; bu oran Mısır, Tunus ya da Ürdün’ün harcadığının üçte biriydi.* Turkish Probe, 12 September 1997, 244’ten aktaran Zürcher, *a.g.e.*, s. 432.

3.8.1. Kâmrân İnan'ın meclis başkanlığına adaylığı

Bu dönemde Hükûmeti bekleyen önemli bir sorun da Meclis Başkanlığı ve Komisyon Başkanlıkları seçimleri olmuştur. Koalisyon ortakları kendi adaylarını seçtirmek için yoğun bir çaba sarf ederken, Başbakan Mesut Yılmaz, Meclis Başkanlığı seçimlerinde açık bir şekilde mevcut Başkan Mustafa Kalemli'den yana tavır almıştır. Başbakan'ın bu tavrını eleştiren Kâmrân İnan, "Birisi Başbakan'ın adayı olup, çıkar ve kaybederse Başbakan'ın otoritesi sarsılır" ifadelerini kullanırken, Meclis Başkanı'nın üzerinde uzlaşılacak bir isim olması gerektiğini, Başkan'ın partilerin değil, Meclis'in Başkanı olacağını, bu nedenle de büyük oy çoğunluğu ile seçilmesi gerektiğini vurgulamıştır.⁷¹⁹ Zira kendisi de bu makam için adı geçen ve aday olmayı düşünenlerden birisidir.

8 Ekim 1997 tarihinde geçici Meclis Başkanı'na adaylık başvurusunu yapan Kâmrân İnan, seçim sürecini şöyle anlatmıştır: *"Genel Başkanım ile görüştim. Kendisinden, adaylardan herhangi birinin yanında gözükmemesini, eşit mesafede kalmasını rica ettim. Bana, hak ettiğimden fazla haksızlık yapıldığını, buna bir yenisinin eklenmemesini söyledim. Meclis Başkanlığı ile tarafsız konuma geçeceğimi, benden kurtulacaklarını belirttim. Parti ailesi reisi olarak adaylar arasında fark gözetmemesi gerektiğine işaret ettim. Genel Başkan, adaylara eşit mesafede kalacağını, kimse için işaret vermeyeceğini, -maalesef verdi- başka adaylar da çıkabileceğini söyledi... İstanbul'dan arkadaşım Birler aradı. Başbakan, Ankara'ya gelerek beni adaylıktan vazgeçirmesini istemiş; Birler reddetmiş. 14 Ekim günü yapılan Başkanlık oylamasında Menderes 145, Kalemli 120, Gökdemir 96, Çetin 76, İnan 32, Uzun 31, Pakdemirli 21 oy aldı. Pakdemirli'ye 68 kişi söz vermiş, 21 oy çıktı. İkinci turda İnan 169, Kalemli 146, Çetin 94, Menderes 28, Uzun 16, Pakdemirli 9 oy aldı. Kalemli, hemen açıklama yaparak çekilmeyeceğini bildirdi; yani 'iki turdan sonra en çok oy alan aday kalır' prensibini çiğnedi; tabii beyanının arkasında Genel Başkan var. Genel Başkan'a, Kalemli ile birlikte üçüncü tura girmemiz halinde ikimizin de kaybedeceğini, Kalemli'nin yalnız girmekle de kaybedeceğini, benim yalnız olmam halinde kazanma şansım bulunduğunu söyledim, nafile. Amaç, yolumu kesmekti. Hükûmet kuruluşlarında yaptığını burada da tekrarladı. 16 Ekim'de yapılan son tur oylamada çevrilen oyunlar meyvesini verdi; Çetin 181, Kalemli 169, İnan 28 çıktı. Genel Başkan hem beni hem de Kalemli'yi elimine etme başarısını gösterdi; menfide hep*

⁷¹⁹ "Başbakan'ın adayı olmamalı", *Zaman*, 4 Ekim 1997.

başarılıdır. Sonunda Çetin 373 oyla seçilirken, Kalemlî 60 oya düştü. İnsanın vatanına olan borcunu ödemesine müsaade etmiyorlar. Kalemlî, Hürriyet Gazetesi'ne, 'Beni tost yaptılar; iki ay önce seçime girmeyeceğimi Genel Başkan'a söyledim; girmemde ısrar etti, seçim sırasında çekilmemi önledi. Meğer Çetin konusunda anlaşmaya varılmış' demiş."⁷²⁰

ANAP, Mustafa Kalemlî, Kâmran İnan, Ekrem Pakdemirli ve Hayrettin Uzun ile Başkanlık yarışına girerken, RP, CHP ve DYP ise birer adayla seçime girmişlerdir. Bu durum kesinlikle ANAP için bir dezavantajdır. Ancak, başta Mesut Yılmaz olmak üzere, parti yönetimi devreye girerek aday sayısını bir ya da ikiye indirme başarısını gösterememiştir. Bu durumu İnan, parti içerisindeki demokrasinin görülmesi açısından önemli görmüştür.⁷²¹ Aslında ANAP, RP'nin oyununa gelmiştir. Çünkü RP, önce kendi adayına, daha sonra Kâmran İnan'a oy vererek, diğer iki ANAP'lıyı saf dışı bırakmayı planlamıştır. DSP'li Hilmi Develi'nin, "Benim o makamda görmek istediğim, sosyal demokrat bir Meclis Başkanı. Bu yönde tavır koyacağım" açıklaması da göstermiştir ki İnan'ı ilk turda destekleyecek sadece RP'dir ve ondan sonraki turlar için pek şans tanınmamıştır.⁷²²

Hükûmet ve Refah-Yol arasında müthiş bir siyasi satranca sahne olan Meclis Başkanlığı seçimlerinin ikinci turunda Kâmran İnan'ı birinciliğe taşıyan RP'liler, daha sonraki oylamalarda kendi adaylarına yönelmişler ve ANAP'lı iki ismi devre dışı bırakmışlardır. Zira Hayrettin Uzun, "Bundan sonra olay partinin kazanmasıdır. Bugün yapacağımız değerlendirmede, partimiz adına gerekeni yaparım" diyerek çekileceğinin sinyalini verirken, Ekrem Pakdemirli ise adaylıktan çekildiğini açıklamıştır. Diğer taraftan Kâmran İnan ve Mustafa Kalemlî'den herhangi birisini çekilmeye razı edemeyen Mesut Yılmaz, İnan'a, "RP'nin size olan desteği devam edecekse ve kendi adaylarını geri çekeceklerse yarışa sizinle devam edelim" derken, kurmayları da İnan'a karşı Kalemlî için kulîs yapmaya başlamışlardır. CHP lideri Deniz Baykal ise Grup toplantısı sırasında, "CHP, bu seçimde çok doğru ve partimize onur kazandıran bir davranış içindedir" tespitini yaparken, Hikmet Çetin'in partinin gücünün de ötesinde bir güce sahip olduğunu belirterek, "Arkadaşımıza destek vermeye devam ediyoruz. Umarım üçüncü tur oylamada daha ileri bir atılım gerçekleştirir ve dördüncü turda Hikmet Çetin'in Meclis Başkanı

⁷²⁰ İnan, *Siyaset Yılları*, 227-229.

⁷²¹ Önal, T. (2014, 18 Haziran). *Kâmran İnan ile söyleşi*. Kâmran İnan'ın evi, Ankara.

⁷²² "TBMM'de başkanlık yarış", *Hürriyet*, 13 Ekim 1997.

*seçilmesini sağlarız” demiştir.*⁷²³ Nitekim Baykal’ın dediği olmuş ve Hikmet Çetin son turda ANAP’ın da desteğini alarak, Meclis Başkanı seçilmiştir. Muhalefetin ANAP’ın adayını engelleme taktiği, Hükûmete dışarıdan destek veren ve Meclis’in beşinci partisi durumunda bulunan CHP’nin adayının seçilmesini sağlamıştır. Böylece bir önceki Meclis Başkanlığı seçimlerinde olduğu gibi, en büyük partinin adayı Başkan seçilir teamülü bir kez daha yıkılmıştır.

Bu dönemde Kâmran İnan’ın ciddi bir demokrasi dersi verdiğini savunan Zaman Gazetesi Yazarı İlknur Çevik, 16 Ekim 1997 tarihli yazısında, İnan’ın Türkiye’de demokrasi dersi vermeye alışık bir politikacı olduğu vurgusunu yaparak, İnan’ın diplomasiden geldiği için birçok konuya çağdaş bir gözle bakabildiğini ve dünyanın yükselen değerlerini temsil eden bir kişiliğe sahip olduğunu ifade etmiştir. Çevik, öte yandan İnan’ın Türkiye’nin menfaatleri için cebinden para harcayarak dünyanın her yerinde lobi faaliyetleri yürütmekten hiçbir zaman sakınmadığını dile getirmiş, Türkiye’nin şahsiyetli bir politika uygulaması için senelerini verdiğini belirtmiştir. Çevik, Türkiye’de demokrasinin yerleşmesi için çaba harcayan kişilerden birisi olarak tanımladığı İnan’ın, liderler sultasını yıkmak için yoğun gayret sarf ettiğini de sözlerine eklemiştir. Diğer yandan “temiz” lafının İnan ve onun gibi bir avuç kalmış insan için geçerli olduğunu vurgulayan Çevik, Refah Partisi’nin Aydın Menderes’in kazanamayacağını anladığı için İnan’a destek verdiğini ifade etmiştir.⁷²⁴

Kâmran İnan’ın da ifade ettiği gibi, eğer Mustafa Kalemli ikinci tur oylamada çekilmiş olsaydı, İnan 300 oyun üzerine çıkabilir ve ikinci turda işi bitirebilirdi. Zira ikinci turda İnan’ın 169, Kalemli’nin ise 146 oyu bulunuyordu. Ancak siyasetin matematiğine güvenilmeyeceği gerçeğini de unutmamak gerekir.

3.8.2. Dışişleri komisyonu başkanlığı seçimi ve İnan krizi

Meclis Başkanlığı seçimlerinin ardından sıra Komisyon Başkanlıklarına gelmiştir. Meclis Dışişleri Komisyonu Başkanlığı da bunlardan birisidir. Bu bağlamda 19 Kasım 1997 tarihinde Türk siyasi hayatında benzerine az rastlanır bir hadise cereyan etmiştir. Meclis Dışişleri Komisyonu Başkanlığı için ANAP ve CHP Murat Karayalçın üzerinde

⁷²³ *Hürriyet*, 15-16 Ekim 1997.

⁷²⁴ “İnan, demokrasi dersi veriyor”, *Zaman*, 16 Ekim 1997.

anlaşırken, RP ve DYP'liler ise Kâmrân İnan'ı aday göstermişler ve seçimi İnan, 11'e karşı 14 oyla kazanmıştır. Başkan yardımcılığına DYP'den Ayfer Yılmaz seçilirken, İnan sonucu, "Komisyonun takdiri" olarak yorumlamış, buna karşılık Karayalçın, "Anlaşılan, anlaşma olmamış" şeklinde tepki göstermiştir. Öte yandan parti yönetiminden de tepki alan İnan, Bülent Akarcalı tarafından, "İnan şahsi politikasını, parti politikasına tercih etti. Her siyasi olayın elbette bir sonucu olacaktır" şeklinde eleştirilmiştir. Gazetecilerin "Anlaşma bozuldu mu?" şeklindeki sorusuna, "Bilmem; benim sorunum değil"⁷²⁵ yanıtını veren İnan, kendisini yine bir siyasi krizin içerisinde bulmuştur. İnan'ın bu makama seçilişi gerçekten bir siyasi krize neden olmuş, ancak olay İnan'ın haberi olmadan gerçekleşmiştir.

Olayı Milliyet Gazetesi'nden Güneri Cıvaoglu, "Vak'a-i İnan" başlığıyla verirken, Baykal'ın Hükûmete destek konusunda aba altından sopa gösterdiğini, Vak'a-i İnan'ın Vak'a-i Hükûmete mi dönüşeceğinin bilinmediğini dile getirmiş ve İnan'ın yıllardır iç dünyasında kırıklıklar yaşadığını ve RP ile DYP'nin tıpkı Meclis Başkanlığı seçimlerinde olduğu gibi, Dışişleri Komisyonu Başkanlığı seçimlerinde de İnan'ı desteklediğini ifade etmiştir. Cıvaoglu, İnan için sağlam bir milliyetçi, yüksek düzeyde entelektüel, ciddi ve saygın bir devlet adamı tanımlamalarını kullanırken, İnan'ın seçilişinin parti yönetimince görüşüleceği ve İnan'a ihraç isteneceği, bunun üzerine İnan'ın ise RP ve DYP oylarına dayanarak Komisyon Başkanlığında kalmayı denemesinin İnan çizgisine yakışmayacağı yorumunu yapmıştır.⁷²⁶ Parti ve Hükûmet kanadında ciddi sarsıntıya sebebiyet veren olay, siyasetin kirli yüzünü bir kez daha göstermiştir. Zira Başbakan Mesut Yılmaz, kendi milletvekilinin arkasında durmayı başaramazken, Deniz Baykal'ın tüm isteklerini yerine getirerek, aslında Hükûmetin bağımsız hareket edemediğini göstermiştir. Böylesine bir seçimde bile kişisel çıkarların siyaset onurundan üstün tutulması ise temiz siyaset anlayışının, kirli politikacılara bir kez daha yenildiğinin göstergesi olmuştur.

Komisyon Başkanlığına seçilmesinin "Körfez Krizi" gibi yansıtılmaya çalışıldığını vurgulayan Kâmrân İnan, "*Dışişleri Komisyonu ihtisas komisyonudur. Olayı siyasileştirmeye gerek yok... Bu defter artık kapandı*"⁷²⁷ ifadeleriyle tavrını ortaya koymuş, ancak CHP yönetiminin baskısından bunalan Başbakan Mesut Yılmaz, İnan'ı ikna etmeleri için Genel Başkan Yardımcısı A. Oktay Güner ile Grup Başkan Vekili Ülkü Güney'i görevlendirirken, yapılan görüşmede İnan'a Hükûmetin geleceği için Komisyon

⁷²⁵ "Hükûmete içerden gol", *Zaman*, 21 Kasım 1997.

⁷²⁶ "Vak'a-i İnan", *Milliyet*, 22 Kasım 1997.

⁷²⁷ "İnan, geri adım atmıyor", *Zaman*, 22 Kasım 1997.

Başkanlığını CHP'ye bırakması gerektiği ve muhalefet partilerinin oyununa gelmemesi söylenmiştir. Bu makama milletvekillerinin oylarıyla seçildiğini kaydeden İnan ise *“Komisyon Başkanlıkları, politik organlar değillerdir. Ben bu görevi 20 yıl önce de yaptım. Liderlerin ve partilerin komisyonları parsellemesi milli iradeye aykırıdır. Ben, içtüzük gereği milletvekillerinin gizli oyuyla seçildim. Bu tartışmaların dozu kaçtı. Baykal, Karayalçın'a sahip çıkıyorsa, bizim sahip çıkacağımız insan yok mu? İhraç edilme tehdidi bile beni kararımdan döndüremez”*⁷²⁸ şeklinde konuşmuş ve inandıkları için hem kendi partisi ve liderin hem de diğer parti liderlerine meydan okumuştur.

Deniz Baykal'la bir araya gelen Başbakan Mesut Yılmaz ise Komisyon seçiminde ortaya çıkan sonucun parti içi bir mesele olduğunu belirtmiş ve Baykal'a gereğini yapma sözü vermiştir. Yılmaz-Baykal görüşmesi devam ederken, ANAP Grup Yönetim Kurulu olağanüstü toplantıya çağırılmış, ancak herhangi bir karara varılamamıştır. Yılmaz ise partili arkadaşlarına, *“Kâmrân İnan'ı onore edecek ve çekilmesini sağlayacak bir formül bulacağım”* demiştir.⁷²⁹ Yılmaz ayrıca, CHP'nin Komisyon seçimi sonrasında gösterdiği tepkiyi de *“haklı”* bulduğunu ifade etmiştir.⁷³⁰ Tabii Yılmaz bunu Bakanları hakkında verilen Gensoru önergelerinde CHP'nin desteğini sağlamak için yapmıştır. Bakan Yaşar Topçu hakkında hazırlanan Gensoru oylamasına katılmama karşılığında, İnan'ın istifasının istenmesi ve bunun sözünün verilmesi, Türk siyasetindeki çürümüşlüğü göstermesi bakımından dikkat çekicidir.

Mesut Yılmaz, Yaşar Topçu hakkındaki Gensoru için CHP'yi bilgilendirirken, basın mensuplarına yaptığı açıklamada: *“Yaşar Topçu hakkındaki Gensorunun muhatabının ben olduğumu söyledim. Hükûmet kararludur ve Bakanın şahsi inisiyatifî söz konusu değildir”* ifadelerini kullanmış, Baykal ise Başbakan'ın *“Şövalyeye bir tavır”* içinde olduğunu beyan ederek, şunları dile getirmiştir: *“Başbakan, siyasi sorumluluk göstererek, Bakanın uygulamalarına sahip çıkıyor. Ama bizim açımızdan bunun kararımızı değiştiren bir yanı yok. Biz bu konuda daha önceki anlayışımızı sürdüreceğiz.”*⁷³¹

Nitekim parti içi ve dışı baskılara dayanamayan Kâmrân İnan, *“Ya ben ya Hükûmet ikileminde memlekette tartışma yaratmayı uygun bulmadım”* diyerek, istifa gerekçesini

⁷²⁸ “Yönetim bastırıyor, İnan direniyor”, *Zaman*, 25 Kasım 1997.

⁷²⁹ “Kriz İstifayla aşıldı”, *Hürriyet*, 26 Kasım 1997.

⁷³⁰ “Topçu'ya karşı İnan”, *Zaman*, 26 Kasım 1997.

⁷³¹ “CHP'ye bilgi”, *Hürriyet*, 26 Kasım 1997.

açıklamış, Komisyon Başkanlığı ile Komisyonun kaderinin birleştirilmesinin doğru olmadığını kaydetmiştir. Aldığı ilk yaranın bu olmadığını, tüm yaralarını rejim ve devlet uğruna aldığını belirten İnan, şöyle devam etmiştir: “*İtiraf ediyorum ki sorumlu bir siyasi parti hiçbir Komisyon Başkanlığı kavgasını bir Hükûmet bunalımına dönüştürmez. Pek yakıştıramadım. Türkiye’nin bu kritik döneminde bunalıma sebebiyet vermek istemediğimden faturasını ben kabul ettim. Oysaki Komisyon Başkanlığını Meclis Başkanlığı seçimi sonrası bana partim teklif etti. Şimdi Komisyonda bana oy verenlere karşı mahcubum oylarını muhafaza edemedim.*”⁷³² Böylelikle Hükûmet krizine dönüşen Komisyon Başkanlığı, İnan’ın bertaraf edilmesiyle, CHP’li Murat Karayalçın’a verilmiştir. Bu da demokratik Türkiye’nin demokratik olmayan uygulamalarından birisi olarak tarihe geçmiştir.

Zaman Gazetesi’nde Fehmi Kuru “Dıştan destek” başlıklı yazısıyla, Komisyon Başkanlığı koltuğunu dolduracağına kimsenin kuşkusunun bulunmadığı Kâmrân İnan’ın CHP’ye boyun eğmek zorunda bırakıldığını kaydederek, bunun bizzat Başbakan Mesut Yılmaz tarafından gerçekleştirildiğini de eklemiştir. Kuru, Komisyon Başkanlığı seçimi ve sonrasında yaşananları, “Türkiye’de seçim kavramının içini boşaltma sürecinin bir başka uzantısı” olarak değerlendirmiştir. Seçimden birinci çıkan partiyi iktidara getirmeyen, geldiğinde de alaşağı eden bu sistemin İnan’ı dışlayarak, milletvekillerinin tercihine saygı duymadığını vurgulayan Kuru, “CHP’nin şark kurnazlığıyla, bir bezirgân gibi davrandığını, ANAP’ın ise kendi iktidarının altını oyduğunu”⁷³³ belirterek, bir yandan İnan’ın siyasi kişiliğine destek vermiş, diğer yandan da yapılan seçimlerin neticesi ne olursa olsun, birtakım çıkar odaklarının ve bu odakları meydana çıkaran yönetim sisteminin kendi doğrularını ülkeye dayatmaya çalıştığını vurgulamıştır.

Büyük bir siyasi krize dönüşen bu olayı Kâmrân İnan, daha sonra şu şekilde anlatmıştır: “*19 Kasım’da yapılan Dışişleri Komisyonu Başkanlık seçiminde, ANAP’tan bir üye ve CHP’liler Karayalçın’ı aday gösterirken RP ve DYP’liler beni gösterdi. Aday olmadığımı, ancak yapılan beyanları saygıyla karşıladığımı söyledim. Oylamada 12-12 çıktı. İki gün sonra yenilenen oylama neticesi İnan 14, Karayalçın 11 çıktı. Toplantı sonunda televizyon kanalları, basın etrafımı sardı; zor bir dönemde dış politikada Hükûmete yardımcı olmaya çalışacağımızı söyledim. ‘CHP Hükûmeti bozar mı’ sualine,*

⁷³² “İnan krizi çözüldü”, *Milliyet*, 26 Kasım 1997.

⁷³³ “Dıştan destek”, *Zaman*, 27 Kasım 1997.

*Hükûmetin, bir Komisyon Başkanlığı pamuk ipliğine bağlanamayacağını söyledim. İş büyütüldü, politize edildi... Dışişleri Komisyonu Başkanlığı krizi büyüdü. Meclis Dışişçiler'den bildirdiler: Parti, beni, NATO parlamenterleri heyeti listesinden çekmiş. Genel Merkeze davet edildim; Komisyon Başkanlığından çekilmediğim takdirde Hükûmet bunalımı doğacağını bildirdiler. Grup Yönetim Kurulu'nun toplanarak partiden ihraç edilmemi görüştüğü ifade edildi. Saygı duyduğum iki milletvekilimiz bana gelerek Hükûmetin düşme noktasında olduğunu, Başbakan'ın zor durumda bulunduğunu, her şeyin bana bağlı olduğunu söyleyerek Başbakan'la görüşmemi telkin ettiler. Görüşme talebinde bulunmayacağımı, ancak çağrılırsam gidebileceğimi söyledim. Çağırıldı, Meclis'teki odasında görüştük. Komisyon üyeliğinden istifa kâğıdımı önceden hazırlamıştım; kendisine sundum, rahatladı. Basına, 'Türkiye'nin bugünkü kritik şartlarında Hükûmet bunalımına sebebiyet vermek istemediğimi, Baykal'ın işi bu derece büyütmesini ciddi bulmadığımı, yapılanın demokrasiyi zedeleyeceğini' söyledim. Yine fırtınalı bir koridordan geçtim; bu kaçınıcı oluyor... Bir törende karşılaştığım Sayın Demirel, iki elimi tutarak, 'Yine sana düştü' anlamında sözler etti, sıcak davrandı. Telefonlar, kızanlar, tenkit edenler, takdir edenler, biri telefonda ağlıyordu; bir genç telefonda, 'Tarih bunu sizin lehinizde yazmayacaktır' dedi. Kızgın bir faks geldi. Bir başka genç, 'Neden her zaman yolunuz kesiliyor' diye sordu.'*⁷³⁴

Kâmran İnan'ın yolu bir kez daha kesilmiş ve istifa etmiştir, daha doğrusu ettirilmiştir. Bu durum kimilerini sevindirirken, İnan'ın da anlattığı gibi, birtakım insanları da üzümüştür. "Hayır Diyebilen Türkiye"yi savunurken gösterdiği ilkeli tavrı, istifa ederken göstermediğini söyleyenler de olmuştur. İstifayla birlikte yara alan şeyin ilkeli siyaset anlayışı olduğu vurgulanmış ve İnan'ın istifası, "siyasetin kokuşmuş kütüğüne bir zafer nişanesi olarak çakıldı" şeklinde yorumlanmıştır. Bunun yanında, İnan'ın istifası CHP'ye yazılmış artı puanlar olarak da algılanmış, CHP, İnan'ı mağlup ederek, zor bir sınavı başarıyla vermiştir. Ancak her ne olursa olsun, İnan'ın geniş kitlelerce alkışlanan görüşleriyle siyasette tok bir ses olduğu da söylenmiştir.

1997'nin son günü için Kâmran İnan, not defterine şu satırları yazmıştır: "Zor bir yıl oldu; 4 sevdiğim kıymetli insanı; Turgut, Sabahattin, Feyyaz ve Mustafa'yı götürdü; az daha rejimi de götürüyordu. İlk Koalisyon Hükûmeti itile-kakıla gitti; yerine yamalı bohça

⁷³⁴ İnan, *Siyaset Yılları*, 231-233.

Hükûmeti geldi; 6 ayı memur kıyımı ve lafla geçiren bir Hükûmet... Türkiye ve dünyada zor geçen, kötü izler bırakan bir yıl... El Nino tabiat afetleri, Afrika ve Cezayir'de katliamlar, Avrupa Birliği'nde yediğimiz şamar; NATO genişlemesinde söz sahibi olmadık. Enflasyon yüzde 100'ü, dolar 200 bini geçti. Öğrenciler yine sokaklarda; insanlar mutsuz; Meclis ümitsiz, siyasi hayat kalitesiz, devlet sahipsiz; her şey çürümüş; çıkış görünmüyor; sistem intihara gidiyor. Yüzyılın bitmesine iki yıl kala Türkiye'nin sergilediği manzara içler acısı; yetersiz insanların idaresine mahkûm edilmiş şanssız Türkiyem...''⁷³⁵

3.8.3. RP'nin kapatılması ve Ana-Sol-D hükûmetinin sonu

14 Ocak 1998'de ANAP Grup toplantısında söz alan Kâmran İnan, partinin halktan koparak 1950'lerdeki CHP'nin durumuna düştüğünü ve bundan sonra gelecek seçimin de çözüm getirmeyeceğini ifade etmiştir. Bir gün sonraki, *“Meclis'in çalışmaya niyeti yok; bir türlü çoğunluk sağlanamıyor, herkes nefesini kesmiş Anayasa Mahkemesi'nin RP hakkındaki kararını bekliyor. Bazı gazete ve televizyonlar gruptaki konuşmamı, İçişleri Bakanı'ni istifaya davet edişimi verdi. Meclis salonu balkonundan bakıldığında aşağının perişan hali görülüyor. Eller cepte, telefonlar kulakta, hatibe ve Meclis'e saygı sıfır, liderler geldiğinde Ayvalıklılar sırada... Meclis koltukları münakaşası devam ediyor. Diyalog Grubu'nda Uzakdoğu ekonomik krizinin Türkiye'ye yansımalarını konuştuk. Meclis Başkanı'ni ziyaret ederek tasarruf konusunu görüşmeyi kararlaştırdık. 16 Ocak'ta RP'nin kapatılma kararı çıktı”*⁷³⁶ notları ise ülkenin gidişatı ve var olan endişeleri göstermesi bakımından dikkat çekicidir.

Refah Partisi'nin kapatılmasına iki karşı oyla karar veren Anayasa Mahkemesi, gerekçeli kararda, laiklik kavramına açıklık getiren değerlendirmelerde bulunarak, kapatmanın temel gerekçesini, *“Refah Partisi'nin laiklik karşıtı hareketlerin odağı haline gelmesi”* olarak göstermiştir. Ayrıca, Necmettin Erbakan'ın Meclis'te türban konusunda yaptığı konuşmalar, parti üyelerinin yaptıkları açıklamalarla kamu kuruluşları ve üniversitelerde türban takmayı teşvik etmesi, bazı milletvekillerinin çeşitli yerlerde yaptıkları laiklik ve Atatürk karşıtı konuşmalar, Adalet Bakanı'nın tutuklu Sincan Belediye Başkanı'nı cezaevinde ziyaret etmesi, Erbakan'ın Başbakanlık Konutunda tarikat

⁷³⁵ İnan, *Siyaset Yılları*, 235-236.

⁷³⁶ İnan, *Siyaset Yılları*, 238.

liderlerine iftar yemeği vermesi de kapatma gerekçesinde ileri sürülen bazı olaylardır.⁷³⁷ Bu kararla birlikte Milli Görüş çizgisinin bir partisi daha kapatılmış ve Erbakan dâhil, birçok partiliye siyaset yasağı getirilmiştir. Bunun demokratik olup olmadığı tartışılrsa da RP'nin uygulamaları gerçekten laikliğe ve Anayasal düzene karşı çıkış olarak algılanmış ve RP'li yöneticiler iktidarın nimetlerinden yararlanırken, değiştirmeye çalıştıkları statükonun bir gün kendilerini değiştireceğini düşünmemişlerdir.

Milli Görüş siyasetini bastırma girişimleri tüm hızıyla sürerken, RP'nin kapatılması ve Necmettin Erbakan'a beş yıl için siyaset yasağının getirilmesi, başlatılan bastırma hareketinin son halkasını oluşturmuştur. Öte yandan yine aynı dönemde İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın Siirt'te yaptığı bir konuşma sırasında, Ziya Gökalp'in Türkiye'deki minareleri süngüye benzettiği bir şiirinden alıntı yapması sonrasında, Erdoğan hakkında dinsel nefreti kışkırtmak iddiasıyla dava açılmıştır. İki ay süren mahkeme sonucunda Erdoğan, 10 aylık hapis cezasına çarptırılmıştır. Diğer taraftan başka RP'li Belediye Başkanları ve Müslüman (resmî olarak 'müstakil') İşadamları Derneği (MÜSİAD)'ne de çeşitli davalar açılmıştır. Tüm bu davalar devam ederken, yeniden örgütlenen Milli Görüşçülerden 41 eski RP milletvekili 23 Şubat 1998'de Fazilet Partisi (FP)'ni kurmuştur. Meclis'teki arkadaşlarının da katılımıyla sandalye sayısı bir anda 140'ı bulan FP, parlamentonun en büyük siyasi grubu haline gelirken, Ana-Sol-D

⁷³⁷ RP'nin kapatılma kararı şu şekildedir:

“1- Laik Cumhuriyet ilkesine aykırı eylemleri nedeniyle Anayasa'nın 68. Ve 69. Maddeleriyle 2820 Sayılı Siyasi Partiler Yasası'nın 101. Maddesinin (b) bendi ve 103. Maddesinin birinci fıkrası gereğince RP'nin kapatılmasına, Haşim Kılıç ve Sacit Adalı'nın karşı oyları ve oyçokluğuyla,

2- Beyan ve eylemleriyle partinin kapatılmasına neden olan, Konya Milletvekili Necmettin Erbakan, Kocaeli Milletvekili Şevket Kazan, Ankara Milletvekili Ahmet Tekdal, Rize Milletvekili Şevki Yılmaz, Ankara Milletvekili Hasan Hüseyin Ceylan ve Şanlıurfa Milletvekili İ. Halil Çelik'in milletvekilliklerinin Anayasa'nın 84. Maddesinin son fıkrası hükmü gereğince, gerekçeli kararın resmî Gazetede yayımlandığı tarihte sona ermesine, oybirliğiyle,

3- Beyan ve eylemleriyle partinin kapatılmasına neden olan üyeleri Necmettin Erbakan, Şevket Kazan, Ahmet Tekdal, Şevki Yılmaz, Hasan Hüseyin Ceylan, İ. Halil Çelik ile Şükrü Karatepe'nin, Anayasa'nın 69. Maddesinin sekizinci fıkrası gereğince gerekçeli kararın Resmî Gazetede yayımlanmasından başlayarak beş yıl süre ile bir başka partinin kurucusu, üyesi, yöneticisi ve deneticisi olamayacaklarına, oybirliğiyle,

4- Davalı partinin tüm mallarının 2820 sayılı yasanın 107. Maddesi gereğince Hazine'ye geçmesine, oybirliğiyle,

5- Bir trilyon iki yüz otuz altı milyar lira devlet yardımının Parti'ye ödenmemesine ilişkin 12.1.1998 günlü, E. 1997/1 (Siyasi Parti-Kapatma) sayılı tedbirin, gerekçeli kararın Resmî Gazetede yayımlana kadar devamına, oybirliğiyle,

6- Gereğinin yerine getirilmesi için karar örneğinin, Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığı'na, Başbakanlığa ve Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı'na gönderilmesine, oybirliğiyle, 16.1.1998 günü karar verilmiştir.” “Refah kapatıldı”, Milliyet, 17 Ocak 1998.

Hükûmeti ise bu sırada kendilerini destekleyenlerin önemli bir bölümünü küstürmeden, Orduyu hoşnut etme girişimleriyle meşgul olmuştur.⁷³⁸

Bu dönemde Hükûmet, Cumhuriyet tarihinin en yüksek seviyelerine tırmanan enflasyonla da savaşmak zorunda olduğundan, Rusya'da meydana gelen ekonomik kriz Türkiye'yi de derinden etkilemiştir. Bunun üzerine Bakanlar Kurulu'nun acil özelleştirme kararı alması ve bu özelleştirmeler sırasında Başbakan Mesut Yılmaz'ın da adının karıştığı bir yolsuzluk skandalının patlak vermesi, ardından Hükûmet hakkında verilen Gensoru Önergesine CHP'nin de destek vermesi ile 25 Kasım 1998 tarihinde, ayrı ayrı yapılan oylamalar neticesinde Devlet Bakanı Güneş Taner 315, Başbakan Mesut Yılmaz Başkanlığındaki Bakanlar Kurulu ise 314 güvensizlik oyuyla düşürülmüştür.⁷³⁹ Böylece Cumhuriyet Tarihi'nde Gensoru ile düşürülen ikinci hükümet Ana-Sol-D Hükûmeti olmuştur.

3.9. Bülent Ecevit'in Azınlık Hükûmeti

Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel, Başbakan Mesut Yılmaz'ın istifasının ardından yeni Hükûmeti kurma görevini Bülent Ecevit'e vermiş,⁷⁴⁰ ancak Ecevit tüm uğraşlarına rağmen Hükûmeti kuramamış ve görevi iade etmiştir. Bunun üzerine Cumhurbaşkanı, Yalım Erez'i görevlendirmiştir. Erez'in de çalışmaları boşa çıkmış ve 43 gün sonra görevi Cumhurbaşkanı'na iade etmiştir.⁷⁴¹ Parlametonun feshinin bile konuşulduğu bu günlerde, ülkeyi erken seçime götürecek ismin Ecevit olması yönünde fikir birliğine varılmıştır. DYP'nin Ecevit'in kuracağı Azınlık Hükûmetini destekleyeceğini açıklaması üzerine, 11 Ocak 1999 günü Ecevit'in Azınlık Hükûmeti açıklanmıştır.⁷⁴² 17 Ocak günü yapılan güven

⁷³⁸ Zürcher, a.g.e., 433.

⁷³⁹ *TC Resmî Gazete*, 26 Kasım 1998, S. 23535. ; Hükûmetin düşürülmesinin ardından söz alan mesut Yılmaz şu ifadeleri kullanmıştır:

"Sayın Başkan, değerli milletvekilleri; biraz önce yapılan oylamayla, cumhuriyet tarihimizin en uzun süreli azınlık Hükûmetinin görevi sona ermiştir. Ben İnaniyorum ki, 55 inci Hükûmetin 17 aylık icraatıyla ilgili asıl kararı, yakında, milletimiz kendisi verecektir.

Hükûmetimizin göreve gelmesinde güvenoyu veren, getirdiğimiz bütçeye güvenoyu veren, getirdiğimiz yasa tasarılarını destekleyen veya kabul oyu vermeyerek denetim görevini yerine getiren Yüce Meclisin bütün değerli üyelerine, Hükûmetim adına şükranlarımı sunuyorum." *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 20, Cilt: 66, Yasama Yılı: 4, Tarih: 25.11.1998, s. 277:280, 297:299.

⁷⁴⁰ *TC Resmî Gazete*, 3 Aralık 1998, S. 23542.

⁷⁴¹ *TC Resmî Gazete*, 7 Ocak 1999, S. 23576.

⁷⁴² *TC Resmî Gazete*, 11 Ocak 1999, S. 23580. ; *Milliyet*, 11 Ocak 1999. ; Ecevit'in Azınlık Hükûmeti Bakanlar Kurulu için Bkz. *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 20, Cilt: 69, Yasama Yılı: 4, Tarih: 12.1.1999, s. 66-67.

oylamasında ise 495 üyeden 188'inin red oyuna karşılık, 306 kabul oyu alan Hükûmet Meclis'ten güvenoyu almayı başarmıştır.⁷⁴³

Türkiye'yi 18 Nisan 1999 tarihinde yapılacak olan seçimlere götürecek olan Bülent Ecevit'in Azınlık Hükûmetinin kuruluşundan yaklaşık bir ay sonra, 16 Şubat'ta PKK terör örgütü elebaşı Abdullah Öcalan'ın sığındığı Kenya'da ABD güçleri tarafından yakalanarak, Türkiye'ye teslim edileceğinin bildirilmesi ve MİT mensuplarının özel bir uçakla Kenya'dan Öcalan'ı alarak Türkiye'ye getirmesi, ülkede görülmemiş bir sevince neden olmuştur. Çünkü Türkiye, 1984'ten beri terörle mücadeleye yaklaşık 30 bin evladını şehit vermiştir.

16 Eylül 1998'de Kara Kuvvetleri Komutanı Atilla Ateş'in Hatay'da Abdullah Öcalan'ı barındırdığı konusunda Suriye'yi sert bir dille eleştirmesi, ardından ise Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel'in Suriye'ye karşı güç kullanılabileceği konusunda açıklama yapması sürecin en önemli dönüm noktaları olmuştur. Türk Silahlı Kuvvetleri'nin bölgeye askeri güç sevk etmesi, Türkiye'yle savaşmaktan çekinen Suriye'yi Ekim 1998'de Adana Mutabakatını imzalayarak, Öcalan'ı sınır dışı etmek zorunda bırakmıştır. Ardından Öcalan'ın Moskova'da bulunduğu bilgisi ABD tarafından Türk yetkililere iletilmiş ve 33 gün sonra Öcalan Moskova'yı da terk ederek, Roma'ya sığınmıştır. Ocak 1999'da Roma'dan tekrar Moskova'ya giden Öcalan, burada fazla dayanamayıp Atina'ya gitmiştir.⁷⁴⁴ Bu dönemde Öcalan'a en fazla sahip çıkan ülke Yunanistan olmuştur. Yunanistan bunu yaparken, her zaman olduğu gibi, Avrupa Birliği ülkelerini de yanına almaya çalışmıştır.

Yunanlı parlamenterlerin Abdullah Öcalan'a sığınma hakkı verilmesi için Avrupa Parlamentosu'na yaptıkları başvuru ve Yunan Dışişleri Bakanı Pangalos'un "Öcalan gelirse, onu tutuklamayız" ifadeleri Türk-Yunan ilişkilerinde yeni bir krizin doğmasına neden olurken,⁷⁴⁵ New York Times'ın haberine göre, Kenya'nın Başkenti Nairobi'de Yunan Büyükelçiliği'ne sığınan Öcalan, Kenyalı yetkililerce teslim alınmıştır. Türkiye'de arananlar listesinin başında gelen Öcalan, Yunan Büyükelçiliği'nden iltica talebinde bulunmuş, ancak yetkililer bunu kabul etmemiştir. Öcalan'ın İtalyan avukatı Luigi

⁷⁴³ T.B.M.M. *Tutanak Dergisi*, Dönem: 20, Cilt: 69, Yasama Yılı: 4, Tarih: 17.1.1999, s. 175:177, 201:224.

⁷⁴⁴ Uzgel, İ. (2008). Abdullah Öcalan'ın Yakalanması. *Türk Dış Politikası...*, Cilt II, 296.

⁷⁴⁵ "Atina Apo'yu bekliyor", *Milliyet*, 10 Şubat 1999.

Saraceni, Öcalan'ın güvenliği için İtalyan Hükûmetine seslenirken, 15 kişilik bir heyetin de Avrupa Birliği Başkentlerinde diplomatik bir çalışma başlatacaklarını bildirmiştir. Türkiye'nin Öcalan'ı yargılamak için söz verdiği ve ABD dâhil olmak üzere birçok ülkenin Öcalan'ı terörist ilan ettiği de vurgulanmıştır. Haberde, Öcalan'ın sadece Yunanistan'dan değil, Rusya ve İtalya'dan da sığınma talebinde bulunduğu bildirilmiş, diğer PKK yöneticilerinin ise Fransa ve Almanya'da nabız yokladığı vurgulanmıştır.⁷⁴⁶ Öcalan'ın Kenya'da olduğu haberi Türkiye'ye ulaşır ulaşmaz, yetkililer harekete geçmiş ve operasyonu başlatmışlardır. Özel bir uçakla Nairobi'den alınan Öcalan, Türkiye'ye getirilmiştir.

Operasyonun ardından bir açıklama yapan Başbakan Bülent Ecevit, şunları söylemiştir: *“Bu sabaha karşı saat 03.00'dan itibaren bölücü terör örgütünün başı Türkiye'dedir. Dünyanın neresinde olursa olsun devletimizin onu ele geçireceğini söylemiştik. Bu devlet sözü yerine getirildi. Bütün dünyadan dışlanan Abdullah Öcalan sonunda kendisini Türkiye'nin kucagında buldu. Yaptıklarının ve yaptırdıklarının hesabını artık Türk adaletine verecektir. Bölücü terörle Türkiye'de bir yere varılamayacağını, devletimizle baş edilemeyeceğini artık herkes anlamıştır.”* Ecevit, diğer taraftan da terör örgütünün içindeki gençlere çağrıda bulunarak, şu ifadeleri kullanmıştır: *“Bölücü örgütün elebaşı Apo'nun tuzağına, onun adamlarının tuzağına, bunlara destek verenlerin tuzağına düşmüş olan gençlere seslenmek istiyorum. Dağlarda, mağaralarda hem kendini ateşe atan hem de analara, babalara ve tüm milletimize derin acılar çektiren gençlere çağrıda bulunmak istiyorum: sizler yıllardan beri cinayetlere alet edilirken, dağlarda, mağaralarda sürüm sürüm süründürülürken, lider sandığınız kimse, elini sıcak sudan soğuk suya sokmadan konaklarda refah içinde yaşıyordu. Kimi işbirlikçileri de bazı Avrupa ülkelerinde refah içinde yaşıyordu. Onların tezgâhına düşen gençlere sesleniyorum: artık çıkmaz yolun sonuna geldiniz. Kendinizi devletin adaletine teslim edin. O zaman kuşkusuz milletimiz de bugün Meclis gündemindeki Pişmanlık Yasası'ndan yararlandırılmanızı sağlayacaktır.”⁷⁴⁷*

Bülent Ecevit, daha sonraki yıllarda Abdullah Öcalan operasyonunun bilinmeyen yönlerini şu şekilde anlatmıştır:

⁷⁴⁶ *New York Times*, 16 Şubat 1999. ; Öcalan'ın yakalanma ve yargılanma süreci için Bkz. Tunçay (Vd.), *Cumhuriyet...*, C. 4, 616-619.

⁷⁴⁷ “Apo Türkiye'de”, *Milliyet*, 16 Şubat 1999.

“Biz o azınlık Hükümetini kurduktan sonra ilk iş olarak, ortalığı da karıştırmadan Abdullah Öcalan konusunu nasıl çözebiliriz, onun üzerinde durduk. O arada Abdullah Öcalan bildiğiniz gibi bazı ülkelerde dolaşıyordu ve bazı dost ve müttefikimiz ülkeler, başta İtalya, Almanya, Yunanistan olmak üzere ona büyük itibar gösteriyorlardı. Bir ara Abdullah Öcalan’ın Afrika’da olduğunu öğrendik ve orada izini sürmeye başladık. Başladık, derken tabii bunları yapan MİT’ti. Çok iyi çalıştı MİT. Sessiz sedasız, hiç ortalığı ayağa kaldırmadan ve benimle de günü gününe görüşerek, yani ‘nerede olabilir, nereye gidebilir, ne yapabiliriz’ diye... Bunu çok büyük gizlilik içinde yürüttük. Devlet yönetiminde de son derece sınırlı kişiler haberi oldu; Cumhurbaşkanı, Genelkurmay Başkanı... o kadar. Hiç etrafa duyurmadık. Burada sır tutabilmek çok önem taşıyordu. Onu başarabildik.” Ecevit, öte yandan Öcalan’ın nasıl izlendiği sorusuna ise tuttıkları özel bir uçakla arama yaptıklarını ve günü gününe Öcalan’ın uçağının izlendiğini cevabını vermiştir.⁷⁴⁸

Abdullah Öcalan’ın yakalanma haberi duyulunca, Avrupa’nın birçok kentinde Yunan Büyükelçilikleri PKK’lıların baskınına uğramış ve çalışanları rehin alınmıştır. Bunun üzerine, Avrupa ülkeleri her türlü yaptırım kararının alınacağını açıklamış ve bu hareketin bir terör eylemi olduğunu duyurmuşlardır.⁷⁴⁹ Hükümet ise 21 Şubat günü yayınladığı bir genelgeyle, Öcalan’ın Türk adaletine teslim edilmesiyle terörle mücadelede yeni bir aşamaya girildiğini vurgulamış, toplumsal barışın sağlanması için Pişmanlık Yasası’nın 18 Nisan seçimlerinden sonra ancak çıkarılabileceğini ifade etmiş ve isteyenlerin yasayı beklemeden, hemen teslim olabileceklerini belirtmiştir. Buna göre:

“1- Terör örgütüne katılmak zorunda kalanların, seçim sonrasında çıkarılacak Pişmanlık Yasası’na geçmişe dönük hükümler konulmak suretiyle, pişmanlık yasalarıyla daha önce getirilmiş olanaklardan yararlanmaları için devlet olarak çağrıda bulunulması ve bu çağrının bölgede devleti temsil eden valiler tarafından yapılması,

2- Bu çağrı sırasında valilerimizin terör örgütü mensubu olmakla beraber suç işlememiş olanlara, verdikleri bilgilerle örgüt elemanlarının yakalanmasını kolaylaştıranlara veya yeni suçlar işlenmesini önleyenlere ceza verilmeyeceği,

⁷⁴⁸ Akar ve Dündar, a.g.e., 465.

⁷⁴⁹ “Apo Türkiye’de”, *Sabah*, 16 Şubat 1999.

örgüt mensubu olup da suç işleyenlerden itiraflarıyla örgütün çözülmesine hizmet edenlerin ise cezalarının hafifleyeceği açık bir şekilde duyurularak kendiliklerinden adalete teslim olmalarını istemeleri,

3- Bakanlıklar ve diğer kamu kuruluşlarından mevzuatları gereğince tutukluların meslekî eğitim ve rehabilitasyonu ile görevli olanların bu şekilde teslim olacaklara meslekî ve teknik eğitim verilmesine, yasanın çıkmasını beklemeden başlamaları için bütün önlemleri almaları ve gerekli kaynakların ayrılması için, ilgili kamu kurum ve kuruluşları nezdinde girişimde bulunmaları, uygun görülmüştür.”⁷⁵⁰

31 Mayıs 1999 tarihinde İmralı Adası’ndaki Devlet Güvenlik Mahkemesi’nde yargılamasına başlanan Abdullah Öcalan, yakalandıktan sonra kötü muamele görmediğini belirtmiş ve şehit ailelerinden özür dilemiştir. Tabi bu durum o an duruşmayı izleyen şehit aileleri üzerinde nasıl bir etki bırakmıştır bilinmez. Ancak Öcalan bir yandan özür dilerken, diğer yandan da Türkiye’yi İtalya, Rusya, Suriye, Yunanistan ve Almanya’daki PKK yandaşlarıyla tehdit etmiştir. Kendisinin idam edilmesi halinde çok daha fazla kan döküleceğini dile getirmiş, bağışlanması durumunda ise PKK eylemlerini önlemeye çalışacağını söylemiştir. 28 Haziran’da kararını veren mahkeme, Öcalan’ın idamına hükmetmiştir. Fakat karar uygulanamamış, daha doğrusu karar dosyası bir türlü TBMM’ye ulaştırılmamıştır. Zira bu dönemde AB ve ABD, Öcalan’ın asılması yerine, PKK’nın siyasallaştırılarak başına da Öcalan’ın geçirilmesini savunmuşlardır.

3.10. 1999 Erken Genel Seçimleri ve Son Koalisyon Hükûmeti

Seçim kararının 18 ay önceden alınması ve Meclis’in seçimlerden 70 gün önce tatile sokulması, daha önce görülmemiş olaylar olarak tarihe geçmiştir. Bu yüzden Bülent Ecevit’in Azınlık Hükûmeti, hemen tüm faaliyetini Meclis dışında yürütmek durumunda kalmıştır. Nihayet seçim günü gelip çatmıştır ve seçimlere kuşkusuz Abdullah Öcalan’ın yakalanması ve sonrasında yaşananlar damga vurmuştur. Türk halkının öncelikleri bu sefer DSP ve MHP’nin oy patlaması yaşamasına vesile olmuştur.⁷⁵¹ DSP’nin bir önceki seçime göre oylarını %8 oranında artırarak, %22,2 oy aldığı seçimlerde, MHP en büyük artışı göstererek, bir önceki seçime göre oy oranını %10 artırmış ve %18 oy almıştır. Fazilet

⁷⁵⁰ “Af gibi genelge”, *Milliyet*, 21 Şubat 1999.

⁷⁵¹ “DSP-MHP patladı”, *Milliyet*, 19 Nisan 1999.

Partisi'nin %15,4'le üçüncü parti olduğu seçimlerde, ANAP %13,2 ile dördüncü ve DYP %12 ile beşinci parti olmuşlardır. Bu sonuca göre, DSP 136, MHP 129, FP 111, ANAP 86 ve DYP 85 milletvekilliği kazanmış, 3 koltuğa ise bağımsız adaylar oturmuşlardır.⁷⁵²

Erik Jan Zürcher'e göre seçim sonuçlarını iki etken belirlemiştir. Bunlardan ilki, Abdullah Öcalan'ın Şubat ayında son derece heyecan uyandıran bir şekilde yakalanması ve operasyonun Başbakan sıfatıyla Bülent Ecevit'e büyük prestij kazandırmasıdır. Bu prestij Ecevit'in, Mesut Yılmaz ile Tansu Çiller'in yolsuzluk skandallarına ters düşen dürüstlüğü ile birleştiğinde, DSP'nin başarısı ortaya çıkmıştır. Diğer etken ise 4 Nisan 1997 tarihinde ölen MHP'nin kurucusu ve "Başbuğu" Alparslan Türkeş'in ardından Genel Başkan seçilen Devlet Bahçeli'nin partiyi, geçmişin köktenciliği ve şiddetinden uzak tutarak, modern bir çizgiye oturtmak istemesi ve İslamcı seçmenle aralarını iyi tutmaya çalışmasıdır. Yine MHP'nin Refahyol ya da Ana-Sol-D dönemlerinde kirlenmemiş olması da ülkedeki yüzgerzer oylar açısından partiyi çekici kılmıştır.⁷⁵³

Kâmran İnan'ın Van'dan aday gösterildiği ve son kez milletvekili seçildiği seçimler sonucu ortaya çıkan tablo İnan'a göre, Türkiye'nin önünü açmak şöyle dursun, durumu daha da zorlaştıran bir tablo olmuştur. Önceki seçime göre oylarını ciddi oranda kaybeden ve seçimi kaybettikleri alenen görülen FP, DYP ve ANAP liderlerinin istifa etmesi gerektiğini savunan İnan, Türk siyasi lügatinde "siyasi sorumluluk ve istifa" anlayışının var olmamasından yakınmıştır.⁷⁵⁴ Nitekim 20 Nisan 1999 tarihli Sabah Gazetesi'nde de İnan'ın bu görüşünü destekler nitelikte "Artık Yeter" başlığıyla şu ifadeler yer almıştır: *"İngiltere'de Thatcher, Major, Almanya'da koca Helmut Kohl, İspanya'da Felipe Gonzales, Yunanistan'da Evert, Fransa'da Alain Juppe. Bunlar bir tek seçim kaybı sonucu görevlerinden istifa eden Batılı parti liderleri. Üstelik her biri ülkelerinin kaderini değiştirecek önemli işlere imza atmış büyük siyasetçiler. Tansu Hanım ve Mesut Bey, yüzde 50'lerde aldığımız merkez sağ, yüzde 25'e geriletip radikal partiler için konulan baraj sınırına getirdiniz. Kongreden çıkıp başbakan oldunuz ve hiç seçim kazanamadınız, üstelik bu kez iki seçimi bir arada kaybettiniz. Daha ne kaybedeceksiniz? Artık Türkiye'nin önünü tıkamaktan vazgeçin. Halk sizi istemiyor, size güvenmiyor, sizin başında olduğunuz partiyi*

⁷⁵² TÜİK, a.g.e., 115-120.

⁷⁵³ Zürcher, a.g.e., 434.

⁷⁵⁴ İnan, *Siyaset Yılları*, 252-253.

her seçimde cezalandırıyor. Bunu görün ve demokrasinin gereğini yerine getirin. Batuluları örnek alın ve artık "Gidin! Allah aşkına daha fazla beklemeden gidin!"⁷⁵⁵

Seçimin üzerinden bir ay geçmiş ve DSP-MHP-ANAP Koalisyonunun kurulacağı kesinleşmiştir. Ancak tam da bu sırada DSP Genel Başkan Yardımcısı Raşan Ecevit'in beklenmedik çıkışı gelmiştir. Ecevit, Milliyet Gazetesi'ne verdiği demecinde MHP ile ilgili olarak *"Bu ortaklık zorunlu olabilir. Ama benim ve birçok kimsenin içinde ciddi kuşkular var"* ifadelerini kullandıktan sonra, şöyle devam etmiştir: *"Dişi bir kurtla bir Türk'ten türedik, son Türk devletini biz koruruz dediler. Çocukları, gençleri silahlandırdılar. Kaba kuvvetle siyaset yapmaya kalkanlar demokratik anlamda parti sayılamaz. Buna bir de din istismarı katılırsa milli birlik, laiklik ve demokrasi zedelenir. Umarım değişmişlerdir. Temenni ederim ki, hayırlı bir Hükûmet ortaklığı kurulabilsin."*⁷⁵⁶

Bu açıklama kuşkusuz birtakım ilişkilerin sarsılmasına ve güven bunalımına neden olmuştur. MHP, DSP'den özür beklerken, Bülent Ecevit'ten daha sert bir tutum görmüştür. Bunun üzerine tıkanma noktasına gelen görüşmeler, MHP'nin "Ecevit'in görevi teslim etmesi halinde Hükûmeti kurmaya hazırız"⁷⁵⁷ açıklamasıyla iyice tırmanmıştır. Ancak kriz daha da büyümeden 24 Mayıs'ta Bülent Ecevit, Devlet Bahçeli ve Mesut Yılmaz görüşmesi yapılmıştır. Bu görüşmede Koalisyon Protokolü ve Bakanlıkların bölüşülmesi görüşülmüştür. Böylece DSP'ye 13, MHP'ye 12, ANAP'a ise 9 Bakanlık uygun görülmüştür.

Böylece 57. Cumhuriyet Hükûmeti Bakanlar Kurulu, 28 Mayıs 1999 tarihinde Cumhurbaşkanı tarafından atanarak görevine başlamıştır.⁷⁵⁸ 9 Haziran'da yapılan güven oylamasında ise Hükûmet, 536 üyeden 182 red oyuna karşılık, 354 kabul oyu ile Meclis'ten güvenoyu almıştır.⁷⁵⁹

Bu Hükûmet, aynı zamanda günümüze kadar kurulmuş son Koalisyon Hükûmeti olarak da tarihe geçmiştir. Meclis açılışında Fazilet Partisi Milletvekili Merve Kavakçı'nın

⁷⁵⁵ Gazetede ayrıca Çiller'in DYP'nin başına geçtiği günden beri oy kaybettiği, CHP'nin Baykal'la bir türlü yükselişe geçemediği ve Yılmaz'lı ANAP'ın da sürekli eridiği yer alıyordu. Üç liderin Türk siyasi tarihinde erişilmesi güç bir rekora imza attıklarının ifade edildiği yazıda, her üç partinin de sürekli oy kaybına uğradığı, ancak Genel Başkanlarının halen partilerinin başında olduğu gerçeğiyle, istifa hatırlatılıyordu. "Artık Yeter", *Sabah*, 20 Nisan 1999.

⁷⁵⁶ "Raşan Hanım'ın MHP feryadı", *Milliyet*, 15 Mayıs 1999.

⁷⁵⁷ "Özür bunalımı", *Sabah*, 16 Mayıs 1999.

⁷⁵⁸ 57. Hükûmet'in Bakanlar Kurulu için Bkz. *TC Resmî Gazete*, 28 Mayıs 1999, S. 23708.

⁷⁵⁹ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 21, Cilt: 1, Yasama Yılı: 1, Tarih: 9.6.1999, s. 265:266, 268:273.

Genel Kurul'a türbanla girmesi ve Abdullah Öcalan'ın İmralı Adası'nda başlayan yargılaması kamuoyunu uzun süre meşgul eden olaylar olmuştur. Merve Kavakçı hadisesi sırasında Başbakan Bülent Ecevit, şu tarihi konuşmayı yapmıştır: *“Türkiye’de, hanımların giyim kuşamına, başörtüsüne, özel yaşamlarında hiç kimse karışmıyor; ancak, burası, hiç kimsenin özel yaşam mekânı değildir; burası, devletin en yüce kurumudur. Burada görev yapanlar, devletin kurallarına, geleneklerine uymak zorundadırlar. Burası, devlete meydan okunacak yer değildir. Lütfen, bu hanıma haddini bildiriniz!”*⁷⁶⁰

Merve Kavakçı hadisesi, Refah Partisi’nde olduğu gibi, Fazilet Partisi’nde de partinin laiklik karşıtı eylemlerin odağı haline geldiği görüşünü kuvvetlendirmiştir. Bu görüşe inananlardan birisi de Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı Vural Savaş’tır. Savaş, 7 Mayıs 1999 günü Fazilet Partisi’ne kapatma davası açmıştır.

Diğer taraftan Hükûmet ortaklarını karşı karşıya getiren bir meselenin burada altını çizmekte fayda vardır. O da Abdullah Öcalan’ın idam edilip edilmeyeceği meselesidir. Zira MHP seçimden önce tabanına idam sözü vermiş ve bunu gerçekleştirmek için de kendilerine %18 oy verilmiştir. Ancak bu o kadar kolay olmamıştır. Çünkü idama karşı bir tavır takınan Bülent Ecevit ve AB yasaları durumu güçleştirmiştir. Ecevit, bu önemli olayı şöyle anlatmıştır:

“Diyebilirim ki üçlü Koalisyon Hükûmeti döneminde aramızdaki en önemli tartışma konusu idamdı. O konuda tabi biz çok kararlıydık. Sayın Mesut Yılmaz da çok kararlıydı. İdam edilmesinin birtakım başka sorunlara yok açacağını anlatmaya çalışıyorduk. Sonunda aslında anlayışlı davrandı MHP. Ben, Sayın Bahçeli’yle görüştim. Dedim ki: ‘Sizin tavrınızı, bu konudaki kararlılığınızı anlıyoruz. Ama Abdullah Öcalan sorununu bir şekilde çözmek gerekli. Bu arada sadece Öcalan değil, başka terör eylemcilerini de Türkiye’ye getirebilmek için, onlarla ilgili hukuki prosedürleri işletebilmemiz için idam cezasının kaldırılması şart. Bu, bizim AB’de yerimizi alabilmemizin başta gelen şartlarından biri. Biz, DSP olarak, öteden beri idama karşıyız. Onun için sizden ricam, eğer çok güç durumda kalmayacaksanız, bu konuda Koalisyon kurallarının biraz dışına çıkarak Meclis’ten böyle bir karar çıkarmamız... Bizim byle davranmamızı anlayışla

⁷⁶⁰ T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 21, Cilt: 1, Yasama Yılı: 1, Tarih: 2.5.1999, s. 11-12.

karşılar mısın?’ dediğim vakit Sayın Bahçeli o anlayışı gösterdi. Bunu daima saygıyla ve takdirle karşıladım.”⁷⁶¹

Ecevit’in çok önemli bir devlet sırrını kendilerine açıkladığını ifade eden MHP’li Koray Aydın ise şunları söylemiştir:

“O zaman Abdullah Öcalan’ın asılması konusunda bir devlet taahhüdü vardı. Yani bu açıklanmamıştır topluma, ama ben açıklanması gerektiği kanaatindeyim. O kanaatimi de şimdi rahatlıkla söylemede bir beis görmüyorum. Abdullah Öcalan teslim alınırken asılmayacağı konusundaki bir devlet taahhüdüünün olduğu ve bunun dışına da çıkılamayacağı apaçık ortada. Bizim MHP olarak o zaman belki en büyük eksiklerimizden bir tanesi, bu devlet taahhüdünü çıkıp topluma açık olarak söylemememizdir. Taahhüdün nereye verildiği belli, yani Abdullah Öcalan’ın yakalanıp Türkiye’ye getirilmesinde etkin rol oynayan devlete verilmiştir.”⁷⁶² Aydın, burada “etkin rol oynayan devlet” tabirini ise ABD için kullandığını açık açık ifade etmiştir.

Hükûmet içinde ve dışında tartışmalar devam ederken, 15 Temmuz 1999’da Kıbrıs Barış Harekâtının 25. Yıldönümü dolayısıyla, bizzat Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Rauf Denktaş’ın da katıldığı özel bir oturum yapılmıştır. Oturumda tüm siyasi parti liderleri birer konuşma yaptıktan sonra söz alan Kâmrân İnan, “*Bu tarih, yirmi beş yıl önce atılmıştı ve bugünkü oturumla Sayın Cumhurbaşkanımızın huzurlarıyla o tarih üzerine ve onun sağlam temelleri esası üzerine yeni bir tarih atılmaktadır. Bu, aslında, yetmiş beş yıllık cumhuriyetimizin bir dönüm noktasıdır ve en önemli hamlelerinden biridir*” şeklinde başladığı konuşmasına, bu tarihe şekil veren iki kişiden birinin bütün hayatını Kıbrıs davasına vakfetmiş olan Rauf Denktaş, diğerinin ise “*20 Temmuz 1974’te Barış Harekâtını başlatan ve cumhuriyet tarihimizin en haklı ve en cesur kararını alan Hükûmetin o zamanki Sayın Başbakanı ve bugün de 57. Hükûmetin Başbakanı bulunan*” Bülent Ecevit olduğunu belirtmiştir. İnan, Kıbrıs Adası’nın hiçbir zaman Yunan adası olmadığını, 1571’de Osmanlı’nın fethiyle başlayan süreçte, zorlu mücadeleler sonrasında burasının bir Türk yurdu olduğunu vurgulamıştır. İnan, tüm parti gruplarının ortak hazırladıkları metni hatırlatarak, sözlerini şöyle bitirmiştir: “*Türkiye millî hakları ve menfaatleri Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyetiyle beraber korunacaktır. Adaletle aykırı olan*

⁷⁶¹ Akar ve Dündar, *a.g.e.*, 473-474.

⁷⁶² Akar ve Dündar, *a.g.e.*, 474.

ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti haklarını çiğneyecek hiçbir meselenin kabulü mümkün değildir. Aslında, bizim yirmi beş sene evvel yaptığımız hadise Kıbrıs'a müdahale, yani, etnik ve dinî soykırımı önleme operasyonumuz, yirmi beş sene sonra Kosova'da NATO'nun tümü tarafından gerçekleşti. Demek ki, biz haklıydık; o gün de haklıydık, bugün de haklıyız ve eğer, millî birlik ve bütünlüğümüzü, beraberliğimizi yürütürsek, yarınlarda da, yüzlerce yıl sonra da haklı olacağız.”⁷⁶³

3.10.1. 17 Ağustos 1999 depremi derinleşen ekonomik bunalım

57. Hükûmeti meşgul eden en önemli konu, kuşkusuz ekonomidir. Mesut Yılmaz Hükûmeti sırasında başlayan IMF görüşmeleri bu dönemde de devam ettirilmiş ve 2 Temmuz'da stand-by adı verilen yeni bir anlaşma imzalanmıştır. Öte yandan ülke, tarihinin en acı günlerinden birini, 17 Ağustos'ta İzmit Körfezi'nden gelen haberle yaşamıştır. Gece saat 03.00 dolaylarında 7,4 büyüklüğünde bir deprem olmuş ve bölge savaş alanına dönmüştür. Yıkım korkunçtur ve Hükûmet ne yapacağını bilemez bir hale gelmiştir. En önemli zaman dilimi olan ilk 24 saat içerisinde herhangi bir kurtarma operasyonu yapılamamış ve Afet İşleri Genel Müdürlüğü, olay karşısında pasif kalmıştır. Ordu ise Gölcük'te Deniz Üssü'ndeki askerlerle ilgilenmiş ve sivillerle ilgili bir çalışma yapmamıştır.⁷⁶⁴ Ülke tarihinin en büyük depremlerinden birisini yaşayan Türkiye, aylarca, hatta yıllarca olayın üzüntüsünü yaşamak zorunda kalmıştır. Çünkü bu dönemde depremden çok, yapılan binaların dayanıksızlığı konuşulmuştur. Ayrıca Türkiye, insan kaybıyla birlikte ekonomiye ciddi katkısı olan önemli sanayi bölgelerini de yitirmiş ve ekonomik sıkıntı artarak devam etmiştir.

Depremden yaklaşık 3 saat sonra haberdar edildiğini ifade eden Başbakan Bülent Ecevit, yıllar sonra konuyla ilgili şunları söylemiştir: *“Biraz geç haber verildi. İki-üç saat kadar... Fakat sonra yerinde gördük ki telefon irtibatı yoktu. Telefon bağlantısı kesilmişti. Ankara'yla ve Başbakanlık ile deprem bölgesi arasında bağlantı kurulamıyordu. Onun için özel kalemdeki arkadaşlar da bana haber vermenin doğru olmayacağını düşünmüş*

⁷⁶³ Kıbrıs Barış Harekâtının 25 inci yıldönümü nedeniyle TBMM'de temsil edilen siyasî parti gruplarının, TBMM'nin Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyetine tam desteğinin kesintisiz ve şartsız devam etmesine ilişkin müşterek önergesi ve diğer konuşmalar için Bkz. *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 21, Cilt: 6, Yasama Yılı: 1, Tarih: 15.7.1999, s. 333-370.

⁷⁶⁴ Zürcher, a.g.e., 435.

olabilirler. Ben bile deprem bölgesine gittikten sonra oradan Ankara'ya haber iletmekte zorluk çektim. Hatta o gün hemen hemen hiçbir haber iletemedim."⁷⁶⁵

Olay Hürriyet Gazetesi'nde "Katiller" başlığıyla verilirken, hırsız ve vicdansız olarak nitelendirilen müteahhitler felaketin sorumlusu olarak gösterilmiştir.⁷⁶⁶ Sabah Gazetesi ise "Çaresizlik" başlığıyla, ölü sayısının her an arttığı, büyük bir buz pateni sahasının bile morga çevrildiği ve bulaşıcı hastalık tehdidinin baş gösterdiğini bildirmiştir.⁷⁶⁷ Deprem içeride ve dışarıda derin üzüntüye sebep olurken, belki dönemin teknolojik yetersizliği, belki de yetkililerin iş bilmezliği yüzünden büyük kayıplara sebebiyet vermiştir.

Öte yandan Yunanistan ve İsrail gibi birçok ülkenin yardım talebi geç karşılık bulmuş, hatta gönderilen yardım malzemeleri gümrüklerde bekletilmiştir. Sağlık Bakanı Osman Durmuş'un gerçek Türklerin yabancı kanına ihtiyacı olmadığını söyleyerek, yabancı yardımları engellemeye çalışması ise dönemin en trajik hadiselerindendir.⁷⁶⁸ Sağlık Bakanı'na tepki verenler arasında Kâmran İnan da yer almıştır. İnan, 23 Ağustos günü yapılan parti grup toplantısında "*Sayın Bakan, Amerikalılara verecek hastam yok diyor; yanılıyor, en azından bir tane var, evet bir tane var. Bakan'ın yapacağı en büyük hizmet susmaktır*"⁷⁶⁹ sözleriyle tepkisini dile getirmiştir.

Depremde 18 bine yakın insan hayatını kaybederken, 12 Kasım'da bu defa Düzce depremle sarsılmıştır. Düzce depreminin yol açtığı kayıplar da eklenince, Türkiye'nin gerçekten çok kötü bir dönemeçte olduğu görülmektedir. Burada Kâmran İnan'ın değerlendirmesi gerçekten dikkate şayandır. Türkiye'de müesseselerin iflas ettiğini vurgulayarak söze başlayan İnan, şu ifadeleri kullanmıştır: "*Deprem yalnız binaların değil, devlet kuruluşlarının çürük taraflarını ortaya döktü. Meclis Başkanı'yla görüştim; deprem dolayısıyla gün ışığına çıkan, devletin yetersizliği karşısında vatandaşın ümitsizliğe kapıldığını, devletin yeniden yapılanması gerektiğini söyledim. Başkan, İçişleri Bakanlığı*

⁷⁶⁵ Akar ve Dündar, *a.g.e.*, 475.

⁷⁶⁶ "Katiller", *Hürriyet*, 18 Ağustos 1999.

⁷⁶⁷ "Çaresizlik", *Sabah*, 19 Ağustos 1999.

⁷⁶⁸ Zürcher, *a.g.e.*, 435-436. ; Bu sırada Almanya'dan gönderilen 2.500 çadırın işlemler için gümrükte bekletildiği haberi basında yer alıyordu. Ayrıca depremin ilk hesaplamalara göre sanayi kuruluşlarına verdiği hasar, 1,5 milyar Dolar olarak tespit ediliyordu. *Milliyet*, 19 Ağustos 1999.

⁷⁶⁹ İnan, *Siyaset Yılları*, 256. ; Sağlık Bakanı Osman Durmuş'un açıklaması şöyleydi:

"iki bin yataklı Amerikan yüzer hastanesine ihtiyacımız yok. Değirmendere'deki İtalyan doktorlar tuvalet, duş yok diyor. Arkalarında deniz, karşılarında cami WC'si var. Gelip ben mi temizleyeyim." "Şaşırılan zihniyet", *Milliyet*, 23 Ağustos 1999.

*sırasında bunu yaşadığını, bastığı düğmelerin cevap vermediğini anlattı. Türkiye’de artık rejim değil, devlet münakaşa edilir oldu.”*⁷⁷⁰

Diğer taraftan genel af söylentilerinin günlerce tartışıldığı Türkiye’de belli bir kesim, affın sakıncaları üzerinde durmuş ve Hükûmeti ağır bir dille eleştirmiştir. Ancak tüm tartışma ve eleştirilere karşın genel af kararı, 27 Ağustos’ta Meclis’te ele alınmıştır. “Çeteler özgür” başlığıyla basında yer alana habere göre, katiller, işkenceciler, sahtekârlar, tinerciler, dolandırıcıların hepsine af çıkmıştır.⁷⁷¹ Hürriyet Gazetesi’nde afla birlikte cezaevlerindeki 70 bin tutuklu ve hükümlüden 26 bin 500’ünün hemen serbest bırakılacağı belirtilirken,⁷⁷² aynı haber Sabah Gazetesi’nde, 26 bin kişinin hemen, 32 bin kişinin ise en yakın zamanda serbest bırakılacağı şeklinde verilmiştir.⁷⁷³ Daha sonraları “Rahşan Affi” olarak adlandırılacak afla ilgili bir değerlendirmede bulunan Başbakan Bülent Ecevit, affın her dönemde eleştirilere yol açabileceğini belirterek, şunları söylemiştir: “*Bu konuda değişik görüşler olabilir. Benim de içime sindiremediğim ya da zor sindirdiğim konular var. Görüşmelerde değişik görüşler bir arada ele alındı ve bir uzlaşmaya varıldı. Koalisyondaki her partinin değişik beklentileri vardı.*”⁷⁷⁴

Bu arada, daha önce örneğine rastlanmayan bir şekilde Amerika Birleşik Devletleri Başkanı William Jefferson Clinton, Türkiye’yi ziyareti sırasında Türkiye Büyük Millet Meclisi’nde tarihi bir konuşma yapmıştır. İlginç mesajların verildiği konuşmaya Clinton, “*Değerli Meclis üyeleri, benim ve ailem için ve delegasyonumuz için, bu Meclisin önünde bulunmaktan büyük bir mutluluk duyuyorum ki, bu, Türk egemenliğinin temsili olan bir Meclistir ki, arkamda yazılı kelimelerin de belirttiği gibi, bu egemenlik, kayıtsız şartsız milletindir*” ifadeleriyle başlamıştır. Clinton daha sonra, Atatürk ile ilgili olarak, “*Bu yüzyılın başlarında, Türkiye Cumhuriyetinin büyük kurucusu Kemal Atatürk, Amerika’nın hayallerini, cesur reformlarıyla yakaladı; Kendisine, İkinci George Washington adı verilmişti, Time Mecmuasının kapağında yer aldı, Kongre üyelerimizle yazışmalarda bulundu ve biz de, sefaretimizi, buraya, Ankara’ya, Anadolu’nun kalbindeki bu şehre taşıdık. 1927’de, altı gün süren konuşmasında, bu Meclis önünde, Atatürk, Türkiye’nin*

⁷⁷⁰ İnan, *Siyaset Yılları*, 257.

⁷⁷¹ “Çeteler özgür”, *Milliyet*, 29 Ağustos 1999. ; TBMM Genel Kurulu’nda ele alınan af yasa tasarısı ve tartışmaları hakkında detaylı bilgi için Bkz. *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 21, Cilt: 12, Yasama Yılı: 1, Tarih: 27.8.1999, s. 329:347, 348:415, 419:492, 594-617.

⁷⁷² “Çeteye bile af”, *Hürriyet*, 29 Ağustos 1999.

⁷⁷³ “Cezaevleri boşalıyor”, *Sabah*, 29 Ağustos 1999.

⁷⁷⁴ “Sindiremedim”, *Milliyet*, 30 Ağustos 1999. ; “Benim de içime sinmedi”, *Hürriyet*, 30 Ağustos 1999.

dünya ülkeleriyle olan ilişkilerini değerlendirirken, bence, Amerika'ya bir kompliman yaptı ve 'diğerlerine nazaran, Amerika Birleşik Devletleri, daha kabul edilir bir ülkedir' dedi" sözleriyle konuşmasını sürdürmüştür. Clinton, öte yandan, "Elli yılı aşkın bir süredir, müttefikliğimiz, zamanın karşısında kuvvetli durmuş ve Kore'den Kosova'ya kadar bütün imtihanları geçmiştir. Bütün Amerikalılar adına, yarım yüzyıllık dostluk, güven ve karşılıklı saygıdan dolayı, sizlere teşekkür ediyorum"⁷⁷⁵ diyerek de Türk-Amerikan ilişkilerinin geçmişi ve geleceği hakkında önemli mesajlar vermiştir. "Demokratik ve bölünmez bir Avrupa vizyonu Türkiye'yi kucaklamadan olamaz" vurgusu da yapan Clinton'ın konuşması ülkede derin yankı bulmuştur.

Bu bağlamda Türkiye, Avrupa Birliği üyeliği için önemli dönüm noktalarından birisini de Helsinki'de yaşamıştır. 10 Aralık'ta çıkan kararla, Türkiye'nin adaylığı kabul edilmiş, ancak Ege ve Kıbrıs konularında iki ağır şartı da beraberinde getirmiştir. Teklifin Türkiye adaylığından ziyade, Yunan emelleri için hazırlanmış olduğunu dile getiren Kâmrân İnan, tuzağa düşülmemesi için yetkilileri uyarmak istemiş, ancak hiçbir yetkiliye ya da Hükûmet üyesine ulaşamamıştır. Ertesi gün Helsinki'ye giden Başbakan Ecevit, İnan'a göre "tarihi bir hata işleyerek", kendi aldığı Kıbrıs'ın, AB yoluyla Yunanistan'a geçmesini kolaylaştırmıştır.⁷⁷⁶ Fakat dönemin basını tarafından da paylaşılan, AB Yüksek Temsilcisi Javier Solana'nın ilişkilerde aracı olmak üzere Ankara'ya geldiği sırada, Ecevit'e ön koşul olmadığını bildirmesi ve Ecevit'in de "Kıbrıs'la ilgili görüşlerimizde değişiklik yok" ifadelerini kullanması, aslında Ecevit'le birlikte, tüm yetkililerin de duruma hâkim olduklarını göstermesi bakımından dikkate şayandır.

Dönem Başkanı Finlandiya Başbakanı Paavo Lipponen'in mektubuyla Ankara'ya gelen Solana ve Verhuegen'in ellerindeki mektup, Hükûmete teminat vermiş, ancak Dönem Başkanının birliği hukuki açıdan değil, siyasi açıdan temsil ettiği pek kimsenin aklına gelmemiştir. Böylece Türkiye'nin bir kez daha Batı tuzağına düştüğünü savunan Kâmrân İnan, pek başarılı olduğu söylenemeyen Hükûmetin bir şova ihtiyacı olduğunu ve Helsinki dönüşünün bir şova çevrildiğini anlatmıştır. Fakat İnan'a göre bu şovun bedeli

⁷⁷⁵"Clinton ders verdi", *Zaman*, 16 Kasım 1999. ; Clinton'ın konuşması için Bkz. *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 21, Cilt: 16, Yasama Yılı: 2, Tarih: 15.11.1999, s. 335-339. ; "Bizden biri gibi", *Milliyet*, 16 Kasım 1999. ; Avrupa Birliği için destek olacağını belirten Clinton, deprem tahribatı için de 1 milyar Dolarlık kredi sağlayacağını ifade etmiştir. "Söz veriyorum", *Hürriyet*, 16 Kasım 1999. ; Öte yandan ziyaretin farklı bir tarafına da temas edilerek, Clinton'ın Türkiye'deki bir numaralı muhatabının Cumhurbaşkanı Demirel olması dolayısıyla, Türkiye'de "De Facto" başkanlık sisteminin uygulandığı ortaya atıldı. "Türk gibi", *Sabah*, 16 Kasım 1999.

⁷⁷⁶ İnan, *Siyaset Yılları*, 265.

yüksek olmuş ve halka yanlış bilgiler verilerek, Avrupa kapısının açıldığı havası yaratılmıştır. Basının kullandığı başlıklar da İnan'a göre yeni bir abartma rekorudur. İnan'ın haklılığı aradan geçen yıllara rağmen, Türkiye'nin bir türlü AB'ye alınmaması karşısında ortaya çıkmıştır.⁷⁷⁷ Bu dönemde halk, özellikle basın tarafından Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne girdiğine inandırılmıştır. 1839'da Tanzimat Fermanı ile başlayan Avrupalılaştırma hareketinin Helsinki Zirvesi ile son bulduğu görüşü ve iç ve dış basında yer alan "Hoş geldin Türkiye" başlıkları bunda etkili olmuştur.

Kararla birlikte ülkede, özellikle de ekonomi çevrelerinde adeta "bayram havası" yaşanmış, Merkez Bankası, "Enflasyonla Mücadele Planını" açıklarken, iş dünyası, AB'ye girişin artık kısa zamanda gerçekleşeceğine inanmıştır. Hükûmet kanadında AB'den sorumlu olan Başbakan Yardımcısı Mesut Yılmaz, halkta heyecan uyandıracak söylemlerde bulunurken, ekonomi politikaları da baştan aşağı değişmiştir. Ancak, AB'ye tam üyelik o kadar kolay olmayacaktır. Kopenhag, Helsinki kriterleri derken, Türkiye 21. Yüzyıla ABD, AB ve IMF üçgeni içerisinde adım atmıştır.

Dışarıda itibar kazanma mücadelesi devam ederken, devlet içindeki yolsuzluk ve "hortum" skandalları gün yüzüne çıkmış ve Egebank, Esbank, Sümerbank, Yaşarbank ve Yurtbank, TMSF (Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu)'ye devredilmiştir. Daha önce de Cavit Çağlar'a ait bankaya el konulmuş ve devlet 1,6 milyar Dolar zarar etmiştir. Bu bankaların borçlarını da üstlenmek durumunda kalan devlet, acil çözüm arayışları içine girmiş ve borçlar, her zamanki gibi vatandaşın sırtına yüklenmiştir. "Hortumcular" ise ellerini kollarını sallayarak dışarıda dolaşmışlardır.

Yalnız burada dikkat çeken önemli bir husus, sayılan bankaların hemen hepsinin sahipleri ve ortaklarının Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel ile bir şekilde bağlarının olduğu düşüncesidir. Buna göre, Egebank, Demirel'in kardeşi Şevket ve yeğeni Murat Demirel'e aittir. Yaşarbank'ın sahibi Selçuk Yaşar, Demirel'in siyasete girdiği günden beri yanında olan isimlerdendir. Esbank'ın Başkanı Mesut Erez, Demirel Hükûmetlerinde yıllarca Bakanlık yapmıştır. Yurtbank'ın sahibi Ali Balkaner ise Demirel'in hemşerisidir.⁷⁷⁸ Bu durum, daha önce de temas edildiği üzere, iş çevrelerinin siyasi

⁷⁷⁷ İnan, *İnce-Uzun Yol*, 48-49.

⁷⁷⁸ "Dost-akraba dinlemedi", *Sabah*, 23 Aralık 1999.

partilerdeki ağırlığının artırılması ve bu çevrelerle çıkar ilişkilerinin bazı zamanlarda parti politikalarının bile önüne geçmesi neticesinde ortaya çıkmıştır.

Bu arada depremlerde uğranan can ve mal kaybı ülkeyi derinden etkilerken, olayların Hükûmete faturası ağır olmuştur. Artık 25 milyar Dolarlık bir yükten söz edilir olmuştur. Bunun için de 2 Temmuz'daki stand-by anlaşması uyarınca, 23 Aralık'ta IMF İcra Direktörleri Kurulu, 4 milyar Dolarlık kredinin taksitler halinde Türkiye'ye verilmesini kararlaştırmıştır. Anlaşmanın imzalanabilmesi için IMF'ye verilen "niyet mektubu" örneğine az rastlanır cinstendir ve Türkiye'nin tüm ekonomik politikaları artık IMF isteklerine uygun bir şekilde belirlenecektir. Mektubun içeriği ülkenin ekonomik ve siyasi bağımsızlığı, Hükûmetin meşruiyeti bağlamında yoğun eleştirilere neden olmuştur.

3.10.2. Cumhurbaşkanlığı seçimi

Türkiye'nin bir yandan terör, bir yandan ekonomiyle uğraşırken, 2000'li yıllarda artık Avrupa Birliği üyeliği için de belli sorumluluklar yüklenmesi gerekmiştir. Bu bağlamda, daha öncede vurgulanan biçimiyle, belli "kriterler" uyum paketi adıyla Türkiye'ye sunulmuş ve bu kriterlerin gerçekleştirilmesi istenmiştir. 21. Yüzyılın "Türk Yüzyılı" olacağını söyleyenlerin sayısı her geçen gün daha da artarken ve bu gerçek AB tarafında da kabul görürken, Türkiye'nin kötü giden ekonomisinden mi, her geçen yıl daha da artan genç nüfusundan mı bilinmez Avrupa, bir türlü Türkiye'yi tam olarak kucaklayamamıştır. Bu süreçte Helsinki Zirvesi ile yeni bir yola giren Türkiye'de artık Hükûmetlerin ilk belirleyecekleri politika, kuşkusuz AB politikaları olmuştur. 57. Hükûmet de bu inançla, göreve gelişinden, 2002 yılında görevi bırakmak zorunda kaldığı ana kadar, AB ile ilişkileri sıkı tutmaya, verilen sözleri yerine getirmeye, istenilen reformları yapmaya çalışmıştır. Ancak, kısa zamanda anlaşılacaktır ki, AB'nin istekleri hiç bitmeyecek ve Türkiye, AB'ye girmek için çok şeyi feda edecektir.

Öte yandan batan bankalar, zaten zor durumda olan ekonomiyi daha da zor duruma sokmuş ve ister istemez, ekonominin yükü halka yüklenmiştir. Halk ise Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne girişiyle birlikte tüm sorunların biteceği, işsizliğin ortadan kalkacağı, Türk vatandaşlarının AB ülkelerinde serbestçe dolaşabileceği, istediği her ülkede işe girebileceği gibi vaatlere inandırılmıştır. Bu, kimi zaman Hükûmet kanalıyla, kimi zaman basınla, kimi zaman da iş çevreleri tarafından yapılmıştır.

İşte bu zorlu süreçte Türkiye'yi bekleyen zor bir karar da Cumhurbaşkanlığı seçimi olmuştur. 27 Mayıs 1960 İhtilali'nden beri tüm seçimleri olaylı ve tartışmalı geçen Cumhurbaşkanlığı makamına kimin oturacağı uzun tartışmalara sebebiyet vermiştir. 1989'da Özal'ın Çankaya'ya çıkışıyla askeri vesayet kırılmış ve Cumhurbaşkanlığı makamı sivil siyasetin eline geçmiştir. Ancak yine tartışmalı bir seçim Türkiye'yi beklemektedir. Çünkü ortada bir Koalisyon Hükûmeti ve Hükûmet ortağı üç partinin üçer adayı vardır. ANAP'ın adayları arasında Yıldırım Akbulut, Yılmaz Karakoyunlu'nun yanında Kâmrân İnan da vardır. Ancak İnan, Süleyman Demirel'in Cumhurbaşkanlığı süresinin uzatılmasından yana tavır almıştır. Cumhurbaşkanlığı süresinin uzatılması konusunu gündeme ilk getiren kişi ise hiç beklenmedik bir şekilde Başbakan Bülent Ecevit olmuştur.⁷⁷⁹

Bülent Ecevit'in Anayasa değişikliği gerektiren teklifi Meclis gündemine geldiğinde Milletvekilleri önce olumlu karşılamış, ancak oylama aşamasında işler umulduğu gibi gitmemiş ve teklif reddedilmiştir. Bunun üzerine Ecevit, Cumhurbaşkanlığı adaylığını yardımcısı Hüsamettin Özkan'a teklif etmiştir. Özkan, bu görevi kabul edemeyeceğini bildirdiğinde ise teklif Prof Dr. Mehmet Haberal'a götürülmüştür. Haberal'ın da olumsuz cevabı karşısında gözler Ecevit'in son hamlesi Anayasa Mahkemesi Başkanı Ahmet Necdet Sezer'e çevrilmiştir. Meclis'te bulunan beş partinin ortak kararı doğrultusunda seçime bir gün kala Sezer, Cumhurbaşkanlığı için aday gösterilmiştir. Fakat tek aday Sezer olmamıştır.

⁷⁷⁹ Ecevit, 6 Ocak 2000 tarihinde Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel ile yaptığı görüşmeden sonra şu açıklamayı yaparak, niyetini ortaya koymuştu:

“Sayın Cumhurbaşkanımızı ziyaretimde Cumhurbaşkanlığı sorununu ilk defa dile getirdim, daha doğrusu Sayın Cumhurbaşkanına ilk defa sundum. Sayın Süleyman Demirel'in Cumhurbaşkanlığı süresinin bir dönem daha uzatılabilmesi için gerekli Anayasa değişikliğinin yapılması konusundaki düşüncemi kendilerine de arz ettim.

Biliyorsunuz ben bu konuyu Türkiye'de ilk gündeme getirmiştım. Çünkü Sayın Süleyman Demirel'in Cumhurbaşkanlığı döneminde engin devlet deneyimiyle çok yararlı hizmetler vermekte olduğunu görmüştüm. Hükûmet içinde ve başında yer aldığım dönemlerde Sayın Demirel'in devletimize gerek yurtiçinde, gerek yurtdışında değerli hizmetlerini bizzat daha yakından görme olanağımı buldum.

Türkiye'de topluma büyük güven veren, dışarıda saygınlığımızı artıran bir istikrar dönemi yaşıyoruz. Tabii her istikrarın birtakım hassas dengeleri vardır. Sayın Süleyman Demirel'in Cumhurbaşkanlığı süresi eğer bir dönem daha uzatılabilirse bu istikrarın güçlenerek devam edeceği kanısındayım. Tabii bunun için bildiğiniz gibi bir Anayasa değişikliği, daha doğrusu Anayasa'da iki kelimelik bir değişikliğin yapılması gerekiyor. Bu konuda girişimde bulunmak istediğimi Sayın Cumhurbaşkanı'na arz ettim. Bildiğiniz gibi bu konuda Sayın Süleyman Demirel'den herhangi bir istek, ima yoluyla bile gelmiş değildir.” Akın, Gazi'den..., 167-168. ; Ayrıca Bkz. Akın, Türk Siyasal..., 462-463.

27 Nisan 2000 tarihinde yapılan Cumhurbaşkanlığı seçimi birinci tur oylamasında 10 aday yarışmış ve Ahmet Necdet Sezer'in 281 oyuna karşılık, Nevzat Yalçıntaş 61, Sadi Somuncuoğlu 58, Yıldırım Akbulut 56, Doğan Güreş 35 oy almışlardır.⁷⁸⁰ Bu sonucun ardından basın, Sezer'in seçilmesine kesin gözüyle bakarken, "Sezer'e vize"nin ikinci turda çıkacağı ilan edilmiştir.⁷⁸¹ Ancak basının bu tahmini ikinci turun yapıldığı 1 Mayıs'ta suya düşmüştür. Zira ikinci tur oylamada Sezer 314, Akbulut 88, Yalçıntaş 66, Somuncuoğlu 32, Güreş 22 oy almıştır.⁷⁸² Ancak bu sonuç, üçüncü tur oylamada aranan 276 oyun Sezer'e geleceğini de göstermiştir. Nitekim 5 Mayıs 2000 tarihinde yapılan üçüncü tur oylamada 330 oy alan Ahmet Necdet Sezer, Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin 10. Cumhurbaşkanı seçilmiştir. Sezer'in 330 oyuna karşılık Yalçıntaş 113, Somuncuoğlu 43 oy almışlardır.⁷⁸³

Böylece ilk defa herhangi bir siyasi partiden ya da askeri kökenden gelmeyen hukukçu bir Cumhurbaşkanı Çankaya'ya çıkmıştır.⁷⁸⁴ Ancak bu çıkış, yani Ecevit'in isteğiyle Cumhurbaşkanı seçilen Ahmet Necdet Sezer'in Cumhurbaşkanlığı dönemi, özellikle Hükûmet-Cumhurbaşkanı ilişkileri açısından işlerin pek de istendiği gibi gitmediği bir dönem olmuştur. Zira Hükûmet kararlarına en fazla müdahale Cumhurbaşkanı Sezer'den gelmiş ve birçok karar onaylanmadan Köşk'ten dönmüştür. 2001 krizi de yine Başbakan-Cumhurbaşkanı çekişmesi yüzünden baş göstermiştir.

3.10.3. Koalisyonun sonu

Türkiye'nin gündemi her zaman yoğun ve karmaşık olmuştur. Bu yoğunluk ve karmaşıklık kimi zaman iyi sonuçlar verirken, çoğu zaman da krizlerle sonuçlanmıştır. Bu krizler de kimi zaman sosyo-politik, çoğu zaman da ekonomik kriz şeklinde olmuştur. Sosyo-politik krizler, bazen kendiliğinden, bazen de etkin bir müdahale neticesinde, tıpkı 27 Mayıs 1960'ta ya da 12 Eylül 1980'de olduğu gibi son bulmuştur. Ekonomik krizler ise bazen ülke içerisinde başlayıp büyürken, çoğu zaman dışarıdan gelen etkiler neticesinde içinden çıkılmaz haller almıştır. Aslında, ekonomik krizler bir yerde siyasi krizlerin, siyasi krizler de ekonomik krizlerin nedenlerini oluşturmuştur. Buna sosyal krizler de

⁷⁸⁰ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 21, Cilt: 32, Yasama Yılı: 2, Tarih: 27.4.2000, s. 56-66.

⁷⁸¹ "Sezer'e vize", *Milliyet*, 28 Nisan 2000.

⁷⁸² *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 21, Cilt: 32, Yasama Yılı: 2, Tarih: 1.5.2000, s. 93-97.

⁷⁸³ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 21, Cilt: 32, Yasama Yılı: 2, Tarih: 5.5.2000, s. 130-133. ; *TC Resmî Gazete*, 6 Mayıs 2000, S. 24041.

⁷⁸⁴ "Partisiz, rütbesiz ilk Cumhurbaşkanı", *Hürriyet*, 6 Mayıs 2000.

eklenebilir. Zira sosyal patlamalar durup dururken değil, herhangi bir siyasi ya da ekonomik karar ya da krize tepki olarak ortaya çıkar. Bu bağlamda değerlendirildiğinde, Türkiye gibi kırılgan yapılara sahip ülkelerde krizler her zaman beklenen olaylardır. İşte burada devreye krizin yönetimi girmektedir. Eğer kriz iyi yönetilir ve gerekli tüm tedbirler zamanında alınır, alınan yara büyük olmaz. Ama bunun tersi bir durumda ülke felakete sürüklenebilir.

Bu dönemde de Türkiye'nin gündemini yakından takip eden Kâmran İnan, 4 Eylül 2000 tarihinde rapor biçiminde hazırladığı ve Türkiye gerçeklerini gözler önüne seren "Çarpık Gidiş" başlıklı yazısında, ülkede değer hükümlerinin büyük ölçüde değiştiğinden bahsederek, dürüstlüğün artık meziyet olarak telakki edildiğini ifade etmiştir. İnan'a göre, Türkiye, haine prim veren bir ülke haline gelmiş ve hırsız marifetli olarak görür olmuştur. Yazıda İnan'ın en önemli tespitlerinden birisi de insanların eşit haklara sahip olmamalıdır. O, zenginler ile yönetenlerin Güneş'i kapattığını, vatandaşın ise Güneş'te yerinin olmadığını vurgularken, yönetenlerin durumunu şu şekilde özetlemiştir: *"Türkiye'de her şey idare edenler için düşünülmüş, planlanmıştır. İdare edilenlerin görevi, idare edenlerin refahını sağlamak, omuzlarında taşımaktır; hak ve hizmet talep edemez; eşitliği tozlu kanun sayfalarında saklıdır. Bütün kaynak ve imkânlar yönetenler için kullanılır; 350 bin resmî lojman var, okul sayısından fazla; övünemeyeceğimiz diğer bir rekor; bütün kamu kurum ve kuruluşları, Anayasa kuruluşları, TBMM dâhil, gettolaşmıştır, parçası olduğu toplumdan kopuk yaşar; kendi lojmanları, hizmet ve servis arabaları, özel pazar, bazen okulu ile halkın dışında, içine kapalı çarpık bir manzara; bu sistem, memleket sathına yayılmış, hiçbir ihtiyaç ve hizmetin icabı olmayan 'Bölge Müdürlükleri' ile birlikte mütalaa edildiğinde, kolonyal bir yapı ortaya çıkmaktadır."*⁷⁸⁵

Eğitim alanındaki eşitsizliklerden de bahsederek, "Bazen bir çılgılık bir çığ başlatır" sözünden hareketle, 65 milyonu bir çılgılık atmaya davet eden Kâmran İnan, yazısını yüksek makamlara ve basına gönderirken, MHP Lideri Devlet Bahçeli ve Hürriyet Gazetesi'nden Sedat Ergin gibi isimler İnan'ı tebrik etmişlerdir. Aslında burada İnan'ı herkesin tebrik

⁷⁸⁵ Yazısında bürokrasiye de değinen İnan, onlarla ilgili olarak ise şu ifadeleri kullanmıştır:

"Türk bürokrasisi 125 bin makam arabası, 162 bin resmî telefonu ile başka bir rekoru elinde tutmaktadır. Bürokrasimiz rekorlara doymuyor; senede 152 gün çalışmıyor, yılda, ortalama 15 bin memur, sözde görev ile yurtdışı seyahate çıkarak 70 milyon dolar harcıyor; değişik kuruluşlara mensup 3 bini aşkın memur, hiçbir ihtiyaç ve hizmet gereği olmadan, yabancı dil bilmeden, yabancı memleketlerde maaşlı turist olarak bulunmakta, su bekleyen köylerin kaynaklarını tüketmektedir." İnan, *Çarpık Gidiş*, 3-5.

etmesi gerekir. Çünkü bizzat siyasetin içinde, merkezinde olup, idare edenler ve edilenler arasındaki uçurumu bu kadar net bir şekilde ortaya koyan kimse olmamıştır.

Türkiye'deki demokrasi anlayışını “Siyasi Feodalizm” olarak nitelendiren ve parlamenterin rolünün liderin iradesine bağlı olarak, oylamalarda parmak kaldırmaktan ibaret olarak gören Kâmrân İnan,⁷⁸⁶ bunları yazarak ve yaparak göstermiştir ki, iktidar ortağı partinin üyesi bile olsa, yanlışlıklar dile getirilmeli ve doğru yol gösterilmeye çalışılmalıdır. Ancak Türkiye’de bunu yapabilen insan sayısı yok denecek kadar azdır. Zira “lider sultası” hemen tüm parlamenterlerin elini kolunu bağlamakta ve tekrar seçilememe endişesi, gerçeğin dile getirilmesi anlayışı karşısında ağır basmaktadır. Böyle olunca da İnan ve onun gibi düşünebilen, yazabilen, eleştirebilen insanların değeri ortaya çıkmakta, “bir çığlıkla bir çığ başlatabilme” düşüncesi, yine böyle insanlar arasında değer kazanmaktadır.

Kâmrân İnan’ın işaret ettiği şekilde, siyasetçilerin ülke menfaatlerinden çok kendi menfaatlerini ön planda tuttuğu bu günlerde AB’nin Türkiye için hazırladığı “Katılım Ortaklığı Belgesi” ile Kıbrıs ön şart haline getirilirken, 15 Kasım 2000 tarihinde Avrupa Parlamentosu, “Kıbrıs’taki işgal kuvvetleri çekilmelidir”, “Ermeni soykırımı iddiaları kabul edilmelidir”, “Azınlıkların kültür hakları tanınmalıdır” şeklinde üç önemli karar almış ve alenen Türkiye’nin içişlerine müdahalede bulunmuştur. Ancak her zaman olduğu gibi Türkiye, bu karara da tepkisiz kalmıştır. Sadece Ecevit, “kabul edilemez” olduğunu açıklamıştır.⁷⁸⁷ Tabi bir de İnan’ın tepkisi olmuştur. İnan, 16 Kasım’da Meclis’te yaptığı konuşmayla tüm siyasi parti gruplarının takdirini kazanmış ve konuşması, ortak imza ile deklarasyon şeklini almıştır.⁷⁸⁸

Kâmrân İnan, her dönemde herkesin kabul ettiği bir şekilde sosyo-politik ya da ekonomik krizlerin yaklaşmakta olduğunu kavrayan bir insan olmuştur. Hatta bazı üst düzey yöneticiler kendisinin görüşlerine o kadar çok önem vermişlerdir ki, O’na “kriz ölçer” demeyi uygun görmüşlerdir. Gerçekten de İnan, 1979’da ya da 1995’te olduğu gibi

⁷⁸⁶ İnan, K. (1997). Siyasette Kalite. *Yeni Türkiye*. (13), 354-355. ; Sağlam, S., Atasoy, F. (1996). Kâmrân İnan İle Dış Politika, Parlamento ve Bürokrasi Üzerine. *Türk Yurdu*. 16 (110), 42.

⁷⁸⁷ İnan, *Siyaset Yılları*, 281.

⁷⁸⁸ İnan’ın konuşması için Bkz. *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 21, Cilt: 45, Yasama Yılı: 3, Tarih: 16.11.2000, s. 163-171. ; İnan’ın Kıbrıs’ın geleceği ile ilgili önemli bir değerlendirmesi için Bkz. İnan, K. “Kıbrıs’ı Kıbrıs’ta kaybediyoruz”, *Milli Gazete*, 26 Mayıs 2001.

krizlerin gelmekte olduğunu önceden sezen ve ona göre yeni yol haritası belirleyen bir insandır.

Buradan hareketle İnan'ın 30 Kasım 2000 tarihli notları, ülke gündemini ve yaklaşan ekonomik krizi anlatması bakımından son derece önemlidir: *“Borsa çöküyor, ekonomide panik yaşanıyor, memur, emekli, herkes yürüyor. Hükümet duruma hâkim değil. Ağır hava Meclis'i de sardı; yanıma gelen, danışan MHP'lilere durumun ciddiyetini anlatmaya çalıştım, nafîle. İktidarın pembe gözlükleriyle görüyorlar; bir kere daha kolektif basiret bağlanması... Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreteri'ni arayarak endişe verici gelişmelere Sayın Cumhurbaşkanı'nın el koymasını, siyasi liderleri çağırarak toplum ve ekonomiye güven vermesini arz ve rica ettim. Genel Sekreter paylaştığı görüşlerimi Sayın Sezer'e sunacağımı söyledi. Bir gün sonra Köşk'ten Sayın Nehrozoğlu aradı, görüşlerimi Cumhurbaşkanı'na arz ettiğini söyledi. Sayın Sezer, durumun ciddiyetini kabul etmekle beraber, devreye girmesinin panik havasını daha da artırmasından çekindiğini belirtmiş, beni davet ederek görüşeceğini söylemiş. Bu arada borsa, yeniden düşerek dibe vurdu, faizler yüzde 1 700 arttı. Merkez Bankası, dolar satışlarını durdurdu, kaçan para 6,5 milyar Doları aştı.”*⁷⁸⁹

Kâmran İnan, 31 Aralık 2000 tarihli notlarında, ülkenin içinde bulunduğu kötü gidişi anlatmakta ve suçun yine kendilerinde (!) olduğunu ifade etmektedir: *“Ayın, yılın, yüzyılın ve binyılın son günü... Dünya, yine coşku ile karşılıyor. Sona eren 20'nci yüzyıl; olumlu, olumsuz büyük gelişmelerle dolu. Buluşları ve savaşlarıyla derin izler bırakan bir yüzyıl. 2000, Türkiye için çöküntü yılı oldu. Devleti yere yattırdık. Vurgun, soygun, çeteler, mafyalar, skandallar, kurtarılmış cezaevleri, yürüyen polis, yerde sürünen otorite, AB kapısında bırakılan, NATO ile boğuşan ve dış politikası iflas etmiş bir Türkiye ile yeni bir yüzyıla ve binyıla giriyoruz. Bu tablonun sorumlusu kim? Biz siyasiler ve sözde yönetenler.”*⁷⁹⁰

21. yüzyıla yine tartışmalar ve bilinmezliklerle giren Türkiye'de 2001 yılı ile birlikte yaşanan istikrarsızlık iyice su yüzüne çıkmaya başlamıştır. Bir yandan Başbakan “düğmeye basıldı” derken, diğer taraftan da beyaz enerji soruşturmasıyla, yoksuzlukların üzerine gidilmeye çalışılmıştır. Bu arada, daha önce Senato'da alınan Ermeni soykırımını

⁷⁸⁹ İnan, *Siyaset Yılları*, 283.

⁷⁹⁰ İnan, *Siyaset Yılları*, 285.

iddiasıyla ilgili kararın Fransa Meclisi'nde de onaylanması Türkiye'de tepkilere neden olmuştur. Tepkiyi verenlerin başında yine Kâmrân İnan gelmiştir. Fransız televizyonlarına sert konuşan İnan, Fransa'da yaşayan 300 binin üzerindeki Türk'ten ses çıkmamasına şaşırmıştır. İnan, bu kararı, Türkiye'de yaşanan iç meselelerin yıkıcı güçlere cesaret verdiği şeklinde yorumlamış ve Dışişleri Bakanı'nın işini iyi yapamadığı ve parlamentoyu bilgilendirmediğinden yakınmıştır. Bu bağlamda 23 Ocak'ta ANAP grup toplantısında söz alan İnan, Bakanın politikalarından duyduğu endişeleri anlatarak, Amerikan ambargosu altındaki Küba, Irak ve Libya ile aşırı ilişkilerin Türkiye'yi Amerika'dan uzaklaştırmak için gerçekleştirildiğini, Hükûmet, Meclis ve kamuoyunun bilgisi dışında tek bir kişi tarafından yürütülen dış politikanın bir macera olduğunu, merkezi otoritenin zayıfladığı ve ciddi bir muhasebe yapmak gerektiğini vurgulamıştır.⁷⁹¹

Kâmrân İnan, Dışişleri Komisyonu Başkanı olarak, *“Türkiye'nin, tarihin tespit ve kabul etmediği Ermeni Soykırımı iddialarında ısrarlı olunmasını düşmanca davranış”* saymasını öngördüğü yasa tasarısını Meclis'e sunmuş ve *“Milletlerarası İddia, İtham ve Saptırmalara Karşı Kanun”* adıyla tekliflerini şu şekilde sıralamıştır:

- 1- Türkiye, tarihin tespit ve kabul etmediği 'Ermeni Soykırımı' iddialarını reddeder, bunda ısrarlı olunmasını düşmanca davranış addeder.
- 2- Türkiye, Fransa ve diğer güçlerin 1. Dünya Savaşı'nda, Ermenileri kendi saflarında kullanmalarını, isyana sevk ederek insan kaybına yol açmalarını kınar.
- 3- Türkiye, ASALA terörüne verilen destek ve himayeyi şiddetle kınar.
- 4- Türkiye, Yukarı Karabağ ve Azerbaycan topraklarının işgalini, insanların göçe zorlanmasını kınar, kuvvet kullanarak toprak genişletilmesini reddeder.
- 5- Türkiye, Bosna-Hersek'te 200 binden fazla insanın, dinlerinden dolayı soykırımına seyirci kalınmasını kınar, Fransa ve diğer Avrupa güçlerinin manevi mesuliyeti bulunduğunu beyan eder.
- 6- Bütün insanlığı ilgilendiren tarih, siyasi kararlarla değiştirilemez, saptırılamaz. Hüküm tarihidir.
- 7- Hükûmet, yukarıdaki maddelerde belirtilen gerekçelerin dünya kamuoyunda tartışılması için gerekli tedbirleri alır.

⁷⁹¹ İnan, *Siyaset Yılları*, 286-287.

8- Bu kanun, yayımlandığı tarihte yürürlüğe girer.

9- Bu kanunu Bakanlar Kurulu yürütür.⁷⁹²

Her yönüyle, birçok meseleye karşı bir başkaldırı niteliğinde olan bu tasarı, Dışişleri Komisyonunda ittifakla kabul edilmiş, ancak Kâmrân İnan'ın da bir türlü anlam veremediği bir şekilde, İçişleri Komisyonu'na gönderilerek, bir nevi rafa kaldırılmıştır. Bu olayı hainlik olarak nitelendiren İnan, Türkiye'de sadakat ve dürüstlüğü ayıp sayılmaya başladığını ifade etmiştir.⁷⁹³ Soykırım iddialarının dünya kamuoyunda canlı tutulmaya çalışıldığını, Fransa dışındaki bazı ülkelerin de bu iddiaları sürdürdüğünü kaydeden İnan, Ermenistan'ın kendi azınlığını Türklere karşı kullandığını ifade ederek, *“Zararını kendileri ödeyecektir. Başkalarına fatura çıkartanlar kendilerinin fatura ödeyeceklerini unutmamalıdır. Umarım gelişmeler o noktaya kadar varmaz”* demiştir.⁷⁹⁴

Öte yandan, Bülent Ecevit'in “düğmeye basıldı” ifadesinden çok değil, bir buçuk ay sonra, 19 Şubat tarihinde daha önce eşi benzeri görülmemiş bir olay yaşanmıştır. Milli Güvenlik Kurulu toplantısında Başbakan Ecevit'in bazı subaylar ve savcılar tarafından siyasilere baskı uygulandığı ve bu baskının ortadan kaldırılması yönündeki çıkışı karşısında, Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer, hukukun her şey üzerinde olduğunu ve bu konuda savcıların tek yetkili kabul edilmeleri gerektiğini belirtmiş ve Anayasa kitapçığını Ecevit'in önüne fırlatmıştır. Bu hareket karşısında çok hiddetlenen Ecevit, toplantıyı terk etmiştir. O'nu sakinleştirme görevi de Başbakan Yardımcısı Mesut Yılmaz'a düşmüştür. Ecevit'in hemen orada, yani Cumhurbaşkanlığı makamında basın açıklaması yapmak istemesi üzerine Yılmaz, açıklamayı Başbakanlık'ta yapmasının daha uygun olacağını söylemiş ve birlikte Başbakanlık binasına geçmişlerdir. Burada yarım saatlik bir konuşma yapan Koalisyon ortakları, Ecevit'in basın açıklaması ısrarını yenememişlerdir. Bunun üzerine basın mensuplarının karşısına çıkan Ecevit, “Bu bir devlet krizidir” ifadeleriyle, tarihin en büyük ekonomik krizinin de fitilini ateşlemiştir.

⁷⁹²Tasarının gerekçesinde ise “Türk milletini siyasi kararlarla mahkûm etmeye çalışanların, yakın tarihlerinin insanlığa karşı işlenmiş suçlarla dolu olduğu” hatırlatılarak, Cezayir'deki katliamlara ve Ermenilerin Azerbaycan'daki işgallerine atıf yapılmıştır. Yine gerekçede, Marsilya eski Belediye Başkanı ve Fransa Eski İçişleri Bakanı Gaston Defferre'nin ASALA ile bir anlaşma yaptığının da altı çizilmiştir. “Soykırım iddiaları düşmanca davranış”, *Hürriyet*, 16 Şubat 2001. ; Ayrıca Bkz. Kâmrân İnan, “Bizi çembere almak istiyorlar”, *Türkiye*, 26 Mart 2001.

⁷⁹³ İnan, *Siyaset Yılları*, 290.

⁷⁹⁴ “Fransa'ya yanıt yasası Meclis'te”, *Hürriyet*, 20 Şubat 2001.

Hüsamet'in toplantı sırasında Cumhurbaşkanı'na "nankör" şeklindeki çıkışı ise tepkilere neden olmuştur.

Kasım 2000'de bankacılık sisteminde başlayan kriz, kısa sürede genişlemiş ve borsa %7,1 düşerken, gecelik faizler %100'e yaklaşmıştır. Başbakan-Cumhurbaşkanı kavgasından sonra ise dolar 600 bin Lira seviyelerinden 1 milyon Lira seviyelerine çıkmış, Merkez Bankası'ndan bir gecede 7,6 milyar Dolar tutarındaki yabancı yatırım ülkeyi terk etmiş, borsa çökmüş ve %14,6 değer kaybetmiş, faizler %760'lara fırlamıştır. Böylece enflasyon %150'lere çıkmış ve ülke ekonomisi %10,1 oranında küçülmüştür.⁷⁹⁵ Kriz, Hükümeti de vatandaşı da çaresiz bırakmıştır. Ülke ekonomisinin küçülmesi, vatandaşın alım gücünü azaltırken kriz, yaşam savaşı şeklini almıştır.

Hükümetin tavrını bekleyen Ahmet Necdet Sezer, akşam saatlerinde yazılı açıklama yaparak, kendisine yöneltilen suçlamaların "haksızlık" olduğunu bildirmiştir. Cumhurbaşkanlığı Basın Merkezi'nden yapılan açıklamayla Hüsamet'in "nankör" çıkışına, "saygı dışı" karşılığı verilmiş, Cumhurbaşkanı'nın MGK'daki konuşmasında güçler ayrılığının önemini vurguladığını, kimsenin görev ve yetki alanına bir başkasının karışamayacağını ve güçler ayrılığının üstünlük sıralaması anlamına gelmediği ifade edilmiştir. Bülent Ecevit ise önce Cumhurbaşkanı'nın kendisini "terbiyesizlikle" suçladığını, daha sonra piyasalara güven vermek için Hükümetin görevinin başında olduğunu ve son olarak da Cumhurbaşkanı'nın "sorumsuz" hareket ettiğini açıklamıştır. MGK'nın olay ismi Hüsamet'in Özkan da "Babasına hakaret edilen biri ne yaparsa, onu yaptım" diyerek, Ecevit'in arkasında olduğunu ve aralarındaki bağın kuvvetini vurgulamıştır. Özkan, açıklamasında biraz daha ileri giderek, Sezer'in psikolojik sorununun olduğunu, kendisinin Ecevit düşmanlığı yaptığını ve her şeyden evvel Başbakan'ın yaşına hürmeten saygısızlık yapmaması gerektiğini ifade etmiştir.⁷⁹⁶ Özkan'ın

⁷⁹⁵ Akar ve Dündar, *a.g.e.*, 479-480.

⁷⁹⁶ Cumhurbaşkanlığı Basın Merkezi'nin yaptığı açıklama şöyledir:

"Bu sırada, toplantı düzenine uymadan, Sayın Başbakan'ı da aşarak araya giren bir Bakan'ın saygı dışı müdahale, söz ve davranışları üzerine Sayın Başbakan ve bakanlar toplantıyı terk etmişlerdir. Bu gerçeğe karşın, Sayın Başbakan'ca yapılan açıklamanın neden olduğu gelişmelerden Sayın Cumhurbaşkanı'nın sorumlu tutulması, en hafif deyişle haksızlıktır. Ayrıca, belirtmek gerekir ki, Sayın Cumhurbaşkanı'mız MGK toplantısı başlamadan yapılan konuşmada kullandıkları üslubu 'terbiye dışı' biçiminde nitelendirmek, Cumhurbaşkanı'na gösterilmesi gereken asgari nezaketle bağdaşmamaktadır. Sayın Cumhurbaşkanı'mız devletin başı sıfatıyla devlet organlarının düzenli ve uyumlu çalışmasını gözetmek konusunda Anayasa'da yazılı yükümlülüğü yerine getirmek, yolsuzlukla savaşımlar ve hukuk devletini yaşama geçirmek yönünde, bundan böyle de duyarlılık ve kararlılık içinde olmayı sürdürecektir. Milliyet, 20-21 Şubat 2001.

açıklamalarını her ne sebeple olursa olsun, Cumhurbaşkanlığı makamını hedef alması nedeniyle sorumsuzluk olarak değerlendirmek gerekir.

Böylece, yukarıda değinildiği gibi, devletin tepesindeki kriz, yani siyasi kriz, ekonomik krizi de, sosyal patlamayı da beraberinde getirmiştir. Şimdi sıra krizin iyi idare edilip edilemeyeceğine gelmiştir. Hükûmetin ilk adımı Dünya Bankası Başkan Yardımcısı Kemal Derviş'i Türkiye'ye davet ederek, ekonomiyi ona teslim etmek olmuştur. Bülent Ecevit'e uzun zaman sonra bu durum sorulduğunda yanıtı şöyle olmuştur: *"Tabi o ekonomik krizler çok ciddi ölçüdeydi. Uluslararası Para Fonu'yla ve Dünya Bankası'yla ilişkilerimiz olumlu bir sürece girmeden o krizleri aşabilmemiz güçtü. Onun için uluslararası kuruluşlarla iyi ilişkileri olan bir ekonomist uzmanımızı bulmanın yararlı olacağını düşündüm. Akluma gelen isim de Sayın Kemal Derviş'ti. Kendisini gençliğinden tanırdım."* Ecevit, Derviş'in Türkiye'de pek tanınmadığını ise şu şekilde anlatmıştır: *"Koalisyon ortaklarımızın başkanlarıyla konuyu görüştüm. Devlet Bahçeli ve Mesut Yılmaz'la... Sanırım onlar da tanııyorlardı. Ama ben, bize yararlı olabileceğini söyleyince kabul ettiler. Bu konuyu görüştüğten sonra Meclis'teki odamdan çıktım. Kapıda gazeteciler karşıladılar. 'Bir isim üzerinde anlaşabildiniz mi?..' diye sordular. 'Evet' dedim. 'Kim üzerinde?..' 'Kemal Derviş'. Şaşkınlıkla 'O da kim?' diye sordular."*⁷⁹⁷

Ülkede kriz açıklamaları, beyanatlar, istifalar üst üste gelirken, 3 Mart 2001'de Ekonomiden Sorumlu Devlet Bakanlığı'na atanan Kemal Derviş'in gelişi, piyasalarda olumlu karşılanmış ve IMF, Türkiye'ye 20 milyar Doları bulan bir kredi açacağını açıklamıştır. Derviş ise ekonomik programla ilgili olarak, "enflasyonla mücadele sürecektir", "Türkiye'nin ulusal programı olacak" ve "politik ve toplumsal destek şartı"⁷⁹⁸ gibi ipuçlarını vermeye başlamıştır. Ancak, yeni Bakan'ın MHP'lilerle yıldızı bir türlü barışmamış, hemen her Bakanlar Kurulu toplantısı sorunlu bitmiştir. Koalisyonun dördüncü ortağı konumundaki Derviş'le ilgili MHP'li Koray Aydın şu ifadeleri kullanmıştır: *"Kemal Derviş çok fevri davranıyordu. Sanki böyle gökten zembille gelmiş, buraya konmuş, kendisini inanılmaz yetkili gören, her şeyin üstünde gören havalarda... Biz bunu MHP'liler olarak kabul edemiyorduk. Yapılan işler de sanki tek Kemal Derviş'in kontrolüyle yapılmış gibi kamuoyunda izlenim oluşturuldu. Dolayısıyla bu işin olumlu çıkacak puanlarının da bizim hanemize yazmadığını, sanki bu işleri de Derviş yapıyor ve*

⁷⁹⁷ Akar ve Dündar, a.g.e, 480-481.

⁷⁹⁸ "3 önemli mesaj", *Milliyet*, 7 Mart 2001.

yaptırıyormuş gibi bir havanın oluştuğunu hep söyledik. Nitekim Koalisyonun bitmesinde ve erken seçime gitmede bunun çok büyük rolü olmuştur.”⁷⁹⁹

Öte yandan Kâmrân İnan’ın deyişiyle, “Amerika’dan ısmarlama bakan”⁸⁰⁰ Kemal Derviş’in dışarıdan gelerek Bakanlar Kurulu’na girmesi ve tam yetkili olarak işlerini yürütmesi bazı kesimleri rahatsız etmiş ve zaman zaman Koalisyonda sarsıntılara neden olmuştur. Bunun yanında ekonomideki durum düzelmiş, fakat kırılğan yapı varlığını devam ettirmiştir. Hükûmetin diken üstünde oluşu ve yapılan her açıklama piyasalardan tepki görmüştür. 11 Mayıs günü gerçekleştirilen liderler zirvesinde Telekom’la ilgili bir tartışmanın büyümesi Devlet Bahçeli ile Derviş’i karşı karşıya getirmiş ve Hükûmetin MHP kanadı istifayı düşünmeye başlamıştır.

3.11. 3 Kasım 2002 Erken Genel Seçimleri ve Yeni Siyasi Tablo

Hükûmet, 2001 ve 2002 yıllarında tamamıyla ekonomik ve mali krizi durdurma çabalarına odaklanmıştır. Kuşkusuz büyük protesto mitingleri de Hükûmeti uğraştıran diğer bir önemli mesele olmuştur. Artık halkın gözünde güvenilirliğini yitiren Hükûmetin ya köklü bir revizyona gitmesi ya da erken seçim kararı alması beklenmiştir.

İşte böyle bir ortamda, 4 Mayıs 2002 tarihinde Başbakan Ecevit’in rahatsızlığı da bu tartışmalara eklenince, ülke yeni bir siyasi krize doğru sürüklenmiştir. Doktorların Ecevit’e evinde dinlenmesi gerektiğini söylemesi, Hükûmetin geleceğiyle ilgili kaygıların yüksek sesle söylenmesine neden olmuştur. Yine MHP’den Koray Aydın, durumu şu şekilde izah etmiştir: “*O zaman bizim tarafta bu işin böyle yürümeyeceği artık açık bir şekilde herkes arasında konuşuluyordu. Evden ülkenin yürütülemeyeceğini, bu işin böyle kalıcı hale sokulmasının ülke açısından da mahsurları olduğunu, gerekiyorsa Koalisyonun yapısında da bir yenilenmenin gerektiğini konuşuyorduk. Yani MHP’nin önderliğinde, Sayın Bahçeli’nin Başbakanlığında bir Hükûmet modelinin gündeme gelmesi gerekebileceği söyleniyordu. Hatta buna pek karşı çıkmayan, bunun olabileceğini söyleyen DSP’liler bile vardı.”⁸⁰¹*

⁷⁹⁹ Akar ve Dündar, *a.g.e.*, 482-483.

⁸⁰⁰ İnan, *Siyaset Yılları*, 293.

⁸⁰¹ Akar ve Dündar, *a.g.e.*, 488-489.

Hükûmet kanadından bile birçok kişinin arzu ettiği revizyon ya da erken seçimle ilgili en beklenmedik açıklama da Hükûmetin en gözde ismi Kemal Derviş'ten gelmiştir. Derviş, Hükûmetin erken seçim tarihi belirlemesi gerektiğini, aksi takdirde ekonomik krizin yeniden yaşanabileceğini açıklamıştır. Derviş'in bu açıklaması, evde hasta yatağında yatan Başbakan Bülent Ecevit'i de harekete geçirmiş ve Ecevit, artık partisinin ve Hükûmetin başına geçmesi gerektiğini düşünmüştür. Ancak Ecevit'in hastalığı döneminde araları açılan Hüsamettin Özkan, yanında 63 kişiyle birlikte partiden istifa etmiştir. İstifanın ardından yeni bir parti kurmaya karar veren İsmail Cem ve Hüsamettin Özkan, Kemal Derviş'i de yanlarına almışlardır. Kurulacak partinin adı Yeni Türkiye Partisi olarak açıklanmıştır. Ancak Derviş, son anda bir manevrayla partiye katılmayacağını açıklamış ve CHP'ye geçmiştir.

Bu durumu Ecevit, şöyle anlatmıştır: *“Ekonomik ortamı karıştırıcı konuşmalar yapmaya başladı. Bu, tabii beni çok rahatsız etti. Sonra bildiğiniz gibi Demokratik Sol Parti Meclis Grubu'nun bölünmesinde çok etkili bir rolü oldu. Ayrılanların parti kurmalarını teşvik etti. Onlarla birlikte çalışır hale geldi. Sonra onları da bıraktı. Cumhuriyet Halk Partisi'ne girdi. Sanırım iyi bir iktisatçı, ama iyi bir siyasetçi sınavı vermediğini düşünüyorum.”*⁸⁰²

Böylece Koalisyonun desteği 250'lerin bile altına düşmüş ve Hükûmet, meşruiyetini yitirmiştir. Tam da bu sırada MHP Lideri Devlet Bahçeli “3 Kasım'da erken seçim” yapılması gerektiğini duyurmuştur. Üç liderin ortak kararı da bu yönde olmuş ve erken seçim kabul edilmiştir. Bu kararın kabulünden sonrasını Kâmran İnan şöyle anlatmıştır: *“Başbakan, bir taraftan Hükûmet ortaklarını erken seçimden vazgeçirmeye çalışırken, bir taraftan da Genelkurmay Başkanı'nu iki defa çağırarak birlikte 'Köşk'e çıkmakla Irak operasyonu havası yaratmak, milletvekillerini etkileyerek erken seçimi önlemek istiyor. 31 Temmuz'da toplanan Meclis, 449 oyla erken seçim kararı aldı. DSP, karşı çıktı. Bu karardan sonra siyasi faaliyet hızlandı. Partiler, barajı geçmek telaşıyla ittifaklar peşinde, milletvekilleri, yeniden seçilebilmek derdinde; istifalar, transferler hızlandı. Daha ilk günden itibaren seçimi erteleme söylentisi ve tertipleri baş gösterdi. Yüksek sesle seçim diyen bazı partiler, perde arkasında, seçimleri ertelemek için kolları sıvadı. Milletvekillerinin yüzde yetmişinin geri gelmeyeceği acı gerçeği, yeni hissediliyor. ANAP*

⁸⁰² Akar ve Dündar, a.g.e., 492-499.

Genel Başkanı'nın 'prensleri' kendisini terk ediyor. Okuyan, fena okuyarak ayrıldı. ANAP'tan istifalar artıyor. Kamuoyu araştırmaları en çok 3-4 partiye barajı geçme şansı tanıyor. Şanslı görülen partiler aday akınına uğrarken, diğerleri fenerle aday arayışında. Cem-Özkan ikilisi ile yola çıkan Derviş, arkadaşlarını yolda bıraktı; Baykal'ın kapısını çaldı, siyasi manevraları çabuk öğrenmiş."⁸⁰³

Kâmran İnan, artık siyasetin dışına çıkmış ve 3 Kasım seçimlerinde aday olmamıştır. O, 25 yılını verdiği Türk siyasi hayatından, arkasında kırgınlıklar, pişmanlıklar, üzüntülerle çekilmiştir. İnan, bütün meselenin bırakmayı bilmek olduğunu söylemiş ve Doğu toplumlarında herkesin kendisini vazgeçilmez saydığını, ancak hiç kimsenin de vazgeçilmez olmadığını ifade etmiştir. O, toplumların daima kendi içinden daha iyilerini çıkardığını belirterek, yollarına devam ettiklerini eklemiştir.⁸⁰⁴

Siyasetin ilerleme değil, gerileme işaretleri verdiğini vurgulayan İnan, Türk demokrasisinin en güzel dönemini 1950-1957 yılları arası olarak görmektedir. Bu dönemde halkın demokratik süreci takip ederek, siyasetin içinde olduğunu belirten İnan, ancak 1960'ta ağır bir darbe alan demokrasinin halen kendisine gelemediğini ve depremin tahribatının devam ettiğini dile getirmiştir. Yaşanan tüm olumsuzluklara rağmen, henüz mutabakat sözünün siyasi lügate giremediğini anlatan İnan, en büyük mutabakatın milletin demokrasi yolunda aldığı devam kararı olduğunu vurgulamıştır. 78 yılda 57 Hükûmetin göreve gelmesini istikrarsızlığın kronikleşmiş hali olarak nitelendiren İnan, siyasi partilerde güçlü ve tecrübeli insanlara iltifat edilmediğinin, yetersiz ve başarısız idarelerin Türkiye'yi kalkınma yarışında geri bıraktığının altını çizmiştir. Türkiye'nin iyi idare edilemediğini, daha doğrusu edemediklerini her fırsatta dile getiren İnan, ülkede menfaat gruplarının aşamadığını, bu yüzden de yolsuzluk ve skandalların getirdiği kirliliğin önlemediğini, buna bağlı olarak da Türkiye'nin içeride ve dışarıda güç kaybına uğradığını anlatmıştır.⁸⁰⁵ İnan, bu değerlendirmeleri yaparken, siyasi tecrübesini kullanmış ve içeride ve dışarıda yıllarca uğraşını verdiği, ancak gerçekleşmesinin bir türlü mümkün olmadığı güçlü Türkiye hayalini arkasında bırakarak, siyasi hayattan çekilmiştir.

Her şeye rağmen siyasette geçen yıllarına acımadığını dile getiren Kâmran İnan, kendisine verilen görevi yerine getirmeye çalıştığının altını çizmiştir. O, vatana ve millete

⁸⁰³ İnan, *Siyaset Yılları*, 313.

⁸⁰⁴ Önal, T. (2014, 18 Haziran). *Kâmran İnan ile söyleşi*. Kâmran İnan'ın evi, Ankara.

⁸⁰⁵ İnan, *Siyaset Yılları*, 314-315.

borçlu olduğunu, ancak bu borcu ödeyemediğini, ödettirmediklerini ifade etmiştir. İnan, en büyük tesellisinin dışarıda Türkiye'nin sesi olabilmek için verdiği mücadele olduğunu anlatmış ve bu uğurda hiçbir şekilde ödün vermediğini dile getirmiştir. Ciddiyetten taviz vermediğinin altını çizen İnan, gücünü “muhteşem” olarak nitelendirdiği Türk tarihinden aldığını, yanlışlarının ve hatalarının olduğunu, bundan sonra da olacağını, ancak her şartta hakikatin yanında ve doğrudan yana olduğunu ifade etmiştir. O, “25 Yılın Dersleri”ni maddeler halinde sıralarken, artık zamanının dolduğuna ve siyasi hayattan çekilmesi gerektiğine başkalarının değil, kendisinin karar verdiğini vurgulamıştır.⁸⁰⁶

3 Kasım 2002 tarihinde yapılan Erken Genel Seçimler, ilginç sonuçları da beraberinde getirmiştir. 14 Ağustos 2001'de FP içerisindeki yenilikçilerin kurduğu ve MNP, MSP, RP ve FP'den sonra Milli Görüş çizgisinin beşinci partisi konumunda olup, liderliğini Recep Tayyip Erdoğan'ın yaptığı AKP %34,3 oyla 363, CHP ise %19,4 oy oranıyla 178 milletvekilliği kazanırken, 9 da bağımsız aday Meclis'e girmiştir.⁸⁰⁷ Sonucun ilginç olan tarafı ise yaklaşık %45 oyun Meclis'te temsil edilmiyor olmasıdır. Bu da seçim sisteminin bir cilvesidir. Milliyet Gazetesi'nin haberine göre, halk 1999'da Meclis'e soktuğu DSP, ANAP, DYP, MHP ve SP'yi sandığa gömmüş ve AKP'yi tek başına iktidara taşımıştır.⁸⁰⁸ Hükûmete tepki, AKP'yi iktidara ulaştırırken, CHP'yi de muhalefet partisi yapmıştır. Aslında siyasi yasaklı olan AKP Lideri Recep Tayyip Erdoğan, “Ben sessiz çoğunluğun sesi, kimsesizlerin kimsesiyim”⁸⁰⁹ ifadeleriyle, zaferini kutlamıştır.

⁸⁰⁶ İnan, *Siyaset Yılları*, 315-317.

⁸⁰⁷ TÜİK, *a.g.e.*, 115-120.

⁸⁰⁸ “AKP tek başına”, *Milliyet*, 4 Kasım 2002.

⁸⁰⁹ “Anadolu ihtilali”, *Sabah*, 4 Kasım 2002.

4. BÖLÜM

KÂMRAN İNAN'IN FİKRÎ YAPISI VE ESERLERİ

4.1. Fikrî Yapısı

Kâmrân İnan, Cumhuriyet'in yetiştirdiği çok önemli insanlardan olup, hem eğitimi, hem devlet tecrübesi, hem ileri görüşlülüğü bakımından birçok siyasiden ayrılmaktadır. O, her şeyden evvel, insanların eğitimle haklarını elde edebileceklerine inanmış ve bu uğurda savaş vermiş bir devlet adamıdır. Hemen her savaşında olduğu gibi, verdiği bu savaş esnasında da maalesef yanında kimseyi bulamamıştır. Ancak O, yılmadan inandığı ve doğru bildiğinin peşinden gitmiş, devletin menfaatlerinden ve kendi prensiplerinden asla ödün vermemeye özen göstermiştir. İnan'ın fikrî yapısı incelenirken, onun birçok konuda yazdığı ve söyledikleri üzerinden hareketle, çeşitli konulara bakışı, fikirleri, tavsiyeleri dikkate alınmıştır. Bu bağlamda birçok alt başlıkla fikrî yapısı analiz edilmeye çalışılmıştır.

4.1.1. Devlet ve devlet yönetimi

Yönetim, başlı başına bir ihtisas alanı olmakla birlikte, yönetimde bulunabilme şartları arasında bu ihtisasa sahip olmak yoktur. Şöyle ki, yönetim kademesine gelecek kişilerde bunun eğitimi yerine, insanların çevrelerine etkileri daha önemli bir kriter olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak bu uygulamanın yanlışlığı herkes tarafından malumdur. Zira yönetim ciddi bir iştir ve yönetenler, öncelikle yönetilenlerin haklarını korumaları gerektiğinin bilincinde olmalıdırlar. Aksi takdirde yönetenler ile yönetilenler arasında önü alınamayan uçurumlar oluşur ve her şeyin yönetenler lehine işlediği bir düzen kurulur. Bu düzenin içindeki idareciler ise hangi makamda olursa olsun, bir defa masanın arkasına geçince içinden çıktığı toplumdan uzaklaşır. Kendisini devlet menfaatlerinin koruyucusu, en yüksek otorite temsilci olarak görür. Artık topluma yukarıdan bakmaya ve kendi sahip olduğu otorite kendisini bozmaya başlar. Sonuç olarak ise idare edenlerle edilenlerin

uzaklaşması, arada uçurumun doğması olayı başlar. Böylece idare edenlerde halkı “koloni” gibi görme eğilimi kuvvet kazanır.⁸¹⁰

Burada en fazla önem verilmesi gereken ise devlet yönetimidir. Çünkü bir devleti yönetmek, hiçbir kurum ya da kuruluşu yönetmeye benzemez ve son derece dikkatli davranmayı gerektirir. Bunun için de ehil insanlara görev verilmesi zaruridir. Örneğin, Kâmrân İnan’ın dış politika ihtisaslı olması, buna karşın hiçbir dönemde Dışişleri Bakanlığı’na getirilmemesi türlü söylentilere neden olurken, kendisi bu hususta, etnik kökeni ve nüfusa kayıtlı olduğu ilin etkili olabileceğinin altını çizmiştir.⁸¹¹ Burada da Turgut Özal gibi bir isim akla gelmektedir ki, kendisi hem Başbakanlık hem de Cumhurbaşkanlığı görevlerinde bulunmuştur.

Devleti büyük bir varlık, idaresini ise önemli bir olay olarak tanımlayan Kâmrân İnan, Türkiye’de devletin büyüklüğünün unutulmaya başlandığını, idaresinin de ehil olmayan ellere teslim edildiğini vurgulamıştır. Burada da idareyi büyük bir sanata benzeterek, bu büyük sanatı büyük sanatkarlar eliyle icra etmenin önemini vurgulamıştır. Öte yandan devlet idaresinin reformdan geçirilmesi gerektiğini savunan İnan, idarenin modernize edilerek, demokratikleştirilmesi gerektiği üzerinde durmuştur. O’na göre, Türk demokrasisi şekilden ibaret kalmış, milli irade ise siyasi parti liderlerinin ipoteği altında tutulmuştur. Demokrasi ve hürriyetlerin gerçek olması gerektiğini düşünen İnan, kuvvetlerin didişmeyi bırakarak, milletle bütünleşmesi ve milletin yanında olmasını önermiştir.⁸¹²

Kâmrân İnan, devlet idaresinin bir başka boyutunu da “*Türkiye’nin iyi idare edilmesi istenmiyor, önleniyor*” şeklindeki iddiasıyla gözler önüne sererken, bunun mafya ve menfaat çevrelerinin siyaseti yönlendirme ve kadrolaşmada etkili olmalarına bağlamıştır. Bu çevrelerin desteği sayesinde parti liderliği koltuğuna oturan bazı “kısa boylu” siyasetçilerin, devleti kendi boylarına indirdiklerinin altını çizen İnan, devletin ve devlet yönetiminin bu insanlar yüzünden irtifa kaybettiğini, bu durumun ise Türkleri mefkûresi olmayan bir topluma çevirdiğini, böylece kendisi ile yarışmayan, tarihinden kopuk,

⁸¹⁰ İnan, *Devlet İdaresi*, 21.

⁸¹¹ Önal, T. (2013, 29 Nisan). *Kâmrân İnan ile söyleşi*. Kâmrân İnan’ın evi, Ankara.

⁸¹² İnan, *Olaylar ve Düşünceler*, 24-25.

üretmeden tüketen ve borçla yaşamayı alışkanlık haline getirmiş bir toplumun ortaya çıktığını vurgulamıştır.⁸¹³

Türkiye’de bürokrasinin diktatörlük haline geldiğini ve siyasi iktidarın gücünün bu yapıyı kontrol altına almaya yetmediğini ifade eden Kâmran İnan, seçilmişlerin üstünlüğüne inanmış ve bürokrasinin de bu üstünlüğü kabul etmesi gerektiğini belirtmiştir.⁸¹⁴ Bürokrasiye göre, vatandaşın hizmet talep etme ya da hesap sorma hakkının olmadığını, devletin işleyişinde her şeyin yönetenler için öngörülmuş olduğunu anlatan İnan, yönetilenlerin devre dışı bırakıldıklarını, devletin sınırlı kaynaklarının vatandaşın ihtiyaçları yerine, bürokratlara lojman, sosyal tesis, yazlık dinlenme kampları için harcadığını, bunun sonucunda da dünyanın en hantal, verimsiz ve pahalı bürokrasi diktatörlüğünün doğduğunu ortaya koymuştur. İnan, bu bürokrasi imparatorluğunun ise dünyanın en çok korunan, hesap vermeyen, ceza görmeyen, zırlarla korunan imparatorluğu olduğunu ifade etmiştir.⁸¹⁵

Devlet yönetimindeki bir diğer çarpıklığı lider oligarşisinin varlığı ile ortaya koyan Kâmran İnan, milletvekillerinin seçildikten sonra, milletin değil, liderin vekili durumuna geldiklerini aktarmıştır. O’na göre, Hükûmet kurulup, güvenoyu aldıktan sonra Meclis, kuvvetin toplandığı, denetleyen, milletin hakkını koruyan üstün organ olmaktan çıkıp, iktidarın emrine girdiği ve bütün kararları iktidarı oluşturan lider veya liderlerin aldığını belirtmiştir. Böylece de vekillerin liderden farklı düşünmeye, hele bunu dile getirmeye hakları kalmadığını dile getiren İnan, liderin çapının küçülmesini diktanın yoğunluğunun artması olarak yorumlamıştır. İnan, ayrıca bu liderlerin bir değil, birçok seçim kaybetmesine rağmen, koltuklarında oturduklarını ve istifâ müessesesinin Türk demokrasisi içinde yer edemediğini vurgulamıştır.⁸¹⁶

Devletin, millet için var olması gerektiğini ifade eden Kâmran İnan, genel uygulamanın ise bunun tam tersine, milletin devlet için var olduğu yönünde olduğunu ifade etmiştir. O, dünya üzerinde dört milyardan fazla insanın iradesini ortaya koyamadığını vurgularken, demokratik görünen diktatörlüklere dikkat çekmekte ve demokratik hürriyetlerin kullanımının eğitimle mümkün olabileceğini, bu insanların ise eğitimden bile

⁸¹³ İnan, *Türkiye Gerçeği*, 7-12.

⁸¹⁴ İnan, *Çarpık Gidiş*, 6.

⁸¹⁵ İnan, *Türkiye Gerçeği*, 26-28.

⁸¹⁶ İnan, *Türkiye Gerçeği*, 46-48.

mahrum bırakıldıklarını anlatmıştır. Bu durumun ise aralarında Türkiye'nin de bulunduğu bazı ülkelerde, demokrasinin işlememesi ya da eksik işletilmesine neden olduğunu belirten İnan, buna karşın dünyadaki hemen tüm haksızlıklara “millet adına” damgasının vurulduğunun altını çizmiştir.⁸¹⁷

Devlet idaresinde en önemli hususun güven duygusu olduğu gerçeğini, vatandaşın idareye güvenmesi ve kendi geleceğinden emin olmasına bağlayan Kâmrân İnan, idaresine ve yarınına güvenmeyen toplumlarda ferdi huzur ve istikrarın olmayacağını altını çizmiştir. Bu güven duygusunu vatandaşına aşılabilen memleketin dünyada az olduğunu dile getiren İnan, bu toplumlarda ortak menfaat duygusunun geliştiğini, “devlet menfaati” ayrımının söz konusu olmadığını anlatmış ve insanların ruhen ve idareten baskı altına alınmadıklarını vurgulamıştır.⁸¹⁸

Hürriyetlerin ayrı bir hukuk ve kanuna dayandığını anlatan Kâmrân İnan, otoritenin gevşediği, adil ve eşit kullanılmadığı yerlerde anarşinin doğacağını, hürriyetlerin asıl koruyucusunun devletten önce, fertlerin olması gerektiğini ve hürriyetleri korumanın en emin yolunun ise demokratik tepki olduğunu ifade etmiştir. Ona göre, kuvvetler ayrılığı prensibindeki yetki ihtilaflarını da bu bağlamda değerlendirmek gerekir. İnan, bu kuvvetlerden önde geleninin seçilmiş olan parlamento olduğunu, ama birtakım güçlerin parlamento üzerine çıkararak, yetkilerine ortak olmak istediğini iddia etmiştir. Bu güçlerin Anayasa Mahkemesi, Yargıtay gibi yargı organları olduğunu belirten İnan, bu kuruluşlar vasıtasıyla Parlamento aksiyonunun frenlenmekte veya tadil edilmekte olduğunu, böylece de seçilmemiş kimselerin milli iradeye ortak olduğunu savunmuştur.⁸¹⁹

Kâmrân İnan'a göre devlet idaresinin temel görevlerinden birisi de vatandaşlar arasındaki ilişkileri düzenlemektir. Burada zayıfın güçlü karşısında daha da zayıf düşmesini engellemek anlatılmaktadır. Bu insanların demokratik hürriyetlerden eşit bir şekilde yararlanmaları genellikle mümkün olmamaktadır. Buna eğitim adaletsizliği ve eşitsizliği de eklenince, yarış tamamen güçlünün lehine dönmektedir. İnan, birçok yerde de temas ettiği gibi, Türkiye'de insanların eğitim konusunda eşit şartlara sahip olmadıklarını, bunun da insanın kıymeti noktasında birtakım belirsizliklere sebep olduğunu vurgulamıştır. Türkiye'de sosyal devlet ve sosyal adalet fikirlerinin son ekonomik gelişmeler ışığında

⁸¹⁷ İnan, *Devlet İdaresi*, 12-13.

⁸¹⁸ İnan, *Devlet İdaresi*, 24-25.

⁸¹⁹ İnan, *Devlet İdaresi*, 35.

değişikliğe uğradığını savunan İnan, serbest ekonomik kurallarının acımasızlığından bahsederek, şunları eklemiştir: “*Aslında idare sistemlerinin teknolojik, ekonomik ve sosyal gelişmelere ayak uydurabilmesi kolay değildir. Halen fert ile idare arasında baş gösteren kopukluğun bir sebebi de budur. İdareler, genellikle, bu gelişmelerin gerisinde kalmakta, toplumun ihtiyaç ve beklentilerine cevap verememektedir. Bu, Türkiye bakımından bilhassa üzerinde durulması gereken bir husustur.*”⁸²⁰

Devlet idaresi, devlet güçleri, yani yasama, yürütme ve yargı erkleri vasıtasıyla gerçekleştirilmekte ve bu güçlerin ayrılığı prensibi kabul edilmektedir. Buna göre, Hükûmetler yasa teklifi sunar, Meclis teklifi görüşür ve kabul eder, Anayasa Mahkemesi ise yasanın Anayasaya uygunluğunu denetler. Böylece güçler birbirlerinin etkinlik alanına müdahaleden kaçınırlar. Ancak bunun aksi durumlarda siyasi krizler meydana gelebilir. Siyasi krizlerin aşılması hususunda da Cumhurbaşkanı'nın devreye girmesi veyahut taraflardan birinin geri adım atması beklenir. Herhangi bir adım atılmaz ve kriz devam ederse, bu defa siyasi iktidar elindeki seçim kozunu kullanarak sine-i millete dönme kararı alabilir. Bu kararla da haklının millet tarafından belirlenmesi istenir.

Devletin yasama, yürütme ve yargı güçlerinin yanına Ordu, polis ve bürokrasiyi ekleyen Kâmrân İnan, bu güçlerin kullanma şekil ve amacını devlet idaresinde önemli bir nokta olarak görmüştür. Ona göre, Ordu memleketin dış güvenliği için vardır ve Orduyu politikaya çekmek son derece yanlış ve tehlikelidir. Polis ise iç güvenlik, halkın can ve mal güvenliğini korumakla görevlidir. Polisin idarenin emrinde olduğu kadar, toplumun da hizmetinde olması gerektiğinin altını çizen İnan, polis teşkilatının yapısı itibarıyla demokrasinin dışına kayma eğilimi gösterebileceğini vurgulamıştır. İnan, polisin idare emriyle, toplumu sindirme aracı olarak kullanıldığı memleketleri ise “polis devleti” olarak tanımlamakta, bunu da demokratik devletlerin zaafı olarak göstermektedir. Polis ile halk arasındaki ilişkilerin zorluğundan bahseden İnan, polisi, üniforması, silahı ve çok defa eğitimi ile otoriteye düşkün olarak addetmektedir. İnan, buradan hareketle de en tehlikeli durumun, polisin iktidar aracı olarak kullanılmasını ifade etmektedir. Bürokrasinin ise devlet yapısının ana çarklarından birisi olduğunu belirten İnan, bu gücün işlese de işlemese de problem çıkardığını ve bürokrasiye boğulmuş toplumun tıkanmış toplum

---

⁸²⁰ İnan, *Devlet İdaresi*, 35-37.

olduğunu anlatmaktadır. Ona göre, bürokrasinin kaldırılması mümkün değildir, bunun için de onun iyi ve verimli işleminin metotları aranmalıdır.⁸²¹

İdarenin amacını: “*Devlet idaresinin amacı insan olmalıdır. Devletin bütün imkân, nimet ve hizmetleri, statü ve mesafe farkı gözetmeksizin bütün insanlara, eşit bir şekilde, götürülmelidir. Devlet, millet için, insan için var olduğunu kabul etmeli, insan haklarına saygılı olmalıdır. Otorite, insanı ezmek, hürriyetlerini sınırlamak için değil, ferdi korumak için kullanılmalıdır. Devlet, temel hürriyetlere, bunların gelişmesi ve kullanılmasına saygılı olmalıdır*” şeklinde özetleyen Kâmran İnan, hürriyetlerin kazanılması ve korunmasının da fertlere ait olduğunu vurgulamıştır. O, “*İnsan hayatında olduğu gibi devlet idaresinde de mükemmeli aramak daima bir ideal olarak kalacaktır*” derken, insanın henüz tümüyle keşfedilmediğinin altını çizmektedir. Buna göre, insan yaratıldığı günden beri kendisini keşfetmeye çalışmaktadır, ancak henüz bu keşif sonlandırılmamıştır. Bu arayış süresince, sayısı artan insanın toplum içinde değerinin düşmemesi gerektiğini savunan İnan, imtiyazsız, sınıfsız bir toplumun sadece teoride mümkün olabileceğini anlatmıştır. Buradan hareketle, hiçbir toplumun negatif faktörleri sıfıra indiremediğinin altını çizen İnan, Türkiye’de de menfi faktörlerin yayılarak, denge ve adalet duygusunu rahatsız ettiğini savunmuştur.⁸²²

Kâmran İnan, Türkiye’de devlet idaresini, Osmanlı İmparatorluğu devlet idaresi, Cumhuriyet dönemi tek partili devlet idaresi ve 1950’den sonra girilen çok partili demokratik dönem idaresi olarak üç dönem halinde incelemiştir. Buna göre, Osmanlı devlet idaresinin iyi ve kötü dönemleri olmuş, ancak altı yüz yıl ayakta kalması sağlam bir idaresinin bulunduğunu göstermiştir. İmparatorluğun yıkılması da idarenin bozulmasından kaynaklanmıştır. Tek partili dönemde ise tarihte eşi benzeri görüşmemiş önemli reformların yapıldığını ve toplum yapısının baştan aşağı değiştiğini savunan İnan, bu reformlar sayesinde yeni bir devletin inşa edildiğini ifade etmiştir. İnan, öte yandan, kendine has özellikleri bulunan bu dönemi, bugünkü uygulamalara göre değerlendirmenin yanlışlığı üzerinde durarak, her dönemin şartlarını kendi içinde görmek gerektiğini, kendisinin de bu dönemleri bizzat yaşadığını ifade etmiştir. İnan, çok partili idareyi ise zamanla müesseselerini kurmuş ve geliştirmeye çalışan bir idare olarak tanımlamıştır. Dönemin içinde bizzat yöneten olarak faaliyet gösteren Kâmran İnan, idareyi her yönü ile

⁸²¹ İnan, *Devlet İdaresi*, 37-41.

⁸²² İnan, *Devlet İdaresi*, 48-50.

gördüğünü ve devlet idaresi piramidini yeterince tanıdığını anlatmıştır. Çoğu acı olmak üzere, önemli bir tecrübe birikimine sahip olduğunu dile getiren İnan, Türkiye’de hiçbir zaman “Kâmran İnan” olarak tanınmamış ve hak elde edememiş olduğundan yakınmıştır. Ona göre, en basit devlet işlerinde bile mutlaka bir ilave sıfat gerekmektedir. O, sade bir vatandaş olarak kendini dinletebilmeye ve hakkını kabul ettirebilmeye hasret kaldığının altını çizirken, maalesef Türkiye’de bütün insanların buna hasret kaldıklarını da belirtmiştir.⁸²³

Devlet idaresinin temel şartını devlet adamlığına bağlayan Kâmran İnan’a göre, iyi idare ancak ve ancak devlet adamlarıyla yürütülebilir. Devlet adamlığı da kendi kendine değil, yetiştirme, hazırlanma ve tecrübe ile olur. O, siyaset adamı ile devlet adamı arasındaki sınırı, çizilmesi zor bir çizgi olarak telakki ederken, her devlet adamının aynı zamanda siyaset adamı olduğunu, ancak her siyaset adamının devlet adamı olmadığını vurgulamıştır.⁸²⁴ Bugün Türkiye’de devlet adamı yetiştiren bir kurumun olmadığından bahseden İnan, güçlü idareci kadroları bulunmayan bir devletin kendi gücünden kaybedeceğini savunmuştur.⁸²⁵ Bugün Türkiye’de açılan “Siyaset Akademileri” ve düzenlenen Bakan Yardımcılıklarını “Devlet İdaresi” kitabını kaleme aldığı 1993 yılında dile getiren İnan, ileri görüşlülüğünü bir kez daha göstermiş ve bu şekilde idarenin ihtiyaçlarını tespit etmeye çalışmıştır.

Devlet idaresinin yalnızca o devletin iç işi olmadığı ve komşularını, hatta dünyayı ilgilendirdiğini vurgulayan Kâmran İnan, savaşların sebebinin de barışın koruyucusunun da devlet olduğunu, dolayısıyla idarenin ta kendisi olduğunu ifade etmiştir. Devletin idare ile iç nizamı kurduğu ve milletler arası ilişkilerle de bölgesel ve dünya düzeninin kurulmasına katkı sağladığını dile getiren İnan, bu bağlamda devletin iç ve dış hedeflerinden bahsederek, iç hedefin toplumun refahını sağlamak, dış hedefin ise varlık ve bütünlüğünü sağlayarak, barışa katkıda bulunmak olduğunu anlatmıştır. O, idare şekillerini demokratik ve demokratik olmayanlar olarak ikiye ayırırken, demokratik idarelerin toplam içindeki paylarının azlığından yakınmıştır. O’na göre, devletin millet olması, idarenin millet emrinde bulunması şartına bağlıdır. İdarenin sağlıklı işlemesi ise milletten göreceği destek

⁸²³ İnan, *Devlet İdaresi*, 51-54.

⁸²⁴ İnan, *Siyasetin İçinden*, 27.

⁸²⁵ İnan, *Devlet İdaresi*, 73-75.

ve katılıma bağlıdır. İnan, Türkiye'nin iyi bir idare için yapması gerekenleri ise şu şekilde özetlemiştir:

“Türkiye'nin sorumluluktan kaçan klasik dış politika yerine yeni gerçeklere cevap verecek, büyük düşünme, görme esasına dayalı, milli hedef ve stratejisi belirlenmiş bir politika geliştirmesi lazımdır. Devletin, iktidarlara değişmeyecek, milli hedeflere, stratejiye, bunu destekleyecek bir savunma konseptine ihtiyacı vardır. Bütün devlet müesseselerinin, ilmi bir araştırma ile modernize edilmesi, 2000 yılı ve ötesi toplumun ihtiyaçlarına cevap verebilecek hale getirilmesi lazımdır... Bürokrasi, mutlaka hafifletilmeli, milletin emrine sokulmalı, demokratikleştirilmelidir. Çağ dışı kalmış aşırı merkezîyetçilik hafifletilmeli, mahalli idarelerin yetki ve imkânları artırılmalıdır... Düşünce kalıpları değişmeli, tabuların etkisi hafifletilmelidir... Türkiye'de devlet israfı mutlaka dizginlenmelidir... Bürokrasinin büyümesi, şişmesi mutlaka durdurulmalıdır.”⁸²⁶

4.1.2. Dış politika

Devletler arası ilişkileri şekillendirmeye yarayan dış politika, farklı eğitim ve uzmanlık gerektiren bir alandır. İnsanlık tarihi kadar eski olan bu alan, önceleri imtiyazlı kimselerin uğraşı olarak telakki edilirken, modernleşme, teknolojik gelişmeler, şeffaflaşma, demokratikleşme ile birlikte kapalı kutu olmaktan çıkmıştır. Yine önceleri aldatma sanatı olarak algılanan diplomasi, artık daha yakından tanınmakta ve insanlar arasında ilgi görmektedir.⁸²⁷ Hemen her yüzyılda uluslararası sistemi kendi değerlerine göre yeniden şekillendiren bir kuvvetin ortaya çıktığını ve bunu diplomasi sayesinde gerçekleştirdiğini savunan Henry Kissinger, dünya diplomasisine, dünya siyasetine, her yüzyılda kurulan yeni dünya düzenine, 17. Yüzyılda Fransa'nın, 18. Yüzyılda Büyük Britanya'nın, 19. Yüzyılda Avusturya ve Almanya'nın ve nihayet 20. Yüzyılda da Amerika Birleşik Devletleri'nin şekil verdiklerini ifade etmiştir. O'na göre, 20. Yüzyılda uluslararası ilişkileri hiçbir güç, Birleşik Devletler kadar kesin ve bir o kadar da kararsız etkilememiş, hiçbir toplum ABD kadar başka devletlerin içişlerine karışmama konusunda ısrarlı olmamıştır.⁸²⁸ Tabi hiçbir güç de başka devletlerin içişleri karışma konusunda ABD kadar istekli olmamıştır.

⁸²⁶ İnan, *Devlet İdaresi*, 129-139.

⁸²⁷ İnan, *Dış Politika*, 11.

⁸²⁸ Kissinger, *a.g.e.*, 9.

Avrupa devletlerinin 20. Yüzyıla kadar uyguladıkları dış politika ve menfaatler doğrultusunda başka devletlerin işlerine karışılması prensibi göz önüne alındığında, Henry Kissinger kısmen haklı sayılabilir, ancak Amerika Birleşik Devletleri'nin de zamanla Avrupa diplomasisine ayak uydurması ve birçok devletin işlerine kısmi müdahalelerde bulunması göz ardı edilemez. Çünkü gerçekten 20. Yüzyılda hiçbir kuvvet Birleşik Devletler kadar güçlü olmamış ve hiçbir devlet kendi inançlarını başka milletlere empoze etme konusunda bu kadar istekli davranmamıştır.

Yine Kissinger'a göre, Amerika'nın tarih boyunca sahip olduğu özellikleri, dış politikada iki ayrı anlayışın ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Bunlardan ilki, Amerika'nın kendi ülkesinde demokrasiyi en iyi hale getirerek, insanlığın hizmetine sunma arzusu. İkincisi ise bu arzunun Amerikan ideallerini tüm dünyaya yayma yükümlülüğünü getirdiği inancıdır.⁸²⁹ Bu inançla Afganistan'a, Irak'a demokrasi, Amerika Birleşik devletleri vasıtasıyla getirilmiştir(!).

Bürokrasinin zamanla hükümdarlardan Hükûmetlere, bürokrasiye, açık rejimlerde basın ve kamuoyuna indiğini ifade eden Kâmrân İnan, çemberin genişlemesini hata payının azalmasına yormuştur. Diğer taraftan dış politikanın demokratikleşmesinin önemi üzerinde duran İnan, önceleri aristokratlar eliyle yürütülen diplomatik faaliyetlerin zamanla kendi aristokrasisini yarattığını ve dışarıya kapalı bir çember oluşturduğunu vurgulamıştır. O'na göre, Dışişleri Bakanlığı demokratikleşmeye en çok direnen kuruluş olmuş ve halen de demokratikleşmemiştir. Kendine has bir dil, yazışma, edebiyat geliştiren diplomasi, önemli başarılarla olduğu kadar, hemen herkesi ilgilendiren ciddi hatalara da imza atmıştır. İnan, dış politikadaki hataların maliyetinin yüksek, düzeltilmesinin ise çok zor olduğunu vurgularken, iç politikanın muhatabının vatandaş, dış politikanın muhatabının ise yabancılar olduğunu, bu bağlamda kendi vatandaşındaki anlayışın yabancından beklenemeyeceğini ifade etmiştir. Dış politikanın hareket noktasını milli menfaatler olarak yorumlayan İnan, hedefini ise barışın korunması, işbirliğinin geliştirilmesi olarak anlatmıştır. Buna göre, dış politikanın iki veya çok taraflı olarak yürütüldüğünü belirten İnan, özellikle İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra çok taraflı diplomasi sahasının genişlediğini vurgulamıştır. İnan, buradan hareketle iki taraflı diplomaside denge unsuru ve sınırlarının belli olduğu, ancak çok taraflı diplomaside denge unsurlarının değişik ve geniş

---

⁸²⁹ Kissinger, *a.g.e.*, 10.

olduğu yorumunu yapmıştır. Bu çerçevede çok taraflı diplomaside, Sosyalist memleketlerin oluşturduğu Doğu Bloku, demokrasiyi benimseyen Batı Bloku ve gelişmekte bulunan memleketler bloğu olmak üzere üç kutup ortaya çıkmıştır.⁸³⁰

Dış politikayı bir memleketin en önemli faaliyet sahası olarak yorumlayan Kâmrân İnan, bir devletin iki temel politikası, yani iç ve dış politikası olduğunu belirtmiştir.⁸³¹ Öte yandan dış politika unsurlarını değişen ve değişmeyen faktörler olarak ikiye ayıran İnan, değişmeyen faktörlerin “vatan” ve “komşular” olduğunu vurgularken, dış politikayı yönlendiren ve başarılı olmasına katkıda bulunan değişken faktörleri ise rejim şekli, ekonomik menfaat ve ilişkiler, kamuoyu, milli dayanışma, birlik ve beraberlik, sağlıklı bilgi sahibi olmak şeklinde özetlemiştir.⁸³² Dış politikada istihbaratın önemini vurgulayan İnan, dış politikayı iç politikadan ayrı mütalaa etmenin mümkün olmadığını, bu iki faaliyet sahasının birbirine bağlı ve birbirini etkileyen alanlar olduğunu vurgulamıştır. Diğer taraftan diktatörlükler ya da Türkiye gibi demokrasilerde iç politikanın sıkıntıya düştüğü anlarda dış politikanın kurtuluş aracı olarak görüldüğünü ifade eden İnan, bu amaçla türlü gerginliklerin çıkarıldığını da iddia etmiştir. Tanzimat’tan bugüne Türkiye’ye uygulanan sistematik baskıların Türk dış politikası ve düşünce tarzından silinmesi zor kompleksler doğurduğunu anlatan İnan, dış politikanın bir diğer özelliğini ise şeffaflıktan hoşlanmamak olarak açıklamıştır.⁸³³ Yani dış politikalar genellikle Hükümetlerle sınırlı kalmış, muhalefetin ya da halkın bu konuda bilgi sahibi olması engellenmiştir. Bu da dış politikanın demokratik olmayan tarafını göstermektedir.

Dış politikanın milli hedeflere göre tespit edilip uygulandığını belirten Kâmrân İnan, milli hedefleri ise aktif ve pasif olarak ikiye ayırmıştır. O, aktif hedefleri, “*Bir devleti büyük hedeflere götürmek, dünyadaki yer ve rolünü tahkim etmek, geleceğini sağlam esaslar üzerine oturtmak, milli heyecanı ayakta tutmak, dış varlığı, tarihi bağları ile ilişkilerini geliştirmek*” olarak tanımlarken, pasif milli hedefleri ise statükoculuğunun yanında şöyle tarif etmiştir: “*Durumu olduğu gibi muhafaza etmek, her türlü oluşum ve ihtilafın dışında kalmak, bir bakıma dünyaya sırtını çevirmek.*”⁸³⁴

⁸³⁰ İnan, *Dış Politika*, 12-14.

⁸³¹ İnan, K. (1995). *Dış Politika*. *Yeni Türkiye*. (3), 95.

⁸³² İnan, *Dış Politika*, 15-28.

⁸³³ İnan, *Dış Politika*, 30-43.

⁸³⁴ İnan, *Dış Politika*, 47.

Dış politikanın genel devlet politikasından ayrı tutulmaması gerektiğini savunan Kâmrân İnan, “*Dış politika milletlerin bir arada yaşama sanatıdır*” diyerek, önemini vurgulamıştır. O, müspet bir ilim olmadığını söylediği dış politikayı, dünya barışının koruyucusu, bazen de sorumlusu olarak göstermiştir. Bu itibarla da dış politika ve barışın teminatını demokrasi olarak gösteren İnan, demokrasinin yayılmasına çalışmayı barışa hizmet olarak telakki etmiştir.⁸³⁵ Yani dış politikanın gerçekçi ve barışçıl olması gerektiğini vurgulamıştır.

Dış politikanın genel tanımları ve nasıl işletilmesi gerektiğini özetleyen Kâmrân İnan, Türk dış politikasını, İmparatorluk dönemi ve Cumhuriyet dönemi olarak ikiye ayırmıştır. O’na göre, İmparatorluk döneminin, ciddi bazı yanlışlara ve çöküş döneminin onur kırıcı tablolarına rağmen muhteşem bir geçmişi vardır. Bu dönemde devlet, daima büyük görülmüş ve gösterilmiştir. Bu büyük İmparatorluğun dağılması ve ardından Mustafa Kemal Atatürk tarafından Cumhuriyetin kurulması başlı başına bir milletler arası olay olarak değerlendirilmiştir. Bu dönemde girilen reformlar, dünyanın hayranlığını çekmiş, dış politik tavrı sayesinde dünya devletleri içinde söz sahibi olunmuş ve Hatay meselesi, Boğazlar sorunu gibi önemli meseleler bu sayede çözüme kavuşturulmuştur. İnan, Atatürk’ten sonra Türk dış politikasının pasif döneme geçtiğini ve hareketsizliğin hâkim olmaya başladığını ifade ederken, Türkiye’nin bu dönemde Türk dünyasına da sırt çevirdiğini vurgulamıştır. İnan, cesur bir dış politikanın uygulanıp, Türk onur ve menfaatlerinin hassasiyetle korunduğu devri ise 1950’ler, yani Fatin Rüştü Zorlu’nun Dışişleri Bakanlığı devri olarak göstermiş, bundan sonrasını da hareketsizliğe dönüş olarak telakki etmiştir.⁸³⁶ Türk kamuoyunda dış politikanın yeterince anlaşılmadığı ve takip edilmediğini dile getiren İnan, bir türlü demokratikleştirilemeyen bu politikanın Parlamentolara dahi mal edilemediğinden yakınmıştır.⁸³⁷ Hükûmetlerin değil, devletlerin değişmez iç ve dış politikalarının olması kaçınılmazdır. Ancak Türkiye’de böyle bir uygulama hiçbir dönemde görülmemiştir.

Kâmrân İnan, özellikle Sovyetler Birliği’nin yıkılması ve “Yeni Dünya Düzeni”nin kurulması aşamasında Türkiye’ye büyük işler düştüğü, ancak Hükûmetlerin bir türlü bunu başaramadığından yakınmıştır. Refah-Yol Hükûmeti döneminde Tansu Çiller’in hem parti

⁸³⁵ İnan, *Dış Politika*, 47-49.

⁸³⁶ İnan, *Dış Politika*, 53-66.

⁸³⁷ İnan, K. (1995). *Dış Politika. Yeni Türkiye*, (3), 95.

Genel Başkanlığı hem de Dışişleri Bakanlığı'nı yürütmeye çalışmasını da en fazla eleştiren İnan olmuştur. O'na göre dış politika, milli olmalı ve ehil insanlar vasıtasıyla yürütülmelidir. Belki de bu işte yetişmiş en deneyimli kişilerden birisi olarak kendisini gördüğü için yıllarca Dışişleri Bakanlığı hayali kurmuş, ancak kendisinin de *"TC Anayasası'nda benim Dışişleri Bakanı olamayacağıma ilişkin gizli bir madde var. Bu sebepten beni Dışişleri Bakanı yapmıyorlar"* şeklinde ifade ettiği gibi, hiçbir dönemde Bakanlık koltuğuna oturtulmamıştır.

Diğer taraftan dış politikanın hareket noktasını milli menfaatler olarak yorumlayan Kâmran İnan, Sovyet İmparatorluğu'nun yıkılmasıyla, Blok sisteminin ortadan kalktığı ve Türkiye için Batı veya başka bir kampın içinde bulunma münakaşalarının geride kaldığını vurgulamıştır. Uzun yıllar Türk dış politikasının Amerika Birleşik Devletleri'ne ihale, NATO'ya havale edildiğini ve Batı dünyası ile sınırlandırıldığını savunan İnan, eski dünya düzeninin ortadan kalmasıyla, Türkiye'nin yeni bir dış politikaya ihtiyacı olduğunu, bununla birlikte Bakan değişiklikleri ve Hükûmet değişiklikleri ile alt-üst olmayacak bir orta ve uzun vadeli devlet politikasının geliştirilmesi gerektiğini belirtmiştir. Ancak istikrarsız siyaset yüzünden bunun gerçekleştirilemediğini ifade eden İnan, kafa yapısının da yeni düzene göre değişmesi gerektiğini vurgulamıştır.⁸³⁸ Burada altı çizilmesi gereken nokta, dünyada birçok şeyin çok hızla değişmesine karşın Türkiye'nin, bu değişime ayak uydurabilecek yeni politikaları belirlemede çok geç kaldığı gerçeğidir.

Kâmran İnan, Avrupa siyaseti ile ilgili olarak ise Fransa eski Bakanlarından Jean François Deniau'nün "İnandıklarım" adlı çalışmasında geçen: *"1453'e kadar, Avrupa, sadece coğrafi bir terimdi. Türklerin İstanbul'u fethinden sonra, Avrupa siyasi bir terim olmuştur ve Avrupa, Batı dünyası, daha şimdiye kadar Türkiye'nin ve Türklerin gelip kendileriyle beraber Müslümanlığı da Avrupa kıtasına aktarmalarını, Viyana kapılarına kadar dayanmalarını, İstanbul'u fethetmelerini, Doğu Roma İmparatorluğu ve Ortodoks Kilisesi'nin merkezini ele geçirmelerini henüz içine sindirmiş ve kabullenebilmiş değildir, aradan geçen 541 yıla rağmen"* ifadelerinden hareketle, Türkiye'nin Batı ile ilişkilerine gerçekçi bir gözle bakması ve her halükarda tedbirli davranması lüzumu üzerinde

⁸³⁸ İnan, K. "Dışişleri başsız", *Akit*, 24 Şubat 1997. ; İnan'ın dış politikayla ilgili bir başka değerlendirmesi için Bkz. İnan, K. "Dış politikayı ulusal çıkarlar belirler", *HERGÜN*, 24 Ağustos 1997.

durmuştur.⁸³⁹ Yani Türkiye’de özellikle yönetenlerin tarihlerini ve ülke menfaatlerinin nelere dayandığını çok iyi bilmeleri gerekmektedir.

Kâmran İnan, dış politikanın iki önemli vasıtasından birinin “*dışarıdaki vatandaş ve soydaşların, demokratik bir şekilde milli menfaatlerin savunucusu olacak şekilde teşkilatlanması*” olduğunu belirtmekle birlikte, Türkiye’nin bu alanda maalesef başarısız olduğunun da altını çizmiştir. Bunu da şu örnekle desteklemiştir: “*Ambargonun kaldırılması teklifi 12 Temmuz 1975 tarihinde Temsilciler Meclisi Dış İlişkiler Komisyonunda görüşüldüğünde, salon, kulisler Rum-Amerikalılarla doluydu. İçeride benden başka Washington Büyükelçiliğimizden bir memur vardı. O gün Rumlar ve getirdikleri şahitler, dünyanın yaradılışından bu yana, suç ve günah ne varsa, hepsini Türklerin hesabına yazdılar. Döktükleri kin ve iftiralardan dehşete kapıldım. Komisyon üyelerinden Solarz ile konuşmak istedim; Rumlar üstümüze yürüdü. Kendisi ile dışarıda buluşarak görüşebildim.... 25 Temmuz 1975 günü, ambargonun kaldırılması kanun teklifi Temsilciler Meclisi’nde görüşüldü. Rumlar bu vesile ile Kongre’ye yağdırdıkları on binlerce telgraftan başka o gün Washington’a yirmi bine yakın insan getirdiler. Ben, bir hafta uğraşarak, New York’tan, günübürlük, ancak kırk beş Türk getirebildim.*”⁸⁴⁰

Dış politikanın ikinci vasıtasını ise “dış memleketlerdeki dostlar” olarak açıklayan Kâmran İnan, Türklerin dost kazanma ve bu dostlukları muhafaza etme konusunda çok başarılı olmadığını altını çizerek, her şeye rağmen dostluk gösteren, dışarıda Türkiye’nin kavgasını veren insanlara da sahip çıkılmadığından yakınmıştır. İnan, öte yandan Türk dış politikasının daima riskten uzak durmaya çalıştığından hareketle, risk kabul etmeyen fertlerin de toplumların da bir yere varmalarının mümkün olmadığını vurgulamıştır. Bu bağlamda “kulfetsiz nimet” anlayışının dış politikada sık görüldüğünü, ancak bu anlayış sahiplerinin beceriksizlikleri yüzünden Türkiye’nin ağır külfetler altına girdiğini iddia eden İnan, Türkiye’nin elindeki kozları her zaman iyi kullanmadığını anlatmıştır.⁸⁴¹

Diğer taraftan dış politikanın iki temel zorluğundan bahseden Kâmran İnan, bunlardan birinin Türk tarihinin büyüklüğünden kaynaklandığını ifade ederek, dış dünyanın daima Türkiye’nin büyümesinden ve güçlenmesinden çekindiğini ve bu

⁸³⁹ İnan, K. (1995). 2000’in Eşiğinde Türk Dış Politikasının Acil Meseleleri. *Türkiye Günlüğü*. (32), 31.

⁸⁴⁰ İnan, *Dış Politika*, 72-73.

⁸⁴¹ İnan, *Dış Politika*, 114-119.

büyümenin önlenmeye çalışıldığını anlatmıştır. İnan, ikinci zorluğu ise Türkiye'nin tabii müttefiklerinin bulunmayışı olarak göstermiştir. İnan, burada Arap, Latin, Anglo-Sakson ve Germen gruplarının yüzyıllardır kendi aralarında var olan dayanışmalarından Türkiye'nin mahrumiyetini vurgulamıştır. Öte yandan tüm bu zorluklara ve zaafllara rağmen, Türk dış politikasının koz ve imkânlarının daha büyük olduğunun altını çizen İnan, bu koz ve imkânların ise gereği gibi kullanılmadığını ifade etmiştir.⁸⁴² Bu koz ve imkânların en önemlisi, Sovyetler Birliği'nin dağılışıyla birlikte bağımsızlıklarına kavuşan Türk Cumhuriyetleri ile Türkiye arasındaki ilişkileri geliştirme fırsatıdır. Ancak bu fırsat Türkiye tarafından iyi değerlendirilememiştir.

*“Her kim Türk Dış Politikasına hareket getirmeye kalkmışsa bazı çevreler karşısına dikilmiş, engellemeye çalışmıştır”*⁸⁴³ diyen Kâmran İnan, Türk dış politikasında belli başlı ana özellikleri şu şekilde özetlemiştir:

1. Osmanlı İmparatorluğu'ndan sonra Cumhuriyet Hükûmetleri tüm dünyaya genişleme çabasının olmadığını ispatlamak mecburiyetinde kalmıştır.
2. Sovyet tehdidi, Türkiye'yi birtakım pakt ve ittifaklara katılmaya itmiştir.
3. Türkiye, Atatürk ilkelerinin de gereği olarak, Batı ile işbirliği kurmak ve bu işbirliğini geliştirmek amacıyla, Batı'nın hemen tüm kuruluşlarına katılmayı amaç edinmiştir.
4. Uluslararası arenada Türkiye üzerine düşen rolü gereği gibi oynayamamış, eline geçen fırsatları kullanamamıştır.
5. Milli hedeflerden mahrum kalan Türk dış politikası için orta ve uzun vadeli planlamalar yapılmamıştır.
6. Türk dış politikası genellikle risk almaktan kaçınmış ve türlü ihtilaflardan uzak durmuştur.
7. Dar bir grup tarafından yürütülen Türk dış politikası demokratize edilememiştir.
8. Dış İşleri teşkilatı, modern diplomasi metot ve tekniklerine ayak uyduramamış, klasik usullerle devam etmiştir.
9. Milli menfaat sınırları tam olarak belirlenememiştir.

⁸⁴² İnan, *Dış Politika*, 128-129.

⁸⁴³ İnan, K. (1995). *Dış Politika. Yeni Türkiye*. (3), 99.

10. Türk dış politikası devamlı surette savunmada kalmıştır.
11. Dış ilişkiler-ekonomi bağı oluşturulamamıştır.
12. Belli dönemler hariç, Türk dış politikasında hareketsizlik hâkim olmuştur.
13. Türk dış politikası potansiyelini yakalayamamıştır.
14. Dış politikada tüm ağırlık Kıbrıs sorununa verilmiş, birçok alan ihmal edilmiştir.
15. Dış politikada koz ve imkânlar değerlendirilememiştir.
16. Gücünü Silahlı Kuvvetler ve ekonomiden alan dış politika anlayışı bir türlü işletilememiştir.⁸⁴⁴

4.1.3. Türk-Yunan münasebetleri ve Kıbrıs

Türk-Yunan ilişkileri çok eski tarihlere gitmekle birlikte, burada asıl olan bu münasebetlerin Kıbrıs Meselesine etkileridir. 1571’de Kıbrıs’ın Türkler tarafından fethedilmesi, 1821’de başlayıp 1829’da Yunanistan’ın bağımsızlığıyla sonuçlanan Yunan İsyanı, 1878’de Kıbrıs’ın geçici olarak İngilizlere devredilmesi, 1923’te Lozan Antlaşması ile Ada’nın tamamen İngiltere’ye bırakılması, Ada’da Türklerle Rumlar arasında cereyan eden olaylar, 1959-1960 Londra ve Zürih anlaşmaları ile ortaya çıkan Kıbrıs Devleti, 1974’te Türkiye’nin Garantör Devlet olarak Ada’ya müdahalede bulunması, 1983’te Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti’nin Kurulması, Kıbrıs’ın Türkiye’nin Avrupa Birliği üyeliği için ön şart olarak ileri sürülmesi, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi’nin AB’ye üye olması, Ada’nın birleştirilmesi ya da ayrılması çabaları, planları, görüşmeleri gibi birçok olay, Türk-Yunan münasebetlerinin temelini oluştururken, son 50-60 yılda iki ülke arasında en önemli mesele kuşkusuz Kıbrıs olmuştur.

İki devlet arasındaki ilişkiler genellikle gergin ve düşmanca olmakla birlikte, dostane ilişkilerin kurulmaya çalışıldığı dönemler de olmuştur. Demokrat Parti döneminde gelişimine önemli katkıda bulunulan iki ülke ilişkilerinin en önemli köşe taşlarından birisi, Mart 1978’de dönemin Başbakanları Bülent Ecevit ve Konstantin Karamanlis’in Montreux’da bir araya gelmeleridir. Bu görüşme sonrasında, iki ülke Başbakanları arasında özel telefon hattı kurulmuş, Ecevit, ABD’nin müdahaleci tutumuna “Gölge etmesinler, başka ihsan istemez” diyerek bir nevi ABD’yi devre dışı bırakmaya çalışmıştır. Ancak

⁸⁴⁴ İnan, *Dış Politika*, 137-138.

ABD'nin bırakacağı boşluğu, Birleşmiş Milletler ve Avrupa Birliği gibi kuruluşlar doldurmuş ve mesele, uluslararası boyutunu daha da derinleştirerek günümüze kadar gelmiştir.

1821'deki Yunan isyanından bugüne Yunan tarafının daima aktif, Türk tarafının ise pasif kaldığını iddia eden Kâmrân İnan, Yunanlıların, Türkleri ezeli ve ebedi düşman olarak gördüklerini ve Türklere karşı politikalarında devamlılık bulunduğunu anlatmıştır. Türkiye'nin ise Yunanlılara her zaman düşman gözüyle bakmadığını, sürekli uzlaşma aradığını ve tavizler verdiğini ifade eden İnan, Türkiye'nin Yunanistan'a karşı tespit ettiği bir devlet politikasının bulunmadığını, buna karşın Yunanistan'ın "Megali İdea" politikasından hiçbir zaman ayrılmamış olduğunu ve bunu devlet politikası haline getirdiğini vurgulamıştır. Yunanistan'ın bu politikasının en önemli takipçilerinin Kilise ve Ordu olduğunu ve Helenlerin önderliğinde Bizans İmparatorluğu'nu yeniden diriltmek amacı olarak tanımlanabilecek Megali İdea'nın bu iki kuruluş tarafından ısrarla savunulduğunu belirten İnan, Ocak 1844'te Yunan Milletvekili Kollettis'in Megali İdea'yı şu şekilde tanımladığını anlatmıştır: "*Yunanistan krallığı Yunanistan değildir. Yunanistan'ın bir parçası, en küçük, en yoksul parçasıdır. Yunanlılar sadece krallık içinde oturanlar değildir. Aynı zamanda Yanya'da, Selanik'te, Serez'de, Edirne'de ya da İstanbul, Trabzon, Girit ve Sisan'da Yunan tarihine ya da Yunan ırkına bağlı başka yerde oturanlar da Yunanlıdır. Hellenizmin iki büyük merkezi vardır: Krallığın Başkenti Atina'dır. İstanbul, Büyük Başkent bütün Yunanlıların, kenti, rüyası, ümididir.*"⁸⁴⁵

Yunanistan'ın varlık sebebini, Türkiye'ye karşı düşmanlıkta arayan bir memleket olarak tanımlayan İnan,⁸⁴⁶ Mora İsyanından bu yana Yunanistan'ın aldığı mesafeyi maddeler halinde şu şekilde sıralamıştır:

1. 1821-1829; Yunanistan'ın bağımsızlığını kazanması.
2. 1864; 7 Ada'nın İngiltere'den Yunanistan'a geçmesi.
3. 1881; Osmanlı Devleti'nin Teselya, Larissa ve Narda'yı Yunanistan'a terk etmesi.
4. 1912-1913; Balkan savaşları sonunda Yunan topraklarının iki misline çıkması.

⁸⁴⁵ İnan, K. (2002). Türk-Yunan İlişkilerinde Dinamikler. *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*. (64), 97.

⁸⁴⁶ İnan, K. "Yunanistan", *Son Çağrı*, 5 Şubat 1997.

5. 1919-1922; Yunanistan'ın kesin mağlubiyete uğratılmasına karşın, Batı Trakya ve Doğu Ege adalarını ele geçirmesi.
6. 1947; İtalya'nın 12 Ada'yı Yunanistan'a vermesi.
7. 1950; Kıbrıs'ı ele geçirmek için başlatılan Enosis hareketi başarısız olmuş ve Türk Hükûmeti 20 Temmuz 1974'te Kıbrıs'a müdahale ederek, Yunan genişleme politikasına karşı en etkili tepkiyi göstermiştir.
8. Kara sahasını üç misline çıkararak Yunanistan, hava sahasını da 10 misline çıkarmış ve Ege Denizi'ndeki kıta sahanlığının %97'si üzerinde hak iddia ederek, Ege'yi bir Yunan gölü haline getirmek istemiştir.
9. Milletlerarası anlaşmaları hiçe sayarak Yunanistan, 1960'lardan itibaren 12 Ada ve Doğu Ege adalarını silahlandırmıştır.
10. Yunan Savunma Konseyi'nde 1984 sonunda tüm silahlı kuvvetlerin Türkiye'ye karşı mevzilendirilmesi kararı alınmıştır.
11. Yunanistan, Türkiye'ye karşı 600 bin kişilik milis kuvvet oluşturma ve bunları silahlandırma kararı almıştır.⁸⁴⁷

İnan, bu tarihi meseleyi ise şu şekilde özetlemiştir:

“Kıbrıs konusu bugünün konusu değildir. Daha önce de belirtildi, işaret de edildi, 300 yılı aşkın bir zamandan beri gelen bir meseledir ve aslında Kıbrıs üzerindeki bütün bu emeller ve iddialar, bu Adanın coğrafi ve stratejik bakımdan Akdeniz içerisinde, Doğu Akdeniz'de ve Süveyş Kanalı ağzında ve Ortadoğu enerji kaynaklarına karşı olan önemli mevki sebebiyledir. Kıbrıs üzerinde bu kadar rahat görüşen Sayın Hükûmet mensuplarının, tarihe bir nazar atıp buyurup da, 1571'de buranın işgalinin, Osmanlı İmparatorluğu'na fethedilmesinin ne kadar zor şartlar içinde cereyan ettiğini, bazı tarih kitaplarına göre 40 bin, bazılarının göre 70 bin şehit verildiği hadisesini unutmaması lazım; 300 yıl orada kaldığımız unutulmamak lazım ve burayı geçici şartlarla 1878'de İngiltere'ye devredişimizin o günkü şartları hatırdaki tutulmalıdır. Bu geçici şartların nasıl daimî şarta dönüştürüldüğü, Osmanlı İmparatorluğunun yıkılmasından sonra ve savaş şartlarından

⁸⁴⁷ İnan, K. (2002). Türk-Yunan İlişkilerinde Dinamikler. *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*. (64). 97-98.

istifade eden bir memleketin bu geçici hükümlerini nasıl bir mülkiyete ve ilhaka çevirdiği şartlarını hatırlamak lazımdır.

Yunanistan'ın, Rum dünyasının bu konudaki asabiyeti, 1921'den bu yana ilk defa Türk Devletinin, Yunanistan'ın Türkiye aleyhine genişleme politikasına set çekmiş olmasındandır. 1821 Mora Yarımadası isyanından bugüne dek, Yunanistan, Türkiye aleyhine tam 4 defa toprak büyüklüğünü sağlamıştır; size açıklıkla söyleyeyim, 3 042 Ege adasında hâkimdir. Bu sahilleri gezenleriniz çoktur. Dünyanın hiç bir memleketinde metropol topraklarının burnunun içinde olup da, başka bir memlekete ait olan bu kadar sayıda ada yoktur. Neden üzerinde ısrar ediyor Kıbrıs'ın?.. Doğu Akdeniz'le beraber stratejik bakımdan İç Anadolu'yu etkileyecek ve tehdit altına alabilecek bir makama ve duruma sahip olmasının neticesidir. Peki, her şeyi, bütün menfaatlerini bunlar görecektir, ben kendi menfaatimi görmeyeyim diye, acaba, bazı çevrelerin bana verdiği siyah gözlüğü takmaya mecbur mu kalacağım?.. Onu çıkarıp da tarihe bakmak hakkım yok mudur, geleceğe bakmak hakkım yok mudur? Lütfetsinler, kendilerini on-on beş yıl önceki kendi iktidarlarının ekonomik, siyasî ve teknolojik şartları içinde görmesinler efendim. Biz size başka bir Türkiye tevdi ettik. Başı dik, icabında her şeye "Hayır" diyebilecek bir Türkiye tevdi ettik. Bunu bilmek lazımdır.”⁸⁴⁸

Türklerin Yunanistan'da bulunduğu 450 yıl boyunca asimilasyon politikası uygulamaları halinde, bugün tek bir Yunanlının bile kalmamış olacağını altını çizen Kâmrân İnan, bu hoşgörünün faturasının ağır olduğunu vurgulamıştır.⁸⁴⁹ Türkiye'ye karşı genişleme politikalarında Batılı devletleri ve Sovyet Rusya'yı kullanan Yunanistan, propaganda faaliyetlerini de sürdürerek Türkiye'nin zayıf zamanlarından faydalanma yoluna gitmiştir. Türkiye ise Yunanistan'ın zayıf zamanlarında komşusuna yardım etmeyi tercih etmiştir. Örneğin, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Yunan iç savaşında Türkiye, isyancıları desteklemek yerine, kara ve deniz sınırlarında tedbirler alarak herhangi bir olaya meydan vermemiştir.

Bu dönemde kıt buğday stoklarından yapılan yardımla büyüyen Yunan çocuklarının 1963'te Kıbrıs'ta Türklerin gözlerini oyduğunu belirten Kâmrân İnan, buna karşılık Venizelos'un, “Yunanistan'ın dört denizle yıkanan ve kendi penceresinden Karadeniz'i de

⁸⁴⁸ Konu ile ilgili tartışmaların tamamı için bkz. *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Cilt: 36, Yasama Yılı: 2, Tarih: 17.6.1993, s. 492-539.

⁸⁴⁹ İnan, K. “Yunanistan”, *Son Çağrı*, 5 Şubat 1997.

seyreden bir ülke olacağı” söyleminde bulunmasını manidar bulmuştur. Bu uğurda önemli çalışmalar yapan Yunanlılar, Gökçeada ve Bozcaada hariç tüm Ege adalarını ele geçirmiş ve Başbakan Papandreu’nun PASOK kongresinde kullandığı *“İmroz, Bozcaada, Kıbrıs ve Constantinopole Elenizmin ilgi sahası içindedir”* ifadeleriyle de niyetini açık açık ortaya koymuştur. Yine Yunan Cumhurbaşkanı Sarkatakis’in *“Türkiye’den gelecek askeri bir tehdide karşı Yunan kadınlarının daha fazla çocuk sahibi olmaları gerektiği, zira 2000’li yıllarda Türkler 85 milyon olacak, biz Yunanlılar ise 12 milyon”* sözleri de Yunanistan’daki topyekûn Türk düşmanlığını anlatması bakımından dikkate şayandır.⁸⁵⁰

Her şeye rağmen, *“Birbirine bu kadar yakın coğrafi bölgelerde yaşayan, görünüş olarak büyük farklılıklar göstermeyen ve ilişkilerini kesme imkânı da olmayan Türkiye ile Yunanistan bir arada yaşamaya mecburdur”* diyen Kâmran İnan, zamanla hem iyi hem de kötü ilişkiler yaşayan bu iki ülke için anlaşmaktan başka çarenin olmadığını belirtmiştir. Öte yandan İnan, Türkiye’nin tüm iyi niyetine rağmen, Yunanistan’ın bunu görmezden geldiği ve iyi ilişkileri arzu etmiyormuşçasına sorunlar çıkardığını da eklemiştir.⁸⁵¹

İnan, bu konuda Türkiye Büyük Millet Meclisi’nde yaptığı bir konuşmada şunları dile getirmiştir:

“Dokuz asırdan beri birbirleriyle temas halinde bulunan bu iki komşu, Kuzey Atlantik İttifakı içerisinde müttefik, zaman zaman yakın işbirliği ve Atatürk - Venizelos dönemlerinde dostluk havası içerisinde bulunmuş bulunan memleketleri ve milletleri birbirine karşı kullanmak isteyen çevreler ve hevesler olmuştur; Türkiye, hiçbir zaman buna iltifat etmemiştir. Ancak, maalesef öbür tarafta, Türkiye'nin bazı sıkıntılarının ve zaaflarının bulunduğu dönemlerde bu gibi teşvik ve tahriklere karşı zaaflar olmuş ve hiç kimsenin memnun olmadığı, bizzat kendilerine tarihte çok pahalıya mal olmuş hadiseler cereyan etmiştir.” Aynı konuşmanın hemen ardından ise İnan ve arkadaşlarının hazırladığı tahrir okunmuş ve ittifakla kabul edilmiştir. Adı geçen tahrir ise şöyledir:

⁸⁵⁰ İnan, K. (2002). Türk-Yunan İlişkilerinde Dinamikler. *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*. (64), 98-99.

⁸⁵¹ İnan, *Dünden Düşünceler*, 173.

“Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığına

Son zamanlarda Yunanistan'ın Egede emrivakilere başvurabileceği veya Güney Kıbrıs'ta mevcut Yunan askeri mevcudiyetini dengeyi bozacak ölçüde takviye edebileceği yolunda haberler çıkmaktadır.

Komşu ve Kuzey Atlantik ittifakı içinde müttfikimiz bulunan ve kendileriyle iyi ilişkiler, mümkünse işbirliği içinde yaşamak istediğimiz Yunanistan'ın böyle bir maceraya girişeceğini beklememekle beraber, Yunan Milletinin arzusuna rağmen, bazı idarecilerin akıl dışı yollara başvurabilecekleri ihtimalini göz önünde tutan Türkiye Büyük Millet Meclisi, Büyük Türk Milleti adına Yunanistan'ı uymayı vazife bilir. Herhangi bir haksız davranış bütün Türk Milletini yekvücut olarak karşısında bulacaktır.

Türk Hükûmetlerinin Yunanistan'a her zaman uzattığı dostluk elini Türk Parlamentosu, parti farkı gözetmeksizin destekler. Ancak, Türkiye Cumhuriyeti Ege Denizinde haklarımızı çiğneyecek, ahdi dengeleri bozacak, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Devletinin güvenliğini tehlikeye sokacak her türlü hareketin karşısında olacaktır. Kıbrıs'ta iki halk arasında doğrudan ve ön şartsız müzakereler dışında çözüm arayanlar, çözümü ancak geciktirmektedirler. Kıbrıs'ta iki eşit halkın barış içinde yan yana yaşamasını sağlayacak adil ve devamlı bir çözüm, ancak Adanın iki halkının karşılıklı iradesinin mahsulü olabilir.

Türkiye Büyük Millet Meclisi, Ege'deki statükoyu bozacak, Kıbrıs'ta Türk Halkının güvenliğini, Adada dengeyi ve dolayısıyla Türkiye ve bölgenin güvenliğini tehdit edecek herhangi bir girişime karşı gerekli bütün tedbirleri almak hususunda karardır.

Barışın korunmasını sağlamak ve bölgede esasen mevcut acı ihtilaflara yenilerini ekleyebilecek maceralara girişilmesini önlemek maksadıyla Türkiye Büyük Millet Meclisi, Yunan Hükûmetine milletine ve dünya kamuoyuna bu açıklama ve uyarıyı yapmayı ittifakla kararlaştırır.”⁸⁵²

⁸⁵² *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 17, Cilt: 3, Yasama Yılı: 1, Tarih: 7.3.1984, s. 62-66.

Başka bir konuşmada Kâmran İnan, “Yunanistan'ın Türkiye'ye karşı takındığı hasmane tavra ilişkin metin” başlığıyla Meclis Başkanlığı'na sunduğu yazıda şu ifadelere yer vermiştir:

“Türkiye, Yunanistan ile iyi ilişki ve işbirliği içinde bulunmayı samimiyetle arzu etmektedir, politikası bu amaca yöneliktir. Türk Hükûmetinin uzattığı el ve diyalog teşebbüsleri, Yunanistan'dan, maalesef karşılık bulmamaktadır; aksine, komşumuz, gerginliği turmandırmakta, milletlerimiz arasındaki mesafeyi açmaktadır.

Kardak ihtilaflıyla başlayan son bunalımın iki Hükûmet arasında görüşülmesi yolunda Ankara'nın yaptığı teklif, karşı tarafça ret, Dışişleri Bakanlığı buluşması iptal edilmiştir. Türkiye, bütün ihtilafların müzakerelerle çözülmesinden yanadır.

Türk Hükûmetlerinin samimi diyalog talebine mukabil Atina'dan yükselen savaş sesleri, üzüntü ve endişeyle karşılanmıştır. Bu talihsiz sesler, tahrik edici tehdit ve hareketlerde yankı bulmaktadır.

Son olarak, Yunan Savunma Bakanına kuvvet kullanma yetkisinin verilmiş bulunması, tehlikeli bir gelişme olarak görülmektedir. Sorumsuzca atılacak bir adım, arzu edilmeyen ciddi neticeler doğurur.

Türkiye Büyük Millet Meclisi, bu konuda, dostane bir uyarıda bulunmayı vazife bilir. Türkiye'nin, her zaman görüşmelere açık olduğu bilinmelidir.

Türkiye Büyük Millet Meclisi, bir taraftan dostluk ve diyalog elini uzatırken, milli menfaat ve topraklarımızın müdafaası bakımından, Hükûmetin gerekli gördüğü bütün tedbirleri anında alacağına olan güvenini beyan eder.”⁸⁵³

Kâmran İnan, Türkiye-Kıbrıs ilişkileri, Kıbrıs Barış Harekâtı ve Kıbrıs'ın Avrupa Birliği üyeliği ile ilgili olarak ise milli duyguların ön planda olduğu ve son derece sert bir konuşma yapmıştır. İnan burada şu ifadeleri kullanmıştır:

⁸⁵³ T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 20, Cilt: 7, Yasama Yılı: 1, Tarih: 20.6.1996, s. 241-244.

“15 Kasım 1983'te doğan, kardeş Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti, aslında, Türk dünyası bağımsızlığının ilk müjdecisi olmuştur. Ondan sonra, Orta Asya, Kafkasya bağımsızlığına kavuşmuş, Balkanlar değişmiş ve yeni bir Türk dünyası ve kardeş devletler topluluğu meydana gelmiştir. Bu, büyük bir hadisedir ve bundan dolayıdır ki, biz, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyetine, Türk dünyasının, bir bakıma bayrağı gözüyle bakarız ve bu bayrağın indirilmesi düşünülemez.

Şayet, bugünkü Kıbrıs Rum Kesimi lideri Klerides, yirmi üç sene önce Sampson'un yaptığını başka şekilde denemeyi düşünüyorsa, bugünkü Türkiye Cumhuriyetinin bütün gücüyle, başka türlü bir cevabı karşısında bulur ve belki de, 1974'te tamamıyla radikal bir çözüme bağlanmamış bulunan olay, daha radikal bir çerçeveye ve kökünden çözüm noktasına götürülmüş olur.

Şu kürsüden ifade etmek lazım; gizli bütünleşme yolları, Enosis yolları, Avrupa Birliğine tam üyelik yolu veya füzeler getirmek suretiyle bir pazarlık marjı yaratmak oyunları Türkiye bakımından geçerli değildir; hiçbir şekilde kabul edilemez ve şunu bütün dünyanın bilmesi lazımdır: Kıbrıs milli davası etrafında Türk siyasi partileri ve Türk Milleti bir bütündür. Bu konudaki bütün kararlarında ve adımlarında gerekli danışmayı yapmak ve en isabetli kararları almak kaydıyla, Sayın Hükümetin daima yanındayız. Bu alanlarda, milli davalarda ve bilhassa Kıbrıs meselesinde bir muhalefet ayrılığı hiçbir şekilde düşünülemez. Biz, hiçbir şekilde bunu düşünmeyiz ve buradan şunun bilinmesi gerekir ki; Türk milli menfaatleri bahis konusu olduğunda, Türkiye Büyük Millet Meclisi partileri ve milleti yekvücut olarak ortaya çıkar. Buna güvenerek adım atmak ve yanlış hesap yapmak yolunda olanlar varsa -ki, bu, yirmi üç yıl önce yapılmıştır- bugün, o hatanın tekrarı kendilerine çok fazla pahalıya mal olur, bunun bilinmesi lazım ve yine, Avrupa Birliğinin bilmesi lazım ki, gizli Enosis yolunu açmak suretiyle, Kıbrıs'ın tam üyeliği gündeme gelecekse, bu, Kıbrıs'ın taksimi, bölünmesi olur ve sorumluluğun tümü kendilerine ait olur.”⁸⁵⁴

15 Temmuz 1999 tarihinde Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Rauf Denktaş'ın Türkiye Büyük Millet Meclisi'ni ziyaret ederek, burada bir konuşma yapması tüm Parlamenterleri olduğu kadar, tüm Türk halkını da son derece mutlu etmiştir. Burada konuşma yapan birçok kişinin arasında yine Kâmrân İnan'ın konuşması en dikkat

⁸⁵⁴ T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 20, Cilt: 19, Yasama Yılı: 2, Tarih: 21.1.1997, s. 270-273.

çekenlerden birisi olmuştur. İnan, konuşmasında özetle, Yunanlıların 1100'lü yıllarda Haçlı Seferleri zamanında Kıbrıs'a yerleştiklerini, ancak Kıbrıs Adası'nın hiçbir zaman Yunan adası olmadığı ve hiçbir dönem Yunan hükümrânlığı altında yaşamadığını dile getirmiştir. İnan, devamla Yunanistan'ın Türkiye ile barışa hiçbir zaman yanaşmadığını ve birtakım çevrelerin de oyununa gelerek Kıbrıs'ta kan akıtılması vesilesiyle karışıklıklar çıkarılarak, Adanın statükosunun değiştirilmesine alet edildiğini vurgulamıştır. Kıbrıs'ın bir Yunan adası olması yönündeki tüm çabaların boşa çıkması karşısında ise Ada'nın tamamının Avrupa Birliği'ne alınmaya çalışıldığının altını çizen İnan, bu palana AB'nin de dâhil olduğu ve AB çerçevesinde gizli ENOSİS'in gerçekleştirilmeye çalışıldığını vurgulamıştır. İnan, bunun yanında Kıbrıs meselesinin Türkiye için 20 Temmuz 1974 tarihinde bittiğini şöyle anlatmıştır:

*"Kıbrıs meselesi, aslında, Kuzey Kıbrıs Türk toplumu ve Cumhuriyeti bakımından ve Türkiye bakımından halledilmiştir. Ne zaman halledilmiştir; 20 Temmuz 1974'te. Binaenaleyh, dış çevrelerce bu meselenin devamlı gündemde tutulmasına mukabil, bizde de, zaman zaman, Kıbrıs meselesinin dile getirilmesini anlamakta rahatsızlık duyuyor, sıkıntı çekiyorum. Bazı çevreler adeta bir kompleks duygusu içerisinde "acaba bir yanlışlık mı yaptık, gelip bize yardım etseniz de bunu düzeltelim" der gibi bir hava var. Bundan kesin bir şekilde kurtulmak lazımdır. Gerekeni yaptık; dün yaptık, bugün de yaparız, gerektiği zaman öbür gün de yaparız. Bundan hiç kimsenin de şüphesi olmasın."*⁸⁵⁵

4.1.4. AET ve AB

İkinci Dünya Savaşı'nın ardından Batı kuruluşlarında yer almak için yoğun çaba harcayan Türkiye'nin Batı ile ekonomik bütünleşme hareketine de katılmak istediğini vurgulayan Kâmrân İnan, 25 Mart 1957'de doğan Avrupa Ekonomik Topluluğu'na, 31 Temmuz 1959 tarihinde tam üyeliğe götürecektir ortaklık müracaatında bulunulduğunu, bu suretle de modern Cumhuriyetle birlikte, Osmanlı İmparatorluğu-Avrupa ilişkilerini geride bırakma iradesinin ortaya konduğunu ifade etmiştir. Soğuk Savaş boyunca da Türkiye'nin görevlerini başarı ile yerine getirdiğini ve Batı ailesinin bir üyesi olma bilinciyle hareket ettiğini savunan İnan, buna karşın Avrupa'nın, özellikle Soğuk Savaş'ın ardından, Türkiye'ye aynı bilinç ve sadakati göstermeyerek, tarihi, kültürel ve dini açıdan farklılıklar

⁸⁵⁵ Yapılan konuşmalar için Bkz. *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 21, Cilt: 6, Yasama Yılı: 1, Tarih: 15.7.1999, s. 333-368.

yaratarak Türkiye'yi yabancı görmeye başladığını dile getirmiştir. Buradan hareketle Avrupa Birliği'nin Türkiye'ye kapılarını kapattığını ifade eden İnan, Birliğin türlü baskılarla tavizler istemeye kalkıştığını, eski birtakım dosyaların yeniden gün yüzüne çıkarılmaya çalışıldığını, Lozan dengeleriyle oynanmak suretiyle, Sevr'in bile yeniden telaffuz edilmeye başlandığını anlatmıştır. O'na göre bu anlayış 21. Yüzyıla yakışmayan ve pek de laik olmayan mesajlar içermiş ve Türkiye, uzun yıllar boyunca "Bekleme Odası"na layık görülmüştür.⁸⁵⁶

Avrupa'nın tarih boyunca silahlı çatışma ve savaşların en yoğun yaşandığı kıta olduğunu, özellikle de Roma İmparatorluğu'nun yıkılmasından sonra Pax Romana arayışları içerisine girildiğini vurgulayan Kâmran İnan, Victor Hugo, Kant gibi büyük düşünürlerin savunduğu Avrupa'da iç ve dış tehditlere karşı birlik oluşturulması görüşüne, Şarlman'ın Mukaddes Roma-Germen İmparatorluğu'ndan sonra, Napolyon ve Hitler tarafından yaklaşıldığını anlatmıştır. 20. Yüzyılda milyonlarca insanın hayatını kaybetmesine sebep olan iki dünya savaşıyla Avrupa'da birlik kurulması fikrinin daha da ağırlık kazandığını ifade eden İnan, Richard Coudenhove Kalergi'nin 1923 yılında yayınlanan "Pan Europa" adlı kitabıyla bugünkü Avrupa Birliği'nin ilk tohumlarını attığını vurgulamıştır.⁸⁵⁷ 1924'te Leon Trotsky'nin Avrupa Sosyalist Birleşik Devletleri Tezini ortaya atması, 1926'da Macar Ekonomist Elemer Hantos'un Avrupa Gümrük Birliği kurulmasını teklif etmesi, 1929'da Fransa Başbakanı Aristide Briand'ın Fransa Hükûmeti adına, Milletler Cemiyeti Meclisi'ne, milli egemenliklere saygı temelinde, Avrupa halkları arasında federal bir birliği öngören Avrupa Birliği Projesini sunması da bu uğurda atılan diğer önemli adımlar olarak gösterilebilir.

İkinci Dünya Savaşı, Avrupa için tam bir felaket ve önemli bir dönüm noktası olmuştur. Zira savaşla birlikte hayatını kaybeden milyonlarca insan, tamamıyla çöken bir ekonomi, harabeye dönen bir Avrupa kıtası ortaya çıkmıştır. Buna ilaveten, dünyanın hemen yarısına hükmeden Avrupa'nın emperyalist devletleri, kurdukları imparatorlukların da çöküşünü engelleyememiş ve başta Afrika olmak üzere birçok bölgede onlarca bağımsız devlet ortaya çıkmıştır. Nazi tehdidi ise bir kez daha Amerika Birleşik Devletleri'nin yardımıyla bertaraf edilmiş ve savaş sonunda ortaya atılan Marshall Planı ile de Birleşik Devletler, Avrupa ekonomisine kan pompalamaya başlamıştır. Nazilerin tasfiyesi ve

⁸⁵⁶ İnan, *İnce-Uzun Yol*, 5.

⁸⁵⁷ İnan, *İnce-Uzun Yol*, 7-8.

Almanya'nın tehdit olmaktan çıkarılması için Avrupa'da bir birlik oluşturulması ve Almanya'nın da bu birliğe dâhil edilerek nötralize edilmesi fikri ise tam da bu dönemde kabul görmüştür.

Avrupa'daki bu büyük yangının küllerinden büyük devlet adamlarının çıktığını savunan Kâmran İnan, İngiltere'de Churchill, Fransa'da General De Gaulle, İtalya'da De Gasperi, Belçika'da Spaak, Almanya'da Adenauer gibi isimlerin Avrupa'nın yeniden yapılanmasının mimarları olduklarını ifade etmiştir. Avrupa kıtasının dünya dengelerinin oluşturulmasında birinci faktör olmaktan çıktığını gören bu isimlerin, Kıta'yı "Demir Perde" ile ortasından ikiye ayırarak, iki kutuplu Yalta Düzeninin ortaya çıkarıldığını savunan İnan, Doğu'da Sovyetler Birliği ve peyklerinin oluşturduğu ideolojik, askeri ve siyasi tehdit, Batı'da ise ABD'nin ekonomik ve askeri gücü arasında kalan Avrupa'nın bir araya gelmek suretiyle varlık gösterebileceğini anladığını ve bunun kabul gördüğünü vurgulamıştır.⁸⁵⁸

Avrupa'nın da değişen dünyaya ayak uydurmak durumunda olması 18 Nisan 1951'de Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu kurulmasına sebep olmuştur. 25 Mart 1957'de ise Roma Anlaşması imzalanarak, Fransa, Almanya, İtalya, Belçika, Hollanda ve Lüksemburg arasında Ortak Pazar, yani Avrupa Ekonomik Topluluğu kurulmuştur. Öte yandan ise İngiltere'nin başını çektiği yedi üyeli Serbest Mübadele Bölgesi, yani EFTA'nın kurulması ile Avrupa ikiye bölünmüştür. İngiltere, Danimarka, Avusturya, İsveç, İsviçre, Norveç ve Portekiz'den oluşan EFTA Anlaşması 4 Ocak 1960'ta Stockholm'da imzalanmıştır. Ancak iki grup arasındaki rekabet fazla sürmemiş ve kısa süre sonra EFTA üyelerinden İsviçre ve Norveç hariç, diğer beş üye AET'ye dâhil olmuştur. 1 Temmuz 1967 tarihinde ise Avrupa Kömür-Çelik Topluluğu, Avrupa Ekonomik Topluluğu ve EUROATOM birleştirilerek Avrupa Toplulukları oluşturulmuştur. Böylece Avrupa Birliği yolunda önemli bir adım daha atılmıştır.

Ortak Pazar'ın başarısı tüm ülkelerin dikkatini çekerken, üyelik için ilk müracaat 12 Haziran 1959'da Yunanistan'dan gelmiştir. 31 Temmuz 1959'da ise biraz gecikmeli olarak Türkiye üyelik başvurusu yapmıştır. Böylece *"Türkiye'nin AB ile ilişkileri, Avrupa Ekonomik Topluluğu ile 12 Eylül 1963 tarihinde imzalanan ve 1 Aralık 1964 tarihinde*

---

⁸⁵⁸ İnan, *İnce-Uzun Yol*, 7-8.

yürürlüğe giren Ankara Anlaşması'nın temelini oluşturduğu ortaklık rejimi çerçevesinde başlamış oldu. Ankara Anlaşması, Türkiye ile AB'nin bütünleşmesi için, hazırlık dönemi, geçiş dönemi ve nihai dönem olarak üç devre öngörmüştür. Geçiş döneminin sonunda gümrük birliğinin tamamlanması planlanmıştır. Anlaşmada öngörülen hazırlık döneminin sona ermesiyle birlikte, 13 Kasım 1970 tarihinde imzalanan ve 1973 yılında yürürlüğe giren Katma Protokol'de geçiş döneminin hükümleri ve tarafların üstleneceği yükümlülükler belirlenmiştir.”⁸⁵⁹

1967 askeri darbesiyle birlikte AET, Yunanistan'la Ortaklık ilişkilerini askıya almış ve bu durum 1974 yılına kadar devam etmiştir. Türkiye'nin Kıbrıs Barış Harekâtından sonra Yunanistan'da Hükûmet düşmüş ve 9 yılını Paris'te sürgünde geçiren Karamanlis ülkesine dönerek idareyi ele almıştır. Karamanlis ilk iş olarak Ortaklık Anlaşması'nı bir tarafa bırakarak, Avrupa Birliği'ne tam üyelik başvurusu yapmıştır. Bu başvurunun ardından AB Genel Sekreteri, İstanbul doğumlu olan Fransız Emil Noel, Türk Hükûmetine “Siz de başvurun, ya birlikte girersiniz veya birlikte reddedilirsiniz” uyarısında bulunmuş, ancak dönemin Koalisyon Hükûmeti bu çağrıya pek kulak asmamıştır. Yunanistan'ın üyelik müracaatında “Türk-Yunan ihtilaflarının hallinden önce, Yunanistan'ın tek taraflı Avrupa Birliği'ne alınması durumunda, ihtilafların topluluğa mal olabileceği” gerekçesiyle Yunan başvurusunun bekletilmesi tavsiye edilmiştir. Ancak Fransa'nın devreye girmesi ve Konsey'den tam üyelik müzakerelerinin başlatılması kararının çıkmasıyla, Yunanistan'ın onay süreci dâhil, 1981'de tam üye olması gerçekleştirilmiştir. Yunanistan'ın bu suretle Türkiye'ye karşı mücadelesinde Avrupa Birliği'ni arkasına aldığı savunulan Kâmran İnan, 1 Mayıs 2004 tarihinde de Güney Kıbrıs'ın Birliğe dâhil edilmesiyle Türkiye-AB ilişkilerinin Yunan-Rum gilyotinleri altına girmiş olduğunu ifade etmiştir.⁸⁶⁰

Avrupa Birliği'nin birçok büyük genişleme geçirdiğini ifade eden Kâmran İnan, bunlardan ilkinin 1 Ocak 1973'te Birliğe dâhil edilen İngiltere, İrlanda ve Danimarka ile gerçekleştiğini vurgulamıştır. İnan, ikinci genişlemenin Yunanistan'ın 1981'de AB'ye girmesiyle olduğunu anlatırken, üçüncü genişlemenin ise 1 Ocak 1986'da İspanya ve Portekiz'in birliğe dâhil edilmesiyle sağlandığını altını çizmiştir. Dördüncü genişlemeyi 1 Ocak 1995'te Avusturya, İsveç ve Finlandiya'nın Birliğe katılması olarak tanımlayan İnan, üye sayısı 15'e varan Avrupa Birliği'nin bu defa Sovyetler Birliği'nden ayrılan Orta ve

⁸⁵⁹ Web: <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-ab-iliskilerine-genel-bakis.tr.mfa> adresinden 4 Nisan 2014'te alınmıştır.

⁸⁶⁰ İnan, *İnce-Uzun Yol*, 13-16.

Doğu Avrupa memleketlerinin başvurusu ile beşinci büyük genişlemesini yaşadığını anlatmıştır.⁸⁶¹ 1990'larda başvuru yapan Varşova Paktı üyelerinin hepsinin 1959'da müracaat eden Türkiye'nin önüne geçmesi, bu ülkelerin "Aileden" görülmesi, yani Avrupa Birliği'nin bir ekonomik ve siyasi birlikten çok din ve kültür birliğine dayanmasına bağlıdır. Beşinci genişleme ile Polonya, Macaristan, Çek Cumhuriyeti, Slovakya, Malta, Slovenya, Estonya, Litvanya, Letonya ve Kıbrıs Rum Kesimi Birliğe dâhil edilmiş ve son genişleme de Bulgaristan, Hırvatistan ve Romanya'nın kabulü çerçevesinde öngörülmüştür.

Kâmran İnan, Türkiye'nin "Aileden" görülmediği gerçeğini şu örnekle temellendirmiştir: "*Olay biraz tıptaki organ nakline benzemektedir. Bir Avrupa vücudu üzerine dışarıdan bir organ nakli: bu Türkiye'dir.*"⁸⁶² Organ naklinin tutmadığını, bunun ise iç ve dış olmak üzere birçok nedeni olduğunu vurgulayan İnan, başta Avrupa'da meselenin bir haçlı zihniyetine kadar gittiğini ve sokaktaki vatandaşın Türkiye'yi hala tarih kitaplarından gördüğünü ifade etmiştir. Özellikle 1950'den sonra Türk siyaset adamlarının her beş ya da on yılda bir Batılılaşmayı tartışmaya açmalarını ve devamlı bir tereddüt havası içerisine girilerek, Avrupa çevrelerinde yanlış anlaşılacak mesajlar verilmesini de içeriden kaynaklanan nedenlerden birisi olarak gösteren İnan, 12 Eylül 1980 darbesinden sonra Avrupa Parlamentosu'nda Türkiye aleyhtarlığı yapanların genellikle sol ideolojiyi savunanlar olduğunu, bununla birlikte Türklerin de kendi ülkesi ve milletini bu tür yerlerde yabancılara şikâyet etmelerinin kabul edilebilir bir şey olmadığını anlatmıştır. İnan, diğer taraftan ülkeler ve çıkarları meselesinde Türkiye'nin her zaman yalnız kaldığını, bunun da Avrupa ile bütünleşmeyi olumsuz yönde etkilediğini belirtmiştir. Türk tarafının kararlı ve sabırlı davranması gerektiğini de ifade eden İnan, Türkiye'nin dışarıda kamuoyu oluşturması gerektiğini, Türk diplomasisinin yeni ve değişik bir nitelik kazanması

⁸⁶¹ İnan, *İnce-Uzun Yol*, 16-19. ; Avrupa Birliği'nin genişleme politikasıyla ilgili olarak Bkz. Aşula, M. (1987). Türkiye-Avrupa İlişkileri, Gelişme ve perspektifler. Bozkurt, Ö. (Ed.). *Avrupa Topluluğu ve Türkiye*. Ankara: Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü Yayınları, 43-44. ; Türkiye-AT ve Türkiye-AB ilişkilerinin tarihi seyri hakkında ayrıntılı bir çalışma için Bkz. Vardar, D. (2004). Türkiye Avrupa Topluluğu/Avrupa Birliği İlişkileri. *Türk Dış Politikasının Analizi*, 439-452. ; Ayrıca ilişkilerin Soğuk Savaş sonrası dönemine ilişkin Bkz. Terzi, Ö. (2004). Soğuk Savaş Sonrasında Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri: Ekonomik Gündemden Siyasi Gündeme. *Türk Dış Politikasının Analizi*, 453-464.

⁸⁶² İnan, K. (1987). Avrupa ve Türkiye: Bazı Gözlemler. *Avrupa Topluluğu ve Türkiye*, 33.

gerektiğini ve Türklerin kendilerini gerçekçi açıdan değerlendirmesi gerektiğini savunmuştur.⁸⁶³

24 Mayıs 1975 tarihinde Milliyet Gazetesi'nde yayınlanan ve başlangıç kısmı, “Türkiye'nin AET ile ilişkilerini ödüllü ticaret anlaşmasına dönüştürmesi, teknik güçlükleri bulursa da, gerçekçi bir davranış olacak ve AET'den alabileceklerini elde etmesine ve verebileceklerini sınırlamasına yetecektir. Türkiye ile AET arasındaki ilişkiler ne din iman, ne de NATO-CENTO sorunudur. Türkiye'nin ekonomik kalkınma stratejisini, dış etken ya da yükümlülüklerden kurtarması zorunludur. Bu da ancak Katma Protokol çerçevesinin taşılması ile mümkün olur”⁸⁶⁴ şeklinde olan, “AET İlişkilerine Yeni Yön Vermek Gerek” adlı makaleye çeşitli atıflarda bulunarak, yanlış birtakım bilgilerin verildiğine dikkat çeken Kâmrân İnan, anılan makalede AET ile ortaklık organlarının 1975 yılının Nisan ayında bir toplantı yaptıkları bilgisinin gerçeği yansıtmadığını ve yapılan toplantının “Türkiye-AET Karma Parlamento Komisyonu Toplantısı” olduğunu ifade etmiştir. İnan, ayrıca Türkiye-AET ilişkilerinin Serbest Ticaret Bölgesi çözümüne bağlanması önerisinin yanlış olduğu üzerinde dururken, adı geçen Avusturya, Finlandiya, İsveç, İsviçre, İzlanda, Norveç, Portekiz gibi ülkelerin Türkiye ile hiçbir ortak yönünün bulunmadığına işaret etmiştir.⁸⁶⁵

Birliğin genişleme sürecinin tartışıldığı ve 12-13 Aralık 1997 tarihlerinde toplanan Lüksemburg Zirvesi'nde Türkiye'nin topluluğa katılması tekrar gündeme gelmiş, ancak Türkiye için herhangi bir takvim belirlenmemiştir. Ayrıca Türkiye, üyeliğe kabul edilecek ülkeler arasında da sayılmamıştır. Lüksemburg'tan sonra 15-16 Haziran 1998 tarihlerinde Cardiff ve 11-12 Aralık 1998 tarihlerinde de Viyana zirveleri toplanmıştır. Bu iki zirvede de Lüksemburg Zirvesi'nin sonuçlarına atıf yapılmakla birlikte, Türkiye'nin tam üyeliği için Kopenhag Kriterleri'nin⁸⁶⁶ altı çizilmiştir. Türkiye'nin aday ülke olarak kabul edilmesi ise 10-11 Aralık 1999 tarihlerinde toplanan Helsinki Zirvesi'nde gerçekleşmiştir. Burada alınan karara göre Türkiye, diğer aday ülkelerle eşit haklara sahip olarak, Avrupa Birliği

⁸⁶³ İnan, K. (1987). Avrupa ve Türkiye: Bazı Gözlemler. *Avrupa Topluluğu ve Türkiye*, 33-42.

⁸⁶⁴ “AET İlişkilerine Yeni Yön Vermek Gerek”, *Milliyet*, 24 Mayıs 1975.

⁸⁶⁵ İnan, *Dünden Düşünceler*, 205-207.

⁸⁶⁶ Kopenhag Kriterleri, 22 Haziran 1993'te Kopenhag Zirvesi'nde belirlenen siyasi ve ekonomik hükümleri içermektedir. İstikrarlı ve kurumsallaşmış bir demokrasinin varlığı, hukukun üstünlüğü, insan haklarına saygı ve azınlık haklarının korunması gibi kriterler siyasi kriterleri, etkin bir piyasa ekonomisi ve rekabet edebilme kapasitesi ise ekonomik kriterleri oluşturmuştur. Uyum kriterleri de birlik bünyesinde üstlenilen hükümleri yerine getirebilecek gereklilikleri yerine getirebilecek kapasiteye sahip olmak şeklinde özetlenmiştir. Baykal, S. (2008). Kopenhag Kriterleri. *Türk Dış Politikası...*, C. II, 332.

toplantılarına katılma hakkına sahip olmuştur.⁸⁶⁷ Öte yandan, “17 Aralık 2004 tarihinde Brüksel’de gerçekleştirilen AB Devlet ve Hükûmet Başkanları Zirvesi’nde 1999’da Helsinki’de alınan karar teyit edilmiş, Türkiye’nin siyasi kriterleri yeterince yerine getirmiş olduğu belirtilerek, ülkemizle üyelik müzakerelerinin 3 Ekim 2005 tarihinde başlatılması kararlaştırılmıştır. Katılım müzakereleri planlandığı gibi söz konusu tarihte başlamıştır.”⁸⁶⁸

Kendisine göre Avrupa Birliği hedefinin güzel ve ideal olduğunu dile getiren Kâmran İnan, birlik fikrinin gerçekçi olmadığını söylemiştir. Yüzyıllar boyu kıtalarında savaşmış milletlerin samimi bir birliktelik içerisine girmelerinin çok zor olduğunu vurgulayan İnan, kurulmaya çalışılan bu sistemin şu an işlemediğini de sözlerine eklemiştir. Avrupa’da “Medeniyetler Çatışması” yerine tarihin çatışması olduğunu belirten İnan, dünyada en çok savaşların olduğu Kıtanın Avrupa Kıtası olduğunu ve bu milletlerin tek devlet, tek milletmiş gibi davranmalarının imkânsız olduğunu aktarmıştır. Türkiye’nin Birliğe girmesini her bakımdan zor bulan İnan, öncelikle din bakımından ve tarih bakımından bu zorluğun altını çizmiştir. Türkiye’de aslında Batı yaşama tarzının benimsenmeye çalışıldığını vurgulayan İnan, halkın Batılı olmak gibi bir düşüncesinin olmadığını sözlerine eklemiştir. İnan, bundan sonrası için de Birliğe üyelik için gayret gösterilmesine gerek olmadığını kaydederek, Avrupa Birliği’nin şeklen var olduğunu, ancak düşünüldüğü tarzda işlemediğini ifade etmiştir.⁸⁶⁹

4.1.5. Türk dünyası

Kâmran İnan, “Türkiye’nin dünyadaki yeri, Sovyet İmparatorluğu’nun 21 Aralık 1991’de dağılmasına kadar başkaydı, ondan sonra başkadır ve başka da olması gerekir” ifadeleriyle, Türkiye’nin Soğuk Savaş döneminde askeri, siyasi ve ideolojik anlamda Sovyet tehdidi altında bulunduğu, bunun için de savunma ve ekonomik anlamlarda kendisini Batı’yla işbirliği yapmak mecburiyetinde hissettiğini anlatmıştır. O’na göre, “Komünizmin ve ideolojik kavganın bitmesi, Sovyet İmparatorluğu’nun dağılması ve Sovyet tehdidinin büyük ölçüde azalması, Soğuk Savaş’ın son bulması ile Türkiye’nin dünyadaki yeri ve imkânları değişti. Türk dünyası ile arasındaki duvarlar yıkıldı.” Böylece

⁸⁶⁷ Baykal ve Arat 2008). AB’yle İlişkiler. *Türk Dış Politikası...*, Cilt II, 348-351.

⁸⁶⁸ Web: <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-ab-iliskilerine-genel-bakis.tr.mfa> adresinden 4 Nisan 2014’te alınmıştır.

⁸⁶⁹ Önal, T. (2014, 7 Mayıs). *Kâmran İnan ile söyleşi*. Kâmran İnan’ın evi, Ankara.

Türkiye'nin 200 milyon Türk'e ulaşabilme imkânı ortaya çıktı ve Türkiye tek alternatifli olmaktan kurtuldu. Artık Türkiye'nin önünde 400 milyonluk Karadeniz Bölgesi, 200 milyonluk Orta Doğu ve Orta Asya ekonomileri duruyordu.⁸⁷⁰

Doğu Avrupa ve Kafkaslardaki bu gelişmelerin İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra kurulan dengeleri sarstığını dile getiren Kâmran İnan, NATO'nun yeni şartlara uyum yolları aradığını, Avrupa Topluluğu'nun ise 9-10 Aralık 1991'de Maastricht Zirvesi'ni⁸⁷¹ gerçekleştirerek bütünleşmesini hızlandırmayı amaçladığını ifade etmiştir. Çünkü Sovyet tehdidinin ortadan kalkmasıyla milliyetçilik akımlarının yeniden hız kazanması ve Almanya'nın birleşmesi AT'yi zor durumda bırakmıştır. İşte tam da burada Türkiye'ye büyük işler düştüğünü, ancak Türkiye'nin geç kaldığını vurgulayan İnan, Türk ve Müslümanları birbirinden ayıran Demir Perde'nin ortadan kalktığını, Türkiye'nin yeni kurulan devletleri tanıma ve onlarla işbirliğini geliştirme noktasında hızlı davranmadığını belirtmiştir. İnan, ortaya çıkan bu yeni tablonun Batı kamuoyunda, Avusturya-Macaristan-Osmanlı imparatorlukları dengesine bir dönüş olarak değerlendirildiğini ifade ederken, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin, yeni kurulan Türk ve Müslüman devletlerce tanınmasını sağlama işinin de Türkiye'ye düştüğünü vurgulamıştır.⁸⁷² Ancak tüm bunların yanında, bu dönemde Türkiye'nin Koalisyon Hükûmetleriyle yönetildiğini ve istikrarsızlığa sürüklenerek, iç mücadeleye yöneldiğini belirten İnan, dış gelişmelerin ise ihmal edildiğini ifade etmiştir.⁸⁷³

Türkiye'nin dünyada kendisine büyük bir yer ve yeni ufuklar açan gelişmeleri göremediğini dile getiren Kâmran İnan, bu hatanın dış Türkleri hayal kırıklığına uğrattığını, Orta Asya'yı pişman ettirdiğini anlatmıştır. O, bu pişmanlığa örnek olarak ise Kırgız Dışişleri Bakanı'nın "*Sizi biz yıldız olarak görüyorduk, ne oldu size, parlamıyorsunuz*" sözlerini göstermiştir. İnan, burada Kazakistan Devlet Başkanı Nur Sultan Nazarbayev'in TBMM'ye geldiği zaman birkaç milletvekiline, "*Biz sizi arıyoruz,*

⁸⁷⁰ Sağlam, S., Atasoy, F. (1996). Kâmran İnan ile Dış Politika, Parlamento ve Bürokrasi Üzerine. *Türk Yurdu*. (110), 40.

⁸⁷¹ 1992'de imzalanıp 1993'te yürürlüğe giren Maastricht Anlaşması, bir iç Pazar, tek bir para birimi kullanımı ve eşgüdümü sağlanan ekonomi politikaları öngörmekteydi. Anlaşmayla Avrupa bütünleşmesi yeni ve önemli bir derinleşme aşaması gerçekleştiriyordu. Baykal, S. (2008). Maastricht Antlaşması. *Türk Dış Politikası...*, Cilt II, 330.

⁸⁷² İnan, daha da ileri giderek, Türkiye'nin Batı Avrupa Birliği Ortak Üyeliğini reddetmesi ve artık Batılı müttefiklerine "Hayır" demesinin vaktinin geldiğini ifade etmiştir. İnan, K. "Değişen Dünya ve Türkiye", *Yeni Asır*, 5 Haziran 1993.

⁸⁷³ Kafkasyalı, S. (1997). Kâmran İnan ile 'Türkiye İle Türk Dünyası Arasındaki İlişkiler' Üzerine Bir Röportaj. *Türk Yurdu*. 17 (114), 31.

siz yoksunuz ve bugün tercümanla konuşuyorsak kabahat bizim değil, sizindir” serzenişini de örnek olarak sunmuştur. İnan “Ve yeni dünya nizamı oluşurken, bütün memleketler kendi milli menfaat sınırlarını en uzağa götürmeye çalışırken, biz uzaktan çeke çeke içeride bile savunulamaz bir duruma getirdik” ifadeleriyle de Türk dünyası ile bütünleşme, belki bu dünyaya liderlik etme fırsatının Türkiye tarafından iyi kullanılmadığını bir kez daha gözler önüne sermiştir.⁸⁷⁴

Bugünkü Türkiye-Türk Dünyası arasındaki ilişkileri takip edemediğini dile getiren İnan, bunların basın ve beyan konusu yapılmaması gerektiğinin altını çizmiştir. Bunların hassas konular olduğunu ve Hükûmetin bu konulardaki çalışmalarını rahatsız edecek davranışlardan herkesin çekinmesi gerektiğini vurgulayan İnan, dosyalara ve arşivlere hâkim olan tarafın Hükûmetler olduğunu ve Hükûmetin bunlara göre hareket ettiğini, onun dışındakilerin ise ellerinde bilgi ve belge olmadan ahkâm kestiklerini ifade etmiştir. Bunun Türkiye’de çok sık yapılan bir şey olduğunu dile getiren İnan, milli menfaatleri ilgilendiren konularda biraz daha hassas davranılması gerektiğini ve rastgele beyanlarda bulunmanın çok büyük hata olacağını söylemiştir.⁸⁷⁵

4.1.6. Etnisite

Etnik köken üzerinde hiçbir zaman durmadığını, durulmasının da doğru olmadığını dile getiren Kâmran İnan, önemli olanın milli duygular, milli menfaatler, bir topluma mensubiyetin sorumluluk ve şerefini taşımak olduğunu ifade etmiştir. Vatana ve millete sahip çıkarak, olabildiğince hizmet vermek için hiçbir sıfatın gerekmediğini anlatan İnan, sadece vatanseverlik ve milli duyguların önemli olduğunu, kendisinin de bütün ömrü boyunca bunlara önem verdiğini vurgulamıştır. Bu yıllarda hatalarının da olduğunu, ancak elinden geldiğince devlete sadık kalmaya, milleti üstün tutmaya, milletin bütünlüğüne gölge düşürülmemesine çalıştığının altını çizen İnan, ömrünün kalan kısmında da bunun için çalışmaya devam edeceğini söylemiştir.⁸⁷⁶

⁸⁷⁴ İnan, yeni dünya düzeninin kuruluşunda, Türkiye’nin mimar olması beklenirken, malzeme olma noktasına gelindiğini, daha da önemlisi Türkiye’nin kendi eliyle Kafkasları Ruslara iade ettiğini ifade etmiştir. Sağlam ve Atasoy, *a.g.m.*, 41.

⁸⁷⁵ Önal, T. (2014, 7 Mayıs). *Kâmran İnan ile söyleşi*. Kâmran İnan’ın evi, Ankara.

⁸⁷⁶ Önal, T. (2014, 7 Mayıs). *Kâmran İnan ile söyleşi*. Kâmran İnan’ın evi, Ankara.

4.1.7. Güncel konular

3 Kasım 2002 seçimleriyle birlikte aktif siyasi hayata veda eden Kâmrân İnan, birçok eski Parlamenter gibi bundan sonra da Meclis'e giderek buranın imkânlarından faydalanma yoluna girmemiştir. O, gerçekten köşesine çekilmiş, bilgi ve tecrübesiyle siyasi görüşlerini ortaya koyarak, yol gösterici olmuştur. Kendisinden bilgi almak isteyenlere evinin kapılarını her zaman açan İnan, fikirlerini paylaşırken de kimseden çekinmemiş ve her zamanki gibi, doğru bildiğini söylemekten geri durmamıştır.

Bu bağlamda 2002 yılından günümüze kadar iktidarda olan Adalet ve Kalkınma Partisi'nin, başta dış politika olmak üzere, kimi uygulamalarını yanlış olarak değerlendiren Kâmrân İnan, partinin iktidara gelişiyle birlikte baş gösteren Amerika-İrak krizinde Türkiye'nin daha aktif rol alması gerektiğini düşünenlerden olmuştur. Tam adı "*Türk Silahlı Kuvvetleri'nin yabancı ülkelere gönderilmesi ve yabancı silahlı kuvvetlerin Türkiye'de bulunması için Hükûmet'e yetki verilmesine ilişkin Başbakanlık Tezkeresi*" olan ve 1 Mart Tezkeresi olarak tarihe geçen tezkereyle ABD'nin prestijinin kırıldığını ifade eden İnan, bu dönemde Türkiye'nin ABD'ye fazla yeşil ışık yaktığını, türlü pazarlıklara girdiğini ve bu durumun da Türk devletinin dış görüntüsü açısından rahatsızlık verici olduğunu kaydetmiştir. Başbakan Abdullah Gül imzalı Tezkere, 1 Mart 2003 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde oylamaya sunulmuş ve oylamaya katılan 533 milletvekilinden 264'ü kabul, 250'si red ve 19'u da çekimser oy kullanarak, Anayasa'nın ve İçtüzüğü'nün öngördüğü 268 salt çoğunluk sağlanamadığı için reddedilmiştir.⁸⁷⁷

Kâmrân İnan'a göre Tezkerenin reddedilmesi Türkiye ile ABD arasında güven bunalımına yol açmıştır. Zira ABD'ye 1991 Körfez Krizi'nde olduğu gibi başka türlü bir yardım sözü verilmiş olsaydı, ABD'nin bundan rahatsızlık duymayacağını belirten İnan, burada AKP Hükûmetinin deneyimsizliğine işaret etmiştir. İnan, ayrıca bu Tezkereyle ABD ile stratejik işbirliği imkânlarının da Irak'ın kuzeyinde bulunan Celal Talabani ve Mesut Barzani'nin aşiretlerine devredildiğinin altını çizmiştir. Öte yandan Irak Savaşı ile birlikte dünyanın yeniden şekillendirildiğini vurgulayan İnan, Türkiye'nin şekil veren

⁸⁷⁷ Tezkere'nin tam metni ve oylama için Bkz. *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 22, Cilt: 6, Yasama Yılı: 1, Tarih: 1.3.2003, s. 115:117,133.

devletler arasında yer almaması durumunda şekillenecek devletlerden birisi olabileceğini de eklemiştir.⁸⁷⁸

ABD'nin Irak'a girmesi ve ardından Büyük Orta Doğu Projesi (BOP)'ni ortaya atmasının temelinde, komünizmin çökmesiyle “Birinci Dünya Düzeni” denilen Yalta düzeninin son bulması ve 1991'deki Körfez Savaşı'yla birlikte ABD Başkanı Bush'un “Yeni Dünya Düzeni” ifadelerinin olduğunu belirten Kâmrân İnan, ABD'nin 11 Eylül 2001 saldırılarının ardından önce Afganistan'da ardından da Irak'ta başlattığı operasyonlarla dünyanın yeniden yapılandırılması fikriyle hareket ettiğini vurgulamıştır. ABD Güvenlik Danışmanı Rice'ın “Bu proje, Fas'tan başlayarak Çin'e kadar giden sahadaki 22 devleti ilgilendiren bir projedir. Ve bunların siyasi coğrafyasını etkileyecek bir hadisedir” şeklinde açıkladığı projenin, İnan'a göre uygulamaya geçirilme şansı yoktur. Çünkü bugünkü dünya şartlarında, İslâm dünyası ile Hıristiyan dünyası ve özellikle Amerika arasında doğan, büyüyen ve genişleyen uçurum karşısında projenin uygulama alanı bulması zordur. Zira projenin hedeflerinden birisi bölgeye demokrasiyi getirmektir, ancak 1215'te Magna Carta ile demokrasi deneyimine başlayan İngiltere'de bile daha alınması gereken önemli bir yol vardır.⁸⁷⁹

Öte yandan Truman Doktrini ile ABD-Türkiye arasında işbirliği döneminin başlaması, 1952'de Kore'deki stratejik beraberliğin Hükûmet tarafından tamamen koparıldığını dile getiren Kâmrân İnan, aynı Hükûmetin AB konusunda kayıtsız ve şartsız bir teslimiyet içerisine girdiğini, AB'nin 6 Ekim 2004 tarihli Türkiye hakkındaki raporunu Sevr Antlaşması'nın taksidi bağlanmış şekli olarak değerlendirmiştir.⁸⁸⁰ O, AB'nin Türkiye'ye karşı samimi olmadığını ve Türkiye'yi istemediğini ifade ederken, ABD ile işbirliğinin tehlikeye girmesini ise AB'nin baskısını arttırdığı şeklinde yorumlamıştır.⁸⁸¹ Burada AKP Hükûmetinin mesaisinin tümünü AB'ye ayırmış olması ve dış politikayı bu konuya endekslemesinin yanlışlığı üzerinde duran İnan, Hükûmetin AB'ye tam üye olmaktan ziyade, bunun iç ve dış politika dengelerinde bir vasıta olarak kullandığını ifade etmiştir. Batı'nın tarihe bakarak yol aldığını, Türkiye'nin ise tarihi arkasına alarak meselelere yaklaştığının altını çizen İnan, AB'nin Türkiye ile ipleri koparmak yerine, tam

⁸⁷⁸ Yaman, *a.g.m.*, 1-2.

⁸⁷⁹ İnan, K. (2004). Jeopolitik Değerlendirme. 2023. Temmuz 2004, 64.

⁸⁸⁰ Gürbüz, M. (2005). Kâmrân İnan'la söyleşi. *ORKUN*. (89), 8. ; Orhan, B. (2005). Kâmrân İnan'la söyleşi. *Çizgi*. (3), 36.

⁸⁸¹ Özçınar, Z. (2005). Kâmrân İnan'la söyleşi. *AKSİYON*. (565), 28.

üyelik kapısını açmak konusunda da hiçbir siyasi irade ortaya koymadığını vurgulamıştır.⁸⁸²

Bu dönemde tırmanan terör olaylarını dış kaynaklı olarak değerlendiren Kâmrân İnan, Türkiye'nin yeniden iç ihtilaflara götürülmeye çalışıldığı, terörün yükseltilecek dağ yapılanmasından şehir yapılanmasına geçirileceğini savunmuş ve bunun hem Orta Doğu kaynaklı hem de Batı destekli bir hareket olduğunun altını çizmiştir. Öte yandan Ankara ve İstanbul gibi şehirlerde bölücülük ve ayrımcılık yapıldığını, ancak Doğu ve Güneydoğu'da ayrı bir devlet kurma fikrinin olmadığını vurgulamıştır. İnan, ayrıca Türkiye'de hainin bol olduğunu ve bu hainlerin devletin istihbarat birimleri tarafından bulunduğunu belirterek, bürokrasinin yönetim üzerindeki hâkimiyetine bir kez daha vurgu yapmıştır.⁸⁸³ Diğer taraftan Ermeni iddialarının da Hükûmetin bilinçsiz davranışı sebebiyle tırmandığını ifade eden İnan, iddiaların Haçlı İttifakına dönüştüğünün altını çizmiştir. Bu ittifakın başını Ermeni Diasporasının çektiğini vurgulayan İnan, Amerika ve Fransa'daki Ermeni lobilerinin de buna hizmet ettiğini belirtmiştir. O'na göre Hükûmetin İsrail'le ters düşmesi de bu tarz olaylara zemin hazırlamıştır. Zira özellikle ABD'deki İsrail lobisinin önemini vurgulayan İnan, bu lobinin Türkiye'yi ya da başka bir ülkeyi desteklememesi halinde Türkiye'nin büyük zarara uğrayacağını ve yaşama hakkının bile olmayacağını iddia etmiştir.⁸⁸⁴

Bu çerçevede başını Fransa'nın çektiği ve Ermeni iddialarının yasalaştırılması çalışmaları uzun süre Türkiye'yi uğraştıran bir mesele olmuştur. Türkiye'nin önemli insanları gittikleri ülkelerde fikirlerini açıkça söyleyemez ve Ermeni iddialarına karşı çıkamaz olmuşlardır. Dönemin Türk Tarih Kurumu Başkanı Yusuf Halaçoğlu, İşçi Partisi Genel Başkanı Doğu Perinçek bunlardan birkaçıdır. Kâmrân İnan da Fransa'daki Ermeni lobisinin faaliyetleri ve Fransa Meclisinin Ermeni tasarısını onaylamasının ardından, Fransa Eski Cumhurbaşkanı Francois Mitterrand tarafından kendisine verilen "Legion d'Honneur" nişanını "*Fransız Parlamentosunun ve Hükûmetinin memleketime karşı aldığı düşmanca kararlardan sonra daha önce Cumhurbaşkanı Francois Mitterrand'ın bana verdiği Legion d'Honneur nişanını muhafaza edemeyeceğimden ilişkide size iade ediyorum*" şeklindeki mektubuyla birlikte, Fransa'nın Ankara Büyükelçiliğine vermiştir.

⁸⁸² Aktan, E. (2006). Kâmrân İnan'la söyleşi. *BAREM*. (2), 32-34.

⁸⁸³ Özçınar, Z. (2005). Kâmrân İnan'la söyleşi. *AKSİYON*, (565). 29.

⁸⁸⁴ Gürbüz, M. (2005). Kâmrân İnan'la söyleşi. *ORKUN*. (90), 16-18.

Siyaseti yakından takip etmeye devam eden Kâmrân İnan, 22 Temmuz 2007 genel seçimleri için *“seçimin galibi karşı devrim”* ifadesini kullanmış ve *“Cumhuriyet ve kazanımları bakımından, geçen dönemden daha ciddi bir tehlike ve tehdit oluşturmaktadır. Her bakımdan düşündürücü ve rahatsız edicidir. Cumhuriyet çocukları Atatürk’ün büyük eserine yeterince sahip çıkmamış, muhalefet zayıf kalmıştır. Türkiye’nin ufku kapanmış, karanlık bulutlar yoğunlaşmış, vatanın bütünlüğüne yönelik ihanet planları açığa çıkmıştır. Cumhuriyet ve vatanımıza sahip çıkmak vazifesiyle karşı karşıyayız. Hiçbir Türk bu vazifeden kaçamaz”* şeklinde bir değerlendirmede bulunmuştur. İnan, diğer taraftan 84 yıllık Cumhuriyetin yönetim bakımından en bunalımlı dönemini yaşadığını da sözlerine ekleyerek, Hükûmetin devlet tecrübesi ve kültüründen bihaber olduğunu, dünya dosyalarına hâkim olmadıkları için de dış güçler tarafından kullanıldığını ifade etmiştir.⁸⁸⁵

Bu sırada 14 Ocak 2008 tarihinde aralarında birçok önemli ismin yer aldığı ve “Milli Egemenlik Hareketi” adıyla yapılan bir oluşum içerisinde yer alan Kâmrân İnan, Milli Egemenlik Hareketi adına yaptığı açıklamada: *“Milli Egemenlik Kurulu Eşgüdüm Kurulu, en kısa zamanda yeni bir siyasal parti oluşturulması, demokratik merkezi sağ-sol ayrım yapmaksızın kucaklayacak, Cumhuriyetimizin temel niteliklerine, demokrasimize, ulus devletimize ve üniter yapımıza hassasiyetle ve kararlılıkla cevap verecek yeni bir siyasi partinin, erken veya zamanında yapılacak ilk yerel veya genel seçimlere girebilecek biçimde kuruluş çalışmalarının derhal başlatılmasına karar vermiştir”*⁸⁸⁶ şeklindeki açıklamasıyla, tekrar aktif siyasi hayata döneceği sinyalini vermiştir. Ancak işler umulduğu gibi gitmemiş ve hareketin önemli isimleri “Ergenekon” adı verilen bir soruşturma kapsamında gözaltına alınmış ve hapse atılmıştır.

Öte yandan Milli Egemenlik Hareketi’nin, Ergenekon Operasyonu kapsamında faaliyetlerinin mercek altına alındığı iddialarını yanıtlayan Kâmrân İnan, *“AKP iktidarının ülkemizi tehlikeli bir rejim krizine sürüklemekte olduğu bu günlerde, tek seslendirilmeye çalışılan medyadaki unsurları tarafından, laik, demokratik Atatürk Cumhuriyeti’nin değerlerine gönülden bağlı kişi ve kurumlara karşı organize, kasıtlı bir saldırı kampanyası başlatıldığını milletimizle birlikte ibret ve endişe ile izliyoruz”* ifadelerini kullanmıştır. Hareketin 14 Ocak tarihinde Türkiye genelindeki mevcut kötü gidişata karşı demokrasi ve

⁸⁸⁵ Tavşanoğlu, L. “Kâmrân İnan ile söyleşi”, *Cumhuriyet*, 29 Temmuz 2007.

⁸⁸⁶ Web: <http://www.google.com.tr/url?q=http://www.sondakika.com/haber-milli-egemenlik-hareketi-parti-kuracak-adresinden-6-Mayis-2014-te-alinmistir>.

meşruiyet içinde alternatif arayışı içinde olan 100'ü aşkın katılımcıyla oluşturulduğunu hatırlatan İnan, *"Milli Egemenlik Hareketi'nin de işte bu kasıtlı psikolojik harekâta hedef ve malzeme yapılmaya çalışıldığını esefle müşahede etmiş durumdayız"* demiştir.⁸⁸⁷

Operasyonların son dalgasında gözaltına alınan eski Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreteri Orgeneral Tuncer Kılınç'a sorgusunda sorulan Gölbaşı toplantılarının mimarı Kâmran İnan, *"Şimdi Nenehatun No:4'te buluşuyoruz. Evet, Hükûmeti yıkmaya çalışıyoruz. Gücümüz yetse Hükûmeti zaten deviririz"* demiştir. İnan, toplantıların içeriğiyle ilgili de şu bilgiyi vermiştir:

*"Bir parti kurmaya çalışıyoruz, ama şu aşamaya kadar henüz gerçekleşmedi. Eskiden Gölbaşı'nda toplanıyorduk, şimdi Nenehatun No:4'te buluşuyoruz. Hükûmeti yıkmaya çalışıyoruz. Gücümüz yetse Hükûmeti zaten deviririz. İnsanların küçüklü, büyüklü gruplar halinde bir araya gelip konuşması iyidir, insanları susturmak kötüdür. Susturursanız pimi çekilmiş bomba olur. Demokratik dengeler için de konuşmak gerek. Oturup konuşuyoruz, bütün çalışmalarımız açık. Nasıl susabilirim. Dünyada en tehlikeli şey Yahudileri düşman edinmektir. Benim ülkemin Başbakan'ı 'Yarım saat bekletildim' diyor. 5 dakika beklersin sonra çevirirsin yönünü havaalanına ülkeneye dönersin. Bunu yapmazsan, onlar da sana derler ki 'Sineye çekti nasılsa'. Bunları konuşmamamız mı isteniyor. Ben nasıl darbe isteyebilirim? 1960'ta bunu yaşamış biriyim. Gelirim 500 Liraydı, sadece kiram 650 Lira. Her şeyimize el kondu. Bilirim bu işleri. Ama anladığım 2 bin 500 sayfalık iddianameyi başka türlü dolduramamışlar."*⁸⁸⁸

Kâmran İnan, yaptığı yazılı açıklamada, ülkenin içinde bulunduğu ağır durumdan, kutuplaşma psikolojisinden ve giderek ağırlaşan ekonomik krizden, demokratik ve siyasi meşruiyet içinde çıkabilmesi amacıyla kamuoyunda tanınan çok sayıda ismin bir araya gelmesiyle oluşan Milli Egemenlik Hareketi'ni hedef gösteren yazı ve açıklamaların arttığına işaret etmiştir. İnan, açıklamasında şu görüşlere yer vermiştir:

"Kuruluşunu, amacını ve faaliyetlerini demokratik, katılımcı ve şeffaf bir anlayış içerisinde daima kamuoyu ile paylaşan Milli Egemenlik Hareketi, benzer haksız ve

⁸⁸⁷ Web: <http://www.google.com.tr/url?q=http://www.haberler.com/milli-egemenlik-hareketi-karalama-cabalarini-adresinden-6-Mayıs-2014'te-alınmıştır>.

⁸⁸⁸ Web: <http://www.sondakika.com/haber-hukumeti-yikmaya-calisiyoruz/> adresinden 6 Mayıs 2014'te alınmıştır.

mesnetsiz bazı yayınlar üzerine 3 Temmuz 2008 tarihinde yayınladığı bildirisinde belirttiği hususların, bir kez daha kamuoyuna duyurularak aziz milletimiz ile paylaşılmasına lüzum görülmüştür. 14 Ocak 2008 tarihinde Türkiye genelinde mevcut gidişata karşı çare arayışı içinde olan, çok sayıda duyarlı ve sorumlu siyaset ve devlet adamı, gazeteci-yazar, emekli bürokrat, akademisyen, diplomat ve işadamları ile çeşitli parti, dernek ve sivil toplum kuruluşlarının temsilcilerinin de bulunduğu 100'ü aşkın katılımcının iştirakiyle değişik zamanlarda Ankara'da toplanan ve ilkeleri kamuoyuna duyurulan Milli Egemenlik Hareketi'ni günün münakaşaları içine çekmek gayretleri beyhudedir. Milli Egemenlik Hareketi'nin hedef alan kasıtlı, gerçek dışı, hukuka aykırı yazı, haber ve yayınları reddediyor ve yolumuza devam ediyoruz.”⁸⁸⁹

Nitekim hareket, partileşme sürecini tamamlayamadan dağılmış ve çeşitli partilerle işbirliği söylentileri de askıda kalmıştır. Kâmran İnan, bundan sonra uzun yıllar boyunca üzerinde durduğu ve Türkiye için gerekli gördüğü “Akil Adamlar” adlı bir oluşum içerisine girmiş ve belli aralıklarla bu oluşumun toplantılarına katılmıştır. Ancak kendi ifadesiyle bu oluşum, herhangi bir siyasi beklentiyle hareket etmemiş ve siyasi bir karar merci de olmamıştır.

Kâmran İnan, ayrıca AKP Hükûmetinin “Açılım” olarak nitelendirdiği ve “Kürt Açılımı”, “Kürt Barışı”, “Demokratik Açılım” gibi isimlerle değerlendirilen uygulamalar paketini tanımadığını ve “Kürt Meselesi” diye bir şeyin olmadığı için tartışmasının da yapılamayacağını belirtmiştir. O’na göre mesele, ekonomik ve sosyal bir meseledir. Bölgeyi hemen tüm Hükûmetlerin ihmal etmiş olduğunu vurgulayan İnan, PKK terörünün de Türk kaynaklı olmadığını, Türkiye’yi içeriden vurmak isteyenlerin bu meseleyi muhafaza etmek istediklerini ifade etmiştir.⁸⁹⁰

Diğer taraftan Türkiye’nin bulunduğu coğrafi bölgeyi problemlili bir bölge olarak nitelendiren Kâmran İnan, Ortadoğu’daki çatışmalara dikkat çekerek, bölgenin enerjinin ana damarlarından birisi olması dolayısıyla buradaki yarışın kaçınılmaz olduğunu vurgulamıştır. İnan, ayrıca bölgenin sadece Osmanlı döneminde istikrara kavuştuğunu, bunun dışında istikrar görmediğini belirtmiştir. Türkiye’nin bölge üzerinde güç

⁸⁸⁹ Web: <http://www.sondakika.com/haber-k-mran-İnan-milli-egemenlik-hareketi-ni-hedef/> adresinden 6 Mayıs 2014’te alınmıştır.

⁸⁹⁰ *Vatan*, 15 Haziran 2010.

kazanmasının büyük devletleri rahatsız ettiğini dile getiren İnan, buna karşı dikkatli olunması uyarısında bulunmaktadır. Türkiye'nin yarınını zorluklarla dolu olarak gören İnan, Türkiye üzerinde yürütülen düşünceleri federal bir devlet haline getirmek, mümkünse bölmek ya da bir iç savaşa götürmek olarak açıklamıştır. Türkiye'nin dış ilişkilerde ve bölgede en zayıf noktasını istihbarat olarak nitelendiren İnan, çok defa olayların arkasından koşulduğunu ve faturasının ağır olduğunu vurgulamıştır. Türkiye'nin belirlenmiş bir dış politikasının bulunmadığını dile getiren İnan, Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu'nun neler düşündüğü ve neler yapacağı konusunda kimsenin bilgisinin olmadığını altını çizmiştir. İnan, Hükûmet geldikten sonra tüm komşularla ihtilafların baş gösterdiğini anlattıktan sonra, Hükûmetin millete güven vermesi gerektiğini belirtmiştir. Dışişleri Bakanlığında yetiştiğini vurgulayan İnan, Hükûmetin dış politikasını kestiremediğini anlatmıştır. Türkiye'nin yiyenlerinin çok, sevenlerinin az olduğunu ve Türkiye'nin hain yetiştirmede usta olduğunu ifade eden İnan, Türkiye'de bir "Akıllar Meclisi" kurulması önerisinde bulunmuştur. İnan, hiçbir dönemde devletin bu kadar boşlukta ve havada kalmadığını söylemiştir.⁸⁹¹

Günümüzde yargının değerlendirilmesi istenen Kâmrân İnan, yargıya güveni olduğunu ve saygısının bulunduğunu ifade ederken, yargı hakkında değerlendirmelerde bulunmanın yanlışlığı üzerinde durmuştur. Yargının görevini kanunları eşit bir şekilde uygulamak olarak değerlendiren İnan, bugün bunun yapıldığını ve son yaşanan Hükûmet-Yargı çatışmasından sonra da yargıya güveninin tam olduğunu, bu meseleyi de yargının halledeceğini vurgulamıştır. Öte yandan yargı ile Orduyu bir milletin iki temel unsuru olarak değerlendiren İnan, bunları zedelemeye kimsenin hakkı bulunmadığını ifade etmiştir. İnan, "paralel yapı" gibi söylemlerin de ciddi olmadığını dile getirmiştir. Türkiye'de her şeyin politize edilmeye çalışıldığını belirten İnan, değerleri zedelemem gerektiğini vurgusu yapmıştır. İnan, bu değerleri şahısların değil, devletin ve milletin değerleri olarak telakki etmiştir.⁸⁹²

4.2. Eserleri

Kâmrân İnan, siyasi hayatta ne kadar aktif bir rol üstlenmişse, yaşadığı hemen tüm olayları yazıya dökme konusunda da bir o kadar aktif olmuştur. Onun yazdığı birçok kitap,

⁸⁹¹ Web: <http://www.youtube.com/watch?v=pXifMuAS7OY> adresinden 8 Mayıs 2014'te alınmıştır.

⁸⁹² Önal, T. (2014, 7 Mayıs). *Kâmrân İnan ile söyleşi*. Kâmrân İnan'ın evi, Ankara.

hatıra niteliği taşımakla birlikte, bazıları da iyi idare edilmediğini düşündüğü devlet çarkının yanlışlarını ve bu yanlışların nasıl düzeltilebileceğini anlatmaktadır. Hemen her hatıratında olduğu gibi, İnan'ın yazdıklarında da yazarın yaşadıkları ve yazdıklarına karşı saygı, dikkat edilmesi gereken en önemli faktördür. Burada bir başka önemli husus ise yazılanların tarihçi gözüyle tahlil, tenkit ve terkip edilerek değerlendirilmesi ve tasnif edilmesidir. Bu noktadan hareketle, İnan'ın tarihe ve tarihçiliğe de ilgisi göz önünde bulundurularak, yazdıklarının birçoğunun tarihe gerçekten ışık tutacak nitelikte eserler olduğu söylenebilir. Zaten hemen her eserinin önsöz bölümünde kendisinin de belirttiği gibi, yaşanan ve yazılanlardan ders çıkarılmasının öncelikli amacı olduğunu ifade etmektedir.

4.2.1. Dünden Düşünceler

“Hepsi önemli, çoğu milli ve devletin geleceğini ilgilendiren konularda kamuoyunda yapılan münakaşalara, sıhhatli ve sürekli çözümler bulma çalışmalarına ferdi, mütevazı bir katkı” olarak tanıtılan eser,⁸⁹³ Kâmrân İnan'ın çeşitli konulardaki düşünce, görüş ve tekliflerinin yer aldığı makalelerinin bir araya getirilmesiyle meydana çıkmış bir çalışmadır. Eser üç bölümden oluşmuş ve ilk kısımda Türkiye gerçekleri üzerine, ikinci kısım Demokrasi üzerine, son kısım ise Dış politika üzerine yazılan makalelerden yer almıştır

Kâmrân İnan, Türkiye gerçeklerini anlatırken, kentlerin yapısından eğitimdeki adaletsizliğe, enerji sıkıntısı ve tasarrufundan nasıl bir Türkiye yaratmak gerektiğine kadar birçok konuda görüş ve önerilerini sıralamıştır. 1950 ve 1960'lı yılların düşünce ve felsefesiyle demokrasiyi yürütmenin imkânsızlığını anlatan İnan, olaylara yön vermesi gereken siyasi güçlerin, olayların arkasından değil, önünden gitmeleri gerektiğini vurgulamıştır. İnan, öte yandan devletin bütün vatandaşlara eşit haklar vermesinin lüzumu üzerinde dururken, eğer bu sağlanamazsa, demokrasinin de işleyemeyeceğini ifade etmiştir. Devletin tüm vatandaşlarına asgari bir eğitim imkânı ve iş hürriyetine saygı göstermesi gereğinin altını çizen İnan, demokrasinin her şeyden evvel insan haysiyetine kıymet veren, ferdi ön planda tutan bir sistem olduğunu belirtmiştir.⁸⁹⁴

⁸⁹³ Eser 388 sayfadır.

⁸⁹⁴ İnan, *Dünden Düşünceler*, 9-21.

4.2.2. Günün konuları

Kâmran İnan'ı Türkiye'yi dış dünyada başarıyla temsil eden kişi olarak tanıtan Anadolu Basın Birliği tarafından 1987 yılında yayınlanan eser,⁸⁹⁵ dört bölümden oluşmuştur. Birinci bölüm Giriş şeklinde verilirken, ikinci bölümde İç ve Dış Tehditler maddeler halinde ve ayrıntılı bir şekilde sıralanmış, üçüncü bölüm, tehditlere karşı alınması gereken Tedbirleri içerirken, dördüncü bölüm ise sonuç bölümü olarak tasarlanmıştır. Eserde dünyanın çeşitli ülkelerinde yaşanan terör olaylarının Türkiye'de yaşanan terör olaylarıyla bağlantısı ortaya koyulurken, coğrafi tehditler, siyasi ve askeri tehditler, ideolojik tehditler, istikrarsızlıkların getirdiği tehditler, sosyo-ekonomik uygulamalardan doğan tehditler, bu bağlantının kurulmasında etken faktörler olarak ele alınmıştır. İnan, eserde, amacın insanların güneşten eşit pay aldıkları, gençlerin daha fazla söz sahibi oldukları, kadınların sosyal, siyasi ve ekonomik hayata daha geniş bir şekilde katıldığı, herkesin güvenlik ve refah içinde yaşadığı bir Türkiye (Dünya) yaratmak olduğunu vurgularken, ülkedeki geri kalmışlığın aşılabilmesi için gerekli tedbirlerin alınması gerektiğini ifade etmiştir⁸⁹⁶ İnan, sonuç kısmında ise Türk insanının vazgeçilmez değerlerini demokrasi ve parlamenter rejim olarak göstermiştir.⁸⁹⁷

4.2.3. Devlet idaresi

Kâmran İnan'ın 1993 yılında kaleme aldığı eser,⁸⁹⁸ Devlet İdaresi ve Türkiye'de Devlet İdaresi olmak üzere iki ana bölüm üzerine yazılmıştır. Devlet menfaatini, kalesini koruyan en büyük vazgeçirici güç olarak nitelendiren İnan, devlet idaresinin "*başta bürokrasi olmak üzere, reformdan geçirilmesi, modernize edilmesi, mümkünse demokratikleştirilmesi*" gerektiğinin altını çizmiştir.⁸⁹⁹ İnan, öte yandan, on altı büyük devlet kurmuş ve dünyanın en büyük imparatorluğu olarak değerlendirdiği Osmanlı İmparatorluğu'nu altı yüz yıl boyunca ayakta tutmuş bir milletin devlet tecrübesinin münakaşa götürmeyeceğini, ancak Osmanlı devlet müesseselerinin de yeterince incelenmediğini ortaya koymuştur.⁹⁰⁰

⁸⁹⁵ Eser, 23 sayfadır.

⁸⁹⁶ İnan, *Günün Konuları*, 18-21.

⁸⁹⁷ İnan, *Günün Konuları*, 21.

⁸⁹⁸ Eser 144 sayfadır.

⁸⁹⁹ İnan, *Devlet İdaresi*, 7-9.

⁹⁰⁰ İnan, *Devlet İdaresi*, 11-12.

“Bir toplumun düzen içinde idaresinde, idare edenlerle idare edilenler ayrımı en önemli karakteristiği oluşturur” diyen Kâmrân İnan, dört milyardan fazla insanın, yaşadığı bölgelerde kendi iradelerinin rolünün bulunmadığını belirtmiştir. Otoriteyi şiddetten arındırmak gerektiğini vurgulayan İnan, Stalin’in “Bir kişiyi öldürmek cinayettir, ama bir milyon insanı öldürmek sadece istatistiktir” sözlerinden hareketle, idare edilenlerin susturulmasının idareyi kolaylaştırdığını anlatmıştır. Zengin insanlara haksız oldukları zaman hayır, fakir insanlara haklı oldukları zaman evet diyebilen idarelerin dünyada nadir bulunduğunu belirten İnan, bu uygulamanın en acı örneklerinden birisinin de Türkiye olduğunu ifade etmiştir. Ona göre, Türkiye’de fakir insan ölünceye kadar haksız kalmaya mahkûmdur.⁹⁰¹

İdare edenlerin, hangi makamda olursa olsun, içinden çıktığı toplumdan uzaklaştığını ve kendisini devlet menfaatlerinin koruyucusu, yüksek bir otoritenin temsilcisi olarak gören bu insanların zamanla topluma yukarıdan bakmaya başladığını anlatan Kâmrân İnan, otoritenin zamanla sahibini tahrip ettiğinin altını çizmiştir. Bununla birlikte, idare edenlerle edilenler arasında uçurum doğduğunu iddia eden İnan, idare edenlerde halkı koloni gibi görme eğiliminin kuvvet kazandığını anlatmıştır. İnan, buradan hareketle, Türkiye’nin demokratik karakterine ters düşen bu uygulamanın sosyal barış ve rejimi de tehdit etmeye başladığını ifade etmiştir.⁹⁰²

Eserde, ayrıca hürriyetler, Ordu, polis ve bürokrasi olarak sınıflandırılan devlet güçleri, yasama-yürütme-yargı erkleri tek tek ele alınırken, Türkiye’de devlet idaresinin üç ayrı safhada, yani Osmanlı İmparatorluğu dönemi, Tek Partili Cumhuriyet dönemi ve 1950 sonrası çok partili dönem şeklinde incelenmesi gerektiği vurgulanmıştır. Burada, Osmanlı İmparatorluğu’nun altı yüz yıl ayakta kalabilmesini, sağlam ve işleyen bir idarede aramak gerektiğini ifade eden Kâmrân İnan, İmparatorluğun yıkılmasını ise devlet idaresinin bozulmasına bağlamıştır. Tek partili dönemi, emsali görülmemiş önemli reformların yapıldığı ve toplum yapısının hızla değiştiği, yeni bir devletin inşasının gerçekleştirildiği dönem olarak değerlendiren İnan, tek partili sistemin sakıncalarını da sıralamıştır. Çoğulcu

⁹⁰¹ İnan, *Devlet İdaresi*, 12-18.

⁹⁰² İnan, *Devlet İdaresi*, 21.

sistem içerisinde ise önemli katkıları olmakla birlikte, devlet çarkının bir türlü işletilememesinden yakınmıştır.⁹⁰³

Türk demokrasisinin en büyük zaafının şekli olması olduğunu ifade eden Kâmrân İnan, devlet yapısının parçalarını bir araya getirmenin de çok zor olduğunu belirtmiştir. *“Devleti savunmakla görevli güçlerin aynı paralelde hareket etmemelerinin maliyeti büyük, verdiği manzara üzücü ve düşündürücü olmuştur. Türkiye’de milli iradenin seçilmemiş ortakları vardır. Bunlar parlamento aksiyonunu frenler, çok defa karşı çıkar, yetkilerini kullanmaya kalkar. Demokrasimizin zaman zaman çıkmaza girmesinde siyasi partilerin sorumluluğu kadar, bu güçlerin de sorumluluk ve payı vardır. Tarafsız olması gereken, statülerinde belirtilen bazı kuruluşlar politikaya bulaşmakta, ideolojik tutum içine girebilmektedir”*⁹⁰⁴ ifadeleriyle, bir taraftan askeri, bir taraftan yargıyı, belki polisi, belki de bağımsız oldukları her fırsatta dile getirilen, ancak iktidarlara birlikte değişim sürecine giren kuruluşları eleştirmiştir. Meclis, Hükûmet, bürokrasi üçgeninden hareketle, yargı ve basın özgürlüğünün sağlanması gerektiği vurgulanan eserin sonuç kısmında, dünyada ne kadar devlet varsa, o kadar idare şeklinin olduğu ifade edilmiştir.

4.2.4. Dış politika

İlk baskısı, 1993 yılında Ötüken Neşriyat tarafından yapılan eser,⁹⁰⁵ Kâmrân İnan’ın birikim ve tecrübeleriyle yoğrulmuş, önemli bir yapıttır. Türkiye’nin yeni bir dış politikaya ihtiyacı olduğu ve kitabın bu münakaşayı başlatma amacıyla kaleme alındığı belirtilen eserde, “Devlet İdaresi”nde olduğu gibi, öncelikle dış politika tanımlanmış, bunu yaparken Dış Politika’ya etki eden faktörleri, diplomasi, dış politika faktörleri, istihbarat, dış politika-iç politika ilişkileri, politika tespiti, menfaat sahası ve dış politika hedefi olarak sıralamıştır. Daha sonra ise Türk Dış Politikası’nın analizi yapılarak, öncelikli sorunlar ve Nasıl Bir Dış Politika yürütülmesi gerektiği vurgulanmıştır.

Diplomasinin bir entrika ve aldatma sanatı olmaktan çıktığını savunan Kâmrân İnan, diplomasinin zaman içinde hükümdarlardan Hükûmetlere, bürokrasiye, açık rejimlerde basın ve kamuoyuna indiğini belirtmiştir. Önceleri aristokratların yürüttüğü diplomasinin zamanla kendi aristokrasisini yarattığını dile getiren İnan, buna bağlı olarak, dış

⁹⁰³ İnan, *Devlet İdaresi*, 51-52.

⁹⁰⁴ İnan, *Devlet İdaresi*, 58.

⁹⁰⁵ Eser 160 sayfadır.

politikadaki hataların maliyetinin yüksek olduğu ve diplomasinin bu hataları en aza indirmek gibi bir görevi bulunduğunu ifade etmiştir. Dış politikanın değişmeyen faktörlerini vatan ve komşu kavramlarıyla anlatan İnan, bu politikayı yönlendiren faktörler olarak ise rejim, ekonomik menfaat ve ilişkiler, kamuoyu, milli dayanışma, sağlıklı bilgi sahibi olma olarak sıralamıştır.⁹⁰⁶

Dış politikayı iç politikadan ayırmanın mümkün olmadığını anlatan Kâmrân İnan, bunların birbirine bağlı ve birbirini etkileyen faaliyet sahaları olduğunu savunmuştur. İnan, buna örnek olarak ise Yunanistan'da yıllarca uygulanan ve iç baskılardan kurtulmak için dış tehditleri tırmandırma politikasını göstermiştir. Bununla birlikte, Tanzimat'tan günümüze Türkiye'de sistematik bir şekilde uygulanan dış baskıların dış politikamızı şekillendirdiğini ve silinmesi zor kompleksler doğurduğunu ifade eden İnan, büyük, tarihi tecrübelerle sahip devletlerin dış politikasının devamlı olduğunu da altını çizmiştir.⁹⁰⁷

Kâmrân İnan'a göre dış politika tesettürü, yani örtünmeyi sever ve milli hedeflere göre tespit edilir. Bu bağlamda aktif ve pasif milli hedeflerden bahseden İnan, şunları dile getirmiştir: *“Bir devleti büyük hedeflere götürmek, dünyadaki yer ve rolünü tahkim etmek, geleceğini sağlam esaslar üzerine oturtmak, milli heyecanı ayakta tutmak, dış varlığı, tarihi bağları ile ilişkilerini geliştirmek aktif hedeflerdir. Pasif milli hedefler ise statükocudur. Durumu olduğu gibi muhafaza etmek, her türlü oluşum ve ihtilâfin dışında kalmak, bir bakıma dünyaya sırtını çevirmek.”*⁹⁰⁸

Diğer taraftan dış politikayı milletlerin bir arada yaşama sanatı olarak tanımlayan Kâmrân İnan, dış politika ve barışın teminatı olarak da demokrasiyi göstermiştir. Bu bağlamda dış politikanın reel hedeflerinden birisinin de demokratik hürriyetleri bulunmayan yerlere demokrasiyi taşımak olduğu vurgulanmıştır.

Türk dış politikasını, İmparatorluk ve Cumhuriyet dönemleri olarak ikiye ayıran Kâmrân İnan, İmparatorluk dönemi dış politikasını, ciddi yanlışlarına rağmen muhteşem olarak tanımlamış, Cumhuriyet dönemi dış politikasını ise Atatürk döneminde taviz vermeyen ve iyi idare edilmiş olarak görürken, Atatürk'ten sonra diplomaside pasif

⁹⁰⁶ İnan, *Dış Politika*, 15-30.

⁹⁰⁷ İnan, *Dış Politika*, 32-35.

⁹⁰⁸ İnan, *Dış Politika*, 47.

dönemin başladığını belirtmiştir. Truman Doktrini ile Türkiye'nin Batı'ya yöneldiğini ifade eden İnan, bu bağlamda NATO'ya üyeliğin de bir dönüm noktası olduğunu anlatmıştır. O'na göre, Türkiye'de cesur dış politikanın uygulandığı, onur ve menfaatlerin hassasiyetle korunduğu devir, 1950'ler, yani Fatin Rüştü Zorlu'nun Dışişleri Bakanı olduğu devirdir. Bu dönemden sonra Türkiye, yine hareketsizliğe gömülmüştür.⁹⁰⁹

Dış politikanın önemli iki vasıtasının, dışarıdaki vatandaş ve soydaşların, demokratik bir şekilde milli menfaatlerin savunucusu olacak şekilde teşkilatlandırılması ile dış memleketlerdeki dostlar olarak gösterildiği eserde, dış politikanın zorlukları ise Türk tarihinin büyüklüğü ve tabii müttefiklerin bulunmayışı olarak ifade edilmiştir.⁹¹⁰ Dış politika özelliklerinin tek tek tespit edildiği eser, aranan, özlenen ve olması gereken dış politikanın nasıl olması gerektiğini de ihtiva etmiştir.

4.2.5. Siyasetin içinden

Kâmran İnan'ın Siyasetin İçinden adlı eseri,⁹¹¹ öncelikle siyasetin tanımının yapıldığı, ardından ise tecrübe ve birikimlere dayalı olarak, siyasi hakların, iç siyaset mekanizmasının, siyaset ve devlet adamlığının tanımlarını yapmakta, siyaset-para, siyaset-basın gibi ilişkileri derinlemesine incelemiştir. İnsanın her davranışında bir parça siyasetin varlığını savunan İnan, siyasetin yalnız insan hayatı değil, aynı zamanda insan yapısının da bir parçası olduğunu vurgulamıştır. Bu insanların istedikleri şeyi elde etmek için sarf ettikleri gayret ve davranışları siyasetin içine dâhil eden İnan, bu itibarla siyasette samimiyet aramanın yanlışlığını dile getirmiştir.⁹¹²

Siyasetin iki büyük kola, yani İç Siyaset ve Dış Siyaset olmak üzere ayrıldığını vurgulayan Kâmran İnan, Dış Siyasetin başlı başına bir ihtisas alanı olduğunu da belirtmiştir. Öte yandan, dış siyasetin milletlerarası faaliyetleri, iç siyasetin ise milli sınırlar içindeki faaliyetleri ihtiva ettiği vurgulamıştır. Geniş manada her insanın siyaset adamı olduğu belirtilen eserde, siyaset adamı ile devlet adamı arasındaki sınırın çizilmesinin zor olduğu da anlatılmıştır. Buna göre, her devlet adamının aynı zamanda siyaset adamı olduğu doğrulanarak, her siyaset adamının devlet adamı olmadığını da altı çizilmiştir. Bu

⁹⁰⁹ İnan, *Dış Politika*, 53-66.

⁹¹⁰ İnan, *Dış Politika*, 113-128.

⁹¹¹ Eser 131 sayfadır.

⁹¹² İnan, *Siyasetin İçinden*, 9.

bağlamda devlet adamının sandıktan çıkmayacağını ya da mekanik olarak kalkan parmaklarla da belirlenmeyeceğini, devlet adamı olunacağını anlatan İnan, 30 yıl eski Sovyetler Birliği Dışişleri Bakanlığı görevinde bulunan Gromyko'nun hatıralarında, Türkiye'den yalnızca Atatürk ve İsmet İnönü'den bahsettiğini üzüntü ile dile getirmiştir.⁹¹³

Siyaset-Devlet ilişkisinin derinlemesine incelendiği eserde Kâmran İnan, 14 Ekim 1973 seçimlerinde Senatör olarak girdiği siyaset sahnesinden ilginç ve önemli bazı detayları da sıralamıştır. İnan, 1973-1979 yılları arasında görevde bulunduğu Cumhuriyet Senatosu'ndan istifa edip, Cenevre'ye gittiği ve 6 Kasım 1983 seçimleriyle tekrar Türkiye'ye döndüğü zaman dilimini fazla detaya girmeden anlatmış ve 1980 sonrası dönemi "O Km" olarak adlandırmaktadır. İnan burada da şu ifadelerle, sıfırlananın sadece kilometre olduğunu belirtmiştir: *"Kaptanlar, makinist ve çarkçılar yeni olmakla beraber, ekipler içinde kıyafet değiştirmiş, bıyık kesmiş bazı eskileri görmek mümkündür."*⁹¹⁴

Eserde son olarak siyaset-para ve siyaset-basın ilişkileri masaya yatırılmış, paraya ulaşmak için siyaset yapanların her zaman ve her yerde çok olduğu belirtilirken, siyasetin kendini pazarlamak için basına muhtaç olduğu, basının ise en kıymetli ve tükenmez cevherinin siyaset olduğu vurgulanmıştır. Eserin sonuç bölümündeki şu ifadeler ise anlatılan konuyu özetlemekle birlikte son derece de dikkat çekicidir: *"Siyaset, her şeye rağmen, güzeldir, iyidir, lazımdır. Bir amme hizmetidir. Yıpranmayı göze alan, kendisinden vermeyi kabul eden insanların girmesi gereken bir sahadır. İnsan olduğu sürece siyaset olacaktır. Her şeyin güzelini de, çirkinini de, iyisini de, kötüsünü de yapmak insanın elindedir. Her şey insan içindir. Bu kitap da insan için yazılmıştır."*⁹¹⁵

4.2.6. Hayır diyebilen Türkiye

Japonya Eski Ulaştırma Bakanı Shintaro Ishihara ile Sony Şirketi Eski Başkanı Akio Morita'nın, bazı dış güçlerin devam ettirdiği alışkanlığa karşı yazdıkları "The Japan That Can Say No" (Hayır Diyebilen Japonya) kitabının içeride ve dışarıda yoğun ilgi görmesi karşısında Türkiye'den de birilerinin "Hayır Diyebilen Türkiye"yi yazacağını bekleyen Kâmran İnan, umduğunu bulamamış ve kitabı kendisi yazmaya karar vermiştir. İnan'ın

⁹¹³ İnan, *Siyasetin İçinden*, 17-29.

⁹¹⁴ İnan, *Siyasetin İçinden*, 31-97.

⁹¹⁵ İnan, *Siyasetin İçinden*, 109-130.

gençlere ithaf ettiği eser,⁹¹⁶ gençlerin “Evet Efendim”ci olmayı reddetmelerini öğütlemiş ve “Evet Efendim”ciliğin memleketi zor durumda bıraktığını vurgulamıştır.

“Hayır” kelimesinin Türkiye’de rahatsız edici bir yerinin olduğunu belirten Kâmran İnan, bürokrasinin her gün ve özel bir zevkle kullandığı en etkili silahın “hayır” olduğunu vurgulamıştır. Normal vatandaşın istekleri “hayır” ile karşılanırken, imtiyazlı insanlara genellikle “evet”le karşılık verildiği şu ifadelerle anlatılmıştır: *“Güçlü insanlar için bürokrasi lügatinde, hayır yoktur. Fakirin talebi ne kadar haklı olursa olsun cevap, değişmez bir şekilde, hayır’dır. Buna mukabil zenginin her türlü talebi-kanunsuz ve usulsüzlük dâhil- evet ile karşılanır.”* Türkiye’de hayır kelimesinin kullanılmadığı tek sahanın siyaset, siyasetin sermayesinin ise evet olduğunu vurgulayan İnan, hayır demenin apolitik olarak algılandığının da altını çizmiştir.⁹¹⁷

Eserde, sadece içeride değil, dışarıda da Türkiye’nin “hayır” demeyi öğrenmesi gerektiği ve bunun için yapılması gerekenler sıralanırken, ülke olarak şok tedavisine ihtiyaç duyulduğu ve bu tedavinin millet olarak atılacak bir çılgınlıkla başlatılabileceği ifade edilmiştir.

4.2.7. Olaylar ve düşünceler

Tıpkı “Dünden Düşünceler” adlı eserde olduğu gibi Kâmran İnan, bu eserinde de dönem dönem yazdığı makalelerini bir araya getirerek, önemli bir yapıt ortaya koymuştur. Eser,⁹¹⁸ Kâmran İnan’ın 30’un üzerinde makalesini bir araya getirmesiyle meydana çıkmış ve okuyucunun değerlendirmesine sunulmuştur. İnan, 21. Yüzyıl Dengeleri ile başladığı kitabında, Birleşmiş Milletler, NATO, Avrupa ve Avrupa Birliği gibi uluslararası konularda görüşlerini dile getirirken, Yeni Dünya Düzeni ile birlikte tek kutuplu sisteme geçişin Türkiye ve Dünya’ya etkileri ile değişimin Türkiye’de nasıl karşılandığı ve neler yapılması gerektiğini ifade etmiştir.

⁹¹⁶ Eser 93 sayfadır. Eserin 2006 yılında yapılan 9. Baskısı ise 114 sayfadır. İnan, K. (1996). *Hayır Diyebilen Türkiye* (Üçüncü Baskı). İstanbul: Timaş Yayınları.

⁹¹⁷ İnan, *Hayır Diyebilen Türkiye*, 8-9.

⁹¹⁸ Eser 117 sayfadır.

Eserin son kısmında Kâmrân İnan, Türkiye’de çözüm bekleyen büyük meseleleri maddeler halinde sıralarken, yaşanan döneme ışık tutmaya ve elinden geldiği kadar objektif olarak, Türk siyaseti ve siyasetçisine yol göstermeye çalışmıştır.

4.2.8. Çarpık gidiş

Kâmrân İnan, 4 Eylül 2000 tarihinde, bir rapor biçiminde hazırlayarak, siyasi parti liderleri ve üst düzey yöneticilere sunduğu eserle,⁹¹⁹ Türkiye’de değer hükümlerinin, haine prim verilerek, hırsızın marifetli görülerek kaybolduğunu ortaya koymuştur. Ülkede yaşayan herkesin güneşten eşit faydalanması gerektiği, ancak zenginler ile yönetenlerin güneşi kapattıkları vurgulanırken, her şeyin idare edenler için düşünüldüğü ve planlandığının altı çizilmiştir.

Ülkedeki israfın görmezden gelindiği ve Türkiye’de yönetenlerin yönetilenlerden kopuk bir hayat yaşadığı gözler önüne serilmeye çalışılırken, bürokrasideki israf rakamlarla ortaya konmuştur. Türkiye’deki eğitim adaletsizliğine de değinilen eserde, Ankara, İstanbul, İzmir gibi büyükşehirlerde yaşayan öğrencilerin yükseköğrenim görme şansı ile kırsal kesimde yaşayan öğrencilerin bunu görme şansının aynı olmadığı vurgulanmıştır.

Kâmrân İnan, Türkiye’de yaşanan ve dünya karikatür şampiyonluğuna aday gösterdiği iki önemli çarpıklığı ise şöyle anlatılmıştır:

“Birinci tablo: içinden, senede ortalama 22 milyar metreküp su taşıyan Dicle Nehri’nin geçtiği Diyarbakır’ın bazı mahalleleri yazın susuzluktan kırılıyor.

İkinci tablo: ‘park etmek yasaktır’ levhası, hemen altında, meydan okurcasına konmuş otomobil ve yanlarında duran trafik memuru; birbirini ifna eden üç unsur bir arada; bunun benzeri hiçbir hukuk devletinde bulunmaz.”⁹²⁰

⁹¹⁹ Eser 16 sayfadır.

⁹²⁰ İnan, *Çarpık Gidiş*, 12-13.

4.2.9. Cenevre yılları

Kâmran İnan'ın 2 Haziran 1979'da ülkede rejimin çökmekte, Türkiye'nin iç savaşa sürüklenmekte bulunması karşısında Senatörlükten istifa ederek, Cenevre'ye Daimi Büyükelçi sıfatıyla atanması ve burada geçirdiği yaklaşık 4 yılın ardından 1983 yılında Türkiye'ye döndüğü olaylar dizisini anlatan eser,⁹²¹ siyasi hatıra niteliği taşımaktadır. Cenevre'de Türkiye'nin menfaatleri için nasıl uğraştığını, dışarıdan Türkiye'nin nasıl görüldüğü ve algılandığını uzun uzun anlatan İnan, aslında tüm devlet görevlilerinin yapması gerekeni yaparak, burada geçirdiği hemen tüm günlerin kaydını tutmuştur.

4.2.10. Siyaset yılları

Kâmran İnan'ın "mirası sahibine bırakmak" olarak nitelendirdiği, yaşadıklarını, gördüklerini, tecrübelerini insanların beğenisi ve istifadesine sunduğu bu eser,⁹²² onun siyaset sahnesine ikinci kere çıktığı 1983 yılından başlayarak, siyaset sahnesinden çekildiği 2002 yılına kadar süren siyasi hatıralarının anlatıldığı önemli bir çalışmadır. İnan, yıllara göre ayırdığı çalışmasında çok önemli bilgiler sunmakla birlikte, son dönem Cumhuriyet tarihine ışık tutmuştur.

Kâmran İnan, 1973-1979 yılları arasındaki Senatörlük görevini de hesaba katarak, 25 yılın derslerini bu kitabında bir araya getirmiştir. Buna göre; siyasetin değil, bazı siyasetçilerin çirkin olduğu, siyaset-para-mafya ilişkisinin her zaman her yerde görülebilen bir gerçek olduğu, demokrasinin işlemede, demokratik hakların kullanımıyla orantılı olduğu, milli iradenin sağlıklı tecelli etmemesi, siyasi partilerin kuruluşunda amme hizmetinden ziyade, şirket düşüncesinin hâkim olduğu, parti tercihlerinde menfaat ve boş koltukların etkili olduğu, demokrasinin önündeki en büyük engelin bürokrasi olduğu, Türkiye'de devlet adamı yetiştirilen bir kurumun olmaması, Türkiye'de parti liderlerinin sağlam duruşlu insanlardan hoşlanmadığı, sistemin lider sultasına göre kurulduğu, siyasi sorumluluk ve istifa müesseselerinin Türkiye'de bulunmadığı, fakir ve güçsüz insanın doğumundan ölümüne kadar haksız kaldığı gibi dersler çıkarılmıştır.⁹²³

⁹²¹ Eser 240 sayfadır.

⁹²² Eser 328 sayfadır.

⁹²³ İnan, *Siyaset Yılları*, 318-328.

4.2.11. Türkiye gerçeği

Kâmran İnan'ın önsöz kısmında, “hakikatleri ve Türkiye'nin gerçeklerini bulacaksınız” dediği bu eser,⁹²⁴ onun siyaset sahnesinden çekildikten sonra kaleme aldığı önemli bir çalışmadır. Yaklaşık 50 yılını devlet hizmetinde geçiren İnan, devlete olan borcunu, hakikatleri ortaya koyarak ödeme yoluna gitmiştir. Bu bağlamda Türkiye'nin iyi idare edilmediğini, edilmesinin istenmediğini vurgulayan İnan, mafya ve menfaat çevrelerinin siyaseti yönlendirdiğini ifade etmiştir. İnan, Türkiye'nin en temel sorunlarını ihanet, hırsızlık ve cehalet olarak sıralanmıştır. O, Türkiye aleyhine faaliyet gösteren birçok kişinin yüksek makamlara geldiklerini belirterek, “*Bana çok şey veren aziz vatanımdan özür diliyorum. Dışarıda kavgasını çok verdim; içeridekileri aşamadım*” ifadelerini kullanmıştır.

Türkiye’de, “*1974 Kıbrıs Harekâtını telgrafla protesto eden, Kardak’ın Yunanistan’a ait olduğunu söyleyen, Kıbrıs’ın Rumlara verilmesini savunan, Ermeni eylem ve iddialarını cevaplandırmayı reddeden*” Büyükelçilerin olduğunu belirten Kâmran İnan, Türkiye’nin kendi içinde hain yetiştirmekte yarıştığını savunmuştur. Ona göre, Osmanlı İmparatorluğu’nun kan kaybetmesi ve yıkılmasının sebeplerinden birisi olan rüşvet, bugün Cumhuriyet’in de en büyük düşmanı durumundadır. Buna bağlı olarak da toplumda dürüstlüğün istisna sayılmaya başlandığı, hırsızlığın ise başarı telakki edildiği bir dönem yaşanmaktadır.⁹²⁵

Kâmran İnan, eserde Türkiye karşıtı güçlü lobilerin varlığından söz ederek, “*Yabancı partilerle çalışan, medya ile görüşen toplam 407 dernek var. Bu değişik dernekler ve çeşitli örgütler çerçevesinde devlet aleyhinde faaliyet gösteren 205 bin insan mevcut. Hepsi de Türk!*” demektedir.

Eserde ayrıca, eğitim adaletsizliği, bölgeler arası gelişmişlik düzeyinde görülen fark, vatandaş ile devlet arasında meydana gelen uçurum, ayrıntılarıyla ele alınmış ve Kâmran İnan, hayalindeki ülkeyi şu şekilde anlatmıştır: “*insanların mutlu, yarınından, haklarından emin, başı dik yürüdükleri bir Türkiye; refahın yaygınlaşarak yükseldiği, fukaralığın kader olmaktan çıktığı, ihtilafların azaldığı, mahkeme kapılarının sakinleştiği, milli ruhun*

⁹²⁴ Eser 80 sayfadır.

⁹²⁵ İnan, *Türkiye Gerçeği*, 11-15.

şahlandığı, milli harcın betonlaştığı bir Türkiye. Vatandaşın, 'devlet benim' diyebildiği, toplumda ve güneşte yer sahibi olduğu, Devlet nimet ve imkânlarının adil bir şekilde dağıtıldığı, moral, manevi değerlerin yükselişe geçtiği bir Türkiye."⁹²⁶

4.2.12. İnce-uzun yol

Dönemin Başbakanı Turgut Özal'ın 14 Nisan 1987 tarihinde, AB'ye tam üyelik müracaatının ardından yaptığı "önümüzde ince, uzun bir yol var" açıklamasına da atıf yapılan bu eserde,⁹²⁷ temelde Avrupa Birliği'nin doğuşu, genişlemesi, topluluğun geçirdiği aşamalar anlatılmakla birlikte, yer yer Türkiye-Avrupa Birliği ilişkileri ve bu ilişkileri etkileyen dinamiklere de yer vermiştir.

Türkiye'nin, 25 Mart 1957 Roma Anlaşması ile doğan Avrupa Ekonomik Topluluğu'na, 31 Temmuz 1959'da tam üyelik için Ortaklık müracaatında bulunduğu vurgulanırken, bu suretle, Avrupa ile işbirliği yapma iradesinin ortaya konulduğu anlatılmıştır. Ancak, Avrupa'nın özellikle Soğuk Savaş'tan sonra, Türkiye'ye aynı sadakati göstermediği ve kapılarını kapadığı gerçeği de gözler önüne serilmiştir.

Kâmran İnan, burada Türk Hükûmetlerinin sırtını tarihe, yüzünü Avrupa'ya çevirerek, gerçekçi olmayan politikalar geliştirdiğini, bunun için de ilişkilerin sağlam ve dengeli bir temel üzerine kurulamadığını ifade etmiş, Avrupa'nın Türkiye'ye karşı politika ve tutumunda tarihin birinci derecede etkili olduğunu altını çizmiştir. İnan, devamla Türk kimliğinin geçtiğimiz bin yılda Avrupa kimliğinin anti-tezi olduğunu, bunun için de Türkiye-Avrupa Birliği ilişkilerinin, 1071-1922 arasındaki dönemin temsil ettiği arka plan olmadan anlaşılamayacağını belirtmiştir.⁹²⁸

Türk-Yunan münasebetleri ve Yunan "Megali İdea"sının dayandığı temellerin de anlatıldığı eserde, Yunanistan'ın hedeflerinde ısrarcı olduğu, buna mukabil, Türkiye'nin Yunanistan'a yönelik ne devamlı bir politika, ne de hedefinin olmadığı vurgulanmıştır.⁹²⁹

Türkiye'nin AB'de "Bekleme Odası"na alındığını ifade eden Kâmran İnan, bazı Hükûmetlerin ülkeyi sanal olarak AB'ye soktuklarının altını çizmiştir. Buna göre, 6 Mart

⁹²⁶ İnan, *Türkiye Gerçeği*, 79.

⁹²⁷ Eser 81 sayfadır.

⁹²⁸ İnan, *İnce-Uzun Yol*, 29.

⁹²⁹ İnan, *İnce-Uzun Yol*, 34-35.

1995'te imzalanan Ankara Anlaşması'nı birliğe giriş olarak telakki eden zamanın Hükûmeti, basın da katkısıyla bunu insanlara inandırmıştır. Yine 10-11 Aralık 1999 tarihinde Helsinki Zirve Toplantısı'nda Türkiye'ye Kıbrıs ve Ege ön şartlarıyla aday adaylığı teklif edilmiş, ancak Hükûmet bunu AB'ye giriş olarak değerlendirmiştir. Son olarak ise 3 Kasım 2002'de işbaşına gelen AKP Hükûmetinin “Her alanda ve konuda diğerlerinin yapamadığını biz yaparız” iddiasıyla işbaşına gelmesi ve AB'nin tek gündem maddesi olarak kabul edilmesi halk arasında büyük heyecana sebep olurken, Türkiye, halen “Bekleme Odası”na layık görülmüştür.⁹³⁰

4.2.13. Senatör

Kâmran İnan'ın 1973 yılında Senatör seçilmesiyle başlayan ve 1979 yılında istifasına kadar devam eden süreci anlatan bu eser,⁹³¹ kendisinin ifadesiyle, klasik manada bir hatıra kitabı değil, altı yıllık siyasi hayatın ciddi bir tercümesidir. Yazılanların günlük notlardan aynen alındığı eserde, objektifliğe önem verilmiştir.

Siyasi krizlerin, Hükûmet değişikliklerinin, siyasi komploların, parti için anti-demokratik uygulamaların ve en önemlisi 12 Eylül 1980'e giden Türkiye'nin içinde bulunduğu zorlu şartların anlatıldığı bu eserinde Kâmran İnan, siyasetin gerçekten sağlam karakterleri kabul etmediğini, menfaat çevrelerinin her zaman ve her yerde siyasetin tam merkezinde yer aldığını, terörün ve anarşinin kimler tarafından ve neden beslendiğini, asker-siyaset ilişkilerinin ülke yönetimine yansımalarını, siyaset adamlığı ile devlet adamlığının birbirinden nasıl ayrıldığı ve devlet adamlığının kabul görmesi gereken kavram olduğunu tüm çıplaklığıyla gözler önüne sermiştir.

Cumhuriyet tarihi çalışmaları açısından bakıldığında, “Siyaset Yılları” ile birlikte “Senatör” kitabı, önemli iki kaynaktır. Zira Kâmran İnan gibi, devlet menfaatlerinden başka menfaat tanımayan ve tüm hizmet yaşamı boyunca bunun peşinden koşan birisinin objektifliği ve tarafsızlığı, diğer siyasilerle kıyaslandığında daha güvenilir bulunabilir.

⁹³⁰ İnan, *İnce-Uzun Yol*, 55-57.

⁹³¹ Eser 415 sayfadır.

4.2.14. Bir ömür

Kâmran İnan'ın hayatının önemli birçok olayını fazla detaya girmeden anlatmaya çalıştığı bu eserde,⁹³² Cumhuriyet ve Türk toplumunun geçirdiği değişiklik ve çıkarılacak dersler yer almıştır. Çocukluluğundan itibaren anlatmaya başladığı olayları, günümüze kadar getiren İnan, başından geçen hemen her olaya değinmiş ve siyasi tabloyu bir kez daha gözler önüne sermeye çalışmıştır. Sadece siyasi tablo değil, aynı zamanda ailevi birçok olayın da anlatıldığı eser, Cumhuriyet tarihi çalışmaları için önemli bir başvuru kaynağı olabilir.

Kitapta Kâmran İnan, kendi hayat hikâyesi etrafında, beraber büyüdüğü ve yürüdüğü Türkiye Cumhuriyeti'nin kat ettiği mesafe, ağır ve aksak giden demokrasi serüvenini masaya yatırmıştır. İnan, yakından tanıdığı yabancı ülke ve insanlarına, diplomasi tarihinin önemli isimlerine ve bunların bazı kitaplarına atıfta bulunmuştur. O, karşılaştığı kaliteli Türk diplomatlarını belirtmekle birlikte çapsız, işini ciddiye almayan, ülkenin âlî menfaatlerini gözetmeyen Türk diplomatlarını sorgulamaya çalışarak çok önemli çıkarımlar yapmıştır. İnan, siyaset ve diplomasi hayatındaki meslektaşlarının kronik hastalıkları, zaafı üzerine ısrarla durmuştur. Partiler üstü ve milli menfaatler penceresinden bakmaya çalışan İnan'ın tespit ve gözlemleri oldukça ilginçtir.

Kâmran İnan'ın birçok kitabının yanında, kitaplarda bölümler, onlarca makale, söyleşi, köşe yazısı da bulunmaktadır. O, tüm bunları ülkesine faydalı olmak için yaparken, en büyük mirasının da yazdıkları olduğunu ifade etmiştir.

---

⁹³² Eser 159 sayfadır.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Diplomatlık, devlet ve siyaset adamlığı perspektifinden hareketle, Kâmran İnan'ın layığıyla tanıtılmasının amaçlandığı bu çalışma, kişiler, kurumlar, devlet ve Hükûmet politikaları ayrı ayrı değerlendirilerek, objektif bir bakış açısıyla tarihi, siyasi ve sosyolojik olay ve olgular üzerine temellendirilmiştir. Hayatının büyük bölümünü devlet hizmetinde, diplomat ve siyasetçi olarak geçirdiği için, çalışmanın kapsamını da İnan'ın hayatı ve siyasi faaliyetleri oluşturmuştur. Bu bağlamda 1929 yılından günümüze kadar, İnan'ın fikri ve siyasi yapısını şekillendiren hemen tüm detaylar titizlikle incelenmiş ve önemli sonuçlar elde edilmiştir.

Kâmran İnan'ın hayatını değiştiren ilk ve en önemli olaylardan birisi, ailesiyle birlikte 1938 yılında Bursa'ya sürgün edilmeleridir. Zira eğitim hayatına türlü olumsuzluklarla Bitlis'te başlayan İnan, bu tarihten itibaren Türkiye'nin en modern ve kaliteli eğitim kurumlarında okuma fırsatı bulmuştur. Bu bakımdan kendisinin de belirttiği gibi, bu sürgünden en karlı çıkan Kamran İnan olmuştur. Sürgünün sona ermesi ve İnan'ın Ankara Hukuk Fakültesini kazanarak eğitimine devam etmesi sırasında, babası Selahattin İnan'ın milletvekili seçilmesi, zaten var olan aile itibarını daha da kuvvetlendirmiştir. Babasının güçlü bir siyasi aktör haline gelmesi, Kâmran İnan'ın Cenevre'ye giderek, burada Siyasal Bilgiler Fakültesi'ni bitirmesi ve Hukuk Doktorası yapmasını da kolaylaştırmıştır. Çünkü bu dönemde yurtdışına gidebilen öğrenciler, genellikle zengin ve itibarlı ailelerin çocukları olmuştur.

Öte yandan Kâmran İnan'ın Cenevre'den döndükten sonra, Dışişleri Bakanlığı'nda çalışmaya başlaması bazıları tarafından babasının itibarına bağlansa da İnan, Bakanlığın açtığı imtihanları başarıyla vererek, burada işe başlamıştır. İnan, bu dönemde Hariciyenin çok önemli isimleriyle çalışma fırsatı bularak ve bildiği yabancı diller sayesinde kısa zamanda Başkâtipliğe kadar yükselerek, Bakanlığın en gözde memurlarından olmayı başarmıştır. 1955 yılından 1973 yılına kadar birçok dış görevde bulunan İnan, Türkiye'nin çok önemli dış meseleleri sırasında da, Kıbrıs için Zürih'te yapılan görüşmeler gibi, aktif rol oynamıştır. Bu sayede siyasete girdiği 1973'ten siyaset sahnesinden ayrıldığı 2002 yılına kadar, Bakanlık mensupları başta olmak üzere, kendisini tanıyan ve yakından takip eden insanlar tarafından Dışişleri Bakanlığı için adı en fazla geçen isim olmuş, ancak

hiçbir dönemde bu makama getirilmemiştir. Bu durumu kendisinin ifade ettiği gibi, Bitlisli bir Kürt ailesinin mensubu olmasına bağlayanlar kadar, yabancı bir hanımefendi ile evliliğine bağlayanlar da olmuştur. Ancak burada eşinin yabancı olması daha ağır basmaktadır, çünkü Kürt kökenli olup, ülkede çok önemli makamlara gelen insanlar mevcuttur.

Kâmran İnan, çalışkan, disiplinli, başarılı bir vatansever olarak 47 yılını devlet hizmetinde geçirmiş, buna rağmen milletine olan borcunu ödeyememiştir. O, bu borcu doğruları yazarak, doğruları konuşarak, doğrudan ayrılmayarak ödeyebileceğine inanmış bir hizmet adamıdır. İnan, sadece yazdıklarıyla bile Türk siyasi tarihine damga vurmaya başarmıştır. Çünkü Türkiye’de İnan’dan daha fazla yazan bir başka siyasetçi yoktur. Okumayı ve her konuda bilgi sahibi olmayı hayat felsefesi haline getiren İnan, 1995’te Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin “En Çalışkan Siyasetçisi” seçilirken ya da 80’li yaşlarında hala haftada bir kitap okumayı başarırken de ne kadar iyi yetişmiş bir insan olduğunu göstermiştir. 1978 AP Büyük Kongresinde Süleyman Demirel’in karşısına Genel Başkan Adayı olarak çıkan İnan, bir delegenin kendisine gelip “Sana oy vermeyeceğim. Çünkü sen gelirsene millete vereceksin. O gelirse bana verecek...” şeklindeki ifadelerini anlatarak, bir yandan partilerdeki kirli yapılanmayı, diğer yandan da kendisinin delege gözünde de temiz ve vatandaşın hakkını koruyan birisi olduğuna inandığını göstermiştir.

Diğer taraftan Kâmran İnan’ın çok önemli dış görevlerde bulunması ve buralarda Türkiye’nin menfaatlerini korumak için gösterdiği çaba, büyük bir kesim tarafından takdirle karşılanmış, böylece İnan, ne kadar önemli bir devlet adamı olduğunu gösterme fırsatı bulmuştur. Aynı kararlı duruş ve başarıyı siyasi hayatta da devam ettiren İnan, 1973-1979 yılları arasında Cumhuriyet Senatosu Bitlis Senatörü, 1983’te Milliyetçi Demokrasi Partisi, 1987, 1991 ve 1995’te Anavatan Partisi Bitlis Milletvekili ve 1999’da Anavatan Partisi Van Milletvekili seçilmeyi başarmıştır. Senatörlük döneminde Enerji Bakanlığı görevinde bulunan İnan, 19 yıllık Milletvekilliği döneminde de üç ayrı ANAP Hükûmetinde Devlet Bakanlığı yapmıştır. Ayrıca Turgut Özal’ın ölümünden sonra 1993 yılında yapılan Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde ANAP’ın adayı olarak yarışan İnan, devletin en yüksek makamına layık görülerek siyasi manada taçlandırılmak istenmiş, ancak seçimi İnan’ın en büyük siyasi rakibi Süleyman Demirel kazanmıştır.

Özellikle Kıbrıs meselesi, Amerikan ambargosunun kaldırılması, Türkiye-AET ilişkilerinin gelişimi açısından gösterdiği çaba herkes tarafından malum olan Kâmran İnan, devletin ve milletin menfaatleri uğrana, yeri geldiğinde kendi cebinden para da harcayarak, çok önemli işlere imza atmıştır. Bunu yaparken de ciddiyet, çalışma disiplini ve devlet adamlığı prensiplerinden asla ödün vermemiş, bulunduğu ulusal ve uluslararası her ortamda adından saygıyla söz ettirmiştir. Uzun yıllar Meclis Dışişleri Komisyonu Başkanlığı ve Türkiye-AET Karma Parlamentosu Başkanlığı yapan İnan, Avrupa Topluluğunun haksız istekleri, sözde Ermeni soykırımını iddiaları, Yunanistan'ın Kıbrıs'la ilgili BM'deki, Ermeni ve Rumların Amerika'daki lobi faaliyetlerine karşı Türkiye'nin menfaatlerini en üst seviyeden savunmuş ve karşısında hangi devlet ya da millet olursa olsun, cesur tavrından asla ödün vermemiştir. O, Türkiye'nin bazı güçler tarafından bölünmek, etkisizleştirilmek, itibarsızlaştırılmak istendiğini vurgulayarak ve aynı güçlerin "Kürt Meselesi" diye bir sorun yaratmaya çalıştıklarını ifade ederek de Türkiye'de Kürt sorununu olmadığını dile getirebilen ender siyasetçilerden birisi olmuştur.

Siyaset adamlığı ile Devlet adamlığını birbirinden ayıran Kâmran İnan, Türkiye'nin en önemli meselelerinden birisinin Devlet adamı yetiştirilememesi olduğunun altını çizmiştir. O, her fırsatta ülkenin iyi idare edilemediğini dile getirirken, devlet kurumlarındaki çarpık yapı, bürokrasinin ağırlığı, siyasetçilerin etkisizleştirilerek, lider sultanının yaşandığı bir ülkede güçlü yöneticilerle güçlü politikaların hayata geçirilemeyeceğini ifade etmiştir. Özellikle dış politikadaki bilgi ve tecrübesi O'nu her dönemde aranan, ilgi ve ihtiyaç duyulan, sözüne itibar edilen bir insan haline getirmiştir. İnan'ın bu özelliklerine ileri görüşlülüğünü de eklemek gerekir. Zira 27 Mayıs 1960 öncesinde babası Selahattin İnan'a, 12 Mart 1971 öncesinde ağabeyi Zeynel Abidin İnan'a, 12 Eylül 1980 ve 28 Şubat 1997 müdahalelerinden önce de tüm siyasilere yaptığı uyarılar, Kâmran İnan'ın kimileri tarafından "kriz ölçer" olarak anılmasına, bazılarının dış bağlantıları olduğuna inanmasına, birçok kesimin ise iyi ve ileri görüşlü bir devlet adamı olduğuna inanmasına sebep olmuştur.

1997 yılında yapılan Meclis Başkanlığı ve Meclis Dışişleri Komisyonu Başkanlığı seçimlerinde Kâmran İnan'ın göstermiş olduğu kararlı duruş, her iki seçimde de belli krizlere sebebiyet verirken, bu dönemde yaşananlar, Türkiye'de birçok önemli siyasi olayda çıkar ilişkilerinin siyasi tercih ve iradenin önüne geçtiği, liyakatin, bilgi ve

tecrübenin göz ardı edildiği sonucuna işaret etmiştir. İnan, siyasetin gerçekten maharet işi olduğunu, bazı siyasetçilerin bunu ellerine yüzlerine bulaştırarak, siyasetin kirli tarafını gösterdiklerini, yaşadığı birçok acı tecrübeyle gözler önüne sermiştir. O'nun bu ilkeli tavrı, yeri geldiğinde kendi partisini bile eleştirmekten çekinmemesine, yeri geldiğinde de siyasin tüm imkân ve nimetlerini bir kenara bırakarak çekip gitmesine sebep olmuştur. İnan, bu anlamda da Türk siyasetinde istifa etmenin bir onursuzluk değil, geniş çaplı bir onur mücadelesi olduğunu, 12 Eylül'e giden yolda Senatörlükten ayrılıp yurtdışı görevde 4 yılını geçirerek göstermiştir.

Kâmran İnan, Türkiye'de dürüstlüğün bir meziyet haline geldiğini ve haine, hırsıza, ülke menfaatlerinin aleyhine faaliyet gösterenlere prim verildiği gerekçesiyle, dışarıda ülke onurunun zedelendiğini ifade ederek, devlet yönetimindeki zaafı gözler önüne sermiştir. O, çok uzun yıllar yönetim kademesinde yer almasına rağmen, Türkiye'de her şeyin yönetenler için düşünülüp, planlandığını, yönetilenlerin ise hiçbir şeyden pay alamadıklarını vurgulayarak ya da sıradan vatandaşların işlerini yaptırabilmek için, araya isminin başında sıfat bulunan birilerini sokmak zorunda kaldıklarını anlatarak, Türk halkına olan saygı, hürmet ve minnetini ortaya koymuş bir devlet adamıdır.

Şaibesiz bir geçmişle aktif siyasete 2002 seçimleriyle birlikte veda eden Kâmran İnan, bu tarihten itibaren devlet nimetlerinden faydalanmamak adına Meclis kapısından bir daha içeri girmemiştir. O, kaynaklarının boşa harcandığını söyleyen ve bu israfın durdurulması için bir komisyon kurulması teklifini veren kişi olarak da Türk siyasi tarihine geçmiştir. İnan'ın aktif siyasetten çekilmesi başkaları gibi tamamen siyasi hayattan bir kopuş olmamış, bilgi ve deneyimini paylaşabileceği tüm ortamlarda bulunabilmek için elinden geleni yapmıştır.

KAYNAKLAR

A. ARŞİV BELGELERİ

a. Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi

BCA, Fon Kodu: 30.10.0, Yer Nu: 64.430.8, Tarih: 16.11.338

BCA, Fon Kodu: 30.18.1.2, Yer Nu: 85.102.7, Tarih: 3.12.1938

BCA, Fon Kodu: 30.10.0, Yer Nu: 77.511.2, Tarih: 22.5.1950

BCA, Fon Kodu: 30.18.1, Yer Nu: 147.61.8, Tarih: 11.12.1957

BCA, Fon Kodu: 10.9.0, Yer Nu: 38.115.2, Tarih: 3.1.1958

BCA, Fon Kodu: 030.01.0, Yer Nu: 1.10.2, Tarih: 8.7.1960

BCA, Fon Kodu: 10.9.0, Yer Nu: 399.1212.3, Tarih: 8.8.1960

BCA, Fon Kodu: 10.9.0, Yer Nu: 38.115.2, Tarih: 2.2.1961

BCA, Fon Kodu: 10.9.0, Yer Nu: 235.724.1, Tarih: 1.4.1961

BCA, Fon Kodu: 10.9.0, Yer Nu: 38.115.2, Tarih: 3.8.1961

BCA, Fon Kodu: 10.9.0, yer Nu: 93.289.3, Tarih: 29.11.1961

BCA, Fon Kodu: 30.18.1, Yer Nu: 177.25.7, Tarih: 9.5.1964

BCA, Fon Kodu: 30.11.1, yer Nu: 307.32.19, Tarih: 5.10.1964

BCA, Fon Kodu: 30.18.1, Yer Nu: 367.46.1, Tarih: 11.08.1977

BCA, Fon Kodu: 30.18.1, Yer Nu: 367.59.14, Tarih: 25.8.1977

BCA, Fon Kodu: 30.18.1, Yer Nu. 370.99.6, Tarih: 27.2.1978

BCA, Fon Kodu: 30.18.1, Yer Nu: 379.228.9, Tarih: 5.6.1979

BCA, Fon Kodu: 30.11.1, Yer Nu: 503.41.6, Tarih: 15.06.1979

BCA, Fon Kodu: 30.11.1, Yer Nu: 581.34.11, Tarih: 22.7.1983

b. TBMM Arşivi

T.B.M.M. Âzasına Mahsus Zat ve Sicil Dosyası, Devre: IX, Defter No: 220, Sicil No: 1594

T.B.M.M. Tercümeihal Varakası, Devre: IX, Dosya No: 1594

B. RESMÎ YAYINLAR

a. Tutanak Dergileri

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre (Okunamadı), Cilt: 13, İçtima: 3, Tarih: 27.IV.1960

TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: IX, Cilt: 1, Yasama Yılı: 1, Tarih: 29.V.1950

TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: 17, Cilt: 1, Yasama Yılı: 1, Tarih: 13.12.1983

Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, Cilt: 64, Toplantı: 10, Tarih: 13.3.1971

Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, Cilt: 46, Toplantı: 19, Tarih: 19.11.1979

Danışma Meclisi Tutanak Dergisi, Cilt: 11, Yasama Yılı: 2, Tarih: 8 Kasım 1982

Kurucu Meclis Tutanak Dergisi, Cilt: 3, Tarih: 26.5.1961

Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem: 3, Cilt: 12, Toplantı: 2, Tarih: 26.3.1971

Milli Güvenlik Konseyi Tutanak Dergisi, Cilt: 1, Tarih: 19 Eylül 1980

Milli Güvenlik Konseyi Tutanak Dergisi, Dönem: 1, Cilt: 7, Tarih: 24 Eylül 1982

b. TC Resmî Gazete

TC Resmî Gazete, 28 Nisan 1960, S. 10491. ; **TC Resmî Gazete**, 30 Mayıs 1960, S. 10515. ; **TC Resmî Gazete**, 13 Mart 1971, S. 13777. ; **TC Resmî Gazete**, 27 Mart 1971, S. 13791. ; **TC Resmî Gazete**, 12 Aralık 1971, S. 14040. ; **TC Resmî Gazete**, 23 Mayıs 1972, S. 14194. ; **TC Resmî Gazete**, 11 Nisan 1973, S. 14504. ; **TC Resmî Gazete**, 26 Ekim 1973, S. 14697. ; **TC Resmî Gazete**, 27 Ekim 1973, S. 14698. ; **TC Resmî Gazete**, 31 Ekim 1973, S. 14698. ; **TC Resmî Gazete**, 26 Ocak 1974, S. 14780. ; **TC Resmî Gazete**, 19 Eylül 1974, S. 15011. ; **TC Resmî Gazete**, 1 Nisan 1975, S. 15195. ; **TC Resmî Gazete**, 22 Haziran 1977, S. 15974. ; **TC Resmî Gazete**, 5 Temmuz 1977, S. 15987. ; **TC Resmî Gazete**, 21 Temmuz 1977, S. 16003. ; **TC Resmî Gazete**, 3 Ocak 1978, S. 16158. ; **TC Resmî Gazete**, 6 Ocak 1978, S. 16161. ; **TC Resmî Gazete**, 18 Ekim 1979, S. 16788. ; **TC Resmî Gazete**, 13 Kasım 1979, S. 16808. ; **TC Resmî Gazete**, 12 Eylül 1980, S. 17103. ; **TC Resmî Gazete**, 22 Eylül 1980, S. 17113. ; **TC Resmî Gazete**, 1 Ekim 1980, S. 17122. ; **TC Resmî Gazete**, 9 Ağustos 1981, S. 17423. ; **TC Resmî Gazete**, 25 Kasım 1983, S. 18232. ; **TC Resmî Gazete**, 13 Aralık 1983, S. 18250. ; **TC Resmî Gazete**, 15 Eylül 1987, S. 19575. ; **TC Resmî Gazete**, 21 Aralık 1987, S. 19671. ; **TC Resmî Gazete**,

9 Kasım 1989, S. 20337. ; **TC Resmî Gazete**, 23 Haziran 1991, S. 20910. ; **TC Resmî Gazete**, 20 Kasım 1991, S. 21057. ; **TC Resmî Gazete**, 25 Haziran 1993, S. 21618. ; **TC Resmî Gazete**, 30 Ekim 1995, S. 22448. ; **TC Resmî Gazete**, 6 Mart 1996, S. 22572. ; **TC Resmî Gazete**, 28 Haziran 1996, S. 22680. ; **TC Resmî Gazete**, 9 Ocak 1997, S. 22872. ; **TC Resmî Gazete**, 19 Haziran 1997, S. 23024. ; **TC Resmî Gazete**, 30 Haziran 1997, S. 23035. **TC Resmî Gazete**, 26 Kasım 1998, S. 23535. ; **TC Resmî Gazete**, 3 Aralık 1998, S. 23542. ; **TC Resmî Gazete**, 7 Ocak 1999, S. 23576. ; **TC Resmî Gazete**, 11 Ocak 1999, S. 23580. ; **TC Resmî Gazete**, 28 Mayıs 1999, S. 23708. ; **TC Resmî Gazete**, 6 Mayıs 2000, S. 24041.

c. Ayın Tarihi

Ayın Tarihi, Mart 1978. ; **Ayın Tarihi**, Ekim 1978. ; **Ayın Tarihi**, Nisan 1979. ; **Ayın Tarihi**, Temmuz 1982. ; **Ayın Tarihi**, Haziran 1988. ; **Ayın Tarihi**, Temmuz 1988. ; **Ayın Tarihi**, Kasım 1988. ; **Ayın Tarihi**, Ocak 1989. ; **Ayın Tarihi**, Mart 1989. ; **Ayın Tarihi**, Nisan 1989. ; **Ayın Tarihi**, Ağustos 1989. ; **Ayın Tarihi**, Ekim 1989. ; **Ayın Tarihi**, Kasım 1989. ; **Ayın Tarihi**, Haziran 1991. ; **Ayın Tarihi**, Mayıs 1993. ; **Ayın Tarihi**, Haziran 1993.

C. TELİF VE TETKİK ESERLER

a. Kâmran İnan'a Ait Olanlar

İnan, K. (2010). *Bir Ömür*. Ankara: Berikan Yayınevi.

İnan, K. (2002). *Cenevre Yılları*. İstanbul: Timaş Yayınları.

İnan, K. (2000?). *Çarpık Gidiş*. [y.y.], [y.y.].

İnan, K. (1993). *Devlet İdaresi* (Üçüncü Baskı). İstanbul: Ötüken Yayınları.

İnan, K. (1994). *Dış Politika* (Üçüncü Baskı). İstanbul: Ötüken Yayınları.

İnan, K. (1981). *Dünden Düşünceler*. Ankara: Ajans-Türk Matbaacılık.

İnan, K. (1987). *Günün Konuları*. Ankara: Anadolu Basın Birliği Genel Merkezi.

İnan, K. (1996). *Hayır Diyebilen Türkiye* (Üçüncü Baskı). İstanbul: Timaş Yayınları.

İnan, K. (t.y.). *İnce-Uzun Yol*. Ankara: Başkent Üniversitesi Stratejik Araştırmalar Merkezi.

İnan, K. (1999). *Olaylar ve Düşünceler*. İstanbul: Timaş Yayınları.

İnan, K. (2007). *Senatör*. İstanbul: Timaş Yayınları.

İnan, K. (1995). *Siyasetin İçinden*. İstanbul: Milliyet Yayınları.

İnan, K. (2003). *Siyaset Yılları*. İstanbul: Timaş Yayınları.

İnan, K. (2004). *Türkiye Gerçeği* (İkinci Baskı). İstanbul: Timaş Yayınları.

b. Diğerleri

Ahmad, F. ve Tugay, B. (1976). *Türkiye’de Çok Partili Politikanın Açıklamalı Kronolojisi (1945-1971)*. Ankara: Bilgi Basımevi.

Ahmad, F. (2007). *Bir Kimlik Peşinde Türkiye* (İkinci Baskı). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Ahmad, F. (2007). *Demokrasi Sürecinde Türkiye (1945-1980)* (Üçüncü Baskı). İstanbul: Hil Yayınları.

Akar, R. ve DüNDAR, C. (2008). *Ecevit ve Gizli Arşivi* (İkinci Baskı). Ankara: İmge Kitabevi.

Akın, R. (2009). *Gazi’den Günümüze Cumhurbaşkanlığı (1923-2007)*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Akın, R. (2012). *Türk Siyasal Tarihi: 1908-2000* (İkinci Tıpkı Basım). İstanbul: On İki Levha Yayıncılık.

Akşin, S. (2003). *Kısa Türkiye Tarihi* (Sekizinci Baskı). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Armaoğlu, F. (2005). *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1995)* (On Beşinci Baskı). İstanbul: Alkım Yayınevi.

Armaoğlu, F. (1991). *Belgelerle Türk-Amerikan Münasebetleri*. Ankara: AKDITYK, TTK Yayınevi.

Baban, C. (2009). *Politika Galerisi: Bir Devrin Hükümranları*. İstanbul: Timaş Yayınları.

Bakşık, Ş. (2009). *CHP İle Bir Ömür*. İstanbul: Yenigün Haber Ajansı Basın ve Yayıncılık.

Barutçu, F. A. (2001). *Siyasi Hatıralar, C. I*. Ankara: 21. Yüzyıl Yayınları.

Barutçu, F. A. (2001). *Siyasi Hatıralar, C. II*. Ankara: 21. Yüzyıl Yayınları.

Başgil, A. F. (1966). *27 Mayıs İhtilali ve Sebepleri*. İstanbul: (y.y.).

Bayramoğlu, A. (2001). *28 Şubat: Bir Müdahalenin Güncesi*. İstanbul: Birey Yayıncılık.

Bilâ, H. (2008). *CHP (1919-2009)* (Dördüncü Baskı). İstanbul: Doğan Kitap.

Bilgiç, S. (1998). *Hâtıralar*. İstanbul: Boğaziçi Yayınları.

Birand, M. A.-DüNDAR, C.-ÇAPLI, B. (2008). *12 Mart: İhtilalin Pençesinde Demokrasi* (Dokuzuncu Baskı). Ankara: İmge Kitabevi.

- Boğuşlu, M. (1995). *1960-1978 Olayları Anılar Yorumlar*. İstanbul: Kastaş Yayınları.
- Boray, F. E. (2010). *Öncesi ve Sonrasıyla Cumhuriyet Tarihi, 5. Cilt (1950-1973)*. İstanbul: Kum Saati Yayınları.
- Boray, F. E. (2010). *Öncesi ve Sonrasıyla Cumhuriyet Tarihi, 6. Cilt (1973-1990)*. İstanbul: Kum Saati Yayınları.
- Boray, F. E. (2010). *Öncesi ve Sonrasıyla Cumhuriyet Tarihi, 7. Cilt (1990-2009)*. İstanbul: Kum Saati Yayınları.
- Bölügiray, N. (2010). *28 Şubat Süreci 2 (Refahiyol Dönemi)*. İstanbul: Yaylacık Matbaası.
- Bölügiray, N. (2004). *28 Şubat Süreci 4 (AKP Değişiyor Mu?)*. İstanbul: Yaylacık Matbaası.
- Cemal, H. (1989). *Özal Hikâyesi* (Beşinci Baskı). Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Çakmak, H. (Ed.). (2008). *Türk Dış Politikası: 1919-2008*. Ankara: Platin Yayınları.
- Çavdar, T. (2008). *Türkiye'nin Demokrasi Tarihi: 1950'den Günümüze* (Dördüncü Baskı). Ankara: İmge Kitabevi.
- Çoker, F. (1999). *Türk Parlamento Tarihi: Cumhuriyet Senatosu Üyelerinin Özgeçmişleri, II. Cilt (1966-1980)*. Ankara: Türkiye Büyük Millet Meclisi Vakfı Yayınları.
- Çölaşan, E. (1984). *24 Ocak: Bir Dönemin Perde Arkası* (Altıncı Baskı). İstanbul: Milliyet Yayınları.
- Çölaşan, E. (1984). *12 Eylül: Özal Ekonomisinin Perde Arkası* (On İkinci Baskı). İstanbul: Milliyet Yayınları.
- Çulcu, M. (2006). *Marjinal Tarih Tezleri* (Dokuzuncu Baskı). İstanbul: E Yayınları.
- Değirmenci, A. (2012). *28 Şubat'ın Çözülen Kodları: Belgeleriyle 28 Şubat*. İstanbul: Çıra Yayınları.
- Demirel, S. (1979). *1979 Yılına Girerken*. Ankara: Doğu Matbaası.
- Demirel, S. (1978). *Ayıplı Hükümet*. Ankara: Eser Matbaası.
- Denktaş, R. (2008). *Kıbrıs: Elli Yılın Hikâyesi* (Üçüncü Baskı). İstanbul: Akdeniz Haber Ajansı Yayınları.
- Denktaş, R. (1999). *Rauf Denktaş'ın Hatıraları (1964-74), IX. Cilt (1973-1974)*. İstanbul: Boğaziçi Yayınları.
- Devellioğlu, F. (2010). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat* (Yirmi Altıncı Baskı). Ankara: Aydın Kitabevi.
- Dikerdem, M. (1989). *Hariciye Çarkı*. İstanbul: Cem Yayınevi.

- Donat, Y. (t.y.). *Cumhuriyetin Kara Kutusu Süleyman Demirel Anlatıyor*. İstanbul: Merkez Kitapçılık.
- Dursun, D. (Vd.). (2001). *Siyaset Bilimi* (Beşinci Baskı). İstanbul: Beta Basım ve Yayım.
- Dündar, C., Çaplı, B. (2007). *İsmet Paşa* (Dördüncü Baskı). Ankara: İmge Kitabevi.
- Ecevit, B. (1966). *Ortanın Solu*. İstanbul: İstanbul Matbaası.
- Ekincikli, M. (2010). *İnönü-Bayar Dönemleri Türk Dış Siyaseti* (İkinci Baskı). Ankara: Berikan Yayınevi.
- Erden, A. F. (1952). *İsmet İnönü*. İstanbul: (y.y.).
- Erim, N. (2005). *Günlükler (1925-1979), C. I* (Yay. Haz. Ahmet Demirel). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Erim, N. (2005). *Günlükler (1925-1979), C. II* (Yay. Haz. Ahmet Demirel). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Erkin, F. C. (1999). *Dışişlerinde 34 Yıl, C. II, 2. Kısım: Vaşington Büyükelçiliği* (İkinci Baskı). Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Erkin, F. C. (1992). *Dışişlerinde 34 Yıl, C. II, I. Kısım: Vaşington Büyükelçiliği* (İkinci Baskı). Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Eroğul, C. (2003). *Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Ertan, T. F. (Ed.). (2012). *Başlangıcından Günümüze Türkiye Cumhuriyeti Tarihi* (İkinci Baskı). Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Ertunç, A. C. (2008). *Cumhuriyetin Tarihi* (Dördüncü Baskı). İstanbul: Pınar Yayınları.
- Fırat, M. (1997). *1960-71 Arası Türk Dış Politikası ve Kıbrıs Sorunu*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Fırat, T. (Ed.). (2005). *Dış Politikamızın Perde Arkası 23 Büyükelçinin Olaylara Bakışı*. Ankara: Ümit Yayıncılık.
- Göktaş, H. ve Gülbay, M. (1994). *Soğuk Savaştan Sıcak Barışa: Yeni Dünya Düzeni ve Türkiye*. İstanbul: Alan Yayıncılık.
- Gönlübol, M. (Vd.). (1996). *Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1995)* (Dokuzuncu Baskı). Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Gözen, R. (2000). *Amerikan Kışkırcısında Dış Politika: Körfez Savaşı, Turgut Özal ve Sonrası*. Ankara: Liberte Yayınları.
- Gürkan, A. G. (2007). *Vicdan Kanaması*. İstanbul: Kalkedon Yayınları.
- Gürün, K. (1983). *Dış İlişkiler ve Türk Politikası (1939'dan günümüze kadar)*. Ankara: A. Ü. SBF. Ve Basın-Yayın Yüksek Okulu Basımevi.

- Hakan, S. (2013). *Türkiye Kurulurken Kürtler (1916-1920)*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Hale, W. (2003). *Türk Dış Politikası (1774-2000)*. (Çev. Petek Demir). İstanbul: Mart Matbaası.
- Hasgüler, M. (2006). *Kim ve Akis Dergilerinde Kıbrıs (1954-1968)* (İkinci Baskı). Ankara: Nobel Yayıncılık.
- İnönü, E. (2007). *Anılar ve Düşünceler 1*. İstanbul: Boyut Matbaacılık.
- İnönü, İ. (2008). *Defterler (1919-1973), C. I* (Üçüncü Baskı). (Yay. Haz. Ahmet Demirel), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- İnönü, İ. (2008). *Defterler (1919-1973), C. II* (Üçüncü Baskı). (Yay. Haz. Ahmet Demirel), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- İnönü, İ. (2006). *Hatıralar* (İkinci Baskı). (Yay. Haz. Sebahattin Selek), Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Kaçmazoğlu, H. B. (t.y.). *27 Mayıs'tan 12 Mart'a Türkiye'de Siyasal Fikir Hareketleri* (Üçüncü Baskı). İstanbul: Birey Yayıncılık.
- Karaosmanoğlu, Y. K. (1999). *Politikada 45 Yıl*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Karpat, K. H. (2010). *Osmanlı'dan Günümüze Asker ve Siyaset*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Karpat, K. H. (2008). *Türk Demokrasi Tarihi: Sosyal, Kültürel, Ekonomik Temeller* (Üçüncü Baskı). Ankara: İmge Kitabevi.
- Karpat, K. H. (2007). *Türkiye'deki Siyasal Sistemin Evrimi (1876-1980)*. (Çev. Esin Soğancılar). Ankara: İmge Kitabevi.
- Kayalı, K. (2005). *Ordu ve Siyaset: 27 Mayıs-12 Mart* (Üçüncü Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Kısakürek, N. F. (2002). *Benim Gözümde Menderes* (Beşinci Baskı). İstanbul: Büyük Doğu Yayınları.
- Kili, S. (Ed.). (1998). *27 Mayıs 1960 Devrimi: Kurucu Meclis ve 1961 Anayasası*. İstanbul, Boyut Kitapları.
- Kissinger, H. (2010). *Diplomasi* (Dokuzuncu Baskı). (Çev. İbrahim H. Kurt). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Lewis, B. (2007). *Demokrasinin Türkiye Serüveni* (Üçüncü Baskı). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Lewis, B. (2008). *Modern Türkiye'nin Doğuşu* (Üçüncü Edisyon). (Çev. Boğaç Babür Turna). Ankara: Arkadaş Yayınevi.

- Mango, A. (2006). *Türkiye ve Türkler: 1938'den Günümüze* (Üçüncü Baskı). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Maraşlı, E. (2008). *Balans Ayarları: Cumhuriyet Döneminde Askeri Muhtıralar*. İstanbul: Metropol Yayınları.
- Nadi, N. (2000). *27 Mayıs'tan 12 Mart'a*. İstanbul: Çağdaş Matbaacılık ve Yayıncılık.
- Oran, B. (Ed.). (2009). *Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, C. I: 1919-1980* (On Beşinci Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Oran, B. (Ed.). (2008). *Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, C. II: 1980-2001* (Onuncu Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Önder, N. (2008). *Siyasi Hesaplaşma Yahut 27 Mayıs*. (Yay. Haz. Mehmet Gürlek). Ankara: İyi Bir İnsan Yayınları.
- Öneroğlu, İ. (1959). *Yabancı Gözüyle Demokrat Türkiye 1950-59*. Ankara: Ege Yayınevi.
- Öngider, S. (2006). *Çankaya'nın Bütün Adamları* (Üçüncü Baskı). İstanbul: Aykırı Yayıncılık.
- Özbudun, E. (2010). *Türkiye'de Demokratikleşme ve Anayasa Yapımı Politikası*. İstanbul: Doğan Kitap.
- Özbudun, E. ve Gençkaya, Ö. F. (2007). *Çağdaş Türk Politikası: Demokratik Pekişmenin Önündeki Engeller* (İkinci Baskı). (Çev. Ali Resul Usul). İstanbul: Doğan Kitap.
- Öztürk, K. (1998). *Türk Parlamento Tarihi IX. Dönem 1950-1954*. Ankara: TBMM Vakfı Yayınları.
- Ruşçuklu, B. (2008). *Demokrat Parti'den 12 Eylül'e*. İstanbul: Alfa Yayınevi.
- Sander, O. (2009). *Siyasi Tarih (1918-1994)* (On Sekizinci Baskı). Ankara: İmge Kitabevi.
- Sander, O. (2006). *Türkiye'nin Dış Politikası* (Üçüncü Baskı). Ankara: İmge Kitabevi.
- Sevilgen, M. G. (1980). *M.S.P. 'de Dört Yıl (1973-1977)*. Ankara: Yüksel Matbaası.
- Sönmezoğlu, F. (1995). *ABD'nin Türkiye Politikası (1964-1980)*. İstanbul: Der yayınları.
- Sönmezoğlu, F. (2006). *II. Dünya Savaşı'ndan Günümüze Türk Dış Politikası*. İstanbul: Der Yayınları.
- Sönmezoğlu, F. (2004). *Türk Dış Politikasının Analizi*. (Üçüncü Baskı), İstanbul: DER Yayınları.
- Tercüman ve Milliyet Gazetelerinin Mülakatı. (t.y.). *Basında Kâmrân İnan*. (y.y.), (y.y.).
- Toker, M. (1981). *Not Defterinden (1973 Seçimlerinden 12 Eylül'e)*. İstanbul: Milliyet Yayınları.

- Tunçay, M. (Vd.). (2005). *Cumhuriyet Ansiklopedisi 1923-2000, Cilt 2/1941-1960* (Beşinci Baskı). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Tunçay, M. (Vd.). (2005). *Cumhuriyet Ansiklopedisi 1923-2000, Cilt 3/1961-1980* (Beşinci Baskı). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Tunçay, M. (Vd.). (2005). *Cumhuriyet Ansiklopedisi 1923-2000, Cilt 4/1981-2000* (Beşinci Baskı). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Turan, A. (2007). *Darbe Arası Türkiye: 27 Mayıs-12 Mart-12 Eylül Anılar, Gözlemler, Tanıklıklar*. İstanbul: Resital Yayınları.
- Turan, Ş. (2003). *İsmet İnönü, Yaşamı, Dönemi ve Kişiliği* (İkinci Baskı). Ankara: Bilgi Yayınları.
- Turan, Ş. (2002). *Türk Devrim Tarihi: 5. Kitap: Çağdaşlık Yolunda Yeni Türkiye (27 Mayıs 1960-12 Eylül 1980)*. Ankara: Bilgi Yayınları.
- Turgut, H. (1995). *Türkeş'in Anıları: Şahinlerin Dansı*. İstanbul: ABC Yayınları.
- Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Kuruluşundan Günümüze Hükûmetler*. (1998). Ankara: Başbakanlık Personel ve Prensipler Genel Müdürlüğü Yayınları.
- Türkiye Cumhuriyeti Hükûmetleri (1960-1978), II. Cilt*. (1978). Ankara: Başbakanlık Basımevi.
- Türkiye İstatistik Enstitüsü. (2011.). *İstatistik Göstergeler 1923-2011*. Ankara: Türkiye İstatistik Kurumu Matbaası.
- Türkiye Tarihi 4: Çağdaş Türkiye (1908-1980)*. (2008). (Yay. Yön. Sina Akşin). (Onuncu Baskı). İstanbul: Cem Yayınevi.
- Türkiye Tarihi 5: Bugünkü Türkiye (1980-2003)*. (2007). (Yay. Yön. Sina Akşin). (Yedinci Baskı). İstanbul: Cem Yayınevi.
- Türkmen, İ. (2010). *Cumhuriyet Hükûmetleri Döneminde Güneydoğu Anadolu'ya Yapılan Kamu Yatırımları (1960-1995)*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Uçarol, R. (2008). *Siyasi Tarih (1789-2001)* (Yedinci Baskı). İstanbul: DER Yayınları.
- Uslu, N. (2000). *Türk Amerikan İlişkileri*. Ankara: 21. Yüzyıl Yayınları.
- Uslu, N. (2000). *Türk Amerikan İlişkilerinde Kıbrıs*. Ankara: 21. Yüzyıl Yayınları.
- Uslu, N. (2006). *Türk Dış Politikası Yol Ayrımında: Soğuk Savaş Sonrasında Yeni Sorunlar, Yeni İmkânlar ve Yeni Arayışlar*. İstanbul: Anka Yayınları.
- Yalçın, D. (Vd.). (2005). *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I* (Dördüncü Baskı). Ankara: AKDITYK, Atatürk Araştırma Merkezi.

- Yalçın, D. (Vd.). (2005). *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi II*. Ankara: AKDITYK, Atatürk Araştırma Merkezi.
- Yalçın, S. (2004). *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I-Kaynaklar*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Yavuz, H. (2005). *Modernleşen Müslümanlar*. İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Yavuzalp, E. (1998). *Dış Politikada Oyunun Kuralları*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Yavuzalp, E. (1993). *Kıbrıs Yangınında Büyükelçilik*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Yavuzalp, E. (1996). *Liderlerimiz ve Dış Politika*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Yavuzalp, E. (1991). *Menderes'le Anılar*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Zürcher, E. J. (2009). *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi* (Yirmi Üçüncü Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.

D. SÜRELİ YAYINLAR

a. Gazete ve Dergiler

Akşam

Cumhuriyet

Der Spiegel

Devir

Günaydın

Güneş

International Herald Tribune

International Journal

Le Monde

Milli Gazete

Milliyet

New York Times

Son Çağrı

Tercüman

The Guardian

Ulus

Washington Post

Yeni Akit

Yeni Şafak

Yeni Yüzyıl

Zaman

b. MAKALELER

b.a. Kâmran İnan'a Ait Olanlar

İnan, K. (1995). 1994 yılı sonunda Türkiye. *Ankara Aydınlar Ocağı Bülteni*. (1), 26-31.

İnan, K. (1995). 2000'in eşiğinde Türk dış politikasının acil meseleleri. *Türkiye Günlüğü*. (32), 28-35.

İnan, K. (2007). 2007 yılı. *Çağın Polisi Dergisi*. (61), 3.

İnan, K. (2006). 21. Yüzyıl. *Yeni Batı Trakya Dergisi*. (193), 54-55.

İnan, K. (2006). Acil tedbirler alınmalı. *YANKI*. (1045), 16.

İnan, K. (2001). Ankara'nın başarısız imtihanı. *ASOMEDYA*. Ağustos 2001, 15.

İnan, K. (1995). Avrupa Gümrük Birliği. İstanbul: Harp Akademileri Basımevi.

İnan, K. (1987). Avrupa ve Türkiye: bazı gözlemler. *Avrupa Topluluğu ve Türkiye*. Ed. Ömer Bozkurt, Ankara: Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü Yayınları, 31-42.

İnan, K. (2006). Birleştirici çimento Türklüktür. *Türk Yurdu*. Ocak 2006, 106.

İnan, K. (2004). Büyük Ortadoğu Projesi ve Türkiye'ye yansımaları. *2023*. 15 Temmuz 2004, 64-65.

İnan, K. (1993). Ciddi zemin kaybı var. *ALTINOLUK*. Ekim 1993, 38.

İnan, K. (2007). Ciddiyet. *Çağın Polisi Dergisi*. (63), 5.

İnan, K. (1974). Cyprus (1974 crisis). *Dış Politika/Foreign Policy*. 66-70.

İnan, K. (2002). Demokrasi kültürü, uzlaşma, uygulama. *ASOMEDYA*. Ağustos 2002, 11-12.

İnan, K. (1991). Dış politika. *Yeni Türkiye*. (3), 95-99.

- İnan, K. (2008). Dürüstlük simgesi Adnan Kahveci. *Bütün Dünya*. (200812), 19-20.
- İnan, K. (2006). Eğitim adaletsizliği. *BETAV*. (14), 9.
- İnan, K. (2004). Jeopolitik değerlendirme. *2023*. Temmuz 2004, 64-65.
- İnan, K. (1994). Milliyetçilikle Rus Neo-Emperyalizmi arasında Orta Asya. *Yeni Forum*. 15 (296), 9-10.
- İnan, K. (1994). Rusya'nın Kafkasya politikası. *Avrasya Dosyası*. 1 (1), 26-28.
- İnan, K. (2009). Sayın Mehmet Turgut. *Türk Yurdu*. 29 (264), 98.
- İnan, K. (1997). Siyaset Bürokrasinin emrinde. *AKSİYON*. (118), 24-25.
- İnan, K. (1997). Siyasette kalite. *Yeni Türkiye*. (13), 353-357.
- İnan, K. (2002). Tek kutuplu bir sistemin adı: ABD. *NPQ Türkiye*. 4 (2), 15-18.
- İnan, K. (1994). Türk Dış Politikası ve Yitirilen Fırsatlar. *Umran*. (22), Kasım-Aralık 1994, 18-24.
- İnan, K. (2002). Türkiye gücünün farkında olmalı. *LONCA*. (7), 6-7.
- İnan, K. (2002). Türk-Yunan ilişkilerinde dinamikler. *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*. (64), 97-100.

b.b. Diğerleri

- Akot, B. (2014). Seyyid Sibğatullah Arvâsî (Ö. 1287/1870) ve bazı tasavvufi kavramlara yaklaşımı. *EKEV Akademi Dergisi*. (58), 251-264.
- Aktan, E. (2006). Kâmran İnan'la söyleşi. *BAREM*. (2), 32-38.
- Aktan, E. (2006). Kâmran İnan'la söyleşi. *BAREM*. (3), 54-58.
- Akyüz, Ü. (2009). Siyaset ve ahlak. *YASAMA Dergisi*. (11), 93-129.
- Alan, Ö. F. (1994). Kâmran İnan'la söyleşi. *ALTINOLUK*. (97), 13-15.
- Alan, Ö. F. (1995). Kâmran İnan'la söyleşi. *ALTINOLUK* (108), 45.
- Altan, A. (1995), Kâmran İnan'la söyleşi. *NOKTA*. (14), 20-21.
- Aşula, M. (1987). Türkiye-Avrupa ilişkileri, gelişme ve perspektifler. *Avrupa Topluluğu ve Türkiye*. Ed. Ömer Bozkurt, Ankara: Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü Yayınları, 43-44.
- Bishku, M. B. (1992). Turkey and Its Middle Eastern Neighbors Since 1945. *Journal of South Asian and Middle Eastern Studies*. 15,(3), 51-71.

- Bulut, S. (2009). Üçüncü dönem Demokrat Parti iktidarı (1957-1960): siyasi baskılar ve Tahkikat Komisyonu. *Akademik Bakış Dergisi*. 2 (4), 125-145.
- Demirtürk, S. (2011). Kâmrân İnan'la söyleşi. *2023*. (120), 52-56.
- Efegil, E. ve Musaoğlu, N. (2009). Soğuk Savaş sonrası dönemin uluslararası sisteminin yapısına ilişkin görüşler üzerine bir eleştiri. *Akademik Bakış Dergisi*. 2 (4), 1-24.
- Ekincikli, M. (2008). İkinci Dünya Savaşı'nda Türk dış politikası. *Uluslararası Türkiye Cumhuriyeti Sempozyumu Bildirileri (22-24 Ekim 2008)*. Isparta: 410-420.
- Erdaloğlu, S. F. (2005). Kâmrân İnan'la söyleşi. *Ulusoy Travel*. (20), 122-124.
- Erhan, Ç. (2003). BM nasıl ortaya çıktı. *Popüler Tarih Dergisi*. (37), 44-45.
- Eroğul, C. (2012). Siyaset. *Siyaset Bilimi: Kavramlar, İdeolojiler, Disiplinler Arası İlişkiler*. Haz. Gökhan Atılgan-E. Attila Aytekin, (İkinci Baskı), İstanbul: Yordam Kitap, 17-28.
- Erol, M. S. 11 Eylül sonrası Türk dış politikasında vizyon arayışları ve "Dört Tarz-ı Siyaset". *Akademik Bakış Dergisi*. 2 (4), 33-55.
- Güneş, D. ve Artut, L. (2000). Kâmrân İnan'la Avrupa Birliği ve Türkiye üzerine söyleşi. *Türk Hukuk Enstitüsü Dergisi*. (54), 3-6.
- Gürboğa, N. (2011). Rus Arşiv Belgelerinde Bitlis İsyanı (1914). *Toplumsal Tarih*. 35 (208), 64-73.
- Gürbüz, M. (2005), Kâmrân İnan'la söyleşi. *ORKUN*. (89), 8-13.
- Gürbüz, M. (2005), Kâmrân İnan'la söyleşi. *ORKUN*. (90), 16-21.
- Gürbüz, M. (2005), Kâmrân İnan'la söyleşi. *ORKUN*. (91), 32-36.
- Kafkasyalı, S. (1997). Kâmrân İnan İle 'Türkiye İle Türk Dünyası Arasındaki İlişkiler' üzerine bir röportaj. *Türk Yurdu*. 17 (114), 30-32.
- Karaca, O. (2003). Türkiye'de Koalisyon Hükûmetler, tek parti Hükûmetleri ve ekonomi. *İktisat İşletme ve Finans Dergisi*. Haziran 2003, 90-100.
- Kaymaz, İ. Ş. (2009). Emperyalizmin "Kürt" kartı. *Akademik Bakış Dergisi*. 2 (4), 155-193.
- Küçük yıldız, T. (2001). 1960'tan günümüze toplumlararası Kıbrıs görüşmeleri. *Olaylar ve Yorumlar Dergisi*. (37), 11-22.
- Memmedova, H. (2009). Ermenistan saldırganlığı karşısında Birleşmiş Milletler'in tutumu. *Akademik Bakış Dergisi*. 2 (4), 25-33.
- Orhan, B. (2005). Kâmrân İnan'la söyleşi. *Çizgi*. (3), 34-37.
- Özçınar, Z. (2005). Kâmrân İnan'la söyleşi. *AKSİYON*. (565), 28-31.

- Ruhi, M. E. (2005). Platon'un devletin kökenine ilişkin görüşü ve yansımaları. *AÜEHFD*. 1 (1-2), 241-278.
- Sağlam, S. ve Atasoy, F. (1996). Kâmrân İnan ile dış politika, parlamento ve bürokrasi üzerine. *Türk Yurdu*. (110), 39-50.
- Tezer, Z. (1993). Kâmrân İnan'la söyleşi. *NOKTA*. Eylül 1993, 70-71.
- Tuzcuoğlu, R. (1995), Kâmrân İnan'la söyleşi. *ALTINOLUK*. (110), 910.
- Ünal, F. (2005). II. Meşrutiyetin Doğu Anadolu'daki yansımaları ve Ermeni-Kürt ilişkilerine tesiri. *Ermeni Araştırmaları Üç Aylık Uluslararası İlişkiler ve Tarih Dergisi*. (20-21), 87-114.
- Ünal, M. (1996). Kâmrân İnan'la söyleşi. *AKSİYON*. (76), 6-7.
- Yaman, T. (2003). Kâmrân İnan'la dünya ve Türkiye'deki gelişmelere bakış. *Olaylar ve Yorumlar*. (41), 1-6.
- Yıldız, M. (2010). İbn Haldun'un tarihselci devlet kuramı. *Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*. (10), 25-55.
- Yılmaz, E., Bilgin, P. (2006). Constructing Turkey's 'western' identity during the Cold War. *International Journal*. Winter 2005-2006, 39-59.

E. Elektronik Kaynaklar

- Web: <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-ab-iliskilerine-genel-bakis.tr.mfa> adresinden 4 Nisan 2014'te alınmıştır.
- Web: <http://www.google.com.tr/url?q=http://www.sondakika.com/haber-milli-egemenlik-hareketi-parti-kuracak> adresinden 6 Mayıs 2014'te alınmıştır.
- Web: <http://www.google.com.tr/url?q=http://www.haberler.com/milli-egemenlik-hareketi-karalama-cabalarini> adresinden 6 Mayıs 2014'te alınmıştır.
- Web: <http://www.sondakika.com/haber-k-mran-inan-milli-egemenlik-hareketi-ni-hedef/> adresinden 6 Mayıs 2014'te alınmıştır.
- Web: <http://www.sondakika.com/haber-hukumeti-yikmaya-calisiyoruz/> adresinden 6 Mayıs 2014'te alınmıştır.

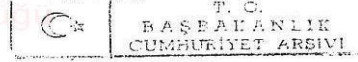
EKLER

EK-1. 3 Kasım 1938 Tarihli, Selahattin İnan ve Ailesinin Bitlis'ten Bursa'ya Nakil Edildiklerine Dair Belge

T. C.
BAŞVEKÂLET
KARARLAR DAIRESİ MÜDÜRLÜĞÜ
MÜDÜRLÜĞÜ
Karar sayısı
2

9996

GİZLİLİĞİ 20/06/1994 tarih ve
03341 sayılı Onayla KALDIRILDI

Kararname

Bitlisin Hizan Kazasına bağlı Gayda Köyü halkından olup Abdurrahman Muhi ve Sofu Muhi çeteleriyle ilgili olmalarından ötürü nezaret altında bulundurulmuş ve Bitlis muhtatında kalmaları mehzurlu görüldüğünden muvakketen Diyarbakır'ın Ergani Kazasına kaldırılan Seyit Ali Oğlu Şeyh Salâhaddin İnan ile amcazadesi Musa Oğlu Seyit Abdurrahman Çetin ve Salâhaddin'in başkâhyanası Ahmet oğlu Reşokayanın ilişik listede adları yazılı aileleri efredile birlikte ve ayrı ayrı yerlerde oturtulmak üzere Bursa Vilâyetine nakil ve iskânları; Dahiliye Vekilliğinin 16/II/938 tarih ve 6720 sayılı teklifi üzerine 2848 sayılı kanunun 8 inci maddesinin 2 inci bendinin (Ç) fıkrasına tevfiқан İcra Vekilleri Heyetince 3/12/938 tarihinde onanmıştır.

3/12/938

REİS İCUMHUR

İsmail Fıratlı

Bş. V.

C. Baş

Ad. V.

Hilmi İnan

M. M. V.

M. M. V.

Da. V.

D. P. Akaydany

Ha. V.

3. Sarı

Ma. V.

E. Akış

Mf. V.

S. Akın

Na. V.

A. Çetin Karay

İk. V.

S. Akış

S. İ. M. V.

S. İ. M. V.

G. İ. V.

G. İ. V.

Zr. V.

Zr. V.

030 18 01 85 102 7

EK-2. 14 Mayıs 1950 Seçimlerinde Selahattin İnan'ın Bitlis'ten Milletvekili Seçildiğine Dair, İl Seçim Kurulu'nun Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığı'na Gönderdiği Seçim Sonuçlarına İlişkin Belge

T. C. BAŞBAKANLIK YAZI İŞLERİ VE SİCİL MÜDÜRLÜĞÜ		ÖZETİ :
Gelen evrakın Tarihi	17/5/1950	<p>Bitlis ----- milletvekilliklerine seçilen ad ve soyadları ilişik listede yazılı zatlara ait olup 5545 sayılı kanunun 117 nci maddesinin son fıkrasına göre Bitlis ----- İl Seçim Kurulu Başkanlığından gönderilen 2 aded ikişer nüsha tutanağın bağlı olarak sunulduğunu saygılarımla arz ederim.</p> <p>22.5.1950</p> <p>Başbakan</p> <p>22.5.1950</p>
Gelen evrakın No.	59	
Yazan Memur	F. Erkey	
Yazı tarihi	22/5/1950	
Beyaz eden		
Beyaz tarihi		
Karşılaştıranlar		
Dosya No.	6/1 1994	
Gidiş No.	6-2/64	
Ekleri	5	
Sevk tarihi		
Kaydeden	21.5.1950	
Not :		

[No. 9]

030 10 77 511 2

Başbakanlık Devlet Matbaası

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü

Bitlis İli

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü

Muhtar Ertan

Selâhattin İnan

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü

030	10			77511	2
-----	----	--	--	-------	---

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü

T. C.
Etilis
İl Seçim Kurulu Başkanlığı
sayı
59

BAŞBAKANLIK YÜKSEK MAKAMINA
27/5/1950
CUMHURİYET ARŞİVİ

Başbakanlık yüksek makamına
Ankara

Millet vekilleri seçimi sonunda C.H.F. since aday gösterilen Mustafa Ertan ve Selahattin İnan'ın Millet vekili seçildiklerine dair ve kazandıkları oyların miktarını gösteren ve kurulumuzca tanzim edilen aşağıda müfredatı yazılı sekiz adet tutanağın ilişik olarak yüksek katınıza sunulduğu arz olunur.

NB/

İl seçim Kurulu Başkanı
Tefik Artuk

- İlişigi
2- V.A. genel tutanak
2- V.B. tutanağı
2- Millet vekili seçilmiş olanlara
ait VI. tutanak
8 yekun

YATILAN ve ÇIKAN

YATILAN	ÇIKAN
22.5.1950	1794 8

BAŞBAKANLIK EVRAKI

YATILAN	ÇIKAN
22.5.1950	3561 8

EK-3. İçişleri Bakanlığı'na Bağlı Emniyet Genel Müdürlüğü İkinci Daire Reisi Ali Çankaya ve Milli Eğitim Bakanlığı'na Bağlı Talim Terbiye Üyesi Tarık Asal İmzalı Ve 8.7.1960 Tarihli "27 Mayıs İnkılâp Hareketi Niçin Yapıldı?" Başlıklı Bildiri

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü
İçişleri Bakanlığı

2. A. 11. 11

(4)

8/7/1960

27 Mayıs İnkılâp hareketi niçin yapıldı?

1 - Partizan bir idare kurulması ve hukuk devleti vasfının ortadan kalkması:

Memlekette partizan bir idare iş başında idi, Vatandaşlara eşit muamele tatbik edilmiyordu. İktidardakiler insan hak ve hürriyetlerini kendi partilerinden olanlara tanıyıp bütün imkân ve kaynakları onların istifadesine tahsis ediyor, muhalif partili ve tarafsız vatandaşları hak ve hürriyetlerinden ve yapılması devlet ^{Teşkilatı} ~~beret-~~ ^{eden} ~~tip~~ hizmet ve yardımlardan mahrum ediyorlardı. Vatandaşları kendi taraftarları ve kendilerine muhalif olanlar diye ikiye ayırmışlardı, bu ikilik Babayı evlâda, kardeşi kardeşe düşman edecek derecede ileri götürülmüştü, hatta bazı yerlerde kahveler, camiler ve mezarlıklar bile ayrılmıştı. Demokrat Parti bünyesinde partizanlık fikir ve hissi o kadar yayılmıştı ki aynı partiye mensup olduğunuz halde şayet büyüklere sadakatte istenilen seviyeye ulaşmamışsanız ayrı muamele görüyordunuz. Hülâsa iyi ve fena insan olmanız, bir dâvada haklı bulunup bulunmadığınızınza bakılmıyordu, ölçü, kendilerine ne dereceye kadar bağlı olmanız ve emirlerini ne nisbette yerine getirmenizde idi, her istediklerini körü körüne ve harfiyyen yaptırmak sevdası bütün varlıklarına istilâ etmişti, Kanunlar karşısında eşit haklara sahip değildik. Meselâ Millî Korunma hükümleri yalnız muhalif partilere mensup esnafa tatbik edilirdi, bir demokrat partiliye tatbik edilmek vaziyeti hasıl olsa bile netice alınmazdı, kanunen müstehak bulunan köylü vatandaşlara verilmesi icap eden ziraî kredilerden en çok demokrat partililerle bu partiye girmeyi kabul edenler faydalandırılır, diğerleri türlü sebep ve bahanelerle mahrum edilirdi, gerek memleket dahilinde imal edilen ve ge-

-10

030	01			1	10	2
-----	----	--	--	---	----	---

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü
Cumhurbaşkanlığı Arşivi

- 2 -

rekse dışardan ithal edilen ziraat âlet ve makineleriyle kimyevi gübre ve ilaçlar müracaat sırası ve hakiki ihtiyaç sahipleri nazarı itibara alınmadan demokrat parti mensupları tercih edilme suretiyle tevzi olunurdu.

Devlet Dairelerinde işlerinizi yürütmek için sizleri haraca bağlamış olan parti ileri gelenlerinin vasıtalığına muhtaçtınız, Vatanımızın her hangi bir işi ve müracaatı hakkında yapılacak muamelelerin şekli onun partili veya muhalif oluşuna göre idare âmirlerine emredilirdi, Banka kredileri mevzuunda da aynı şekilde hareket edilir, nüfuzlu partililere istihkakları olmadığı halde büyük ölçüde krediler açılırdı.

1950 seçimleriyle iktidara gelen demokrat partinin millete yaptığı başlıca vaatlerden biri, demokrasi idaresini memlekette yerleştirmek yani vatandaşı kanun karşısında eşit muameleye tabi tutmaktı, düşük iktidar bu vaadini yerine getirmek şöyle dursun, memlekette mevcut demokrasi nizamını, çıkardığı antidemokratik Kanunlar ve Vatandaşlara tatbik ettiği farklı muamelelerle tamamen ortadan kaldırmıştı.

Partizanlık Devlet Dairelerine de sokulmuştu. Memurlar kayıtsız ve şartsız parti âmâline göre hizmet etmeğe zorlanıyor kanun dairesinde vazife yapmak ve vatandaşa eşit muamele etmekte ısrar eden memurlar birer suretle vazifelerinden uzaklaştırılıyordu.

Bu partizan idare şekli vatandaşlar üzerinde tessür ve bedbinlik yaratıyor ve istirapları kat kat artırıyor. İşte 27 Mayıs İnkilâp hareketi, yalnız ismi kalmış olan demokrasiyi bütün müesseseleriyle yeniden kurmak için yapılmıştır.

2 - Plânsız bir yatırım politikası ve sulistimaller:

Düşük iktidarın takip ettiği iktisadî ve malî politika maalesef memleketi malî bir uçuruma sürüklemiştir. Her iktidar Memleketin kalkınması için çalışmak ve eserler meydana getirmek mevkiinde-

030	01	1	10	2
-----	----	---	----	---

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
GİZLİLİK ZAMANI

- 3 -

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü

dir. Ancak bu kalkınmanın her şeyden evvel bir plâna ve bir hesaba dayanması gerekir. Eski iktidarın (görülmemiş kalkınma) diye vasıflandırdığı kalkınma hiç bir plân ve hesaba istinat etmiyordu. İnkilâp hareketini takip eden günlerdeki resmî beyanata nazaran, yapılan tesislerin bir kısmının tamamen gayri iktisadi olduğu yani kurulmasına lüzum ve ihtiyaç bulunmadığı halde sırf o mahaldeki vatandaşların (Oy) larını avlamak maksadıyla yapıldığı ve birçoklarının da normal maliyetten bir kaç misli pahalıya mal edildiği anlaşılmaktadır. Muazzam rakamlara baliğ olan bu maliyet farkının suiistimal suretiyle iktidardakilerin ve adamlarının ceplerine girdiği, bu yüzden düşük Başbakanın iddia ettiği gibi her mahallede bir milyonerin türediği ve bu suiistimaller yüzünden (görülmemiş kalkınma) hareketinin devleti ve devlete bağlı teşekkülleri milyarlarca lira tutarında iç ve dış borçlara soktuğu bir hakikattir.

Başta düşük Devlet Reisi olmak üzere bütün hükümet ve parti erkânıyla eski Milletvekillerinin çeşitli suiistimaller neticesi olarak her birinin müteaddit Han, Apartman, Villâ ve bazılarının da ticaret filolarına sahip oldukları, hatta düşük meclis reisinin son on sene zarfında 70 şî mütecaviz gayrimenkul edindiği ve bu kadarla da yetinmiyerek Memleket dışındaki yabancı Bankalara yekûnu milyarları bulan paralar yatırmak suretiyle millî serveti memleket dışına kaçırdıkları tahakkuk etmiştir.

3 - İnfliationiste bir malî politika ve hayat pahalılığı:

Düşük idarenin iktidara gelirken millete yapmış olduğu vaatların başında, bütün gıda ve ihtiyaç maddelerinin fiyatlarını o zamanki seviyesine nazaran ucuzlatmak hususu da vardı. Onlar maalesef bu vaadi de yerine getirmemiş bilâkis, başta bilumum inhi

030	01			1	10	2
-----	----	--	--	---	----	---

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
GEMERKEZ KATLI

- 4 -

sar maddeleri olmak üzere işletilmesi Devlet elinde bulunan teşekkül ve müesseselerin ifa ettikleri hizmetlerle istihsal ve imal ettikleri ihtiyaç maddelerinin fiyatlarını zaman zaman artırmak suretiyle halkı bugünkü hayat pahalılığı ile karşı karşıya bırakmışlardır.

Onları bu yola sevkeden sebebler arasında:

a) Bütün İktisadi Devlet Teşekkülleri ile Devlet işletmelerinde iktidara mensup kimselerle yakınları için lüzumsuz memuriyetler ihdas etmek suretiyle masrafı arttırmak,

b) Bu müesseselerin bütçelerinde (ağırlama) ve (yardım) nev'inden fasıllar açarak bu fasıllardaki paraları demokrat parti emrine tahsis etmek suretiyle masrafı arttırmak,

c) Yatırımları, yüksek komisyonlar almak bahasına kendi adamlarına fahiş fiyatlarla ihale ettirmek suretiyle bunları pahalıya mal etmek,

Hususları da vardır.

Bir iktisadi kalkınma hareketinde her şeyden evvel, yapılacak yatırımların karşılığının hesap edilmesi şarttır. Düşük iktidar giriştiği bir çok yatırım teşebbüslerinde bu esasa riayet etmemiştir. Gerek takip edilen bu karşılıksız yatırım politikasını devam ettirmek ve gerekse Devlet teşekkül ve müesseselerindeki yukarıda sayılan israflar yüzünden bütçelerinde açılan rahneleri kapatılmak için para matbuası faaliyete getirilmiş ve yekûnu yüz milyonları bulan vüs'atte para basılmıştır. Bu hareket tarzı Memleket içinde ve dışında paramızın kıymetini tedricen düşürerek vatandaşların satın alma gücünü azaltmış ve dolayısıyla hayat pahalılığın meydana getirmiştir.

030	01			1	10	2
-----	----	--	--	---	----	---

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü

- 5 -

4 - Fikir hayatı üzerine baskı ve basın hürriyetini tahdit
 1950 yılında, iyi ve doğru olan her fikri ve hakikatları serbestçe yazmak ve yapılan hataları ve fenalıkları Millete duyurmak için basın hürriyetini daha da genişletmeyi vadeden düşük iktidar maalesef bu vaadini de tutmamış ve her türlü fenalıkların ve suiistimallerin neşir yoluyla millete duyurulmasını önlemek için *Çabuklukla kendin detilleri de atıyo bakanat ve isbat etmelik illi* isbat hakkını kaldırarak işe başlamıştır. Hükümetin hatalı icraatını tenkit ve suiistimalleri duyurmak maksadiyle zaman zaman basında yapılan neşriyat karşısında hataları islah ve suiistimalleri tahkik etmek mevkiinde bulunan iktidar, bunda da aksi yola sapmış ve bu gibi neşriyatı durdurmak için basın hürriyetini kaldıran antidemokratik kanunlar çıkarmıştır. Bu kanunlara rağmen neşir vazifesini yerine getirmekten kaçınımayan vatansever Türk Basını, hakkı ve hakikati neşretmekte devam etmiştir. Bu hareketleri yüzünden bir kısım Gazeteciler çeşitli baskılara maruz bırakıldığı gibi bir çok kıymetli basın mensubu hapishanelere atılmış ve bazı gazetelerin neşriyatını durdurmak maksadiyle zaman zaman kâğıt tahsisleri kesilmiştir.

Düşük iktidarın fikir hayatı üzerine yaptığı baskılar arasında Üniversite muhtariyetini kaldırmak hususundaki gayretleri de kayda değer mahiyettedir. Daima hakikatları ifade eden ilimden ve ilim adamlarından çekinir hale gelen düşük iktidar, öğrencilerine, doğruyu söylemekten vazgeçmemelerini telkin eden Profesörleri de vazifelerinden uzaklaştırmıştır.

5 - Tek parti diktatoryası kurulması ve Büyük Millet Meclisinin meşruluğunu kaybetmesi:

Bu tarzdaki fena idare ve suiistimaller milletin ruhunda derece derece memnuniyetsizlik, infial, nefret ve husumet hisleri yaratırken bütün dünyada, milletimizin haysiyet ve itibarını da son derece zedelemiştir.

1 10 21

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü

- 5 -

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü

Diğer taraftan geçen on sene zarfında Büyük Millet Meclisinde murakabe vazifesini ifa etmek isteyen muhalefet Milletvekilleri teşrii vazifelerini ifa edemez hale getirilmişlerdi.

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü

Ebütn bu fenalıkları yüzünden âmme vicdanı eski iktidarı mahkûm etmiş ve derhal yeni bir seçimin yapılmasını zaruri kılmıştır. Bu zarureti ve dolayısıyla Milletin emniyet ve itimadını kaybettiğini günden güne artan tezahürleriyle farkedilen iktidar, behe-mahal iktidarda kalmak hırsıyla müstakbel seçimlerde rakipsiz kalmak istemiş ve bu maksatla da evvelâ basını tamamen susturmak ve ana muhalefet partisini ortadan kaldırmak çarelerini düşünmüştür. Bu çok tehlikeli tasavvur üzerinde kafasını çalıştıran iktidar, hiç bir devirde ve hiç ^{demokratik} bir memlekette eşine rastlanmamış bir baskı rejimi kurmak üzere (bir kısım basının ve muhalefet partilerinin faaliyetlerini tahkik komisyonu)nu icat etmiş ve bunun için bir Kanun çıkarmıştır. Bu tarzda bir komisyonun teşkili Meclis iç tüzüğüne aykırı bulunduğu gibi buna dair olan kanun da Anayasaya muhalifti.

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü

Demokrasi esaslarının ve Anayasanın bu derece vahim surette ihlâli karşısında İstanbul'da ve Ankara'da Üniversite gençleri sessiz nümayişler yapmışlardır. Düşük iktidar, kendi menfaat ve ihtirasına bağlanmayı kabul ederek meslek ve vazife şuurunu ve bunun kutsiyetini kaybeden bir takım İdare Âmirleriyle polislerini veya polis kıyafetine sokulmuş meçhul kimseleri Üniversitelere saldırmıştır. Hiç bir Hukuk Devletinin kabul etmeyeceği yerlerde silâh kullanılarak mâsum Üniversite gençlerinin ölümüne, ağır yaralanmasına ve bir kısmının sakat kalmasına sebep olmuştur. Talebesini korumak ve vazifesini görmek isteyen Üniversite Hocalarını, Dekanlarını ve Rektörünü döğürmüş, yerlerde sürükletmiş, yaralatmış ve

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü

030 84 1 10 2

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü

- 8 -

ç) Köylü Vatandaşlarımıza (malınız para etmeyecek, alıcı bulamayacaksınız) tarzında yapılmakta olan propağandalar da kasıtlıdır. Hükümetin almakta olduğu esaslı tedbirler sayesinde iç ve dış ticaret hayatımız daha hareketli ve istikrarlı bir safhaya girecektir. Yeni idare bir taraftan yaparken diğer taraftan başka bir şeyi bozmamanın da tedbirlerini beraber almaktadır. Esasen her tedbir ve teşebbüs ilim ve ihtisas adamlarına danışılarak alınmaktadır.

d) 27 Mayıs İnkilâbının ilk günlerinde halkımızın Bankalarındaki mevduatı geçici bir zaman için bloke edilmişti. Bu, düşük iktidar mensuplarının iktisap etmiş oldukları gayri meşru servetlerin kaçırılmasını önlemeye matuf geçici bir tedbirden ibaretti. Nettekim kısa bir müddet sonra bu tedbir kaldırılmış ve bu mevduat tamamen serbest bırakılmış bulunmaktadır.

e) Kasıtlı propağandalardan birisi de; işçilere yapılan sosyal yardımın kaldırılacağı yevmiyelerin azaltılacağı ve işçiler arasında tensikat yapılacağı söylentileridir. Bunun da hakikatle hiçbir ilgisi yoktur. İşçilerimiz, hükümetin en yakın alâka duyduğu Vatandaşlardır.

f) Halen mevcut olan gecekonduların tapularının iptal edilerek evlerin yaktırılacağı hakkındaki şayieler de asılsızdır. Mevzuat hükümleri dairesinde verilmiş olan tapular alâkalı Vatandaşa mülkiyet hakkı tanıyan birer senettir. Bunların hiç bir şekilde iptali mevzuubahis olamaz.

g) Yurdumuza kabul edilmiş olan göçmenlerin geldikleri yerlere inde edilecekleri rivayeti de doğru olamaz. Başımıza basmış olduğumuz bu arkadaşlarımız bizim öz kardeşlerimiz ve vatandaşlarımızdır. Kendilerinin hal ve istikballeri teminat altındadır.

030	01					10	2
-----	----	--	--	--	--	----	---

8

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü

- 9 -

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü

h) (Din elden gidiyor) tarzında Vatandaşların dini hisleri üzerinde yapılan şaşırtıcı ve maksatlı propağandalar hiç bir esasa dayanmamaktadır. Bu propağandalar sadece, düşük iktidarın kendilerine sağladığı gayri meşru menfaatlara bağlı uşak ruhlu insanların son ümit kaynağıdır. O iktidar ki senelerce bu millete karşı işlediği sayısız günahlarını gizliyebilmek için sözde müslüman görünerek/din hâmililiği yaptığı hissini vererek halkı aldatmağa çalışmış-^{ve}ti. Bir taraftan mübarek Ramazan ayında mevlût okutup iftar verirken öte tarafta içkili kadın alenleri yapmaktan çekinmemiş ve sonuna kadar Türk Milletini aldatacaklarını zannetmişlerdi.

Düşük iktidarın şıarı olan yalancılık; riyakârlık, Millet malını çalmak ve partizanlık yoluyla adaletsizlik ve zulüm yapmakla İslâm Dini hiç bir suretle bağdaşmaz. Müslümanlığın esaslarından olan doğruluk ve adalet yani hakka riayet ve herkese eşit muamele yapmak bugünkü hükümetimizin başta gelen prensipidir. Binaenaleyh bundan sonra da herkes serbestçe "Kuran"ı okuyacak, Camiye gidecek ve ibadetini yapacaktır. Yalnız, din hiç bir suretle menfaate ve politikaya âlet edilmeyecektir. Camilerin bakımları, imârları ve idareleri ^{başından sonra daha önceki gibi olacak. Karar Yürürlüğü} devam edecektir. Radyodaki (dini ve ahlâki misahabe) saatlerinde din mevzuunda ^{erki sunulan dedi. samimi ve dedi.} selâhiyetli zevat tarafından dinimizin esasatını izah eden konuşmalar yapılmakta ve okutulan mevlûtlar yayınlanmaktadır.

1) Köylü Vatandaşlarımızdan Milletvekili seçmek hakkının alınacağı ve seçimlere iştirak ettirilmeyecekleri şeklindeki söylentilerin gerçekte hiç bir ilgisi yoktur. Bilâkis İnkilâp hükümetinin vazifelendirdiği kıymetli İlim Heyeti tarafından hazırlanmakta olan yeni Anayasa ve Seçim Kanunu ^{projelerinde} Köylü ve şehirli tefriki yapılmaksızın bütün vatandaşlara Milletvekili seçmek hakkını eşitlikle tanınmıştır. Aynı zamanda düşük iktidar devrinde olduğu şekilde-

1930 31 10:2

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü

EK-4. Selahattin İnan'ın Yassıada'da 5.8.1961 tarihli, Kendi El Yazısıyla Yaptığı Savunması

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

BİLKİ'S
7.7.1961

Yüksek Adalet Divanı Başkanlığına

Pek Muhterem Başkan ve Üyeler,

İddianamenin beni alâkadar eden kısımlarına ağız
cevap edeceğim. (9292-7)

Büyük hey'et: Huzurunuzda lâayık bir maruzatta bulun-
mamayacağım. Çünkü bir köylüyüm. İfadem sade ve köylü
şivesiyle olacak. Bunun için müsamahanıza rica ederim.
Sayın Savcı heyetendi şeyh olduğumu luyurdular.
Bunu bir başka mahsusla söylediklerine ihtimal
vermiyorum. Çünkü arada bir sebep yok. Dastlarımolan
isittikleri süphesizdir. Binanaleyh hakikate olmayaca-
ğına umuyorum.

Büyük Reis: cemiyet hükümlerine tabidir. Ecdadımız
şeyhlik yaparken padisahlardan sarık-ları 50-60 metre
idi. İste şeyhlik o tarihlerden gelme bir ünvandır.
Gençliği mi Atatürk'ün emir ve hizmetlerinde geçirmiş
ve o emsalsiz "dahi" ye inanmış bir insanım

X 010 09 38 115 2

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

Şeyh olamam. Sayın savcı benden daha iyi bilimler-
deki şeyhler kültürlü, münevver olanları dersizlikle
itham ederler. Bir öğretimden, bir öğretimde hukuk-
tan mezundur ve hukuk doktorasınada işvicrede yap-
mıştır. Çocuklarını zekât toplamak için değil vatana
faydalı olabilmeleri için yetistirmiş buluyorum.
Bimanaleyh mücehhez ilmi irfanlarıyla, zekâlarıle
faydalı olacaklarınada eminim. Cenabı Hak sıvası ve
maksatlı iftiralarından korusun:

Büyük Reis: Şeyh veya "Dikta" ya meyyal olsaydım
Atatürk rejiminin bekçisi olduğumu ve onun yolundan
ayrılmadığımı iddia eden C.H.P 1950 senesinde beni
aday olarak göstermez ve Meclise alalmazdı. Şimdi bir
ricada bulunacağım: Tabirde, Askerlekte, 1.inci Cihan
harbinde milis olarak cephelerde olduğum yaralarından
yattığım hastanelerde, memuriyetlerde, Hıyan Hüdafası
hukuk Cemiyeti reisliğinde, büyük Atanın emir ve
işaretleriyle yaptığım vazifelerde, Atatürk, in nefatından
somra menfada, mebuslukta, Yansıadada geçen zamanla

010	09			38	115	2
-----	----	--	--	----	-----	---

2

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü

-3-

iyasından indirilsin. Kalacak günlerde şeyhliği yaptığımı kabul edeceğim.

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

Muhbirler Heyet: Eski meclis ve hükümet reislerine Dahiliye vekiline yazdığım yazılarım vardır. Dahiliye vekili yolu orna diferi hazır. İştirham ediyorum sorunuz ki şimdiye kadar kapalı kalan bir hakikat tomanıyla tavazuh etsin. Yazılarımın hatırlamada kalanlarını okuyorum. Memlekette Tiiremiş olan bir çok şeyler türlü sahtehâr lehlara, hatta müritlerinin oylarını partilere satmak gibi rezalelere başlamış bulunmaktadır. Bunların siyasete parti işlerine karışmaları doğru olmayacak. Bu milletin başına ne gelmişse ruhlarını sahal ve sarık altında saklayan insanlardan geldiğine tarih şahittir. İki üç yazıda lirilerlerine düşman bulunan asiret ve kabilelerin silâhtan tecridi hakkında. Silahlar için Baş Vekâlete yazdığım ~~her~~ kopyası tabii Bitliste mevcuttur. Eski Başvekilin evakı (memleketin selâmeti teminat altına alınmıştır. Müsterih

010	09			38	115	2
-----	----	--	--	----	-----	---

3

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü

-4-

ölen). Meclis Reisinin cevabı: (Güzel yazınızı okudum. Bende aynı fikirdeyim mesgul olacağız). Dahiliye Vekili (Silahların tesbiti ve şeyhler hakkında takibat yapılması için fizli emirler verilmiştir.)

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

Büyük ve İbuhterem Heyet: Baş savcı beyefendi şeyhliği bana, Kerameti kendilerine veriyor! Avrupada bulundüğüm için selâhiyet kanununa rey vermediğimi iddia ediyorlar. Keramet deşilde nedir? İnsanların emel ve faydelerini gösterir lüü makine, lüü cihaz icat edilmiş mi? Bu lüüye kerametin Adalet Terazisinde tartılacağına eminim. Acaba İşinsanlık Tahiri, tahlihat komisyonu teşkili ile selâhiyet kanununun aleyhinde bulundüğümüze bariz lüü delil deşil midir? Grup toplansaydı hatipler derhal söz alacak ve hükümeti istifaya davet edeceklerdi, iste lüü kararlaştırıldıktan sonra önerge verildi. Önergenin lüü maksatla verilmediğini sayın savcı ne ile ve nasıl isbat ediyorlar. Hükümetin komisyon teşkili ve selâhiyet kanunu hakkındaki fikir ve kararım

010	09			35	115	2
-----	----	--	--	----	-----	---

4

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü

Tasvip etseydik ömergeye hüçüm kalır mıydı? Muhiterem sava-
menfaat için dilata, yı destellediğimi luyuruyor. Menfaat
için asla çalışmadığım sabit olmuştur. Esasen höyümde-
ki maddi varlığım ailemizden başka bir çok yolculu-
himyelerin imdadına yetişmekte idi. Muhitim beni var-
lıklı, kesesi ne ambarları açık olaralı tanır. Binanaleyh
mebusluğuma yetirdiği tahsisata muhtac değildim. Şeref
ve haysiyetini her şeyin üstünde tutmuş bir insanım.

Muhiterem Hezet: Bazı hizmetler maalesef sahipleri
ile beraber yaşlanırlar. Sizi lütfen muhaddesatınla
temin ederimki bir an evvel arz ettiğim zamanlarda
yani lütfen eihan harbinin lütfetinden istiklâl mü-
cadelesinin somuna hadde orduya, vatana yaptığım
yardımlar meclisten aldığım on senelik tahsisatın üs-
tündedir. Böyle bir insan gayri mesru menfaat temin
etmez.

Büyük Reis. Kusursuz olduğumu iddia edecek
değilim. ne hemen itiraf edeyimki luyastan sonra

010	09			38	1152
-----	----	--	--	----	------

5

siyasete ve nihassa kalabalıklı meclislere karışmak
la büyük bir hata yapmış ve bunu kabul etmiş
benuyorum. Buna hic itirazım yok. Ancak bu kadar
hizmetinde bulunduğum vatanı hain olmak, yasam
yetmiş hese yaklaştıktan sonra menfaat için diktatör des-
tekleme, diktatör ruhlu olmak acaba nasıl mümkün
olur. Yüklü tahditlerinize terkedirim.

Büyük Hakimler. Gayet samimi olarak arz ede-
rüm ki hakikatler lütfen cıplaklıkları ile meydana
oldukları halde iddia mahkumunun talep duyduğumu
Ölüm cezasından kat'iyyen teessür duyuyorum. Çünkü
altı seneden beri müptelâ olduğum hastalığımın 146.m
maddeden başka ilâce bulunmadığını bilmeyle
kadar cahil değilim. Çünkü beni çekemeyenlerin, bir
kaç tarlama göz dikenlerin yalan ve hezeyanlarından
kurtulmanında euresi yine ancak 146 nci madde
olduğunu bilirim. Bunun için en ufak bir teessür
hissetmiyorum. **Sadece** haini vatan damgasının

010	09			38	115	2
-----	----	--	--	----	-----	---

6

- Kurulmasından müteessirim. Vatanına hizmet etmiş, Vatanını sevmiş bir insanı vatan haini diyerek tarihe tescil edilmesini istemem. Sayın savcı beyefendi insaf buyursunkas. Pek çok hizmetlerden başka dâvâli itti-kâfiye mümesilllerinin memleketi parçalamak gayesiyle İstanbul'da toplandıktan bir sırada büyük Habashâr en işaretleriyle (Sarkta kürt namında bir kavim ve Türkiyeden ayrılacak bir fert lüküm madde) mealinde protesto telgrafları yazdım, Seydi Sait isyanında hükümet kuvvetleri ile beraber büyük hizmetlerde lükümüm, bir insanım. Nasıl Vatan haini olurum? /

Büyük vicdanlarınıza Vatanın selâmeti meyi emrediyorsa onu yapacağınıza eminim. Bu herre divanın vicdanından zerre hadar süphem yoktur.

Hepinizi hürmetle selâmlarım. 5-8-1961

Selâhaddin İnan
Eski Bitlis Mebusu.

K.K - X
7.7 - 96' / MY

**EK-5. Kâmrân İnan'ın Milletler Arası Atom Enerjisi Ajansı Governörler Meclisi'ne
Yardımcı Governör Olarak Atandığına Dair 11.12.1957 Tarihli Bakanlar
Kurulu Kararnamesi**

T. C.
BAŞVEKÂLET
KANUNLAR VE KARARLAR
Tetkik Dairesi
Karar Sayısı
4

KARARNAME

9751

Milletlerarası Atom Enerjisi Ajansı Governörler Meclisi nezdinde Memleketimizin Governör olarak Viyana Büyükelçimiz Samim Yemişçi başı ve yardımcı governör olarak da Hariciye Vekâleti Memurlarından Elçilik II nci Kâtibi Kâmrân İnan tarafından temsili ve bu maksatla 16/12/1957 tarihinde ve müteakiben yapılacak toplantılar için Kâmrân İnan'ın Viyana'ya izamı; Hariciye Vekâletinin 6/12/1957 tarihli ve 7742 sayılı yazısı üzerine, İcra Vekilleri Heyetince 11 / 12 / 1957 tarihinde kararlaştırılmıştır.

REİSİCUMHUR

[Signature]

Ekl

030 18 01 147 61 8

Dosya No :
105-165
1395

Başvekil Devlet Vekili ve Başvekil Yardımcısı Devlet Vekili Devlet Vekili Adlye Vekili
 Millî Müdafaa Vekili Dahiliye Vekili Hariciye Vekili Maliye Vekili Maarif Vekili
 Nafîa Vekili Ticaret Vekili Şih. ve İç. Mua. Vekili Güm. ve İnh. Vekili Ziraat Vekili
 Münakalât Vekili Çalışma Vekili Sanayi Vekili Bas-Yay. ve Turz. Vekili İmar Vekili

EK-6. Milletler Arası Atom Enerjisi Ajansı Governörler Meclisi toplantılarına Kâmran İnan'ın katılacağına dair 6.4.1959 tarihli Bakanlar Kurulu kararnamesi.

T. C.
BASVEKALET
KANUNLAR VE KARARLAR
Tetkik Dairesi

Karar Sayısı

4

11444

KARARNAME

Eki

Milletlerarası Atom Enerjisi Ajansı Governörler Meclisinin 7/4/1959 tarihinden itibaren Viyana'da başlayacak olan toplantılarına Kuzey Atlantik Paktı Andlaşması nezdindeki Dsımı Delegeliğimiz memurlarından İkinci Kâtip Kâmran İnan'ın iştirak etmesi; Hariciye Vekâletinin 4/4/1959 tarihli ve As-V(9-6) 2437 sayılı yazısı üzerine, İcra Vekilleri Heyetince 6 / 4 / 1959 tarihinde kararlaştırılmıştır.

REİS İCUMHUR

C. Bayaz

630 18 01 152 15 9

Başvekil	Devlet Vekili	Devlet Vekili ve	Devlet Vekili ve	Devlet Vekili ve
<i>C. Bayaz</i>	—	Bas-Yay-ve Turz. V.V.	Münakalat V.V.	Çalışma V.V.
Adliye Vekili	Millî Müdafaa Vekili	Dahiliye Vekili	Hariciye Vekili	Maliye Vekili
<i>S. B. İnan</i>	—	—	—	Millî M. V. V.
Maarif Vekili	Nafıa Vekili ve	Ticaret Vekili ve	Sih. ve İc. Mu. Vekili	Güm. ve İn. Vekili
<i>S. B. İnan</i>	Dahiliye V.V.	Hariciye V.V.	—	—
Ziraat Vekili ve	Münakalat Vekili	Çalışma Vekili	Sanayi Vekili	Bas-Yay-ve Turz. Vekili
İmar ve İsk. V.V.	—	—	—	—

Dosya No:

105-165

472

İmar ve İskân Vekili

Koordinasyon Vekili ve

Sanayi V.V.

S. B. İnan

EK-8. Kâmrân İnan'ın Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı olarak Irak'a resmi ziyaretini gösteren 25.8.1977 tarihli Bakanlar Kurulu kararı.

T.C.
BAŞBAKANLIK
KANUNLAR VE KARARLAR TETKİK DAİRESİ BAŞKANLIĞI

KARARNAME

Sayı: 7/ 14174

Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı Kâmrân İnan'ın Başkanlığında ilâhik listede adları ve görevleri yazılı kişilerden kurulu bir Heyetin 26-29 Ağustos 1977 tarihleri arasında Irak'ı resmen ziyaret etmesi ve bu ziyaret sırasında görüşmelerde bulunmak, gerekirse anlaşma ve protokollar imsalamak üzere Heyet Başkanının yetkili kılınması; Dışişleri Bakanlığının 25/8/1977 tarihli ve İSOD/İSOAİB-933 sayılı yazısı üzerine, 31/5/1963 tarihli ve 244 sayılı Kanunun birinci maddesine göre, Bakanlar Kurulunca 25/8/1977 tarihinde kararlaştırılmıştır.

CUMHURBAŞKANI
Nâzım Sükrü

Başbakan	Devlet Bakanı ve Başbakan Yrd.	Devlet Bakanı ve Başbakan Yrd.	Devlet Bakanı	Devlet Bakanı
<i>S. Kemal</i>	<i>Ş. C. C. C.</i>	<i>Ş. C. C. C.</i>	<i>Ş. C. C. C.</i>	<i>Ş. C. C. C.</i>
Devlet Bakanı	Devlet Bakanı	Adliye Bakanı	Millî S. Bakanı	İçişleri Bakanı
<i>Ş. C. C. C.</i>	<i>Ş. C. C. C.</i>	<i>Ş. C. C. C.</i>	<i>Ş. C. C. C.</i>	<i>Ş. C. C. C.</i>
Dışişleri Bakanı	Maliye Bakanı v.	Millî Eğitim Bakanı	Bayındırlık Bakanı	Ticaret Bakanı
<i>Ş. C. C. C.</i>	<i>Ş. C. C. C.</i>	<i>Ş. C. C. C.</i>	<i>Ş. C. C. C.</i>	<i>Ş. C. C. C.</i>
Sağ. ve Sos. Y. Bakanı	Güm. ve T. Bakanı	Grda-T. ve H. Bakanı	Ulaştırma Bakanı	Çalışma Bakanı
<i>Ş. C. C. C.</i>	<i>Ş. C. C. C.</i>	<i>Ş. C. C. C.</i>	<i>Ş. C. C. C.</i>	<i>Ş. C. C. C.</i>
Sanayi ve T. Bakanı	En. ve T. Kay. Bakanı	Turizm ve T. Bakanı	İmar ve İ. Bakanı	Köy İşleri ve Koop. Bakanı
<i>Ş. C. C. C.</i>	<i>Ş. C. C. C.</i>	<i>Ş. C. C. C.</i>	<i>Ş. C. C. C.</i>	<i>Ş. C. C. C.</i>
Orman Bakanı	Genç. ve Spor Bakanı	Kültür Bakanı	Sosyal Güvenlik Bakanı	
<i>Ş. C. C. C.</i>	<i>Ş. C. C. C.</i>	<i>Ş. C. C. C.</i>	<i>Ş. C. C. C.</i>	

1080
114-104
Dosya No:
EE/ÜB
1982

BCA, Fon Kodu: 30.18.1, yer Nu: 367.59.14, Tarih: 25.8.1977.

EK-9. Kâmrân İnan'ın enerji sorunlarını görüşmek üzere Federal Almanya, Belçika ve Lüksemburg'a gönderilmesine ilişkin 27.2.1978 tarihli Bakanlar Kurulu kararname.

T. C.
BAŞBAKANLIK
KANUNLAR VE KARARLAR TETKİK DAİRESİ BAŞKANLIĞI

KARARNAME

Sayı: 714966

Hükümetimizle Federal Almanya, Belçika ve Lüksemburg Hükümetleri arasında ikili ekonomik ilişkilerimizi ve enerji sorunlarını görüşmek üzere, Enerji ve Tabii Kaynaklar eski Bakanı Kâmrân İnan'ın Başkanlığında ilâk listede adları ve görevleri yazılı kişilerden kurulu bir Heyetin 10-20 Ekim 1977 tarihleri arasında, Hükümetimizi temsilen, adı geçen ülkelere gönderilmesinin kabulü; Dışişleri Bakanlığının 4/10/1977, 14/2/1978 tarihli ve UESG(UEAD) 760.550/77-1253, 78-195 sayılı yazıları üzerine, 31/5/1963 tarihli ve 244 sayılı Kanunun birinci maddesine göre, Bakanlar Kurulunca 27 /2 /1978 tarihinde kararlaştırılmıştır.

CUMHURBAŞKANI
Nâzım Sükrü

Başbakan	Devlet Bakanı ve Başbakan Yard.	Devlet Bakanı ve Başbakan Yard.	Devlet Bakanı ve Başbakan Yard.	Devlet Bakanı
<i>[Signature]</i>	<i>[Signature]</i>	<i>[Signature]</i>	<i>[Signature]</i>	<i>[Signature]</i>
Devlet Bakanı	Devlet Bakanı	Devlet Bakanı	Devlet Bakanı	Devlet Bakanı
<i>[Signature]</i>	<i>[Signature]</i>	<i>[Signature]</i>	<i>[Signature]</i>	<i>[Signature]</i>
Devlet Bakanı	Adalet Bakanı	Millî Sav. Bakanı	İçişleri Bakanı	Dışişleri Bakanı
<i>[Signature]</i>	<i>[Signature]</i>	<i>[Signature]</i>	<i>[Signature]</i>	<i>[Signature]</i>
Maliye Bakanı	Millî Eğitim Bakanı	Bayındırlık Bakanı	Ticaret Bakanı	Sağ ve Sos. Y. Bakanı
<i>[Signature]</i>	<i>[Signature]</i>	<i>[Signature]</i>	<i>[Signature]</i>	<i>[Signature]</i>
Güm. ve Tek. Bakanı	Ulaştırma Bakanı	Gıda T. ve H. Bakanı	Çalışma Bakanı	Sanayi ve T. Bakanı
<i>[Signature]</i>	<i>[Signature]</i>	<i>[Signature]</i>	<i>[Signature]</i>	<i>[Signature]</i>
İşletmeler Bakanı	Enerji ve T. K. Bakanı	Turizm ve Tan. Bakanı	İmar ve İskân Bakanı	Köylüleri ve Koop. B.
<i>[Signature]</i>	<i>[Signature]</i>	<i>[Signature]</i>	<i>[Signature]</i>	<i>[Signature]</i>
Orman Bakanı	Genç. ve Spor Bakanı	Sosyal G. v. Bakanı	Kültür Bakanı	Yerel Yönetim Bakanı
<i>[Signature]</i>	<i>[Signature]</i>	<i>[Signature]</i>	<i>[Signature]</i>	<i>[Signature]</i>

Dosya No: 114-128
526

030 79 01 B70 99 6

BCA, Fon Kodu: 30.18.1, Yer Nu: 370.99.6, Tarih: 27.2.1978.

**EK-10. Kâmrân İnan'ın 1. Derece Bakanlık Müşaviri Kadrosuna Atandığına Dair
5.6.1979 tarihli Bakanlar Kurulu kararnamesi**

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü

**T. C.
BAŞBAKANLIK
Özlük ve Yazı İşleri Genel Müdürlüğü**

Sayı : 333 - 01639

15 Haziran 1979

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü

..... / ..... / 19..... GÜN VE ..... SAYILI
RESMİ GAZETEDE YAYIMLANDI

DIŞİŞLERİ BAKANLIĞINA

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü

ILGİ : 4.6.1979..... gün ve 5259-893..... sayılı yazınız.
Sayın Cumhurbaşkanı tarafından onanmış bulunan 5.6.1979.....
gün ve 22471..... sayılı karar örneği bağlı olarak sunulmuştur.
Bilgilerinize sunarım.

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü

Y. Kenan AYBEK
Başbakan Adına
Müsteşar Yardımcısı

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü

Eki : 1

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü

15.6

15.6

030	11	1		503	41	6
-----	----	---	--	-----	----	---

**T. C.
DIŞIŞLERİ BAKANLIĞI**

Personel ..... Gn. Md. ..... Ankara
 Sayı : Sicil:100004/ 5259-893 / /197
 Konu : Atamalar hk. ..... 14 Haziran 1979

B A Ő B A K A N L I Đ A

Bakanlığım eski Meslek Memurlarından Kámran İNAN'ın
 açık bulunan 1 nci derece Bakanlık Müşaviri kadrosuna atanmasına
 ilişkin Karar Tasarısı üç nüsha olarak ekte sunulmuştur.
 Gereğini izinlerine sunarım.

 DIŞIŞLERİ BAKANI

Ek: 3 nüsha Karar Tasarısı

030	11	1	503	41	6
-----	----	---	-----	----	---

K A R A R / 22471

1. Açık bulunan 1 nci derece Bakanlık Müşaviri kadrosuna Dışişleri Bakanlığı eski Meslek Memurlarından Kâmrân İNAN, 657 sayılı Yasanın değişik 59, 60 ve 92 nci Maddeleri uyarınca atanmıştır.

2. Bu Kararı Dışişleri Bakanı yürütür.

EKİ :

15 Haziran 1979

Tarık Ş. Kunt
CUMHURBAŞKANI

Başbakan
Başbakan

Dışişleri Bakanı
Dışişleri Bakanı

W

030	11	1	503	416
-----	----	---	-----	-----

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü

1

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü

1 ve 2 nci derece kadrolu görevlere yapılacak atamalara ilişkin gerekçe formu (*)

1. Adı Soyadı ve Yaşı : **Kâmrân İNAN 50**

2. Bitirdiği Yüksek okul veya fakülte ve yılı: **Ankara Hukuk Fakültesi 1951**
Bildiği yabancı dil **İngilizce, Fransızca, İtalyanca**

3. Lisans üstü eğitim olup olmadığı : **VAR**
Varsa niteliği **Cenevre Üniversitesi Siyasi Bilimler Fakültesi Hukuk Doktorası**

4. Yaptığı etüd ve araştırmalar :
Varsa yayınlanmış eserleri :

5. Daha önce bulunduğu görevler, yaptığı işler (En sondan başlayarak) :

a) **Bitlis Senetörü** ..... / ..... / ..... den ..... / ..... / ..... e
b) **Bakanlık Müşaviri** 4 / 7 / 1973 den 14 / 10 / 1973 e
c) **Roma BK. Başkâtip, NATO'da 26 / 2 / 1962** den 4 / 7 / 1973 e
İsmini memur
d) **Konsolosluk ve İktisat D. 27 / 6 / 1960** den 25 / 2 / 1962 e
Başkâtip
e) **NATO D.T. II. Kât. Başkâtip 31 / 5 / 1957** den 22 / 6 / 1960 e
Dışişleri BK. Aday Memur 30 9 1955 31 5 1957

6. Yönetmesi önerilen teşkilâtın gerektirdiği teknik bilgisinin kaynağı :
Siyasal Bilimler Öğrenimi, Dışişleri Bakanlığında Meslek Memurluğu, Uluslararası örgütlerdeki memurluğu, katıldığı uluslararası konferans ve toplantılar.

7. Modern Sevk ve İdare (Yönetim) konusundaki bilgi ve tecrübesi ile bunların kaynağı : **Siyasal Bilimler konusundaki öğrenimi ve Devlet Memurluğu**

8. Daha önce yönetici olarak çalışıp çalışmadığı : **Çalışmıştır.**
Çalışmışsa, önceki teşkilât veya teşkilâtların, yönetmesi önerilen teşkilâtle eşitlik ya da benzerliği :

(*) Bilgi için ayrılan yerlerin yetmemesi halinde numara konularak yaprak eklenebilir.

030	11	1		503	41	6
-----	----	---	--	-----	----	---

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü

2

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü

9. Yönetici olarak atanması düşünülen teşkilâtın üst kademesince tanınıp tanınmadığı : **Dışişleri Bakanlığı Meslek Memurluğu, katıldığı Uluslararası Konferans ve Toplantılar ve Uluslararası memur olarak geçen hizmetleri dolayısıyla tanınmaktadır.**

10. Önceki çalışmalarında; planlama, organizasyon, kumanda, koordinasyon ve kontrol fonksiyonlarından hangisinde; nerede başarı gösterdiği : **Dışişleri Merkez ve Dış Örgütünde, NATO Sekreteryasındaki çalışmalarında ve katıldığı uluslararası konferans ve toplantıların tümünde başarı göstermiştir.**

11. Atanması teklif edilen kimsenin bu görevde başarılı olacağını düşündüren nedenler : **Siyasal Bilimler Alanındaki bilgisi, Dışişleri Meslek Memurluğu, NATO Sekreteryasında Uluslararası Memurluğu, katıldığı uluslararası konferans ve toplantılarda edindiği bilgi ve tecrübe birikimi ve yabancı dil bilgisi.**

12. Atanmayı teklif eden Bakanın imzası :

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü

030	11	1		503	41	6
-----	----	---	--	-----	----	---

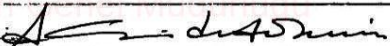
Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü

2

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü

9. Yönetici olarak atanması düşünülen teşkilâtın üst kademesince tanınıp tanınmadığı :
Katıldığı Uluslararası Konferans ve toplantılar nedeniyle ve milletlerarası memurluğu dolayısıyla tanınmaktadır.
10. Önceki çalışmalarında; planlama, organizasyon, kumanda, koordinasyon ve kontrol fonksiyonlarından hangisinde; nerede başarı gösterdiği :
Dişışleri Merkez ve Diş Örgütünde ve NATO Sekreteryasındaki çalışmalarının tümünde başarı göstermiştir.
11. Atanması teklif edilen kimseninbu görevde başarılı olacağını düşündüren nedenler :
Siyasal Bilimler alanındaki öğrenimi, Dişışleri Bakanlığı Meslek Memurluğundaki başarılı yılları ve NATO Sekreteryasında Milletlerarası Memur olarak edindiği bilgi ve tecrübe birikimi.
12. Atanmayı teklif eden Bakanın imzası :

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü

Ayrıldığı tarihteki kadro derecesi, bunu alış tarihi : 2 nci derece , 4.7.1973

Kazanılmış hak ve aylık derecesi ve bunu alış tarihi : 2/3 1.6.1973

657 sayılı Kanununun 1897 sayılı Kanunla değişiklik
68 nci maddesinde deñinilen hizmet süreleri :

Gün	Ay	Yıl
16	-	18

G E R E K Ç E

Kâbran İNAN'ın Dişışleri Bakanlığı Meslek Memurluğunda ve NATO Sekreteryasında Uluslararası Memur olarak geçen başarılı hizmet yılları, diplomasi alanındaki ve katıldığı uluslararası konferans ve toplantılarda edindiği bilgi ve tecrübe birikimi ve yabancı dil bilgisi gözönünde tutularak Bakanlığında bir göreve yeniden atanmasının yararlı olacağına inanılmaktadır.

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü

030	11	1		503	41	6
-----	----	---	--	-----	----	---

EK-11. Kâmrân İnan'ın Birleşmiş Milletler Cenevre Ofisi Nezdinde Türkiye Daimi Temsilciliğine Büyükelçi unvanıyla atandığına dair 5.6.1979 tarihli Bakanlar Kurulu kararı.

T. C.
BAŞBAKANLIK
KANUNLAR ve KARARLAR TETKİK
DAİRESİ BAŞKANLIĞI

BAKANLAR KURULU KARARI

Sayı: 7/17549

Birleşmiş Milletler Cenevre Ofisi Nezdinde Türkiye Daimi Temsilcisi Büyükelçi Erdemant Yavuzalp'in merkeze, Dışişleri Bakanlığında Bakanlık Müşaviri Kâmrân İnan'ın Birleşmiş Milletler Cenevre Ofisi Nezdinde Türkiye Daimi Temsilciliğine Büyükelçi unvanı ile atanmaları; adığeçen Bakanlığın 4/6/1979 günlü ve Sicil: 100004/5258-894 sayılı yazışı üzerine, Bakanlar Kurulunca 5 / 6 / 1979 gününde kararlaştırılmıştır.

Cumhurbaşkanı
F. S. KÖRUTÜRK

Başbakan B. ECEVİT				
Devlet Bak. - Başbakan Yard. O. YILDIZ	Devlet Bak. - Başbakan Yard. F. SÖKAN	Devlet Bak. - Başbakan Yard. H. ÇETİN	Devlet Bakanı H. KÖRUTÜRK	Devlet Bakanı L. DOĞAN
Devlet Bakanı S. YILDIZ	Devlet Bakanı R. SEPTİOĞLU	Devlet Bakanı M. KILIÇ	Devlet Bakanı A. SESEK	Adalet Bakanı M. ÇİÇEK
Milli Savunma Bakanı N. AKMANDOR	İçişleri Bakanı H. F. GÖNEŞ	Dışişleri Bakanı G. OKÇUN	Maliye Bakanı Z. MÖZZİNOĞLU	Millî Eğitim Bakanı N. UĞUR
Bayındırlık Bakanı S. ELÇİ	Ticaret Bakanı T. HOPRULÜLER	Sağ. ve Sos. Yar. Bakanı M. TAN	Göm. ve Tekel Bakanı T. MATARACI	Ulaştırma Bakanı D. ÖZGÜR
Ğıda - Tarım ve Hay. Bakanı M. YÖCİLER	Çalışma Bakanı A. B. ERGÖZ	Sanayi ve Teknoloji Bakanı O. ALP	İşletmeler Bakanı K. BULUTÖĞLU	Enerji ve Tehit Kay. Bakanı M. İYKAL
Turizm ve Tanıtma Bakanı A. ÇOKKUN	İmar ve İkân Bakanı A. KARAASLAN	Köy İşleri ve Koop. Bakanı A. TOPUZ	Orman Bakanı V. İLHAN	Gençlik ve Spor Bakanı Y. ÇAKMUR
	Sosyal Güvenlik Bakanı H. İSODZAR	Kültür Bakanı A. T. KIBLAZI	Yerel Yönetim Bakanı M. ÖZDEMİR	

Dosya No :
121-37
841

630 1 U 01 02 379 2289

EK-12. Kâmrân İnan'ın yeniden siyasete girmek için Cenevre'deki görevini bırakarak Merkeze nakledilmesi ve açık bulunan 1. Derece kadrolu ve +500 ek göstergeli Yüksek Müşavirliğe atandığına dair 22.7.1983 tarihli Kararname.

Sayı : 19-333/ 02106

Konu : Atama

22 Temmuz 1983

DİŞİŞLERİ BAKANLIĞINA

İLGİ : 22.7.1983..... gün ve .....7155..... Sayılı yazınız.

Sayın Cumhurbaşkanı tarafından tasdik edilmiş bulunan ..22.7.1983..... gün ve ...83-29169 sayılı karar sureti ekte sunulmuştur.

Bilgilerinize arz ve rica ederim.

BAŞBAKAN ADINA

Şef : R. BOSTANCI Rb, 22.7.
Gn.Md.V. : İ. AKINALTUĞ ab, 22.7.

Erdoğan YAZICI
Müsteşar Vekili

EKLER :

EK-1 (1 Ad. Karar Sureti)

030	11	1		581	34	11
-----	----	---	--	-----	----	----

T. C.
DIŞIŞLERİ BAKANLIĞI
PERSONEL DAİRESİ BAŞKANLIĞI

Sayı : Sicil:100004/7155

Ankara

Konu : Atama

22 / 7 / 1983

BAŞBAKANLIĞA

22 Temmuz 1983 tarih ve 83/6843 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile Merkeze nakledilen Birleşmiş Milletler Cenevre Ofisi Nezdindeki Daimi Temsilci B y kел ci Kâmran İNAN'ın açık bulunan 1 inci derece kadrolu ve + 500 ek göstergeli Yüksek Müşavirliğe atanmasını teminen hazırlanan Karar suretleri ile Biyografi ve Gerekçe Formları iliŐikte sunulmuştur.

Gereğini arz ve teklif ederim.

İter TÜRKMEN
DIŞIŞLERİ BAKANİ

EKLER:

Ek- 1 : Karar sureti

Ek- 2 : Biyografi ve Gerekçe Formları

B. Genelgede g y mlerine jeri.

K/83-29169

030	11	1	581	34	11
-----	----	---	-----	----	----

T. C.	
DIŞIŞLERİ BAKANLIĞI	
Per	19-333
Dot	02106
Ek	22/7/1983

KARAR/ 83/29169

1. 22.7.1983 tarih ve 83/6843 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile Merkeze nakledilen Birleşmiş Milletler Cenevre Ofisi Nezdindeki Daimi Temsilci Büyükelçi Kâmrân İNAN'ın açık bulunan 1 inci derece kadrolu ve + 500 ek göstergeli Yüksek Müşavirliğe atanması uygun görülmüştür.
2. Bu Kararı Dışişleri Bakanı yürütür.

22 Temmuz 1983

KENAN EVREN
CUMHURBAŞKANI

EKİ :

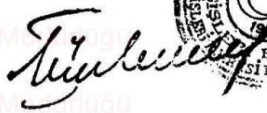

BÜLEND ULUSU
BAŞBAKAN

İLTİS TÜRKMEN
DIŞİŞLERİ BAKANİ

030	11	1	581	34	10
-----	----	---	-----	----	----

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü

BİYOGRAFİ VE GEREKÇE FORMU

BAKANLIĞI		DİŞİŞLERİ BAKANLIĞI							
Adı ve Soyadı		Kâmrân İNAN							
Babasının Adı		Selahattin							
Annesinin Adı		Melbure							
Doğum Yeri ve Yılı		Gayda 1929							
Nüfusa Kayıtlı Olduğu İl-İlçe		Bitlis Hizan							
ÖĞRENİM GÖRDÜĞÜ OKULLAR, YER VE YILLARI	Orta	Bursa Ortaokulu 1941							
	Lise	Bursa Lisesi 1944							
	Yüksek	A.Ü. Hukuk Fakültesi ve Cenevre Siyasal Bilgiler Fakültesi							
	Lisans Üstü	Cenevre Üniversitesi Hukuk Doktorası							
Bildirdiği Yabancı Dil		İngilizce, Fransızca							
Devlet Lisans İmtihanından Aldığı Not %		-							
Askerlik Görev Yeri ve Terhis Tarihi		28. Tüm.Ord. Tamirhane Bl.							
Halen Bulunduğu Görev Ünvanı ve Bu Görevin Kadro Derecesi Bunu Alış Tarihi		Birleşmiş Milletler Cenevre Ofisi Nezinde Türkiye Daimi Temsilcisi Büyükelçi 1 - 18.7.1979							
Atanacağı Görevin Derecesi, Ünvanı ve Yeri		1 Yüksek Müşavir							
Kazanılmış Hak Aylık Derecesi ve Bunu Alış Tarihi		1/4 18.7.1979							
657 Sayılı Kanunun 2595 Sayılı Kanunla Değişik 68 inci Madesinde Değınilen Hizmet Süreleri (Sadece 160 sayılı Kanunun 4 üncü maddesindeki Kurumlarda)		<table border="1"> <thead> <tr> <th>Gün</th> <th>Ay</th> <th>Yıl</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td>1</td> <td>10</td> <td>27</td> </tr> </tbody> </table>		Gün	Ay	Yıl	1	10	27
Gün	Ay	Yıl							
1	10	27							
Hakkında İdari veya Cezai Kovuşturma Olup Olmadığı		-							
Bulunduğu Memuriyetler									
BM Cenevre Ofisi DT, Büyükelçi		19.7.1979 -							
Bakanlık Müşaviri		6.6.1979 - 19.7.1979							
Bitlis Senatörü		4.7.1973 - 6.6.1979							
NATO'da izinli Memur		1.10.1966 - 4.7.1973							
Roma Büyükelçiliği Başkâtibi		26.2.1962 - 1.10.1966							
İktisat ve Ticaret Dai. Başkâtibi		7.3.1961 - 26.2.1962							
Konsolosluk Dairesinde Başkâtip		27.6.1960 - 7.3.1961							
NATO Daimi Temsilciliğinde 2. Kâtip ve Başkâtip		27.6.1958 - 27.6.1960							
GEREKÇE :		(Mühür ve İmza)							
Merkezde Yüksek Müşavirliğe atanması öngörülmektedir.		 							

NOT :

- a) İhtiyacı karşılanmadığı hallerde bu forma bir sayfa daha ilâve edilebilir.
b) «Bulunduğu memuriyetler» bölümünde resmi ve özel kurumlarda geçen bütün hizmetler belirtilmelidir.

030	11	1	581	34	AD
-----	----	---	-----	----	----

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü

NATO Dairesinde 3. ve 2. Kâtip	Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü	31.5.1957	-	27.6.1958
Yedek Subay Duhul ve terhis		1.12.1955	-	31.5.1957
Ticaret Dairesinde Aday Meslek Memuru		30.9.1955	-	1.12.1955

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü

Fon No: 30 11 1 0 - Kutu No: 581 - Dosya No: 34 - Sıra No: 11

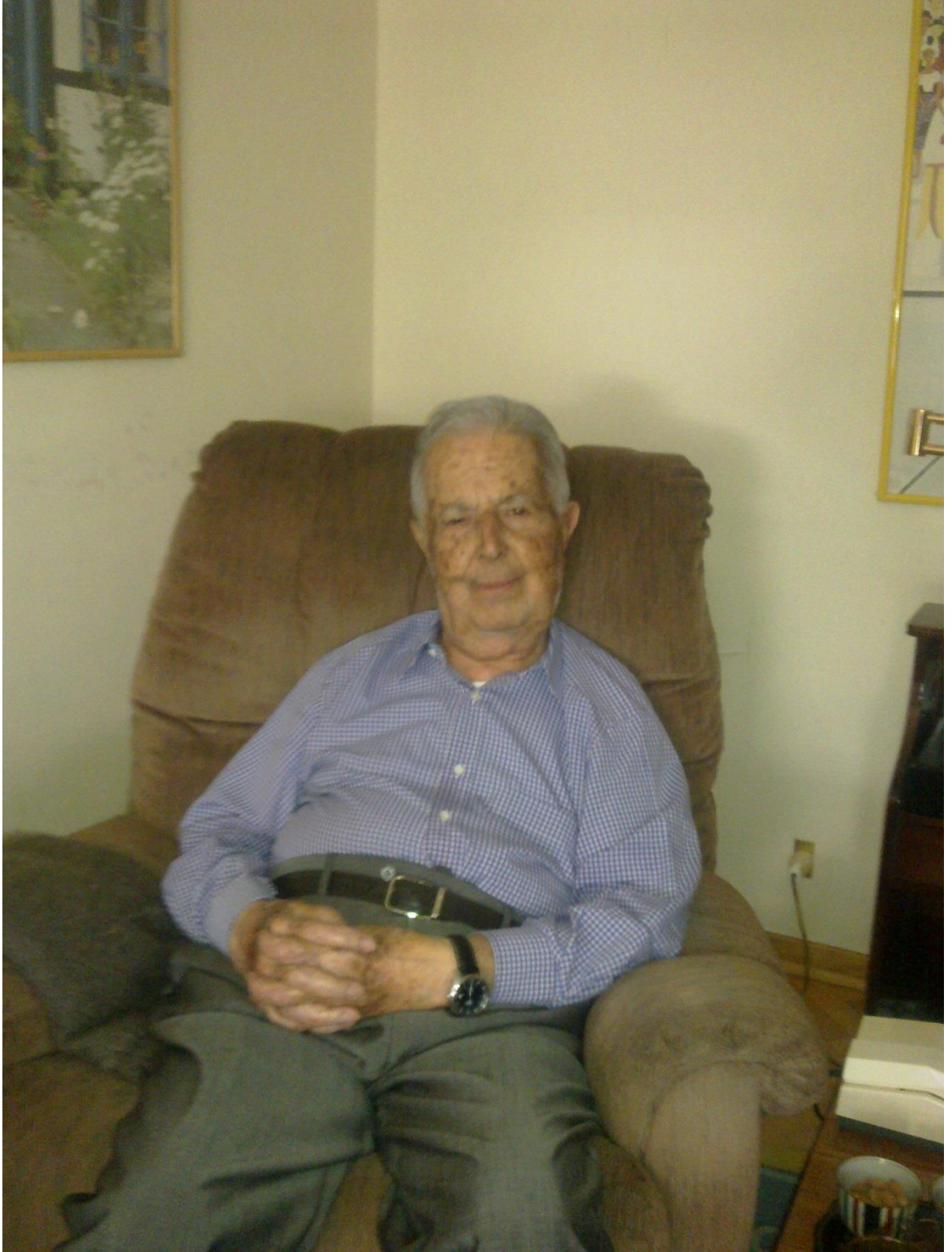
BCA, Fon Kodu: 30.11.1, Yer Nu: 581.34.11, Tarih: 22.7.1983.

**EK-13 Kâmrân İnan Ve Eşi Yasemin İnan'ın 9. Ap Büyük Kongresi'nin Son Günü,
23 Ekim 1978 Tarihinde Kongre'nin Yapıldığı Salona Birlikte Geldiklerini
Gösteren Bir Fotoğraf**

Günaydın, 24 Ekim 1978.

EK-14. Kâmrân İnan'ın Ankara Çevre Sokak'taki Evinde Gerçekleştirdiğimiz 18 Haziran 2014 Tarihli Mülakatın Ardından Çekilmiş Bir Fotoğraf

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı, adı: ÖNAL, Tekin

Uyruğu: T.C.

Doğum tarihi ve yeri: 05/11/1983 Antalya

Medeni hali: Evli

Telefon: 0533 603 79 69

e-posta : tekin_onal@hotmail.com

Eğitim Derecesi	Okul/Program	Mezuniyet yılı
Doktora	Gazi Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü/TC Tarihi Bilim Dalı	2014
Yüksek lisans	Gazi Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü/TC Tarihi Bilim Dalı	2010
Tezsiz Yüksek Lisans	Gazi Üniversitesi/Eğitim Bilimleri Enstitüsü/Ortaöğretim Alan Öğretmenliği	2009
Lisans	Gazi Üniversitesi/ Tarih Bölümü	2007
Lise	Pursaklar Lisesi	2000

İş Deneyimi, Yıl	Çalıştığı Yer	Görev
2011- Devam Ediyor	Yıldırım Beyazıt Üniversitesi	Araştırma Görevlisi
2009-2001	Nevşehir Üniversitesi	Araştırma Görevlisi
2007-2008	SENTİM Bilişim AŞ.	Tapu Arşiv Uzmanı

Yabancı Dili

İngilizce

GAZİ GELECEKTİR...

